A. D. XENOPOL

ISTORIA PARTIDELOR POLITICE

IN

ROMÂNIA

PARTEA I
DELA ORIGINA PÂNĂ LA 1848

PARTEA II
:: DELA 1848 PÂNĂ LA 1866 ::

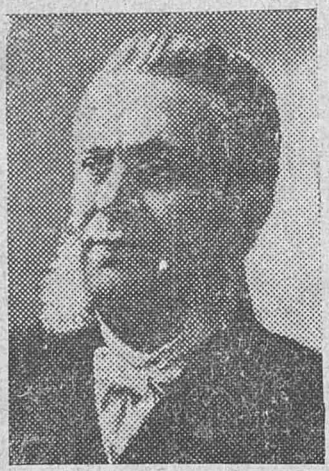

BUCUREŞTI

LIBRARIA STANCIULESCU

1920

www.dacoromanica.ro

NOUTAŢI LITERARE

MIHAIL NEGRU

HEINRICH IBSEN

VIAŢA şi OPERA LUI

BIBLIOTECA ISTORICĂ No. 2

BATALIA DECISIVA

DE

Căpitanul RAOUL HOFF

Lei 4.

RADU COSMIN

VOL. I

ROMÂNII LA BUDAPESTA

VOL. II

IN CAPITALA LUI BELA KUHN

BIBLIOTECA RĂZBOIUL NOSTRU No. 1

CAMPANIA ROMÂNA

DIN 1916

Cuprinde:

SITUAŢIA STRATEGICĂ LA EPOCA INTRĂREI ROMÂNIEI IN RĂZBOIU

Traducere din limba engleză cu o prefaţă de

OCTAVIAN GOGA

Lei 3.—

www.dacoromanica.ro

ISTORIA

PARTIDELOR POLITICE

IN

ROMÂNIA

DE

A. D. XENOPOL

VOLUMUL I

(AL ISTORIEI ROMÂNILOR, VOL. IX).

DELA ORIGINI PÂNĂ LA 1866

ALBERT BAER

București. Strada Numa-Pompiliu, 7.

1910.

www.dacoromanica.ro

ISTORIA
PARTIDELOR POLITICE
ÎN
ROMÂNIA

www.dacoromanica.ro

PARTEA I

DELA

ORIGINI PĂNĂ LA 1848

www.dacoromanica.ro

DE INDREPTAT

p. 149 r. 4 de sus. În loc de Constantin Câmpineanu — *Ioan.*

p. 205 r. 2 de jos. În loc de 1854 — *1834.*

p. 282, r. 1 de sus. În loc de 1822 în actul de închezăşluire — *1824 după cererea ciocoilor moldoveni.*

p. 375, r. 3 de jos. În loc de interesarit — *interesat.*

p. 372, r. 9 de sus să se adaogă : *şi acele ale boierilor mari.*

p. 412, r. 20 de sus. În loc de cerând — *curând.*

p. 416, r. 4 de jos. În loc de aştepte — *aşteptat.*

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ

Am scris istoria Domniei lui Cuza Vodă, dupa cum cred eu, în chip absolut obiectiv, cu toate că eră istorie contimpurana. Acuma înfățișez o nouă lucrare încă mai expusă primejdiei subiective, asupra partidelor politice dela ivirea lor în viața românească pănă în zilele în care trăim. Gândesc însă că voi puteà ocoli stâncile ce'mi stau în cale; căci sistemul meu în expunerea trecutului îmi dă putința a-o face. Nu aprețuesc în bine sau în rău nici persoane nici evenemente, ci caut numai să stabilesc faptele pe cât se poate mai potrivit cu adevărul și să le înlănțuesc pe firul cauzalității. Aprețuirea morală a acestor fapte și a celor ce le au săvârșit e treaba cetitorului căruia istoricul trebue sa'i expună, limpezit și lămurit, materialul desvoltarei, lăsându-i deplina libertate de aprețuire. Cu acest sistem de a înfățișà istoria, se poate înlăturà pericolul părtinirei pe care acel ce aprețueşte împrejurarile nu'l poate încunjurà în nici un chip, ori câtă silință și-ar da spre a o face; căci simplul fapt al aprețuirei într'un sens deșteaptă împotrivire în cetitorii cu păreri deosebite, pe când expunerea faptelor și a lor înlănțuire ne putând fi tăgăduite, meritul sau demeritul lor și deci și acel al autorilor lor reiesă dela sine. Apoi să se bage de seamă, că chiar atunci când credem că aprețuim cu nepărtinire, uităm adeseori că măsura acestei judecăți o luăm din vremile și după ideile noastre, spre a o aplicà pe vremi și idei cu totul altele, ceea ce iarăși este o nedreptate pe care o comitem

www.dacoromanica.ro

față cu trecutul; și dacă este învoit unui profan să nedreptățească timpurile dispărute, unui istoric nu-i poate fi îngăduită o asemenea abatere.

Ce este însa un partid politic? Iata o întrebare ce pare la prima vedere ușoară de rezolvit, dar care în realitate este cu mult mai complicată decât s'ar crede.

Se aude adeseori vorbindu-se la noi, că nu am avea partide politice în adevăratul înțeles al cuvântului, ci numai grupări de interese personale, cari nu țintesc la altceva decât la realizarea principiului: „Scoală-te să mă pun eu". Se stabilește deosebirea între viața noastră politică și acea a țărilor înnaintate, prin faptul că acolo ideile deosebesc pe oameni în steaguri politice, pe când la noi ele ar fi înlocuite cu interesul individual.

Această deosebire este desigur neexactă; căci tot interesul individual este, în ultima analiză, calea pe care se îndreapta viața politica în toate țările din lume. Așa bunaoara, când în Anglia se dădea lupta pentru libertatea comerțului grânelor, ce alta decât interese individuale împingeau pe o mare clasă a poporului englez, a cere desființarea taxei de intrare asupra grâului; anume interesele lucrătorilor din fabrici de a avea pâne mai ieftină; și mai mult încă, acele ale patronilor cari voeau să obțină putința reducerei salariilor pe baza acestei ieftiniri, și deci condiții mai lesnicioase de producere și de concurență? In Germania, actualii agrarieni și politica exagerat protecționistă la care acest partid a împins pe guvernul împărăției, ce caută ei altceva, decât apărarea intereselor lor individuale, periclitate prin importarea grânelor straine? Și industrialii cari li se opun, ce sprijina ei altceva, decât tot interesele individuale ale clasei lor? La noi antisemiții din ce alt motiv luptă ei contra Evreilor, decât pentru a păstră sau recâștigà pozițiile economice individuale, pierdute prin năvălirea și întărirea tot mai mare a acestui neam străin? Se înțelege că omenirea nu este condusă numai de pântece în faurirea soartei ei, și

www.dacoromanica.ro

că deci nu numai luptele economice se vor resfrânge în partidele politice, ci și altele, acele pentru bunurile înnalte religioase și culturale; că deci partidele politice se vor puteà diferențià și pe baza acestor din urma factori ai civilizației. Astfel partidele protestanților și a catolicilor în timpul razboaelor religioase, și chiar astăzi partidul catolic în Germania și în Franția; partizanii egalei instrucții între sate și orașe și protivnicii acestei pareri; partizanii bisericilor de stat și acei ai cultului liber; partizanii libertăților publice și acei ai restrângerei lor în diferite grade și nuanțe, și așa mai departe.

Aceste interese materiale sau morale cari se înfățișează ca acele ale unor clase de oameni nu sunt în realitate decât **totalizarea intereselor individuale**[1]*, ale tuturor membrilor ce fac parte din clasa de care e vorba. Protestanții cereau libertatea cultului ca clasă, fiindcă* **fiecare protestant** *aveà nevoe de această libertate; socialiștii cer o noua împarțire a productului muncei, pentrucă* **fiecare membru** *din partidul lor speră a trage un folos individual din aceasta noua împarțire.* **Aceste interese individuale comune unui grup, mai mult sau mai puțin restrâns alcătuesc substratul pe care se înnalță grupările sau partidele politice.**

Partidele politice însa se alcatuesc nu numai din reprezentarea acestor interese individuale, totalizate în interese de clase. Pe din sus și pe din jos ele primesc adaosuri de elemente straine care le întaresc organismul. Adeseori în stratul lor conducător se vad oameni străini de aceste interese, și se întâlnesc și încă destul de des, pentru onoarea omenirei! — minți și inimi superioare cari ieau apărarea unor interese ce nu sunt ale lor, ba cari le sunt chiar

1. *Acest termin de* **totalizare** *a fost întrebuințat și de d. Obedeanu, în conferența sa dela Ateneu:* **Partidele politice în Țara Românească până la 1848,** *București 1908, p. 132: Vedem deci în partidele politice (din Oltenia și din Muntenia chiar) o* **totalizare de interese individuale despărțite în două tabere**». *Intrebuințasem cuvântul înnainte de a ceti conferența d-lui Obedeanu,*

www.dacoromanica.ro

protivnice. Așà când Richelieu, deși cardinal catolic, menținù libertatea protestanților; când în ședința din 4 August 1789, nobilii și burgezii din adunarea națională franceză se lèpădară de bună voie de privilegii și de corporații; când partizanii unirei din Moldova jertfeau patria lor mai restrâns pe altarul României viitoare în toate aceste cazuri, acei cari au condus mișcările nu făceau parte, prin interesele lor individuale, din curentul ce reprezentau. Cu toate acestea ei au pus umărul la realizarea acelor interese cari erau protivnice propriei lor bune stări.

Pe lânga aceste elemente conducatoare cari pot, dar nu trebue numai decât să facă parte din massele reprezentate, se aduna sub steagul unui partid și alte elemente atrase de alte împrejurări și mai ales de nevoia zilnicei existenți, pe care o pot ocroti mai curând sub un partid, decât sub celalt. Din năzile cari atrag mai ales oameni straini într'un partid, nu este nici una mai puternică, decât perspectiva funcțiilor statului și a altor foloase ce pot fi împarțite de guvern partizanilor sai. Dar aceasta nu există numai la noi în țară cum se crede de obiceiu, ci și în altele cu mult mai culte și cu mai multă varietate de îndeletniciri, decât România. La noi în țara, din motive istorice cunoscute, acest mijloc de recrutare al partizanilor politici a prins cu deosebire rădăcină, și de aici s'a ivit ideea cea falșa, ca la noi partidele nu ar fi decât grupări de indivizi care cauta sa se supłanteze unii pe alții în slujbele statului.

Dar așà să fie oare? La noi nu sunt interese agrare și interese ale născândei noastre industrii? Nu sunt partizani ai instrucției neîarmurile a țaranului, și protivnici ai acestei idei? Nu sunt protivnici ai Evreilor, și sprijinitori ai egalei lor îndreptățiri cu Românii? Nu sunt partizani ai unor libertați încа mai exagerate decât acele pe care le avem astazi, și de acei care cer restrângerea lor în interesul ordinei? Nu sunt aparători ai unei emancipari cât mai depline a țăranului, și partizani ai unei propășiri cumpenite a acestei clase, și așà mai departe?

www.dacoromanica.ro

Apoi toate aceste idei izvorite din interese individuale totalizate în interese de clasă, pot ele să se rezolvă numai în celelalte interese individuale, funcțiile și emolumentele procurate de guvern?

Este învederat că se face un amestec între interesul pe care'l încheagă partidele politice și care are totdeauna la temelie interese individuale, însă **de acele ce pot fi generalizate la o clasă întreagă,** *și modul cum unii membri se recruteaza pe baza interesului* **individual special fie căruia și care nu poate fi generalizat ca interes de clasă.** *Și la noi sunt partide politice în adevăratul sens al cuvântului, și dacă se poate găsi o deosebire între constituirea lor și acea a partidelor din Apus, aceasta nu poate sta decât în împrejurarea, că la noi proporția intereselor, curat individuale este mai mare decât în țările Apusului.*

Se înțelege că nu toate curentele din viața unui popor, chiar când au de ținta viața politică, dau naștere îndata ce se ivesc — la partide politice.

Pentru ca înmănunchierile de cugete să dee ființă unor asemene partide, se cere numai decât ca ideile să se coboare din sfera intelectuală către acea a voinței și să devina îmboldítoare de fapte; căci politica se mișca pe pârtia puterei în conducerea oamenilor, și deci nu poate fi gândită fără îmbinarea ei cu mijlocul de a realiză puterea — adecă cu fapta. Așà bună oară la noi ideea unirei Moldovei cu Muntenia a dat naștere la două partide, acel al unioniștilor și acel al separatiștilor, care ambele au luptat pe tărâmul vieței reale, pana când acel d'intâi învingând au ajuns să dee naștere României actuale.

Din protivă ideea unirei tuturor Românilor nu a dat încă naștere la un partid politic, de oarece ea plutește numai în sfera ideala — și nu s'a coborât pe pământ, pentru a legà cugetele în o lucrare de fapt care să urmăreasca aceasta țintă[2]. *Se tinde numai la păstrarea unității nea-*

2. *Fără temeiu susține D. I. Nacian* **De l'immixtion de la politique allemande en Roumanie,** *Paris, 1886, că în România ar există un partid iredentist (p. IX).*

www.dacoromanica.ro

mului prin mănținerea bazei etnice a talentelor menite să'i îmbogățească gândirea, și fără îndoială și în vederea unor formații politice viitoare cu putință. Acuma însă ideea unirei Românilor nu au intrat încă în faza ei politică. Liga culturală nu este un partid politic.

Antisemitismul ar putea da naștere unui partid politic. Totuși până acum el a fost reprezentat mai mult de unele individualități din toate partidele, decât a fost închegat în un partid politic deosebit. Numai în partidul **Fracțiunei** *și în vremile de tot noue, în partidul național ist s'a manifestat ideea antisemita, opunându-se la o schimbare în fapt a situației Evreilor care tind să pună mâna pe cetățenia română.*

Tot așà și feminismul nu a ajuns înca la noi, ca în Anglia, sau mai mult înca în coloniile ei, sau ca în Finlanda, un partid politic, fiindcă la noi partizanii emancipărei femeei tind cel mult la schimbarea legilor civile, care ocărmuesc poziția lor față cu barbatul, mai ales în privirea averei; dar femeile nu cauta împărtășirea lor la viața statului, la care nu se gândesc înca.

Asupra folosului ce'l poate îndrumà cercetarea noastră, băgăm de seama, ca în haosul de învinuiri, de pareri neîntemeiate, de povești scornite fără nici o îndreptățire asupra faptelor și mai ales asupra oamenilor noștri politici, o expunere care va căutà sa restabilească adevărul de atâtea ori zdruncinat, și care va înfățișà fiecare fapt și fiecare autor, pe cât e omenește cu putință, **așa cum a fost,** *poate avea o însemnătate pentru curățirea și înnălțarea vieței noastre politice; caci a sosit timpul ca înversunarea ce este neaparat legata de luptele pe acest tărâm să se mai îmblânzască, și sa introducă cumpăna dreptații care trebue sa cântărească toate faptele privitoare la viața statului și a societății și în jocul partidelor politice. Aceste într'adevar nu trebue să uite, că ținta ce au de urmărit cu toatele împreună este, la urma urmelor, tot numai întărirea și înflorirea neamului.*

A. D. XENOPOL.

www.dacoromanica.ro

PARTEA I

DELA ORIGINI PÂNĂ LA 1848

CAPITOLUL I

ORIGINEA PARTIDULUI NAȚIONAL

Despre existența unor partide politice nu poate fi vorba la Români înainte de constituirea lor în state, și cu toate ca această constituire pornește din vremuri anterioare descalecarei, și anume întâiu în țarile de peste munți și după aceea și în cele din valea Dunarei, totuși viața de stat propriu zisa a poporului român din România libera de astazi, (singurul manunchiu al neamului asupra caruia îndreptam cercetarile noastre) nu începe decât dela înființarea celor doua domnii, a Țarei-Romanești și a Moldovei, în cari soarta îngaduind o desvoltare mai neatârnata de voințele straine, putù da zbor unui joc mai liber al voințelor băștinașe.

Boierii și țăranii.— Fără îndoială ca formația sociala de căpetenie, aceea pe temelia careia s'a închegat mai târziu alcatuirea partidelor politice la Români — cele doua clase ale poporului român, nobleța (boierii) și poporul de jos (țaranii) — datează d'innainte de descălecare. Așà documentul lui Bela IV din 1247 vorbește de *maiores terrae*

www.dacoromanica.ro

din țara Lotrului și mai multe hrisoave ale regilor maghiari pomenesc despre existența nobleței, la Românii din Transilvania [1].

Erau deci boieri și țarani la Români, atât dincolo cât și dincoace de munți, înainte de descălecarea Țarei-Românești și a Moldovei. Acest evenement, întâmplat între anii 1290 și 1349, avù de urmare a subțià elementul nobiliar românesc în țările de peste munți, Transilvania și Maramureșul — prin faptul ca descalecatorii statelor Țara-Romanească și Moldova erau mai cu seama boieri — și de a contribuì astfel la așerbirea mai repede și mai desăvârșita sub Unguri a țaranilor români de dincolo de piscuri, prin slabirea clasei lor conducatoare. Cei ce ramaseră din această clasă, sub obladuirea Ungurilor, se lepadară curând de lege și de limbă și trecura la poporul domnitor, pentru a puteà, alaturea cu el, stoarce vlaga și averea clasei supuse a țăranilor. Atunci începù în Transilvania acel șir de revoluții memorabile ale poporului de jos contra *nației* nobililor (Ungurii și Românii maghiarizați), cari sunt pomenite pentru întâia oară în 1324, se repeta apoi în mai multe alte mișcari, din cari cele mai însemnate se întâlnesc în anii 1437, 1514, 1600 și 1784, și se încheie în 1848.

In țările dela Dunare, îndesirea clasei boierești prin sosirea nobililor veniți de dincolo de munți, în loc de a adaugì puterea de viața a poporului de jos, avù drept rezultat a marì apasarea elementului țărănesc; caci în țările descalecate, Românii neavând de luptat, cu toții la olalta contra unei copleșiri straine, clasa conducatoare se folosì de adaugirea puterilor ei, pentru a apasà clasele supuse. Descălecarea avù deci ca urmare, atât dincolo cât și dincoace de piscuri, coborârea condiției stratului țăranesc.

Observam aici, cum două fenomene deosebite, ba putem zice chiar contrare — peste munți slăbirea, din-

1. Vezi a mea *Istorie a Românilor din Dacia Traiană*, I. p. 495, și documentul lui Bela IV din 1247, în Fèjer *Codex diplomaticus regni Hungariae* IV, 1, p 447.

www.dacoromanica.ro

coace de ei adaogirea clasei nobiliare — avură acelaș efect, înrautățirea starei clasei supuse, punând astfel în lumină un adevăr obștesc, anume că și în istorie uneori cauze deosebite produc acelaș efect. Ba cum am spus-o, în cazul nostru, lucrul e încă și mai ascuțit, căci cauzele nu sunt numai deosebite, dar chiar împrotivitoare una alteia.

Pentru a ne mărginì la raporturile dintre cele doua clase din țările dela Dunare, găsim în curând înrautățindu-se starea țaranilor în ele, prin poverile ce le căzură după gât. Indatoriți fiind pe de o parte a slujì în oștire călări și pe seama lor, pe de alta apăsarea turcească adăugând fară încetare numarul și greutatea darilor ce aveau de plătit, rândurile moșnenilor se răreau necontenit; gospodăriile sătești se darăpănau mereu și pamânturile lor mergeau să rotunzasca fară încetare latifundiile boierești. Aceasta cu atât mai mult, cu cât dela o vreme secarea izvorului, atât de mănos mai înainte, al pământurilor domnești, împiedecà pe boieri a'și mai mărì comândul prin daruiri de moșii din partea Domnului, și ei cautau o compensare la această lipsă, prin înglotirea moșioarelor răzășești [2].

Țaranii supuși, în cari se prefăceau răzeșii de altadata, prin știrbirea neatârnarei lor economice, cad tot mai adânc sub boieri cari încep, atât ei cât și statul, să împiedece libera lor mutare de pe proprietațile pe cari viețueau, pentru a nu pierde cei dintai muncile, cel de al doilea dările. Abuzul de a readuce pe țăran cu sila la locuința lui de baștină iea cu timpul, ca toate faradelegile, caracterul unui obiceiu care este consfințit prin un hrisov al lui Mihaiu Viteazu [3].

Astfel căzură țaranii în stare de șerbi ai pamântului. Diferite încercări de a-i emancipà dadură greș. Ei se coborîră tot mai jos, până ajunseră să fie amestecați cu

2. Stabilirea documentală a acestor adevăruri, vezi în a mea *Istorie a Românilor*, Vol. III, p. 558 și urm.
3. *Ibidem* III. p. 419.

www.dacoromanica.ro

robii Ţigani şi, ceeace erà mai rău încă, ei fură deposedaţi cu încetul de pământul pe care-l păstraseră în ştirbita lor proprietate, şi deveniră muncitori neliberi pe moşiile stăpânilor lor. In această stare îi găseşte Regulamentul Organic [4].

Dar relaţiile între clasa conducatoare (altadată boierii) şi ţaranii, au luat numai dela un timp încoace caracterul politic; de atunci de când raportul între ambele clase a devenit un raport de putere; de când adecă şi ţăranii începura sa ridice voacea pentru apărarea drepturilor lor, daca nu prin ei însuşi, cel puţin prin sprijinitorii ce le veneau din afara de propria lor clasă. Mai înainte erà între boieri şi ţarani numai un raport economico social, şi daca am atins relaţiile dintre ei, am facut-o numai fiindcă, în zilele noastre, lupta partidelor politice se încoarda adeseori pe tărâmul arzător al intereselor clasei mai de jos a poporului nostru şi, pentru a înţelege rostul acestei lupte, trebueà să amintim izvorul din care ea curge: constituţia economico-socială a societaţei vechi a Ţărilor Române.

Pentru viaţa politica a vremurilor trecute, existenţa alaturată a acestor doua clase nu are nici o însemnătate. Ţaranii, chiar dacă sunt întrebuinţaţi de boieri pentru scopurile lor, prin ei înşişi nu au un mai mare rol, în mişcarile politice ale vremilor mai vechi, decât cârdurile de vite ce păşteau prin întinsele paduri ale ţărilor locuite de ei [5]. Şi ei sunt storşi de sânge şi de viaţa numai în interesul clasei conducatoare, fară a ridică nici un murmur, nici o protestare, şi împlinindu'şi în linişte şi resemnare, menirea lor de a păstrà energia neamului în nedesfundatele comori ale sufletului lor.

In timpurile mai vechi ale Ţărilor Române, care timpuri

4. Vezi a mea *Domnie a lui Cuza Vodă*. Cap. Istoricul chesliei rurale, I, p. 413 şi urm.

5. Comp. Raportul lui Parrant consul francez din Iaşi, 5 Noemvre 1805, în *Rapoartele consulare franceze*. Mannuscris în Bibl. Academiei: „Quant à la nation moldo-valaque, la classe du peuple est absolument passive".

www.dacoromanica.ro

trebue să fie întinse pâna la începutul veaculuĭ al XIX-lea, viața politica este concentrata în sinul clasei boierești.

Partidele personale. — Fost-au partide politice în vechea viața română? Invederat că nu se poate tăgăduì existența lor; dar felul lor de a fi se arată dupa interesele puse în joc, adeca dupa totalizarea intereselor individuale despărțite în tabere deosebite. Viața politică a acelui timp se petreceà în lupte pentru tron între deosebiții pretendenți la domnie, lupte mult ușurate în izbucnirea lor nesilnica prin sistemul urmarei la tron primit în Țarile Române, cel electiv-ereditar, în care fie care rudenie a fostului domn, și mai ales fiii lui atât legiuiți cât și firești, puteau nazuì la Domnie, dacă erau *ceruți de boieri.* Înțelege ori cine cât de ușor erà unui pretendent sa gasească *partidul* de boieri trebuitor pentru a'și îndreptați dorința, precum și luptele și desbinările cari aruncau Țarile Române în fiece clipă în prăpastia peirei. Fiece vânator de domnie fagaduià boierilor ce'l susțineau locuri pe lângă domn, îmbinate cu foloase însemnătoare. Este învederat ca numai interese individuale legau, atât pe conducator (pretendentul) cât și pe ceata lui, în tovarășia momentană. Candidatul la domnie luptà pentru a pune mâna pe tron; sprijinitorii lui, întovărășirea de boieri, pentru folosul personal al fiecaruia din ei. Nici un pic de idealismu sau de altruismu nu vèneà sa înnobileze această lupta; nimeni nu apărà totalizarea unor interese stràine, reprezentate prin o idee, prin un principiu. Erau învederat partide politice, însa în forma lor cea mai rudimentară, aceea în care omul nu se deosebește de animal, în lupta pentru viața, decât doar prin aceea că întrebuințeaza inteligența lui ca armă de izbânda, iar nu numai dintele, cangea sau coarnele.

Așà se înjghebară cele dintâi partide politice în Țările Române. Totuș între Țara-Românească și Moldova este o deosebire în chipul alcatuirei lor. In Moldova, ele se prindeau și se desfaceau după întovarașirea ce se adunà

www.dacoromanica.ro

în jurul unui sau altui pretendent. In Muntenia, lupta se dă la început între două familii rivale cari îşi aveau rădacinele lor în formaţiunea teritorială din care ieşise statul muntean: Drăculeştii, aşà numiţi dela Vlad Dracul, fiul lui Mircea cel Mare, şi Dăneştii dela fratele lui Mircea, cari aceştia mai poartă şi numele de Basărăbeşti, luând asupra lor numele dinastiei din care se trăgeau ambele familii. Boierii olteni, nemulţămiţi cu starea ţărei lor sub Munteni, se vor face apăratorii Basarabeştilor, ‹ nu însă pentru a încercà iar o desbinare a ambelor jumătăţi ale statului muntean, ci pentru a încalecà cea mai mica pe cea mai mare, impunând pe baştinaşii ei ca domni ai întregei ţări [6]. Dar nu ţinù mult aceasta deosebire în partide care paruse a luà un caracter mai statornic, prin alipirea lor de interese teritoriale. Dela 1526 înainte, data caderei Ungariei sub Turci, pretendenţii la scaunul muntean nu mai puteau caută sprijin exterior, când în Turci când în Unguri, ci ambele partide, Draculeştii şi Basărabeştii, alergau la Constantinopole, pentru a dobândì întarirea domnului lor, şi tot aici se îndreptau intrigile menite a răsturnà un domnitor urgisit. Turcii însă nu aveau nici un alt interes de a proteguì pe unul sau pe altul din pretendenţi, decât sumele de bani ce aceştia erau gata sa verse în mânile dregătorilor lor. Adesea Turcii impuneau ca Domn o faţă ce nu erà pe placul nici uneia din cele două partide, deşì faceà parte din unul din ele. Aşà Moisi Voda, 1529—1530, este din partidul Drăculeştilor, ca fiu al lui Vladislav Vodă celui atât de duşmănit de partidul băsărabesc al Pârvuleştilor, şi cu toate acestea Moisi este sprijinit, în luptele lui pentru domnie, de Barbu banul Craiovei, capul partidului băsărăbesc; ba chiar pentru a dobândì sprijinul lui Barbu, face un măcel în boierii drăculeşti [7].

Lucrul se repetă cu prilejul domniei lui Vlad Vintila

6. *Istoria Românilor* citată, II. p. 120. Compară studiul meu *Lupta între Drăculeşti şi Dăneşti*, Bucureşti, 1907.
7. *Drăculeştii şi Dăneştii*, p. 71.

www.dacoromanica.ro

și el Drăculesc ce se dă în partea Băsarabeștilor [8]. Acest început de viață politică mai sănătoasă a Munteniei, care ar fi putut mănțineà conștiința unor interese, legate de elemente mai statornice decât cele fugatoare și veșnic schimbatoare ale indivizilor, nu se poate deci mănțineà, și prefacerile din Muntenia se coboară în curând la nivelul celor din Moldova. Cu Chiajna, Petru Schiopul și Alexandru al II-lea și rivalitatea lor cu Petru Cercel, intră și Muntenia în vârtejul schimbărilor prăpastuite, fară alta pricina și fără alt rost decât capriciul căptușit cu bani al lacomiei turcești. Bine înțeles ca pe cât Țarile Române cad mai adânc sub Turci, rolul chiar al partidelor personale se strică mereu. Nu mai determinau ele schimbările, voinicește și cu arma în mâna, ci numai le înlesneau, mișelește, prin tânguiri și intrigi ascunse la Constantinopole.

Partidul antigrecesc. — Cea dintâi alcătuire de partid bazată pe interese statornice este datorită reacției împotriva elementului grecesc, ultima și cea mai grea veriga a lanțului apăsărilor turcești. Ea nu poate fi înțeleasa în existența ei, fara acest lanț de care se ține.

Turcii devenira o primejdie pentru Țările Române, puțin timp după constituirea acestora. Sub conducerea unor firi vânjoase și viteze, ele luptară mult timp pentru apărarea neatârnarei, și în sprijinirea acestor lupte se ilustrează cele mai mari nume ale gloriei române: Mircea cel Mare, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare. Cu tot sângele vărsat, cu toată crâncena împotrivire, Muntenia întâi, Moldova mai pe urmă, trebuiră să îngenucheze și primira jugul stapânirei otomane. Sistemul nenorocit de urmare la tron al Românilor determină pe pretendenți a cere ei înșiși intervenirea stăpânilor lor, în sprijinirea candidaturilor, și cel mai întristator exemplu îl da Petru Rareș care, după ce provoacă destituirea lui din scaunul

8. *Ibidem*, p. 74.

www.dacoromanica.ro

Moldovei prin Sultanul Soliman II, cumpără cu bani dela Turci iertarea și reîntronarea lui. Câștigul bănesc tot mai manos face pe Turci sa provoace ei schimbarile, ceeace le erà cu atât mai ușor, cu cât pretendenții se înmulțeau și'și îndeseau rândurile din an în an.

Epoca Chiajnei și a lui Petru Cercel, în care aurul varsat la Constantinopole ne mai putându-se numarà, ajunsese acum a se cântărì, aduce o reacție a Țarilor Române contra unei îngenunchieri atât de dureroase, și Ion Vodă cel Cumplit din Moldóva, iar Mihaiu Viteazu din Muntenia, reprezintă noua fază de luptă contra colosului otoman: încercarea de a sfarâmà jugul de fier în care erau ținute Țările Române. Vitejia veche reînvie; Turcii sunt respinși de pe pajiștile românești; dar puterea lor adaogându-se necontenit și tradarea venind să'i întarească vârtejul, Țările Române cad din nou înca mai adânc sub calcăiul Turcilor cari nu mai pun nici o stavilă lacomiei lor și nici o masura în a lor exploatare. Sumele luate din Moldova și din Muntenia ar puteà alcatuì munți de aur. Poporul este tot mai mult jafuit și asuprit; dările sporesc la nesfârșitele; încasarea lor se face prin batai și schingiuiri și, pentru ca aceste sa fie cât mai crunte și sa produca efectul dorit — izvorârea banilor — creditorii turci însoțesc pe dabilari (perceptori) în județe. Țările Române pierd curând pana și speranța de a mai puteà scăpà din iadul în care intraseră. Munca poporului întreg slujeà numai la căpătuirea legiunilor de domni ce se perindau în tronurile române precum și la a tuturor celor ce'i slujiau de aproape și de departe. Intregile puteri productive ale Moldovei și Țărei Românești aveau drept menire numai a sporì averile private ale unei droaie nesfârșite de exploatatori cari nu cruțau nici biciul, nici topuzul, pentru a pune mâna pe ele.

Țarile Române nu ar mai fi îndraznit să ridice iarași capul spre a scuturà asupritorul jug, dacă o ultimă formă a acestei asupriri nu le-ar fi înlesnit putința de a o face.

www.dacoromanica.ro

Aceasta formă fù aceea a elementului grecesc introdus în ele, tot în urma legăturei care înlanțuià Moldova și Muntenia de Impărația Otomana.

Precumpenirea Grecilor în împarăția turceasca aduse ultima și cea mai asupritoare forma a stapânirei turcești, sporirea numarului și a înriurirei Grecilor în Țarile Române, și aceasta precumpenire a lor se manifesta întăiu pe calea religioasă, după aceea pe cea culturala, pentru a se cobori apoi către temelia vieței de stat, stratul economic și cel politic. Epoca Fanarioților aduce la culme atât decaderea Țarilor Române sub Turci, cat și apăsarea cea grea a elementului strain al Grecilor. Aceasta apasare fiind acum simțită pe din launtru și nu numai pe din afara, cum fusese pâna atunci copleșirea turceasca, erà mult mai ascuțită, și ea aduce prima mișcare în Țările Române, care împinse la alcatuirea unui adevarat partid politic.

Cea dintâi rostire a nemulțamirei poporane, provocata prin apasarea grecească, se întâmpla în Muntenia sub domnia lui Radu Mihnea, 1616, și de acolo rascoalele se repeta sub Alexandru Iliaș, 1618, și Leon Tomșa, 1633, acest din urma rasturnat de çapul partidului național, Mateiu Basarab. In Moldova întâlnim de asemenea revoluții contra Grecilor pe timpul lui Radu Mihnea, cel strămutat aici după rascoala din Muntenia, apoi sub Moise Movila, ceea ce aduce în scaun pe Vasile Lupu [9], chip reprezentant și el al partidului național. Dar Vasile Lupu fiind el însuș partizan al Grecilor, este răsturnat prin o noua revoltă naționala sub Gh. Ștefan. Mai târziu ceva, în 1679, întâlnim în Moldova rascoala cea primejdioasă pentru Greci a lui Mihalcea Hâncu și Durac Sardarul, pornita contra lui Duca Voda în a doua lui domnie [10]. Cu cât însa se întarește elementul gre-

9. *Ist. Românilor* citată, III, p. 517.
10. *Ibiden*, IV, p. 312.

www.dacoromanica.ro

cesc, cu atâta scade puterea de împrotivire a Românilor, şi pe timpul Fanarioţilor se întâlnesc din ce în ce mai puţine rascoale propriu zise, înlocuite find ele cu mişcari mai puţin expunatoare: comploturi şi tradari. Aşà, pe lângă desele pribegiri şi pâri la Constantinopole, întâlnim numai răscoalele, după cât se vede nesângeroase, ale boierilor contra lui Const. Mavrocordat, când cu încercările lui de reformă, tradarea boierilor contra lui Nicolae Mavrocordat, pe care-l dau în mâna Nemţilor, şi o rascoală a Tătarăşenilor contra lui Scarlat Calimah, care are însă un caracter cu totul altul decât o revoluţie contra Grecilor [11]. Opoziţia contra copleşitorilor straini tot stărueşte, dar se retrage din domeniul faptelor în cel intelectual, în cronicarii Ţărilor Române, cari încorporează în rostiri vii puternica antipatie ce o simţeau pentru Greci. Aceasta deşteptare a minţei contra Grecilor, unita cu vechea pornire a cugetului împotriva lor şi favorizata prin împrejurarile politice, aduce marea frământare care pune un capat înriurirei politice a elementului grecesc în Ţarile Române, cea din 1821.

Partidul antigrecesc aveà reprezentanţi în ambele clase ale societăţei române, în boierime şi în ţaranime, caci interesele amânduror erau jignite prin introducerea Grecilor în viaţa poporului. Pe boieri îi supărau Grecii prin ocuparea mai tuturor dregatoriilor celor mai aducatoare de câştig, precum postelnicia, vistieria, capuchihailâcul şi sămeşiile din judeţe, pe lângă locurile de parcalabi în ţinuturile marginaşe, pe când boieriile de divan erau în deobşte pastrate boierimei pamântene [12]. Canalurile pe unde intrau şi ieşau banii din vistierie fiind în mânile Grecilor, se înţelege că, în sistemul de atunci, când dregătorie şi jaf erau noţiuni sinonime, şi când domnul încuviinţà adese-ori favoarea la unele sate [13] sau mănă-

11. *Ibidem*, V. p. 425.
12. P. Râşcanu, *Lefile şi veniturile boierilor Moldovei în 1776.* Teză de Licenţă, Iaşi 1887.
13. Vezi documentele citate în *Ist. Românilor* III, p. 592 594.

www.dacoromanica.ro

stiri, de a nu mai fi *prădate* de dregatorii domniei mele , însuși poporul de jos care alimentà cassa statului cu izvorul aurului, trebueà să simtă ca foarte îngreuietoare îndesirea Grecilor la toate răspintiile banilor. Interesele tuturor, boieri și țărani, atât de deosebite în toate privințele, se întâlneau în acest punct al respingerei Grecilor. Dar fiindcă, precum am luat aminte mai sus, numai în clasa boiereasca se concentrà viața politica a Țarilor Române, apoi urmează ca *primele origini ale partidului național sunt de căutat în tagma boierimei românești, deșteptată în interesul ei de clasă, totalizarea intereselor individuale, prin apăsarea elementului grecesc.*

Copleșirea poporului român din Principate de catre navălitorii Greci, aduse și în parțile de dincoace de munți rezultatul acela care se aratase de un timp mult mai îndelungat în părțile de dincolo de piscuri, în opunerea poporului român contra înnăbușirei lui de Unguri. Ceeace Ungurii erau pentru Românii din vechea baștină a Daciei, Grecii devenira pentru cei din țarile unde o parte din ei căutase un adăpost tocmai împrotiva Ungurilor.

Și într'o regiune și într'alta, tot rasvratirea în contra unui element străin, asupritor, aduse închegarea unei formațiuni conștiute naționale, și precum în cetatea Carpaților rasună goarna deșteptarei, sângele curgeà în șiroae și flacările sinistre ale razbunărei luminau adese ori câmpii și orașe, așa și în cele așternute la poalele munților, același semn deșteptator zgudueà viața poporului român care amija în vânjoasa lui fire, ca leul care doarme în pustiu.

Partidul antiaustriac. — Tot în sensul întărirei simțimântului, și deci a unui partid național, lucră în decursul veacurilor situația Țărilor Române față cu puterile creștine ce le încunjurau. Groaznica apăsare turcească împinsese totdeauna pe Români a cautà sprijin și ajutor la popoarele vecine. Experiența tot-

www.dacoromanica.ro

deauna daduse de greș; dar nevoia neaparată constrângeà pe Românì a o reîncercà, și aceastà reîncercare e erà chiar impusà de împrejurari.

Invațăturile cele mai vii și mai puternice le veniră dela cele doua state, Austria și Rusia, ce înlocuiseră în decursul istoriei pe vechii lor vecini: Polonii și Ungurii.

Dar Românii se convinsera în curând ce rău erà a'și căutà mântuirea în sprijinul și ajutorul *străinilor*, pentru a scăpà de apasarea *străină*.

Mihaiu Viteazu este cel d'intâi domnitor care fu împins de împrejurări la o aplecare către Nemți. Politica lui deștepta în Muntenia o împrotivire a unei parți din boieri cari se temeau de propaganda catolica. Acelaș curent fu reluat de Șerban Cantacuzino și aduse o creștere a împrotivirei la supunerea sub Nemți, care pricinuì chiar moartea silnică a domnitorului: dar partidul prieten Germanilor se întăreà cu cât sporeà neomenia turcească, mai ales pe timpul lui Brâncovanu și Ștefan Cantacuzino, și după uciderea ambilor domni unul dupa altul de catre Turci, boierii — văzând și aspra purtare cu dânșii, a domnitorului grec Neculai Mavrocordat pentru a'i pedepsì de plecarea lor tot mai mare catre Nemți — strigau într'un glas: De ar venì odată Nemții sa ne mântue de Turci [14]! Partidul care sperà deci să gaseasca în Nemți scaparea lor de robia turcească ajunsese în destul de răspândit în Muntenia, ceeace explica și faptul cum de Mavrocordat putù fi înșelat de boieri și dat prins în mânile Nemților. Dar această nalucire a Muntenilor asupra binelui ce era să vină țărei din partea predomnirei germane nu ținù mult timp. Anume războiul dintre Turci și monarhia habsburgica sfârșinduse în paguba celor dintâi, prin tractatul de Passarowitz, 1718, Serbia și cu Oltenia fură cedate Germaniei. Se în-

14. Del-Chiaro, *Sulle moderne rivoluzioni dela Valachia*, p. 210, confirmat de raportul d n 11 Octomvrie 1716. Hurmuzaki, *Documente* VI, p. 161.

www.dacoromanica.ro

tocmì în ele câte o ocârmuire germană care își puse ca țintă reformarea așezămintelor țarilor supuse, după principiile civilizatoare pe cari Austria credeà că le reprezentà. In Oltenia cu deosebire ocârmuirea germană se silì a introduce reformele ei. Dar aceste reforme își puseseră o țintà cu mult mai presus de putința realizărei. Ele căutau sa prefacă de azi până mâni o stare învechita; să desradacineze fărădelegi adânc prinse în obiceiurile poporului; sa înlocuească mai ales hatârul cu dreptatea și neorânduiala cu statornice întocmiri.

Chiar dacă asemenea planuri ar fi fost îndrumate cu curățenie și seriozitate, încă lovitura năprasnică dată în deprinderi străvechi ar fi deșteptat nemulțămiri în rândurile celor, asupra carora ele erau sa fie așternute. Dar reformele germane izbutira a jigni și clasele poporului, spre binele cărora ele pareau a fi întreprinse. Inlocuirea dărilor multiple numai cu patru, dar mai mari și riguros incasate, nemulțamì pe toată lumea care mai înnainte, în haosul ce predomneà, putea ușor scăpà de plata; apoi dispoziția ca două din aceste dări, tutunăritul și oieritul, să fie luate și dela boieri, turbură această clasa. Impunerea unei dari obștești clerului, în loc de darurile și pocloanele pe cari mai înnainte preoții le dădeau episcopilor și de împrumuturile silite pe cari acești din urma trebueau să le facă domnitorului, indispun pe întregul cler, întru cât mai înnainte darul și împrumutul se dadeau dupa putința fiecaruia, iar acum darea se cereà într-o sumă fixă. Căraturile apoi, deși restrânse acum numai pentru nevoile armatei, prilejau aceleași abuzuri, și în sfârșit culmea nemulțămirei țărei cu ocârmuirea germană o aduse reducerea valoarei zlotului, monedă de aur ștearsă și stricata, venită din Turcia pentru numeroasele producte desfacute acolo, și care moneda era primită de Germani cu scadere de 25 % . Rezultatul tuturor acestor împrejurări fu că, pe la sfârșitul domniei germane, 1739, mai

www.dacoromanica.ro

mult de jumătatea poporației destul de subțire a Olteniei se desțărase și căutase aiurea adapostirea traiului ei.

«Ocârmuirea germană în Oltenia, care la început, umblase după ținte atât de înnalte, căzuse cu totul la pământ. Ea se zdrobise de o stare de lucruri prea adânc înrădăcinată și de plecarea spre abuzuri a organelor însărcinate cu reformele plănuite și nu ajunsese decât la rezultatul de a nemulțămì pe toată lumea: boieri, cler, călugări și țărani. Toți blestemau acuma momentul când chemaseră pe Nemți și doreau reînturnarea la prima lor stare. Cugetele mai înalte începură a vedeà că, dacă erà rău sub Turci, nu erà mai bine nici sub Austriaci» [15].

La celălalt capăt al veacului și la celălalt capăt al Țărilor Române erà să se petreacă un fapt de acele cari nu pier și se desfac în uitarea vremurilor, ca o boala trecătoare, ci rămân veșnic în amintire, ca trunchiarea unui mădular din trupul omenesc. Răpirea Bucovinei, săvârșita de aceeași Austrie care încercase la sud alipirea de ea a Olteniei, zguduì mult mai adânc mințile Românilor din Moldova, decum fusese acelea plecate către Nemți a poporației muntene. Boierimea moldovenească simțì adânc lovitura primită și împinse pe domnitorul țărei la o protestare, pe cât de energică pe atât și de neghibaciu alcătuită, în care divanul amenință la sfârșit pe Turci cu cererea ajutorului rusesc contra rășluirei la care se țintеà. Această greșală chiar ne arată însă cât de adânc fusese mișcată clasa boierească din Moldova, și cum ea puneà în lucrare toate mijloacele, numai spre a îndepărtà de pe capul țărei pacostea ce o amenințà [16].

Pe de o parte deci nemulțumirile ascuțite cu domnia la început atât de dorită a Nemților în Oltenia, pe de alta desmădularea Moldovei cu ruperea grădinei ei

15. *Istoria Românilor* citată, V, p. 104.
16. *Ibidem,* Capul: Răpirei Bucovinei, V, p. 197 și urm.

www.dacoromanica.ro

celei mai frumoase — aceste două împrejurări erau de natură a arătà scopurile Austriei asupra Țărilor Române în adevărata lor lumină și a alungà din mintea locuitorilor lor, și mai ales din acea a clasei conducătoare, icoana înșelătoare a unor zadarnice așteptări. Adause catre săturarea Românilor de domnia grecească, erau să întărească în sinul lor formarea unui partid național.

Partidul antirusesc. — Mai ramăsese Țărilor Române o singură speranța, ajutorul marei și pravoslavnicei Rusii. Nici aceasta însă nu erà să încunune dorințele lor. Dela început chiar Rușii păsiseră în contra Turcilor ca apărători ai creștinilor de copleșirea păgâna. Ambasadorul venețian Giacomo Soranzo iea aminte aceasta împrejurare încă din anul 1576, când el, în o relație către senat, spune că sultanul se teme de Moscovit, din pricina că acel mare duce este de biserica grecească ca și poporația din Bulgaria, Serbia, Bosnia, Moreea și Grecia, care îi este devotată în gradul cel mai mare, fiindca se ține de același rit grecesc și va fi totdeauna gata a luà arma în mână și a se rasculà, pentru a se liberà de sclăvia turcească și a se supune stăpânirei lui [17].

Aceiași purtare este urmată de Ruși și cu poporul ortodox al Românilor. La prima atingere a acestor două popoare, ca proteguitor și proteguit, pe timpul lui Ștefan Petriceicu domnul Moldovei și al lui Grigore Ghica domnul Munteniei, domnii cari trădaseră pe Turci în bătalia lor cu Polonii, la Hotin în 1673, îndreptându-se către țarul Rușilor cu cererea de a fi apărați, Alexei Mihailovici Romanof le fagăduește că, dupa savârșirea jurământului de supunere, îi va apără cu oștirile sale de dușmanii sfintei cruci și le va da și ajutor banesc [18].

Când Petru cel Mare, după victoria dela Pultava, se îndreaptă din nou împrotiva Turcilor, partidul creștin

17. Albeti, *Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato*, Seria III, p. 206.
18. Proiect de tratat între Petriceicu și Grig. Ghica cu țarul Alexei Mihailovici, 10 Martie 1674, în Mitilineu, *Colecțiune de tratate*, București, 1874, p. 78.

www.dacoromanica.ro

se întoarce către Rusia și boierii cari îl reprezentau declară lui Dimitrie Cantemir, că bine a făcut de s'a închinat Rușilor, că ei se temeau că va merge la Turci, și că ei aveau de gând, dacă-l vor vedeà că merge la Turci, să-l părăsească și să se ducă să se închine la Muscali [19]. Și nu numai boierii dar chiar și poporul se bucurà mult de această legătură cu un puternic împărat. Neculai Mustea ne spune, că lucrul se îngroșase și țara toată erà cu Muscalii [20]. Tot așà și în Muntenia boierii Cantacuzinești, dușmanii lui Brâncovanu, trec pe față la Ruși, în persoana lui Toma Spătarul, încât silesc pe Domnitor a se îndepărtà de Ruși și a se aruncà iarași în partea Turcilor cari cuprinseseră Muntenia.

Erà însa și un partid protivnic Rușilor, reprezintat în Moldova prin Iordache Ruset vornicul și prin Neculai Costin cronicarul, fiul lui Miron, cauză pentru care Costin este chiar arestat și dus în Rusia.

Acest partid fusese de părere, ca să mai fi îngaduit Cantemir cu plecarea lui catre Ruși, pâna li s'ar fi vazut puterea cum le-a merge . Neculai Costin mai bănuește lui Cantemir că, el știindu-se prea învățat, n'a socotit să întrebe sfat de boierii cei bătrâni, ci cu mintea sa cea crudă s'a socotit și a trimis pe Procopie Căpitanul din Țara Leșască la împaratul Moscului, din care pricină au purces toate lucrurile țarei d'intaiași data spre risipă și fără socoteală, de nu se va mai îndreptà în veci [21]. Ba chiar Costin este atât de protivnic Rușilor, nu numai din socoteala, dar chiar din îmboldire lăuntrică, că el se face răsunetul cronicei scandaloase a timpului, raportând, că «la o masă dată de Petru cel Mare, dupa ce au mâncat cu toții carne, deși erà postul sfinților Apostoli, mesenii îngreunându-se au mas acolo; iar peste noaptea aceea, n'au scăpat fără pagubă mai

19. Neculcea în *Letopisețe*, ediția veche, II, p. 442.
20. *Ibidem*, III, p. 58.
21. *Ibidem*, II, p. 112—113.

www.dacoromanica.ro

nici un boier și nefurat de Muscali, cui pistoale, cui rafturi, cui epângele, nice boier, nice slugă [22].

Acest partid antirusesc trebueà să sporească necontenit, cu cât împrejurarile aduceau o înfigere din ce în ce mai adâncă a stăpânirei rusești în Țarile Române, și cu cât această stăpânire se aratà ceeace trebuià să fie în adevăr, schimbarea numai a jugului turcesc pe cel moscovit. Lucrul nu se putuse vedeà dela început, și opoziția lui Neculai Costin și a partidului lui avuse mai mult în vedere rezultatul nesigur al razboiului decât suferințele impuse țarei de oștirile rusești; caci atingerea mai îndelungata și mai adâncă a Românilor cu Rușii fusese înlăturata prin nenorocirea lui Petru dela Stănilești. Apoi Petru cel Mare care înnaintase asupra Țărilor Române ca liberator, în numele crucei, luase toate masurile pentru ca oștirile lui să nu fie o povara pentru partea din Moldova pe care o străbatuse, cea dela Nistru pâna la Prut.

Lucrurile însă luară o alta fața, în al doilea razboiu de coplesire al Turciei din partea Rusiei. Generalul Münnich, German în slujba rusască, care fu trimis să ocupe Țările Române, erà preocupat numai de nevoile militare ale oștirilor, și nu se gândeà de loc la cele politice ale statului ce reprezintà. Hammer ne spune çă Münnich tratà pe boieri cu o asprime nepotrivită [23]. El impuse apoi țărei Moldovei un tratat cate înjoseà și supărà pe boieri, încât Neculcea cronicarul leagă de acest tractat urmàtoarele cugetari: «Și le-au zis, că de nu vor primì, vor da foc târgului, și i-au făcut cu deasila de au iscalit, că se întâmplase și boieri de nu se învoiau (acei protivnici Rușilor), și au iscălit toți. Iar mai pe urma veți vedeà la ce a ieșit cinstea lui Münnich; că vinul cel unguresc s'a făcut venin amar și râsul plâns și voia cea buna groază și fricà, și oh! oh! oh! bogăția

22 *Ibidem*, II, p. 114.
23. *Histoire de l'Empire Ottoman*, Trad. Dochez, III, p. 484.

www.dacoromanica.ro

sărăcie și lipsă și blastăm, și osândă veșnică neuitată și neîncheg ată» [24].

Ciocnirea între interesele rusești și cele românești se reproduce într'un chip și mai ascuțit pe timpul împărătesei Ecaterina a II-a, în timpul lungei stăpâniri de 5 ani a Principatelor (1768—1774), în care ele fură ținute și ocârmuite de Ruși. Nu e vorba că boierii, văzând întinderea puhoiului rusesc peste tot cuprinsul Țărilor Române, trebuiră să plece capul sub nevoia neînduplecată, căutând să scape măcar cât se puteà din poziția lor de clasă stăpânitoare, sub cotropirea rusască. Ei obținură făgăduința unui guvern aristocratic, în care toată boierimea țărei urmà pe rând să fie chemată la mana ocârmuirei; dar această favoare erà mai mult decât răscumpărată, prin învoirea ce o aveà generalul rus, adevaratul stapân al Țarilor Române, de a porunci boierilor și, la nevoie, de a i pune chiar la opreala, măsură care nu credem să fi fost nici cerută de boieri din propria lor îmboldire, nici pe placul lor. Toate semnele și rostirile de o josnicie slugarnică ale clasei boierești din Moldova și Muntenia față cu «atotputernica împeratriță , nu sunt decât productul fricei neputincioase a unor pitici față cu un uriaș. Adevărată simțire, adevărată plecare nu se poate găsi în ele. Pentru a aflà ce soiu de simțiminte deșteptà în inimile Românilor înnaintarea armatelor rusești, trebue să ne îndreptăm către alte acte ale timpului. Nemulțămirile poporului izbucniră cu prilejul aprovizionarei oștirilor. Locuitorii se așteptau anume, ca țara sa fie scutită de dări, precum făgăduise Petru cel Mare în tratatul său cu Cantemir. In loc de aceasta, găsim pe Romanțov îmbiind pe locuitori să dea toți după obiceiul cel vechiu, și darile să se strângà întocmai după cum mai înnainte s'au dat; căci ei înșiși trebue să înțeleagă că nu se poate ca pământul acesta să fie fără cheltuială [25]. Dar dările nu erau nimic lângă

24. *Letopisețele*, II, p. 450.
25. Proclamația lui Romanțov, *Archiva românească*, p. 155.

www.dacoromanica.ro

aprovizionările și fărădelegile legate de ele. Insăș împărăteasa făgăduea, «că va împărtăși asupra norodului mila și îndurarea ei, după masura credinței și a râvnei ce el va arată pentru slujba împărătească care este atât de strâns legată cu slujba lui Hristos», cuvinte tâlcuite pe înțeles mai lămurit de Mitropolitul țărei, care spuneà, în comentarul său la înaltul manifest, că «să vă veseliți de bună voie și cu întrecere la slujba cea împărătească, fiecare după starea și puterea sa, și mai vârtos pentru proviantul împărăteștilor oști ce au venit spre apărarea voastră» [26].

In o tânguire a divanului către feldmareșalul Romanțov, boierii Moldovei arată, că ei nu se împotriveau a da cele cuviincioase și după putință; dar ca lucrurile să se iee cu știință și cu oareșcare cuviincioasă rânduială; pentrucă o samă de oameni ce sunt trecători prin Moldova ieau fără nici o rânduială cele ce întâmpină pe cale, atât dobitoace cât și altele, mai mult decât le este trebuință și spre risipă; și mai ales volintirii fac multe supărări și jafuri saracilor creștini și iarăși îi risipesc prin locuri pustii și prin păduri [27].

Jupânesele văduve, în o carte ce o scriu către împărateasa, cer cu naivitate, dar cu mult simț de adevar, ca «prin un milostiv și înalt hrisov ele să fie apărate și încunjurate de supărările și orânduelile ce se vor obișnuì de acum înainte a fi în pământul nostru [28].

Cele petrecute la 1774 se repetară întâi în parte în timpul războiului dintre anii 1786—1792, și mai caracteristic încă în acel din 1806—1812 care sfârșește pentru Români cu lovitura de trăsnet a luării Basarabiei. Indată ce Rușii intrară în țară, Românii cari știau la ce trebuie să se aștepte, se grăbesc a duce lăzile lor cu averi n biserici cari, cum spune Dionie Eclesiarhul, erau

26. *Ibidem*, p. 189—192.
27. *Ibidem*, p. 168.
28. *Ibidem*, p. 176.

www.dacoromanica.ro

pline cu teancuri de calabalâc al oraşenilor [29], şi cu drept cuvânt, caci se repetau cele dela 1774, că anume oştirile ruseşti şi mai ales voluntirii făceau multe supărări şi jafuri saracilor creştini . Dar suferinţele erau pricinuite nu numai de abaterile nedisciplinate ale soldaţilor. Mult mai grele poate erau cererile, facute în regula de comandanţii armatelor ruseşti. Aşa o nesfârşită mulţime de braţe erau întrebuinţate la întărirea puntelor ameninţate. Generalul Zass, dupa ce alungă pe Turci din Craiova, pune să sape un şanţ împrejurul oraşului. Fiind iarnă, nenorociţii salahori români lucrau ziua sub lovitura biciului rusesc, iar noaptea o petreceau închişi prin biserici sau ocoale, pentru a nu fugi. Udaţi pâna la oase, lipsiţi de foc şi de hrană, ei piereau cu miile. Din numarul de 2000 de lucrători întrebuinţaţi la lucrarea altei cetaţi, aceea a Hotinului, 400 pieriră în câteva zile [30]. Transporturile trebuitoare armatei erau o adevărata calamitate pe capul Ţărilor Române. In 1811 Rusii cer 15 mii de cară şi în April 1812, generalul Kutusoff cere dela Muntenia un număr de 20 de mii, cu câte patru boi fiecare şi condus de doi ţărani.

Cu toate observările pe care boierii crezură de cuviinţă a le face şi prin care se puneà în vedere ruina totală a provinciilor, generalul stăruì în cererea lui. Tot pe atunci se mai cere încă odată din Moldova alte 15 mii de cară, măsură despre care consulul Fornetty spune că pune vârf desnădăjduirei locuitorilor ce se văd ameninţaţi pentru iarnă cu foametea, prin neputinţa în care se vor aflà ţăranii luaţi la transporturi, de a arà şi semănà ogoarele lor [31].

In afară de aceste, Rusii mai impuneau Ţărilor Române şi dări în bani cari ca şi acele în munci, dacă

29. In Papiu Ilarian, *Tesaur*, II, p. 208.

30. Dionisie Eclesiarhul l. c., p. 221. Fornetty, consulul francez din Iaşi, către Otto, 6 Mai 1812, Hurm. *Docum*, supiement I I, p. 687.

31. Fornetty către Otto, 30 Noembrie 1811 şi 6 Mai 1812. *Ibidem*, p. 647 şi 687. Comp. Ledoulx către Otto, 15 April 1812. *Ibidem*, p. 682.

www.dacoromanica.ro

nu erau chiar prestate direct de boieri, adeca de clasa politică, totuși loveau indirect în această clasă însași, prin rapirea brațelor din care ea își trăgea existența. Așa generalii ruși luară 80 de pungi de bani din vistieria Munteniei, după fuga lui Ipsilanti. Miloradovici cereà regulat pe luna suma însemnatoare de 4000 de galbeni. Mai cer Rușii bani pentru construirea unor spitale [32]. O dare fiind impusă negustorilor, aceștia protestară cu multa energie și închiseră prăvaliile; dar ei trebuiră să se plece în curând, față cu amenințarea de a fi trimiși în Siberia [33]. O altă contribuție lovește în nobili și în cler, dela care se cereà suma însemnatoare de 1.200.000 de lei, fiecare boier având a plati în raport cu venitul și dregatoria sa . Actul ce amintește aceasta nouă despoiere, adaugă că această masura ar fi produs în București o nemulțămire obștească [34]. Nemulțamirea de asta dată erà simțita de-adreptul de clasa privilegiata, silita și ea a'și deschide pungile nevoiei de bani a Rușilor. Mai cere Kutusoff o contribuție de 2 milioane de lei și Tschitschakoff cere, în cursul lunei Iunie 1812, contribuția anuala a fânului, de astă dată însă jumatate în natură și jumătate în bani, ceea ce dupa părerea lui Fornetty erà un nou sistem cu totul ruinator pentru țară . Dupa multe staruințì ale divanului, suma în bani fu redusă numai la 200.000 de lei [35]. Cu toate aceste stoarceri repetate, divanul Munteniei este silit a adresà generalului Kutusoff o scrisoare de mulțămire și a-i face dar o frumoasă cutie, ca semn al recunoștinței acestei provincii [36].

Unul din relele cele mai strigatoare ale ocârmuirei fanariote fusese abuzul ce se faceà cu împarțirea boie-

32. La Mare către Champagny, 11 Ianuarie 1808. *Ibidem*, p. 491.
33. Buletine asupra mersului războiului din 17 și 29 August 1811. *Ibidem*, p. 621—622.
34. Buletin din 5 Sept 1811. *Ibidem*, p. 624.
35. Fornetty către Otto, 17 Iunie și 4 Iulie 1812. *Ibidem*, p. 696—697.
36. Ledoulx către Otto, 13 Maiu 1812. *Ibidem*, p. 689.

www.dacoromanica.ro

riilor. Rusia, în loc de a pune capat acestei fără de legi, se apucă a o negustorì pe o scară întinsă, împărţind pe bani dregătorii cum spune Zilot Românul: «Odată cu luarea ocârmuirei pe mânile Ruşilor, ei orânduiră câte un ofiţer ispravnic pe fiecare judeţ, împreună cu doi ispravnici pământeni, ca cu mijlocul ofiţerului să se înfrâneze jafurile; dar fu mai rău, căci unde mai înainte mâncau doi, la urmă mâncau trei, fiindcă ofiţerul unindu-se cu pământenii rumpeà cât puteà, şi apoi mergeà treaba. bine, că erà ofiţer la mijloc şi cine cutezà să zică că ofiţerul, om împărătesc, erà necinstit şi mâncător saracilor» [37]? Generalul Zass punea să prade recoltele locuitorilor şi făcea raport către împărăţie că le cumpără. Grânele şi vitele din cele luate cu sila dela oameni ce întreceau trebuinţele armatei, le îmbarcà pe corabii, spre a le vinde la Odesa, în portul rusesc [38]. Zilot Românul adaugă spuselor sale: Şi aşà începură înca şi mai mult a împinge la banì şi a face câte netrebnicii toate, ca să izbutească la dregătoria vistieriei şi la toate mansupurile, care lucru văzându-l cei mici boieri şi boierinaşi, şi fiindcă şî lor le trebuià chivernisală şi altfel nu puteau izbutì, ne mai căutând vrednicia şi căderea, ci de către cei mai mari li se cereà bani, fiindcă şi domniile lor da, fură siliţi şi ei sa apuce tot pe drumul acela ce se învăţase dela cei mai mari ai lor, şi apoi ce să vezi de acì înainte? Fiind treaba pe cine da mai mult, vedeai câţi blăstămaţi în trebi ce nu li se cădeau, şi întindeau cu toţii ţara în toate părţile. Una se cereà şi nici cu trei nu se plăteà! Jăluiri nu aveau loc, pentrucă toate erau căptuşite cu hrăpire şi mituire; dreptatea ziceau că a pierit, fiind vremile turburate; lege, suflet, Dumnezeu, răsplătire ziceau că sunt toate minciuni şi basme călugăreşti. La bani numai se închinau cu un cuvânt dela cei mai mari până la

37. Zilot Românul, p. 45.
38. „Memoriile generalului de Langeron" în Hurmuzaki, *Documente*, Supl., III, p. 121.

www.dacoromanica.ro

cei mai mici, ca să scoată cele ce dau și să le mai rămână și câștig, din care să întâmpine cheltuelile hainelor, a clupurilor (sic) și altor soiuri de desfrânări» [39]. Caracteristică în această privință e lupta cea strașnică ce și-o dadură, «pentru slujba cea bănoasă a vistieriei, cele două ipochimene, Filipescu și Varlam, cărora le trebueà și căderi, după slujbă și stare, dar și pungă nu puțin. Drept aceea urmau și dumnealor a se sili spre dobândire de bani și aceasta se spărgeà în capul ticălosului norod; căci pentru una nu se mulțameau cu două și trei, la câștigarea vistieriei, precum și balurile și alte țeremonii ce necontenit trebuiau să se facă tuturor gheneralilor și până la cei mai mici ofițeri ai armatei, pentru ca să-i câștige prieteni — și pot zice că atâta cumpenise viclenii de Ruși lucrul, încât ce luau bieții vistiernici din spinarea norodului, negreșit și cheltueau [40].

Această priveliște a unei oarde de despoietori cari dănțuesc și se îndoapă pe socoteala unui popor nenorocit, este ceva cu deosebire revoltător! Și este netăgaduit, că oștirile Rusiei, venite în numele sfintei cruci spre a apără pe Români, nu se deosebeau întru nimica, în purtarea lor, de urdiile turcești cari raspândeau focul și pustierea în numele semilunei. Cum voim deci ca în fundul inimilor românești să se fi sădit o simpatie adevărată pentru cei de o credință cu ei? De aceea nu ne mirăm dacă găsim în documentele timpului răsunetul dorului celui mare al Românilor, ca «să vada cât de curând oștirile rusești departe de nenorocita lor țară» [41].

---

39. Zilot, p. 85 și 88.

40. *Ibidem*, p. 94. Spusele lui Zilot întărite de consulul prusian din București. Kreuchely c. Miltitz, 6 Ianuarie 1822. Hurmuzaki, *Documente*, X, p. 134: „Toutes les charges se vendaient depuis longtemps. Cela ne suffisait plus; pour en obtenir, *il fallait donner des bals.*"

41. Ledoulx către Otto, 5 Decemv. 1811. Hurmuzaki, *Documente*, suplement, II, p. 648. Adaugă raportul consular al lui Fornetty, către Maret din 5 Oct. 1811. *Rapoarte consulare franceze*, Manuscript la bibl. Acad.: „Il n'y qu'un voeu général, celui de voir bientôt les Russes évacuer la province; mais la verge de fer qui pèse sur les habitants comprime leur opinion et leur sentiment. Le Sibérie est pour eux un terrible épouvantail".

www.dacoromanica.ro

Dar suferințele impuse de Ruși Țărilor Române și mai ales Munteniei, în care stătea grosul oștirilor lor, erau să culmineze în actul final al dramei ce se jucà pe pieptul lor; anume Moldova erà să sufere o a doua sfâșiere a jumătății din trupul ce'i mai ramăsese după desprinderea din el a cununei ei, Bucovina.

Rușii cari declaraseră războiu Turcilor pentru apărarea Țarilor Române de jafurile și neomeniile lor, cereau să iee ca plată a izbândei lor, o parte din acele țari însași, și prin tractatul dela București se desmadulă din nou Moldova, pentru a mai sporì întinderea cea atât de uriașa a împărăției Țarilor. In zădar protestară boierii din nou în contra acestei răsluiri, și în zădar chiar protestul lor, în deosebire de cel făcut pentru răpirea Bucovinei, fu de astadată bine și înțelepțește alcatuit, prefăcându-se divanul ca el nu apără interesul țarei jertfite, ci pe al Turcilor, stăpânii ei. Chiar daca acești din urmă ar fi vrut însă să asculte de o tânguire care corespundeà interesului lor, catastrofa lui Napoleon în Rusia, care făcù din Imparatul Alexandru I, arbitrul Europei, împiedica pentru totdeauna pe Poarta a revenì asupra faptului îndeplinit, și tractatul din 1812 ramase în picioare. Românii însă, atât boieri cât și popor, simțiră — cei dintâi și cu mintea, cel din urmă prin instinctul păstrărei — lovitura de moarte dată țărei lor, prin taetura adâncă ce se facuse în trupul ei. Și dacă boierii protestau cu scrisul, poporul nu putea decât să plângă și să se zbuciume, căci altă putere nu aveà. De aceea ne și spune un contimporan, că sosind ziua fatala a expirărei convenției după tractat, ce trebuia fiește care să trăească unde erà să rămână desavârșit, ceasurile acelea au fost de plângere un timp neuitat; pentru că poporul cu cârdul, ca turmele de oi, încinsese toata marginea Prutului dela un capăt la altul, mergând și venind de prin sate și de prin târguri săptămâni încheiate, cu luarea de ziuă bună dela părinți, dela frați și dela rudenii, cu care

www.dacoromanica.ro

crescuse și vieţuise împreună, până în vremea aceea când se despărțeau unii de alții pentru totdeauna» [42]. «Și într'adevăr că Basarabia era pierdută, poate pentru totdeauna, din momentul ce vulturul Uralului înfipsese în ea ghiarele sale, și rămasul bun al locuitorilor ei erà simbolul aceluia pe care țara o făceà jumătăței sale însăși. De atunci Prutul devenì *riul blăstămat* ale cărui valuri vor însemnà despărțirea unui neam» [43].

In asemenea împrejurari înțelegem cum partidul lui Neculai Costin, cel protivnic împaraţiei Mosculuì, nu putea scadeà, ci trebuià sa se înmulțească [44].

Am expus seriile de reacţii din care se înfăptuì *partidul național.* Aceste serii sunt date prin resculare sufletului Românilor adusă prin copleșirea lor succesivă sau simultană de către Turci, Greci, Austriaci și Ruși.

Nedreptățile și chinurile suferite de Români în timp de veacuri dela toate puterile străine cu cari veniseră în atingere, nu puteau sa nu facă să sară din inima lor de oțel, lovita de atâtea ori în cremenea soartei, scânteia deșteptărei iubirei de țară; căci toate doar le suportase ei, pentru a apăra mândra și frumoasa moșie în care'i răsădise Dumnezeu, și de care se alipise sufletul lor «sub pasul chinuitoarelor zile . Experiența făcută cu păgânii Turci și cu Grecii cei creștini,

---

42. Manolachie Drăghici, *Istoria Moldovei pe 500 de ani*, II, p. 94.

43. *Ist. Românilor*, V, p. 408. O baladă poporană din Basarabia începe ca versul: „Prutule riu blăstămat". Vezi T. T. Burada, *Bocete populare din Basarabia.*

44. Comp. *Le Premier point de la Question d'Orient* pas Paul Bataillard, Paris 1856, reprodus în *Acte și documente privitoare la renașterea României* de D. A. Sturdza, D. C. Sturdza și Ghenadie Petrescu, III, p. 376: „La Russie se présente toujours, dans ses proclamations et dans ses traités, comme la bienveillante protectrice des Moldo-Valaques. Mais depuis que ses cruelles invasions leur ont apporté tant de calamités et depuis qu'elle s'est emparée elle même d'une portion du territoire moldo-valaque, dout elle avait garanti l'intégrité, elle ne peut plus en Roumanie tromper que le petit nombre de ceux qui ont un intérêt à se laisser sciemment tromper".

www.dacoromanica.ro

cu ereticii Nemți și cu sfinții și pravoslavnicii Ruși, împlântase în mintea lor învățătura, că numai din scuturarea jugului tuturor și din bizuirea pe propriile lor puteri, puteà răsărì pentru ei raza de scăpare[45]. Aceste lovituri răsfrângându-se în minți, nu puteau să nu desfunde și curgerea ideilor care singure pot înmănunchià cugetele și simțirile. Paralel deci cu lucrarea de reacție a sufletului românesc contra chinurilor pe care le sufereà, se revărsau în rostiri tot mai bogate și mai usturătoare plângerile și protestările lor, unite cu o jalnică dar mândră amintire despre ceeace ei fuseseră altă dată, și din această îndoită oglindire a gândului în suflet: durerile vremilor de față și gloria trecută, se urzì și țesù tot mai mult, în adâncul cugetelor românești, ideea națională.

Aceasta ideie la început slabă și răzlețită numai în unele suflete mai adânc înjghebate de fire, se întinse tot mai mult și cuprinse tot mai numeroși împărtășitori, restrângând numarul iubitorilor și închinătorilor stăpânirilor străine, în cât astfel ajunse să strângă la un loc un manunchi de oameni în care se întrupă partidul național — acest partid care trebuia să înalțe, mai repede încă de cum se puteà așteptà, soarta poporului român din umilință către vrednicie, din robie către viața de sine.

Să trecem acum la expunerea acțiunei pozitive care slujì la închegarea partidului național.

---

45. Această idee o găsim în timpul revoluției din 1848 rostită de Ioan Ionescu într'un articol din *Pruncul Român* No. 35. *Vezi anul 1848 în Principatele Române, Acte și documente*, IV, p. 182: „Românii s'au supus Turcilor ca să și asigure libertatea; Turcii i-au robit. Au venit Ruşii şi au căutat să'i scape de robia Turcilor şi Ruşii căutară a'i robì. Astăzi Turcii caută a ne scăpa din robia Ruşilor; dar după cum vedem scăparea noastră este în noi înşine".

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

INCHEGAREA PARTIDULUI NAŢIONAL

Din vremile cele mai vechi, Românii s'au privit totdeauna ca un popor deosebit de cele ce'i înconjurau, şi se ştie cât sânge a curs pe veacuri pentru apărarea acestei firi a lor deosebite. Sunt Român , falnica recomandare a individului, se resfrângea pe câmpul de bătălie în apărarea neamului ce întrupà această fiinţă. Dar pe atunci numai instinctul păstrarei rasei vorbeà în sufletele Românilor, şi acest instinct încă nu se limpezise în formele străvezii ale minţei şi ale cugetărei. Cea dintâi licărire a conştiinţei de neam deosebit se deşteaptă cu prilejul introducerei limbei române în biserică, mai întâi în Transilvania, apoi în Muntenia şi Moldova, pe timpul lui Mateiu Basarab şi Vasile Lupu. Odată cu această însemnată împrejurare, se iviră în mintea Românilor, una după alta şi una zemislind pe cealaltă, cele trei idei pe care se altoeşte întreaga lor desvoltare culturala: obârşia romană, unitatea etnică a tuturor vlăstarelor neamului românesc şi staruinţa lui în Dacia Traiana dela colonizarea lui Traian până în zilele noastre[1]. Aceste idei fură aduse la lumină de cronicarii moldoveni, cei d'ntai Români cari mânuiră condeiul, pentru a întrupà plazmuiri literare, peste însemnările scrise ale rabuşelor cronologice din vremile mai vechi. Aceasta întâie licărire a

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, IV p. 66 şi urm.

www.dacoromanica.ro

conștiinței de neam deosebit, aceasta întâie întruchipare a ideei naționale, se răspândì din mințile acelora în care ea se zemislise, lațindu-se tot împrejur, și cuprinse tot mai multe cugete în mrejele ei ademenitoare. Ea nu se mai stinse nici odată din sufletele în care se aprinsese, și mai ales să nu se creadă că epoca Fanarioților, cu predomnirea limbei și culturei grecești, ajunse să înnăbușe cu totul această rodnică samînța. Fanarioții înșuși fură nevoiți să lese limba românească în slujba bisericilor sarace din Țările Române, la care membrii nației lor nu voiau să se duca, caci nu le înfățișà nici o așteptare de câștig. Apoi documentele atât private cât și oficiale erau redactate de obiceiu tot în limba româna, încât această limbă nu încetă nici o clipă, în tot decursul Epocei Fanariote, a se menține ca organul cugetarei reflexive a poporului. Dar nici lucrările literare, îmbracarea cugetărei în forme mai mult sau mai puțin împrumutate din câmpul frumosului, nu lipsiră în tot decursul de 150 de ani al predominărei culturei grecești, dela Șerban Cantacuzino și Gh. Duca până la revoluția grecească. Cronicarii moldoveni, Canta, Mustea, Cogălniceanu și mai ales Neculea, precum și acei munteni anonimi, apoi mai ales Dionisie Ecleziarcul și Zilot Românul, apoi alte scrieri literare ca Necrologul lui Ștefan cel Mare sau Cuvântul unui țaran către boieri, întreținură în tot timpul stăpânirei grecești focul arzător al iubirei de neam [2]. Deși el ardeà în ascuns și nu puteà să'și aprindă flacăra în aerul liber, el cuprindeà tot mai mult sufletul românesc, grămădind în el tot mai multă caldură care trebuia să izbucnească în afară, ca lava unui vulcan, atunci când muntele ce'l acoperea trebuia să fie aruncat de el, sub apasarea puterilor lăuntrice.

2. *Ibidem*, V, p. 724 și urm.

www.dacoromanica.ro

Gh. Asaki și Gh. Lazăr. — Tocmai pe timpul când sfârșitul veacului al XVIII-lea se îmbină cu începutul veacului al XIX-lea, la Românii din Ardeal înfloreà o puternică deșteptare națională, reprezentată prin mai mulți scriitori de valoare cari reîmprospătară, întarindu-le și adâncindu le, învățăturile marilor cronicari și istorici moldoveni din veacul al XVII-lea. Samuel Micu, Petru Maior și Gheorghe Șincai, pe lângă alții mai mici, rădicară sus steagul naționalității române în mijlocul poporului de robi și de iobagi, din care ei răsăriseră. Marii învățători ai Ardealului trăgeau însă din adevărurile pe care le scoteau la lumina asupra originei neamului romanesc, o învățătură pedagogică, bazată pe deșteptarea unui simțimânt foarte puternic de moralizare, simțimântul rușinei, dojenind pe poporul român pentru căderea lui atât de joasă, când el se coboreà dintr'o așà de mândră obârșie.

Această puternica înflorire a minței românești și această aspră învățătură nu puteau rămâneà cu totul fără răsunet dincoace de munții despărțitori ai Țărilor Române de acea de baștina a neamului lor; cu atât mai mult ca în acelaș timp aproape se ivira mai întâi în Moldova, apoi și în Muntenia, mișcări paralele, deși mult mai slabe, dar cari se întăriră prin întețirile ce primira dela mișcarea din Ardeal. Curentul subpamântean al românismului care cursese de-a lungul intregei Epoce Fanariote, începù a se arătà la lumina zilei întâi în înființarea *Școalei de Catehezie* din manăstirea Socola de lângă Iași, în anul 1804, o școală de preoție asemanătoare în miezul ei cu celelalte școli românești pentru formarea slujbașilor bisericești, dar care se deosebeà totuși de ele prin predarea unei învațaturi cevà mai înnalte și mai îngrijite. In programul ei se cuprindeà, în afară de învațaturile elementare, predate în școalele naționale de preoție, încă și gramatica, aritmetica, istoria religiei, istoria lumei, filosofia și începutul limbei latinești. Lucru însa cu deosebire însemnat, erà că aceste învățaturi cari

www.dacoromanica.ro

concurau în parte cu acele ce se «paradoseau» în Academia grecească din Iași, trebueau să fie împărtășite în limba română.

Despre spiritul ce se desvoltă în curând prin asemenea sistem de predare, ne dă dovadă cuvântarea rostită la o «ispitire» de dascălul Enache la 1815. Prin limba lui greoae și întortochiată se simte totuși tremurarea simțirei, când el atinge în treacăt originea neamului românesc și vitejia vremilor trecute: Pentru că, zice el, măcar să se fi desghinat această ramură a Românilor din Romul cel mai slăvit al neamului românesc; măcar că rătăcirea sa să'l fi povățuit a ajunge la această țară a Dachilor; însă după cum se zice, că vița de vie are să învie, în acele ce se ating de a lor voinicie, ei au fost spaima și groaza stăpânirilor megieșite întru a se apară pe sine. Pre Polonezi, nu plugari, ci târâtorii plugului, a ară să samene ghindă spre pomenire i-au supus, și până astăzi se văd copaci în Bucovina, Dumbrava Roșie se chiamă [4].

Pe când aceste cuvinte însemnatoare pentru acele timpuri încolțeau pe buzele dascalului Enache, un alt vrednic fiu al țărei, Gheorghe Asaki, fiul arhimandritului Leon sau Lazăr Asaki, trimis la învățatură la Lemberg, apoi la Viena și Roma, improvizà la picioarele Columnei lui Traian, următoarele frumoase versuri:

Un român al Dachiei vine la strămoși, ca să sărute
Țărna după a lor morminte și să'nvețe a lor virtute [5].

Asaki reîntorcându-se în Iași deschide cu învoirea Domnitorului Scarlat Calimah, el însuși Român de viță însă grecizat, o școală de inginerie pentru pregătirea de ingineri hotarnici. Nevoia acestora erà foarte simțită pe atunci în Moldova, din cauza numeroaselor procese

4. Izvoarele pentru Școala de Çatehezie vezi în C. Erbiceanu, *Istoricul seminarului Veniamin din mănăstirea Socola*, Iași 1855.
5. *Notița biografică a lui Asaki*, Iași 1863.

www.dacoromanica.ro

de hotărnicii ale moșiilor. Pentru a aveà însă ingineri destoinici, se cereà numai decât cunoștința cetirei vechilor documente de proprietate ale moșiilor, lucru ce nu se puteà dobândì decât în limba română. Asaki, deci deschide în anul 1814 școala lui de inginerie, în care el propune un curs de matematică teoretică și practică, de geodezie și architectură, din care, cum spune Relația istorică a școalelor, au ieșit câțiva tineri cari până acum (1838) plinesc lucrări de inginerie» [6].

Pe lângă rezultatul practic dobândit de școala lui Asaki, se mai adăugea unul mult mai de seamă, acela de a fi îndepărtat prejudețul răspândit pe atunci și atât de dăunator limbei românești, că ea «fiind puțină și îngustă nu ar fi destoinică pentru predarea înnaltelor învățaturi .

Vestea înființărei școalei lui Asaki, trecù însă muntii și deștepta în mintea unui Român învățat de acolo, Gheorghe Lazăr, ce fusese nemulțămit pentru neizbutirea lui în dobândirea unui post bisericesc, ideea de a se duce în București și a deschide și în acel oraș o școală în felul aceleia a lui Asaki din Iași.

Gheorghe Lazăr avù «buna soartă de a sosì în București la momentul psihologic al luptei românismului contra Fanarioților. El înțelese acest moment și avù știința necesară și arta de a adunà în jurul său tinerimea bucureșteană din prima zi în care apărù în capitala Munteniei, învățându-o poate carte mai puțină, dar exaltându-i mintea prin farmecul simțimântului național» [7].

Anume «îndată ce Lazăr venì în București, băieții dela Udricani, Sf. Gheorghe, Colțea și dela toate bisericile au golit aceste școale și au alergat la Sf. Sava cu Petrache Poenaru, Eufrosin Poteca, Simion Marcovici,

---

6. „Relația istorică asupra școalelor naționale" publicată în *Buletinul foaei oficiale*, 1838, No. 55,

7. V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, vol. X, partea A, p. 409.

www.dacoromanica.ro

Ioan Pandele, Costache Moroiu și cu mulți alții din școalele grecești [8].

Ucenicii lui Lazăr nu erau însă feciori de boieri, ca elevii lui Asaki din Iași, ci « mai toți copii de boierinași și de negustori . Apoi în școala lui Asaki se făceà mai multă inginerie, iar în a lui Lazăr mai mult naționalismu [9]. Din școala lui Lazar se vor duce, mulți sub steagurile lui Tudor-Vladimirescu, încât legătura între școala și redeșteptarea națională este învederată.

Dar să urmarim mai departe expunerea întarirei curentului național sub înrâurirea mișcărei ardelene și inițiativa lui Asaki.

In 1820 Asaki ajungând epitrop al școalelor în Moldova, se apucă de reorganizarea seminarului dela Socola, unde cheama patru profesori din Ardeal, anume: pe Ion Costea pentru retorică și poetică, pe Ion Mamfi pentru limba Latina, pe Vasile Fabian sau Bob pentru teologie și pe Doctorul în filosofie și medecina Vasile Popp, unul din Românii cei mai învățați ai Ardealului din acest timp, pentru a fi director seminarului și a predà mai multe materii științifice. Cu toate că încercarea de reorganizare a seminarului este curând spulberată de furia revoluției grecești idn 1821, totuși unul din profesorii aduși de Asaki, anume Vasile Fabian, ramâne în Moldova ca apostol al ideelor transilvane de redeșteptare a simțirei române [10].

Scrieri și cărți. — Trecând dela școli la alt mijloc de îndrumare a curentului național, la cărțile manuscrise sau tiparite din aceste timpuri, găsim și aici urme însemnate de îmboldire spre deșteptarea Românilor.

Unele din aceste cărți ating simțimântul românesc

---

8. I Ghika, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, București, 1887, p. 57.

9. Wilkinson, *Tableau historique de la Moldavie et de la Valachie*, p. 117.

10. Izvoarele în *Buletinul instrucțiunei publice*, de V. A. Ureche, 1855—1856, p. 173—174. Compară „Oarecare trăsuri din viața răposatului Vasile Fabian sau Bob" în *Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură*, 1840, p. 31—34.

www.dacoromanica.ro

prin calificativul dat autorului ce uneori păstrează anonimul. Așà este întâi scrierea lui Alexe Lazăr, *Intâmplările războiului Franțozilor*, Buda 1814, care și prin subiectul ei atrăgeà simțirile Românilor, și în care autorul se întitulează *de iubitor al neamului*. Altă carte este la fel cu aceasta: *Geografia sau scrisul pământului*, iarăș de un *iubitor al neamului* care însă de astă dată păstrează taina anonimatului.

Unele cărți conțin indemnări mai însemnătoare. Așà una cu titlul straniu de *Arătarea despre starea acestor noui introducere (sic) scolasticești instituiri ale țărei românești, sârbești și grecești*, Buda 1813, care carte cuprinde între altele o chemare către Români, «mlădița nobilă ale (sic) vestiților Romani din Banat sau Ungaria, și ori unde vă aflați, ca să ajute (sic) fondul școalelor bănățene». Această cărticică mai conține și un fel de *Deșteaptă-te Române:*

Din somn sculați-vă,
Odată deșteptați-vă.

Altă cărticică *Jucăria norocului* sau *Istorisire pentru principul Meșnicoff, tălmăcită pe limba românească* de Lazăr Asaki, 1816, conține îndemnul: «Mă rog să binevoiți a nu da cutezare (sic) către mai multe osteneli a talmăcirei ithicestilor (moralelor) cărți, cu care îndeletnicindu-se iubitorii de cetire, *patrioții limbei românești, să se îndemne a fi următorii strămoșilor săi Romani, a căror măreție fapte până astăzi de toată lumea în dreptate sunt lăudate*».

Unul Petrovici care traduce o Pedagogie și o Metodică în 1816, și după multe stăruințì pentru a o puteà tipări, este ajutat de directorul școalelor bănățene, Neculai Popovici, pune în dedicația ce i-o face, că: «Neputând află pe niminea căruia, fiindu-i *cultura* iubitei națìi românești de inimă lipită, să'mi dea mână de ajutor, începui a cumpenì *pe toți iubitorii de cultură națională*,

www.dacoromanica.ro

nădăjduind că vom da de unul, şi cu adevărat nădejdea mea nu fu deşartă, căci te-am găsit pe D-ta, care de mai mulţi ani prin ostenelile întru plămădirea bunului de comun şi al patriei, ţi le-ai ştiut agonisì . . . D-ta eşti cel dintâi care ai alergat, gata fiind a da ajutor unui *naţionalist*» [11].

Mai însemnătoare decât aceste notiţi răslețe, este îndemnul lui Văcărescu către cultivarea limbei, făcut prin testamentul lui literar:

Urmaşilor mei Văcăreşti
Las vouă moştenire
Creşterea limbei româneşti,
Şi-a patriei cinstire.

Apoi trebue amintit aici, scrierile mai întinse ale poetului moldovean Alecu Beldiman, ale poetului muntean Naum Râmniceanu şi ale cronicarilor munteni, Dionisie Ecleziarhul şi Zilot Românul.

Jalnica Tragedie a vornicului Alexandru Beldiman, deşì slabă ca concepţie poetică, este însemnată ca protestare a simţimântului naţional, deslănţuit în toată libertatea lui, contra mult urgisiţilor Greci. Beldiman numeşte ziua în care Ipsilanti intră în Iaşi: «Inceputul osândei ţărei şi necazul cel mare». El jeleşte chiar pe Turcii cei ucişi şi prădaţi de Greci «cari cu cât priviau folosul, cu atâta se iuţeau». El ocărăşte pe Greci în toate chipurile, arătând cum, «veniţi goi în haine proaste în abale îmbrăcaţi, după ce au făcut stare şi toţi s'au îmbogăţit, în sinul patriei noastre ei întâi au pus cuţit».

Tot aşa de însemnate din punct de vedere naţional sunt poeziile lui Naum Râmniceanu din Muntenia. Acest protosinghel îşi dă pe faţă cugetul său asupra Grecilor, pe care îl tăinuise cât timp ţinuse stăpânirea lor. Intr'o

11. Aceste notiţe sunt luate din V. A. Ureche, *l. c.*, pag. 438—446. Compară *Serbarea şcolară de la Iaşi* de A. D Xenopol şi C. Erbiceanu. Iaşi 1895, partea bibliografică, passim. Terminul de *naţionalist* este, după toate probabilitatea, întrebuinţat aici pentru întâiaş dată.

www.dacoromanica.ro

notă pusă pe un manuscript al său din 1821, el spune: «Domnii Fanarioți prin faptele lor cele diavolești, încetul cu încetul ne-au supus cu totul cererilor lor, ne-au împopulat (sic) năcazului, ne-au slăbit brațul armelor, ne au răcit dragostea patriei și cu un cuvânt cu totul ne-au adus mai rău decât pe noroadele din Africa și din America. Prea vechii strămunii noștri prin biruință ne-au câștigat slobozenia, iar noi am adus țara la cea mai rea stare și tiranie. Ah! Dachie! Dachie! Fii tăi plâng și suspină, ca un pom ce îngrădire n'are; cine trece pe cale, rumpe și te lasă de jale». Naum Râmniceanu da de atunci înainte avânt *muzei* sale poetice. Cea întâi poezie a lui, prin care fulgeră și tună în contra Grecilor, este întitulata: «Tânguirea țărei Valachiei asupra jafului și darapănărei ce i-au făcut străinii tălhari Greci». El caracterizează revoluția grecească ca «o zaveră fără rost, numai să ne jafuească, țara să ne-o prăpădească». Anticipând glasul apocaliptic al lui Mureșeanu, el strigă: «Români ticăloși, nevrednici, până când așa nemernici să trăiți, să chinuiți? Nu vă deșteptați odată?» [12].

Pe lângă acești poeți, deșteptători ai neamului, mai găsim încă doi scriitori cari caută, prin descrierea trecutului de urgie al Epocei Fanariote, să stârnească în Români înverșunarea contra foștilor lor apăsători. Amândoi acești doi cronicari sunt Munteni, și ei răscumpără prin însemnătatea scrierilor lor slăbiciunea cronografiei muntene de până la ei. Dionisie Ecleziarhul care sfârșește povestirea lui cu anul 1815, apasă mai ales asupra nenorocirilor cărora țara lui fù expusă în timpul pe care îl descrie, și zăbovește mai pe larg asupra suferințelor încercate de popor din pricina asupririlor domnești sau din acea a războaelor purtate pe corpul Țărilor Române. Deși reținut în rostirile lui, deși nu declamă niciodată, se cunoaște că tablourile încondeeate de el curg dintr'o

12. C. Erbiceanu, *Cronicari Greci cari au scris despre Români în Epoca Fanariotă*. București, 1890, p. XLVI.

www.dacoromanica.ro

pană muiată în otrava durerei. Cetirea unei asemenea scrieri de către oamenii timpului trebueà să trezească în ei compătimirea pentru suferințele, rușinea și ocara poporului din care făceau parte, și dorința de a le vedeà înlăturate și schimbate în bine — tocmai elementele primordiale ale iubirei de țară [13].

Dacă însă Dionisie Ecleziarhul mișcă mai mult obiectiv, prin descrierea vie și amănunțită a evenementelor dureroase ce loveau în poporul muntean, Zilot Românul (Fănuță) adaugă, lângă icoana tot atât de credincioasă a unei stări desnădăjduite, o îmbrăcare elocventă a cugetărei care te mișcă până în adâncul inimei și te revoltă contra unor barbarii impuse, fără nici o umbră de dreptate, unui popor asuprit și martir.

Toată cronica lui de la un capăt la altul este inspirată de un singur gând, protestarea în contra stapânirei străine, protestare ce se resfiră când în cugetari de o precizie stilistică care te pune în uimire, când în versuri încă și mai rostitoare. I s'ar puteà găsì poate cevà patimă în cugetările sale. Atare neajuns erà însă un merit pentru timpul de urgie în care trăeà, când binele erà așà de rar și răul regula obștească. Nu erà pe atunci timpul de a alege adevărul, dar nici acel de a uità, față cu binele întâmplător, gârla suferințelor neconteni curgătoare. Trebueà dimpotrivă întipărit, în mintea generațiilor timpului, urgisirea cumplitului prezent și nazuința după a lui îndreptare. Tocmai acestei nevoi atât de ascuțite a acelor vremuri corespunde cu prisosința cronica lui Zilot Românul, fără tăgadă cel mai mare cronicar al Țărei Românești [14].

Mai adăugim, la aceste îndemnuri conținute în scrieri, și poeziile lirice ale lui Paris Momuleanu, tiparite pentru întâia oară în 1817, și care în una din odele sale conține

13. Cronica lui Dionisie Ecleziarhul s'a publicat de Papiu Ilarian în *Tezaur de monumente istorice*, Vol. II, București 1863, p. 159–236.

14. Cronica lui Zilot Românul a fost publicată de Hasdeu în București, 1884.

www.dacoromanica.ro

îmboldiri însemnătoare, deși poezia e departe de ele cât cerul de pământ:

«Fraților simpatrioți
Un veac nou ni s'a ivit
Cu bune lumini spre toți
Știința a înflorit.

Muzicesc glas auzim
Cheamă, ne strigă pe toți
Câți în prostie dormim.
— Ce facem ca niște morți?

Ce rușine să vedem
Alte limbi cum se slăvesc
Iar noi încă nu putem
Să dăm rod gramaticesc» [15].

La 1822 apare în București o culegere anonimă de poezii, cuprinzând între altele și o *Odă răvnitoare spre învățătură*, în care poetul plânge patria lui, «pentru că tot sufere defăimări și aude hula străinilor». Tot pe atunci Ioan Văcărescu care rostise încă mai de mult dorința, ca «și sărmanul corb muntean iar acvila să se facă» [16], încoardă și mai mult struna patriotică, scriind sub înriurirea evenementelor din 1821, poeziile: *Sfătuire și Rugăciune, Cântec românesc, Buna Vestire, Glasul poporului sub despotismu, Glasul lui Mihaiu Viteazu, Hai Române hai voinice* și altele încă, între cari amintim mai ales frumoasa lui apostrofă la Milcov ce poate fi privita ca întâia rostire a dorinței de unire între Moldova și Muntenia:

De unde-ți vine numele, pârău fără putere,
Ce despărțirea neamului ai îndrăznit a cere [17]?

15. Eliade în *Prefața poeziilor lui Paris Momuleanu*, ediția II, București, 1837. Compară V. A. Urechie *Istoria Românilor*, X, A, p. 438.

16. *Rost de poezie adecă stihuri* acum întâi alcătuite în limba românească 1822 (Bibl. Acad. Rom. No. 2875).

17. Cu toate că poeziile lui Văcărescu nu fură publicate decât în 1830, ele erau de sigur cunoscute și circulau și mai înainte.

www.dacoromanica.ro

Tot Asaki caută să mai rădice mintea românească şi prin reprezentaţii teatrale. El întreprinde, pentru intâia dată în Ţările Române, a pune să se joace o piesă de teatru în limba română. Pentru aceasta el prelucrează o Idilă pastorală într'un act: *Mirtil şi Hloe*, după originalul lui *Florian* (academician francez 1755—1794) şi face ca piesa să fie jucată de câteva tinere odrasle boiereşti anume: *Elena Şubin născută Ghica* care jucă rolul păstoriţei Hloe, *principele Ghica*, care redă pe păstorul Mirtil şi *Constantin Sturza*, care reprezentă pe Lizis, închinătorul lui Amor.

Teatrul fu improvizat în casele hatmanului Constantin Ghica. La reprezentare a asistat, lucru neobişnuit, însuşi mitropolitul Veniamin Costache, «înaugurându-se, cum spune Edgar Quinet, teatrul român sub patronajul unui înalt prelat, ca în timpul misteriilor» [18]. Prologul scris de Gheorghe Asaki pentru această piesă care erà închinată doamnei Elena Şubin şi prinţului Ghica, conţine versuri cari arată însemnătatea actului săvârşit de boierii ţărei, prin jucarea unei piese în româneşte:

«In un timp de ovelire, pe când limba cea română
Din palaturi izgonită, se vorbea numai la stână,
Nobili voi de neam şi cuget, sfărămând a sale fiere,
Vorbita'ţi întâi ca-aceia ce ne dau pâne şi miere,
Şi-aţi vădit în astă piesă, c'a lor inimi nu sunt mute,
La respect, la cunoştinţe, la amor şi la virtute.
Pârga scenei naţionale cu drept vouă se cuvine
Suvenir ca să vă fie a juneţelor senine.
Picătura deşi mică, ce pe-o stâncă picurează
Face riului o cale, care după ea urmează [19].

Revoluţiile ţăranilor. — Aceste îndemnuri contra Grecilor şi spre intoarcerea către o viaţă naţională nu puteau rămâneà neascultate, cu atât mai mult ca nu

18. Edgar Quinet, *Oeuvres complètes*, Paris 1856, *Les Roumains*, p. 90.
19. *Culegere de poezii* de Gh. Asaki, Ediţia II, Iaşi 1854. Compară T. T. Burada „Inceputul teatrului în Moldova", în *Arhiva* din Iaşi, Vol. XVI, 1905, pag. 136.

www.dacoromanica.ro

numai încălzirea inimei le deschideà porțile, ci și interesul ambelor clase în care se împărțeà societatea acelui timp: țăranii și boierii. Țăranii trebuiau să dorească a ieși din viața de groază pe care o duceau, iar boierii tindeau a pune mâna pe înstrăinatele domnii ale țărilor lor. Ambele clase trebueau deci să năzuească a vedeà capatul domniei grecești către care țintеà nația întreagă, îmboldită de mințile mai cugetătoare ale timpului. Nu putem face istoricul chestiei țărănești din acest timp. Va fi însă îndestulător să aducem câteva știri asupra revoltelor cari începuseră sa miște clasa rurală și cari sunt înainte-mergătoarele turburărei cele mari a lui Tudor Vladimirescu în contra boierilor din anul 1821.

Anume, în anul 1805, erà între țărani o frământare care face pe Mitropolitul Moldovei Veniamin Costache să se teamă de o răscoală a lor ce deveneà amenințătoare. Țăranii refuzaseră să facă cele 12 zile legiuite ale boieresculuì. Un trimis la St.-Petersburg al fostului mitropolit Iacob Stamati, boierul *Vasile Mălinescu*, probabil tatăl aceluilalt Vasile Malinescu care împreună cu M. Kogălniceanu apără în divanul ad-hoc drepturile țăranilor, scrie următoarele: Mitropolitului Veniamin, asupra întrebărei ce i-o făcuse Mitropolitul, că «în ce chip să se urmeze la pricina *dihoniei* boierilor cu țăranii și la pricina *nesupunerei* țăranilor spre a împlinì datoria lor cu lucrárea celor 12 zile ale boieresculuì»? Malinescu, pentru a pune și mai bine lucrul în lumină, lămurește întrebarea Mitropolitului așa, că «amelia (lenea) și căderea lucrarei pământului și de alta grija de *răvoluție*, acestea sunt cele două sfârșituri ale întrebărei ce mi s'au pus înainte. Iar între dânsele în mijloc ticăloșia sau căderea boierilor. Dar fac întrebarea: putease-va îndreptà lucrarea pământului numai cu sila, spre împlinirea celor 12 zile ale boieresculuì»? Mălinescu propune Mitropolitului mai multe măsuri foarte drepte, de luat în favoarea țăranilor, măsuri pe cari le vom cercetà mai la yale, când vom tratà despre ideile noue ce apar în mințile

www.dacoromanica.ro

românești în aceste timpuri. Aici numai reproducem încă o ultimă cugetare a lui Mălinescu, care întărește tot faptul existenței unor tendinți revoluționare în țăranul român, anume observația, că «pentru a puteà întâmpinà toate urmările cele rele, se cade a deschide un drum legiuit spre descoperirea voințelor și a nevoilor a fiește-care stare de oameni; *că toată răvoluția să cuibărește în inimele oamenilor cari nu au drum legiuit de a'și arătà ahturile și năcazurile sale, ca o scântee ce se tăinuește în cenușă*» [20].

In loc însa de a urmà sfaturile boierului patriot și cu vederi largi, găsim pe Mitropolitul Veniamin unindu-se cu divanul și îngreuind încă și mai mult munca țăranului, punându-o sub apăsatorul urbar al lui Moruzi din 1805, prin care se hotărăște ca țăranul să îndeplinească, în cele 12 zile legiuite, un nart de muncă așa de mare, de nu se puteà săvârșì nici în 40.

Mai gasim și alte urme de revolte țărănești în 1819. Trei sate: Larga, Stăncești și Aninișul din județul Gorj se răzvrătesc. In anaforaua boierilor către domn se spune că aceste sate striga cu obraznicie că toți se spărgaluesc și se strămută din siliștele lor; iar a clacuì mai mult decât a fost obiceiul înainte, nu ne *supunem*, și fiindcă am luat pliroforie că nesupunerea și semeția aceasta o fac din *învățul și îndemnarea fruntașilor satelor*, nădajduind cu acest fel de tertipuri să dobândească privilegii, *ca să le dee stăpânii moșiilor cele ce vor ei*, deaceea altă urmare nu am putut face, ci am socotit *că până nu se vor pedepsì câte 5—6 fruntași din fiecare sat*, izbrănire nu se poate da la unele pricini ca

---

20. Prea interesanta corespondență a lui Mălinescu, publicată din nenorocire numai în extracte, în *Istoria Românilor* XI, 1900, p. 24 27, de V. A. Ureche, care nu prea cruță hârtia pentru o mulțime de documente fără de nici o însemnătate Oricum ar fi însă lucrul, trebue să fim recunoscători lui Ureche ca și lui Codrescu că prin publicațiile lor, atât de expuse criticei în toate privirile, ne-au păstrat o mulțime de documente importante, cum este între altele această prețioasă corespondență a lui Vasile Mălinescu cu Mitropolitul Veniamin.

www.dacoromanica.ro

acestea, nici înțelegători și cunoscători pravilei pământului nu vor fi [21].

Alte sate anume Islazul, Racovicioara, Racovița, Moldovenii și Verdea din jud. Romanați proprietatea banului Brâncoveanu se revoltă de asemenea în 1820 și, lucru îndestul de straniu, raportul lui Gheorgache Filipescu vel-logofăt arată că această «revoluție fusese pusă la cale de vameșul acelui județ» [22]. Dacă ar fi să dăm crezare unei știri așa de afară din cale, ar trebui sa ne gândim la o razbunare personală a vameșului, contra banului Brâncoveanu.

Mai aflăm apoi pe unul Ioan Barbătescu din județul Vâlcea osândit la temnița, pentru ca au lucrat zavistie între locuitorii satelor acelui județ . Acest Bărbătescu, îmbolnăvindu-se greu în închisoare, este iertat de osândă, dupa staruințele lui Barbu Văcărescu vistierul [23].

Năzuințele boierilor. — Cât despre boieri, am spus că ei tindeau să înlocuească pe Greci în domniile Țarilor Române. Cea dintâi manifestare a unei asemenea năzuinți se vede pe timpul tratatului dela Kuciuk-Kainargi, din 1774, când prevăzându-se prin art. 8, că Românii sa se bucure de poziția pe care o aveau pe timpul lui Mahomed IV, Muntenii crezând că li s'au înapoiat dreptul de a aveà domni pamânteni, aleg pe Ștefan Prescovanu din Craiova, cerând confirmarea lui și dela Romanțoff, generalul rus, care însă știind că Poarta nu înțelesese astfel concesia făcuta Rusiei, le dă un răspuns îngaimat. Boierii se gândesc atunci să trimită o deputație la Constantinopole, pentru a cere de acolo confirmarea alesului lor; dar nici un boier nu îndrăznește a se însărcinà cu asemenea misiune, și Muntenia primește

21. Anaforaua boierilor către Alex. Șuțu, 6 Iunie 1819, V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, XII, 1898, p. 247.
22. Raportul lui Filipescu *Ibidem*, p. 248.
23. Actele din 1819 *Ibidem*, p. 248.

www.dacoromanica.ro

dela Turci iarăşi un domn fanariot, pe Alexandru Ipsilanti [24].

In timpul când Napoleon ajunsese Prim-Consul, partidul naţional din Muntenia compus din Scarlat Câmpineanu, Ştirbeiu, Grigorie şi Dimitrie Ghica, Neculai Dudescu şi Văcărescu, unit cu câţiva boieri moldoveni: Catargiu, Sturza şi Beldiman, hotărăsc sa ceară sprijinul stapânului Franţiei.

Ei trimit pe Neculai Dudescu la Paris, care nu izbândeşte nimic, dar se ruinează în prezenturi şi cheltueli nesăbuite, cauza pentru care i se vinde toată averea din Muntenia, făcându-i-se o pensie din care să poata trai [25]. Dar Napoleon se gândeà pe atunci să dee Principatele Austriei, pentru a interpune această împărăţie între Poartă şi Rusia [26]. Ce puteau să fi cerut boierii, prin Dudescu, viitorului stăpân al Europei? Numai presupuneri putem face, de oare ce documentele sunt mute în aceasta privire. Dacă luăm în vedere un raport al lui S-t Luce, consul francez din Bucureşti, din anul 1803, care spune, ca boierii sufăr cu anevoe ca un Grec să'i ocărmuiască şi emigrarea lor necontenită este o vie do-

---

24. Engel, *Geschichte der Walachei*, p. 36. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Dakiens*, II, p. 90 şi 364. Kogălniceanu, *Histoire de la Dacie*, Berlin 1856, p. 411

25. Dovada cea mai bună a călătoriei lui Dudescu la Paris pe vremile lui Napoleon cel Mare, nu este nici în Regnault, nici în scrierile lui Ion Ghica aduse de D. Pompiliu Eliade. *De l'Influence française*, p. 231; căci sunt mărturii posterioare — ci în însuşi arătarea lui Dudescu făcută lui Kreuchely consul prusian din Bucureşti. Vezi Kreuchely c. Miltitz, 6 Ian. 1822, Hurm. *Doc.*, X. p. 132: „Un seul voyage à Paris du temps où Bonaparte y tenait encore son ménage, coûta un logotête Dudesco la somme de 75.000 ducats, comme il me l'a declaré lui même". Comp. alte rapoarte al aceluiaşi c. acelaş din 15 şi 29 Maiu 1822, *Ibidem*, p. 182, şi 220. Un doc. publicat de Ureche, *Ist. Românilor*, XI, p 297, arată cum s'a vândut întreagă avere a Dudescului pentru datorii, dându-i-se o mică pensie. Mai este încă o dovadă a călătoriei Dudescului la Napoleon în memoriile lui Lagarde: „*Voyage de Moscou à Vienne par Kiew, Odessa, Bukarest, Hermanstadt*, Paris 1824, p. 329—50, citat în N. Iorga, „Extraits" în Hurm. *Documente* X, p. 549.

26. Memoriul lui *Felix de Beaujour*, 16 Ianuarie 1802, Hurm. *Doc.*, supl. I, 2, p. 209.

www.dacoromanica.ro

vadă a acestei împrejurări» [27], am puteà închipuì că misiunea lui Dudescu fusese de a cautà să redobândească dreptul la domnie al pământenilor.

Tendința aceasta ca boierii băștinași să devină iarăși stapâni în țările lor se vede sporind fară încetare. Așa când cu întronarea lui Constantin Ipsilanti, firmanul dat cu acest prilej care fixase tot odată domnia la 7 ani, încuviințase boierilor români întâietatea la numirea în slujbe asupra boierilor grecii cari pot fi rânduiți în dregătorii numai prin excepție. Domnii mai sunt îndatorați a pedepsì pe Grecii care vor face țarei vre-o supărare și a'i mazilì» [28].

Boierii din Brașov și de pe aiurea din Transilvania fac un nou demers pe lânga Napoleon, trimițându-i o tânguire prin Champagny, ambasadorul lui din Viena. Suplica s'a pierdut, dar a ramas o urmă a existenței ei în corespondența lui Napoleon I care răspunde cam răstit lui Champagny, ca nu înțelege ce vrau *acei indivizi*, și ca ei să'i facă cunoscut ce ar puteà face pentru dânșii [29]?

In 1810 întâlnim iarași un boier, pe Iordache Catargiu trimis la Napoleon, pentru a cere protecția în contra Rusiei, ceea ce atrage numitului boier arestarea din partea acestei puteri [30].

La moartea lui Alexandru Șuțu în Muntenia, înainte ca Alexandru Ipsilanti sa fi făcut pasul hotărâtor, prin trecerea Prutului, o parte din boierii munteni voiau să ceară restatornicirea domnilor pământeni, pe când alta

---

27. Raportul lui S-te Luce din 30 Aprilie 1803, *Ibidem*, p. 282. Nu este exact însă că boierii fugiseră de frica lui Ipsilante. Ei fugiseră din cauza Pasvangiilor: Zilot Românul, p. 81, Dionisie Ecleziarhul în Papiu, *Tezaur*, II, p. 203, Ruffin c. aff. streine, 26 Maiu 1802. Hurm. *Doc.* supl. I, 2, p. 223.

28. Firmanul în Papiu, *Tezaur*, II. p. 307—314.

29. Pompiliu Eliade, *De l'Influence française*, p. 234, spune că se vorbește de suplica boierilor în dosarul dela *Arhivele naționale* din Paris AF, IV, 204, No. 3869. Răspunsul lui Napoleon în *Corespondența lui*, VII, p. 669. Compară Vaillant, *L'empire c'est la paix*, Paris 1856, p. 121.

30. Radu Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău*, III, 1903, p. 104 și urm. după Arhivele acelui oraș.

www.dacoromanica.ro

parte, aceea legată de Greci, susținea pe Fanarioți [31].

In timpul revoluției grecești, partidul național atât acel din Moldova cât și acel din Muntenia, arată prin un arz la Poartă, că țările lor sunt așa de rău nenorocite, din întrebuințările cele rele ale domnilor greci, și cer deci, ca ultima și cea de capetenie a lor dorință de îmbunatățire a soartei lor, «să se orânduiască iarăși domni oblăduitori din neamul boierilor români» [32].

Aceste elemente pozitive ale curentului național unindu-se către acel negativ, jăfuirile și despoierile neamurilor mărginașe, deșteptară în multe cugete dorința de o viață mai neatârnată de stăpânirile străine; dar fiindcă toate aceste îndemnuri se sintetizau în mințile boierilor, singura clasă în stare de a cugetă pe acele vremuri, apoi revendicările naționale se colorară după interesul clasei boierești, și acest interes eră deocamdată alungarea Grecilor și luarea iarăși a scaunelor domnești pe seama pamântenilor adecă a boierilor, din care singuri domnii puteau să fie aleși.

Așa se explică ultimul gând al revoluției Românilor contra Grecilor, izbucnită cu prilejul Eteriei, gând ce eră să se aduca la îndeplinire: reintroducerea domniilor naționale în Principatele Dunarene.

---

31. Laurençon, *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris, 1822, p. 65. Laurençon p. 45, spune că un boier i-ar fi arătat ce tare ar dorì un guvern național. Laurençon fusese adus profesor în București în 1814. Ureche, *Ist. Rom.*, X, p. 346.

32. Arzul boierilor moldoveni, singurul ce s'a pastrat, în Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei*, p. 214. Comp. T. Codrescu, *Uricarul*, III, p. 223.

www.dacoromanica.ro

CAPIȚOLUL III

REVOLUȚIA PARTIDULUI NAȚIONAL CONTRA GRECILOR 1821—1822.

Am urmarit până acuma partidul național, în cele dintâi ale lui înjghebari, din reacția sufletului românesc contra impilărilor străine, precum și din desvoltarea minței romanești, și paralel cu dânsa a simțimântului de iubire de țara; apoi din revoltele țărănești contra apăsărei Fanarioților, și în sfârșit din dorințele boierilor de a suplantà pe aceștia în oblăduirea Țărilor Române.

Acum ne ramâne de cercetat cum s'a prefăcut ideile în fapte; cum visul Românilor de a reluà iarăși în mână ocârmuirea destinelor lor, a putut luà ființă. Cu alte cuvinte trebue să arătăm, cum s'a perindat Revoluția Românilor contra Grecilor. Această revoluție îmbrăcă un caracter cam deosebit în ambele Țari Române.

Revoluția din Moldova contra Grecilor.— In Moldova ea fu condusă de boieri cu împărtășirea poporului celui de jos. Pe de o parte o deputație de boieri pleacă către pașii dela Dunăre, și anume în frunte cu Teodor Balș însoțit de vornicul Ioniță Sturza, Spatarul Petrache Sturza, boierii Cuzești, Căminarul Iordache Rășcanu și Sărdarul Iancu Stavăr. Pe de alta parte boierii se hotărâră să ridice satele și să pornească asupra

www.dacoromanica.ro

Grecilor cu razboiu, punându-i între două focuri, până vor curăți țara de ei. Pornindu-se deci capii partidei moldovene care erau Căminarul Stefănache Gherghel și Paharnicul Istrate dela Zvorăști, au început a ridică pușcașii și locuitorii cu arme, propășind tot pe malul Siretului în jos, până s'au strâns ca la trei mii de oameni sub steagurile lor» [1].

Tot pe atunci aflam pe Ispravnicul ținutului Neamțului, Spătarul Sturza, îndemnând pe locuitorii de sub ocârmuirea lui a se răsculà contra Grecilor. In proclamația făcută de Spătar, el arată ‹cum acești făcători de rele, Grecii, sub cuvânt de a'și aduce în slobozenie patria și țările lor, ne-au robit pe noi, pricinuind în toată starea nenumărate rele și pătimiri, cu feluri de sâlnicii și prădăciuni, jacuri și cruzimi, încât spaima cuprinzând pe toți, s'au spart sate, târguri și ținuturi întregi, și număr nenumărat de oameni s'au împrăștiat, lăsându'și casă și avere; cu un cuvânt țara întreagă s'au hrentuit. Pâna și cei mai de samă dintre boieri, razemul țărei și părinți a toată obștea, au fost siliți a se împrăștià. Apoi ne mai vedem îngroziți și de altă primejdie mai mare și mai înspăimântatoare, și care ar fi cu totul nevindecată: anume, vom puteà cădeà în prepus catre prea puternicul nostru stăpân, că am fost hrăniți în acelaș cuget de răzvrătire, de bună vreme ce îi primim și suferim întru tăcere și supunere». Ca o urmare a acestor temeiuri, Spătarul Sturza spune locuitorilor: «Inarmați brațul vostru dela cel mai mic începând cu orice fel de arme aveți: pușcă, coasă, lance, topor, și să mergem unde ne vom întâlnì cu alți simpatrioți, și sa izgonim numai decât pe tâlharii aceștia din pământul nostru› [2].

---

1. Drăghici, *Istoria Moldovei pe 500 de ani*, II, p. 119.

2. Proclamația publicată după originul de Th. Codrescu în *Uricarul*, XV, p. 254. Pestel consulul rusesc din București în o scrisoare către Kisseleff din 1 Martie 1821 *(Graf Kisseleff i ego vremea*, S-t Petersburg 1882, IV, p. 10), spune că: „il est à remarquer que Sutzo étant entré pleinement dans les intérêts d'Ipsilanty, ne fait plus cause commune avec *les Moldaves qui détestent les Grecs encore plus que les Turcs*".

www.dacoromanica.ro

Mișcarea anti-grecească din Moldova se stânse în curând din pricină că țaranii, văzând că nu pot trage nici un folos din asemene pornire, expunându-se numai la pericole și suferinți pentru interesul boierilor, se împrăștiara. Oricât de neînsemnate ar fi fost rezultatele materiale ale mișcărei moldovenești, ea ne învața un lucru: că rascoala Românilor contra Grecilor pornise în Moldova din rândurile boierimei care întrebuințase pe țarani numai ca mijloc, pentru a'și realizà interesele ei.

Revoluția socială a lui Tudor Vladimirescu. — Cu totul altfel se caracterizează mișcarea din Muntenia, cunoscută sub numele de revoluția lui Tudor-Vladimirescu. Acesta erà fiu de satean din județul Gorj, comuna Vladimirul, și se înnalțase în rangurile boierimei celei mici, devenind pe timpul pe când istoria începe a'l pomeni, vataful plaiului Cloșanilor. Cu toată ridicarea lui în cinurile boierești, el păstrase în sufletul lui urà cea neîmpăcata ce fierbeà în inima țăranilor în contra apăsătorilor lor. Despre aceste simțimânte face dovadă împrejurarea că atunci când el mergeà sa vadă pe prietenul său Urdăreanu, cât stătea la el nu se puneà nici odată jos, ci se preumblà necontenit prin casă, «spre a nu fi silit, cum ziceà el, sa se scoale, dacă ar veni cumva vre-o *putoare* de ciocoiu [3].

Prin moartea lui Alexandru Șuțu, întâmplată în Muntenia în preziua trecerei Prutului de către Alexandru Ipsilanti, Căpitanul Iordache Olimpiotul, Aromân de origină în serviciul Eteriei grecești, ordonă lui Tudor Vladimirescu să ridice țărănimea de peste Olt în sprijinul cauzei sfinte. Vladimirescu însă se hotarăște să

3. Aricescu, *Istoria revoluției dela 1821*, I, p. 25, după spusele lui Niță Izvoranu din Severin. Asupra stărei poporului de jos din acest timp vezi bunăoară Formond c. Richelieu, 4 Aug. 1817: „Les sommes considérables envoyées ces derniers temps à Constantinople ont le dernier effort de ce malheureux pays. Il n'est pas de spectacle plus affligeant que la vie de ce peuple valaque livré à toutes les humiliations de l'esclavage, reduit à se féliciter de n'avoir plus rien à donner, et n'attendant son salut que de l'excès de sa misère". Rap. cons. franceze. Manuscris în B bl. Acad.

www.dacoromanica.ro

facă cu totul altceva; anume sa rascoale această parte de țară într'adevăr, însă în contra tuturor apăsătorilor. In cea dintâi proclamație a lui Vladimirescu el întreabă pe locuitorii către care se îndreptă, veri din ce neam ar fi, până când vor suferi ei pe balaurii cari i-au înghițit de vii, adecă pe căpeteniile lor atât cele politicești, cât și cele bisericești? Să alegem din căpeteniile noastre pe aceia cari pot să fie buni, și aceia să fie ai noștri. Să vină deci în grabă toți acei cari au arme, cu arme, cari nu, cu furci de fier sau cu lănci; adaugă însă Vladimirescu, că *să știți că nimeni dintre noi nu e slobod să se atingă măcar de un grăunte de binele sau de casa vreunui negustor, orășan sau țăran, sau de alt al vreunui locuitor, decât numai binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să se jefuiască*, însă ale acelora ce nu vor urmà noua, precum suntem fagăduiți, numai ale celora să se iee pentru folosul de obște» [4].

Din această proclamație reiesa mai multe lucruri: Intâi că Vladimireseu îndemnà poporul la respectarea averei celor mici și la jăfuirea averilor boierești, deci fara deosebire de Greci sau Români (ceeace reiesă chiar dacă primim a doua versiune publicata în notă: Grecii și boierii noștri). Al doilea că el erà înțeles cu o parte

4. Reprodusă de Dârzeanu in *Trompeta Carpaților*, 1868, No. 646, p. 1575. Tot așa de obștește indreptată contra stoarcerilor este arătată proclamația lui Vladimirescu, de Pestel, consulul rusesc din București, către Kisseleff, in scrisoarea lui din 1 Martie 1821 *(Graf Kisseleff i ego vremea*, St.-Petersburg 1882, IV, p. 10): „Vladimiresco a publié une proclamation dans laquelle il dit que le but de ses démarches n'est point la rébellion contre la Porte Ottomane, mais l'opposition aux horribles vexations auxquelles la malheureuse Valachie est livrée de la *part des autorités constituées* qui enfreigent leur pouvoir et accablent le peuple de toutes les injustices imaginables". O altă versiune a acestei proclamații publicată mai târziu in *Uricarul*, XII, p. 90, după *Albina Pindului* schimbă astfel fraza incepătoare: „Balaurii cari v'au înghițit de vii, precum îi cunoașteți prea bine, *Grecii și boierii noștri*, atât partea bisericească, cât și politicească". Noi bănuim că cuvântul „Grecii" a fost introdus, în textul original, de un partizan al ideei, că revolta lui Tudor Vladimirescu erà, dela început chiar, indreptată contra Grecilor, și nu stăm la îndoială a privi drept text adevărat pe acel al lui Dârzeanu, cap de masă la vistierie și însărcinat tocmai pe timpul revoluției cu corespondența celor cinci județe de peste Olt, și deci cel mai în stare a'și procura copii exacte de pe numeroasele acte ale revoluției publicate în mult însemnatul său memoriu.

www.dacoromanica.ro

din boieri, anume cu acei din partidul național, pe care îi excepteaza din acei dați în prada jafuirei țaranilor. Se mai vede apoi, ca el se înțelesese dinnainte cu acești boieri și că, după cât se vede, el răsculase pe țarani din îndemnul partidului național.

Înțelegerea lui Tudor cu boierii nu însemnà însa luarea țăranilor în slujba intereselor boierești, cum fusese ademeniți acei din Moldova la glasurile lui Gherghel, Istrati și Petrache Sturza. Tudor își pastrà o poziție bine determinată fața cu interesul boierilor. El reprezentà pe acel al maselor. De aceea chiar, în proclamația lui, se privește pe sine de conducător al mișcarei, lasând boierilor numai un rol de a doua mână, și rămânând la alegerea lui, ca acei *ce'l vor urmà pe el* sa fie apărați de urgia mulțimei.

Boierii din partidul național și împotrivitor Grecilor, cari se uniseră cu Tudor Vladimirescu erau: Grigore Baleanu, Episcopul Ilarion, Filipescu Vulpe, Scarlat Grădișteanu, Neculai Văcarescu, Scarlat Câmpineanu, Mihaiță și Grigore Filipescu, Ştefan Balaceanu, Mitropolitul Dionisie Lupu și alții câți-va [5].

Proclamația lui Tudor erà primejdioasă pentru toți boierii, caci adunătura de tot soiul de sub mâna lui Tudor, în care se vedeau și hoți din temniță, privà drept *rău agonisită* orice avere, și jafueà pe întrecutele chiar și pe acei boieri cari se *făgăduiseră* lui Tudor.

Pe noi ne interesează însă, nu ispravile revoluției lui Tudor, cât caracterul ei care, o repetam, erà acel al unei revoluții sociale a unui popor desnădajduit contra asupritorilor, fără alegere de rasă, și nu o pornire națională contra Grecilor, cu toate că primul ei îndemn poate sa'și fi avut obârșia în îmboldirile partidului național. Dar trebue

5. Aricescu, *Istoria Revoluției din 1821*, I, p. 37. Adauge o scrisoare din 1821 a unui pribeag din Brașov către un prieten: „Eine dem Wladimiresco gegebene Schrift, unterschrieben von Bojaren 1-er, 2-er und 3 er Klasse, durch welche ihn die Bojaren als Haupt anerkennen und ihm die Vollmacht geben mit der Pforte zu traktieren". Hurm., *Doc.*, X, p. 127.

www.dacoromanica.ro

observat ca sufletul acestei revoluții era un om din popor, în care se răsfrângeau durerile ascuțite ale straturilor de jos și nu ambiția celor de sus, și era natural ca mișcarea condusa de Tudor ca să coloreze mai mult dupa ideile conducatorului efectiv, decât după acele ale îndemnatorilor lui [6].

Pentru a ne convinge că revoluția lui Tudor nu urmăreà ținta națională, lucru ce pare a răsturnà un idol consfințit al tradiției poporului nostru, n'avem decât să vedem ce spune Tudor în jăluirea lui către Derviș-pașa, muhafizul Vidinului, prin o carte plecată din partea «a tot norodul Valachiei», și în care Tudor se jalueşte «cum domnii țărei dimpreună *cu boierii greci și români*, unindu-se cu toții, ne-au prădat și ne-au despoiat, încât am ramas numai cu sufletele, rugându-se ca sa trimeată un om credincios care sa vază nevoile ce le tragem de către acești *lupi nemilostivi*, și sa fie știut că ridicarea noastra nu este pentru altceva nici într'un chip, decât numai asupra *boierilor* cari ne-au mâncat dreptățile noastre [7].

Și în acest act deci Vladimirescu declara, că poporul s'a sculat contra boierilor în deobște, fara deosebire de Greci sau Români; prin urmare revoluția condusă de dânsul nu țintea la emanciparea poporului muntean de stapânirea jugului fanariot. Aceasta era chiar pe atunci parerea unei mari parți din boierimea româna. Așa boierii fugiți la Brașov de teama Eteriei, în cererea dată consulului rusesc Pini, pentru măsurile ce ar fi de luat spre îndreptarea țarei, caracterizeaza astfel răscoala lui Tudor: Rascularea poporului român nu se poate explică mai nimerit, decât ca un razboiu al celor neavuți contra celor

6. Kreuchely c. Miltitz, 22 Martie 1821, Hurm., *Doc.*, X, p. 118: „On ignore positivement les forces de Vladimiresko; mais ce qu'il y a de sûr, c'est qu'à Bucarest, un nombre considérable se joindra à lui qui *par les mots de liberté et de patrie sut donner l'enthousiasme*".

7. Dârzeanu în *Trompeta Carpaților*, 1868, p. 1579. Reprodusă și de Aricescu, loco citato, II, p. 31—32. Altă formulare în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie* a lui Gr. Tocilescu, II, pag. 385.

www.dacoromanica.ro

crezuți bogați, iara nu o reclamare cu armele pentru dobândirea drepturilor naționale [8].

Aceeași idee reiesă din mai multe scrisori trimise de Tudor, reprezentanților ocârmuirei Munteniei. Așà în acea către Constantin Ralet, ispravnicul județului Mehedinți, el spune, că «norodul cel ars și fript de boieri este amărât și înfocat asupra lor» [9].

In altă scrisoare către boierii divaniți, el spune, ca cu toții au hotărât într'un gând să se scoale, văzând că stapânirea sub care sunt încredințați i au adus la cea mai desăvârșita prapadenie» [10].

In o declarație a lui Tudor către bulibașii (ofițerii) boierești trimiși asupra lui, el spune, că: «Eu fraților și cu cei de neamul meu nu m'am sculat împotriva împărăției, ci văzând necazul saracilor locuitori și obidindu-ma de suspinurile lor și privind tirania în care'i ținea nemilostivirea *boierilor*, n'am mai putut suferì și pe de o parte ne-am jaluit la prea înaltul Devlet, iar pe de alta, pentru *ca să punem mâna pe boieri, ne-am sculat cu armele* [11].

De nicăeri însă cugetarea lui Tudor nu reiesă mai limpede și mai frumos îmbrăcată decât din scrisoarea lui către vornicul Neculai Vacarescu, boier român, în care'i spune: Ci presămne dumneata pe norod cu al cărui sânge s'a hrănit și s'a poleit *tot neamul boieresc* (învederat farâ nici o deosebire de Greci și Români) îl socotești nimic și numai pe jăfuitori îi numești patrie? Dar cum nu socotiți dumneavoastră că patria se chiama norodul iar nu tagma *jăfuitorilor* (adică a boierilor) și cer ca să-mi arați dumneata ce împotrivire am aratat eu asupra norodului? Ca eu alta nu sunt decât numai un om luat din norodul cel amarât și dosadit din pricina jăfuitorilor, ca să le fiu chivernisitor în treaba cererei

8. Aricescu *Ist. Rev.*, II, p. 190 (din 1822?).
9. Dârzeanu în *Tromp. Carp.*, p. 1377.
10. Dârzeanu, *Ibidem.*
11. Memoriu anonim în *Revista lui Gr. Tocilescu*, II, p. 386.

www.dacoromanica.ro

dreptaților; iar tagma *jăfuitorilor* (a boierilor), căci nu le place una ca aceasta, a ridicat arme de moarte asupra patriei și a ticălosului norod» [12].

Astfel condusă și rău înțeleasa de catre bandele lui Tudor, revoluția lui luà pe zi ce merge caracterul unei adevărate *jacherii* și așà erà considerata de boieri. Ei imputau lui Tudor că învață pe toți, cu mic cu mare, ca sa se scoale asupra boierilor, să-i piarză și să le iee averile [13].

Memoriile timpului adaug, că în fiecare district se formau cete, parte de Sârbi și Bulgari, parte de săteni înarmați cu ce le cadeà în mână. Ochiul lor erà mai ales țintit asupra proprietarilor și asupra arendașilor [14].

Insuși Tudor este nevoit sa înfrâneze furia prădătoare a cetelor sale și să iee masuri aspre pentru a pedepsì pe acei ce se dedau la jafuri prea îndrăznețe, purtare ce aduce înstreinarea bandelor de Tudor Vladimirescu, și ușureaza trădarea lui către Greci.

Când Tudor vine asupra Bucureștilor, capitala ce erà amenințata în acelaș timp de coborârea bandelor grecești ale lui Ipsilanti, vede mare parte din locuitorii ei rupând'o de fuga. Mai ales boierii, *acei ce nu erau înțeleși cu Tudor* părăsesc orașul. Aceștia erau: Spatarul Brâncovanu, Banul Barbu Vacarescu, Logofatul Ștefan Belu, Vistiernicul Ioan Manu și mai mulți alții. Acei înțeleși cu Tudor, citați mai sus către cari se adaoga și trei Greci din acei ce nu voiau să iee parte cu Ipsilanti în revoluția grecească, anume: Manoil Vilara, istoricul Dionisie Fotino și Nîcolai Cațacatu, peste tot în numarul destul de însemnat de 56, rămaseră în București, pentru a primì pe Tudor și a întoarce mișcarea lui în folosul lor, după cum o planuiseră dela început. Această îndoita îndreptare a revoluției lui Tudor contra boierilor, însa nu contra tuturor, are un caracter de confuzie care ex-

12. Dârzeanu *Tromp. Carp*, p. 2003.
13. Memoriu anonim în *Revista lui Gr. Tocilescu*, II, p. 384.
14. Aricescu, I, p. 135, după Memoriile lui Dârzeanu și Ciorcanu.

www.dacoromanica.ro

plica apucaturile bandelor lui Tudor ce nu puteau bine sa'și dea sama de ținta urmarită de capul lor care nici el macar, cum spune prea bine un document al timpului, nu prea știeà ce vroià [15].

Intoarcerea lui Tudor contra Grecilor. — Intrarea lui Tudor în București însamna o schimbare desavârșita în mișcarea pornita de el contra apasatorilor poporului. Așteptat de boierii cu care el vorbise de mai înainte și sfatuit de ei de a'și schimbà purtarea, el se da îndata în altă apa, devenind om de ordine din capul unei revoluții țaranești și devine organul unei mișcări antigrecești din cea anti-boierească de până atunci.

Inainte de a intra în capitală în ziua de 16 Martie, Tudor da o proclamație în care spune că dela o vreme încoace din pricina *unirei pământenilor boieri cu cei după vreme trimiși domni*, cu totul s'a stricat dreptațile poporului . El invita deci pe toți a se unì cu obștescul norod; caci cei ce vor urmà astfel nici cum nu vor ramâneà caiți, sau *boieri* sau ostași sau ori cine ar fi, iar care se va împotrivi, în viață se va căì [16].

In aceasta proclamație, ori cine poate observa ca Tudor voește sa arate, ca pricina primordiala a relelor, cei după vreme trimiși domni, adeca Fanarioții, cu toate ca nu le spuneà numele; apoi se vede cum el, dupa ce învinuește, fără alegere de neam, pe boieri pentru unirea lor

15. Kreuchely consul prusian din București către v. Miltitz ambasadorul din Constantinopole, 27 Martie 1825, Hurmuzaki, *Doc*, X, p. 321 : „Ce n'est plus le slutchar Théodor avec ses pandours qui *eux mêmes ne savaient ce qu'ils voulaient*".

16. Aricescu, II, p. 121 publică această proclamație dupa original. O altă versiune data de *Albina Pindului (Uricarul*, XV, p. 52), pune în locul frazei subliniate în text cea mult mai energică: „din pricina legăturei mărșave a boierilor pământului cu trimișii după vreme de Poarta Otomană domni *greci*". Noi credem că și această proclamație ca și acea despre care am vorbit în nota 4 de la p. 48, a fost parafrazată. pentru a se potrivi mai bine răscoala lui Vladimirescu cu tradiția istorică. Textul adevărat ne pare a fi cel reprodus de Aricescu, cu atât mai mult că consună din cuvânt în cuvânt cu traducerea germană dat de *Gazeta de Ausburg* din 28 Aprilie 1821, reprodusă de *Uricarul*, VI, p. 26. In ambele aceste două, nu se află cuvântul *Greci:* Comp. a mea *Istorie a Românilor* V, p. 480, nota 49 și 469, nota 25.

www.dacoromanica.ro

cu acei domni, la sfârșit îndreaptă puțin lucrul, arătând ca boierii ce se vor unì cu obștescul norod, adeca cu dânsul reprezentantul luì, nu se vor căì.

Patru zile numaì după proclamația d'intâiu, 20 Martie, Tudor da o a doua, în care un mare pas este facut, pentru aflarea acelor boieri înțelepți. «In ea Tudor spune, că *găsind în Bucureşti mulți patrioți boieri întru asemenea bune cugetări cu ale norodului asemănați*, am hotarât ca un voitor de dreptate *să recunosc vremelnica stăpânire* a țărei, supunându-se toți acei ce au încins armele, la legile și pământeștile obiceiuri ce li se vor arată de catre stapânire . Tudor deci devine, din revoluționar, supusul guvernului, din om hotarât a farâmà fara de legile sub care vremelnica stapânire țineà poporul cel nenorocit, organul ei de punerea lor în lucrare. Dar prin un act de mândrie și de rușine, Tudor adaoge că numai atunci va îngaduì supunerea la rânduelile obștești, *cand va cunoaște că sunt într'adevăr folositoare patriei și de mare trebuință obștiei norodului* . Invața deci pe toți a platì darile dupa rânduelile în ființa, el care peste Olt suprimase doua din ele, vădraritul și fumăritul, și poruncește ca fieșce care să slujască izbavitoarele oștiri ale țarei, dupa cum se va orânduì, cu dări și carături de trebuincioase zaharele [17].

Aceasta din urma proclamație dă pe față înțelegerea lui Tudor cu boierii din partidul național care de aceea nu fugiseră din București, fiindca erau de mai înainte înțeleși cu Tudor, căci altfel cum s'ar fi putut stabilì înțelegerea în scurtul rastimp de 4 zile dela 16—20 Mai și în toiul rascoalelor? Adevărate erau deci cuvintele lui Tudor din întâia proclamație, în care spuneà că are făgăduita conlucrarea unora din boieri la mișcarea lui [18].

Dar aceasta înțelegere între Tudor și boieri reiesă și din actele emanate dela acești din urma. Boierii anume

17. Dârzeanu în *Trompeta*, p. 2221 și Aricescu, II, p. 129.
18. Mai sus p. 48.

www.dacoromanica.ro

chiar în 18 Martie, adecă 2 zile numai după întrarea lui Tudor în București, în tănguirea lor catre cabinetul rusesc, caută sa îndreptățească răscoala lui Tudor, prin aceea, că poporul fusese împins la desnădăjduire prin jafurile *domnitorilor străini*»[19]; iar în 23 Martie, toți boierii în număr de 56 dau lui Tudor o carte de adeverire prin care recunosc, «că pornirea dumnealui slugerului Tudor Vladimirescu nu este rea și vătamatoare, nici în partea fiecăruia, nici a patriei, ci folositoare și ispașitoare, pe care ca pre unul de binele țarei acesteia voitor și al trebuinței obștiei norodului, l-am primit toata politia București cu drag și cu brațele deschise și'i fagaduim sub jurământ că nu vom cugetà împotriva vieței și a cinstei lui [20].

Mai limpede însă își tocmesc trebile boierii, în tânguirea lor către Poarta, trimisa în 27 Martie, în care spun că daca poporul în desnădejde alergase la arme, aceasta *o făcuse, nu din pricina boierilor pământeni, precum bănuià norodul,* ci din acea a obladuitorilor domni ce au statut, carora din slăbiciune și de nevoie trebueà sa ne plecăm; că boierii băștinași au fost siliți acuma după datorie, a asculta dreptele plângeri ale ticalosului norod [21].

Ce ghibaciu întorsesera boierii lucrurile și împreună cu ele și pe Vladimirescu! Ei arătasera, catre puterile stăpâne ale țărei, mișcarea acestuia ca provenita din pricina apăsarei grecești, și lui Tudor însuși îi dadeau certificat ca lucrase în folosul țarei, atunci când el se res-

19. Aricescu, II, p. 126 după original. O jalbă către împăratul Rusiei, (publicata după original în Hurmuzaki, *Doc.*, Supl. I, 4, p. 320) spune numai: „les vexations horribles souffertes de la part *des Princes nommés au gouvernement de ce pays*".

20. Aricescu, p. 132. după cond ca Arhivei Statului. Jalba catre împăratul rusesc citată în note prec. spune despre Tudor: „Le peuple, Sire, ne paraît pas être révolté, comme le bruit s'en était répandu, et les soussignés l'ayant présumé les premiers. l'auraient annoncé par crainte; mais réduit à l'extrémité et aux abois, prit à la tête le susdit Wladimiresco, animé non par un esprit de révolte, mais par un zèle patriotique et porté par le peuple à la demande des droits de la patrie".

21. Aricescu, I, p. 196, după condica Arhivelor Statului.

www.dacoromanica.ro

culase *contra Grecilor*. Tudor pare a'şi da seama acuma de înţelesul mişcarei lui, şi el declară în o învaţătura catre Pandurii sai ca să spuna Turcilor ce veniseră spre cercetare că se resculase pentru *gonirea Grecilor* din ţară şi pentru uşurarea poporului de dajdiile cele multe şi grele [22].

Reiesa deci din expunerea facută, pe temeiul autenticelor documente contimporane, că *mişcarea lui Tudor Vladimirescu, începută întâiu pe tăramul social şi cu caracter anarhic, se întoarse pe acel politic şi naţional prin amestecul boierilor în ea.*

Este însa învederat ca această schimbare de direcţie în mişcarea lui Tudor a fost cauza morţei lui; caci tovarăşii săi, vazându-l ca cotigeşte acuma cu dânşii şi ca şi-au întors inima dela ei, se răcira şi ei despre dânsul, şi aşà numai s'a putut întâmpla ca Tudor să fi fost răpit de un pumn de Greci din mijlocul lagărului lui, spre a fi dus la locul de caznă.

S'ar părea că mişcarea boierilor din partidul naţional care se aliasera cu Tudor, îi aprobau şi îi lăudau întreprinderea, şi o aparau catre puterile straine, arătându-o ca o urmare neapărată a jafului neomenos căruia norodul fusese expus, s'ar parea, zicem, ca aceasta mişcare a boierilor însemnà o plecare reala a lor către poporul de jos, o compatimire sincera cu ale lui suferinţi, şi deci ca ar fi fost premergatoarea unor măsuri de îndreptare. Aşà ar fi pentru naivii pamântului. Cine însă ştie cum interesul pricepe să schimbe masca, nu va vedeà în aceasta purtare a boierilor decât apararea propriului lor folos şi dorinţa de a ajunge la ţinta urmărita de ei, la restatornicirea domniilor pământene, pentru care cu toţii îşi simţiau chemarea, deşi ei erau mulţi iar locul ce trebueà ocupat — unul singur; dar toţi trageau nadejdea

22. După spusa lui P. Poenaru, traducătorul cărţilor greceşti ale lui Tudor, Aricescu, I, p. 210 şi 139.

www.dacoromanica.ro

ca *el* va fi acel fericit și ca la loterie, unde toți acei ce joacă gândesc la lotul cel mare, așà și la loteria aceasta domnească, cu toții visau cuca ce trebuià să li se așeze pe cap.

Prin urmare revoluția contra Grecilor a pornit din sinul partidului național *boieresc;* iar țaranii din Moldova pe cât și cei din Muntenia sub conducerea lui Vladimirescu, au slujit unii mai puțin, alții mai mult, numai la sprijinirea interesului boierilor.

Prin ajungerea însă a țintei politice și naționale, partidul național își adeverise puterea; dar acest partid nu trebue privit ca un partid de transformari sociale care vor aștepta încă foarte mult timp pentru a fi realizate. El era un partid născut din nevoi politice și care tot pe tarâmul politic se mișcase pănа atunci și s'ar fi mișcat și de acolo înainte, daca alt curent puternic venit din departare nu ar fi îndrumat, în sinul partidului național chiar, o desfacere în doua, din care un șivoiu pastră caracterul sau cel vechiu de partid naționalist curat, iar celălalt imbinându-se cu idei de omenie, începù a țintì și la reforme, și erà să raspunda în adevăr la cele ce orbiș urmăriserà, cu furia instinctului, bandele lui Vladimirescu.

Avem să pașim acuma la expunerea acestei serii de fapte, cu desăvârșire noua, în viața poporului român.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

INRIURIREA REVOLUȚIEI FRANCEZE

Pâna aici am stabilit o serie de fapte cari au condus la închegarea partidului național în Țările Române. In timpul ce aceasta serie își desfășură inelele, o alta veni sa se altoească pe dânsa și să deschidă mai largi orizoane minței regenerate a poporului român. Această nouă serie se referă la ideile Revoluției franceze, cari introdusera în cugetarea Românilor principiul de libertate și mai ales acel de egalitate ce trebuiau sa îndrepte mințile catre clasa împilata a poporului de jos. Și în vremuri mai vechi întalnim asemeni porniri generoase; dar ele sunt datorite îmboldirilor întâmplatoare ale simțimântului, și nu celor statornice ale concepțiilor intelectuale. Acuma, dimpotrivă mișcarea altruista se întrupează în idei cari cuprind mințile și sufletele din ce în ce mai mult.

Aceasta noua îndrumare a cugetelor rapește pe cei ademeniți de ea, catre alcatuirea unui partid nou care contrastează tot mai mult, cu rândurile acelora ce rămasesera înțeleniți în vechile deprinderi. Viața politică a poporului român își latește valul; fluviul ce o purtà se desface în mai multe brațe, asemenea apelor ce se apropie de mare.

Noua alcătuire mintala erà productul unei ușoare adieri ce ajunsese până la noi, din uraganul deslănțuit departe în Apus de marea Revoluție franceză.

www.dacoromanica.ro

Ne trage rândul a urmări încolțirea și desvoltarea acestor idei nouă în sinul poporului român, pentru a vedeà cum s'a îndrumat din ele despărțirea vieței politice române în cele două mari partide istorice, între care ea se frământa și astăzi: partidele cunoscute mai târziu sub numele de cel *conservator* și cel *liberal*.

Grecii și Revoluția franceză. — Am arătat aiurea obârșia și sporul înrâurirei franceze în Țările Române [1]. Marginită la început, numai la cunoștința limbei diplomatice a timpului, această înrâurire s'a coborât treptat tot mai adânc în viața poporului român; mai întâi prin îmbrățișarea și a altor forme de viața ale mai marilor noștri frați, precum îmbrăcăminte, mode, moravuri; mai pe urmă și prin patrunderea ideilor zemislite în pamântul roditor al cugetarei franceze.

Frământarea gândului părăsise, în Franția, domeniul ideal al frumosului și se coborâse, dela jumatatea veacului al XVIII-lea înnainte, în maruntaele vieței de toate zilele, spre a supune unei aspre critici, normele dupa cari această viața se conduceà și a îndrumà desăvârșita ei prefacere.

Intâile raze ale unei asemenea îndrumari se răspândiră și în Țările Române din scrierile filosofilor francezi, cari patrunseră în ele pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Așà scrierile lui *Voltaire* erau cunoscute în Principate, și Patriarhul de Constantinopole găsise de cuviința a amenințà cu fulgerile bisericeì pe acei din locuitorii acestor țari, cari ar cetì pe filosoful francez [2].

Nu mai puțin se introdusese în Țarile Române și câteva exemplare din *Enciclopedia franceză*. Anume, agentul francez din Țarile Române, grecul Constantin Stamati,

1. Vezi A. D. Xenopol *Istoria Românilor în Dacia-Traiană*, V, 1892, p 664 și urm. Aici am dovedit pentru întâia oară, cum Grecii au fost acei ce au introdus la Români atingerea cu spiritul francez, adevăr primit astăzi de toată lumea ca înțelegându-se dela sine.

2. Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*. Neufchatel 1781, p. 196.

www.dacoromanica.ro

cere dela Ministrul de externe al Franței, Le Brun, ca sa trimita această carte compatriotului său Codrica, secretarul principelui Mihail Șuțu [3].

Un al doilea exemplar este adus de negustorul francez Vincent Pech pentru Principele Ipsilanti care nevoind să plătească prețul acestei carți, din cauză că pe vasul pe care venise se furase câtevà volume, negustorul e nevoit sa reclame plata la Poarta [4].

In afara de acest îndemn scris către ideile noua asupra organizărei vieței, Românii mai vin în atingere vie cu ele, pe de o parte prin numeroșii Greci din țările lor, cari simpatizau cu ideile revoluționare franceze, în speranța propriei lor mântuiri; pe de alta prin acea a Francezilor însași cari, dela uciderea lui Ludovic al XVI-lea și predomnirea Iacobinilor republicani, fuseseră aruncați ca sfarămaturile dintr'un vulcan , până în îndepartatul Rasărit.

Cu privire la cei dintâi, la Greci, observam ca Revoluția franceza avuse, ca cel dintâi al ei efect, în peninsula Balcanica și în Principate, de a deșteptà și, pană la un punct oarecare, de a moralizà nația grecească; caci ea pusese Grecilor un scop. Pana atunci singura lor nazuință erà de a trece Dunarea pentru a face avere, daca se puteà, la curțile Gospodarilor. Acuma o înflacărare, o dorință de a învățà, de a fi folositor, pune stăpanire pe minți, și o idee rasare în fundul tuturor conștiinților, acea de patrie [5].

Grecii anume se cutremurara dela un capat la altul al raspânditului lor neam, la auzul marei mișcări ce izbucnise în Paris. Bucureștii și Iașul erau de mult centre însemnate ale grecizmului, și cu prilejul nouei însuflețiri, tot în ele se concentra mai cu seama mișcarea Grecilor.

---

3. Raportul lui C Stamati din Ianuarie 1795, Hurm. *Doc.*, Supl., I, 2, p. 113.
4. Ruffin c. Talleyrand 11 Noembrie 1802, *Ibidem*, p. 249.
5. Pompiliu Eliade. *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie.* Paris 1898, p. 201, comp. Gervinus. *Insurrection et Régéreration de la Grèce, Trad. française par Minsen et Sgonta*, Paris, 1863, p 107.

www.dacoromanica.ro

Sufletul ei însă erà un Aromân grecizat, Riga Veleștinliul, așà precum întreagă Revoluția grecească din 1821 fù condusă și sprijinită de Armatolii aromâni din munții Pindului.

Că Riga a fost Român se vede întâi din numele său de origină: Veleștinliul, adică din Veleștin, sat din Tesalia de lânga Volos, și anume din provincia aromânească Vlachia a doua (Βλαχία ἡ δεύτερα) [6].

El se subscrià Ρῆγας Βελεστινλῆς, după cum se vede aceasta din lucrarea sa cea mai de seamă: *Marea hartă a Greciei, tipărită la Viena în 1797* [7], prin care el voià sa arăte compatrioților sai și strainătatei, până unde se întindeà neamul slăvitului popor al Grecilor, de care și Riga ca și toți Aromânii acelui timp, credeà ca se ține. Grecii îi prefacusera numele lui în Ρῆγας ὁ Φεραῖος, dela numele antic al Velestinului: Φέραι. Familia lui Riga erà venita în Velestin dintr'un alt sat aromân, Baiasa; și aceasta familie poartă și supranumele de *Trușină*, care în aromânește înseamna funie de par de capră. Un frate al lui Riga se numea Ibu Riga Trușină, și prin urmare însuși Riga trebuià să poarte aceasta poreclă aromânească [8].

Riga își alese ca centru de acțiune Muntenia, fiindcă pe atunci Țările Române erau singurele regiuni mai apropiate, unde Grecii puteau răsuflà mai în voie. Se spune despre Riga, că după ce ar fi fost secretarul lui Alexandru Ipsilanti în Constantinopole, ar fi venit apoi în Muntenia pe la 1787, unde ar fi devenit secretarul boierului Brâncovanu, și în urma acel al domnitorului Mavrogheni care l'ar fi rânduit ispravnic la Craiova. In

6. Heuzey, *Mission archéologique de Macédoine*, p. 451.

7. Ubicini, „La grande carte de la Grèce", par Rhigas în *La Revue de Géographie* a lui Ludovic Drapeyron, VIII. 1881, p. 241—253.

8. Aceste noiți asupra naționalității lui Riga. le-am luat din scrierea colegului meu, profesorul I. Caragiani. de origină Aromân, scriere intitulata: *Studii istorice asupra Românilor din peninsula Balcanică*, carte ce începuse a se tipări, dar s'a oprit la coala X-a și nu a fost pusă în vânzare. E o lucrare admirabilă, plină de știri surprinzătoare asupra marelui rol jucat de Armatolii armâni în Revoluția grecească. și este păcat că nepăsarea publicului nostru a făcut cu neputință publicarea ei care trebueà să cuprindă vre-o 60 de coale.

www.dacoromanica.ro

deobște viața lui Riga este foarte puțin cunoscută, și datele asupra ei sunt raportate numai de singurul său biograf, Perrhaibos, dar nesprijinite de nici un document.

Așà se mai spune ca Riga ar fi avut o întrevedere cu Napoleon în Veneția și că ar fi urmat apoi un schimb de scrisori între ei; dar nu s'a păstrat din ele nici una, și în Corespondența lui Napoleon cel Mare nu se face nici o vorbă despre revoluționarul Grec [9].

Totuși sunt unele fapte netăgaduite, din cari reiesă că Riga a fost îndrumătorul Revoluției grecești din 1821. Aceasta rezultă: întâi din tipărirea marei harți a Greciei în anul 1797 în Tipografia lui François Müller în Viena[10]; apoi dela Riga ne-a rămas o culegere de poezii patriotice tipărite în Iași la 1814 sub titlul ἡροϊκα Ἄσματα [11]. Intr'aceste poezii se înseamnă întâi vestita Marseliezǎ grecească, care începe cu cuvintele:

Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων
Ὁ καιρὸς πῆς δόξης ἤλθεν

(Sculați fii ai Elenilor
Timpul gloriei a sosit).

O alta izbucnire poetică a lui Riga este chemarea către poporul grecesc, un fel de Deșteaptă-te Române .

Φίλοι μου συμπατριῶται
Δοῦλος νὰ μετὰ ὡς πότε
Τῶν ἀχριών Μονσουλμάνων
Τῆς Ἑλλάδος τῶν τυράννων?

(Iubiții mei compatrioți
Până când vom fi noi toți
Sclavii cruntilor Osmani
Ai Eladei cruzi tirani?)

9. Cât de puțin sigure sunt datele asupra lui Rhiga, se vede din studiul lui Ubicini citat mai sus (nota 7) care, după ce raportează o mulțime de știri asupra lui Riga le dă, aproape pe toate, ca îndoelnice.

10. Titlul hărței lui Riga sfârșește cu cuvintele: „Χαριν τῶν Ελχήνων και φιλελλήνων 1797, Ἐξαράχθη παρά τοῦ Φρανσοῦα Μῆλλερ ἐν Βιέν.

11. Gion-Ionescu, *Istoria Bucureștilor*, p. 607. Culegerea poeziilor lui Riga nu am putut'o afla nici în biblioteca din Iași, nici în aceea a Academiei Române. Existența ei este însă arătată de Papadopol Calimac în articolul său: *Harta Moldovei lucrată de Riga* 1797, articol publicat în *Convorbiri literare*, XVII, 1884, p. 326.

www.dacoromanica.ro

In culegerea poeziilor lui Riga se găsesc multe îndemnuri de acestea, spre ridicarea poporului grecesc. El erà apoi în legătură cu Francezi cunoscuți ca înflacarați Jacobini, precum: Emile Gaudin, secretarul ambasadorului francez din Constantinopole [12]; cu Marie Descorches primul ambasador al regimului teroarei; cu Hortolan negustor francez din București din tagma Jacobinilor și cu alții încă. In sfârșit Riga întemeiase în București prima societate pregatitoare a mișcărei revoluționare ἡ ἑταιρία τῶν φίλων, (Eteria prietenilor), în care făceau parte nu numai Greci, dar și Bulgari, Albanezi, Români și chiar vestitul pașă revoluționar Pasvantoglu [13].

Sfârșitul lui Riga pune pecetea pe activitatea lui revoluționară. Trecând el prin Triest cu niște proclamații revoluționare pentru creștinii din Turcia, este prins de guvernul austriac și predat Turcilor, cari pun sa spânzure pe tovarășii lui Riga. Când îi veni rândul, el trântì prin o puternică lovitura pe gâde la pământ și luptă cu atâta energie, încât Turcii fură nevoiți să'l împuște. Se zice că înainte de a'și da sufletul, el ar fi rostit cuvintele: «Așà mor giganții; ce-am semănat eu, alții vor culege . Lui Riga i s'a pus o statue uriașă în Atena, înnaintea Universității, unde se mai afla și statua altui martir al revoluției grecești, patriarhul Grigorie. Este destul de curioz de notat, că ambele statui au fost ridicate cu cheltuiala unui Aromân bogat din Cairo, numit Averof originar din comuna aromână Arminciul (Metzowo) de pe Pind.

Efectul înteților lor lui Riga se văzù întâiu în anul 1795, când Grecii din Principate începura a uneltì o rascoala contra Turcilor, sub conducereą ascunsă a principelui

---

12. Emile Gaudin, *Du soulèvement de la Grècs et des provinces chrétiennes de la Turquie d'Europe,* Paris 1822, p. 25.

13 Ubicini în art. citat, mai sus, nota 7, dă chiar textul unor scrisori ale lui Riga către Pasvantoglu; dar pune în îndoială autenticitatea lor.

www.dacoromanica.ro

Alexandrŭ Mavrocordat [14]. Apoi catre sfârşitul lui 1797, pe când Riga se aflà la Viena unde tipareà Marea Hartă a Greciei, «un manifest tipărit în greceasca vulgară şi care se spuneà că venise din armata lui Pasvantoglu, a fost împărţit în Valachia. El conţineà un apel la popor şi tabloul vechei libertaţi a Greciei. Poarta care pusese mâna pe câteva exemplare, descoperise că aceasta proclamaţie fusese tiparita în Viena. Ea cerù deci împăratului Austriei să aresteze pe cei 3—4 Greci cari şedeau acolo, ceea ce se şi facù îndată [15]. Intre cei arestaţi erà şi Riga care platì cu viaţa a lui îndrazneală. Tot atunci Hangerliu descopereà, că în Bucureşti unul Turnavitul, Grec supus francez, care aparase interesele republicei pe când ea nu aveà înca reprezentanţi în Principate, aveà corespondenţa în Viena cu facatorii de proclamaţii [16].

In tot timpul Muntenia şi Moldova erau vizitate de Greci ce fusesera sau învaţaseră în Paris, cum este bunaoara acel de care vorbeşte S-te Luce într'un raport al sau şi care întrebat de el, de unde aveà dreptul a purtà rozeta legiunei de onoare, îi raspunse că el învaţase la Fontainebleau şi ca toţi elevii acelei şcoale aveau acest drept. Consulul adaoge: ca mai mulţi Greci compatrioţi ai săi stabiliţi în Bucureşti îl cunoscusera în Paris, unde erà în slujba lui Ali-Efendi, S-te Luce mai spune, că Grecii ce se întorc din Paris se dau drept agenţi ai guvernului [17].

Este învederat ca asemenea purtari ale Grecilor între

14. C. Stamati c. Comitetul salutei publice, 6 Iunie 1796 Hurm., *Doc.*, Supl., I, 3, p. 426: „Le vice consul russe fit arrêter il y a 15 mois (deci în 1795) à Iassy, en plein jour, le citoyen français Durosoy avec sa fermme, qui allait à Constantinople pour communiquer au citoyen Descorches un projet de conjuration et de révolte que des Grecs, dirigés par le Prince Alexandre Mavrocordato, formaient contre l'Empire Ottoman". Denunţarea lui Durosoy vezi *Ibidem*, Supl., I, 2, p. 134.

15. Flury c. Af. străine, 14 Ian. 1798, *Ibidem*, I, 3, p. 484.

16. E. Gaudin (în scrierea citată în nota 12) p. 21.

17. S-t Luce c. Talleyrand, 13 August, 1805. Hurm., *Doc.*, Supl., I, 2, p. 318 319.

www.dacoromanica.ro

Paris și capitalele Țărilor Române, ideile vânturate de ei nu puteau rămâneà fără înriurire asupra încunjurimei românești, în care ele se răspândeau [18].

Reprezentanții francezi ai ideilor noue. — Mai însemnată încă decât atingerea Grecilor celor molipsiți de furia revoluționară, erà acea a însuși agenților Franției celei noue.

Dupa ce guvernul republican pune mâna pe putere în Franția, prin descăpățânarea regelui, se apucă de organizat o reprezentație diplomatică potrivita cu noua stare de lucruri. Destitue deci pe ambasadorul regàlist din Constantinopole, Choiseul-Gouffier, și îl înlocuește cu cetațeanul Semonville care schimbă tot personalul ce'l înconjurà sau stăteà sub ordinele lui. Republica, una și nedespărțită, cereà dela agenții ei mari și mici, ca să culeaga, în țările pe unde erau acreditați, noțiuni privitoare la comerț, arte, agricultura, la istoria naturala, la medecină și chiar la politică, în care s'ar puteà amestecà, fară a deșteptà luarea aminte sau a provocà gelozia. Ei mai trebuiau să cerceteze plecările principilor în privirea Revoluției franceze și sa adune cunoștințele trebuitoare asupra naturei guvernelor și a mijloacelor de întrebuințat, spre a izbutì în negocierile ce ar fi sa întreprindă. In sfârșit ei erau datori sa propage adevaratele principii printre concetațenii francezi, stabiliți în aceste climate [19].

Bine înțeles că propaganda nu se puteà marginì numai în cercul concetațenilor francezi și ca ea trebueà sa treaca și la naționalii în sânul carora aceștia își petreceau viața, cu atât mai mult că ideile de libertate și egalitate proclamate de Revoluția franceză erau atât de

18. Kreuchely c. Miltitz din 1822, Hurm., *Doc.*, X, p. 198, spune foarte bine, că „Les Grecs et par eux les Valaques commencèrent a parler politique à l'époque de la Révolution française".

19. Memoriul naturaliștilor Brugnères și Olivier, 7 August 1793. Hurm., *Doc.*, supl., I, 2, p. 89.

www.dacoromanica.ro

ademenitoare, pentru toate sufletele însetate după aceste neperitoare bunuri. De aceea și întâlnim, curând după schimbarea reprezentației Franției din Răsărit, manifestari de simpatie pentru Republica franceză plecate chiar din sinul poporului român.

Pe atunci se stabilise în București cea dintâi casă de negoț franceză sub firma *Hortolan & Pellet*, niște republicani convinși cari căutau sa strecoare mai mult ideile revoluționare decât mărfurile prăvaliei lor.

In o scrisoare a cetațeanului Hortolan către cetățeanul Descorches, scrisoare care poartă în fruntea ei deviza Sanculoților: Liberté, égalité ou la mort și este datata după calendarul republican: «le 27 vendémiaire an 2 de la République française une et indivisible , înfocatul republican francez din București, aduce urmatoarele știri desigur cam exagerate asupra plecărei locuitorilor din București catre Revoluția franceză, dar cari știri totuși trebue să conțină un sâmbure de adevăr: Cu toata mulțimea supușilor și a proteguiților ruși ce se afla în București, nu este decât un glas pentru Republica franceza. *Oameni din rangurile cele mai de sus* se ocupă serioz de ea, și cauza noastră câștiga pe fiece zi noi aderenți. Mai toți negustorii din Ianina și Albania stabiliți aici sunt Sanculoți. Câți-va mi-au cerut cântecele pe care ei voesc a le traduce în grecește. Nu am îndrăznit a le da, spre a nu face să se vorbeasca de mine. Ei sunt desnadajduiți că nu le pot aveà. Să le dau oare? Ei se intereseaza mult și de progresele Polonilor. Fară a te cunoaște, cetațene Descorches, toți, în deobștie toți vorbesc de tine și, când se întâmplă să auda câte o vorbă care sa'ți fie protivnică, aș vreà să fi fost tu singur martur cu câta pornire ei rasping asemenea clevetiri absurde. Intr'un rând ei pusera atâta căldură în desbateri, ca dacă supușii ruși nu ar fi lasat'o mai pe jos, s'ar fi întâmplat vre-o poznă. Poate sa te miri de aceasta; dar nu e mai puțin adevărat, ca așà stau lucrurile. Și acești oameni sunt stabiliți și bogați, ei nu cauta a face vuet; dar ei

www.dacoromanica.ro

sunt neînduplecați când e vorba de republică și de tine. Spatarul, ruda principelui ce e și vizirul acestei țari, m'a primit cu cea mai mare dragoste, și caracterul său republican îl făcù sa lese îndată la o parte toate ceremoniile [20]. Dacă aceasta scrisoare vorbește mai mult de Greci și dovedește încă odată cât de mult patrunseseră la ei ideile revoluționare, ea totuși lasa a se înțelege, că și oameni din cei mai sus puși, adecă boierii români, împărtașeau simpatiile de care vorbește. Intre acești boieri unul este chiar anume aratat, caci Spatarul de care e vorba și despre care Hortolan care nu'i dă numele, se laudă, ca lasase îndata la o parte toate ceremoniile adecă se *tuise* cu el, cum se tuià Hortolan cu superiorul său cetațeanul ambasador Deschorches, nu erà alt cineva decât marele și învațatul boier român Enache Vacarescu [21].

Către același timp prin 1794, un alt republican înflăcarat, alungat din Rusia, trecuse în Iași, unde da lecții. Jacques Ledoulx în o scrisoare catre cetățeanul Descorches își face profesia de credințe de adevărat republican și declară ambasadorului, că e gata a jurà credință pe altarul patriei până la ultima picătură a sângelui întregei sale familii [22]. Un astfel de profesor nu se poate sa nu fi spus nimic elevilor lui, despre cel mai scump ideal al sufletului său.

Un alt raport francez acel al lui Parrant, vice-consul din Iași, cu atât mai vrednic de crezut cu cât e mai moderat în rostiri, spune ca ori cum ar fi lucrurile, iubirea pentru Ruși nu e obștească, caci ei au făcut și nemulțamiți și înșelați. Este chiar de bagat de seama, că Revoluția franceză pentru mica parte de boieri cari pot

20. Hortolan către Marie Descorches, 15 Oct. 1793, *Ibidem.*, p. 94.

21. Cunoaștem cine erà Spătarul acelui an 1793, din mai multe documente din domnia lui Al. Moruzi Voivod în Muntenia 1793—1796. Vezi anume două pitace domnești adresate: „Cinstit și credincíosului boierul domniei mele Enache Văcărescu vel Spătar și Const. Filipescu biv vel Vistier". V. A. Ureche, *Documente inedite din Domnia lui Al. C. Moruzi W*, București, 1895, p. 270-271.

22. Ledoulx c. Descorches, 24 Iulie 1783. Hurm., *Doc.*, supl., I, 2, p. 98.

www.dacoromanica.ro

rațională nu este cu totul lipsită de farmec. Ei iubesc sa le vorbești de ea și nu se pot împiedecà de a o aprobà în parte și de a admirà cel puțin minunele savârșite de dânsa. Cu timpul, mai ales tineretul urmând înainte studiile la care a început sa se dedeà, nu rămâne îndoială, că priincipiile franceze nu vor pune în sfârșit și aici în lucrarea dulcea și binefacătoarea lor lumina [23].

Analiza psicologica a acestui document ne va dovedì că el este rostirea celui mai sfânt adevăr, căci ne putem ușor închipuì că boierii din Moldova, în traiul lor cel închis, trebueau sa asculte cu însetare povestirile faptelor eroice militare, pe cât și scenele cumplite petrecute în Paris, mai ales când erau colorate cu exagerarea firească unor oameni ca înfocatul patriot Ledoulx; și ca acești boieri, deși nu puteau aprobà toate faptele revoluției, admirau pe unele din ele. Erà tot așà de firesc că boierii cei tineri a căror minte erà tocmai deschisa, prin profesorii francezi, spre apretuirea unor asemenea fapte, să fie tot mai încântați de izbânzile revoluționare și mai aplecați a se închinà lor.

Tot pe atunci alt agent al Republicei, Flury, scrie ministrului francez, ca va adunà în curând pe toți *noii cetățeni francezi* [24] și, sub drapelul tricolor, îi va pune să jure iubire către țara lor, ură pentru regalitate și orice soiu de tiranie. Le va aduce tot odată la cunoștință adevaratele datorii ale unui republican către patria și guvernul său [25]. Și aceasta se faceà în Muntenia, sub ochii unui despot și ai unui tiran din cei mai nețarmuriți. Cu o asemenea propaganda, cum sa nu se molipsească și Românii de ideile noue!

23. Nota lui Parrant asupra stărei obștești a Moldovei. 11 Iunie 1798. *Ibidem*, p 183. Adaoge un raport de mai târziu al lui Martin c. Champagny, 27 Sept. 1810, în care cetim: „Les Francais que se trouvent à Iassy sont pour la plupart instituteurs; mais comme beaucoup d'entre eux, ne le sont que par circonstance, il s'en faut bien qu'ils aient tous la capacité requise". Rap. cons. francez *Bibl. Acad.* Tot așà spune și Fornetty c. Richelieu, 3 Ian. 1817: „Il est peu de Français en Moldavie. La plupart se livrent à l'Instruction". *Ibidem.*

24. Mulți străini, mai ales Greci, ce se puneau sub protecția Franției

25. Flury către Afacerile străine, 1 Martie 1798. *Ibidem.*, I, 3, p. 495.

www.dacoromanica.ro

Apoi Francezii făcuseră din București și Iași niște centre, din cari să aprindă revoluția pe de o parte în Polonia pentru a paralizà pe Ruși, de alta în Ungaria pentru a stapânì pe Austriaci. Instrucțiile consulului francez C. Stamate spune lămurit, că titlul său de consul ar fi numai în aparența, pentru a mascà adevăratul lui caracter, și că ținta de căpetenie a lui este de a născocì prin toate mijloacele încurcături Austriei și Rusiei, uneltind și facând sa rodească în provinciile lor marginașe germenii de nemulțumire care au existat și există contra despotismului istovitor a acestor doua curți imperiale [26].

De aceea și capitalele Moldovei și a Munteniei deveniseră adăpostul Polonilor ce pe atunci fuseseră sfășiați prin a 3-a și ultima împărțire a țărei lor. O colonie întreagă de Poloni, în frunte cu generalul Dombrovsky, erau refugiți în București, unde chiar agenții francezi erau nevoiți a le mai înfrână pornirile, pentru a nu grabì prea tare lucrurile. Tot așà trebueà Stamate să caute a se purtà și cu Ungaria [27].

Culmea înriurirei Republicei franceze și a ideilor noue se ajunse însá pe vremile Directorului, când Flury este trimis în însușire de consul general al Franției în București. Și a lui însarcinare este mai mult politică decât comercială. Ca și lui Stamate, i se puneà ca însarcinare de a uneltì și a face să rodeasca germenii de nemulțămire pe care îi știeà că exista în contra monarhiilor vecine [28], ceea ce erà cu atât mai trebuitor pentru Franția, cu cât starea de razboiu în care se aflà cu Austria și Rusia o împiedecà de a aveà reprezentanți în aceste împarații, și ei trebueau sa fie înlocuiți cu consulii din Principate. Flury trebueá mai ales să sprijine revendicarile Polonilor, aratându-le adâncile păreri de rau ale Republicei fran-

26. Instrucțiile din 15 Fevruarie 1796. *Ibidem.*, I, 3, p. 411: „Le citoyen Stamate doit se considérer comme un vé itable agent politique, dont le titre de consul général ne doit servir qu'à voiler sa véritable destination, aux gens auxquels il est inutile d'en confier l'objet".

27. *Ibidem.*, p. 412.

28. Af. străine c. Flury, 24 Ian. 1797. *Ibidem*, I. 3. p. 457.

www.dacoromanica.ro

ceze pentru distrugerea statului lor. Mai trebueà să provoace neliniște în Ungaria pentru a slabì pe Austria [29]. De aceea se și înființează atunci un vice-consulat în Iași, în care se numește ca titular pe chibzuitul Parrant [30].

Victoriile lui Napoleon cu strălucita lui campanie din Italia și încheerea păcei dela Campo-Formio în 1797, aduce culmea stralucirei Franției republicane, în Principatele Române. Pricinuindu se un neajuns din partea ocărmuirei muntenești unui proteguit al Franției, Flury cere și obține îndată cea mai stralucită reparație. Capul gardei princiare care arestase pe proteguitul francez, trebuì să vina la consulat sa ceară iertare și apoi fu dat afara din slujba, iar banii 250 de lei fura restituiți nedreptațitului [31]. Un alt supus ce nici măcar nu erà Francez, ci un Grec din Insula Corfu, fiind supărat în negoțul sau prin închiderea prăvăliei, Flury cere și obține tot atât de grabnic pedepsirea lui Cafegi-basa care închisese dughiana, și consulul trimite pe oamenii lui să o redeschida în numele Republicei franceze [32].

Flury având a merge în audiența solemna la palat, la domnitorul Hangerliu, hotărăște el singur ceremonialul cu care urmà să fie primit. Principele consimte cu cea mai mare bunavoință la toate onorurile cerute de consulul francez, și în ziua de 24 Mai 1798 acesta merge însoțit de secretarul său la Palat, în careta domneasca, încunjurat de garda Palatului și de o multime de boieri călari. Consulul fù fntrodus în sala tronului, unde domnitorul îl așteptà și unde se așezaseră lângă tron doua jilțuri pentru consul și secretarul său. Când consulul intra, domnul își descoperi capul. Ajuns lângă domn, Flury îi dădù beratul Porței pentru recunoașterea lui și scrisorile sale de acreditare dela guvernul francez. Principele cetì aceste doua acte, apoi consulul rostì o

29. Instrucțiile lui Flury, 27 Fevruarie 1797. *Ibidem*, p. 462.
30. Delacroix c. Flury, 29 Martie 1797. *Ibidem*, p. 467.
31. Flury c. Af. străine, 14 Ian. 1798. *Ibidem*, p. 484.
32. Flury c. Af. străine, 9 Martie 1798. *Ibidem*, p. 494.

www.dacoromanica.ro

cuvântare la care domnul răspunse. Dupa aceea acoperindu-se, convorbì cu cei doi Francezi. Consulul fù recondus acasă la el cu acelaș ceremonial ca și la venire [33].

Flury se gândește, cât de folositor ar fi pentru Franția de a aveà un corespondent exact și credincios și în Craiova; dar nevoind sa întinda prea mult coarda cheltuielelor, el stăruește pe lânga Hangurliu, să încredințeze unei persoane devotate Francezilor locul de medic al principelui la Craiova, care ar îndeplinì și pe acel de viceconsul francez. Flury roagă pe ministrul de externe al Franției să-i trimită pentru acel agent, un ceasornic de aur cu lanț; mai cere alte două ceasornice și anume dela fabrica Lépine care ar fi foarte prețuită în București, și anume unul pentru marele Cămaraș care, spune consulul, conduceà relațiile externe, altul pentru un medic ce se bucurà de o mare vază în toată țara și care a îngrijit gratuit de cetațenii Polonezi care se duceau în Italia la armata Directorului [34]. Credem ca se înșala consulul francez când vorbește de camăraș că ar fi condus relațiile externe și vra să spuna postelnic care pe atunci erà Iordache Șuțu. Medicul de care vorbește ca de o față cu mare înrâurire este vestitul doctor al acelor timpuri Constantin Caracaș [35].

Flury însă întinde relațiile sale prietinoase și la întreaga boierime munteana. Consulul și secretarul sau Dubois de Saint-Maurice fac vizite la cea mai mare și mai respectată parte a boierilor din București, care cu toții le întorc vizitele și sunt apoi poftiți de consul la o masă. Le mai dă și o petrecere de sară, la care boierii vin, și anume, spre mai mare cinste a consulului, cu femeile lor, ceea ce supara (fait fumer) mult pe consulii rus și

33. Flury c. Talleyrand, 14 Mai 1798 și descrierea audienței din 1798, *Ibidem*, p. 503 și 563.

34. Flury c. Talleyrand, 9 Iulie 1798. *Ibidem*, I, 3, p. 530.

35. Pentru Iordache Șuțu ca postelnic vezi Urechie, *Ist. Românilor*, vol. VIII, 1894, p. 426 Hrisov dela Hangerliu. Pentru Constantin Caracaș, *Ibidem*, p. 46 și 175. Asupra acestui doctor vezi și studiul lui Ionescu Gion în *Portrete istorice*, București 1894.

www.dacoromanica.ro

austriac care nu izbutisera nici odată a aduce la ei vre o boieroaică română, cu toate că erau însurați.

După Paști, adauge consulul francez, am fost poftiți la toate moșiile boierilor și la o vânătoare pe moșia marelui boier Brâncovanu, întâiul în această țară [36].

Aceste repetate sărbătoriri ale reprezentanților Franției nu păreau că prevestesc o catastrofă, în care influența franceză trebueà a se întunecà pentru câtva timp, și de sigur că nici Flury, nici secretarul său, nici vice-consulul Parrant din Iași nu se așteptau ca dela mese, dela baluri și dela vânatori, să fie disgrațiați de domnitor, prinși, legați și trimiși la Constantinopole în închisoarea celor șapte turnuri [37].

Hotarârea naprasnică a lui Napoleon de a atacà Egiptul, prin Octomvrie 1798, explică în destul acest schimb al vântului politic; căci cu toate silințele diplomației franceze de a convinge pe Turci, că atacul Egiptului se facuse în interesul lor, Turcii nu voiră sa asculte de ele și declarara războiu Franției, îngropând pentru moment în a lor dușmănie și toate aratările exterioare de prietenie ale Românilor către agenții Franției dela ei.

Se înțelege ca încetarea relațiilor diplomatice nu au stâns și ideile nascute din atingerea revoluționarilor francezi cu Principatele Române, și că aceste idei urmara înainte a cloci sub spuza, dupa cum mai înainte luminaseră din flacări. Dar raporturile cu Franția se îmbunatațiră din nou în 1802. Pe noi însă nu ne interesează legăturile politice dintre Poarta Otomana și nici chiar acele dintre domnii Principatelor cu primul consul apoi dela 1804 înainte, cu împăratul Napoleon, și care avură urmarea cea mai fatală asupra soarfei Moldovei: pierderea Basarabiei [38].

36. Fragment de scrisoare nesubsemnată, dar care e de sigur a lui Dubois de Saint-Maurice către un prieten, 23 Fevruarie 1798 Hurm., *Doc.*, supl., I, 2, pag. 171.

37. Mai multe acte din 1798, privitoare la disgrația Francezilor. *Ibidem*, I, 3, p. 539—562. Compară istoricul arestârei lui Parrant, I, 2, p. 234-239.

38. Asupra acestui punct, că noi am perdut Basarabia din cauza politicei schimbătoare a lui Napoleon, care lucru a fost pus pentru întâia oară în lumină de mine, vezi *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, V, p. 372-408.

www.dacoromanica.ro

Lucrurile pe cari căutăm să le punem în lumină sunt raporturile launtrice între boieri — singura clasă pe atunci însemnata în Țările Române, — și ideile franceze, reprezentate prin agenții Franței din ele, sau culese de Românii din capitala acestei țări.

După restabilirea bunelor relații între Turci și Francezi, vaza lor crește iarași în Muntenia și Moldova, mai ales sub înriurirea cea covârșitoare a numelui lui Napoleon care se încoroneaza ca împărat și apoi câștiga seria cea mare de izbânzi, începute cu zdrobirea Austriei și a Rusiei la Austerlitz, și sfârșite cu încordata luptă cu Rusia, din care iesa pacea neașteptata dela Tilsit.

Ca un semn văzut al recâștigarei vazei de către Francezi ne da dovada audiența cea sărbatorească a consulului francez S-te Luce la principele Ipsilanti în 1803, cu care imprejurare boierii partizani ai Franței fura foarte mulțumiți de a se îngrămădi iarăși în jurul reprezentantului Franței, întrecându-se în protestări de prietenie pentru Francezi și pentru ambasadorul lor [39], cum fusese și pe timpul lui Flury. Mai mulți boieri partizani ai Franței între care Constantin Ghika, simțind politica cea cu doua fețe a lui Constantin Ipsilanti domnul Munteniei cel devotat Rușilor și dușman al Francezilor, cer dela ambasadorul francez din Constantinopole învoirea guvernului de a se strămută cu familiile și toate averile lor, în Franția. Ministrul de externe al Franței raspunde generalului Le Brun, și dacă acei ce doresc să se așeze în Franția se bucură de multa considerație și dacă au avere, este firesc lucru ca noi sa ne aratam gata a'i primi [40]. Boierii nu dadura urmare cu-

39. Relativ la S-t Luce și asupra audienței lui, 30 Aprilie 1803 Hurm., *Doc.*, Supl., 1, 2, p. 281. Intr'un raport ceva mai posterior cetim: „Dans la classe des boyards, il y en a quelques uns qui sont non seulement amis, mais enthousiastes du nom français et qui sont prêts à se jeter dans les bras d'une puissance protectrice plus désintéressée que celle que les tient aujourd'hui en tutelle. C'est á coup sûr le plus peut nombre que se trouve maintenant attaché à la Russie, dont la domination n'est rien moins qu'aimable". — Rapport de Parrant, Iassy, 1 Nov. 1805. Raporte consulare franceze. Manuscris în *Bibl. Acad.*

40 Generalul Brune c. Talleyrand, 23 Oct. 1803 și răspunsul ministrului către ambasador din 20 Decemvrie 1803. Hurm., *Doc.*, supl. I, 2, p 289 și 292.

www.dacoromanica.ro

getului lor; dar simpatiele lor pentru Francezi, se dau la lumină, cu prilejul nouei stricări a relațiilor dintre Ruși și Francezi, când Ipsilanti oprind pe boieri de a mai vizită pe S-te Luce, mai mulți boieri nu țin sama de aceasta poruncă și sunt maziliți din slujbele lor pentru neascultare [41].

Se înțelege că dupa ce Rușii declară războiu Turcilor și ocupa Principatele, precum și în tot timpul razboiului din 1806—1812, apoi după aceea în timpul campaniei lui Napoleon în Rusia și mai apoi, sub înriurirea căderei Franției, zdrobita de aliați, poziția oficială a Francezilor fù zdruncinată în Țările Române. De aceea nu trebue să ne mirăm dacă gasim pe boieri șovăind în simpatiile lor catre Franția, căci primejdia rusească îi faceà sa se deștepte din visurile lor sentimentale catre realitatea lucrurilor. Indata după manifestările de simpatie aratate Francezilor cu atâta vioiciune, gasim pe consulul Reinhardt din Iași scriind ministrului său, că pe când Grecii ar țineà la Franția, boierii români ar fi toți Ruși. Mai adaoge consulul ca un boier tânăr din acei ce se arătasera mai înainte ca înfocat partizan ai Franției, i-ar fi spus limpede și lamurit, ca daca Napoleon vine la noi, vom fi cu dânsul, după cum suntem acum cu împaratul Rusiei. Toți cei ce vor venì la noi vor fi bineveniți, caci trebue sa ne gândim la siguranța noastră și a familiilor noastre când Rușii vor fi sa intre; caci daca Rusia își pierde înriurirea, Turcii ne vor tăià capul, în cazul când protecția Franției nu poate înlocuì pe aceea a Rusiei. Consulul încheia deci, cu tot cuvântul, ca nu vom puteà aveà aci partizani decât prin putința de a le face bine sau rău [42].

Ori cum ar fi stat însă lucrurile cu aratarea silita sau nechibzuita a simțamintelor Românilor față cu Francezii, ideile sămănate de ei dela întâile atingeri ale spiritului

41. Brune c. Talleyrand, 15 Aprilie 1804, *Ibidem*, p. 298.
42. Reinhardt c. Talleyrand, 16 Aug., 24 Sept., 1 și 26 Oct., 9 Nov. 1806. Raporturi consulare franceze, *Bibl. Acad.*

www.dacoromanica.ro

revoluționar cu Românii sporiră într'una, prin cunoștința tot mai raspândită a limbei franceze între Români, care înlesneà cetirea cărților, și dela un timp prin calătoriile unor boieri și prin trimiterea tinerilor Români în Paris la învățătură.

Dintre aceste călatorii amintim întâi pe aceea a boisrului Neculai Dudescu la Paris în anul 1803 pentru a cere probabil lui Napoleon restatornicirea domniilor pământene; apoi pe aceea a lui Iordache Catargiu [43].

Dintre studenți găsim întâi pe Gheorghe Bogdan care învață dreptul la Paris tot prin 1803. In 1806 întâlnim un alt fiu de boier Furnaraki. Ceva mai târziu gasim tot acolo pe Petre Manega care trece în 1818 bacalaureatul în litere la Sorbona; pe Gh. Bibescu care iea o inscripție la drept în 1819; pe Barbu Ştirbeiu care iea trei inscripții în 1819 și 1820 [44]. Românii care studiaza aiurea în Apus sunt Gh. Asaki, la Roma în 1804 [45], Ioan Cănănău la Berlin în 1801, pe care Constantin Ipsilanti îl sfatuește să se aplice la studii atât în interesul sau propriu cât și pentru a deveni când-va folositor țarei lui [46]. Alt fiu de boier care învață la Viena este poetul Ioan Văcărescu [47].

Ideile de libertate și de egalitate răspândite de înriurirea franceză în Moldova și Muntenia trebueà dela un timp să încolțească și sa dea roade, și țara cea dintâi în care ele se arătară în forma unui partid politic este Moldova.

---

43. Mai sus, p. 42 și 43.

44. Asupra tuturor acestora, vezi Pompiliu Eliade, *Histoire de l'Esprit public en Roumanie*, p. 221, 254, după condicele școalelor din Paris.

45. Mai sus, p. 30.

46. C. Ipsilanti c. Armașul Ioan Cănănău, student la Berlin, 11 Iunie 1801 în N. Iorga *Acte și Documente*, II, p. 363. Mărturia pastorului Hauchesorne gazda lui Cănănă, Octomvrie 1802: „Arrivé en 1800 Septemvrie pour se perfectionner dans la langue allemande". *Ibidem*, p. 374. Mai vezi și memoriul lui Cănă ău, 17 Fevr. 1803. *Ibidem*, p. 377 și o scrisoare a lui Haugwitz, 21 Fevruarie 1803. *Ibidem*, p. 379.

47. *Albina Românească*, 1829, p. 182.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL V

IDEILE LIBERALE ŞI CELE CONSERVATOARE ÎN MOLDOVA (1822—1828).

Partidul boierilor mari şi al celor mici. — Ideile sămanate de reprezentanţii Revoluţiei franceze în Ţarile Române, aduseră o desbinare a partidului naţional în două tabere care dadură naştere celor două partide sau *tarafuri*, cum se numeau pe atunci, cunoscute mai târziu sub denumirile de partid *conservator* şi partid *liberal*.

Documentele ne îndeamnă a cercetà această alcatuire nouă a vieţei politice româneşti, mai întâi în Moldova, de oarece pentru Muntenia lucrurile nu apar în o aşà de vie lumină. Dar legaturile cele strânse între cele două părţi ale aceluiaşi organismu etnic fac ca mişcările din una totdeauna să se resfrângă în cealaltă. Aşà a fost cu descălecarea; aşa cu epoca luptelor de vitejie contra ameninţărei Turcilor; aşà cu revolta contra stapânirei lor; cu introducerea înriurirei greceşti şi a celei franceze; aşà cu revolta contra Grecilor, cu primirea limbei române în biserica, cu staruinţa culturei româneşti în epoca fanariota şi în deobştie cu toate firele istoriei ambelor Ţări Române, care merg cât mai mult spre întreţeserea lor pe aceleaşi stative ale timpului, şi de aceea aceste ţari au şi sfârşit prin a se unì în un singur trup; căci unirea erà doar menirea lor din vechi, de când poporaţia ce devenì în ele stapânitoare, plecase în doua şivoae din creştetele Carpaţilor, pentru a da naştere în poalele

www.dacoromanica.ro

lor la o singură albie frumoasă, sortita a îndreptà destinele neamului spre un viitor din ce în ce mai mândru. De aceea şi mişcarea spre libertate din Moldova care îndrumà crearea celor două partide, acel liberal şi acel conservator, fù întovărăşità de o mişcare paralelă în Muntenia, care răsare şi ea din actele timpului, deşi nu este întrupată în forme aşà de vorbitoare ca acea din Moldova.

Pe când se fierbeà marea întrebare a vieţei Românilor din Principate: rămâneà-vor ei, şi după revoluţia lor din 1821, tot sub oblăduirea Grecilor, în Moldova se desemnau doua grupari între mădularele boierimei pământene, care ambele cereau restabilirea domniei în mânile baştinaşilor, însă înfăţişau două tabere deosebite: boierii cei mari, desţaraţi în Bucovina şi Basarabia, şi boierii mijlocii şi mici, uniţi cu câţi-va reprezentanţi ai marei boierimi, dar care reprezentanţi erau conduşi de alte idei asupra organizarei politice a ţărei. Acest de al doile grup ramăsese în Moldova atât în timpul turburarilor cât şi după a lor încetare.

Ambele tabere înţeleseseră să se folosească de resvrătirea Grecilor, spre a aduce iar ocârmuirea în mânile pământenilor; dar boierii emigraţi, toţi membrii ai caselor celor mari, nu se puteau uni asupra aceluia dintre ei căruia ar fi să se încredinţeze domnia, şi Vornicul Şerban Negel, fratele Mitropolitului Veniamin, credeà chiar că, daca ar fi sa se aleagă domnul de Moldoveni, lucrul nu s'ar puteà petrece «fără vărsare de sânge [1]. De aceea în arzul, pe care boierii cei mari, desţaraţi, voiră să'l trimita la Poartă, prin Teodor Balş şi prin mijlocirea Paşei de Silistria, după ce cer ca să ne izbăvim de acum înainte întru toate de domnia şi obladuirea grecească şi să aibă loc obladuirea prin pământeni, când vine vorba de forma acestei obladuiri pamântene, aceşti boieri susţin, ca sa se aşeze un Sfat de un numar de boieri şi între aceştia un baş-boer, ales de catre cei

1. Scrisoarea lui Negel către Mitropolitul Veniamin, în Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, Bucureşti, 1888, p. 228.

www.dacoromanica.ro

mai iscusiți, care să ocârmuească țara» [2]. Pretextul pentru înlăturarea domniei era, că «un așà guvern ar convenì țărei în chip provizoriu, neputând, din cauza stărei ei cea de plâns, sprijinì cheltuelile și pompa unui Gospodar, chiar dacă ar fi Moldovan» [3]. Documentul din care împrumutăm aceste cuvinte numește acest guvern *municipal*, pe când Beldiman îl titlueşte ironic de *decemvirat* [4].

Partidul boierilor rămași în Moldova, fiind alcătuit în imensa lui majoritate de boieri mici ce nu puteau aspirà la domnie, iar acei puțini cu asemene pretenții trăgând nădejde în partea fiecăruia, el nu se gândì a înlătură gospodaratul, forma veche de ocârmuire, dar cugetà, odată cu alegerea Capului statului, a schimbà rândueala ocârmuirei de până acum și a introduce în conducerea ei principiile ce-și facusera calea, din Apusul cel mai îndepărtat al Europei pâna la malurile Dunarei. Câțiva boieri mari primira acest nou chip de a vedeà și, nadăjduind sa ajungă la tron prin sprijinul partidului reformator, se puseseră în fruntea lui. Intre aceștia erà în primul loc Vistiernicul Iordache Roznovanu și, mai ascuns, ca mai sarac, dar tocmai din această pricina mai pe gustul boierilor, Spătarul Ioan Sandu Sturza.

Acești boieri rămași în Moldova și pe care cei emigrați îi numeau în bătae de joc *ciocoi*, trimiseră și ei un arz catre Poarta, tot prin canalul Pașei de Silistria, la care se întâlniră ambele deputații, aceea a boierilor din Cernăuți și aceea a celor din Iași. Arzul acestor din urmă cereà și el restatornicirea pronomiilor vechi cari s'au pierdut mai de tot din întrebuințările rele ale domnitorilor Greci, și să se miluească Poarta a desrădacinà

2. Arzul boierilor din Bucovina, în *Uricarul* lui T. Codrescu, VI, p 132. Erà reînnoirea guvernului aristocratic cerut de boieri pe timpul Ecaterinei II. Xenopol, *Istoria Românilor*, V. p. 177. Tot către acest timp trebue să fi fost închipuit Logofătul Dumitru Sturza; *Planul pentru o obläduire republicană* care se deosibește însă de guvernul oligarhic cerut de boierii desțărați. *Planul*, fără dată, publicat de Codrescu în *Uricarul*, IV, p. 285.

3. Memoriul boierilor moldoveni 1823. Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I, 4, p. 25.

4. *Tragodia* în Kogălniceanu, *Cronici* ed. nouă 1872, III, p. 419: „cei de aici (adecă din țară) cereau domnie, ceilalți (din Bucovina) decemvirat".

www.dacoromanica.ro

din pământul acesta şi nici odata a mai locuì cu noi Greci şi Arnauţi, cu înstărnicie de case şi alte acareturi . Mai cereà arzul ciocoilor şi reînturnarea mănăstirilor celor copleşite de Greci, facerea de pravile în limba patriei, şi sa fim miluiţi cu orănduirea unui domn obladuitor pământului, din însuşi neamul moldovenesc pre care obştia îl va alege, pe temeiul credinţei şi a încheeşluirei tuturor pamântenilor, precum şi Capichihaelele sa fie tot Moldoveni». Acest arz al ciocoilor se vedeà însa ca porneà dela oameni cu idei noue, de oare ce el nu se gândeà numai la interesul boierimei mari care erà să se foloseasca din restabilirea domniilor pământene, cì mai conţineà şi alte cereri de înnoire, anume: *ponturile* de reformă ale boierilor mici, care erau menite a egalizà cel puţin pe toţi membrii clasei boiereşti. Copia arzului, vazută de Aga Petrache Negri la Vistiernicul Roznovanu, cuprindeà anume ca: rânduirea Comitetului (adeca a Sfatului obştesc) al ocârmuirei sa fie aceia pe care toţi, mici şi mari, îi vor alege, şi ca tot acelaşi glas să aibă şi un Sulger cât şi un Lagofăt Mare, şi că şi la Comitet şi la toate celelalte şi păr la Şatrar, de vor fi aleşi de glasurile obşteşti, să se rânduească, şi putere şi drept la toate sa fie de o potriva, cât a unui Logofat Mare atâta şi a unui Şatrar, decât ca glasurilor celor mai multe sa se urmeze hotarâre la orice [5]. Aceste sunt tocmai reformele prevazute în proiectul de Constituţie, care fusese trimis prin obştească jalbă catre înnaltul Devlet , după cum vom vedeà mai la vale.

Arzul boierilor pribegi din Cernăuţi fù primit foarte rece de Mehemet-Siri, Paşa de Silistria, cu toate că purtatorul lui, Vornicul Teodor Balş, ruga pe Paşa în genunchi să nu respinga dorinţele boierilor. Paşa primì dimpotrivă destul de bine arzul boerilor din Moldova; aceasta din pricina că aceştia din urma, înşelând pe Vogoride că

5. Vornicul Negel catre Mitropolitul Veniamin, 12 Aprilie 1822. Erbiceanu, *Op. cit*, p. 225.

www.dacoromanica.ro

au să'l ceară domn pe el la Poarta, obținuseră dela Caimacam o «țidulă de recomendare binevoitoare către Pașa de Silistria. Aceasta ne-o spune o scrisoare a lui Bucșenescu către Mitropolit, anume că s'au invitat ciocoimea Iașului și au împănat toată țara și se gătește Ioniță Sturza, Pomer, Codreanu, unii zic și Vistiernicul (Roznovanu) să mearga la Silistria, să ceară pe Vogoride domn, ca-i bun patriot și are moșii» [6]. Văzând Teodor Balș că Pașa sprijine arzul ciocoilor, se alipì și el pe lânga ei și susemnă și el arzul lor, care fù trimis la Poartă împreuna cu deputațiuea, ce conținea, în numurul feților ei, pe viitorul domn al Moldovei, Balș deci trădase de boierii emigrați care îl însarcinaseră sa ceară dela Poartă guvern aristocratic cu suprimarea domnitorului [7]. Cu drept cuvânt observa Negel, că dacă aceasta va fi adevărat, că Balș au iscalit, credință la nici unul nu trebue sa mai aibă cinevași . Lui Balș însa tradarea îi procură numirea de Caimacam, până sa vină Sturza sa apuce ocârmuirea [8].

Ioniță Sturza nu erà deci domnul boierilor celor mari; el erà domnul parveniților, al ciocoilor, cum îl numesc mai multe documente ale timpului. In schimb, pentru sprijinirea alegerei sale, domnul trebueà să facă o concesie clasei care'l adusese în scaun și această concesie sta tocmai în primirea principiilor de ocârmuire profesate de clasa cea noua, apărută în sinul boierimei moldovene. Boierii emigrați, cari vedeau însă că, prin proiectul supus sancțiunei noului Gospodar îndată după întronarea lui, li se rapeà toată poziția privilegiată de care ei se bucurasera în Moldova, întreprind în contra acestui proiect, a

6. Epistola lui Bucșenescu, 24 Ianuarie 1822. Erbiceanu, *Op. cit.*, p. 201. După ce boierii ajunseră la Constantinopole, cu recomandarea Pașei de Silistria, ei jucară pe Vogorid, cerând pe Ioniță Sturza de domn.

7. Memoriul emigraților, în Hurm., *Documente*, Supl., I, 4, p 56. Scrisoarea lui Bucșenescu, în Erbiceanu. *Op. cit.*, p. 260. Locul din scrisoarea lui Balș, reprodusă în aceea a lui Negel către Veniamin, *Ibidem*, p. 224. Nicolae Iorga, Introducere la Hurm., *Doc.*, X, *Rapoarte prusiene*, p. LXXII

8. Scrisoarea lui Negel către Veniamin, citată. Numirea lui Balș de Caimacam, Erbiceanu, *Op. cit.*, p. 240.

www.dacoromanica.ro

partidului care-l susţineà şi a domnului ce se sprijineà pe acest partid, o luptă înverşunată, interesantă mai ales prin faptul că ea inaugureaza viaţa într'adevăr politică a Moldovei şi că pune bazele celor două mari partide, între cari s'a cumpenit de atunci încoace puterea ocârmuirei în Ţările Române: partidul liberal şi partidul conservator.

Proiectul de Constituţie. — Să vedem ce conţineà proiectul cel nou de obladuire al Moldovei, de avù darul sa aducă la desnadejde pe toata protipendada acestei ţări [9].

---

9. Iată cum am descoperit acest prea însemnat document:

In volumul IV din Suplementul I al Documentelor lui Hurmuzaki, se află mai multe acte cari pomenesc despre o *Constituţie* redactată în 1822 de elementele turburătoare ale Ţărei, Constituţie care, după părerea boierilor celor mari, ar trebuì să ducă Moldova la peire.

Existenţa unui proiect de Constituţie în Moldova în anul ce a urmat îndată după Eterie înfăţoşà un interes deosebit. Documentele pe cari le aveam înainte îmi dădeau chiar arătări unde s'ar puteà regăsì acest act. Anume, in scrisoarea din 16 Novembre 1823 a lui Mihail Sturza către consilierul de stat rus Minţiaki, se spune, între altele, despre Ioniţă Sandu Sturza, domnul de atunci al Moldovei: „Il vient de rendre une ordonnance par laquelle il autorise les factieux à s'assembler et à voter sur la Constiiution qu'ils ont rédigée l'année passée *en soixante-dix-sept articles. La copie de cet acte attentatoire est consignée dans les archives du Consulat général de Iassy*" (Hurm., *Doc.*, Supl., I, 4, p. 22). M'am gândit să cerc a o reaflà în hârtiile *„netrebnice"* ale acestui consulat.

Din fericire Consulatul rusesc din laşi erà gerat de mai mult timp de un bărbat erudit şi iubitor de istorie, care şi-a dat osteneala de a resfoì vechile hârtii ale cancelariei sale şi a înserat de mai multe ori în revistele ruseşti studii interesante asupra raporturilor dintre Rusia şi Ţările Române, după materialele ce i le procurau archivele Consulatului său. (Câteva din ele au fost traduse şi inserate în *Arhiva* din Iaşi vol. XIV şi XV). Având norocul a mà numărà între prietenii d-lui de Giers, îl rugăiu să'şi dee osteneala a căutà în cele vre-o 20 de lăzi de documente, păstrate în podul casei Consulatului, Constituţia în chestie.

D-l de Giers, care cunoaşte foarte bine limba română, pe lângă limbile franceză, germană, italiană, grecească, tnrcească, arabă şi cele slavone, se supuse grelei osteneli a cercetărei documentelor vechi ale Consulatului, cari până la d-sa rămăseseră neclasate şi nici măcar aşezate după ordinea datei. După o muncă încordată de mai bine de o lună, în care aproape desnădăjduisem de a mai da peste documentul mult dorit, într'o zi capăt o scrisoare dela d-l de Giers, care începeà cu cuvântul lui Archimede. Alerg imediat la Consulat, unde d-l de Giers îmi arată un caiet galben, dar foarte bine păstrat, în care, după d-sa, se află preţioasa Constituţie. Cum deschiseiu caietul, văzuiu că aveam a face cu o copie nesubscrisă. Dar, lucru foarte însemnat, acest act care purtà titlul ce se va vedeà mai la vale, cuprindeà într'adevăr *77 de ponturi*, ceea ce corespundeà întocmai cu arătările din izvoarele tipă ite cari pomenesc despre

www.dacoromanica.ro

Cererile boierilor din acest nou plan de ocârmuire conţin fără îndoială o Constituţie, în înţelesul obicinuit al cuvântului, adeca o întocmire legală a ocârmuireĭ unui stat. De aceea şĭ este el arătat sub acest titlu în deosebitele acte ale timpului [10]. Esenţa unei ocârmuiri constituţionale, în deosebire de cea absolută, este că, în cea dintâi, puterea ocârmuitoare este supusă unor legi, pe când în cea absolută ea stă deasupra legilor: rex legibus solutus. Constituţia Moldovei din 1822 prevede principiul supunerei domnitorului la legea de temelie a ţărei, nu numai implicit, când arată cum au să lucreze puterile statului, ci şi explicit, prin articolul 74 care spune, ca «pravilelor

el. Apoi se va vedeà, din analiza acestui act, că învinuirile aduse Constituţiei de partidul protivnic, se refereau tocmai la conţinutul lui. Nu rămâneà nici o îndoială că aveam a face cu proiectul de Constituţie pe care'l căutam.

Ca să pot dobândì o copie de pe el, trebuià autorizarea Ministerului de Externe al Imperiului Rusesc. Şi acì îmi stătù în ajutor d-l de Giers, sprijinind cererea ‹e o făcuiu către acel Minister şi expunându-i conţinutul actului, care nu aveà nimic de a face cu interesele ruseşti. Decopiarea îmi fù învoită tocmai asupra vacanţelor celor mari. In fiecare zi, dela 1—3, oarele de cancelarie ale Consulatului, mă aşezam la o masă în acea cancelarie, descifrând scrisoarea cea destul de încurcată a documentului, care nu numără mai puţin de 35 de pagini de scris. Păream a fi un dregător din cancelaria Consulatului, şi mai mulţi din cunoscuţii mei se mìrau ce căutam eu regulat în fie-care zi, la aceeaşi oră, la reprezentantul Rusiei din Iaşi.

Când mă sculăi pentru ultima dată dela masa din cancelaria Consulatului, cu documentul copiat în portofoliu, simţii o adâncă mulţumire. Eram convins că pusesem mâna pe unul din actele cele mai importante ale trecutului nostru, *acela ce conţineà cea dintâi manifestare politică a cugetărei liberale.* D-l de Giers fù aşà de bun a'mi pune la dispoziţie încă şi un raport al Consulului rusesc către Curtea sa, precum şi Arz-mahzarul boierilor refugiţi în Bucovina contra domnului şi a uneltirilor partidului pe care el se sprijineà, cel constituţional, pe cari : mbele documente, împreună cu un al treilea act de asemenea inedit, comunicat de d-l Ioan Tanoviceanu, le-am publicat în anexele comunicărei mele la Academia română, Seria VI, Tom. XX, sub ţitlul: *Primul proiect de Constituţie a Moldovei din 1822. Originile partidului conservator şi ale celui liberal.* Publicat şi în extras a parte, Bucureşti 1898. Aceste acte le-am reprodus în anexele acestui volum.

Titlul proiectului este: „Cererile cele mai însemnătoare ce să fac din p rtea „obştiei Moldaviei în atocmire (sic) cu cele cuprinse prin obştească jalba sa, „trimisă către prea înaltul Devleat şi în temeiul Sfântului şi înalt împărătesc „ferman, ce s'au slobozit la . . . . . ca să fie obşteşte sfinţite aceste „cereri, spre a slujì pământeştei ocârmuiri de temeiu, până ce se va puteà „înfiinţà pravila ţărei într'o desăvârşită alcătuire".

10. Memoriu asupra administraţiei Caimacamului Vogoride în Moldova, 1824. Hurm., *Doc.*, Supl., I, 4, p. 55: „Les novateurs de la classe inférieure rédigèrent en soixante-dix-sept articles une *Constitution* calquée sur les principes qui tendent à une entière désorganisation, etc".

www.dacoromanica.ro

ţărei şi hotărârilor celor săvârşite de domn, unit cu Sfatul Obştesc, *este supus însuşi Domnul şi Sfatul Obştesc, până când se schimbă acele hotărâri* , adecă ceea ce au dispus organele legale ale ţărei leagă pe însăşi acele organe, până când intervine o modificare făcută într'un chip legal, — rostire nu se poate mai lămurită a principiului constituţional: domnia legilor.

Sistemul constituţional nu poate există însă fără o împărtăşire a poporului, a voinţei obşteşti, la întocmirea normelor generale de purtare a oamenilor; cere deci numai decât să fie şi reprezentativ, adecă să aibă un organ care să reprezinte voinţa poporului în întocmirea normelor conducătoare. Proiectul nostru ţine seamă şi de această a doua cerinţă a ocârmuirei constituţionale. El întrupează reprezentarea ţarei în Sfatul Obştesc. Vom cercetà mai la vale alcatuirea acestui Sfat, şi vom vedeà atunci cât de departe stă el de ideile noastre asupra adevăratei reprezentari a voinţei obşteşti. Ori cât de rudimentară ar fi însă această reprezentare, *ea avea rolul cel mare şi însemnat de a impune părerile sale Domnului,* de a fi mai puternica decât el, când erà vorba de a se întocmì normele îndreptatoare ale vieţei sociale. Art. 23 dispune anume, ca în cazul când socotinţa Sfatului nu va fi primita de Domn, el va întoarce-o Sfatului cu ţidulă gospod, împreuna cu anaforaua ce i-a facut'o cunoscut. Dacă părerea deosebita a Domnului întruneşte covârşirea glasurilor Sfatului Obştesc, ea devine lege. *Iar dacă nu va fi primită, atunci Domnul va fi îndatorat a primì anaforaua, adecă părerea Sfatului,* şi sa o întărească . Deci, în caz de neînţelegere între Domn şi Sfat asupra unei măsuri, *voinţa Sfatului e precumpenitoare,* — iarăşi recunoaşterea unui principiu fundamental al sistemului constituţional: guvernarea naţiei prin ea însăşi. Ideea unui asemenea sistem de ocârmuire a fost rostită pentru întâia oară în Ţările Române în proiectul de Constituţie al Moldovei din 1822. Ocârmuirea mai veche a acestor ţari nu cunoaşte decât prin-

www.dacoromanica.ro

cipiul absolutismului celui mai larg, celui mai fara de hotare. Cantemir caracterizează foarte bine puterea Domnului, când spune că «ea se întinde nu numai asupra boierimei și a locuitorilor Moldovei, ci încă și asupra altora, de orice stare ar fi, când se afla în țară. Viața și moartea lor este în mânile Domnului. Judecând el pe cineva la moarte, la batae, la surgun sau la pierderea moșiilor, macar și cu strâmbătate și tiranie, apoi cei loviți pot numai sa se roage prin graiu sau scrisoare, dar nimeni nu are voia de a se împrotivì judecației domnești. Și iarași, daca va voì sa libereze pe vreunul, judecat la moarte de toată țara, nimeni nu poate să se opună voinței lui. Toate dregătoriile civile și militare atârna de bunul său plac; le dă celor iubiți, le iea dela cei urâți. Pentru împarțirea lor, Domnul nu are nici o regula prescrisa. Daca ar voì să faca pe un țaran Logofat Mare care este boieria cea mai mare a Moldovei, nimeni nu cutează a i se împotrivì și, tot așà, când ar voì sa lipsească din post pe unul, fie macar și din neamul cel mai de frunte, îndată acela caută a se supune hotarârei domnești. Asemene putere are nu numai asupra celor mai de jos ai clerului bisericesc, ci încă și asupra tuturor: Mitropolitului, episcopilor, archimandriților și egumenilor și asupra tuturor celor ce sunt de tagma bisericească. Neîmpiedecat poate sa'i scoata din dregatoriile lor, deși nu din cele sacerdotale, și cerând trebuința, poate și cu moarte sa'i pedepsească [11].

Divanul vechiu erà cu totul alt cevà decât ce caută sa fie Sfatul Obștesc în organizația cea nouă. Divanul ajută numai Domnului cu luminile sale la ocârmuire. Domnii buni și înțelepți luau adese-ori îndreptarea purtarei lor dela parerile Divanului. Dar ascultarea de ele nu erà îndatoritoare pentru Domni. Ei puteau să treaca peste socotința Divanului, fară ca pentru aceasta voința lor să fie privita ca nelegiuită. Nu e vorba, cronicarii

11. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 38.

www.dacoromanica.ro

ţin de rau pe acei Domni cari puneau în lucrare dreptul sabiei asupra protivnicilor lor, fara judecata Divanului. Dar la această hula morală se mărgineà sancţiunea depaşirei obiceiului pământului. Voinţa Domnului, deşi abătuta dela el, se puneà nu mai puţin în lucrare, căci nici o lege nu îngradeà atotputernicia stapânului. In voia Domnului stateà tot ce-i treceà prin minte, şi nedreptatea cea mai strigatoare la cer puteà să iee fiinţa, de îndata ce Domnul aveà inima a o împlini [12].

Cea dintâiu licarire a unei mărginiri a puterei Domnului, concedată însa de bună voie din partea acestuia, ne-o da cel mai însemnat din Domnii fanarioţi, Neculai Mavrocordat care, la sfârşitul fie căruia an de domnie, dadeà seama Divanului de mânuirea banilor publici. El nu pare a fi facut aceasta numai spre a puteà luà adeverinţa dela ţara despre suma ce cheltuise dela dânsul în interesul ei, ci pentru putinţa controlului ce o dadeà Divanului asupra mânuirei financiare. Ca acesta erà scopul la care tindeà Domnul fanariot, se vede din purtarea lui în Muntenia, unde, deşi nu cheltuise nimic dela el şi deci nu aveà nevoie a luà adeverinţă, totuşi el da seama Divanului acelei ţări la sfârşitul anului, spre a'i dovedì că «orice s'a cheltuit din ţara a fost pentru trebile împăraţiei şi ale ţarei, iar ca asupra lui nu a rămas nimic» [13]. Dar, pe lânga ca exemplul dat de Mavrocordat este un fapt cu desavârşire singuratic şi fara nici o urmare pentru viitor, apoi mai este de luat în privire ca, pe timpul lui, nici nu'i trecuse prin gând Divanului a cere dela Domn atare restrângere a puterei sale, pe când la 1822, deşi Domnul nu se opune cererilor de reforme, ele pleacă dela acei ce reprezentau, de bine, de rău, interesele ţărei.

Se poate deci susţineà, cu drept cuvânt, că cea dintâiu

12. Cf. Xenopol, *Istoria Românilor*, II, p. 194 şi III, p. 588.

13. Acsinte Uricarul, în *Letopiseţe*, ed. Kogălniceanu, Iaşi 1853, II, p. 154 şi 180; cf. şi *Magasinul istoric pentru Dacia*, IV, p. 141 şi Xenopol, *Istoria Românilor*, V, p. 12.

www.dacoromanica.ro

întrupare a unei gândiri constituționale în Țările Române s'a făcut în proiectul de Constituție a Moldovei din 1822.

Cari sunt principiile de ocârmuire primite de această Constituție? Ele sunt acele ale statelor moderne, întemeiate pe libertate și egalitate — și dacă în realizarea lor, ele vor fi uneori schimonosite, să nu uităm că trebue ținut seamă de starea veche de lucruri, care nu puteà fi schimbată așà de azi pănа mâne, fără nici o zbuciumare, fără nici o framântare lăuntrică.

Constituția din 1822 proclama fără îndoiala principii absolut necunoscute pănа atunci în Țările Române. Acestea sunt:

1) *Respectul proprietății*, prevàzut prin art. 3 și 58. Se recunoaște însă principiul expropriereĭ pentru cauză de folos public. Deși expropriarea nu este mărginită, ca în Constituția noastră de azi, la cele 3 cazuri cunoscute, și se dispune că ea va putea avea loc de câte ori «o neapărată obștească trebuința va cere aceasta (art. 4), totuși se referă la pravilele speciale cari trebueau să reguleze această materie, și se prevede măsura aparătoare a așezământului de temelie al vieței sociale, proprietatea, hotarându-se ca despăgubirea să se dee mai înainte.

2) *Libertatea individuală.* Dupa articolul 6, nimeni nu poate fi închis, nici pedepsit, decât numai în întâmplarile hotărâte de pravile, întărindu-se și mai bine această oprire, prin supunerea la pedeapsă a oricui ar săvârși împrotiva unei fețe o lucrare nevolnicită în pravila, fie măcar judecător, precum și a celui ce ar îndemnà sau ar porunci asemenea savârșire, și aceasta *fără deosebire de obraji*, cum glasuește articolul 8.

3) *Libertatea muncei și a comerțului* (art. 13).

4) *Garantarea onoarei oamenilor*, mai ales înfrânându-se fărădelegile ce se savârșeau mai înainte, când omul privat erà expus la toate brutalitățile organelor ocârmuirei (art. 18).

5) *Egalitatea înaintea legilor*, principiu absolut necu-

www.dacoromanica.ro

noscut vechei societăți, întemeiată pe regimul privilegiilor și a deosebirilor de rang. In afară de art. 8, care prevede pedeapsa abuzurilor contra dispozițiilor conținute în el, fără deosebire de obraji, art. 18 rostește acest principiu chiar în chip teoretic, întru cât proclamă ca *pravila să aibă aceeași putere pentru toți, spre a pedepsì și a ocrotì.* Şi tot aceeași idee mai rasare și din art. 12 și 26 cari prevad că slujbele sa nu mai fie date pe moștenire și chiverniseală, ci fără deosebire de rang, la cei cu vrednicie recunoscuta [14].

In afară de aceste mari principii, menite a transformà cu totul apucaturile vechei societăți, proiectul nostru mai conține și alte dispoziții, din cari unele sunt prevazute și de Constituția sub care traim astăzi. Așà, el regulează modul împamântenirei (art. 14—16); oprește pe străini de a cumpărà imobile rurale și chiar case în orașe (art. 68); apară pe Capul statului contra atacurilor (inviolabilitatea) (art. 11); dispune publicarea legilor înainte de a lor aplicare (art. 17).

Proiectul mai conține apoi și articole referitoare la împrejurari cari, după ideile noastre de azi, ar trebuì să alcatuiasca obiectul unor legiuri speciale, precum: organizarea judecătorească și chiar modul de funcționare a tribunalelor (art. 24—33); dispoziții asupra organizărei finanțelor (art. 38—39, 45, 49, 54—57, 61); asupra menținerei liniștei și a rânduelei publice (art. 40—44); asupra raporturilor între proprietari și țarani (art. 53); asupra oprirei Evreilor de a luà moșii în arendă și a țineà crâșme la sate (art. 70).

Sunt în sfârșit și unele dispoziții particulare timpului în care proiectul a văzut lumina zilei, precum autonomia Domniei cu alegerea domnitorului de către Obștească

14. Asupra acestui punct, iată ce spune raportul lui Hugot c. Chateaubriand din 29 Noemvrie 1823. (Rap. cons. francez. *Manuscript, Bibl. Acad.*): „Le prince de Moldavie fait rédiger un nouveau code de lois par sa *nouvelle noblesse.* Un des points fondamentaux établis par ce code est que tout Moldave, paysan, artisan ou marchand, est égal devant la justice au noble le plus titré et qu'en cas de contravention, tous doivent subir la même peine".

www.dacoromanica.ro

Adunare (art. 1 și 72); regularea scutelnicilor (art. 60); trecerea stapânirei manastirilor dela Greci la pamânteni (art. 63); așezarea de școale românești (art. 69); limpezirea hotarelor moșiilor (art. 67); regularea situației Țiganilor (art. 71); alcatuirea de legi speciale pentru toate trebuințele (art. 75) și dreptul de petiție la Innalta Poarta (art. 76).

Sa venim acum la sistemul reprezentativ admis de proiectul din 1822. Reprezentantul voinței țarei este, după acest proiect, *Sfatul Obștesc*, și se vede însemnatatea pe care proiectul o da acestui așezamânt, prin aceea ca în art. 71 se spune, că «*Sfatul Obștesc este lucrul cel mai cu dinadinsul ce se cere de către toată obștea pământului*». Modul însă cum este recrutat acest corp care trebueà să întrupeze cugetarea și voința poporului, ni se va părea cu totul straniu și de loc corespunzător ideilor noastre despre sistemul reprezentativ.

Cu tot principiul egalei îndreptățiri înaintea ocrotirei și a egalei expuneri față cu pedeapsa, cu toata lipsa de deosebire între obraze când erà vorba de aplicarea acestor dispoziții, cu toate ca în numirea dregatorilor este sa se iee în privire în întâiul loc destoinicia lor, iar nu rangul aspiranților, — aceste rostiri nu răstoarnă cu totul sistemul privilegiilor, pe care se întemeià vechea organizare. Proiectul nostru recunoaște dreptul de a conduce interesele poporului numai clasei boierești și nici nu pomenește despre celelalte clase ale poporului, decât în articole unde e vorba de starea lor economica. Tot atât de puțin dispune el o egalizare a claselor sociale în îndatorirea de a plăti dări. Apoi el păstrează dregătoriile iarăși numai boierilor, ceea ce se vede din dispoziția ca ele să fie încredințate boierilor fara deosebire de rang. Alcătuirea Sfatului Obștesc erà iarăși mărginită numai la elementul boieresc, afara de cei trei capi bisericești cari se puteà întâmplà să fie din popor. Dar aceasta alcătuire a reprezentărei naționale, cum am zice astăzi, erà

www.dacoromanica.ro

așà întocmită încât să nu mai dee numai decât precădere celor din protipendadă. Anume Sfatul Obștesc se compuneà din cele 3 fețe bisericești, din membrii celor patru divanuri sau departamenturi și din vechilii ținuturilor. Divanul întâi erà alcatuit din 7 boieri mari; divanul al doilea din 5 boieri mai mici, dela comis în jos; iar cele doua departamenturi, acel al pricinilor străine și acel criminalicesc erau compuse din câte 5 boieri, fară deosebire de ranguri, care deci puteà să se întâmple sa fie toți din treptele mai de jos.

Cei 16 vechili dela ținuturi iarași puteau foarte bine sa fie luați din nobilimea de jos. Daca presupunem ca sa fi trimis ținuturile numai 8 vechili din boierimea cea mică, atunci se puteà întâmpla ca împarțirea glasurilor între marea și mica boierime să se facă astfel. *Boierii mari:* divanul I, 7, ținuturi 8=15. *Boierii mici:* cele 3 divanuri, 15; tinuturi 8=23. Chiar dacă fețele bisericești ar fi votat cu boierii mari, încă nu se schimbà majoritatea care, trebuind acuma sa fie numarata după glasuri și nu cântarită dupa mărimea rangurilor, dadeà, dacă nu totdeauna siguranța, cel puțin putința, ca conducerea trebilor să cadă pe mâna boierilor mici. De aceasta *putință* însă se spăimântà protipendada. De altfel *Constituția* din 1822 nu cuprindeà o obștire a îndreptățirilor poporului moldovan în afara de clasa boierească și, afara de câteva principii cu totul generale, nu țintеà prin nimic la îndreptarea starei mulțimei. Erà o constituție, fară îndoială egalitara în felul ei, însa egalitatea erà mărginita numai în cercul nobilimei.

Lupta din jurul Constituției din 1822.— In opoziție contra nouei stări de lucruri pe care domnia lui Ioan Sturza pareà că voește s'o introduca în Moldova, stateau în frunte boierii refugiți în Bucovina și cari petreceau în Cernauți; iar acela dintre ei care țineà condeiul și puneà mai ales piept pentru a împiedicà ruina vechei boierimi, erà Vornicul Mihail Sturza (fiul Logo-

www.dacoromanica.ro

fătului Grigoraș Sturza), bărbat cu știință de carte, energic și plin de activitate, care spuneà într'un rând, că «se simte murind, când se vede că trăește în nelucrare» [15]. Boierii se prefac a ținea la respectul tractatelor, cari încheiaș̆uià Moldovei felul ocârmuirei ei. Iată cum formulà Mihail Sturza aceste gândiri cari nouă ne pot părea foarte stranii: Orice schimbare facută în principiile unei ocârmuiri este privită ca o înnoire, și orice prefacere a acestor principii răstoarnă mai totdeauna așezămintele consfințite prin legitimitate și cărora succesiunea veacurilor le-a întipărit un caracter neschimbător. Așezămintele cari ocârmuesc Moldova sunt întemeiate pe autoritatea ordonanțelor emanate dela guvernul Otoman, cari nu au fost decât confirmarea vechilor întocmiri ale Principatului. Orice abatere dela acest sistem primordial este o înfrângere vădită a cuprinsului tractatelor și a voinței autorității supreme [16]. Că nu acesta erà adevăratul motiv ce împingeà pe boieri la luptă, se vede de pe aceea că ei înșiși, prin arzul lor către Poartă, propuseseră o înnoire de un caracter cu mult mai grav, înlaturarea domniei și înlocuirea ei, fie și într'un chip provizoriu, prin un comitet de boieri președați de un baș-boier. Această cerere a emigraților erà și ea o rasturnare a unor așezăminte consfințite prin timp și cărora succesiunea veacurilor le-a întipărit un caracter neschimbator , și este cu atât mai de mirat că boierii deștărați să nu fi vazut aceasta, când Pini, Consulul rusesc din București, refugit la Brașov în urma revoluției grecești, îi mustră de mai multe ori pentru această cerere a lor, «rasturnatoare a vechei stari a lucrurilor, stabilită și întărită prin tractate», spunându-le ca nu au drept a cere o astfel de înnoire» [17]. Boierii emigrați mai aduceau însă ocârmu-

15. Mihail Stnrza c. Alexandru Sturza, 29 Sept. 1821. Hurmuzaki, *Doc.*, supl., I, 4, p. 44. Toate actele și corespondența lui Mihail Sturza sunt scrise în o foarte bună limbă franceză.

16. Memoriul lui Mihail Sturza, 1 Febr. 1823. *Ibidem*, p. 7.

17. Boierii emigrați către Mințiaky; 1823, și Memoriul boierilor emigrați către Mințiaky, 1823. *Ibidem*, p. 24 și 26.

www.dacoromanica.ro

irei lui Ioniță Sturza și alte învinuiri mai concrete, Ei îi bănuiau că jăfuește țara cu ajutorul creaturilor sale, atât în folosul său, cât și în al acestora, precum și în scopul de a-și procură sumele trebuitoare pentru a închide ochii Turcilor. Ii imputau că a încasat veniturile averilor mănăstirești cari la începutul domniei lui fusesera luate de Turci dela Greci și restituite ocârmuirei moldovene; că a impus poporului dări mari și apăsătoare; că proprietățile boierești au fost supuse la împrumuturi silite, în contra privilegiilor de cari în totdeauna s'au bucurat; că cei mai avuți dintre birnici au fost scutiți de plată, încărcându-se cei mai saraci, și câte alte abuzuri financiare de același fel [18].

Ca s'au impus dări și împrumuturi silite, aceasta este netăgăduit; însă trebue luată în privire lipsa cea desavârșită de bani, cu care Sturza avea de luptat la începutul domniei lui, în o țară absolut sacătuită prin jafurile Eteriștilor. Sturza e nevoit, spre a duce trebile, de a împrumutà sume ca aceea de 400 de lei dela Banul Enache Dimitriu și 150 de lei dela Căminarul Constantin Botescu, și aceste sume de râs, pe vadeà de doi ani [19]. S'au putut comite și abuzuri, cum se comit sub orice ocârmuire; dar în orice caz Domnitorul nu poate fi învinuit că ar fi despoiat țara în interesul lui, de oarece sarac intră în scaun, sărac iesă din el. In 1837, noua ani după încetarea domniei lui, găsim averea lui toată sechestrata în pretenția lui Constantin Palade [20]. Nici deci în aceste împrejurări nu poate stà adevărata cauză

18. O scrisoare din Iași, 3 Fevr. 1824; Răspunsul boierilor emigrați la scrisoarea Domnitorului Ioniță Sturza, 16 Fevr. 1824; Suplica acelorași c. Sultan, 1824. *Ibidem*, p. 28, 31, 60.

19. Prin hrisovul său din 1823 (*Uricarul*, V, p. 180) Ioniță Sturza cere un ajutor de bani peste birul obicinuit. Actele de împrumut în Const. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 256 și 404. Kreuchely c. Miltitz, 30 Nov. 1822, în Hurm., *Doc.*, X, (col. Iorga), p. 196 spune: „Ausserdem müssen die grossen und grösseren Bojaren, die sich in Iassy und in der Walachey befinden, eine Summe von 10 000 Lei herab auf 5.000 Piaster; die kleinen aber von 1.000 Lei herab auf 500 erlegen".

20. Nota Consulului Rusiei despre procesul fostului Domn Ioniță Sturza cu Constantin Palade, 9 Sept. 1837. Hurm., *Doc.*, supl, I, 4, p. 127.

www.dacoromanica.ro

a nemulțămirei boierilor pribegi cu ocârmuirea lui Ioniță Sturza.

Ea trebue căutată aiurea, și anume în Constituția ceruta de partidul reformator și pe care Domnul erà dispus a o încuviința. Aceasta se vede chiar din chipul cum sunt formulate nemulțămirile boierilor cu regimul înaugurat de noul Domnitor. Ei încep totdeauna prin a aduce întâi învinuirile amintite, privitoare sau la călcarea tractatelor sau la daraverele banești, și dupa aceea ajung la adevărata cauza a nemulțămirilor lor, care este reforma vechiului sistem de ocârmuire și înlaturarea omnipotenței boierilor mari. Prin organul lui Mihail Sturza, boierii spun, că clauzele de căpetenie ale acestor dispoziții rauvoitoare este tendința spiritelor la principiul de *egalitate* care se hrănește prin înnaintările nemeritate în ranguri. Indivizii cari compun aceasta clasa au fost scoși din starea lor întunecoasa prin înnaintări câștigate pe bani. Nu se poate privi încapațânarea novatorilor, ca Gospodarul sa întarească Constituția pe care au redactat-o, decât ca o îndrumare la un proiect care tinde a slabì coardele puterei legiuite și a preschimbà ocârmuirea Principatului într'un *regim reprezentativ*. Aceasta Constituție este întocmita pe principii rasturnatoare și în deobște reprobate; dispozițiile sale nu se pot împacà cu liniștea Principatului și cu buna stare a locuitorilor sai; ea răstoarna vechile așezaminte și sfarmă astfel manunchiul binefacerilor create prin o jumatate de veac de salutară protecție. Iată urmările înnalțarilor, prin cari persoane de condiția cea mai întunecată au fost ridicate la cele întâi vrednicii ale țarei [21]. Lucrurile care îngrijeau în adevăr pe boieri erau principiul egalității și regimul reprezentativ.

Din analiza Constituției din 1822, nu am putut vedeà nici una din primejdiile pe cari le descoper boierii în

21. Memoriul lui Mihail Sturza din 1823, în Hurm., *Doc.*, Supl., I, 4, p. 7. Mihail Sturza c. Mințiaky, 16 Noembre 1823. *Ibidem*, p. 22.

www.dacoromanica.ro

ea; căci fară îndoiala că domnia legilor şi mărginirea puterei absolute prin Sfatul Obştesc, garantarea proprietaţei, a onoarei, a libertăţei individuale şi celelalte dispoziţii conţinute în proiect nu sunt principii răsturnătoare ale ordinei sociale. Ceea ce înnegreà aşà de tare în ochii marilor boieri înnoirea încercată erà tocmai lovitura dată lor prin prefacerea aşezamintelor, mai ales prin întocmirea Sfatului Obştesc, alcătuit cum am văzut, în majoritatea lui, din boieri mici şi în care hotarârile erau să fie luate după majoritatea glasurilor. Boierii nu se pot reţineà de a adaogi şi acest motiv, cu toată aratarea lui mai interesata, la acele în cari se pareau că eì nu sunt decât rasfrângerea durerilor poporului Ei revin fără încetare asupra tănguirei lor de capetenie, ca Domnul a facut chiar aplicarea practică a acestui act, încuviinţând parveniţilor sa voteze, în puterea dreptului de nobleţă pe care le hărăzeà, în toate afacerile Principatului, şi *a hotărî toate întrebările prin majoritatea glasurilor asupra vechilor nobili ai Moldovei* [22]. Ceea ce nu puteau înţelege boierii cei mari erà cum un Şatrar să aibă acelaşi glas ca un Logofat Mare [23]; cum şa se proclame principiul egalitaţei! Şi erà prea firesc lucru ca sa nu înţeleagă, întru cât pe cerul ideilor în care ei crescuşera, nu răsarise nici odată lumina acestui principiu.

Boierii îşi şi dau cele mai mari silinţi pentru a înlaturà atare primejdie. Ei cer intervenirea Turciei, a Rusiei şi a Austriei [24] (cele două dintâi, ca Puteri de cari atârnà soarta Moldovei; cea din urma ca una ce în sinul ei boierii căutaseră adăpostire), spre a obţineà anularea parveniţilor, izvorul tuturor rautaţilor cari le căzuseră pe cap. Se gândeau chiar că, la caz de ocupaţie a Moldovei

22. Memoriul asupra administraţiei Caimacamului Vogoride. *Ibidem*, p. 55.
23. Vezi scrisoarea Vornicului Negel, 12 Aprilie 1822. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei*, p. 225.
24. Scrisorile şi protestele către Ruşi, în Hurmuzaki, *Doc*, supl., I, 4, p. 6—88; Suplici trimise la Constantipole, 1824; Adresa refugiaţilor moldoveni către Impăratul Austriei, 1825. *Ibidem*, p. 59 şi 81.

www.dacoromanica.ro

de oștirile rusești, să facă a se revocà înnaintările abuzive în boierii, prin manifestul generalului ce ar fi să iee țara în stăpânire [25]. Aceasta nu se întâmplă, și soarta Constituției din 1822 trebueà să fie o alta.

Principiile boierilor mari erau calificate de fruntașul lor apărător, Vornicul M. Sturza, de *principiile conservatoare ale boierilor emigrați* [26]; iar încercările de reformă erau hulite ca apucăturile *novatorilor* (nu se întrebuință încă terminul de liberal) sau, cu rostiri mai puțin măgulitoare: ale parveniților, cărvunarilor sau ciocoilor.

De sigur, pentru întâia oara în viața politică a Țarilor Române, întrebuință Mihail Sturza în ziua de *1 Fębr. 1823* epitetul de *conservator*, pentru a însemnà cu el tendințele de păstrare a vechei stări de lucruri din partea marei boierimi a Moldovei. In acea zi, sunt acum aproape 100 de ani se ivì pentru întâiași dată terminul de conservator pentru a caracteriza tendințele unuia din cele doua mari partide între cari se framânta viața Românilor din România libera de atunci încoace.

Partidul protivnic, novatorii, nu erau încă recunoscuți cu drept de viață în statul Moldovei. Ei erau priviți ca revoluționari, ca rasturnători ai ordinei existente, de către țara până acuma legala. Şi cu toate acestea, în novatorii, autori ai proiectului de constituție din 1822, apare prima manifestare a partidului propășirei în viața statului, ca și în celelalte ramuri ale vieței poporului. Ei încheaga pentru prima oara, în 1822, în o lucrare politica, ideile noue cari se înfiltrasera în societatea românească.

Ideile noue. — Am puteà încheià pe calea inductiva a inferenței individuale [27] că ideile de reformă ce se ivira

25. M. Sturza c. Al. Sturza, Noembrie 1824. *Ibidem*, p. 46.

26. M. Sturza c. Minţiaky, 1 Febr. 1823. *Ibidem*, p. 6: „Ces raisons aussi péremptoires que vraies vous donneront une juste idée des dispositions malveillantes des novateurs et des résultats funestes qui en dérivent, ainsi que des *principes conservateurs des boyards émigrés*".

27. Asupra metoadei inferenței sau a inducției individuale in extenso, vezi a mea *Theorie de l'Histoire*, capitolul ultim.

www.dacoromanica.ro

în Moldova în urma Revoluţiei franceze, erau rodul lăsat de reprezentanţii acelei mari mişcări; dar aceasta nu ar fi indestulător, căci ne-ar da numai o ipoteză [28], în loc de un fapt adeverit care nu poate răsări în istorie, decât din mărturisirea unor documente vrednice de credinţă.

Din fericire, în cazul de faţă posedăm această indicare documentală care pune în legătură ideile Revoluţiei franceze cu reforma încercată în Moldova. Ba aceasta indicare are o greutate deosebită, fiind dată autoritatea dela care porneşte, Divanul ţarei, şi însemnatatea pe care i-o dădură oamenii timpului; şi apoi această dovadă este întărită încă şi de altă mărturisire tot atât de autentica.

Anume, în 1804, pe timpul lui Alexandru Moruzi, cercurile politice ale Moldovei şi mai ales boierimea cea mare fură adânc mişcate de o scrisoare anonimă, îndreptată după cât se vede contra marilor boieri şi în de obşte a ocârmuirei ţarei, scrisoare facută de boierimea cea mică a Moldovei. Această scrisoare, probabil fiindcă nimereà drept, produse o mare turburare în cercurile oficiale. Ea este adusa de Mitropolit în desbaterile Divanului care se întruneşte în completul sau de 36 de feţe, dela Niculae Roset Vel Logofat, pănа la Iordache Ramadan Vel Ban [29].

28. Asupra caracterului ipotetic al tuturor faptelor şi cauzelor istorice nedovedite documental şi stabilite numai pe calea argumentărei prin inferenţa, vezi a mea *L'hypothèse dans l'histoire*, communication faite au congrès historique de Paris, 1900.

29. Iată numele tuturor boierilor marelui Divan al lui Moruzi din 1804, în care fu desbătută această „scrisoare". Poate fi interesant de cunoscut din cine se alcătuià boierimea cea mare a Moldovei la începutul veacului:

Neculai Roset, Vel Logofăt	Dimitrie Ralet, Vornic.	Ioan Canta, Postelnic.
Costache Ghica, id.	Lupu Balş, id.	Const. Costache, id.
Iordache Canta, id.	Dimitrie Sturza, id.	Alecu Balş, Aga.
Iancu Razu, id.	Costache Sturza, id.	Iordache Balş, id.
Mihail Sturza, id.	Grigorie Ghica, id.	Neculai Stratilat, Spătar.
Const. Greceanu, id.	Dimitrie Ghica, id.	Costache Canta, id.
Teodor Balş, Vornic.	Manolache Dimache, id.	Alecu Greceanu, id.
Neculai Balş, id.	Iordache Balş, Hatman.	Dimitrie Bogdan, id.
Const. Balş, id.	Răducanu Roset, id.	Grigorie Canta, id.
Alex. Ianculeo, id.	Sandu Sturza, Vistier.	Toader Balş, id.
Const. Paladi, id.	Grigorie Sturza, id.	Iordache Catargiu, id.
Vasile Roset, id.	Iordache Roset, id.	Iordache Ramadan, Ban.

In total 36 de feţe aparţinând nnmai la 16 familii, din cari până astăzi s'au stâns 4: Ianculeo, Dimache, Stratilat şi Ramadan.

www.dacoromanica.ro

Dupa o lunga desbatere, Divanul alcătuește o anaforà foarte cuprinzatoare (în *Uricar* ea cuprinde 7 file de tipar) și, după cum credeau boierii, foarte puternic motivată, prin care se apară boierimea și ocârmuirea contra învinuirilor aduse prin scrisoarea anonima și cere dela Domn sa iee masurile cele mai serioaze pentru descoperirea și pedepsirea faptașului și a soților săi, dacă i-ar aveà, precum și întocmirea unui arz către Poartă, în care să se arăte, că atare scrisoare să nu se socotească nici într'un chip ca din partea țarei pornită, ci ca niște mișcari viclene și izvodire mincinpasă și răsuflată a nevazuților ». Deși nu posedam însuși actul contra căruia boierii credeau ca trebue să se proceada cu atâta asprime, toduși din cuvintele anaforalei putem înțelege ce erà cuprinsul lui. «Nu puțina întristare și adaogire mâhnirei noastre ni s'a pricinuit, numai pentru *cele asupra noastră izvodite și înmulțite hulitoare atingeri;* dar nici macar acea vrednica de toata lauda la toate și întru toate părintească obladuire a Inalțimei Tale nu a putut potoli duhul cel tulburător al unor netrebnici, pentru care nu putem zice într'un alt chip, decât că *cu depărtarea proniei cereşti au fost de a se suì şi a se alcătuì întru cinul boieresc* și întru cari este încuibată răutatea și cugetul razvratirei. Nu numai că nu s'au arătat (re)cunoscatori și mulțamitori, ci încă au ajuns întru atât de mare nesimțire dobitocească, încât *fac pomenire arătătoare de un cuget a nesupunerei franțozești,* cutezând a zice și catre stapânire cuvinte de îngrozire, cu chipul acesta că, de nu se vor împlinì fară prelungire voințele lor, se vor ridicà cu toții . Domnul, unindu-se în totul cu parerea Divanului, hotăraște ca *netrebnicul izvoditor scârbavnicei scrisori purtătoare de ocarnică bârfire* sa se pedepsească dupa masura cugetărei sale, catre care s'a alunecat din împuținarea minței și din fireasca răutatea sa » [30].

30. Hrisovul lui Alexandru Moruzi din 1804 Aprilie și anaforaua Divanului din 25 Martie același an, reproduse de Th. Codrescu, în *Uricarul* III,

www.dacoromanica.ro

Din spusele documentului, putem culege cu siguranța ca scrisoarea de care e vorba nu erà un pamflet ordinar; ca ea aratà farădelegile pe cari le comiteà boierimea cea mare la adapostul unei ocârmuiri, în care ea singura aveà glas şi putere; ca aceasta arătare erà însoțita de cereri de reformă, sub amenințare de răscoala. Acest caracter al actului precum şi conştiința, oricât de întunecata prin interesul individual, că în fond cererile nu erau lipsite de orice temeiu, explica singure mişcarea cea mare pe care actul o produce în boierimea fruntaşa a țarei şi silințele ei desperate de a aratà mulțamirea poporului cu starea de lucruri existenta. Observăm însa ca, daca acesta erà conținutul actului, el nu este decât o apucare înainte a reformei cerută prin proiectul nostru care şi el tinde la acelaşi scop. Apoi anaforaua ne mai da o prețioasa indicațiune asupra clasei din sinul careia plecà actul încriminat, anume *dela acei ce fuseseră urcați în rînurile boiereşti, cu îndepărtarea proniei cereşti* , adecă fara voia lui Dumnezeu, cu alte cuvinte dela novatori, parveniți sau ciocoi, întocmai cum se petrec lucrurile cu proiectul de Constituție din 1822, a căruia înjghebare porneşte tot dela ei. In sfârşit aratarea cea mai de preț a anaforalei este, ca aceste idei rasturnatoare erau însuflate de duhul *nesupunerei franțozeşti* , adecă de principiile Revoluției franceze. Ba chiar din rostirea ei că izvoditorii scrisorii «*fac pomenire arătătoare de un cuget a nesupunerei franțozeşti* , se vede

p. 57 64. Orice s'ar zice contra modului întocmirei colecț'ei de documente a reposatului Codrescu, materialul ce l'a adunat şi a cărui originale s'au perdut cele mai multe, este din cele mai prețioase, şi una din dovezile acestui fapt ni'l dă tocmai mult importantul document din 1804. Intr'un articol din *Steaua Dunărei*, 30 Noemvrie 1858 *(Acte şi Documente privitoare la Renaşterea Românieî* VII, p. 891), găsim adeverirea existenței documentului publicat de Codrescu: „Noi păstrăm, zice articolul, între hârtii'e noastre un hrisov încă din secolul acesta, prin care un domn fanariot (Moruzi) întărise o hotărîre a unei adunări de boieri mari care oşândea la desțărare vre-o câțiva boieri tineri de starea a doua, pentru că prin o tânguire înscris, îndrăzniseră a cere ca toate slujbele cele înnalte ale țărei să nu fie păstrate ca un monopol numai pentru protipendadă, ci şi boierii de clasa a II-a să poată ajunge la ele, după merit şi vrednicie. (Rezumatul hrisovului nu prea este exact; nu erà vorba în el de surgunire, de oarece autorii erau necunoscuți).

www.dacoromanica.ro

ca însaşi scrisoarea ameninţă cu revoluţia, cum facusera Francezii contra vitrigei lor ocârmuiri — aceasta în scopul de a îngrozì pe cea românească. Oricum ar fi lucrurile, pomenirea Revoluţiei franceze într'o anaforà a Divanului Moldovei din 1804, îndreptata contra unui protest împrotiva starei ocârmuirei de atunci, arată într'un chip neîndoielnic ca ideile răsturnatoare ale novatorilor fusesera împrumutate dela marea mişcare apusană, şi ele nu se putusera introduce în Moldova pe alta cale decât pe aceea a atingerei cu acele idei, străpurtate în sinul Românilor.

Alt document al acestui timp întareşte existenţa acestei ameninţari cu Revoluţia franceza în contra acelora ce nu voiau sa înţeleagă încotro sufla vântul veacului dupa frumoasa rostire a Logofătului Konaki. Anume în prea interesanta corespondenţa dintre Mitropolitul Veniamin şi boierul Vasile Malinescu, corespondenţă ce ne-a slujit mai sus, când am aratat ameninţarile de rascoala aie sătenilor ce umblau prin Moldova pe la 1805, Malinescu, spune în unul din raspunsurile sale către Mitropolit, ca a auzit ca boierii din starea de mijloc, *prin pasquelurile lor, îngrozesc cu pilda Franţiei.* Se vede ca sămânţa cea rea cu buna seamă se ascunde în ţara [31]. Notiţa este preţioasa fiincă adevereşte şi lămureşte pe deplin faptul ce autorii pamfletului din 1804 amenin-ţasera pe ocârmuire şi pe boierii cei mari cu scenele sângeroase din Franţia, şi mai este preţioasă încă, fiindca ne arată că acel pamflet porneà dela boierii mici.

Aceeaşi aratare, ca duhul răzvratirei venise asupra Moldovei din parţile Apusului, reiesa apoi şi din numele batjocoritor de *cărvunari* (carbonari), dat de boierii mari, celor ce voiau să schimbe starea lucrurilor. Din numeroasele documente ale timpului, cari dau acest epitet novatorilor, culegem următoarele învinuiri ce se puneau pe seama carvunarilor: *Carvonarismul ciocoilor* şi lega-

31. V. A. Ureche, *Istoria Românilor,* XI, p. 27.

www.dacoromanica.ro

tura lor asupra boierilor ar fi ajuns până la cel mai de sus grad, fiind Vistiernicul Roznovanu în unire cu *ciocoii*, aceştia ar fi facut şi arz asupra boierilor celor dintâi şi ar fi trimis şi ponturi de cererile lor; raii ar fi rasvratit duhurile oamenilor; razvrătitorii au fost pricina agonisirei (sic) patriei noastre, au semănat duhul rascoalei şi a nesupunerei în sufletele multora din cei proşti, şi neamurile de jos s'au sculat împrotiva noastra, celor dintâi pamânteni [32].

In aceşti novatori, carvunari, ciocoi, sau cum îi mai numeşte boierimea turburata, vedem noi originele partidului liberal în Ţarile Române, şi daca luam în privire şi împrejurarea ca domnia naţionala s'a restituit în Moldova, şi ca o urmare şi în Muntenia, tot dupa arzul novatorilor moldoveni, constatam că atât mişcarea naţională cât şi cea liberala au pornit odata îngemanat din sinul acestui partid atât de hulit, şi că deci *ciocoilor din Moldova datorim noi regenerarea noastră naţională* [33].

Tot lor este datorita prima idee a nevoei de a pune ţările sub o dinastie straina. Un raport al lui Hugot catre Chateaubriand din 1824 spune că «Moldovenii chiar care au ajuns din pivniţa în pod (adecă novatorii) spun cu glas tare, ca ei nu pot sa se ocarmuiasca singuri şi ca le-ar trebui numai decât un stăpân strain [34]».

Mişcarea însă spre schimbarea formelor politice, porneşte în orice caz, din sinul tot numai al boierimei române, şi este de observat, ca propaşirea ideilor nu puteà sa se faca pe altă cale în Ţarile Române, unde nu există o puternica burghezime, care sa fi devenit focolarul ideilor noue. Multe, puţine, cât au fost ele, ideile ce se resfrânsera din Apus în mintea românească, luminara tot aproape numai clasa boierească. In sinul acestei

32. Două scrisori ale Vornicului Negel către Mitropolitul Veniamin, din 12 Aprilie şi 16 Mai 1822, în Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 220, 225. Vezi şi p. 232.

33. Comp. N. Iorga. Introducerea la Hurmuzaki, *Documente*, X, p. LXXIII.

34. Din 12 Ianuarie 1824: „Et qu'il leur faudrait absolument un maître étranger", Rap. consulare franceze. *Maruscris Acad. Rom.*

www.dacoromanica.ro

clase însa se facuse o ruptura, de când cu boieriile titrate, între vechii boieri, acei ce se întemeiau pe o stapânire de stat îndelungata, și boierimea cea noua, ieșita din miluirea, adeseori cumpărata, a obladuitorilor pamântului. Boierimea aceasta nouă erà cea mai multa de rang mai de jos, creata din oameni de rând, negutători, oameni de casa ai boierilor și pe cari opoziția contra mișcărei de emancipare îi trateaza de slugi, oameni fara capătâi, pretinși nobili ce pâna atunci nu ieșisera din satele lor, drojdia societatei» [35]. Această boierime noua ieșita din poporul de rând reprezentà și ea un fel de burghezime față cu nobilimea veche, o burghezime ce trebueà însă să îmbrace haina nobleței, spre a puteà însemnà cevà. Ea doreà să se folosească de situația ei, spre a jucà un rol în conducerea daraverilor publice. Ea întâlneà în cale-i pe boierimea cea mare care, alcatuind Divanul de la Logofat pâna la Ban, monopolizase aceasta conducere și singura se foloseà și economicește și politicește din situația ei privilegiata. Contra acestei cetați a boierimei mari, boierimea cea mică începù a da asalturi; cel dintâiu amintit în documente prin scrisoarea din 1804, cel de al doilea, înca și mai de seamă prin proiectul de Constituție din 1822.

Mișcarea liberala se naște deci la noi în țara întâiu în Moldova (unde fie zis între parenteze s'au nascut multe lucruri pentru întâia oara la Români), și anume în tagma boierească, împarțită în două tabere, vechii boieri cari doreau menținerea poziției lor covârșitoare, ba chiar întarirea ei, prin întocmirea unei ocârmuiri aristocratice, și care reprezentau principiile conservatoare cum spuneà Mihail Sturza, și partidul novatorilor, parveniților, cărvunarilor sau ciocoilor, acela care doreà largirea așezămintelor conducătoare ale țarei, ca sa mai încapă și alte elemente în ele decât boierii cei mari,

35. Arz-magzar des boyards réfugiés en Bukovine, inedit, *Anexa No. 1*; Boierii mold. c. Nesselrode, 1825. Hurmuzaki, *Documente*, supl., I, 4, p. 85. Adresa refugiaților mold. în Rusia, 1825. *Ibidem* p. 90.

www.dacoromanica.ro

fara îndoiala o *tendinţă liberală*. Originile partidului liberal sunt de căutat deci tot în sinul boierimei, şi s'a alcatuit din acei boieri cari aveau alte idei şi alte interese decât partidul boierilor conservatori; dupa aceea s'a largit tot mai mult spre alte elemente. Deosebirea partidelor în ţara noastră, ca în orice alta ţara din lume, s'a facut pe *baza ideilor*, nu pe baza persoanelor, nici a claselor din cari faceau parte. Nu toţi boierii erau conservatori, precum iarăşi nu toţi erau liberali, ci partidul boierilor liberali luptà cu acela al boierilor conservatori dela conducerea intereselor ţărei. Fiind-ca pe atunci aceasta conducere erà numai în mânile clasei boiereşt', de aceea şi diferenţiarea partidelor a trebuit sa se faca, la început, numai în sinul boierimei [36].

---

36. In partidul *conservator* boierii pribegi se aflau urmatoarele feţe: Veniamin Costache Mitrop., Const. Balş Log., Gheorghe Cantacuzin Log., Grigorie Sturza Log.. Dimitrie Sturza Log.. Sandu Sturza Vist., Raducanu Roset Hatm., Alex. Balş Vist., Const. Balş Hatm., Alex. Mavrocordat Posteln., Alex. Ghica Hatm., Mihail Sturza Vorn., Şerban Negel Vorn., Alex. Cantacuzin Vorn., Gheorghe Ghica Vorn.. Gheoeghe Bucşănescu Spătar, (Boierii emigraţi c. Impăralul Rusiei 1825, Hurmuzaki, *Documente*, supl., I, 4, p. 79). Adaogim către aceştia pe boierii opoziţionişti rămaşi în ţară şi inchişi sau surguniţi pe la mănăstiri, cu firmanul din 1824. Din aceştia ne sunt cunoscuţi: Log. Const. Balş, Log. Dimitrie Sturza, Hatm. Vasile Roseti, Vornicul Teodor Balş (Caimacanul lui Ioniţă Sturza, care se unise intâi cu novatorii şi ajunsese Caimacam; apoi se stricase iar cu Domnitorul după întronarea acestuia), Spatarul Epureanu, Vornicul Dimache, Spătarul Teodor Balş, Vornicul Alex. Beldiman, Postelnicul Beldiman, Spatarul Neculai Cantacuzin. (Mih. Sturza c. Severini, Martie 1824, *Ibidem*. p. 37) Asupra a doi boieri: Vornicul Vasile Miclescu şi Postelnicul Gheorghe Cuza, arătarile documentelor sunt contrazicătoare. Pe când documentul citat îi dă ca pedepsiţi şi surguniţi de Domnitor, şi anume Miclescu la moşia lui, iar Cuza la Păngaraţi, o scrisoare a lui Teodor Balş către fratele sau din 23 Februarie 1822 enumerá între alţi boieri atinşi de *carvunarismos*, deci de partizani ai Domnului, pe Spătarul Vasile Miclescu şi pe Postelnicul Gheorghe Cuza (Erbiceanu, *Ist. Mitropoliei*, p. 210)

In partidul liberal luau parte nume mai puţin istorice şi mai neinsemnate precum: Carp, Burghelea, Hermeziu, Codreanu, Negruţ, Veisa, Florea. Kogălniceanu, Ganea, Cercel, Bran, Buzdugan, Trifescu, Cornescu, Pascal. Stavru, Leca, Grigoraş. Brănişteanu, Mere-acre, Istráte, Apostolescu, Vasiliu, Iacovache, Pavlu, Diaconescu (Vezi adresa boierilor către generalul Mircovici, Iulie, 1829, inedită, comunicată de d. Ioan Tanoviceanu, în *Anexa* N-o. 4); Racoviţă, Vârnav, Stamatin şi câţiva boieri mari ca vist. Roznovanu fiul sâu Neculai Roznovanu crescut de un Francez şi mult călătorit prin Europa; apoi Constantin Cantacuzin Paşcanu, Răducanu Roset, Alex. Ghica, Vorn. Andronache Donici, Vist. Petrache Sturza. Hatm. Ştefan Cerchez, Vist. Grigore Greceanu, Log. Constantin Conache, (Harte c. Kreuchely, Hurm., *Dec.*, X, (col.

www.dacoromanica.ro

Sunt urme ca mișcarea spre egalitate ar fi patruns și în alte sfere ale societatei, buna oara în cler. Un raport al unui agent rusesc, trimis din Chișinau catre Sfetnicul de stat Daschkoff la Petersburg, spune că a primit copia proiectului de Constituție care, fiind însa voluminoasa, (dupa cum și este), nu poate să i se trimita îndata traducerea. Adaoge însa acest raport și știrea îndestul de neașteptată, ca la sarbătoarea Craciunului, în momentul când preotul ieșeà din altar, pentru a oferì potirul la închinarea credincioșilor (sfintele daruri), Episcopul de Huși care slujeà, a facut la slujba o înnoire care fu în de obștie bagată de seama, întru cât tindeà a stabilì, ca nu trebuià sa se recunoască nici o nobilime. [37]. Această înnoire n'a putut constà în alt cevà, farà numai în aceea ca s'a atins cu potirul, fara deosebire, fruntea fie-caruia din creștinii ce erau îngenuchiați în fața catapetesmei, fara a se începe cu boierii cei mari, dupa cum se faceà mai înnainte. Innoirea este într'adevăr caracteristică și arata și în Meletie, Episcopul Hușilor din acel timp, care țineà locul Mitropolitului desțarat, că ideile acele ce umblau prin clasa boierimei celei noue pătrunseseră și în rândurile clerului. Meletie erà el însuși de origine de jos, din Bucovina.

Iorga, p. 349), Teodor Balș (23 Fevr. 1822 Erbiceanu *Ist. Mitr.*, p. 210. Vezi și un raport al cons. francez Tancogne c. Damas 7 Aprilie 1827, Manuscris *Bibl. Academiei*). Este stranie împrejurarea că boierii cei mari ca-e știu toți franțuzește, în majoritatea lor, resping ideile cele noue franceze cari sunt împărtășite numai de o minoritate din ei și de boierii cei mici din care mulți nu cunosc acea limbă (Comp. Pompiliu Eliade, *Histoire de l'Esprit publec en Roumanie I.* p. 71) Ideile franceze pătrunseră la acei ce aveau interese de ele și la câteva cugete de seamă din boierii mari. De aceea nu nepare cu totul exact principiul formulat de d. P. Missir în studiul său *Partizile* (sic) *politice* și *regimul reprezentativ*, Iași 1888 p. 6, că „partizile politice în toate țările își recrutează majoritatea aderenților din aceleași pături soc ale pe care le reprezintă", aducând ca exemplu pe conservatorii de la noi care se recrutează din odraslele foștilor privilegiați și pe liberali ce se adună din straturile mijlocii. Au putut fi lucrurile așa aiurea; de sigur că nu la noi în țară.

37. Consulul rusesc din Iași c. Daschkoff 1 Ian. 1823, din arhivele consulatului rusesc din Iași, reprodusă în anexele acestui volum.

www.dacoromanica.ro

Un antecesor al său, poate chiar tatal său, erà Ioniţa Brandaburul, staroste de ciocli [38].

Ideile care curseseră din izvorul Revoluţiei franceze spre a hrani cugetarea românească nu se mărginiră numai la îmboldiri pentru reformarea aşezamintelor politice. Ele se întinsera şi se înfrăţira aşà, ca cuprinsera tot câmpul vieţei sociale şi se aratara pe ici coleà cugete mai largi care cereau prefaceri mult mai însemnatoare pentru viaţa poporului român. Cel mai de samă manunchiu de idei reformatoare ţinteà la îmbunatăţirea soartei muncitorului de pamânt, cu care se începe una din seriile cele mai însemnate din desvoltarea istorică a poporului român.

Corespondenţa lui Vasile Malinescu folosita păna acum de doua ori în cursul expunerei noastre, arata pe acest boier şi ca pe un calduros aparător al clasei ţaraneşti, şi am vazut mai sus, cum el explicà pricinile împrotivirei ţaranilor la lucrarea boierescului. Când Malinescu împartaşeşte Mitropolitului Veniamin parerile lui asupra acestor turburări, îi arata şi unde s'ar puteà aflà îndreptarea raului. Când aşi auzì, spune el, şi zisele ţaranilor, ca sa ştiu ce gândesc ei, atunci poate aşi face o deslegare întrebarei voastre şi aşi gasì vre-o mijlocire a face ajutor împrotiva grijei ravoluţiei (sic) sau zorbalei. Cerceteaza însa starea ţăranilor şi acea a boierilor; gusta din masa şi a unora şi a altora; ca ţaranii şi copiii lor manânca numai mamaliga saca şi uscata şi de au câte vre o vacă pentru un pic de unt sau de smântâna. Oare manânca ei şi pâne de grâu? In Izrail fie care îşi aveà moştenirea sa .

Leacul propus de Malinescu ar fi — afara de masura pe care o luase Mitropolitul şi pe care boierul pravoslavnic o încuviinţeaza, anume cetirea prin biserici a mo-

38. Melchisedek, *Cronica Huşilor şi a Episcopiei* p. 416 şi 352. Comp. Erbiceanu *Ist. Mitrop.* p. 236 şi un raport al lui Lazare c. baronul de Damas din 7 Aprilie 1827 (Raporturi consulare franceze în *Bibl. Academiei Române).*

www.dacoromanica.ro

liftelor Sf. Vasile de a se da țaranilor pentru munca lor, nu numai pamântul de hrana, ci și oare care mulțamire de plată a ostenelei, care poate sa o alcatuească în o a 10-a parte sau și din mai mult din samanatura sau din secerea pânei . Cu alte cuvinte, Malinescu nu propuneà nimic mai puțin decât o zeciuială în folosul țăranului din recolta boierului, în locul aceleia pe care pâna atunci boierul o trageà din recolta țaranului, peste munca acestuia. Malinescu mai sfatuește însă pe Mitropolit, ca boierii să chibzuiasca, nu numai pentru al lor folos ci și pentru folosul a tot norodul și *evehimeria* (bunul traiu) lui . Lucru neauzit până atunci, ca clasa boiereasca sa ceara și să se gândeasca la binele țaranului! Dar Malinescu nu se oprește nici aici. In o altă scrisoare a lui din 1 Iulie 1804, el este de parere a se *împroprietări țăranii.* Oricât de extraordinară ar pareà aceasta idee în mintea unui boier mare dela începutul veacului al XIX-lea, ea reiesa limpede și lamurita din acea scrisoare; caci se întreaba Malinescu, daca se va puteà îndreptà lucrarea pamântului numai cu sila? Eu *amfivalò* (mă îndoesc) și presupun că sunt și alte pricini a caderei pamântului. Cea d'intâi este că *țaranii moșiile lor nu au;* de aceea nici pentru ale altora nu au purtare de grija, și al doilea, de și nu pretutindenea, dar de obiceiu ei sunt săraci și dobitoace nu au . Apoi cu câta durere nu adaoga Malinescu, ca eu știu ticalôșia țaranilor noștrii; am intrat prin casele lor, i-am văzut la iarmaroace, vânzându-și cea mai de pe urma pereche de boi. Adevar arat, inima fierbând se farmà în mine, încât socoteam de ar fi fost cu putința sa cumpar eu toate vitele din iarmaroc și sa le împart pe la toți cei ce nu au, pana când nici un gospodar să nu ramâna sa nu aiba o pereche de boi și o vacă . La sfârșit Malinescu sfătuește că «daca nu vor sa deà locuitorilor câte o bucata de loc de ajuns din moșiile lor, unde pururea fară strămutare să se hrănească, apoi măcar sa faca dupa rânduiala Nemților, sa le dee arenda cu vadeà pe cât

www.dacoromanica.ro

se vor tocmì . Mai îndeamna pe boieri ca sa cerceteze, cum stau ţăranii români din Bucovina şi sa vada nu vor puteà împrumutà cu cevà dela acei straini acuma locuitori de acolo ce odinioară au fost de o supunere cu Moldovenii ?» [39].

Iată cum cugetà Malinescu ca se puteà îndepărtà primejdia rascoalei ţaranilor ce părea tot o molipsire dela Revoluţia franceza, pe care oamenii timpului o înţelegeau tot ca o mişcare pornita de ţarani contra nobililor acelei ţări. Şi erà firesc lucru s'o priceapa astfel, de oare ce în ţarile lor ea nu puteà îmbracà alta forma decât aceea a razvratirei celor apasaţi contra apasătorilor. De aceea şi Dionisie Ecleziarhul spune într'un loc, ca n'au avut cum sa faca boierii franţuji a-i avea rumani (iobagi) mai mult, ci au facut deslegarei rumaniei Franţiei ca şi odinioara rumaniei Ţarei Romăneşti [40] (sub Const. Mavrocordat).

Soarta Constituţiei din 1822.—Proiectul de constituţiei de care ne-am ocupat pana aici erà menit, în cugetul acelora ce'l întocmisera, a trece în realitatea lucrurilor. Ioan Sandu Sturza fusese ridicat la domnie prin sprijinul şi silinţele partidului care'i ceruse, drept condiţie a înalţarei sale, sancţionarea reformelor propuse de el. O scrisoare din Iaşi ne şi spune, ca Domnul, dupa întronarea lui, erà gata de a îndeplinì dorinţa novatorilor, când o deşteptare priincioasa, dar şi ameninţatoare, încremenì perzatoarele lui nazuinţi [41]. Deşteptarea venì Domnului din partea Rusilor, nu ştim de la care agent al lor anume, Minţiaki sau Pini cari ambii se purtau pe atunci în preajma Ţarilor Române, relaţiile Rusilor cu Turcii fiind întrerupte din cauza cruzimilor savârşite de Turci în contra membrilor clerului ortodox din Constantinopole şi a urmarei înnainte a ocupărei armate a

39. V. A. Ureche l. c. Vezi şi mai sus, p. 40 nota 20.
40. Papiu Ilarian, *Tezaur de Monumente*, II, p. 211.
41. Scrisoare din Iaşi din 1 Febr. 1824, Hurm., *Doc.*, Supl. I, 4, p. 29; cf. p. 7

www.dacoromanica.ro

Ţarilor Române. Intr'adevăr, gasim pe Minţiaki scriind domnitorului Sturza, în Februarie 1827, şi mai târziu cevà pe Domando, în Novembre acelaşi an, că orice propunere de înnoire sau schimbare în vechile aşezaminte ale ţărei a fost totdeauna reprobata de Impărat, şi că actele savârşite de ocârmuirea moldoveneasca sunt protivnice tratatelor existente [42]. Sturza amânase aprobarea Constituţiei, fiindcă ştieà că ea suparà mai ales pe boierii emigraţi şi doreà sa-i vadă reintraţi în ţara, unde nadajdueà să-i împace cu noua stare a lucrurilor. De aceea nu face el nici o numire nouă în marile dregatorii, lasând pe cele ce le gasise la urcarea lui pe tron [43]. Iri 1823 el trimite deci o poftire de a reintrà la vetrele lor, atât boierilor ce se deştărasera în Bucovina cât şi Mitropolitului Veniamin şi celor ce se retrasesera în Basarabia [44]. Boierii însă cât şi Mitropolitul nu dau ascultare poftirei Domnului. Dimpotriva ei se înţeleg cu partizanii lor ramaşi în Moldova şi trimit o tânguire Sultanului, în care ei protesteaza în contra darilor impuse, contra jafurilor de tot felul şi mai cu seamă contra înnoirilor constituţionale [45]. Boierii din Basarabia mergeau aşà de departe în spiritul lor de nesupunere. ca nici nu voiau să dee Principelui titlul de *Măria Ta* [46]. Delegaţia însarcinata a înfaţişà Sultanului tânguirea boierilor este însa arestată de Paşa de Silistria, în urma unei

42. *Ibidem*, p. 17 şi 21.

43. Kreuchely c. Miltitz, 30 Novembre 1823. Hurm., *Doc.*, X (colecţiunea Iorga), p. 195.

44. Boierii emigraţi c. Minţiaky, Februarie 1823. *Ibidem*, supl., I, 4, p. 18; Ioan Sandu Sturza c. Mitropolitul Veniamin la Colincăuţi în Basarabia, 8 Novembre 1822, în Erbiceanu, *Ist. Mitr.*, p. 53.

45. Răspunsul boierilor emigraţi la scrisoarea Domnitorului, din 16 Februarie 1824, Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 31. Kreuchely către Miltitz, 30 Novembre 1822, *Ibidem*, X, (col. Iorga) p. 196. Adaogă şi jalba marilor boieri către Poarta din Febr. 1824 (Iorga *Act* şi *Docum*, II, p. 687) prin care boierii C. Balş, T. Balş, D. Sturza, V. Roset, N. Dimaki, V. Miclescu, St. Roset, Gr. Balş, G. Beldiman, G. Răşcanu, Gh. Cuza, Lupu Balş, D. Beldiman, N. Cantacuzen, A. Donici, Andrei Başotă, D. Iamandi, A. Roset, Em. Bogdan, Teod. Sturza, Arghir Cuza şi Gr. Cuza protestează contra „l'action inouïe d'avoir donné le cafian (charge) à plus de 400 individus".

46. Kreuchely c. Miltitz citat nota 43.

www.dacoromanica.ro

întimpinari a Domnitorului şi a boierilor ce'l sprijineau. Ioniţa Sturza dobândeşte chiar un firman de la Poarta, care'l pune în poziţie de a puteà vorbì boierilor cuvinte pe cari aceştia de mult nu le mai auziseră răsunând din gura obladuitorilor. Pronia ridicându-ma la această înalta treapta, de unde eram mai mic între d-voastre, a vă stăpânì, eu n'am întrebuinţat nici marimea nici asprimea Grecilor, socotind a va dobândì dragostea prin blândeţa. Dar m'am amagit, ca bunătatea mea v'a facut a vă uità datoriile ce vă supun scaunului acestuia, pe care şed astazi. Aduceţi-va aminte ca noi l'am pierdut prin intrigele noastre şi prin goana unul asupra altuia, de l'au stapânit străinii atâţia ani, şi Dumnezeu s'a milostivit a ni'l daruì iarăşi, precum l'am avut. Ce voiţi acum să mai faceţi? Sa'l pierdeţi, ca sa ajungem mai rău poate de cum am fost, în mânile cine ştie a căror straini din lume? Fanarioţii, acei ce vă placeau unora din d voastre, nu mai sunt, nici pot sa fie. Drept aceea vom luà masuri domneşti, întrebuinţând topuzul şi sabia, semnele împaratesti cari ni le-au dat Sultanul, spre înfrânarea celor neînţelepţi, şi veţi cunoaşte de astazi înainte ca are cine a va stapânì . Ioniţa Sturza uneşte fapta cu cuvîntul şi închide pe mai mulţi din boierii protivnici ce se aflau în Moldova, iar pe unii din ei îi surgunește pe la manăstiri[47]. Mihail Sturza care se pusese, în protestarile contra Domnitorului, totdeauna în fruntea tuturor, pentru a'şi apără persoana şi averea, cere a fi primit între supuşii Impăraţiei rusesti[48]. Se vede însa ca părtaşia Domnului pentru boierii cei mai mici îi su-

47. Draghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 167. Scrisoare din Iaşi din 3 Februarie 1824; Mihail Sturza către Severini, Martie 1824, Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 29, 36. Comp. Hugot c. Chateaubriand 15 Nov. 1823, „Le prince de Moldavie déclare hautement dans un divan, qu'il lui importait bieu peu si les boyards émigrés voulaient ou non rentrer dans le pays ; qu'il n'avait besoin ni de leur présence, ni de leurs conseils, et qu'il ne cesserait de s'entourer de ceux qui, dans les circonstances critiques, s'étaient montré les soutiens de son trône et l'appui de son gouvernement". Rap. cons. fr. *Bibl. Acad.*

48. Mai multe acte intre care mulţumirea lui M. Sturza către Nesselrode, Februarie 1824. *Doc.*, Supl., I, 4, p. 33 ; cf. p. 58.

www.dacoromanica.ro

meţise. Intr'o zi unul din ei, pierzând o pricina la Divan, se iea la ceartă cu Vornicul de Aprozi, cumnatul Domnitorului, şi, după cât se vede îl împroaşca aşà de rău cu vorba, că Vornicul de Aprozi îi trage o palma. Boierul da o brânca Vornicului care cade pe spate. Jaluindu-se Domnitorului, acesta pune sa bata la talpi pe boierul îndraznet, ceea ce aduce o tânguire a boierilor mici la Aïp-Aga, comandantul Ienicerilor din Iaşi, care nu parasise înca Moldova dupa revoluţia greceasca, şi, neprimind de la dânsul un raspuns mulţumitor, se duc la Curte, întovaraşiţi de slugile lor înarmate cu topoare, ciomege şi ţapoaie. Aïp-Aga e nevoit să apere pe Domnitor cu armata lui[49]. Aceasta purtare a lui Ioniţă Sturza, ce s'ar pareà neconsecuenta cu politica luí care se întemeià pe clasa boierilor mai mici, îşi are cu toate aceste explicarea ei. Pe lânga că Vornicul de Aprozi erà cumnatul Domnului şi ca deci s'ar puteà înţelege asprimea lui contra sumeţiei boierului mic din înrudirea Domnului cu cei mare, mai erà încă împrejurarea ca Domnitorul aveà cel mai vazut interes de a se pune bine cu marea boierime care'i îngreuià mult poziţia, prin împrotivirea ei şi prin staruinţa de a rămâneà desţarata, şi de sigur ca fapta unui boier mic, de a raspunde cu o brânca, chiar unei palme date de unul din protipendada, constituià o sumeţie fară seamăn, pe care boierii cei mari nu ar fi lipsit a o invocà, pentru a îndreptăţi învinuirile de destrabălare a ocârmuirei, pe cari ei le aduceau împotriva lui Ioniţa Sturza. Domnul crezù ca energia, pe care voià s'o întrebuinţeze faţă de protivnicii sai, nu trebuià sa slabeascâ nici faţa cu partizanii lui, şi de aceea aplica el acea pedeapsa umilitoare membrului clasei pe care se rezemà însaşi domnia lui.

Ioniţă Sturza, pe cât şi partidul novatorilor pe care el se sprijineà, erà însa sub o veşnică ameninţare, acea

49. Kreuchely c. Miltitz, 29 Martie 1823. *Ibidem*, X (col. Iorga), p. 214.

www.dacoromanica.ro

a împacarei Turcilor cu Rușii, a reîncaperei Moldovei sub puterea acestora și deci a reînturnarei pribegilor, dușmanii sai și acei ai ciocoilor. Greutatea cea mai mare ce se opuneà la reîntocmirea relațiilor dintre Rușsi și Turci erà staruința acestora de a .ținea Moldova ocupata militărește, cu toate că revoluția se stinsese.

Față cu asemenea situație încurcata, nu ne vom mirà dacă vom vedeà pe Ionița Sturza și pe partizanii sai dorind a întârzia, pe cât se puteà, deșertarea Moldovei de îngrozitoarele oștiri turcești care o pradau și o pustieau mereu. Mai multe rapoarte consulare franceze nu lasă nici o îndoiala asupra acestui fapt care de altfel ar părea neînțeles din punctul de vedere al intereselor țarei. Așa consulul Tancoigne spune într'un rând că în toarcerea capilor marilor familii ar face pe boierii cei mici sa reîntre în vechea lor sferă, și boierii întorși din Basarabia ar reluà în curând conducerea trebilor , și în alt raport acelaș consul spune că mai mulți boieri sunt cunoscuți ca foarte protivnici deșartarei Moldovei de Turci ; și iarași aiurea el apasă asupra încetinelei lucrărilor comisiei întrunita pentru cercetarea strainilor, una din condițiile deșartarei, cu toată buna voință a consulilor pentru a-i venì în ajutor. Principele însuși se temeà de câți-va din boierii sai care așteptau numai ieșirea Turcilor, pentru a pune în lucrare, proiectul lor de răsturnare. De aceea și el se preface numai a da ordin pentru grăbirea luerarilor, pe când în ascuns le întârzia el singur [50].

Turcii însa care și ei voiau sa traganeze cât se puteà mai mult parasirea Moldovei, pun ca condiție ocârmuirei acestei țari, sa dee o chezașie ca neorânduelile nu se vor mai întâmplà.

Actul întocmit cu acest prilej, de și ni s'a păstrat fara iscăliturile aceloŕa ce'l alcatuiserà, lasa sa se întrevada

50. Tancoiigne c. Damas, 6 și 17 Sept., 4 și 25 Oct. 1824. Rapoarte consulare franceze. *Bibl. Acad.*

www.dacoromanica.ro

din conținutul lui, că erà lucrarea tot a boierilor noi. In toată a lui cuprindere se vede o suflare învietoare a starei vechi; căci boierii se folosesc cu ghibăcie de cererea de chezășie a Porței, pentru a propune o prefacere desăvârșita a organizărei Moldovei.

Ei doresc ca țara lor sa devie iarași stat stapânitor, cum am fost dupa privileghiile cele vechi ale țarei, adeca atârnat cu adevarat și birnic, dar de sine statator, cu pravila și cu puterea sa . Adaug autorii la aceasta idee pe care o aștern pe hârtie: Așa cevà este mult pentru un patriot adevarat și pentru persoanele ce știu a judecà în politica . Boierii cer apoi pentru mai marea întarire a organismului politic, ca domnul sa fie pe viață și domnia pe moștenire la fiul cel mai mare sau la o mai apropiată ruda de partea barbatească». Ei mai adaug încà despărțirea puterei judecătorești de cea legiuitoare, cerând ca judecatorii sa nu mai iee parte la lucrările Divanului; apoi despartirea listei civile a Domnului d cheltuelile țarei; dreptul țărei de a judecà pe straini, deci desființarea jurisdicției consulare și publicarea pravilelor în limba pamântului; organizarea unei armate naționale a careia cheltuiala, fiind obștească, trebueà tot astfel platita, adecă cu contribuirea și a boierilor, de a se întreținea, cu care prilej actul conține dureroasa afirmare, că curajul Moldovenilor fiind nedeprins, el trebue împlinit cu numărul»; în sfârșit cererea identica cu acea facuta prin constituția din 1822 și care cerere adusese la desnădajduire pe boierii retrograzi, anume ca în Divan sau în Sfatul Obștesc, socotințele să fie luate după glăsurile cele mai multe[51].

51. „Socotință asupra cererei de chezăș'e cerșută de prea înaltul dewlet, făcută în 6 Iunie 1824 Iași". Hurm, *Doc.*, X, p. 591—596. Aceleași idei răsar din „Legăturile boierilor Moldovei pentru alcătuirea Regulamentului" (prevăzut de conv. de Akerman), *Ibidem*, p. 605—607. Și în ele se prevede condiția de căpetenie a reorganizărei legilor fundamentale ale Moldovei, anume că socotințele divanului să fie date după chibzuința celor mai mulți.—Această singură împrejurare, chiar fără a luà în băgare de seamă toate celelalte idei înaintate din actul din 1824, precum bună oară supunerea și a boierilor la darea pentru armată, ne face a privi acest act ca pornit din tabăra novatorilor, iar nu ca din partea reprezentanților tineri ai oligarhiei vechi, cum susține D. Iorga, *Ibidem*, p. 596 nota 1 și 607 nota 6.

www.dacoromanica.ro

Pe când însă boerii cei noi cautau să scoata Moldova din haugaşul vremilor trecute şi se siliau să alcatuească un stat care să înceapă a «figurarisi printre altele, fiind aceasta de o simţitoare slava pentru naţia noastră şi temelie de slavă urmaşilor», boierii cei vechi alcatueau întocmiri de apărare reciprocă contra Domnului legându-se întru afurisenia cea mai anatematisita, ca la orice fel de întâmplari prigonitoare ce s'ar puteà pornì asupra ori caruia din noi, sa stăm cu toţii întru apărarea şi mântuirea aceluia ce ar căderà sub prigonire despre ori ce parte [52].

Boierii cei vechi nu se dau ramasi. Ei staruesc mai departe a rămâneà în afara de hotarele Moldovei şi trimit mereu tânguiri la Petersburg în contra Domnitorului. In 1825, gasim în capitala Rusiei pe Neculai Roznovanu Vistiernicul, fiul lui Iordache; care se vede ca trecuse la boierimea mare, de când tatal lui nu fusese ales Domn, purtatorul unei tânguiri a boierilor pribegi către Imparatul Alexandru. Şi în aceste repetate cereri, deşi boierii se plâng de felurite alte rele de cari ar suferì ţara lor, între altele de prelungirea neîndreptaţită a ocupaţiei militare otomane, ei nu uità a amintì Puterei proteguitoare că «se tem de uneltirile rau-voitoare facute de mai mulţi indivizi, îmbrăcaţi fără de lege cu puterea în timpul anarchiei, şi le pare rau de numeroşii sateliţi cari îi despartesc de Domnitor . Ei cer în anul 1825 desfiinţarea boieriilor conferite de 5 ani la o mulţime de indivizi, cu totul nedestoinici şi nevrednici cari, prin scutelnicii ce i-au căpatat ca urmare a înalţarei lor în boierii şi ranguri, au îngreuiat sarcinele contribuabililor. Ei reamintesc necontenit spectrul ce ameninţa pe marea boierime, că aceşti indivizi vor covârşì, prin majoritatea glasurilor lor, în adunarile Divanului [53].

52. *Ibidem*, p. 544. Actul de legătură subsemnat de 5 boieri mari: Const. Cantacuzen Vel Log., Costache Roset Vornic. Petrache Sturza Vistier, Buhuş Hatman şi Alex. Sturza Spatar, *Ibidem*, p. 395. Vezi un alt act identic fără dată, pr 610.

53. Moldovenii emigraţi către Impăratul Rusiei, 1825; aceiaşi către Nesselrode, 1825 *Ibidem*, supl., I, 4, p. 75–76, 86–87.

www.dacoromanica.ro

Rusia sprijinià toate aceste cereri, vazând ca boierii ce i le adresau se arătau așà de devotați intereselor ei, și neputând simpatizà cu Domnitorul care se bucurà de favoarea Turcilor.

In curând însa boierii pribegi trebuiau sa repoarte izbânda asupra Domnului. In anul urmator 1826, relațiile între Rușì și Turci se restabilesc prin Convenția dela *Akerman*, prin care Rușii obțin dela Poartă ca domnii pamânteni sa fie de atunci înainte, nu mai mult numiți de dânsa, ci aleși de Divanul țărilor (art. 2) și anume tot pe timpul de 7 ani, conform cu hatișeriful din 1802 (art. 11). Boierii moldoveni care în urma celor mai proaspete turburari fusesera nevoiți sa'și parăseasca patria se vor puteà întoarce slobozi fara a fi neliniștiți de nimeni, intrând în plina și întreaga bucurare a drepturilor prerogativelor, bunurilor și proprietaților lor, ca și în trecut (art. 14). Gospodarii vor fi ținuți fara cea mai mica întârziere a se îndeletnici, împreuna cu Divanurile lor despre masurile trebuitoare spre a îmbunătățì soarta Principatelor.

In puterea acestei Convenții [54], consulii imperiali revin în posturile lor și boierii pribegi declara, îndata dupà aceea, ca restabilirea relațiunilor diplomatice între Rusia și Sublima Poarta, formal proclamata, ne va face o lege de a reintrà în caminele noastre [55]. Boierii pribegi revenira în țara, caci nu se mai temeau de o razbunare a Domnului. Prin întoarcerea lor înapoi în Moldova, poziția lui Ionița Sturza se gaseà slabità; caci dacă el putuse înfruntà opoziția familiilor ramase în țara, erà mai greu a luptà cu toți. Apoi relațiunile între Poarta și Rusia fiind restabilite, înnabușirea vre-unei mișcări cu concursul numai al Turcilor devenià cu neputința;

54. Convenția de Akerman publicată în multe rânduri, între altele și în *Acte și Documente privitoare la Renașterea Romăniei* de D. A. Sturza, D. C. Sturza și Ghenadie Petrescu I, 2 p, 310—318.

55. Refugiții moldoveni la reîntoarcerea lor în țară către Impăratul Rusiei, 1825, Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 90.

www.dacoromanica.ro

trebueà şi acel al Rusilor, mai mult de cât sigur cu neputinţa de dobândit, de un domn ce nu se bucurà de loc de simpatiile ruseşti, ca unul ce fusese rânduit numai de Poartă la domnia Moldovei [56].

Această împacare a Rusilor cu Turcii însemnà triumful partidului boierilor rusofili, a protipendadei, a duşmanilor înverşunaţi ai domnitorului Ioniţa Sandu Sturza şi ai tuturor înnoirilor patronate de el. De *Constituţie*, de cele 77 de ponturi, nici mai puteà fi vorba; din contra se manifesta îndata o puternica reacţie pe care Sturza fu nevoit a o recunoaşte, prin vestita lui *Anaforà pentru proţomiile Moldovei* din anul 1827, subsemnata de 22 de boieri din clasà I, prin care Domnul încuviinţà boierilor nişte privilegii afarà din cale, precum nu le avusese nici odata în Ţarile Române clasa boiereasca. Prin acea anaforà se recunoşteà nobilimei scutirea absoluta de orice îndatorire catre stat şi anume: 1) acea de a nu'şi da fiii la armata; 2) de a nu plàtì dari, atât persoanele cât şi pentru casele, moşiile, dobitoacele, oile şi livezile lor; 3) aceeaşi scutire pentru iazurile, morile, velniţele, berariile şi fabricile de tot felul; 4) de asemenea sa fie scutite de dari dijmele trase de boieri din recolta locuitorilor, apoi din orânzile şi bauturile, pe cari singuri boierii erau în drept să le vândá pe moşiile lor. Ei mai obţin scutiri de dari şi pentru crâşmele din oraşe; iar casele lor trebueau sa fie aparate de îndatorirea de gazduire. Cu alte cuvinte, nu obţineau nimic mai puţin, prin hrisovul lui Sturza, decât scutirea absolută de orice împartaşire a lor la sarcinele statului. Lucru mai straniu, boierii nu priveau atari drepturi ca cevà nou, ci susţineau, cu o siguranţă uimitoare, ca aşà ar fi fost în toate timpurile în Ţările Române, şi ca nici odata clasa boierească nu ar fi fi fost supărată cu nici un fel de dări sub orice cuvânt, nume sau în-

56. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 54.

www.dacoromanica.ro

chipuire , neadevar flagrant, dovedit prin întreaga istorie a Provinciilor Dunărene [57].

Astfel se sfârșise primul act al luptei ideilor noue cu starea veche și înțelenita a Moldovei. Aceste idei fuseseră învinse și rapuse. Nedreptatea și neegalitatea se pareau ca'și înfig și mai adânc radacinile în această parte a poporului român. Reformele vor fi luate pe mânile Rușilor cari și ei vor cautà sa înlature înnoirile primejdioase ale Revoluției franceze și vor împlântà, prin Convenția de Akerman, apoi prin Tratatul din Adrianopole și prin Regulamentul Organic, în mijlocul veacului al XIX-lea, un sistem de ocârmuire în Țarile Române, așà de îndepartat de ideile noue, precum nu se mai întàlneà nicaeri în Europa, și nici chiar în propriul lor stat.

Ideile însa semănate în mintea Moldovenilor la începutul veacului, trebueau să se înfiltreze din ce în ce mai adânc în toate păturile poporului și sa se întinda cu cultura, oricât de slabă erà a ei raspândire. La urma urmelor, ajutate de împrejurări favorabile, tot a lor trebueà sa fie izbânda, căci ideile menite sa traiască își fac drum prin toate piedicele, ca lava vulcanilor prin straturile pamântului.

Ca ideile nu muriseră, cu toată răpunerea lor din anul 1826, aceasta se vede chiar îndată după Convenția dela Akerman. Lazare, consul francez din Iași ne spune într'un interesant raport, ca boierii nemulțamiți cu precumpenirea Rusiei, privesc fiecare articol din Convenția dela Akerman mai mult ca o pricina de neînțelegeri decât de unire. Ei ar dorì o neatârnare garantata de toate puterile, neatârnare care le-ar învoì a împacà propriile lor interese cu acele ale țărei. Ei ar schimbà cu bucurie o proteguire vecină și amenințatoare cu o alta care ar fi tot așà de lucratoare, însa îndepartată. Ei cerau binefacerea, fara prezența acelui care sa o aminteascà necontenit. Improtivirea a câștigat pană acuma mințile câtorva per-

57. Hrisovul și anaforaua din 1827 în *Uricarul* II, p. 129 cf. Xenopol, *l. c.*

www.dacoromanica.ro

soane şi s'ar puteà gási între ele începuturile unei opoziţii care ar puteà deveni de oarecare însemnatate» [58].

Bine înţeles ca întoarcerea protipendadei în ţara nu stânjeneşte decât mersul ideilor liberale şi egalitare, nu însa şi ale celor naţionale, întru cât şi partidul foştilor emigraţi doreà rădicarea şi întărirea minţei româneşti; caci ei nu'şi dadeau seama, ca între aceste doua curente, acel naţional şi acel liberal-egalitar, erà o legatura ascunsă şi de tot strânsă care făceà de unul nu se puteà desfăşurà în deplina lui putere fară tovărăşia celuilalt. Boierii de casta credeau ca pot deslanţuì iubirea de ţara, cultivarea limbei, ca pot chiar hranì cu idei păturile de jos ale societaţei, fara ca cu toate aceste sa le dea vre o împartaşire la viaţa statului, şi fară ca aceste elemente să ceară drepturi egale pentru ei şi sarcini egale pentru toţi. Mult timp va trebuì nu e vorba să mai treaca, pană ce stânca privilegiilor protipendadei va fi prabuşita în valurile democraţiei.

Dupa întoarcerea reprezentanţilor boierimei mari în Moldova, oamenii ei cei mai de samă, Mitropolitul Veniamin Costache şi aprigul aparator al principiilor conservatoare, Mihail Sturza, ieau o parte cu tòtul hotărâtoare la înfiinţarea şcoalei Vasiliane, reînnoirea vechiului aşezamânt de învăţatura al domnitorului din 1634. Epitropia şcoalelor, în care pe lânga acele doua feţe cu pareri hotarât conservatoare, mai erau şi alte doua mai şterse (Gh. Asaki ce erà mai mult un învăţat şi un scriitor decât un om politic şi Constantin Mavrocordat), cere prin o anaforà din 1828 catre domn, ca spre a nu lasâ sa creasca spini şi palamida pre câmpul cel manos ce poate naşte îmbelşugate roade, am socotit ca în manastirea Trei-Erarchi, anume în casa şi pe aşezământul învechit al fericitului întru pomenire domnului Vasile Voevod, unde de când ne aducem aminte au urmat o şcoala

58. Lazare c. Afacerile străine, 7 Aprilie 1828. Rapoarte cons. franceze. Manuscript *Bibl. Acad.* Vezi şi Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit public en Roumanie*, p. 150.

www.dacoromanica.ro

obștească, să se statornicească în acea casă o școală normală și un gimnaziu către care mai în urmă să se adaogă un curs de filosofie și de pravili [59].

Chiar în acest an însă Rușii trec Prutul și războiul izbucnește din nou între Imparația Rusească și aceea a Turcului, război care are, atât prin pacea cu care fu încheiat, acea din Adrianopole 1829, cât și prin cea pe 6 ani prelungită ocupație rusească, înriurirea cea mai însemnata asupra alcătuirei vieței partidelor politice în Țarile Române.

---

59. Anaforaua din 1828, vezi în *Uricarul*, III, p. 34. Comp. Xenopol, *Ist. Românilor*, VI, p. 256.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VI

PARTIDUL LIBERAL ŞI CEL CONSERVATOR ÎN MUNTENIA (1822—1828).

Intâiul izvor al ideilor liberale în Muntenia.— Două sunt seriile de fapte ce trebuesc urmarite în prima înjghebare a partidelor politice în Ţările Române. Una din ele priveşte la urzirea şi închegarea partidului naţional, a acelui partid care, alcătuit din toate curentele ce-i daduseră naştere, doreà în întâiul lor mântuirea acestei ţari de stăpânirea grecească, cu corolarele ei neapărate, reluarea pe mânile Românilor a manastirilor închinate, înfiinţarea învaţământului naţional şi mai târziu, cum vom vedeà, şi acea a unui teatru românesc. In acest partid intrau toţi boierii români fără deosebire. De altă parere puteau fi numai ramaşiţile neromânizate ale familiilor greceşti şi câţiva Români legaţi de Greci prin interese băneşti, sau împinşi catre straini, prin invidia contra semenilor de aceiaşi treaptă [1]).

A doua serie de întâmplari care trebue scoasă la lumina, pentru a limpezì desfăşurarea jocului partidelor politice, este acea care se rapoartă la ivirea şi întărirea partidului liberal — adecă acel al ciocoilor din Moldova — care urmareau pe lângă ţintele partidului naţional, din care şi ei faceau parte, şi realizarea într'o sfera mai

1. Kreuchely c. Miltitz, 27 Maiu 1822, Hurm., *Doc.*, X, p. 172: „La nomination de Ghyka fut un coup de foudre pour les Grecs, et même il y a des Valaques qui auraient préféré de voir un prince étranger (adecă Grec)".

www.dacoromanica.ro

întinsa, a ideilor egalitare, precum: înlaturarea privilegiilor politice, impunerea contribuției asupra tuturor locuitorilor, emanciparea Țiganilor și mai ales rădicarea și îmbunatățirea soartei muncitorului de pământ. Acest partid cuprindeà numai o parte, mult mai restrânsa din aristocrație, oamenii acei cu inimă largă și vederi altruiste. El se întareà însa prin adaosul elementelor din popor, înnalțate pe calea învățaturei cătré treptele mai înnalte ale societațeï.

Dacă partidul liberal din Moldova intriă chiar dela început, cu mare energie și cu oarecare înscenare, pe calea reformelor egalitare în politica, bine înțeles în cercul ideilor timpului — acel din Muntenia ramâne mult mai înîndarat ca formație politică.

Dar ideile liberale muntene, cari se mișcau mai ales pe tarâmul social și se coborau în poporul de jos, nu adunaseră în jurul lor un mănuchiu de oameni identic gânditori, cari sa închege sâmburele unui partid politic, ci ele ramasera reslățite în minți individuale, menite numai mult mai târziu a da naștere unei întrupari politice.

Lipsa de înjghebare a unui partid liberal politic propriu zis, în Muntenia, trebue sa ne mire cu atât mai mult, cu cât atingerea ei cu Apusul civilizat, de unde izvoriseră în mintea românească ideile liberale și egalitare, fu mai intensa și mai timpurie decât atingerea Moldovei. Dacă chiar raspândirea propagatorilor acestor idei în țara dela sudul Milcovului nu fu mai bogata decât în acea dela nordul lui, nu se poate tagăduì că exodul Românilor spre a cercetà acele idei, chiar la obârșia lor, nu a început mai de timpuriu și mai sistematic în Muntenia decât în Moldova; și cu toate ca tot Moldovan este primul Român pe care-l gasim în Paris studiind dreptul, și anume pe tânărul Bogdan în 1803 [2], totuși cei întâi bursieri

2. Rally către Talleyrand, 12 Martie 1803. *Ibidem*, suplement I, p. 255. *Biografia lui Asaki.* Iași 1863, spune că acest Bogdan erà boierul ce refuzase a scoate șișlicul înnaintea Domnitorului, și căruia domnul îi trimisese răspuns că i'l va scoate împreună cu capul.

www.dacoromanica.ro

trimişi de un organ al statului, sunt acei din Muntenia, şi sa se noteze că cei patru bursieri trimişi de Mitropolitul Dionisie şi de Banul Constantin Bălăceanu, la Piza şi apoi la Paris, şi anume: Eufrosin Poteca, Ion Pandele, Constantin Moroi şi Simion Marcovici sunt oameni din popor, tocmai de acei ce puteau, mai ales fiind data clasa desmoştenită ce o reprezentau, să contribue la întarirea ideilor egalitare în ţara ce'i trimitea. Pandele murind este înlocuit cu Petru Poenaru, iarăşi un om din popor. Ei pleaca din ţară prin Februarie 1820, pentru a se întoarce în 1825 [3].

Paralel cu aceşti cercetatori ai Apusului recrutaţi din straturile de jos ale poporului, întâlnim din cele de sus prin aceste timpuri adică pornind mai înainte de revoluţia grecească, cum am văzut, numai trei din tagma boierească şi anume: Petru Manega, Gheorghe Bibescu şi Barbu Ştirbeiu.

Vom vedeà ce fel de idei erau sa aduca cu ei în ţară aceşti d'intâi emisari ai gândului românesc catre Apusul civilizat; dar ceea ce trebue sa ne mire mai mult este de a gasì idei absolut noue pentru mintea românească în capul unui boier mare ce nici nu erà macar un tânar înflacarat, ci un om în vârsta şi aşezat. Acesta e vestitul boier din acel timp, patriot şi prieten al ţaranului, Constantin Radovici din Goleşti.

Ideile acestui om vrednic şi priceput au fost expuse de el, nu întâmplător, ca acele pornite din acelaş gând şi simţire ale lui Malinescu din Moldova, ci în chip cugetat şi rumegat, pe larg şi frumos, în o limba neaoşa românească, în o scriere întreagă care caută sa le întrupeze.

---

3. Asupra acestor bursieri, vezi „Scrisorile lui Poteca", publicate de I. Bianu în *Revista nouă*, I. 1888. pag. 421 şi urm. P. Poenaru „Viaţa lui Lazăr" în *Analele Acad. Române*, IV, 1872, p. 116. Gheorghe Lazăr, *Povăţuitorul tinerimei*. Buda 1826. Heliade, *Equilibrul între antiteze*, p. 77. Paris Momuleanu, *Caracterele*, 1825, p. 80. Const. Radovici din Goleşti, *Insemnări a călătoriei mele din anii 1824, 1825 şi 1826*. Buda 1826. Către cititori. Mai consultă G. Dem. Teodorescu, *Eufrosin Poteca*, Bucureşti 1883.

www.dacoromanica.ro

Cartea lui Golescu, *Insemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826*, Buda 1826[4], este de o nespusa însemnătate pentru cunoașterea timpului în care autorul a scris-o, căci ea este o necontenită asemăluire a celor ce scriitorul vedeà în țarile civilizate, cu starea de întunerec și barbarie în care zaceau Țarile Române.

Constantin Radovici din Golești. — Golescu este împins la critica așezamintelor țarei lui prin o îmboldire launtrica neoprita; caci spune el în chip însemnator: Cum puteam, ochi având, sa nu vad; vazând, sa nu ieau aminte; luând aminte, sa nu aseaman; asemănând, sa nu judec binele și să nu pohtesc a'l face aratat compatrioților mei? (Catre cititor). Ideea lui fundamentală este, ca noi am rămas în urma tuturor neamurilor» (p. 61). Din acest punct de vedere critică Golescu portul damelor române, care ar fi stapânite de un groaznic lux, pe când în strainatate gatelile ar fi așa de simple. Golescu însă apasă mult mai cu seamă asupra starei ticaloase a norodului din țara lui, asemanată cu acea a norodului din țarile luminate prin care a trecut. Uneori el face asemaluirea prin aratarea numai cât a ceea ce-i lovește privirea în locurile văzute de el.

Așà bună oara gasește el ceva cu totul neobișnuit în starea oamenilor, chiar de la granița Țarei Românești, Sașii din Brașov care ar locuì «în case de zid prin sate; cu câte trei și patru odai cu geamuri pe la ferestre; cu paturi, lavițe, mese, lăzi, scaune, toate vapsite; oglinzi, chipuri, ceasornice, rânduri de așternuturi destule, și de masa cu prisos, și ori câte vase spre gătirea bucatelor și întrebuințarea meseí, și în veci îmbracați curat; iar Sas cu picior gol nu se va învrednici nimene sa vază» (p. 12).

La țaranii din Austria face aceleași bagari de seama: «Oamenii sunt vrednici și toți în toate lucrurile lor te-

4. Poartă și însemnarea germana. *Reise-Beschreibung von Konst. Golești* și este tipărită la Buda, în crăiasca Tipografie a Universității Ungare.

www.dacoromanica.ro

meinici şi regulaţi; aratura le e foarte dreapta şi semanatura linee (linie) pe urma plugului. Plugul tot de fier; până şi roatele lui nu au nici bucăţică de lemn, şi sa'i vada cinevaşi cât sunt de bine şi curat îmbrăcaţi la vremea muncei»; şi iarăşi revine Golescu asupra faptului care'l lovise mai mult, de sigur prin asemanarea lăuntrica a minţei cu starea oamenilor din ţara, ca picior gol peste putinţa este de a se vedeà, măcar aibă şi 10 copii; toţi cu cizme în picioare trebue sa fie» (p. 43).

Dar Golescu nu se opreşte numai la aceste comparaţii între starea norodului celui de jos din alte ţări şi acel dela noi. Sub îmboldirea durerei de asemenele sau, el face un tablou îngrozitor al starei ţăranilor români, din care să reiasă ticaloşia lui. Văzând el bogăţia şi buna stare a sătenilor din ţarile Europei, el vrà să'şi dee seama de pricinele pentru care birnicii Ţărei Româneşti care locuesc cu toate acestea într'un pamânt atât de bogat şi de frumos, şunt într'o saracie şi o ticaloşie atât de mare.

El găseşte aceste pricini întâi în împrejurarea, ca ei sunt îndatoraţi sa dee mai mulţi bani decât pot, sub amenințarea celor mai strașnici chinuri, punând pe cei ce nu puteau răspunde darile, cu ochii în soare, sau cu o bârnà peste pântece, sau spânzuraţi cu capul în jos; altora dându-le fum. Atare chinuri i-au adus în starea aceea de nu se vede nimic în satele lor: nici biserici, nici case, nici boi, nici vaci, nici oi, nici paseri, nici patul cu sămanaturi, nici măcar o caldare în care sa se faca mamaliga nu are fiecare, ci sunt 5—6 tovarăşi pe una. Au numai niște bordeie cu o gaura pe după cuptor prin care sa poată scapà fugind, cum or simţi ca au venit cineva la uşă, caci ştie că nu pot fi alţii, fară numai de cei trimişi spre împlinirea de bani, şi el ne având sa dee, ori sa'l bată, ori o sa'l lege şi o sa'l ducă sa'l vânză pentru un an sau doi şi mai mulţi la vre-un boier sau la un arendaş. A doua cauza a relei stari a poporaţiei muncitoare o gaseşte Golescu în faptul ca

www.dacoromanica.ro

nici un boier nu'şi vede vre odata ţăranii, ci îi vad numai acei ce merg să'i împlinească . A treia pricină a mişeliei norodului sta în cumplita ocârmuire, în care toţi capii deosebitelor ramuri vând dregătorile mai mici: spatarul polcovniciile, căpeteniile şi alte asemene iraturi (slujbe vândute), vistiernicul sămeşiile, ispravniciile, până şi zapcilâcurile. Aceştia toţi caută sa stoarca, prin despoiere dela popor, sumele cu care ei îşi cumpărasera posturile lor. Apoi toate aceste dregătorii, dela cea mai mare până la cea mai mică, se schimba pe tot anul, aducând tot sugatori noi şi flamânzi în locul acelor ce nici nu apucaseră bine a se sătură. Iraturile boierilor, adaoge Golescu, tăiau aproape o sumă tot aşà de mare ca şi birul ţărei .

Nu mai puţin apasătoare erà vânzarea huzmeturilor (adica a dărilor indirecte), precum: dijmele, pieritul, vinariciul, ocnele, tutunăritul, trecătoarea vitelor şi zahareaua , care vânzare aduceà totdeauna o încărcare dublă sau triplă a darei de încasat, din partea antreprenorilor.

Iata colorile cele triste în care se arată minţei Golescului celei luminate de razele civilizaţiei apusene, starea de plâns a clasei muncitoare din ţara lui. De aceea şi încheie el acest tablou îngrozitor cu înţeleapta povaţa, ca în locul lipsei acestor câştiguri, pue-se gonirea lenevirei, strădania prin acareturile fiecaruia, departarea luxului şi îmbrăţişarea economiei, şi atunci norodul va ajunge peste puţini ani negreşit în acea stare, în care se află noroadele celeilalte Europe .

Asupra mijloacelor de întrebuinţat pentru îmbunatăţirea stărei lucrurilor, Golescu mai este de parere că sa se faca începutul dela cultivarea minţei. El zice, ca atunci vom ajunge în lumina cea cuviincioasa, când vom luà pilda de alte neamuri şi vom înmulţi veniturile şcoalelor, şi când se va hotarâ să se faca din fiii nobleţei ce cunosc limbi streine, o cât de mica *sôţietà*, spre a face talmaciri din cărţi straine, folositoare, în limba naţională. Atunci, adauga Golescu va venì negreşit vremea

www.dacoromanica.ro

în care patria mea, nu zic în puțini ani, să se asemaluească întocmaĭ cu orașele cele mari ce am văzut; cĭ măcar pasul cel dintâiu să se facă, spre a aduce norodul ei catre fericire, care pas este curat numai unirea spre folosul obștei ce de multe ori am cuvântat (pp. 71, 95, 97, 99, 100, 102, 170, 237).

In aceste vederi mai mult teoretice ale boierului muntean, dar ale căror aplicare practica cereà numai mijloacele de a fi realizate, precum și în parerile reproduse mai sus ale lui Vasile Malinescu asupra soartei țaranului din Moldova, și mijloacelor de îndreptare ale mizeriei în care zaceà, vedem noi cea dintâi licarire a unui partid viitor, care va tinde la îmbunătățirea soartei țaranului român. Vom vedeà că acest partid va luà deosebite forme mai mult sau mai puțin accentuate, toate însă pornind dela ideea, că îngrijirea statului trebue sa se raporteze nu numai la clasa diriguitoare, ci și la acea pe spetele careia clasa diriguitoare trăește. Şi este de observat că pe această temă, mai ales și în primul loc, se vor diferență partidele noastre politice, încât aveam dreptate, când am început expunerea desfășurarei vieței de partid în România cu bagări de seamă asupra celor doua clase principale ale poporației românești: boierii și țaranii. Mai trebue să observam ca, chiar dela început, partidul liberal-egalitar apucă doua direcțiuni deosebite: una îndreptată asupra egalizarei politice și reprezentată la origina ei prin ciocoii din Moldova; alta cu reprezentanți sporadici din ambele țari, care tinde la îmbunatățiri sociale, și anume având în vedere, clasa ceà mare a țăranului român. Aceste doua direcțiuni se vor încrucișà adeseori; uneori se vor încalecà, una în dauna celeilalte; dar în total se poate zice, că va triumfà direcția politică, iar nu îmbunatațirile sociale, privitoare la țarani. Aceste vor apăreà din când în când, devenind curentul tot mai puternic, cu cât vremurile vor înaintà. Nu rămâne mai puțin adevarat, că în primele lui începuturi acest curent, spre îmbunatațirea țaranului, va fi com-

www.dacoromanica.ro

batut de partidul conservator; iar partidul liberal, va înfățișà în tot cursul desvoltărei istorice lupta între cele doua sub-curente ale tendinței egalitare: acel politic și acel social.

Dacă a se sprijini buna stare a țăranului. va sa zica a face socialismu sau cu un termen nou, poporanismu, atunci reprezentanții acestor doua partide, pot privì înapoi cu aproape un secol la îndrumătorii acestui curent: Vasile Malinescu și Constantin Radovici din Goleşti.

Dar sa ne întoarcem la schițarea vieței partidelor politice din Muntenia, care în deosebire de acea din Moldova, desfașurată în jurul unor idei, se învârte numai în preajma unor competiri personale. Aceste paf a readuce în aceasta țara jocul cel vechiu al partidelor candidaților la domnie, și privim deci cu o deosebita mulțamire, în sânul framântarilor seci și sarbede ale luptelor politice fără rost și fără însemnătate, lá cele câteva idei luminoase scaparate din mintea unor barbați ca Constantin Golescu.

Opoziția contra domnului. — La izbucnirea revoluției grecești, îmbinata cu aceea condusa de Vladimirescu, mai multe familii de boieri munteni fug peste munți în Transilvania, precum acei din Moldova căutasera scapare în Bucovina și Basarabia. Boierii din București ce se desțarasera erau dintre acei ce nu se înțelesesera cu capul mișcarei țarănești. De aceea și spun ei, în un act de mulțămire al lor către Poarta, că fugisera de frica *țăranilor hoți* ce navalisera cu mari vrăjmași și răutăți asupra țarei ca niște fiare sălbatice și înveninate» [5].

Acești boieri erau Români[6], dovada cea mai buna, că

5. Aricescu. *Istoria Revoluției din 1821*, II. p. 168.

6. Intr'un doc. sunt subsemnate 23 de nume: *Mitropolitul* Dionisie: *Vornicii*: Gr. Băleanu, S. Samurcaș, Grig. Filipescu, N. Văcărescu, M. Cornescu, N. Ghica; *Logofeții*: A. Filipescu, D. Hrisoscoleu, Man. Băleanu; *Hatmanul* N. Șuțu; *Agii:* N. Filipescu, C. Cornescu, Al. Villara, Man. Florescu; *Comișii:* E. Filipescu, I. Filipescu, C. Vladoianu (aceștia toți din Brașov). Episc. Râmni-

www.dacoromanica.ro

revoluția lui Tudor fusese îndreptată și în contra lor, iar nu numai împotriva Grecilor, de oare ce ei o hulesc atât de rău; și numai boierii acei cu care Tudor se putuse înțelege de mai înainte ramăseseră în țară și apoi îndreptaseră mișcarea Vladimirescului în sensul lor, adica pe tarâmul anti-grecesc—cum am vazut'o mai sus.

Mai mulți din acești boieri se reîntorc în țară dupa chemarea facută lor de Căimacanul Const. Negri, și mai ales se întorc Ghiculeștii și cu Villara, dupa așezarea lui Grigore Ghica în domnie[7].

Pentru ce însă nu s'au întors toți? Nu mai puteà fi teama de revoluție, de oare ce fusese cu desăvârșire stinsa. Apoi ei nu aveau nici motivul acelora din boieri ce nu voeau să reîntre în Moldova, de oarece în Muntenia nu se află un partid de ciocoi care să fi tins, cu ajutorul Domnului, la surparea vechilor pronomii ale boierilor fruntași. Boierii ce nu voira sa se întoarne în Muntenia fuseseră ademeniți de consulul rusesc Pini ce fugise și el în Transilvania, ca sa nu reintre în țară, tot pentru ca Rusia sa poata apăsà mai cu putere asupra Porței care, dupa stingerea revoluției, urmà înainte a ocupà milităreşte Ţarile Române şi care, în numirea domnilor pamânteni, Ioan Sàndu Sturza și Grigore Ghica, nu se consultase cu Rusia, ci îi numise din propriul ei îmbold[8].

---

cului, *Vornicul* Al. Ghica, *Postelnicul*, Arghiropol, *Clucerii* Vlădoianu şi Otetelesanu (aceştia din Sàbiu). Vezi scrisoarea boierilor din Braşov către boierii din țară în Aricescu, *l.c.*, p. 183. Mai erau însă şi Episc. Argeşului Ilarion, Const. Golescu (scriitorul) şi Alex. Racoviță. Vezi mulțămirea lui Nesselrode c. acești boieri şi condoleanța lor la moartea Imp. Alexandru 29 Iulie 1826, Hurm., *Doc.*, X, p. 509. Pe lângă acești boieri mari, erau şi un număr în destul de însemnat de boieri din a II-a şi a III-a clasă, cum spune un raport consular francez citat de D Pompiliu Eliade în *Histoire de l'esprit pubblic en Roumanie* p. 128 nota 3.

7. Vezi scrisoarea Consulului Kreuchely către Miltitz din 6 Noemvrie 1822 Hurm., *Documente*, X, p. 182: „le retour de la majeure partie des boyards avec leurs familles feront reparaitre l'ancien faste".

8. Kreuchely c. Miltitz 6 Noemv. 1822, Hurm, *Doc.* X, p. 185: „Les boyards qui séjournent encore à Kronstadt et à Hermannstadt, ont deja fait entendre qu'ils ne reviendront qu' après la fin du congrès (de Vérone 1822), et l'on suppose qu'ils sont incités ou du moins fortifiés dune leur désobéissance aux invitations réiterées du prince, par M. de Pini qui se trouve avec eux". Comp. pentru o altă desțărare, acea din 1802. Luc de Kirico c. Mitropolitul

www.dacoromanica.ro

De aceea și boierii spun, în tânguirea lor către Impăratul Rusiei prin care ei cer un ajutor de 500.000 de ruble, că ei nu pot coopera la spoliarea și la ruina deplină a unei țari atât de nenorocite, primind funcții de la un guvern uzurpator [9]. Dar boierii merg mai departe în supunerea lor către Rusia. Prin o alta scrisoare a lor catre Impăratul, ei nu cer mai puțin decât contopirea desăvârșita a Munteniei în Imparăția Ruseasca și luarea ei sub stăpânirea dulcelui și puternicului vostru schiptru, îndurându-se a ne întovarași cu celelalte nații și țari pe care le fericiți» [10]. Cu alte cuvinte boierii reînnoiau, aproape din cuvânt în cuvânt, cererile pe care tot boerimea munteana le făcuse cu vro 50 de ani mai înnainte Impăratesei Ecaterina a II-a[11]. Și cu toate acestea boierii ar fi trebuit să se gândească, ca stăpânirea ruseasca aducând prefacerea așezămintelor țarei, ei ar trebui sa piarda și perspectiva posturilor ce le ocupau în țară și putința de a jefui poporul de jos, cum observă prea bine un raport al consulului prusian din București [12]. Nu e vorba boierii facusera aceasta ofertă atât de favorabilă Rusiei, sperând ca ademenita de ea, Țarul va încuviința ajutorude 500.000 de ruble pe care'l ceruseră prin jalba lor anterioară. Nu știm daca Impăratul le va fi dat ceva; dar boierii, pentru a'și dă mai mare greutate, raspândisera vestea că primiseră un ajutor de 180.000 de ruble[13].

Țărei Românești 26 Iulie 1802, Hurm., *Doc.*. supl. I, 4, p. 299: „Son Excellence M. de Tamara (ambas. rusesc) croit que MM. les Boyards et votre Éminence en prolongeant votre séjour à Kronstadt, pourrait (sic) faciliter et l'aider dans la réussite des négociations entamées avec la Porte en faveur de la Valachie".

9. Petiția din 31 Mai 1822, Aricescu *l. c.*, p. 182, Hugo c. Montmorency 10 Febr. 1823 spune: „Les boyards réfugiés à Kronstadt continuent d'écrire à leurs amis. qu'ls ne reviendront pas à Bukarest cette année, à moins que les Russes ne soient maitres du pays". Rap cons. franc. *Bibl. Acad.*

10. Petiția aceasta de a doua este fără dată, probabil din anul 1822 sau din 1823. Hurm., *Doc.*, X, p. 176.

11. Vezi mea *Istorie a Românilor din Dacia Traiană*, V, p. 230.

12. Kreuchely către Miltitz 29 Martie 1823, Hurm.. *Doc.*, X, p. 219.

13. Kr. c. M. 14 Dec. 1822, *Ibidem*, p. 200. Străinii judecă cu drept cuvânt foarte aspru pe boierii munteni. Așa consulul francez Hugot scrie lui Moustier în 9 Ian. 1823: „Il est impossible à un homme tant soit peu clairvoyant, de

www.dacoromanica.ro

Se înțelege ca asemenea apropiere de Rușii care erau rau vazută de Turci și de Domnul lor, Domnitorul Ghica, trebueà să înduşmănească tot mai mult pe pribegi cu ocârmuirea munteana, și de aceea găsim pe boierii din Transilvania uneltind chiar uciderea Domnitorului prin doi panduri din foastele bande ale lui Vladimirescu: Simion și Ghiță Olteanu sau Cuțui, pe care Domnul îi prinde și'i osândește la moarte, singura execuție ce s'a făcut în timpul domniei lui [14]. Ceea ce însa speriase pe boierii din Transilvania fusese faptul ca unul dintre ei, Villara care ascultase de chemarea domnitorului, fusese arestat puțin timp dupa intrarea lui în București de oamenii pașei din Silistria în înțelegere cu Domnitorul, pentru o banuiala de împartășire în mișcarea eterista [15].

Boierii rămași în țară și aceia ce se întorsesera din Transilvania alcătuiau partidul așà zis turcesc, în deosebire de acel rusesc al boierilor desțărați. Partidul turcesc erà însa numit și al *patrioților* și erà mai numeros decât acel înclinat catră Rușì [16]. Pricina de căpetenie care adusese asupra boierilor ramași în țara epitetul lă-

converser quelques minutes avec les boyards, sans s'appercevoir que l'amour du pays et du bien public leur est totalement étranger. Ils ne sont mûs que par la plus vile cupidité et il n'existe peut-être par une seule exception". R p. cons. franceze *Bibl. Acad.*

14. Osândiții declaraseră înainte de a fi executați, că fuseseră trimiși în Muntenia de boierii din Brașov. Kr. c. M. 1 Sept. 1826, *Doc.*, X, p 371. O descriere pe larg a faptului lui Simion, vezi acelaș din Iulie 1826 *Ibid.*, p. 361.

15. Vezi mai multe acte în Hurm., *Doc.*, X, p. 223 și urm. (vezi și indiciele d-lui Iorga) Apoi N. Iorga *Acte și Frag.* II, p. 701 și urm.; Gentz c. Ghica în Le comte de Prokesch Osten, *Dépêches inédites du chevalier de Gentz* II, p. 209. Dosoteiu c. Mintziaky Martie 1823 în Hurm.. *Doc.*, Supl. I. 4, p 321.

16. Kr. c. M. 12 Sept. 1827 Hurm., *Doc.*, X, p. 430: „Les boyards attachés comme ils disent à la patrie, c'est a dire au parti ottoman et qui positivement forment la plus grande majorité". (Comp p. 409: „Parmi les boyards il y a trois partis politiques, savoir: La classe ottomane: par intérêt général, la plus nombreuse; la classe russe: l'intérêt du moment la guide; la classe autrichienne; par intrige seulement et la moins nombreuse". Mai vezi și p. 434 și 444). Tot așà spune și Kiipfer către un comite necunoscut 16 Mai 1825 (N. Iorga, *Acte și Frg.* II, p. 714): „Il est à remarquer que j'ai eu occasion de voir ici que la majorite nous esemble dans le fait tenir (sic) pour le gouvernement de Constantinopole". Kr. c. M. 13 Febr. 1827. Hurm., *Doc.*, X, p. 411: „Si quelques uns desertèrent ce qu' on appelle le *parti de la patrie*, pour s'attacher au parti russe, un plus grand nombre quitte ce parti pour se réunir au premier".

www.dacoromanica.ro

udator de patrioți, este de cautat în faptul aratat de un document, ca «pe când cei din țara erau expuși la toate primejdiile, cei din Transilvania petreceau [17], și într'adevăr, cum vom vedeà mai la vale, ei se îndeletniceau cu lucrari intelectuale și nici petrecerile propriu zise nu le erau stráine.

Dar deși boierii din țară împartășeau parerile lui Ghica asupra puterei în care trebueà ca Muntenia sa'și caute razimul existenței, ei erau departe de a încuviința Domnului felul ocarmuirei lui și, înainte chiar ca pribegii să se întoarcă, o vecinică framântare între Domn și boieri vânzoleà țara. Boierii se tânguiau, la Poartă chiar, în contra purtarei oblăduitorului care caută prin masuri aspre și mai ales prin surgun să-i facă sa reintre în supunere. Intre cei ce suferiră mai mult această osândă erau boierii Nenciulescu, M. Filipescu și Cocorescu [18]. Boierii din țara combateau mai ales nepotismul Domnitorului, care umpleà toate slujbele cele mari cu ruderiile sale. Așà un document ne spune ca el facuse pe fiul sau Constantin, Ban de Craiova, cu toate ca abia îi înfirase musteața; pe alt Constantin Ghica, fratele Domnului, îl rânduise Caimacam de Craiova; pe Gheorghe Ghica, al doilea fiu al sau, îl numește mare Postelnic; pe alt frate al lui, Mihalache, mare Vistiernic; pe al treilea frate, Alecu Ghica, mare Logofat; pe Neculai Ghica, varul sau primar, îl numește Cămaraș, afara de multe rudenii și afini mai îndepartați rânduiți în deosebite slujbe grase ale țarei [19]. Apoi visteria erà mâncata de nenumăratele pensii date fiilor lui, când erà nevoit să-i scoata pe câtva timp din slujbă, pentru a mai mulțami pe boierii prea nerăbdători, precum și la o mulțime de femei, mai mult sau mai puțin nevoiașe dintre proteguitele curței [20].

17. Kr. c. M. 14 Ian. 1823 Hurm., *Doc.*, X, p. 205. Comp. Pompiliu Eliade *Esprit public* p. 130.
18. Hugot c. Chateaubriand 26 Mai 1823 Rap. cons. fr. *Bibl. Acad.*
19. Kr. c. M. 27 Martie 1827. Hurm, *Doc.*, X, p. 419.
20. Acelaș, 11 Novembre 1827. *Ibidem*, p. 432.

www.dacoromanica.ro

Boierii nemulţămiţi cu ocârmuirea lui Ghica aveau necontenit cuvântul de *patrie* pe buze, probabil spre a îndreptăţi calificarea lor de patrioţi. Aşà într'un rând când domnul îi probozeşte despre a lor nerecunoştinţa pentru slujbele ce le încredinţase, sumeţii boieri raspùnd: Ne-ai dat slujbe, e drept; vrednici am fost oare de ele sau nu? In acest de pe urma caz, nu trebueà sa ni le dai. In cel dintâi, această mila nu trebue sa ne împiedece de a gândì la binele *patriei* . Altă data Filip Leneş raspunde cu îndârjire unui boier de casa domnului: Sunt *patriot*, înainte de a fi prietenul domnului [21].

Cu toate aceste, documentele timpului ne lasa sa întrevedem, ca nu numai patriotismul împingeà pe boieri împotriva domnului, ci mai mult teama de unele reforme pe care domnul se aratase plecat a le aduce la îndeplinire. Aşà Ghica, într'un rând, pentru a puteà manţineà uriaşele biruri pe capul ţaranilor, se gândeşte sa-i desrobeasca de claca, despagubindu-i pe socoteala boierilor, pentru sarcinele către ocârmuire. Dar anaforaua pe care domnul o pregateà de mai înainte, pentru a surprinde mai uşor subsemnaturile, fu iscalita numai de Mitropolit şi de Logofatul Câmpineanu, iar toţi ceilalţi boieri nu voira sa'şi puna numele pe ea. Boierii întimpinau la fagaduinţele Domnului, ca-i va despagubì prin slujbe, ca mai întâi ei nu vrau sa atârne numai de voia stapânirei, apoi ca atâtea slujbe câţi boieri sunt, nici nu se afla în ţară [22]. Domnul văzând ca nu au putut face nimic cu claca, se gândeşte a supune şi pe boierì la darea vinaritului pe care toata lumea o plateà, dar de care boierii scapasera pe timpul Fanarioţilor [23]. Domnul aveà neaparată nevoie

21. Kr. c. M. 13 şi 23 Iunie 1823. *Ibidem*, p. 229 şi 271. D. Pompiliu Eliade, *l'Influence française en Roumanie*, p. 402, nota 6, crede că cuvântul de *patrie* fu pentru întâiaş dată întrebuinţat de Tu or şi anume in scrisoarea lui către ciucerul Kalet (Aricescu, *Ist. Rev.*, II, p. 47). Acest neologismu nu erà însă francez ci grecesc, căci Grecii întrebuinţau de mult cuvântul πατρίδα în toate manifestările lor publice. El se întâlneşte apoi în testamentul literar al Văcărescului şi credem şi mai înainte.

22. Acelaşi, 13 Sept. 1824. *Ibidem*, p. 293.

23 Vezi a mea *Istorie a Românilor*, V, p. 650.

www.dacoromanica.ro

de această dare, pentru a plăti datoria de 5.000.000 de lei ce apăsà asupra vistieriei. Principele pregăteşte iarăşi o anaforà iscalita de mai mulţi boieri ai curţei. Ceilalţi însa refuza iscalitura, cerând mai întâi o răfuiala, din care să se dovedească pe ce s'a făcut acea mare datorie, şi hotărăsc, ca «pana nu se va da socoteala în anul viitor 1826, nu se poate cere nimic, cu atâta mai mult, că greutaţile de faţa au surpat foarte mult casele boierilor [24].

Să nu se creadă, că în aceste încercari ale Domnitorului, străbateau idei de egalizarea claselor sociale. Numai cât nevoia ascuţită de a gasì bani împinse pe Ghica într'un rând să cugete la despovorarea ţăranilor, iar în celelalte la împovorarea şi a boierilor cu sarcinile statului, şi apoi aceste idei în forma obştească sub care ne sunt cunoscute astăzi, nici măcar prin mintea Moldovenilor care cu toate aceste se apropiasera mai mult de ele, nu'şi facusera cale, când numai boierii cei mici cerusera egalizarea cu boierii cei mari, iar la o egalizare în sarcini cu poporul a întregei boierimi nici se gândiseră. In Muntenia însă nu gasim vre o propunere de schimbare a aşezamintelor chiar, nici macar în forma rudimentara ce o întâlnim în Moldova.

De aceea, bună oara, în cererile de reformă pe care boierii din Braşov le fac catre consulul rusesc Pini, se prevad numai îmbunatăţiri economice, şi în privirea politică se cere restituirea domniilor pamântene, dar nici o vorba nu se face despre micşurarea privilegiilor boiereşti, prin urmare de o mişcare către libertate şi egalitate. Şi lucrul nu era decât prea firesc, întru cât acele cereri plecau, nu ca *ponturile* din Moldova, dela boierimea cea mica, îndreptate contra celei mari, ci dela înşuşi boierii cei cu vaza care nu se puteau nici gândì la asemenea prefaceri ale lucrurilor [25].

---

24. Kr. c. M. 13 Martie 1825. *Doc.*, X, p. 319—320.

25. Vezi memoriul cel foarte lung şi nedatat. tradus din greceşte, şi care fusese redactat de boierul cel mai învăţat a acelor timpuri, Banul Gr. Brâncovanu, în Aricescu, *Ist. Rev.*, II, p. 187 208.

www.dacoromanica.ro

Cererile de reforma ale boierilor puteau aveà ţintă naţională, după cum sé vede lucrul din acea care tindeà la restituirea domniilor pământene. Sociale însă şi liberale nu erau însa întru nimic.

Tot în direcţie naţionala se produc acuma niste idei. plecate deasemene din sinul boierimei, contra Evreilor întâi şi apoi, prin întinderea cugetărei. contra strainilor în deobştie. Aceste idei rasar cu prilejul procesului facut unor Evrei care se ziceà că ar fi răspins cu lovituri o turburare a sarbătorei cuştilor lor. In acest proces slugerul Costache rosteşte urmatoarele păreri, aproape comice în straniul lor cuprins, privitoare la Evrei şi la straini. Chiar dacă Jidanii nu au fost acei ce au atacat, spune Costache înaintea judecătorilor, *încă ei trebueau să se lase a fi bătuţi, căci nu au nici un drept să se apere contra Muntenilor*. Dacă nu le place să se supue noua, n'au decât sa se ducă de unde au venit. Nu avem nevoie de ei, şi îi vom bate pentru a-i face sa se ducă. Noi *patrioţii* domnim acuma în ţară şi vom ştì sa ne purtăm astfel ca să scăpam *de toţi străinii*. Scăpaţi de ei, nu vom mai aveà nevoie de consuli care sunt numai niste spioni. Trebue ca noi singuri sa devenim stapânii ţarei [26]. Iată, daca nu ne înşelăm, cea d'intâi îmbinare a patriotismului la Români cu respingerea străinilor în deobşte şi acea a Evreilor în deosebi.

Aceasta raspingere a strainilor şi deci şi a Evreilor care erau fiecare ein oesterichischer *Untertan*», din care Românii au scos apelativul cel nu prea binevoitor al Evreilor de *Târtani*, îşi aveà motivul de a fi, în proteguirea afară din cale a supuşilor din partea consulilor lor. In documentele timpului găsim aratate, pentru Moldova, pricinile de ura contra străinilor, care se pot aplicà din cuvânt în cuvânt şi la Muntenia. Domnul Moldovei Ioan Sandu Sturza se jaluieşte într'un rând Porţei

26. Kr. c. M., 28 Oct. 1823, Hurm., *Doc*, X, p. 252.

www.dacoromanica.ro

contra străinilor, mai ales Evrei ce au năvălit tot mai mulți în țară dela războiul din 1806 — 1812 încoace. Ei fiind foarte proteguiți de consulii lor, fac toate nelegiuirile nepedepsiți. Acești străini au deschis pretutindeni prăvalii, au cumpărat proprietăți, gradini, vii, fiind îngaduiți a o face de catre domnii Greci care aveau interes a stà bine cu consulii; mai luaseră încă în arenda, cu prețuri de râs, moșiile mănastirilor; împrumutasera cu amanet (ipoteca) pe pamânturi cu dobânzi neauzite, luându-le apoi, la neplata, amaneturile în proprietate, fara a pazì formele prevazute de legile țarei; dădeau falimente frauduloase acoperite de consuli carę aveau singuri caderea de a se amestecà în asemenea treburi, saracind astfel pe naționali. Moldovenii vazând ce bine le merge supușilor, se fac și ei pe întrecutele supuși straini, scazând venitul țarei și putându-se opune cu obrăznicie la toate ordinele domnești. Moldovenii cari trec în țarile vecine nu capata niçi o dreptate, daca ramân ca Moldoveni. Ei trebue și acolo sa se faca supuși, pentru a o capatà; iar când strainii vin în Moldova, ei pun mâna pe toate, ca la èi acasa, și fac tot cè vor și cum vor; ei traesc neatârnați, fiind totdeauna siguri de a fi proteguiți de consulii lor [27].

Evreii însă care se înmulțisera în Moldova în urma necontenitei lor imigrari în aceasta țara, încep a 'și revarsà preaplinul lor în Muntenia, și ei prind a se așezà în orașele muntene și mai ales în București. Aceasta sporire a numarului lor ajunge a deșteptà îngrijirea ocârmuirei muntene care înștiințaza pe consulul prusian, ca nu va mai învoì așezarea de Evrei veniți din Moldova în București [28].

Societăți literare și politice. — Boierii deșțarați neavând cum ucide timpul în urâtul surgunului, cautau sa-și

27. Arzul Domnului Moldovei către Poartă din 29 Februarie 1826. *Ibidem*, p. 340—342.

28. Marele spătar Alex. Ghica c. Kreuchely, 17 Aug. 1827. *Ibidem*, X, p. 427; „denen aus lassy auswandernden luden auf keinen Fall zu erlauben sich hier in Bukarest einzusiedeln".

www.dacoromanica.ro

desfateze mintea cu ceva lucrări intelectuale. «Nu se poate spune că traiul lor în Transilvania fu așà de nenorocit. Ei se odihniră de intrigile politice din capitală, largira concepțiile lor, alcătuiră societăți literare și politice în vederea viitorului patriei lor, se puseră ei însuși pe învățatura sau supraveghiară învațatura copiilor lor. Ei dusesera cu ei câțiva scriitori sau profesori francezi cari le fura de mare folos. Printre aceștia, memoriile timpului dau numele profesorilor Vassan și Claude Coulin. Principele N. Şuțu, unul din desțarați, scrie în memoriile sale: Reluarăm învățaturile noastre la Cronstadt, sub direcțiá profesorului nostru Seruius cu care citeam autorii Greci și a dascalului nostru de franceză Vassan care ne puneà sa facem alcatuiri mai lungi; dar ceea ce ne-a fost de mai mare folos, fu citirea și analiza ce o faceam împreună a celor mai bune opere pe care ni le puteam procurà asupra materiilor dreptului, filosofiei și economiei politice [29].

Societatea din Brașov însă lucrà bine înțeles mai mult pe tarâmul politic decât pe acel cultural. Ea redacteaza și trimite o suma de memorii, de jalbe, de întimpinari, mai ales la curtea rusească, scrise când în grecește de boierul Brancovanu, când în franțuzește de profesorul Claude Coulin — acte care au rămas înfundate în arhivele Petersburgului. Asupra parței din aceasta activitate datorita lui Coulin, avem aratarea lui însuși, pe care bine înțeles că preamarind-o spune, ca se poate zice, ca din Cronstadt au plecat întâile idei a tot ce s'a făcut în urma bine pentru țară. Pentru a fi convins despre aceasta, ajunge sa se arunce o cautatura pe tot ce este în Valachia (1844) și sa-l asamaluim cu numeroasele scripte ce fura redactate în epoca de dupa revoluția din 1821, printre care nu aș aveà decât sa citez pe acela care cere ca țara sa fie ocârmuita de principi baștinași pe calea alegerei. Se dadù lui Claude Coulin o mulța-

29. Pompiliu Eliade, *Esprit public*, p. 129—131. Comp. N. Şuțu, *Mémoires*.

www.dacoromanica.ro

mita însemnata pentru osteneala depusă de el la 1844, anume o gratificare de 1000 de galbeni și o pensie egala cu a celor mai mari dregatori ai țarei [30].

Ioan Heliade Radulescu ne mai spune că și în București se înjghebase o societate literară din inițiativa boierului luminat de razele civilizației Apusului, Constantin Radovici din Golești. Această societate se contopì cu acea din Brașov, după reînturnarea boierilor pribegi, în urma Convenției dela Akerman. Ea numără între membrii ei însuși pe frații Domnitorului: Mihalache, Alexandru și Constantin Ghica, și din sinul ei Principele avù mulțamirea a numì comitetul de reforme ale starei țărei, prevazut prin Convenția dela Akerman din 1826, comitet alcatuit din Banii Grigore Brancovanu, Grigore Baleanu, Alex. Filipescu și vornicul Ştefan Balaceanu, având ca secretari pe Logofeții Alexandru Villara și Ioan Câmpineanu [31].

Aceasta mișcare intelectuala care întovărășise lucrarea politica nu puteà ramâneà fara înriurire oare cum literară asupra mișcarei politice. De aceea se și iviră o mulțime de pamflete care aproape tot atât de adânc turburară mințile celor contra căror erau îndreptate, precum neliniștise pamfletul din 1804 pe întreg divanul moldovenesc. Din documentele timpului aflam că în 1822 umblà prin București o caricatură politica a careia clișeu fusese săpat la Lipsca, și care își bateà joc de marile puteri, față cu nepasarea lor pentru sângele varsat de Turci în înnabușirea revoluției grecești [32].

Un alt pamflet este lepădat în curtea palatului, și în el principele este luat în râs, fiindcă s'ar lăsà a fi condus de un covrigar (vornicul Belu), un crâșmar (Filip Leș ce se trăgeà din negutitorul francez Linchou), un Țigan (Tresnea) și un ciocoi (căminarul Kiriak) [33].

30. Eliade, *Ibidem*, p. 134. după acte needite din arhiva d-lui Ioan I. C. Brătianu.

31. Heliade. *Echilibriul între antiteze*, p. 77. Comp. a mea *Istorie a Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 45.

32. Kț. c. M., 14 Dec. 1822. Hurm., *Doc.*, X, p. 197.

33. Același, 28 Noembre 1823. *Ibidem.*, p. 254.

www.dacoromanica.ro

Al treilea pamflet e îndestul de nostim: El închipue pe un curier străin în călatoria lui prin Muntenia. Ajunge la o poşta şi cere cai. Nu am, răspunde pristavul poştei. Unde sunt întreaba curierul? Au plecat toţi cu tatarii Voevodului purtatori de corespondenţa politica. Trebue numai decât să-mi dai cai, căci şi eu duc tot scrisori politice. — Dar nu am; îţi voi da însa iepe. — Care iepe? — Pristavul poştei îi enumara câteva, şi anume pe Profira Ghica sora şi Sultana Zevcaridi nascută Ghica nepoata Domnului. Vor merge bine întreaba curierul? — Sub surugiul care le este drag merg foarte bine — Cine-i surugiul acela? — Pristavul răspunde d. de Liehmann (secretarul consulului austriac din Bucureşti) — şi aşa mai departe la fie ce poştă alte dame şi domnişoare aratate ca iepe şi alţi curtezani ai lor ca surugii [34].

Acest pamflet de şi are aerul de a fi mai mult o satira socială, aveà şi o tendinţa politică, acea de a lovì în boierii curţei partizani ai domnului, care numai ei sunt ţintiţi întrânsul, prin femeile lor.

In sfârşit mai aducem un al 4-le pamflet care, prin cuprinsul lui, este mult mai serioz decât cele enumerate până aici. El provine de la boierii din Braşov care'l trimesesera unor maici, chip ca scrisoare de recomandaţie către Domn şi către mai mulţi boieri ce îl înconjurau. Fiecare boier este atacat în chip deosebit. Aşa lui Filip Leneş i se spune, că el este cel întâi urzitor al nenorocirilor pe care Gr. Ghica le împraştie asupra *patriei lor şi că el va fi cel întâi spânzurat*»; lui Mihail Filipescu îi spuneà, că «atunci când erai surgunit erai respectat, caci *lumea vedeà în tine pe martirul patriotismului*; dar când, la întoarcere, ai primit boieria de Vornic al politiei, nu mai putem vedeà în tine decât pe omul slab, şovaitor faţă ca datoriile catre *patrie*, partizanul curţei apăsătoare şi a unui Domn care departe de a se gândì sa tamăduească ranele adânci ale revoluţiei, nu s'a ară-

34. Acelaşi 14 Dec. 1823, *Ibidem*, p. 256.

www.dacoromanica.ro

tat decât ca o adevărată lipitoare, ca un lup nesațios care fara a privì la mizeria publică și fara mila pentru nenorocita lui *patrie*, roade carnea ei până la oase acărora maduvă vrea să o sugă . Pe Balăceanu îl ține rau ca «dupa ce s'a arătat *patriot* în partidul opoziției, el acuma s'a alipit de Principe pentru a obținea Banatul Craiovei și a se ridică cu ochii către domnie». Pamfletul sfatuește la sfârșit pe toți boierii ca să'și pună familiile la adapost, pentru a nu le expune de a cadeà sub cuțitul răzbunator în momentul izbucnirei. «Nu mai sunt Arnauți care nu se gândesc decât la pradaciuni; nu mai este slugerul Teodor cu pandurii lui care ei singuri nu știau ce vroeau; este Muntenia în desnadejde care vorbește, gata de a murì mai curând prin arme, decât prin mizerie, sporita în fiecare zi prin lăcomia unui tiran și a sateliților săi. Nu avem nici pistoale nici iatagane; dar avem ciomege și suntem mai mulți de 7000 legați prin jurământ. pentru a mântuì *patria* de apasatorii ei, și când ne vom înfățișà, gramada poporului se va împreunà cu noi, pentru a scapà odátă de acești vulturi cruzi care îi spinteca maruntaele ![35]

Aceasta amenințare pornita de la boierii nemulțamiți contra Domnului, se margineà însa numai la mijloace de îngrozire brutala, ca macelul și omorul, fără ca aceasta amenințare sa fie pusa ca o sancțiune a unor reforme închegate în idei. Lipsește din pamfletul acesta tocmai elementul esențial care să faca din el un act politic; lipsesc cererile de îndreptare întrupate în așezaminte, cum erà pamfletul din 1804 din Moldova care amenință pe boieri *cu chipul răsvrătirei franțozești, dacă nu se va procedà la reformele care se văd mai târziu formulate în proiectul de constituție din 1822.*

O alta manifestare foarte însemnata pe terenul regenerărei naționale, dar iarași muta pe acel al revendicărilor liberale și egalitare, o aflam în o cerere de re-

35. Același 29 Februarie 1826 *Ibidem*, p. 340.

www.dacoromanica.ro

forme foarte înaintate, a căreia copie s'a regasit în hârtiile Văcăreștilor. Ea este scrisă românește într'un stil modernizat cu multe neologisme, ca *plenipotențiari*, *provințe*, *tactică*, *flotilă*, *constituție*.

Prin acest act se cere întâi: unirea țarilor române într'un singur stat; întroducerea unei dinastii ereditare străine și anume din Germania de sus, adecă nu din Austria. Neatârnarea statului nou alcatuit, de Turcia careia sa i se plateasca odată pentru totdeauna o suma, ca rascumparare a tributului. Principele sa primeasca religia țarei și să încredințeze prin juramânt atât el cât și moștenitorii lui, ca vor cunoaște de acum de patrie aceste provincii; ca se vor numì Români și nu se vor mai strămutà din aceste locuri; ca limba statului va fi cea românèasca; că el Prințul va trebuì sa pazeasca neclintit neatârnarea statului, a constituției și a bisericei [36].

Acest act atât de însemnat pentru desvoltarea ideei naționale, nu conține absolut nimic privitor la libertate sau la realizarea ideei egalitare. El porneà tot dela boierii munteni—probabil de la cei din Brașov—și deci trebueà sa ramâna și el marginit numai în cercul revendicărilor naționale.

Prin urmare se poate spune, ca de și se semănasera multe idei liberale și egalitare și în mintea Muntenilor; de și erau între ei chiar bărbați din popor luminați cu razele civilizației, Apusului, un partid liberal și egalitar ca acel ale carui rudimente le-am aflat în Moldova lipsește pana la 1828 în Muntenia. Ideile acele ramăsesera rizlețe; nu se închegasera încă în totalizarea unor interese de clasa carè singure dau naștere unui partid politic.

---

36. Publicat întâi de V. A. Ureche în ziarul politic *Drapelul* No 3, 1897, și apoi reprodus de D. N. Iorga în vol. X, *Doc.*, Hurm., p. 647. Actul trebue să fie anterior anului 1829, de oare se cere desființarea cetăților turcești, Brăila, Giurgiu și Turnu și libertatea comerțului care ambele puncte fiind hotărâte de tratatul de Adrianopole, nu ar fi putut apăreà în act, dacă el ar fi poster or lui 1829 data acelui tratat. In 9 Iulie 1830 cetățile Giurgiu și Brăila erau desființate în puterea tratatului de Adrianopole. Kreuchely C. Camille de Royer 9 Iulie 1830. *Ibidem*, p. 451.

www.dacoromanica.ro

Daca legam în gând cele spuse pană aici, găsim că seria faptelor care a dat naștere partidului național își urmează drumul mai departe și se menține, în tot cursul desfășurarei împrejurărilor de la 1821 pâna la 1828; lar ca din acel curent se desfac alte brațe, prin creșterea bogației apelor sale.

Mai întâi el se despărțește în doua mari ramuri: partidul *Conservator* și acel al *ideilor noue*, ambele tot naționale, care despărțire se manifesta întâi în Moldova, pe când în Muntenia se arată numai incolțirile zemislitoare ale acestor doua ramuri, fara a lor desăvârșită înfiripare.

Dar în curând curentul național mai dă naștere altor îndrumari politice. Mai întâi acelei *poporaniste* care se interesează de soarta țaranilor, și care fusese deșteptata de rascoalele țărănești și de mișcarea lui Vladimirescu ca protestari, iar de ideile lui Malinescu și Golescu ca mijloace de îndreptare.

Tot pe atunci vedem ivindu-se și alte doua tendințe ce par îngemanate dela a lor obârșie chiar, acea a *unirei țărilor române* într'un singur stat și aceea a introducerei unei *dinastii străine* în locul domniilor bastinașe. Tot așa iea ființa și mișcarea contra străinilor în deobște și în deosebi contra Evreilor, dând naștere *xenofobiei* și *antisemitismului*.

Asupra mersului acestor deosebite îndrumari, observăm, ca curentul care duceà pe undele sale partidul național este când mai puternic și mai șivoios, când este nevoit să-și liniștească cursul sau pe clina mai puțin plecata a patului său. Chiar atunci însă când el pare a 'și renegà originele, născute din reacțiunea contra stapânirilor străine, și când vedem pe Români plecându-se catre Ruși sau catre Turci, el tot nu dispare cu totul, dar e nevoit să alunece cât-va timp pe sub pământ, până când vremuri mai fericite îi vor învoì să iasă iarași la lumina zilei; caci de și partidul național se împarte în partid rusesc și turcesc, ba chiar în o subîmpărțire a lor ca partid austriac, el tot nu parasește ideea întărirei nea-

www.dacoromanica.ro

mului, prin desvoltarea minței și cultivarea învățaturilor, cum am vazut că se întâmpla lucrul cu boierii rusofili din Brașov și cu partidul rusofil și conservator din Moldova.

Dacă însa curentul național este un riu ce curge sub ochii noștrii în acest răstimp, și daca despărțirea lui în cele două brațe mari ale Conservatorilor și Liberalilor se arata de pe acum că îndrumându'și pe fața pământului subcurentele lui, acel catre unire sau principele strain precum și poporanismul și antisemitismul se manifesta numai ca niște începuturi, ca niște gârle mici ce se vor preface mai târziu în brațe mai puternice care vor amenința adesea ori sa întruneasca, în matcile lor, toate apele matcei de capetenie.

In ori ce caz este destul de interesant de constatat ca din seria cea mare națională care fusese transmisă de veacurile trecute, începutul veacului al XIX-lea arată înrămurirea ei în seriile de fapte ce se altoesc pe bogatul ei trunchiu: acea ce va conduce la unirea principatelor române și la introducerea principelui străin, precum și acele ale problemelor înca nedeslegate: chestia țaraneasca și acea evreeasca.

Şirul expunerei ne va arătà însa cum se vor desface înca și alte curente din bogatul sin al vieței românești.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VII

PARTIDELE ÎN VREMILE REGULAMENTULUI ORGANIC (1828—1834).

Convenția dela Akerman.—Regulamentul Organic a fost pregatit de Convenția dela Akerman, din 1826. Prin acesta Convenție, se destindeau relațiile dintre Ruși și Turci ce fusesera atât de tare încordate, în urma macelului capiteniilor bisericei grecești din Constantinopole, compromise în mișcarea Eteriei, unit cu menținerea ocupărei armate a Țărilor Române după înnabușirea revoluției grecești, și cu numirea noilor Domnitori în ele, fara consultarea și consimțimântul Rusiei. Această Convenție încheiata în 7 Octombre 1826, conținea în privința Principatelor Române, urmatorul act adițional: *„Gospodarii se aleg dintre boierii băștinași* cei mai batrâni și mai destoinici, de catre divan, cu consimțimântul Inaltei Porți. Daca s'ar întâmplà ca Poarta sa nu poată încuviințà pe cel ales, și *motivele ar fi găsite temeinice de ambele curți*, atunci se va permite boierilor a propune alta persoana. Durata domniei va fi de 7 ani, și principii nu pot fi destituiți decât pentru crime, *despre care Sublima Poartă va informà pe ministrul Rusiei, și când, după cercetarea făcută de o parte și de alta, gospodarul va fi găsit vinovat, va puteà fi destituit.* Daca Domnul ar voì sa demisioneze înainte de termen, el va puteà s'o faca numai cu consimțimântul ambelor curți. *Gospodarii vor bagà în seamă reprezentările ministrului*

www.dacoromanica.ro

M. S. Impăratului tuturor Rusiilor, şi acele ale consulilor, făcute după ordinele sale, asupra mănţinerei privilegiilor Principatelor. Ele vor fi scutite de tribut pe timp de 2 ani şi după acea tributul se va ceré dupa hatişeriful din 1802. *Gospodarii sunt datori a face, cât mai curând, un regulament pentru a îndreptà starea Principatelor*" [1].

Prin aceasta Convenţie, Rusia faceà un mare pas în stapânirea Ţărilor Române; caci dispoziţia mai mult voluntară din hâţişeriful dat de Poarta în 1802 — când cu mulţamita ei catre Ruşi, pentru ajutorul ce i'l oferise contra atacului Egiptului din partea generalului Bonaparte — prin care dispoziţie Turcii se îndatoreau a nu schimbà pe gospodarii Principatelor decât la 7 ani, devenea acum îndatoritoare; apoi Rusia îşi mai păstrà înca consimţimântul atât la alegerea domnitorului cât şi la îndepartarea lui, pentru motive de nemulţămire. Rusia devenia deci arbitrul între Domn şi suzeran, şi împărţeà deci suzeranitatea asupra Ţărilor Române de fapt cu Turcia; ba prin înriurirea ei tot mai covârşitoare la Constantinopole, ajungeà a fi ea adevaratul suzeran, lăsând Turciei numai umbra drepturilor sale. In sfârşit, voind Rusia sa'şi asigure şi o înriurire directa în Principate asupra purtarei Domnilor, ea dobândeşte acel drept al agenţilor ei de a face observaţii, care drept, pus în aplicare de Rusia deprinsa a fi ascultata fara împrotivire, devenì în curând mijlocul cel mai nimerit pentru a face sa triumfe totdeauna în Principate interesul moscovit [2].

Un document al timpului ne spune: Demersurile consulului rusesc tind catre aceiaşi ţinta politică, adecă de a predomnì aceste doua Principate într'un chip desavârşit, şi a nu lasà Porţei decât un titlu zadarnic, şter-

1. Convenţia publicată întâiaşi dată de Ch. de Martens et Ferd. de Cussy, *Recueil manuel et pratique des traités de paix*, Leipzig, III, p. 33, reprodusă şi în D. A. Sturdza, D. C. Sturdza şi Ghenadie Petrescu *Acte şi Documente privitoare la Renaşterea României*, I, p. 317.

2. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 61.

www.dacoromanica.ro

gând pană și umbra legaturilor dintre dânsa și acei boieri cari îi ramaseseră credincioși pănа acuma» [3]. Iar despre consulul rus Mințiaki, un raport al consulului prusian către ambasadorul sau din Constantinopole ne spune, că «el conduce pe Principe în toate părțile ocârmuirei lui, așà ca absolut nimic nu se face fară învoirea consulului general al Rusiei [4].

Erà firesc lucru, ca fața cu asemenea covârșitoare propașire a stapânirei rusești asupra Țărilor Române, partidul rusesc dintre boieri să sporeasca. De aceia ne și spune alt raport al aceluiaș consul, că «Rusia este astăzi marea osie în jurul căreia se învârt boierii. Și acei care se țineau maĭ înnainte de partidul patriot, adeca de cel otoman, și care fară tagada alcatuiau marea majoritate, urmeaza acuma puternicului șivoiu [5]. Dar această plecare a boierilor pentru Ruși erà numai nevoită de împrejurări; caci ei avuseră prilejul de a se încredința despre puterea Rnsiei în Constantinopole. Anume boierii nemulțamiți cu domnia lui Ghica, voind a se jalui Porței printr'un memoriu, agenții Ruși din Muntenia, Katkow și Domando, căutară sa determine pe boieri a trimite acel memoriu prin mâna lor. Boierii însă, neascultând de îndemn, îl trimisera dela sine. Reprezentanții Rusiei din Principate staruesc atunci la ambasadorul rusesc din Constantinopole, Ribeaupierre, ca sa facă ca memoriul sa fie respins *de Poartă*, cerere care conveneà cu atât mai mult lui Ribeaupierre, cu cât el se pusese bine cu Domnitorul Ghica, la trecerea lui prin București, și voeà sa urmeze mai departe a-i fi folositor. Consulul Katkow nu lipsește însă a arată boierilor, că ei nu pot sperà nimic dela Poarta; ca Rusia este singura lor proteguitoare; că ea singura s'ar ocupà de soarta și de privilegiile lor și în deobște de fericirea Principatului [6].

3. Kreuchely către Miltitz, 28 Febr. 1827, în Hurm, *Documente*, X, p 410.
4. Același către același. 27 Febr. 1828. *Ibidem*, p. 441.
5. Același c. același, 12 Sept. 1827. *Ibidem*, p. 430.
6. Același către același, sfârșitul lui Martie 1827, *Ibidem*, p. 415. Compară 28 Febr. 1827, p. 411—412 și 14 Martie 1827, p. 415.

www.dacoromanica.ro

Şi boierii trebueau să plece capul, deşi erau încredinţaţi, că Rusia nu-i protegueà decât spre a-i stăpânì; ca ea nu le garantà privilegiile decât spre a-i despoeà la cel dintâiu prilej. Dar ce puteau face ei în împrejurările în care se aflau? Părasiţi de Poartă, expuşi la capriciul unui principe supus ordinilor consulului rusesc, trebueau să se alipească de Rusia, spre a scapà măcar pentru moment ceeace mai puteà fi scăpat.

Cu toate aceste plecări ale boierilor catre Ruşi, aceştia sunt arătaţi de documentele timpului ca de loc mai iubiţi decât Turcii, cu toate complimentele şi semnele de supunere ce li se faceau [7]; iar alt raport al lui Kreuchely dela care împrumutăm aceste interesante ştiri, ne spune, că lumea se temeà de venirea Ruşilor. Zic *se temeà* caci cu toate plecările şelelor, înriurirea Nordului este urâta şi ura creşte în fiece zi în loc de a scadeà [8].

Unii din boieri mergeau atât de departe în respingerea Ruşilor, încât spuneau, că ar refuzà chiar tronul în condiţiile de atârnare de curtea rusească, în care se aflà atunci Muntenia. Kreuchely vorbind într'o zi cu Banul Balaceanu şi spunându-i, ca la o nouă alegere, el ar aveà sorţii de a fi Principe: Ferească-mă D-zeu îi raspunse boierul muntean, căci ce cinste mai este oare de a fi Principe, când un Domando vine la curte sa. ocărasca pe gospodar şi sa-i porunceasca [9]?

Dar această îndepartare de Ruşi se margineà la clasa boierească. Poporul dimpotriva erà plecat mai mult către ei decât catre Turci. De aceea ni se spune, ca atunci când s'a aflat despre apropierea avangardei ruseşti, spiritele se mai liniştisera puţin; dar în spre sara Ruşii nesosind, teama crescù şi fuga sporì [10].

Boierii se temeau mai mult de Ruşi, caci îi jigniau în exploatarea poziţiei lor; poporul mai mult de Turci, pentru relele ce le suferise dela ei.

7. Acelaşi c. acelaşi, 26 Noemvrie 1827, *Ibidem*, p. 434.
8. Acelaşi către von Kanitz, noul ambasador prusian la Poartă, 28 Martie 1828. *Ibidem*, p. 442.
9. Acelaşi c. Miltitz, 14 Martie 1827. *Ibidem*, p 415.
10. Acelaşi c. acelaşi, 1 August 1828, *Ibidem*, p. 446.

www.dacoromanica.ro

Nu e vorba că nici Rușii nu se purtaseră mai bine; dar jafurile lor din 1806—1812 fusesera uitate, fiind întunecate de jafurile mai proaspete ale bandelor turcești din 1821. In curând însa Rușii erau sa împrospateze iarăși grozăviile ce întovarășeau ocupațiile Țarilor Române de catre ei, și așà erà sa se reîntregeasca iarași pe deplin, în toate straturile poporului, îndepartarea de Rusi, care părea un moment micșurata, prin poziția cea precumpenitoare câștigata de ei în urma Convenției dela Akerman.

Această Convenție mai împingeà boierimea în spre Rusi, cu toata puțina lor tragere de inima catre dînșii, și prin alta împrejurare. Domnitorii Sturza și Ghica fusesera alesi dintre boierii locali, fară a fi luat parte și Rusia la a lor instituire, contra tractatelor; apoi unul și altul își atrasesera asupra-le prin purtarea lor, o extrema nemulțumire din partea Rușilor [11]. In sfârșit Convenția mai prevedeà, ca domnii sa nu mai fie numiți ci alesi, în cât erà învederat, ca Sturza și Ghica trebueau sau sa fie scosi, sau sa fie alesi din nou.

Ghica îșI și așternuse destul de bine lucrurile, intrând în cele mai bune relații cu Ribeaupierre. De acea și gasim pe ambasadorul rusesc scriind lui Ghica în 1827, aproape de termenul de împlinire a celor 7 ani de domnie: Pun încrederea mea în râvna dumitale de a'ți indeplini cu credința însarcinarile de cinste pe care Poarta ți le-a încredințat. Cu cât mai mult se apropie timpul în care o schimbare a capului administrației va puteà sa se întâmple, cu atât mai mult aș voì sa'ți datorez recunoștința pentru necurmatele dumitale îngrijiri [12].

Pe lânga Ghica mai năzueau la domnie mai mulți candidați, fiecare cu partida lui. Așà erau Câmpineanu, Iordache Filipescu și Brâncovanu [13].

---

11. Rescriptul imperial către generalul Wittgenstein din 1828. Hurm., *Doc.*, suplement, I, 4, p. 333.

12. Reprodus de Felix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés*, Paris, 1830, p. 43.

13. Kreuchely c. Miltitz, 26 Noemv. 1826 Hurm., *Doc.*, X, p, 385.

www.dacoromanica.ro

In Moldova Ion Sandu Sturza nu voeà el singur sa reiee domnia; dar puneà înainte pe fiul sau Neculai Sturza. Se mai aratasera amatori de domnie: Neculai Rosetti Rosnovanul, hatmanul Sandu Sturza, varul domnitorului și vistiernicul Constantin Cantacuzino Pașcanu[14]. Mai erà însa un candidat, și cel mai serioz din toți, Mihail Sturza, un sincer prieten al Rușilor pe care'l gasim înca din 1825 stăruind la Ribeaupierre, ca «alegerea de domn în Moldova să se facă după vechiul obiceiu»[15], adecă numai de catre boierii cei mari, crezând, ca prin aceasta și-ar asigurà sorți de izbânda. Aceasta ivire a atâtor candidați la domnie împinge pe Kreuchely la urmatoarele cugetări: Alegerea gospodarului va fi într'adevar o mare nenorocire pentru țara, prin intrigile launtrice și din afara care fara greș vor trebuì sa se petreacă»[16].

Convenția dela Akerman deșteptase deci în boieri, parte o plecare catre Rușì, parte o îndepărtare de ei. Regulamentul Organic va ascuți mult aceste doua tendinți, le va pune fața în fața, și va inaugurà lupta între ele, readucând iarăși pe tapet vecheà neîncredere a Țarilor Române în Rușì, neîncredere ce alcătuià una din vițele radacinei partidului național.

Regulamentul Organic. — Razboiul din 1828 ținù foarte puțin timp. Inceput în August 1828, el se sfârșì în Septembrie 1829, prin pacea de la Adrianopole; dar în acest scurt rastimp, Țările Române fura bântuite de cele mai mari greutăți. Necazurile poporului, sporite înca printr'o ciuma altoita pe o foamete cumplita și pe o boala de vite, ajunsera la un grad ne mai pomenit. Suferințele zice St. Marc Girardin, sunt mai presus de ori ce descriere. Niciodata nu s'a vazut o mai înspaimântatoare nimicire de ființi viețuitoare[17].

14. Același c. același, 14 Ian. 1827 *Ibidem*, p. 397.
15. Mihail Sturza c. Ribeaupierre 1825, Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 97.
16. Kreuchely c. Miltitz, 26 Oct. 1826, *Ibidem*, p. 379.
17. *Souvenirs de voyage*, I, p. 225.

www.dacoromanica.ro

Bărbați și femei sunt puși la cara, având drept conducatori niște Cazaci cari nu cruță nici biciul, nici vârful lăncei lor. Peste 30.000 de Români fura luați dela lucrarea câmpului pentru a slujì ca vite de tras. Cei mai fericiți fugeau în munți, unde nu aveau alta hrana decât scoarța copacilor. Mitropolitul Valahiei, Grigorie, fu surgunit în Basarabia, pentru ca ceruse mila navalitorilor. E drept ca el se opusese, ca clerul sa fie zmuls dela altare, pentru a merge sa care muniţiile de razboiu. Generalul Joltuhin, om salbatec și nemilos, raspundeà la aratarile ce i se faceau: ‹ Nu-mi pasa a ştì cine fac slujbele, oamenii sau dobitoacele; numai cât ordinile sa fie executate . Desordinile, jafurile și în sfârșit lăcustele produsera foametea; ciuma se ivì în urma, adusa prin mizerie, prin carale pline de raniți și prin înspaimântatoarea mortalitate a boilor, gramadiți fară prevedere, sau căzând de oboseala pe drumuri, pe care le umpleau cu leșurile lor descompuse [1·]. Chiar boieroaicele române care de altfel ţineau mult la Ruși și îi chemau din toata inima, pentru a naturalizà în ţarile lor obiceiurile europene, pe care ele cautau de atâta timp a le introduce în societate, îmbrățișara de asta data interesele soților lor, și alcătuiră între ele un fel de liga contra acestor noi musafiri [19].

Rușii ocupând Ţarile Române, domnii fugiră din scaune, și Rușii luara în mânile lor ocârmuirea Moldovei și a Munteniei. Fiindca tratatul dela Adrianopole prevedeà ţinerea Ţărilor Române, ca zălog, pana la plata despagubirei de razboiu de 10.000.000 de galbeni, iar plata se tragana până în 1834, apoi Rușii ţinură în tot acest rastimp de 6 ani, 1828 1834, Moldova și Muntenia sub stapânirea lor.

---

18. Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*, p. 160. Drăghici, *Istoria Moldovei pe 500 de ani* p. 177. Felix Colson (l. c. mai sus nota 12) p. 151. „Starea actuală a României“ în *Portofoliu*, reprodus de *Uricarul* lui T. Codrescu. VI, p. 5—24. Impăratul Neculai ordonase în zădar cruţarea Ţărilor Române. Rescriptul lui către mareşalul Wittgenstein 1828, *Uricarul*, IX, p. 390.

19. Lazare c. Laffernays 20 Maiu 1828. Rapoarte consulare franceze *Bibl. Acad*

www.dacoromanica.ro

Ambele provincii avura însă un mare noroc caci ele vazura sfârșitul suferințelor lor îndata dupa războiu, cu toata mantinerea ocupației rusești, prin numirea Comitelui Pavel de Kisseleff ca administrator și reorganizator al Țarilor Române în timpul deținerei lor de Rusi. Om blând, iertator și milos, el lua îndată cele mai energice și mai nimerite masuri, pe deoparte pentru încetarea asuprirei militare, pe de alta pentru înlaturarea ciumei și a foametei.

Dar nu despre această activitate a ocârmuitorului rus ne trage rândul a vorbì [20], ci despre legiuirea ce s'a întocmit prin îngrijirea Rușilor, în timpul ocupației, și despre ținuta partidelor române fața cu dânsa.

Reforma așezămintelor Țarilor Române se hotărise înca prin Convenția dela Akerman, în care se prevedeà, ca «spre a se îndreptà gravele atingeri aduse ordinei în feluritele ramuri ale ocârmuirei interne, prin turburarile întâmplate în Moldova și în Muntenia, gospodarii vor fi ținuți a se ocupà, fără cea mai mică întârziere, împreuna cu divanurile respective, de masurile trebuitoare pentru a îmbunatați starea Principatelor, și acele masuri vor forma obiectul unui Regulament obștesc pentru fiecare provincie, fiind pus de îndata în lucrare» [21].

In Muntenia se rânduì o comisie alcatuita din boierii Alexandru Filipescu Vulpe, Gheorghe Filipescu, Ștefan Balaceanu și Alexandru Villara, pentru a se întocmì proiectul de reforme. Comisia însa în loc de a se apucà de aceasta treaba, alcatuește un memoriu împrotiva Principelui, în care critica chipul împărțirei pensiilor. Pe când boierii lucrau la memoriu, pe care Poarta îl credeà ca erà acel privitor la reforme, Domnitorul primește un firman dela Poartă în care se spuneà, că «Sultanul vede cu mare neplacere, că se lucreaza la schimbarea așeza-

20. Asupra ei vezi *Istoria Românilor din Dacia-Traiană*, VI, p. 83 și urm.
21. Vezi mai sus, nota 1, acest capitol.

www.dacoromanica.ro

mintelor țărei, și ca nu ar trebuì ca Muntenii să asculte de îmboldirile consulilor straini [22]. Aveà deci dreptate Kisseleff când spuneà, ca «boierii lucrând pe sub mâna, pentru a zadărnicì întreprinderea începută din ordinul Rușilor, aceste comisii nu facură nimic, și ele fura dela sine desființate prin declararea razboiului [23].

Această ținută a boierilor este însemnatoare, fiindca ne arata că ei sau nu voeau să schimbe nimic din starea de lucruri în ființa, sau daca vor consimți la cevà, o vor face numai atunci, când vor vedeà, ca prin nouele dispoziții interesele lor vor fi tot atât de bine, dacă nu chiar mai deplin, aparate» [24].

De aici se vor explicà luptele cele duse adeseori de Kisseleff cu boierii, mai ales din pricina țaranilor, lupte în care nu boierii sunt acei ce sunt rapuși.

Indata ce Rușii ocupara Principatele, ei se apucară de întocmit reformele în legiuirile și obiceiurile lor. Se rânduira alte comisii de boieri, și anume în Muntenia: Grigore Baleanu, Gheorghe Filipescu, Ștefan Balaceanu și Alex. Villara, cu Barbu Știrbeiu ca secretar; iar în Moldova: Costache Pașcanu, Mihail Sturza, Costake Conakì și Iordache Catargiu, cu Gheorghe Asaki drept secretar.

Ambele comisii trebueau sa lucreze în București, sub președenția comuna a consilierului de stat rus Mințiaki. Ele începura lucrarea prin întocmirea organizarei politice, hotarită la Petersburg, și pe care comisiile trebueau sa și-o însușeasca pe dea'ntregul [25].

Chiar dela deschiderea adunărei Muntene, în Noembrie 1831, se ridică protestari însa contra președarei co-

22. Kreuchely c. Miltitz, 11 Noemvrie 1827. Hurm., *Doc.*, X, p. 431.

23. Memoriul lui Kisseleff 8 Martie 1832 Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 393: „la Porte n'y ayant pas franchement adéré, lui suscitait des entraves, en se servant de la classe des privilégiés qui persistait dans le maintien d'un ordre de choses qu'elle exploitait à son profit".

24. *Ibidem*, p. 394: *„La classe des privilégiés ne peut donc que vouloir le maintien plus on moins intégral de l'ancien ordre de choses"*.

25. *Darea de seamă a generalului Kisseleff* despre administrarea lui în Moldova tradusă din rușește de A. Papadopol-Calimah în *Analele Academiei Române*, Seria II, Tom. IX, p. 141 Reprodusă încă de mai înnainte în *Uricarul* IX, p. 283.

www.dacoromanica.ro

misiei de întocmire a Regulamentului de catre un dregător rus, protestare facuta de Ioan Văcarescu și împartașita de Grigore Brâncovanu, Constantin Balaceanu, Barbu Vacarescu, Constantin Câmpineanu, Scarlat Grădișteanu, Grigore Cantacuzino, Ioan Filipescu și Emanoil Baleanu. Văcarescu care luase cuvântul, este imediat dat afară din adunare și surgunit [26].

In timpul cât lucrau comisiile în București, se ivira în Țarile Române păreri deosebite asupra organizarei lor, unele sprijinind idei mai liberale, în felul carvunarilor din 1822, alții din potrivă cerând o întocmire aristocratica care sa margineasca, numai în favoarea privilegiaților, puterea cea prea mare a Domnului. Kisseleff, temându-se ca asemenea apucaturi să nu turbure lucrarea Regulamentului, chiama la București pe câteva din capeteniile framântarilor, și le ține aici pe la gazde silite, sub privigherea poliției, pana la savârșirea lucrărei comisiilor, care se îndeplinește în Aprilie 1830 [27].

Aratarile lui Drăghici pot fi întărite și lamurite prin mai multe documente. Așà un raport al consulului prusian spune, ca guvernul a arestat mai mulți indivizi din clasa a doua a boierilor, caci nu se banuește ca clasa întâi sa protesteze, fiind Regulamentul facut în favoarea ei . In proclamațiile nemulțamiților, raspândite pe ulițele Iașului, se spunea, ca «mult sânge va fi varsat pâna când Regulamentul să ajunga a fi pus în lucrare [28].

Alt document ne arata nemulțamirile negustorilor, a preoților și a micilor proprietari de prin orașe, din pricina masuratorilor ce se faceau, a binalelor și locurilor lor, pe care se așteptau sa le vada supuse la dari.

O mișcare destul de însemnata de acest fel se face

---

26. Heliade, *Equilibrul între Antiteze*, p. 61. Ordinul de surgun in *Analele parlamentare ale Rouâniei*, I, p. 67.

27. Drăghici, *Ist. Mold.*, II, p. 181—182. Comp Procesul verbal de deschidere a ședințelor comisiei muntene din 4 Iulie 1829. *Analele parlamentare*, I, p. 99.

28. Margotti către Brasier de St. Sauveur, 26 Aprilie 1831. Hurm., *Doc.*, X, p. 455.

www.dacoromanica.ro

în Ploești și București, iar oamenii se purtau cu gândul de a trimite un apel la Poarta [29].

Mai însemnata însa decât aceste turburari fu rascoala țaranilor, pricinuita prin masurile de recrutare introduse de Kisseleff, în 1831, când el vroì sa înființeze straja pamânteasca, un fel de jandarmerie trebuitoare pentru mantinerea ordinei.

Revoluția țarănească aveà un caracter destul de serioz. Se resculaseră satele din ținuturile Romanului, Bacaului, Hârlaului, Herței și a Neamțului, în numar de aproape 60 de mii de oameni cari se înarmasera, punând străji la intrarea satelor și vestind satele vecine prin semnale de foc, dupa vechiul obiceiu. Ispravnicul de Hârlau, Cogalniceanu, fusese crunt batut, iar aghiotantul rus al președintelui Mircovici, unul Baschievici, fusese îmbracat în haine murdare și pline de paraziți. Ei mai amenințau sa dee foc Iașului, în cazul când ar urmà înaintè cu recrutarea. Aceasta rascoala trebuì înnăbușita cu armele.

Dar lucru straniu: țaranii aratau ca boierii le-ar fi adus aceasta pacoste pe cap, de oarece în Basarabia care erà sub Rușì, recrutarea nu ar existà [30]. Ei cereau deci ca sa știe sub cine rămâne țara: sub Rușì sau sub Turci; caci sub boieri nu voesc sub nici un chip sa mai ramână.

Acest simptom este tot atât de caracteristic pentru simțimântele țaranilor către boieri, precum acel notat mai sus despre nevoința boierilor de a schimbà starea de lucruri existentă, aratà adevaratele simțiminte ale boierilor către țărani.

In aceste mișcări trebue deosebite doua tendințì: una bazata pe idei și simțimânte statornice, și care avù urmari însemnate asupra desfașurarei viitoare a împreju-

29. Kreuchely c. Brasier. *Ibidem*, p. 457.

30. Margotti c. Kreuchely, 4 Martie 1831, *Ibidem*, p. 453, Comp. 21 Aprilie 1831, *Ibidem*, p. 454: „Ils se plaignaint qu' en Bessarabie qui est terrain russe, il n'y a pas encore été levé des recrues d'aucune espèce". Comp. Mihail Sturza c. Butenieff 12 Ian. 1836, Hurm., *Doc.*, supl., I, 5, p. 311: „L'insurrection des villages n'a pu être étouffée que par la force des armes". Comp. „Din amintirile unui boier moldovan, Dumitru Ghițescu, comunicare făcuta de mine în *Analele Acad. Rom.*, 1910.

www.dacoromanica.ro

rărilor, cum erau acele pornite din rândurile boierimei din punctul de vedere național, precum și acele plecate din rândurile boierimei mici, din acel al egalității; nu mai puțin însa și încordarea tot sporită a relațiilor dintre boieri și țărani. A doua tendința, întemeiata pe interese momentane, precum opoziția la recrutare sau îngrijirea pentru impunerea darilor, erau sa dispara fara urme din viața poporului român.

Aceasta erà însa opoziția numai premergatoare contra Regulamentului Organic. O alta mult mai adâncă trebueà sa străbată din straturile poporului român contra fondului legiuirii însăși impusa de Ruși Moldovei și Munteniei, cu toate ca această opoziție puse mai mult timp pentru a izbucnì.

Pentru a înțelege aceasta opoziție, trebue sa aratam întâi în ce constau schimbarile facute de Regulament în raporturile economice și sociale dintre clasele locuitorilor.

Daca nu se poate tagaduì, ca Regulamentul Organic îmbunatațì într'un chip simțitor ocârmuirea Țarilor Române, în toate ramurile ei, -- în privirea întocmirei raporturilor economico-sociale dintre clasele poporului, aceasta legiuire consfințește, prin norme legale niște apucături abuzive ce se introdusesera în viața poporului român; ba le ascute și le înrautățește încă.

Inlaturând cu totul darile indirecte pe care le plateau și boierii în vremile mai vechi, și pastrând numai darea birului pe care o plateau numai țaranii, Regulamentul da o consfințire legala anaforalei din 1827, cea încuviințata boerilor de Ion Sandu Sturza Voevod, cu prilejul întoarcerei pribegilor, care anaforà scuteà pe boieri de orice soiu de dari. In zadar voise Kisseleff să introduca o dare fonciara pe moșiile tuturor, adeca și pe ale boierilor; caci cererea lui fu respinsa de comisie, prin jurnalul eì din 15 Ianuarie 1830, motivând astfel aceasta respingere, ca: a se impune proprietarului, îndatoriri catre sateni, în scopul de a'i pune în stare sa plateasca

www.dacoromanica.ro

birul [31], și a se impune tot odata și proprietatea la dare fonciara, ar fi a îndatorì pe aceasta din urma la un impozit îndoit, fara a-i lasà nici unul din foloasele de cari se bucura aiurea [32]. Boierii uitau, sau se prefaceau ca uita, cá țaranii plateau pamântul dat lor de proprietarì, în munca, și că deci a se impune proprietatei darea fonciara nu erà decât echivalentul birului țaranesc, prin urmare o masura *dreaptă*.

Dar în afara de aceasta, dregatoriile publice sunt date de Regulament tot numai boerilor, precum și rangurile militare. Apoi și reprezentarea țarei este lasata tot numai pe mâna boierilor, atât ca aleși cât și ca alegatori.

Mai rău însa decât toate, loveà în economia vieței țarănești regularea cea noua a raporturilor dintre boieri și țarani privitoare la daraverile rurale.

Urbariile vremilor mai vechi, prefacute și reînoite pâna în 1828, ajunul razboiului [33], dispuneau ca țaranul sa faca aproximativ 43 de zile reale de munca pentru proprietar; iar țaranul capătà în schimb pentru aceste zile câte 12 falci imaș, fânat și loc de arătura, pentru sateanul fruntaș cu 16 boi; 9 falci pentru mijlocaș cu 12 vite și 5 falci pentru codașul cu 4 vite. Regulamentul Organic sporește numarul zilelor de muncă de la 43 la 53, iar pământul îl reduce: pentru fruntaș, socotindu-i maximul de 4 boi (pentru mai multe vite trebueà să se înțeleaga cu proprietarul), la $5^1/_2$ falci; pentru mijlocaș cu 2 boi, la 4 fălci, și pentru codaș (o vaca) la $2^1/_2$ falci. In Muntenia chiar adunarea de revizie a Regulamentului mai micșorează înca și această întindere, reducând numarul pogoanelor de fânaț dela 5 la 3, pe motivul ca țăranul ar avea cocene, pae și mohor, și acest amenda-

31. Adecă: a impune proprietarului de a da săteanului pământ de hrană.

32. Vezi *Uricarul*, VIII, p. 112. Kisseleff c Nesselrode, Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 394, recunoaște că: „la masse des habitants paye en verite à la noblesse directement les droits seigneuriaux. Elle leur paye indirectement les pensions et les traitements; *puisqu'elle supporte exclusivement* le poids des charges publiques".

33. Ultimul urbariu este acel al lui I. S. Sturza voevod din 1828. *Uricarul* II, p. 225. El reînnoiește dispozițiile Urbariului lui Moruzi din 1805.

www.dacoromanica.ro

ment trece—lucru caracteristic—aproape în unanimitate, cu singura excepție a lui Barbu Știrbeiu Vornicul, Domnul de mai târziu al Munteniei [34].

Daca sporul muncei nu este așà de batator la ochi, reducerea pamântului de hrana este atât de simțitoare, încât ne ar veni greu de crezut, daca nu ar fi atestata de documente afara de orice banueala, precum și de marturisirile cele mai vrednice de credință [35]. Așà asupra întinderei mari de pamânt de care se bucurau țaranii dupa urbarul lui Moruzi din 1805, pastrat întocmai de Ion Sandu Sturza, ne spune calatorul ungur Vincenz Batthiany, ca: țaranul Moldovan este înzestrat de stapânul sau cu *bogate întinderi de pământ* și-i da pentru aceasta numai zeciuiala și 12 zile de boeresc [36].

Kisseleff aparase mult interesele țăranilor contra lacomei boierimi. Intr'o scrisoare catre Butenieff, el spune, ca ar trebui numai decât să se introducă oarecari schimbari în Regulamentul trimis Porței spre aprobare, de oarece dispozițiile lui fiind redactate numai de boieri, ei nu au avut în vedere decât interesul rau înțeles și exclusiv al proprietatei, așà ca dispozițiile lui sunt putin echitabile pentru țarani. Adunarea de revizie compusa iarași numai din boieri, se grăbì pentru aceleași motive de a învestì aceste clauze cu a ei întarire. Așà cum sunt concepute întocmirile actuale, ele dau putința Principelui și

34. *Analele parlamentare*, I, p. 67.

35. Deși poate să ne pară lucrul îndestul de extraordinar; dar boieri neavând ce face cu pământul îl dădeau țăranilor în intinderi foarte mari. Urbariile vechi dau însă întinderi deosebite de pământ puse la indămâna țăranului de către boier. Așà urbariul lui Moruzi din 1805, *Uricarul* II, p. 136, încuviințează 20 de fălci fruntașului, 15 mijlocașului și 8 codașului. Alt urbariu, nu se știe al cui, *Magazinul istoric pentru Dacia*, II, p. 306, dă cifrele reproduse în text. In *Ist. Românilor* VI, p. 122 primisem datele arătate de documentul din *Uricarul;* dar temându-mă ca cetirea cifrelor să nu fi fost greșită la Urbariul lui Moruzi, lucru ce se cam întâmplă Uricarului (vezi greșala înviderata notată în *Istoria Românilor* VI, p. 118 nota 17), luăm mai bine cifrele mai mici ale urbariului din Mag. ist., care se potrivesc și cu arătarea lui Kisseleff, că pământul ar fi fost redus la 1/2. Dacă admitem urbariul lui Moruzi, ar fi trebuit ca Kisseleff să fi zis, că pământul a fost redus la 1/3 sau chiar la 1/4.

36. *Reisedurch einen Theil Ungarns, Siebenbürgens, der Moldau und Bukowina im Iahre 1805*, Pest. 1811, p. 105.

www.dacoromanica.ro

adunarilor, ale caror interese de proprietari sunt identice, de a întrebuința toate mijloacele vechiului regim, pentru a zdrobì clasele de jos. Regulamentul de și a menținut numarul de zile de muncă[37], nu încuviințeaza satenilor acelaș spațiu de pământ, și lasa sa subsiste clauze învederat îngreuietoare pentru sateni, și cari devin înca și mai apasatoare, *de când spațiul la care aveau dreptul până acum este comparativ redus la jumătate*[38].

Tot așà și deputații țărani se tânguesc în desbaterile divanului ad-hoc din 1857 din Moldova, că «înnainte de Regulament sateanul aveà 10, 15, 20 de falci, ridicà vite îșì prindeà nevoia; cu Regulamentul munca s'a împovarat, iar pamântul s'a micșurat [39].

De aceea și Principele Gh. Bibescu, în un memoriu asupra mănastirilor închinate, arata, ca guvernul, pentru a puteà îndatorà pe țarani a se achità de *noile datorii* către proprietate, a trebuit *sa'i ușureze*, nu numai reducând foarte mult contribuția personala, dar jartfind înca multe ramuri de venituri publice, precum vama interioara, oieritul, vinăritul, dijmaritul, tutunaritul și altele [40]. Este învederat ca în mintea Principelui, aceasta ușurare și aceste jertfe au fost facute, spre a compensà îndatoririle *mai grele* ale Regulamentului, în ce privește raporturile țaranilor cu boierii.

Regulamentul declara, nu e vorba, că șerbirea este desființata, și ca țaranul nu mai este alipit de glie; dar el legà libera lui stramutare de atâtea greutați, încât o faceà numai închipuita. De aceea și gasim pe reprezentantul

37. Am văzut că chiar le-a mărit.

38. Kisseleff către Butenief 2 Aprilie 1832 *Uricarul* IX, p. 340: „*Depuis que l'espace de terrain auquel les villageois avaient droit jusqu'ici, est comparativement réduit de moitié*". Comp. Mireovici c. Sfatul ocârmuitor 28 Aprilie 1832 în D. Sturza Scheeanu, *Acte și Legiuiri privitoare la Chestia țărănească* I, 2, p. 101 ? „Les obligations et les redevances seigneuriales à l'égard des journées de travail du villageois devant être, d'après le Réglément moldave, maintenues sur l'ancien pied, tandis que la portion de terrain à leur donner a été considérablement diminuée".

39. Ședința din 18 Decemvrie 1857 în Buletinul desbaterilor divanului ad-hoc 1858 Iași. *Acte și documente* de Sturza VI, p. 252.

40. Memoriu din Aprilie 1844, Principele Gh. Bibescu. *Domnia lui Bibescu*, I, p. 119.

www.dacoromanica.ro

taranilor din comisia proprietatei din 1848, Ene Cojocaru, spunând: Nu este omul rob când n'are voie sa se duca de pe o moșie pe alta? Ce însemneaza apoi, în Regulament, pedepsele acelea, ca sa plătim toată claca pe un an înnainte, iar toate sadirile și alte lucruri muncite de noi sa ramâna degeaba proprietarului? Aceste nu ne robesc oare? Dar nici prin fuga nu scápam, de oarece vin îndata arendași și gonaci și ne ieau legați și ne aduc iarași la urmă, întocmai ca pe niște robi, închizându-ne prin beciuri pe vreme de iarna, fara de foc, aruncând și apa pe noi ca să degeram, ca cu patima acelora sa sperie și pe ceilalți [41].

Ce împrejurari împinsesera pe boieri a sporì pe de o parte munca țaranului, pe de alta a-i reduce în chip așà de simțitor întinderea pamântului de hrana? Raspunsul ni-l da schimbarea daraverilor comerciale din Marea-Neagră, și deci din porturile dunarene în urma tractatului de Adrianopole din 1829. Prin acest tractat, Marea-Neagra este deschisa corabiilor de negoț ale tuturor statelor europene. Țările Române care pănа la acea data fusesera mai mult crescatoare de vite decât producatoare de cereale, sunt deodata cercetate de popoarele apusene pentru grânele lor. Comerțul cu aceste producte încetează de a mai fi facut numai cu prețuri impuse de negustorii turci cari veneau, cu punga într'o mâna și cu cuțitul în cealalta, pentru a silì pe agricultorii români sa le vânda cerealele pe prețurile ce voiau ei sa le dee [42]. Cu alte cuvinte Țarile Române încetează dela 1829 înnainte de a mai fi *chelerul*, adica grânarul Impărației Otomane, și comerțul făinoaselor începe a devenì unul din izvoarele lor de căpetenie de îmbogățire.

Boierii simțîra îndata desvoltarea ce o puteà dobândì

41. Procesul verbal al seanței a III-a a comisiei proprietății. *Anul 1848 în Principatele Române*, III, p. 363. Adaoge «ele spuse de Cojocarul în seanța a IV-a, *Ibidem*, p. 392.

42. O foarte bogată și amănunțită expunere a comerțului Țărilor Române 'nainte de tratatul de Adrianopole, vezi în Prefața lui N. Iorga la vol. X al *Documentelor* Hurm., No. III și IV.

www.dacoromanica.ro

acest comerț și deci cultura pamântului care era menită să-i dee zborul. Ei începura a da preț pamântului, pe care până acum îl risipisera, neavând ce face cu el.

Pe de alta parte ei învățara și trebuința de a exploată cât mai mult munca țăranului, pentru a o aplică la producerea recoltei. De aceea boierii care ei mai ales regulasera raporturile lor cu țaranii, îngrijiră ca prin dispozițiile nouei legi, munca clacașilor să fie sporita, iar pamântul ce li se da în schimb să fie micșurat.

Asupra sporirei prețului grânelor la acea epoca, avem o vie dovada în vorbele preotului Neagu, în comisia de proprietari și de țarani instituita de Revoluția din 1848, și care spune, ca a venit vremea să vie Englezi, Francezi și alții, să dee câte lei 250 pe chila de grâu, 75, 80 și 90 pe chila de orz. Acum care de care din proprietari sa'și deșarte magaziile de producte și sa'și umple casele de aur și de argint. Acuma ce fac proprietarii, când își vad casele pline de atâta avere? Alearga ziua și noaptea a mai gasì un petec de pământ, sa'l rascumpere [43].

Tot în acest sens vorbesc și proprietarii mari în Incheierea majorității lor din divanul ad-hoc al Moldovei: Astazi în urma repedei desvoltari a comerțului, agricultura a luat o întindere așà de mare, încât puține moșii de câmp au înca locuri pentru creșterea vitelor. Astazi când prețurile pamântului s'au suit la un grad proporțional cu acea desvoltare; când pe de alta parte prețul muncei, din cauza înmulțirei brațelor și a înlocuirei lor prin mașini, n'a putut crește într'o aceeași proporție, Regulamentul Organic și așezamântul de fața au trebuit sa puna și au și pus în măsura mai potrivita anuala

43. Vezi și Kisseleff, Cuvântare la deschiderea adunărei de revizie, Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 363: „La hausse considérable des produits de la terre, en assurant d'un côté aux propriétaires des revenus bien plus élevés". Cum era mai înainte, nu o spune Mihail Sturza în un memoriu al său din 1829. Hurm., *Doc.*, supl., I, 5, p. 32: „Le vil prix auquel les habitants sont, faute de concurrence, réduits à livrer leurs céréales aux Turcs Kapanlis qui ne permettent aux bâtiments d'aucune autre nation de s'approvisionner dans le port de Galatz".

www.dacoromanica.ro

valoare a pamântului ce proprietarul da țaranului, cu munca pe care acesta o da celui întâi» [44].

Țăranul însa având nevoie de mai mult pamânt de imaș și fânaț, decât acel încuviințat de Regulament pentru maximul de vite prevazut în el, luà tot prisosul ce-i trebuià, cu chirie dela boier, îndatorindu-se a i-l platì în bani sau mai curând în muncă, de care boierul aveà nevoie pentru a cultivà cât mai multe grâne.

Din aceasta nevoie a țăranului de a luà pamânt cu chirie dela boieri, se explică căderea lui tot mai adânc în lanțurile acestui din urma. De aceea ministrul Rusiei Nesselrode, spuneà, ca proprietarii se folosesc de nevoea de pamant a țaranului, pentru a zdrobì pe acest din urma prin prețurile pe care i le cer, pentru toate pamânturile de cari țaranul are nevoie, peste acele hotarâte de Regulamentul Organic . Acelaș lucru este adeverit de rostirile reprezentantului proprietarilor în comisia proprietații din 1848, Lenș, când îndreptățește suirea chiriei pamântului cu aceea, ca slobozindu-se schelele țarei, dupa ce s'au suit prețurile, au trebuit sa se urce și chiriile [45]. Pe aceasta împrejurare se va hultuì tot mai mult chestia agrara dela noi din țara, care va dominà tot mai deplin viața partidelor politice.

Este de observat, că țaranul aveà mai mare nevoie de pamânt decât proprietarul de munca, de oare ce acesta puteà să'și aduca muncitori de peste hotar. De aceea și zice Ioan Ionescu în comisia proprietații din 1848, ca țaranul neavând material de lucru, este mai în pericol decât proprietarul lipsit de brațe [46]. Ca proprietarii obișnuiau înca de pe atunci a aduce lucratori agricoli de peste hotar, ne-o spune încheierea majorității proprietarilor mari din divanul ad-hoc al Moldovei, care vor-

44. *Buletinul ședințelor adunării ad-hoc a Moldovei*, Șed. din 16 Dec. 1857 în *Acte și Doc.*, de d. A. Sturza, VI.

45. Comitele de Nesselrode, după informații dela consuli, c. Miltitz, 20 Februarie 1841, *Doc.*, Hurm., X, p. 506. Lenș în seanța a III-a a comisiei proprietății. *Anul 1848 în Principatele Române*, III, p. 393.

46. Seanța a 6-a a comisiei proprietății. *Anul 1848 în Principatele Române*, III, p. 474.

www.dacoromanica.ro

beşte într'un loc de naimirea de argaţi şi de lucratori din alte ţari, precum din Bucovina, Galiţia şi Transilvania» [47].

Ni se poate părea destul de straniu, ca ţaranii cari se revoltasera pentru recrutare, sa n'o faca atunci când aplicarea Regulamentului aduse o îngustare atât de însemnată a pământului lor de hrana. Nici un document al timpului nu pomeneşte de o mişcare ţaraneasca datorită acestei împrejurari; nici un raport al consulilor străini, cari cu toate acestea înştiinţează pe guvernele lor despre cele mai mici fapte petrecute în Ţarile Române, nu conţine nici o abatere de gând catre o izbucnire a nemulţămirei ţaranilor cu reducerea pamântului, cu toate ca aceste rapoarte nu lipsesc a se îndeletnici destul de pe larg cu celelalte mişcări, precum acele ale boierilor mici, ale neguţitorilor şi chiar ale ţaranilor privitoare la recrutare [48].

Cauza acestei linişti atât de neaşteptate stà în faptul ca Rusii, ocupând Principatele, aveau în ele armata, şi ca deci o rascoala ar fi fost primejdioasă pentru acei ce ar fi întreprins-o. Ţaranii mai ales experimentasera aceasta, tocmai cu prilejul rascoalei lor contra recrutarei.

Rusia cautase prin legiuirea întocmita de ea în Ţarile

47. Proc.-verb. al şed. Divanului ad-hoc din 18 Dec. 1857, în *Acte şi Documente*, VI, 1, p. 353. Vezi şi *Ceva despre adunarea ad-hoc a Moldovei şi despre Questiunea ţăranilor* de I. Gheorghiu Băcăuanul, Paris, Noemvrie 1857, p. 15: „Am dat moşia cu dijmă la ori care muncitor ar fi venit să'mi cee; am lucrat'o cu argaţi *şi cu oameni aduşi de peste graniţă*".

48. Asupra unor protestări ale ţăranilor contra Regulamentului, găsim întâi o arătare cam nelămurită în „Cuvântarea lui Kisseleff la deschiderea sesiunei a 2-a a adunărei obşteşti din Moldova" Hurm., *Doc.*, supl., 1, 5, p. 4: „D'où vient cependant que dans certaines communes se soient manifestées des inquiétudes et qu'elles aient éclaté en plaintes formelles jusqu'auprès de la Vice-Présidence? C'est que le paysan, repoussé dans ses justes réclamations, ne trouvait contre l'avidité du propriétaire ou plus souvent du fermier, qu'un froid déni de justice". O adresă confidenţială a lui Kisseleff c. Mircovici arată teama guvernatorului despre nemulţămirile pe care restrângerea pământului puteà să le deştepte între ţărani: „Le conseil administratif ne devra pas perdre de vue, ni la disposition des esprits, ni combien les innovations les plus salutaires exigent de ménagements, toutes les fois qu'elles peuvent être envisagées comme onéreuses; car la répartition d'un espace de terrain déterminé peut paraitre désagréable à la masse du paysans, accoutumés à jouir de l'étendue de terrain qui leur convient". Adresa din 14 Martie 1832 în D. Sturza Scheianu, *Acte şi Legiuiri relative la chestia ţăranului*, I, 2, p. 100.

www.dacoromanica.ro

Române să câștige în favoarea ei clasa boiereasca, jertfindu-i cu totul pe țarani. Daca ea izbuti, pentru mare parte din boierime, a o atrage în apele ei, cugetele mai alese din această clasa nu se lăsara ademenite de interesul personal, pentru a jertfi cu totul pe acel al întregului din care făceau parte.

Dar Regulamentul avù mai ales un mare efect asupra ideilor egalitare și deci și de libertate, prin ascuțirea tocmai a regimului privilegiului care își înfipse mai adânc pironul în sufletul poporului român.

De aceea se explică nemulțamirea întregei clase apasate cu aceasta nedreapta legiuire, și deci îndreptarea ei în contra Rusiei care o impusese și a privilegiaților ce se foloseau de dânsa. Și daca massele neculte nu puteau decât sa sufere mai ascuțit boldul nedreptații, și sa ridice numai spre izbavire mânile către cer, partea aleasa a boierimei române, acea hrănita cu idei liberale și egalitare, ajutată de acele elemente din popor care se înnaltasera catre sferile mai superioare, prin cultivarea inteligenței, radicara glasul și chiar brațul atuncea când li se ivì prilejul potrivit, târând în șivoiul croit de ele și massele adânci și necunoștiute ale poporului.

Avem sa aratam acuma cum se încordara tot mai mult raporturile între privilegii și ideile egalitare în timpul domniilor regulamentare.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VIII

PARTIDELE POLITICE IN MUNTENIA (1834 1848)

In timpul domniilor lui Alex. Ghica 1834—1842 și a lui Gh. Bibescu 1842—1848 în Muntenia, și a lui Mihail Sturza 1834—1849 în Moldova, se petrec doua serii de fapte cari întaresc tot mai mult alcătuirea partidelor politice. Intâia serie este data de tendința ambele lor ramuri ale partidei naționale de a se emancipà din înnabușitoarea epitropie ruseasca. Pe când însa grupul conservator al partidului național doreà mantinerea, ba chiar ascuțirea Regulamentului Organic care-i asigurà așà de mănoase privilegii, elementele liberale doreau mântuirea poporului român de regimul privilegiului, și îndrumarea lui spre o viața de libertate și de egalitate. Dar ambele aceste ramuri tindeau la emanciparea de sub tutela ruseasca.

Aceste doua mișcari,—când merg mâna în mâna, când se încrucișeaza, și cu toate ca ambele contribuesc la înnalțarea conștiinței poporului, totuși ele sunt uneori reprezentate prin personalitați cari sunt în lupta între ele. Ceea ce unește toate sufletele românești în avântul lor catre emancipare, este tendința națională; ceeace le desbină este acea după libertate și egalitate. Așà se întâlnesc boieri cari ridicau sus steagul demnitatei naționale, cautând sa scuture jugul strain și sa lumineze înnainteneamul prin învățaturi; dar cari nu voiau sa auda de

www.dacoromanica.ro

libertați launtrice, și mai ales nu voiau sa li se pomenească despre egalizarea claselor sociale. Sunt alți boieri, și încă nume mari ale poporului, cari și ei, înflacarați de dorința de emancipare, se pun și în fruntea mișcarei liberale și egalitare. Pe de alta parte elementele ridicate spre lumina din poporul de jos sunt în cea mai mare parte partizani ai naționalității, libertății și egalității întrunite. Dar se întâlnesc și între aceste elemente oameni alipiți prin interesele lor personale de boierii cei retrogrizi, și cari le împartășeau deci parerile. In sfârșit se întâlnesc și fețe de acele ce tot la straini se închinau și se supuneau, crezând că numai dela ei va veni scăparea și mântuirea. Acești boieri însa se întâlneau cu acei naționaliști conservatori, în năzuința pastrarei regimului privilegiilor.

Se vede de aici ce împestrițat erà corpul politic al Țarilor Române, chiar dela începutul înfriparii vieței sale, și erà firesc lucru sa fie așà, de oarece nici odata alcatuirea partidelor politice nu se face pe temeiul împartirei în clase sociale, ci numai pe acel al ideilor, prin cari se apropie adesea ori elemente din straturi deosebite și se îndepartează elemente din acelaș strat.

Partidele politice sub Alex. Ghica. — Baronul de Rukman ce fusese rânduit consul în București odata cu alegerea Domnitorilor, se purtà ca un adevarat stăpân al Țarilor Române. El impune lui Ghica chiar dela început luarea în minister a doi boieri neprieteni lui: Barbu Știrbei și Constantin Șuțu [1]. Toate numirile dregătorilor, chiar și a celor mai mici, se faceau numai cu învoirea consulului. Toate procesele erau controlate de el, și adeseori el cereà revizuirea unor pricini hotarâte desăvârșit, prin întarirea domneasca. Fiecare masura ocârmuitoare sau legiuitoare trebueà, înainte de a fi realizata, sa obțina aprobarea puternicului consul. Autonomia Mun-

1. La *Principauté de Valachie sous le Hospodarat de Bibesco* par A(dolphe) B(illecocq) agent diplomatique dans le Levant, Bruxelles 1848, p. 42.

www.dacoromanica.ro

teniei nu mai există, nici macar în masura în care o îngăduise regimul turcesc[2].

Un document al timpului ne spune, ca Consulii ruşi aveau drept menire a îndreptà cu energie abaterile reale la care ocârmuirea s'ar puteà dedà, şi a împiedecà repetarea acelor abateri [3]. Înţelege oricine la ce abuzuri deochíate puteà conduce o asemenea putere, data unor oameni cari, deşì erau agenţi imperiali, erau departe de a fi nişte sfinţi, mai ales fiind data corupţia cea atât de adânca a ocârmuirei ruseşti care'şi luase doar sarcina de a moralizà pe cea românească.

Acest amestec atât de supărător în mersul trebilor muntene, trebueà sa deştepte iar opoziţia ce se manifestase odata, când cu preşidarea de către agentul rus Minţiaki, a comisiei de întocmire a Regulamentului. Opoziţia izbucneşte de odata şi cu mare violenţa, cu prilejul introducerei unei modificari în textul tiparit şi desăvârşit al Regulamentului Organic. Opoziţia ce fusese reprezentata la prima ei ivire prin Vacarescu, acum se întrupeaza în Ioan Câmpineanu, fiul lui Scarlat şi elevul profesorului francez Laurençon care'l învaţase alte idei asupra demnităţei oamenilor şi popoarelor.

In 1831, când se înfiinţase oştirea, Câmpineanu intrase în ea cu rangul de maior, la care-i dădeà dreptul boieria lui de Paharnic. Aici el strânsese legaturi de prietenie cu Nicolae Golescu, Ioan Voinescu, Nicolae Teologul, Constantin Dâmboviceanu şi alţi ofiţeri tineri de vârsta lui. Dupa aceea facând cunoştinţa cu Heliade, înfiinţa cu el Societatea Filarmonica în 1833. Ales ca deputat al judeţului Braila, Câmpineanu intră în adunare unde, întovarăşindu-se cu Emanuel Băleanu, Iancu Ruset şi Grigore Cantacuzino, formara un mănuchiu de oameni hotărâţi a face sa patrundă în adunare spiritul de demnitate omeneasca ce'i însuflà pe ei. In mai puţin de doi ani

2. Regnault, p. 184; Vaillant, II, p. 372, Portofolio, un articol scris de un Englez în Bucureşti 14 Martie 1836, *Uricarul* VI, p. 6.

3. Nesselrode c Miltitz, 20 Februarie 1841, Hurm., *Doc.*, supl., 5, I, 4, p. 507.

www.dacoromanica.ro

acest simbure adună în jurul lui pe cea mai mare parte din deputați, în cât ideile lui Câmpineanu deveniră predomnitare în adunare[4]. Ioan Câmpineanu erà însa nu numai un luptator energic pentru înnălțarea neamului, ci și un împărtășitor al ideilor liberale. El da cel dintâi în Muntenia exemplul desrobirei Țiganilor, slobozind din robie pe toți Țiganii moșteniți dela părinți; aceasta în anul 1834[5].

Opoziția condusa de Câmpineanu începù a criticà actele Domnitorului facute cu prea mare plecare către consulul rusesc, precum și amestecul acestuia prea pe față și adânc în afacerile țarei

Rukman impuse domnului a trimite adunarei o dojana pentru spiritul ei răsvratitor, contra caruia va fi nevoit sa întrebuințeze asprimea. Adunarea, atinsa prin aceasta mustrare, respinge cu energie învinuirea, tratând în protestul ei pe Domn de trândav și pe miniștrii lui de «necapabili[6].

Tocmai atunci împlinindu-se sorocul de 5 ani al adunarei, se procede la alegerea unei alteia, în care însa întreaga opoziție este realeasă, cu toate silințele Domnului și ale Consulului Rukman de a împiedicà reintrarea ei în adunare.

Rukman atunci se gândește sa dee o mare lovitura. Printr'un ofis catre domn, el cere ca sa se adune într'un cod unitar toate legiuirile cé se adăugasera catre legiuirea organica, dela întocmirea ei încoace. Dar el mai cereà totodata ca, în noua redactare a Regulamentului, sa se introducă un articol care prevedeà, ca orice modificari ulterioare ar fi sa se facă Regulamentului, nu vor puteà aveà loc, nici vor puteà fi puse în lucrare, decât în urma unei autorizari speciale a Sublimei Porți, cu con-

4. Ion Ghica „Cuvânt de primire în Academia Română". *Analele Academiei* Seria II, Tom. III, Secția II, p. 48.

5. *Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură*, 1844, p. 316.

6. Felix Colson, *l. c.*, p. 11. Compară Vaillaut, *l. c.*, II, p. 385. Regnault, *l. c.*, p. 185.

www.dacoromanica.ro

simțimântul curței proteguitoare . Consulul adaugă, ca «acest text, deși există în exemplarul originar ce se afla depus în archivele statului, fusese din nebagare de seama omis din textul tiparit în 1852 [7].

Și într'adevăr în textul originar, acest articol se vede trecut la sfârșit chiar, deasupra subsemnaturei deputaților; dar deși scrisul este de aceiași mâna, el este mai strâns și mai înghezuit, încât se vede ca a fost adaos în urmă, în spațiul de respect lasat între sfârșitul textului legiuirei și subsemnaturile deputaților [8].

Mulți din deputații adunarei celei noue din 1837 fusesera membri în acea de revizie din 1831, precum Ștefan Balaceanu, Emanoil Baleanu, Ioan Câmpineanu, Ioan Oteteleșeanu, Grigore Cantacuzino, Iancu Ruset și Ioan Filipescu, fiind Ștefan Balaceanu chiar unul din secretarii acelei adunari [9]. Ei își aduceau bine aminte, ca acel articol nu există pe atunci în Regulament, și convingerea lor fu întarita de Heliade care tiparise în tipografia lui

7. Sakellario către Königsmark 11 August 1837, Hurm., *Doc.*, X, p. 485: „Ce règlément après avoir reçu la sanction requise, fut imprime et tiré à 2000 exemplaires qui furent publiés. Mais la disposition dont je vous parle ne s'y trouve par insérée". *La Principauté de Valachie sous le Hospodarat de Bibesco*, p. 43: „Le baron de Rukman avait eu outre insisté qu'on y retablit la clause portant que nul changement ne pourra être fait etc. etc., clause qui se trouvait dans l'acte original du Réglément Organique sous la signature de tous les boyards, mais qui n'avait pas été insérée par inadertance dans le texte du Réglement imprimé".

8. Am constatat eu însumi acest fapt ce pare cu totul extraordinar, *dar e așă*. Regulamentul fu luat de un agent rus (poate chiar Kisseleff!!) și trimis la Consiantinopole, în 1831, și inainte de a fi fost înaintat acolo, el fu supus la operația introducerei prin fraudă a articolului final. Că textul Regulamentului fusese adaos la acea epocă, se vede din o adresă a lui Rukman c. Ghica, 28 Iulie 1834, Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 464: „M. de Butenieff, en remettant au ministère ottoman le texte de Réglement (în 1831, innaintea punerei lui în lucrare), a jugé nécessaire d'y joindre une clause *en forme de conclusion* (ca articol final) qui porte qu'il ne sera introduit désormais aucun changement dans la législation du pays". Dar consulul pe atunci explică că aceasiă clauzulă „ne se rapporte qu'*aux dispositions fondamentales*" și nu la cele ordinare. (Mai vezi o adresă identică trimisă de Mințiaky lui Sturza tot din 28 Iulie 1834, Hurm., *Doc.*, supl., I, 5, p. 65) Prin urmare în 1831, când Regulamentul fusese trimis la Constantinopole, clauzula era acum introdusă, dar nu de Butenieff, ci de cancelariile rusești din Muntenia, cu ajutorul cali rafului care copiase întregul text al Regulamentului și introdusese la urmă și articolul final. Așă povestește lucrurile și Heliade.

9. *Analele parlamentare*, I, p. 65.

www.dacoromanica.ro

Regulamentul în 1832, al caruia text tiparit nu conținea acel articol.

Deputații se convinsera deci, ca articolul fusese introdus dupa iscalire în textul oficial, atunci când manuscrisul fusese încredințat autorităților rusești spre a'l trimite la Constantinopole. Cine altul puteà fi autorul falșului îndrazneț, decât agenții ruși cari, în râvna lor cea mare de dominare, voeau sa rapească Țarilor Române pana și umbra lor de autonomie.

Intr'adevăr acest articol tindea a împiedică orice reformă, chiar și în dispozițiile de simplă legiuire conținute în Regulament, și nu numai în acele constituționale cari bine înțeles nu puteau fi atinse de Români, fara consimțimântul celor două curți.

Dar, pentru aceasta aparare a dispozițiilor fundamentale, există un articol anumit în Regulament (52 al Munteniei, 55 al Moldovei), care prevedeà, ca orice act sau hotarâre a adunarei obștești și a gospodarilor, care ar fi protivnica privilegiilor Principatului, sau tractatelor și hatișerifurilor date în favoarea lor, sau drepturilor curților suzerane și proteguitoare, trebue privit ca nul și neavenit». Rușii însa nu se mulțameau numai cu neatingerea dispozițiilor fundamentale; ei voeau sa împiedice orice încercare de legiuire neatârnata a Țărilor Române, ceeace erà învederat o atingere a autonomiei lor.

Boierii cari știau, că Regulamentul conținea articolul opritor al atingerei dispozițiilor de temelie (52 și 55), nu înțelegeau ce erà de nevoe repetarea acelei dispoziții, la încheerea întregei legiuiri. Ei susțineau deci, că și în artîcolul al căruia recunoaștere se cereà de consul, pe motivul ca fusese omis la tipar, ar trebuì sa se înțelcaga tot despre *bazuri* [10], adeca despre principiile fundamentale.

10. Procesul-verbal al comisiei de unificare a Regulamentului, din 23 Martie 1837. *Analele parlamentare*, VII, p. 528: „Comisia socotește ca dulnul acestui period (frază) unde se zice: *orice modificații*, înțelege în sine modificații la *bazurile* (bazele fundamentale) Regulamentului, și ar fi bine să se adaoge lângă cuvântul modificații, cuvântul. *bazuri*.

www.dacoromanica.ro

Când li se spuse însă adevăratul înțeles pe care Rukman voià sa'l dee acelui adaos, adunarea în mare majoritate începù să protesteze cu energie contra acestei uciderì desavârșite a autonomiei țarei. Se auzeau de pretutindeni rașunând strigate: nu cunoaștem acest articol; el nu se vede tiparit în ediția oficiala din 1832. Protestam însași în numele Rusiei ce se zice proteguitoarea drepturilor patriei noastre, contra acestei încălcări a autonomiei ce ne este garantată» [11].

Adunarea, în urma acestor desbateri, trimite Domnului o adresă, în care se spune, ca «Regulamentul manuscript conține în adevar câteva rânduri, dupa care orice dispoziție administrativă sau schimbare ce s'ar puteà face fara învoirea curței proteguitoare, ar fi privită ca nula. Acest articol nefiind tiparit prin ordinul fostului guvernator, generalul Kisseleff, a trezit luarea aminte a adunarei în scopul de a se convinge de adevarul unui asemenea adaos, și dupa ce a luat în bagare de seama toate împrejurarile, a ramas convinsa ca domnul general Kisseleff, dupa toată dreptatea nu puteà face un atare articol adițional, de oare ce se afla în contrazicere fățișa cu toate privilegiile acestei țari [12].

Erà îndestul de stravezie învinuirea de fals, comisă în textul originar al manuscrisului; caci dacă acest articol s'ar fi aflat în Regulament, atunci când boierii pu sesera iscalitura lor, cum de mai protestau acum?

---

11. Heliade, *Equilibriul între Antiteze*, p. 95. Comp Sakelarie c. Königsmark, 11 August 1837, Hurm., *Doc*, X, p. 486: „Une discussion *très orageuse* se souleva dans la première séance de l'assemblée. Les deux partis (acel pentru înserare și opoziția) s'attaquèrent avec véhémence et se prodiguèrent même réciproquement les invectives et les injures les plus violentes". Comp. Mitrop. Neofit către Nesselrode, 31 Decemvrie 1840, Hurm., *Doc*, supl., I, 4. p. 501: „Depuis les déplorables désordres de la session de l'année 1837, l'assemblée trompée et indignement abusée, s'était discreditée par des actes d'insigne folie de quelques misérables meneurs".

12. Adresa din 21 Iulie 1837. *Analele parl*, VII, p. 532, subsemnată de 21 deputați din 33. Vezi procesul-verbal al ședinței în care se votează adresa, 10 Iulie 1832. *Ibidem*, p. 32. Se crede că adresa de protestare a adunărei a fost redactată de profesorul Consr. Moroiu, fost bursier din 1822. Bariț în *Foaia pentru minte*, No. 25, 30, 1848, reprodusă de *Anul 1848 în Principate*, II, p. 464.

www.dacoromanica.ro

Consulul Rukman aflând de adresa adunarei, protesteaza și el, arătând adânca lui mirare asupra întimpinărei radicate de adunare, contra schimbărei introdusă în noua redactare a Regulamentului; ca ea ar fi calcat datoriile ci, ceea ce nici odata nu va puteà rămâneà nepedepsit; «protestez, urmeaza consulul în chipul cel mai formal în contra unui demers atât de neregulat și de contrar respectului datorit celor doua înnalte curți etc. etc.» [13].

Intr'o alta nota catre un mare personaj rus, Rukman arata, ca regreta foarte mult ca asemenea necuviinți sa se fi putut întâmplà în Muntenia *în timpul administrației sale* [14].

Un firman al Porței ordonă introducerea cu deasila a articolului fraudulos. Adunarea fu convocată dupa sosirea firmanului, anume pentru a îndeplinì porunca Porței.

In urmatoarea zi, 15 Mai, se deschide adunarea. Sila se ceteà pe fețele tuturora. Domnul înainte de a subscrie, lepada condeiul de doua ori, zicând ca nu e bun. Ioan Câmpineanu nu erà fața. Ceilalți membrii subscrisera, însa cu rezerva, ca o fac din porunca Sultanului [15].

Amenințarea Rusiei cu pedeapsa, nu întârzie de a se produce. Emanoel Baleanu și Ion Câmpineanu fura surguniți [16]; Ioan Otetelișeanu și Iancu Ruset prigoniți pănà când cerura iertare dela Rușì. Totuși, cum zice Heliade:

De atunci din 1837, deși dateaza căderea lui Ghica, deși atâția și atâția devenira victime, dateaza și declinul protectoratului exclusiv al Rusiei, atacat în fața lumei

---

13. Folix Colson, *l. c.*, p. 99.

14. Nota lui Rukman din 17 Iulie 1837. *Ibidem*, p. 105. Comp. G Chainoi (Ion Ghica), *Dernière occupation des Principautes Danubiennes*, Paris, p. 41.

15. Barți, în *Foaea p. Minte*, 1848, p. 28-30. *Anul 1848 în Principatele Românе*, II, p. 465 466.

16. Ioan Câmpineanu se duse la Constantinopole; de acolo la Londra și la Paris pentru a protestà la puterile apusene contra silniciei aduse Țarei Românești. La aceasta călătorie a lui Câmpineanu se abate gândul lui Nesselrode când într'o adresă c. Mitrop. Neofit, 20 Febr. 1841. Hurm., *Doc*, supl. I, 4, p. 507 îi spune: „L'orșqu'on songe surtout à ces hommes qui sont partis du sein de l'assemblee, pour se rendre à l'élranger et y conspirer contre le repos et la tranquil té de leur pays".

www.dacoromanica.ro

la Islaz în 1848 și desființat formal prin tractatul de Paris în 1856» [17].

Astfel se petrecù al doilea act al opoziției partidului național contra Rușilor, și numarul acelora ce protestara acuma erà mult mai însemnat decât al celor ce radicaserà glasul contra președarei comisiei regulamentare de un dregator rus. Observam însa, că nici atuncea, nici de astă data protestul său nu pornise dela jignirea unui interes individual, de oare ce nici președarea comisiei, nici atingerea autonomiei prin introducerea articolului fraudulos, nu loveà în afacerile personale ale deputaților protestatori. Ceea ce ei apăraserà în amândoua cazurile, erà demnitatea și cinstea țărei. Erau însa aceste protestari cu atât mai meritorii, cu cât mare îndrăzneala erà pe atunci a radicà glasul contra Rusiei, caci surgunul, poate chiar Siberia puteà sa aștepte pe cel sumeț la ieșirea lui din parlament. Daca fapta cu toate aceste fusese facùta, aceasta se întâmplase, pentru ca în cugetele boierilor începuse a suflà vantul veacului de deșteptare națională, și a se deșteptà instinctul de pastrare al rasei, pe care cei de acum o aparau cu vorba și cu pana, dupa cum mării lor stramoși o aparasera alta data cu arma în mâni pe câmpurile de batalie.

Domnul în aceasta întrebare avù o purtare șovaitoare împingând în ascuns opoziția la împrotivire, iar cu fapta sprijinind cererile Rușilor, ceea ce'i strica și față cu acești din urma și fața cu partida națională [18].

In decursul celor 5 ani cât mai statù Alexandru Ghica pe scaunul Țărei Românești, opoziția contra Rusiei se mănținù mereu; dar ea îmbraca un caracter ceva deosebit, schimbându'și țărâmul pe care ea se desfașurà, de oare ce Rușii vazând, ca spiritul de răzvratire împrotiva lor porneà din un izvor mai adânc, deșteptarea națională a Românilor, ei se îndreptarà contra manifestarilor ei mai directe, acele literare și estetice. Credeà Rusia că

17. Heliade, *Equilibrul între Antiteze*, p. 98.
18. Vezi și a mea *Istorie a Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 144 148.

www.dacoromanica.ro

astfel va puteà stârpì împrotivirea ce o întâlneà stapânirea ei. Nu'şi dadeà samă că mai la urmă şi aceste manifestari nu erau decât tot producte, efecte, şi ca pentru a ajunge a distruge cauza, trebuea să atinga ceva ce nu se poate nici odata lovì prin mijloace materiale: sufletul.

Pentru a înţelege aceasta noua întorsatura în ţinuta partidului naţional, trebue amintit întâi mersul culturei naţionale din acest rastimp în Muntenia.

In memoriile sale, principele Neculai Şuţu arata asupra vieţei boierilor munteni refugiţi la Braşov, ca ei îşi petreceau timpul între un studiu susţinut facut în cercul familiei, şi petreceri de preumblare şi de vânat. Asupra studiilor întreprinse de boieri, am vorbit aiurea [19]. Dintre desfatari, afara de vânat care alcatuià cea mai deasa şi mai placuta, petrecere a boierilor, mai ascultara puţin timp şi producerile unei trupe de opera italiana care jucà în o sala de bal, împrovizata ca sala de teatru. Dar fiindcă numai boierii pribegi susţineau acea trupa, iar localnicii nu, ea fu nevoita sa parasească Braşovul în curând. Această împrejurare ne dovedeşte ca mintea boierimei muntene erà mai desgheţată pe la 1822, decât acea a Saşilor şi a Ungurilor, pentru a nu vorbì de Românii din Braşov. Despre poporaţia locala spuneà un Braşovean mai deştept: Lăsaţi să joace un urs pe scena, şi Braşovenii vor venì toţi [20].

Unii din boieri, precum erà Constantin Radovici din Goleşti, se folosira de deştarea lor, pentru a întreprinde lungi călătorii în Apusul Europei. Golescu organiza îndata dupa întoarcerea lui, în 1826, acea *soţietà* dela care dânsul se aştepta la atâtea urmari bune pentru înflorirea ţarei sale [21]. Soţietaua lui Golescu însa urmareà doua scopuri deosebite. Tinerii se îndeletniceau cu lucrarile de care vorbeşte Neculai Şuţu. Cei mai batrâni

19. Mai sus, p. 133. Prince N. Soutzo, *Mémoires*, p. 40—44.
20. *Ibidem*, p. 44—45.
21. Mai sus, p. 122.

www.dacoromanica.ro

se gândeau la mijloacele de a rasturnà pe Ghica. Din sinul lor porni încercarea de a razvrati poporul muntean prin o a doua mișcare facuta de oameni de ai Vladimirescului, dar care mișcare se sfârși prin spânzurarea capilor ei [22].

Intorcându-se pribegii în Muntenia, dupa Convenția dela Akerman, și Constantin Golescu (calatorul) facând cunoștința lui Heliade, ambii de și aparțineau unor stari atât de deosebite, Golescu boier mare, Heliade fiu al poporului, fiind doritori de a împinge țara lor pe calea propașirei, pun la un loc ideile lor și alcatuesc un program de regenerare, spre a scoate țara din întunerec și neștiința catre lumină și cultura.

Programul constà din urmatoarele punte;

Innălțarea foastei școale a lui Lazar la rangul de liceu și crearea unei alte școale în Craiova dupa modelul ei;

Școale normale în capitala fiecărui județ;

Școale primare în fiecare sat;

Foaie în limba româna și desființarea monopolului tipografiei;

Incurajarea traducerei de cărți straine, și

Intemeierea unui teatru național.

Observam ca aceasta unire a talententelor spre scopuri civilizătoare, desființà hotarele atât de înnalte radicate de formele vieței, între clasele sociale. Alta dovada a aceluiași fapt avem în o scrisoare a fiilor de boieri càre învațau în Paris, și anume: Sovetnic Margeala, Alexandru Leng, Nicolae Baleanu, Constantin Brailoiu, Dimitrie Golescu, Constantin Leng, Ioan Vladoianu și Costache Filipescu, — scrisoare trimisa lui Eliade, cu prilejul ieșirei celui dintâi numar din *Curierul românesc*, la 1 Martie 1829, în care scrisoare odraslele boierești scriu editorului Curierului: Trebue sa știți că în vinele noastre curge sânge românesc și ca inimile noastre nu se pot împiedecà

22. Mai sus, p. 127.

www.dacoromanica.ro

de a saltà de bucurie când află ca se înfiinţează la noi aşezăminte folositoare [23].

Tot în acest sens gasim o alta scrisoare a tânarului fiu de boier, Constantin Brailoiu, unul din subscriitorii scrisorei catre Heliade. Brailoiu laudă în ea foarte mult sârguinţa tovarăşului sau de studii, omul din popor, Petru Poenaru care, spune Brailoiu s'a apucat în special de studiul punţilor şi a şoselelor şi de acel al ridicărei planurilor; aceasta ramura, la care se aplica Poenaru, fiind foarte importanta şi folositoare atât lui în parte cât şi ţărei îndeobştie [24].

Acestea sunt cele dintâi simptome ale unei apropieri a minţilor peste hotarele naşterei, ale unei înfraţiri a cugetelor pe temeiul talentului, şi deci recunoaşterea, ca şi acesta are dreptul de a'şi face calea în lume. In aceasta apropiere, gasim noi primele urme ale democratizarei societaţei româneşti, serie ce va devenì cu timpul atât de puternica.

E drept ca izvorul acestui curent stateà în vechea deprindere a caselor mari boiereşti de a radicâ din stratúrile de jos odrasle catre acele superioare, prin care ridicare se împrospatà cu sânge nou boierimea româna. Dar deosebirea între sistemul cel vechiu şi acestalalt nou, stă în faptul, că mai înnainte, egalizarea se faceà nu pe baza talentului — element democratic, ci pe baza boieriei — element aristocratic. Mai înnainte omul de jos deveneà de seama, pentru ca se urcà în rangurile boierimei. Noul curent cereà ca boierul sa devina de seama, cu cât se urcà pe scara talentului.

Infiinţarea gazetelor, *Curierul românesc* şi *Albina românească*, da pe de o alta parte prilej la apropierea între Munteni şi Moldoveni, care împinge mai departe

23. *Curierul românesc*, 1829, No. 25. Mulţamiri aproape identice trimise lui Gh. Asaki pentru *Albina românească*, apărută la lunie 1829. Vezi No. 48.

24. Citată de d-l Pompiliu Eliade în „*Histoire de l'esprit public en Roumanie*", p. 242. Aratarea d-lui Eliade, că această scrisoare s'ar gasì în Hurmuzachì, *Documente*, X, p. 622 este greşită; acolo este a'tă scrisoare a lui Brailoiu, care însă nu vorbeşte de Poenaru.

www.dacoromanica.ro

prima licarire a ideei unirei pe care am vazut'o rasărind înca dinnainte de 1829, și anume întovarășita dela întâia ei manifestare cu aceea a principelui străin[25]. Anume la o ispitire (examen) facută la școala Vasiliana din Iași, se face o serbare deosebita la care asista și Mitropolitul. Curierul Românesc publica o dare de seama a acestei serbari, atât de însemnată pentru vremile de atunci, aratându'și cu atât mai mult mulțamirea, cu cât doi din profesorii școalei ieșene, Enache Halunga și Andrei Moldovanu, fusesera formați la școala din Sf. Sava [26]. Gazeta lui Heliade fusese învoita a ieși, de catre ocârmuirea provizorie ruseasca, pentru a sluji de organ de raspândire între Români a veștilor de pe câmpul de razboiu, care sa faca cunoscute izbânzile rusești în straturile poporului român. Ea deveneà acum, prin puterea lucrurilor și fara voia Rușilor, un organ și al intereselor naționale românești.

Dar aceasta împingere spre înfrațire a cugetelor române este mijlocita chiar și de Regulamentul Organic care, fiind lucrat de boierii români însufleți̦ți de spiritul național, ca Asaki, Știrbei și alții, ei strecurara câteva articole care desigur nu poarta pe ele pecetea ruseasca. Așà ambele Regulamente, acel al Moldovei și acel al Munteniei, prevad ca învațământul sa se dee în limba națională, aceasta pe temeiul, că s'ar aduce înlesnire școlarilor *în desăvârșirea limbei patriei, dar și pentru că toate trebile publice erau să se trateze în această limbă care este și acea întrebuințată în toate slujbele sfintei credințe* [27].

Că acest articol fusese stilizat chiar de Asaki, se vede de pe faptul, ca el reproduce ideile expuse de dânsul în anaforaua din 1828, când se ceruse de Epitropia școalelor în care Asaki erà membru, înființarea școalei Va-

25. Mai sus, p. 137.
26. *Curierul Românesc* din 2 și 12 Aprilie 1829.
27. *Analele parlamentare*, I, p. 355. Compară Regulamentul Organic al Moldovei.

www.dacoromanica.ro

siliene, și în care învațatul moldovan spune: Mai trebuitoare decât a altor limbi este cultura aceleia a neamului *însăși, în care se fac sfintele rugăciuni și se tractarisesc toate pricinele și care este cea mai puternică legătura spre păstrarea și îmbunătățirea neamului și însuflețirea dragostei către patrie* [28].

Când se atribue deci Rușilor sprijinul învațaturei în limba românească, cum spune o broșura din 1858 [29], se uita, ca Regulamentul fu alcatuit mai ales de boieri, și ca dacă li se atribue lor, și cu drept cuvânt, masurile apasatoare ce se luara în privirea țaranilor, ei nu pot fi pe de altă parte despoiați de cinstea sprijinirei învațamântului românesc.

Kisseleff a facut de sigur destul pentru Români, primind acest sistem care, cum vom vedeà, a adus în curând roade primejdioase pentru stapânirea rusească.

Nu e vorba, că pe atunci Rușii, înșelați prin caracterul scrierei românești și prin mulțimea cuvintelor slave, mai ales din cartile bisericești, apoi lipsind și studiile asupra graiului Românilor — ne credeau de Slavi, cevà deosebiți de Ruși, așà cum erau Sârbii și Bulgarii, dar în orice caz de un neam cu ei. De aceea nu credeau, ca trebue sa ne combata în desvoltarea limbei noastre. Când însa mai târziu Heliade scrie o broșura în care arata pe Români ca membri ai familiei latine, el este amenințat a fi surgunit de catre Ruși, și scapa numai prin intervenirea Domnitorului [30].

Alt articol mai însemnat din Regulament pe care noi îl credem introdus tot prin boieri cari hraneau, cum am vazut, ideea unirei în cugetele lor, anume articolul 425 prevede, ca: Origina, religia, obiceiurile și asemanarea

28. *Uricarul*, III, p. 33.

29. *Question de l'instruction publique en Moldavie* par un député du divan ad-hoc, Iassy, 1858 : „Le comte de Kisseleff, plénipotentiaire du gouvernement provisoire russe, favorisa la fondation d'écoles publiques et le développement de l'esprit national".

30. Vezi Heliade, *Repede aruncătură de ochi asupra originei și limbei Românilor* și *Equilibrul între Antiteze*, p. 69.

www.dacoromanica.ro

limbei locuitorilor ambelor Principate, conține elementele unei uniri intime care a fost întârziată și împiedicată prin împrejurari întâmplatoare și de a doua mână; ca foloasele și urmarile binefacătoare ce ar izvorì din întrunirea acestor două popoare, nu ar puteà fi puse la îndoială; ca elementele contopirei poporului Moldo-Valah sunt chiar puse în acest Regulament, prin asemanarea administrației ambelor țari . Pe temeiul acestor considerări, art. 426 al Regulamentului prevede «instituirea unei comisiuni mixte din partea guvernului ambelor Principate, cu menirea a preface într'un singur trup legile moldo-valache, identitatea legislației fiind unul din mijloacele cele mai potrivite pentru a aduce la îndeplinire aceasta unire morala .

Nu e vorbă, o corespondență din București din 1834, atribuita unui francez, *Bois le Comte,* spune că ideea întrunirei celor doua principate într'un mare ducat al Dachiei, a primit chiar nu de mult oarecare încurajare din partea Rușilor; ca o instrucție comunicata de D-l Mințiaki comitetului reformeler, arată foloasele ce ar rezultà, dacă s'ar restrânge din ce în ce mai mult legaturile ce le unesc, așà ca sa nu facă decât o singură nație. Unul din comisari, vistiernicul Iordache Catargiu, luând act de această recomandare, propuse unirea ambelor provincii sub o singura ocârmuire; dar Catargiu adaugând clauza că principele ce ar fi sa se așeze să nu aparțina nici uneia din cele trei mari puteri încunjuratoare, Rușii văzând că prin această restrângere li se luà mijlocul de a pune țările unite sub un principe de casa lor, nu se mai intereseaza de aceasta chestie . Tot aceasta corespondența adauga ca «unirea celor două provincii ar fi în București o dorință obștească și tot așà stateau lucrurile și în Iași. Beizadea Ghica spunea autorului corespondenței ca tatal său fusese gospodar, că moșul sau s'ar afla acum în această situație. Cu toate acestea nu ar fi jertfe care sa nu le faca, pentru a vedeà întrunirea ambelor Principate sub un principe străin.

www.dacoromanica.ro

Marele vornic Filipescu spuneà aceluiaș autor, ca ar primì cu lacrimi de recunoștința ori ce principe strain. In sfârșit tot așà de obștească este dorința de a vedeà ambele țari substrase de sub epitropia Rusiei și a Turciei, și puse sub proteguirea marilor puteri. Realizarea acestei dorințe este considerata, atât la Iași cât și la București, ca trebuind să îndeplinească opera de regenerare a acestor țari [31].

Noi credem că în spusele lui Bois-le-Comte trebue deosebite două lucruri: Ideea unirei care este de obarșie românească, introdusă ca și învățamântul în limba națională, de boierii alcătuitori Regulamentului în această legiuire, și desbaterea provocată de Catargiu privitoare la principele strain, pe care Rușii bine înțeles ca'l doreau din casa rusească. Comisia cerând garanții tocmai în protiva acestei eventualități, face pe Ruși sa lese la o parte această parere. Daca Rușii ar fi propus unirea și principele străin, fără nici o restrângere, atunci respingerea acestui din urmă ar fi atras și raspingerea propunerei privitoare la unire, pe care cu toate aceste noi o găsim în Regulament [32].

Tot pe atuncea Constantin Golescu înființeaza o școala rurala pe moșia sa Golești, cea dintâi școala de acest fel pe pamântul României, punând astfel în practică ideile lui, ca numai prin luminarea țaranimei va puteà fi ea scoasă din degradarea în care se aflà. El aduce aici ca profesor pe învațatul Român din Transilvania

31. Această corespondentă publicată în *Moniteur Universel* din Paris, 18 Sept. 1859, este datată din 17 Martie 1834.

32. C. Hurmuzaki și Ioan Maiorescu în broșura lor Desvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Valace, Bruxelles 1857, reprodusă în *Acte și Doc. relative la Renașterea României* de d. A. Sturza d. C. Sturza și Ghenade Petrescu III, p. 207, spun, că „comitetul de reforme de atunci a propus unirea sub un principe ereditar străin, și e adevărat că cabinetul de San-Petersburg și-a dat învoirea, ca această propunere să o dee în desbaterea adunărei constituante de atunci; însă după ce la acest proiect s'a adaos clauza, ca viitorul domn să nu fie din casele domnitoare vecine, a căzut tot lucrul: *de unde se vede că ideea uniunei n'a ieșit dela Rusia;* dar poate că Rusia ar fi adoptat'o, dacă Principatele ar fi dat tronul unui principe rus, ca cu încetul noul stat să se încorporeze în Rusia".

www.dacoromanica.ro

Aron Florian [33], reînprospatând astfel începuturile de întarire a mintei românești din Muntenia prin acele mai vii ale neamului din Ardeal, facute în Muntenia prin numirea lui Lazar ca profesor în școala din București.

Cu prilejul ispitirei școalei din Golești, se întocmise și un spectacol teatral, în care elevii jucara scene din tragedia *Regulus* tradusă în versuri de Ioan Vacarescu, și o copila în vârsta de 8 ani a lui Gr. Leurdeanu din Ploești, declamă niște versuri cu atâta gingașie, ca ochii tuturor se umplură de lacrămi de bucurie, pentru o așa de patrunzatoare și binecuvântată isprava din partea unui copil [34].

In afară de școala rurala a Golescului, se mănține școala întemeiată de Lazar la Sf. Sava care trece, dupa retragerea lui înapoi în Transilvania, sub școlarul său Ioan Heliade Radulescu; apoi dupa reorganizarea ei de catra Ghica Voda în 1828, este adaosa cu profesorii reveniți din Piza și Paris: Eufrosin Poteca, Simion Marcovici și Const. Moroiu. Aceștia aduceau cu ei idei noue, subte din învațaturile Apusului, despre care ne dau oare care deslușiri scrisorile lui Poteca.

In ele aflam mai întâi convingerea bursierilor, ca banii la noi nu sunt pierduți, și va venì timpul sa se laude cu noi, nu numai acei ce ne-au trimis, ci și toata Valahia [35]. Fiindcă se făceà bursierilor greutați cu trimiterea banilor, Poteca scrie Epitropiei școalelor, ca cel puțin sa le trimita cheltueala întoarcerei lor în țara, unde vor semăna sau puținele idei ce le-au cules pe acolo, sau grâu pe întinsele ei șesuri . Poteca nu se rușinà a aratà, ca el e om de jos, nascut mai aproape de padure decât de curtea domneasca; dar, adaoga el, parinții mei cei adevarați din care se trage tot neamul omenesc, sunt cerul și pamântul; iar Dumnezeu împaratul lumei

33. Heliade, *Equilibrul între Antiteze*, p. 77.

34. D. C. Olanescu; Teatrul la Români; Partea II. Teatrul în Țara Românească, p. 17 nota 1, unde sunt citate și izvoarele.

35. „Intâii bursieri români în străinătate, scrisorile lui Eufrosin Poteca" de I. Bianu. *Revista Nouă*, I, p. 422.

www.dacoromanica.ro

adese ori obicinueşte de scoate din noroiu pe cel umilit şi'l aşaza printre fruntaşii norodului . In aceste vorbe se vadeşte conştiinţa lui Poteca despre valoarea talentului faţă cu naşterea. El ne mai spune ce simţi el, la vestea că ţara lui şi-a redobândit domniă pamânteana: In anul trecut când erà patria în jaf, inimele noastre se topeau de întristare. Intr'acest an când patria şi-a dobândit privilegiurile sale, şi când ocârmuirea s'a încredinţat în mânile fiilor sai, am început şi noi a saltà de bucurie .

Intr'o frumoasa scrisoare catre Mitropolit şi catre Eforia şcoalelor, în care Poteca răspunde cu o mare îndrăzneala, la mustrarea, că nu ar învăţà lucruri folositoare ca matematicele: «că ei doară n'au fost trimişi la lemne în padure — el îşi arată credinţele lui în cele ce ar trebuì facut, pentru a scoate norodul Valachiei din starea întunecată în care zăceà: Cinstirea preoţilor, spune el, (Poteca însuşi erà preot), aşezaţi cu lefi cuviincioase, fară a cere nici un ban dela acei dintre ei ce ar puteà sa învete pe copii; izgonirea nedreptaţei din Valachia şi facerea unei legi politiceşti care sa hotarască dajdiile de acum înnainte asupra veniturilor fiecăruia, fară deosebire, dela divaniţi pana la plugari şi la hranitorii de dobitoace; slobozirea robilor creştini, pentru ca între noi creştinii nu este rob şi slobod, ci toţi suntem una în Hristos Isus Domnul nostru — caci de nu vom urmà în acest chip, numai cu o biată şcoală de matematici nu se poate face nimic bun spre fericirea norodului .

Fiind mustrat pentru cele ce scrisese, Poteca nu da înnapoi, ci înfruntă încă cu mai mare putere stapânirea, spunând, că acei ce nedreptaţesc omenirea şi pe saraci făcuţi întocmai dupa chipul lui D-zeu, asupra unora ca aceştia va cadeà urgia cerului, sfarâmarea şi risipirea, ca praful ce'l spulberă vântul de pe faţa pământului [36]. Şi aceste idei nu erau ale unui tânar, ci ale unui om

36. *Ibidem*, p. 424, 425 şi 428.

www.dacoromanica.ro

de 36 ani, preot și însurat, care desigur încolțisera la el înca înainte de a plecà din țara, dar pe care străinătatea le copsese și le desavârșise.

Pe lângă Poteca și ceilalți tovarași și la fel gânditori cu el, se va mai întoarce în curând în Muntenia și tânarul boier Constantin Brailoiu, acel ce laudà atât de mult pe Poenaru, și care într'o scrisoare catre tatăl său spune, «ca boierii din țară ar trebuì să se uneasca cu guvernatorul rus, comitele Pahlen, pentru a nu scăpà frumosul prilej, de a'și împlinì toți datoria ce au, de a se gândì *să asigure fericirea bieților țărani*; să stabilească legi bune și să întemeieze pe dreptate o nouă ocârmuire, spre a ne asigurà un viitor fericit . Prin altă scrisoare, Brailoiu se ruga de tatal sau «sa-i trimita cărți românești, *ca să nu'și uite limba* [37].

Tot așà și tânărul Constantin Filipescu ce învață în Paris spune, în o scrisoare catra tatal sau, redactata în limba franceza: Daca străinul are nevoie de îndobitocirea țarei, a noastră e datoria de a luminà poporul; și daca are nevoie de o vecinica samavolnicie și de a linguși patimele celor mari, noi avem nevoie de a le opune legi și așezăminte care să puna un frâu tuturor poftelor; daca are nevoie de un cap electiv pentru a ne desbinà, a ne sfașià și a se interpune în neînțelegerile noastre, noi avem nevoie de o *putere ereditară* și epitropisitoare care sa-i tae toate aceste nadejdi. Vrau deci sa intru în sistemul tau, iubite tata și în acel al unchilor mei, pentru a ajutà în silințele pe care ei le pot concepe, pentru *fericirea și neatârnarea țărei* [38].

Toate aceste idei privitoare la desvoltarea națională precum: întărirea organismului politic prin unire, ereditate, autonomie și neatârnare, nu mai puțin acele ce ținteau la prefaceri sociale, ca îmbunătățirea stărei ța-

37. Scrisoarea studentului C. Brailoiu din Geneva către tatăl lui, din 17 Iunie 1828 Hrrm., *Doc*, X, p. 621, unde se află și analiza pe scurt a celorlalte scrisori.

38. Din o ssrisoare a lui Const. Filipescu dintre anii 1825—1828, reprodusă din arhiva familiei Filipescu de Pompiliu Eliade, *Histoire de l'Esprit public en Roumanie* p. 276—280.

www.dacoromanica.ro

ranilor, desrobirea Ţiganilor, egalizarea impozitului, recunoaşterea îndreptăţirei talentului, umblau prin capetele oamenilor din acest rastimp, şi ele vor deveni radicătoare de fapte, cu cât acţiunea personalităţilor ce le reprezentau va ajunge mai puternic simţită. Din aflarea unor asemenea idei în mintile generaţiei dintre 1831 şi 1842, se explică opoziţia cea tot mai puternică împrotiva Rusiei ce se arătă în Muntenia, dela introducerea Regulamentului până la sfârşitul domniei lui Alexandru Ghica.

Rusii, în persoana agerului baron de Rukman, începură a'şi da sama, că ei se înşelaseră rău, când crezuseră, ca învăţaturile publice pe care ei le patronasera, şi în orice caz nu le combatuseră, erau să formeze obştească buna cugetare întemeiată pe cel mai sanatos moral cum spuneà art. 364 al Regulamentului Valachiei şi art. 418 al acelui moldovenesc; ba ei se convinseră din protiva, că dacă puterea lor erà sa se menţină neştirbită în Principate, ei trebueau să împiedece tocmai desvoltarea simţimântului naţional şi acea a aşezămintelor cari'l hrăneau şi'i dadeau puteri.

Incă din 1829, sub ocârmuirea lui Kisseleff, fusese adus în fruntea şcoalei de la Sf. Sava, un francez, *Vaillant*, care reorganizase de minune aceasta şcoala, propunând tot odata în lecţiile lui ideile liberale şi egalitare pe care Francezii le purtau cu ei în toate părţile lumei pe unde soarta îi aruncà[39]. După cererea lui Rukman, Vaillant este scos din directoratul dela Sf. Sava în anul 1834. Adunarea pentru a despagubì pe Francez, voteaza cumpararea a 500 de exemplare din dictionarul francezo-

39. Lui Vaillant se rapoartă spusele Mitropolitului Neofit, când intr'un raport către Nesselrode din 31 Dec. 1840, Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 502, el spune, că „şcoalele după 10 ani de existenţă nu au dat decât fructe amare, lăsând tineretul în voia declamărilor *profesorilor străini*, tot atât de neştiutori pe cât şi plini de gânduri rele. şi la cetirea de opere fără vază, producte ale presei de aprindere a Apusului". Tot pe atunci G. A. Manu scrie din Bucureşti lui Mihail Sturza domnitorul Moldovei în 14 Mai 1839, Hurm., *Doc.*, supl I, 6, p. 38; „Parmi les désordres causés jusqu'à présent par les fautes du chef de l'Etat, l'un des plus frappants est l'esprit d'indépendance et ces prétentions outrées qui se répandent dans toutes les classes".

www.dacoromanica.ro

român tiparit de Vaillant; dar Domnul, tot dupa cererea lui Rukman, nu sancționează acest vot[40].

Tot pe atunci se înființase în București o noua întovarășire intelectuală, *Societatea Filarmonică* care își pusese ca ținta desvoltarea artistică, cultura muzicei și crearea unui teatru național. Intemeitorii ei erau Ioan Câmpineanu și Ioan Heliade Rădulescu care îi adaosese pe Constantin Aristia, Grec de naștere însă cu mare și curată iubire pentru patria lui adoptiva, și care înzestrase limba română cu o foarte bună traducere a Iliadei lui Omer. Ca și la societatea din 1828, se înscriseră în ea mai toți boierii capitalei. Societatea deschise o școală, în care Aristia ce fusese câtva timp elevul vestitului Talma din Paris, erà profesor de arta dramatică, Heliade de literatura, iar de muzică un Italian, Bongianini. Dupa 7 luni de o spornica activitate, elevii putură să reprezinte pe rând mai multe bucăți clasice, precum *Mahomet*, *Amfitrionul*, *Căsătoria silită*, *Vicleniile lui Scapin*, *Triumful amorului*, *Bădăranul boierit*, *Grădinarul* și altele înca[41].

Aceasta izbândă neașteptată puse în îngrijire pe Rukman care hotărî sa surpe societatea ce stateà la temelia teatrului român. Prin niște intrigi ghibace, Consulul izbuti sa bage ura și zizania între membrii Societatei Filarmonice care se desfacù, atragând în peirea ei încercarea înființarei teatrului național[42] (1838).

Ținuta lui Ghica și în aceasta treabă a teatrului este tot șovaitoare, cu atât mai mult, ca teatrul și școala fiind sprijinite de toata boierimea bucureșteana, Domnul nu și-o puteà înstrainà pe de a întregul, iar pe de alta parte el se temeà de a desplaceà puterei proteguitoare. Nemulțamind deci pe amândouă părțile, Rușii pun în lu-

40. Vaillant, *l. c.*, II, p. 400. Regnault, *l. c.* p. 190.

41. T. T. Burada, „Cercetări asupra Școalei Filarmonice din București". *Convorbiri literare* XXIV, p. 1 și urm. Vezi înștiințarea privitoare la Societatea Filarmonică publicată în *Curierul românesc* reprodus de D. C. Olănesc în *Teatrul la Români*, Memoriul al II-lea, p. 27.

42. Amănunțimi asupra intrigilor urzite vezi în *Istoria Românilor din Dacia traiană*, VI, p. 283—285. Vezi și D. C. Olănescu, *Teatrul la Români*, Memoriul al II-lea, p. 21—22 și p. 55 și urm.

www.dacoromanica.ro

crare arma pregatită de ei în Regulamentul Organic, și provocând o *doleanță* contra Principelui catre curțile suzerană și proteguitoare, rânduesc o anchetă, în urma careia Ghica este destituit [43].

Din desvoltarea vieței politice în timpul lui Alex. Ghica se poate vedeà, că există ca deplin alcatuit tot numai un singur partid, acel național, din sinul caruia pornesc toate mișcările îndreptate contra Rușilor, precum și creațiunile facute în vederea întărirei vieței românești. In acest partid național traesc amestecate elementele cele mai deosehite în ceea ce privește ideile liberale și egalitare. Un singur gând numai îl însuflețește în întregul lui, acela de a apără și sporì puterea de viața a poporului. Cu toate acestea, se poate vedeà, ca elementele liberale și egalitare sporesc fară încetare în rândurile lui, adunate aici și din sus și din jos, cu toate că pană la mazilirea lui Ghica ele nu se încheaga înca într'o alcatuire de partid politic.

La căderea lui Ghica mai mulți boieri munteni între cari Câmpineanu, Villara, Filipescu-Vulpe și Ioan Ghica se înțeleg să propună lui Mihail Sturza Domnul Moldovei primirea scaunului și în Muntenia, pentru a aduce astfel la îndeplinire gândul unirei Principatelor, admisă în principiu de Regulamentul Organic. Ion Ghica primește însa ca răspuns, că asemenea combinație nu ar fi bine vazuta de Rusia, și că deci, nu o poate primì. Ion Ghica raspunzând Domnitorului, că principiul unirei este înscris în Regulament, întarește staruințele sale cu zicatoarea latina: audaces fortuna juvat , cuvinte la care domnitorul întimpina, că acel care răspunde înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor de soarta unui popor, trebue sa fie prudent [44].

---

43. Amăruntimi asupra îndepărtărei lui Ghica, *Istoria Românilor* citată, VI, p. 150 - 157.

44. Ioan Ghica *Scrisori* p. 149 și 185. Vaillant *l. c*, II, p. 405: „les boyards valaques désirent la réunion des deux principautés, sous la souveraineté de Mihail Sturza". De și refuzase, se vede, că M. Sturza se interesase de mersul trebilor din Muntenia în vederea schimbărei capului statului. Un boier de aci

www.dacoromanica.ro

Partidele politice sub domnia lui Bibescu. — Gheorghe Bibescu, noul principe al Munteniei, făceà şĭ el parte din partidul național. Incă de pe când erà ministru al justiției sub ocârmuirea rusească, în 1831, el avuse prilejul a'şi arată simțimântele lui; anume proiectul de Regulament fiind trimis la Constantinopole, comisia ruso-turca gasise de cuviința a introduce o schimbare în art. 205, privitor la pedepsele la care erau sa fie supuși acei ce înfrângeau regulele carantinelor, anume dispunând ca strainii sa fie judecați de Consulii lor. Bibescu întimpina contra acestei modificări, că orice crimă faptuita pe teritoriul Țarei Românești nu fusese nici odata judecata decât după legile țarei și de judecătorii ei, oricare ar fi fost calitatea și naționalitatea vinovatului; ca dispozițiile luate în Constantinopole ar fi — daca s'ar admite — o atingere mare adusa unui drept pe care țara îl exercitase fara încetare [45]. In urma acestui protest, se restabilește textul primitiv care nu făceà nici o deosebire între straini și pamânteni.

Gheorghe Bibescu fiind ales ca principe de adunarea munteană în 1842 — cea dintâi alegere a unui domnitor român, dupa secoli de numiri abuzive — Bibescu apare în ziua încoronărei în costumul lui Mihaiu Viteazul [46]. Ducându-se în anul urmator la manastirea Dealul, noul Domnitor îngenunchează pe mormântul eroului muntean [47].

Inceputul domniei lui Bibescu nu pareà deci a da prilej unei opoziții naționale. Cu toate acestea dela cea

---

G. A. Manu îi cereà chiar bani, pentru a pregăti spiritele în vederea de sigur a alegerei lui Sturza de domn și în Muntenia. Manu c. Mihail Sturza 11 Mai 1839, Hurm., *Doc.*, supl., I, 6, p. 40: „Votre nom, Monseigneur, est vénerè ici et ne manquerait par de servir de point de ralliement, si votre Altesse consentirait à se so metttre à quelques sacrifices. Toute l'opposition formée des partisant de la nation vous est déjà acquise". Se vede că M. Sturza a fost oprit de Ruși a merge mai departe în această privință.

45. *Domnia lui Bibescu*, I, p. 38. *Analele parlam.*, I, p. 279.

46. Regnault, p. 236. *La Principauté de Valachie sous le Hospodarat de Bibesco*, p. 122.

47. *Foaia pentru Minte*, 1844, p. 323.

www.dacoromanica.ro

dintâi lege înfățișată de el, acea asupra modificarei regimului dotal, el întâlnește o împrotivire în adunare.

Anume Bibescu voià să desființeze abuzul ce se faceà cu privilegiile fagaduințelor de zestre, care treceau totdeauna înnintea creditorilor, de îndată ce se dovedeà anterioritatea lor prin marturi, totdeauna ușor de gasit. Bibescu voià, prin suprimarea acestui abuz, să ridice creditul țarei. Opoziția ce o întimpina în adunare erà întemeeata pe interesele personale ale boierilor de a puteà totdeauna sa pagubeasca pe creditorii lor [48].

Mai nemulțumește pe boieri înca și numirea fratelui domnului, Barbu Știrbei, în dregatoria de Vornic mare, ceeace părea a reînvia nepotismul de pe timpul lui Ghica Vodă.

Dacă pana acum opoziția avuse un caracter mai mult personal, ea capata o coloare națională, în vestita afacere a minelor. Anume Domnitorul încuviințase printr'un jurnal al Sfatului administrativ (consiliul ministrilor) companiei rusești Trandafiloff concesia minelor în Muntenia, conform art. 178 și 179 din Regulamentul Organic, cu dreptul eventual de exploatare silita, în cazul când nu s'ar obține de catre companie învoirea voluntara, pănа în termenul prevăzut de Regulament. Concesia erà pe deplin legala și ea nu puteà fi atacata pe acest tarâm nici într'un chip. Dar țara întreaga se temeà de primejdia unei încălcari a proprietaților din partea a tot puternicilor Rusi, și pe toți proprietarii îi cuprinsese o frica neîntemeeata în drept, dar desigur foarte reală și existenta, a unei exproprieri cu putința din partea companiei rusești. Se temeau cum spune foarte viu un document din 1848 de o ocupație militara subterana a Țarei Românești [49].

In loc însa ca adunarea, facându-se organul acestei

48. Mai multe amănunțimi în *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 164.

49. Memoriul adresat Sublimei Porți, Iulie 1848, *Anul 1848 în Principatele Române*, III, p. 126.

www.dacoromanica.ro

temeri, să staruiască la domn pentru neîncuviințarea concesiei, ea face greșala de a atacà aceasta concesie ca nelegala, și de a cere desființarea jurnalului Sfatului administrativ ce fusese întarit cu iscalitura domnească. Bine-înțeles ca desbaterea fiind pusa pe un tărâm arzator care puneà în cumpănă vaza și autoritatea Domnului, acesta se îndăratnicește și respinge cererea camerei cu cuvinte foarte aspre, tratând'o de necuviincioasă. Cearta dintre Domn și adunare luând un caracter foarte ascuțit, patimile se înverșuneaza, și Domnul este împins a cere dela Consulul rus intervenirea la Poarta, pentru ca printr'un firman se disolvă adunarea. Cu toate aceste el, gândindu-se mai bine și luând în privire marea îngrijire a țarei întregi, nu procede precum făcuse predecesorul sau în chestia articolului fraudulos, după desființarea adunarei, la sancționarea masurei, ci din contră, gasind alte motive, răspinge cererea lui Trandafiloff [50].

Nu rămâne mai puțin adevărat ca mișcarea produsa în țara întreaga, prin teama de concesiunea minieră către compania rusească, luă caracterul iarași a unei mișcări anti-rusești.

Lăsând la o parte toate masurile administrative ale lui Bibescu, precum așternerea de șosele și de poduri, uscarea mlaștinilor Cișmigiului, întocmirea mai îngrijita a coșerilor de rezerva, îmbunatațirea starei închisorilor, cumpenirea finanțelor, sporirea venitului comunelor, introducerea unei taxe de timbru pentru a micșurà numarul proceselor, și multe alte măsuri de același fel— sa venim la acele acte ale Domnitorului cari aveau un caracter național sau chiar liberal, pentru a puteà apoi să ne dam seama de poziția vieței de partid față cu el.

Turcia luând masura de a ridicà vama de import dela 3% la 5%, dispune, dupa staruințele Austriei, ca pentru Muntenia vama de import să ramâe tot 3%,

50. Toate amănunțimele expuse documental în *Ist. Rom.*, VI, p. 166—177.

www.dacoromanica.ro

ceeace nu însemnà altceva, decât a se încalcà dreptul de autonomie al țărei, ba încă acèasta încalcare făcându-se și în dauna ei.

Dupa protestări foarte energice ale lui Bibescu și staruinți la curtea ruseasca, izbutește Domnitorul a face sa se urce și pentru Muntenia vama de import la 5 % ceeace aduce două foloase: Intâi, sporirea taxelor și deci un adaos de venituri, și al doilea, cel mai însemnat, recunoașterea dreptului Țărilor Române de a spune și ele cuvântul lor, când erà vorba de ale lor interese drept ce fusese îngropat de atâta timp prin despotismul Turcilor, și apoi înghițit de protectoratul rusesc [51].

Pe de altă parte însa, tot în chestiunea vămilor, principele Bibescu desființează în 1843 vamile între Moldova și Muntenia, închegând astfel între ambele țari o uniune vamala care trebueà sa deștepte conștiința intereselor lor comune.

In urma unei asemenea masuri se puteà cetì în condițiile vânzărei vămilor din 1853, cuvintele mult însemnatoare: Oriunde în aceste ponturi se pomenește de graniță, margini sau hotare, se înțelege sub aceasta numire linia încunjurătoare amândoror Principatelor [52]. Astfel încep Români a se deprinde cu hotarele unei patrii comune care trece apoi, dela daraverile comerciale, la întreaga lor viața în toate manifestarile ei. Și lucru iarăși foarte caracteristic, cu prilejul acestei uniuni vamale, găsim în organul transilvănean, *Foaia pentru minte, inimă și literatură* din 1843, atribuindu-se pricina înapoierei Românilor în faptul, că niciodată Moldova și Muntenia nu au alcătuit o unire între ele, ci au fost veșnic dușmane și sfâșiate chiar în nauntrul lor prin împarecherile boierilor. Numele Milcovului, riu cobitor de nenorocire, în loc de a spălà odată pacatele politice ale națiunei Moldo-Române, astăzi leneș, despărțește nu numai

51. *Ibidem*, p. 180.
52. *Buletinul Oficial al Munteniei* 1853 Mai 21.

www.dacoromanica.ro

trupul în privința geografica, ci și politic în toate privințele [53].

Articolul este însa împiedecat de cenzura austriaca de a urmà mai departe. Câta învățatură din toata aceasta închegare! Indrumarea unirei între Moldova și Muntenia; interesul deșteptat la Românii din Ardeal pentru această unire, și opunerea Austriei la astfel de năzuinți.

Bibescu mai luptă apoi contra călugărilor greci în afacerea manastirilor închinate, izbutind, dupa multe strădanii și protestări la curtea rusească, a obține cel puțin desființarea Eforiei Sf. Mormânt «care voià să'și însușească drepturi împrotivitoare atât pravilelor cât și vechilor obiceiuri ale țarei, precum și drepturilor oblăduirei» [54]. Egumeni greci nevoind să recunoască condițiile puse de ocârmuire pentru arendarea moșiilor, sunt dați afară din țara și izgoniți cu puterea peste hotare, un act de energie care trebuì sa mulțămească pe deplin pe toți iubitorii neamului.

In o scrisoare càtre comitele de Nesselrode, Principele Bibescu spune: «Toate aceste împrejurări vă vor dovedì fară încunjur, ca îmi iubesc tot atât țara, cât și d-voastră vă iubiți marea și glorioasa-va patrie, și dar ca ar atârnà numai dela mine de a-i face o soartă mare, mi-aș varsà pentru a ajunge acolo pâna la cea de pe urma picatura de sânge; dar simt că nu pot face nimic, și ca ursita'i va fi acea ce marinimia curței Rusiei va binevoi a-i hărazì [55]. Bibescu mai ieà și masurile trebuitoare pentru cladirea unui teatru în București, spunând în ofisul càtra adunare, că treaba clădirei unui teatru în București privește nu numai la folosul acestui oraș, dar a tot neamul romanesc, prin influența înfloritoare ce va aveà atât asupra bunelor năravuri cât și asupra desavârșirei limbei naționale și desvoltarea literaturei românești [56].

53. *Foaia p. minte, inimă și literatură* 1843 pag. 124.
54. Decret din 19 lanuarie 1845. *Domnia lui Bibescu* de Principele Gh. Bibescu, II, p. 157.
55. *Domnia lui Bibescu*, I, p. 87.
56. Decret din 15 Aug. 1843. *Ibidem*, I, p. 141.

www.dacoromanica.ro

Despre măsurile luate de Bibescu pe calea liberala, amintim întâi lovitura data boierimei mari prin aplicarea aspra a dispozițiilor Regulamentului Organic, ca sa poata fi ales ca deputați ținutali numai boierii ce ar reședeà în locul unde se faceà alegerea, și nu ca pâna atunci, acei ce locueau în București. Această dispoziție, de și foloseà numai boierilor mai mici, totuși loveà în niște privilegiuri însușite în chip abuziv de boierimea mare, și deci puteà fi privită drept o masură liberală, în sensul acelei cerute de boierii mici din Moldova prin Constituția din 1822 [57].

Alta masură în folosul libertații este desrobirea Țiganilor a căreia exemplu îl dăduse Câmpineanu pentru Țiganii privaților în 1834, dar care nu găsise imitatori. Bibescu întrebuințează însa, pentru a urmà pe aceasta cale, o sumă anuala de 43.000 de lei pentru rascumpararea Țiganilor particularilor. Țiganii deveniți liberi erau supuși unei dări a careia product erà menit tot la asemenea rescumparari care deveneau deci din an în an mai numeroase. Apoi Principele, în anul 1847, iea masura de a desrobì pe toți Țiganii autorităților publice și pe acei ai manastirilor, fără deosebire de închinate sau neînchinate, lovind astfel în doua parți: pe de-o parte în egumenii greci pe care îi supuneà unei masuri luate în interes public de guvernul țării, pe de alta facând un pas însemnat pe calea libertații [58]. In cuvântarea de deschidere a adunarei din 1848, Principele puteà să spuna cu dreptul, că de sigur fiecare din domniile voastre se gândește cu fericire, că în puțin timp pamântul Romanesc nu va mai hranì decât oameni slobozi [59].

Tot după inițiativa Domnitorului, adunarea prin o anaforà scade prețul de rescumparare a zilelor nemuncite de clacași, și care trebuiau sa fie platite de ei în bani stăpânului, și anume dela 2 lei 12 parale cel cu palmele,

57. Mai sus, p. 88.
58. Mai multe decrete din 1847 în *Domnia lui Bibescu*, II, p. 293 și urm.
59. *Ibidem*, p. 337.

www.dacoromanica.ro

4.30 cel cu doi boi și 8.20 cel cu patru boi—la 1.20 cel cu palmele, la 2.00 cel cu 2 boi și la 3.10 cel cu patru boi, o reducere destul de însemnatoare, luându-se în privire dărapanarea starei de azi a acestor țărani [60]. Apoi Domnitorul mai iea masuri pentru a înfrâna făr de legile arendașilor [61].

Mai adăogim încă și masura pe care domnitorul voià s'o pună în desbaterea adunărei din 1848, de a supune la patente și pe boierii ce s'ar ocupà cu negoțul, și aceasta, nu atât în vederea unei sporiri a venitului fiscului, cât mai ales ca o îndrumare catre principiul egalității înaintea legei [62].

Dacă însă principele Bibescu se aratase până acuma apărător întru cât se puteà al intereselor naționale, și chiar facuse oare cari pași pe calea liberalismului, deodata îl vedem luând o măsură care trebueà să lovească adânc în simțimântul național, anume desființarea învățământului românesc, și prefacerea școalei dela Sf. Sava în un colegiu francez.

Lucru cam neașteptat, domnitorul care la cladirea teatrului se arată atât de înfocat apărător al limbei românești, în scrisorile sale către un profesor dela colegiul Louis-le-Grand din Paris arată, că școalele care de 25 de ani întrebuințează limba românească ca element principal, nu au dat nici un rod, precum nu vor produce nici odata nimic bun, cât timp instrucția superioara se va târî în fagașul cel rău în care a fost aruncată, prin unul din acele excese ce le aduc reacțiile . Dupa ce arată cum limba lui Omer fu gonita din școalele noastre și căzurăm în excesul opus, adeca nu mai vruram decât românește , Principele adaoge: «Înțelegeți însa, ca o limbă atât de saraca înca, care nu are nici literatura proprie,

60. Anaforà din 3 Aprilie 1843 *Ibidem*, p. 104.
61. Ofis din 5 Aprilie 1843 *Ibidem*, p. 108.
62. De Nion, c. Guizot. 24 Ian. 1848, *Anul 1848 în Romania. Acte și Documente* I, p. 127.

www.dacoromanica.ro

nici traduceri de nici un fel, e foarte puțin putincioasa de a slujì de calauză a luminărei . Arata apoi cum din astă cauza, mulți tineri Români se duc în Paris, spre a'și desavârșì studiile, îndepărtându-se astfel, cu mare durere pentru parinți, de căminul stramoșesc [63].

Bibescu spune deci profesorului francez, că are de gând a întocmì în București un liceu francez în care limba românească nu va fi întrebuințată decât în mod laturalnic, fiind de altfel înlocuită prin limba franceza, până când vom fi dobândit în graiul național, cărțile neaparate și vom fi format profesori în stare de a se slujì de ele în mod rodnic la diferitele cursuri de știința și de istorie [64]. Pentru a puteà atrage profesori francezi, Bibescu cere și obține dela Salvandy, ministru de Instrucție al Franției, ca acești profesori ce vor venì în Muntenia să nu'și piardă poziția lor în Universitatea franceză [65].

Nu vom cercetà cum își închipueà Principele sa ajungă a dobândì carți și profesori destoinici în graiul național, când cultura lui erà să fie părasita și înlocuita cu limba franceză, pentru că, dupa cum vom vedeà la cercetarea aceleiași împrejurari — înlaturărea învațamântului național în Moldova de către Mihail Sturza— unde lucrurile se arată mult mai limpezi decât în Muntenia, — această măsura a fost luată în ambele țari de odata, și deci îndegeteaza o îmboldire comună care, presupunând o înțelegere premergătoare, nu puteà venì decât din afară, și anume dela Ruși. Bibescu cauta deci prin cuvintele lui, nu sa îndreptațasca, ci mai mult sa acopere măsura luată, prin argumente mai mult sau mai puțin bine închipuite.

63. Un articol din *Bukarester deutsche Zeitung*, No. 32, din 1848. *Anul 1848 în Românìu, Acte și Documente*, I, p. 329, spune: „Man wünscht die ersten Familien des Landes dahin zu bringen, ihre Kinder hier die gymnasialstudien machen zu lassen, damit sie nicht in so zartem Alter ihre warme Anhänglichkeit an ihr Vaterland verlieren".

64. Scrisoarea principelui Bibescu către D. D. profesor la liceul Louis-le-Grand, 14 Mai 1847. *Domnia lui Bibescu*, I. p. 335 337.

65. Corespondența cu Salvandy. *Ibidem*, p. 338—342.

www.dacoromanica.ro

Lumea de atunci care cunoșteà împrejurările în care Domnul erà nevoit să faptuească, știeà că el lucrase silit, și că tot Rușii împinsesera la distrugerea învățământului în limba națională, în care toți cei ce cugetau și toți cei ce iubeau neamul vedeau singura cale cu putința de a ieși dela întunerec spre lumină.

Erà deci, pentru ei, o reînoire a chestiei minelor; erà o dovada, ca Rușii voiau să subjuge cu totul Muntenia sub voința lor, și aceasta convingere adăogându-se catre o mișcare mare ce se urzeà pe fie ce zi mai mult în massele poporului contra nămolului de nedreptăți codificate în Regulamentul Organic, împinse pe popor a face pasul hotarâtor și a se resculà contra Rușilor în 1848—la scânteia pornita din Paris.

Inainte de a pași la expunerea acestui însemnat eveniment politic care înmănuchea, pentru întâia oara în Muntenia cugetele satoase de libertate și de egalitate, în o alcătuire de partid, observam numai atâta, că revoluția nu erà îndreptata contra lui Bibescu care, cum am vazut, luase în timpul domniei lui, destule masuri în interesul național și chiar în acel liberal și egalitar, și dovada cea mai bună, este împrejurarea, că poporul răsculat va voi a pune pe Principe în capul sau, pentru a protestà contra înnabușirei vieței naționale și vrednica de oameni, pe care înnabușire Rușii o apasau asupra sufletului poporului român.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IX

PARTIDELE POLITICE IN MOLDOVA SUB MIHAIL STURZA (1834—1848).

Cele doue opoziții. — Regulamentul Organic îndrumase fara îndoiala propașirea Țarilor Române, introducând rânduiala în locul neorânduielei înspaimântătoare de mai înnainte, și de aceea chiar, neatârnat de însușirile personale ale Domnitorilor, aceste țari trebueau să meargă înnainte pe calea civilizației. Și în Moldova ca și în Muntenia, întâlnim aceasta propașire sub toate puntele de vedere, ceea ce reesa din dările de sama facute de Domnitori la deschiderea sesiunilor anuale ale adunărilor și din răspunsurile acestora[1].

Cu toate aceste, ocârmuirea lui Mihail Sturza deștepta în țara o opoziție care, ca fapt politic, trebue cercetata din puntul de vedere al vieței de partid.

Opoziția contra lui Mihail Sturza plecà din doue parți deosebite; cea dintâi erà pornita din rândurile boierimei mari și aveà un caracter mai mult personal și interesat; cea de a doua din rândul straturilor acelora ce nu erau nimic, sau nu însemnau decât prea puțin în jocul vieței moldovenești din acel timp, și care vroeau să ajungă și ele a fi bagate în seama.

Opoziția ce își aveà obârșia în clasa marilor boieri

1. O expunere amănunțită a progreselor îndeplinite în Moldova pe timpul domniei lui Mihail Sturza, vezi în *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 193—234.

www.dacoromanica.ro

și care se arăta prin o tânguire trimisă la curtea rusască în 1835 [2], erà explicata de Domnitor catre autoritățile rusești îngrijite pentru mănținerea ordinei în Principat, prin aceea, că erà opera unor *factioşi*, iar sub acest neologismu Domnul voià să se înțeleaga toți acei cari îndrăzneau a aveà alta părere decât majoritatea adunarei [3].

Acest straniu chip de a înțelege parlamentarismul erà obicinuit în mintea boierilor de sistemul vechiu, din acele vremuri. Şi Domnitorul caută sa explice arătarea acestor nemulțamiri în rândurile protipendadei, prin aceea, că nu li s'ar puteà da tuturor funcțiunile ce le cer; că în procesele foarte numeroase pe care le au, jumatate din ei, acei dați ramași, trebueau să fie nemulțămiți. Apoi mai adaogeà un al treilea motiv, că *boierii* ar fi nemulțamiți din cauza ca Regulamentul Organic care ar fi fost primit cu recunoștința de obștimea locuitorilor, a careia fericire a asigurat'o, a trebuit să înduşmanească clasa aristocratică a căreia precăderi nelegiuite și dăunatoare le rastrângeà [4].

Această din urmă motivare nu se loveà de loc, întâi fiindcă, dupa cum am văzut, Regulamentul, departe de a lovì în boieri, le garantase şi le sporise înca privilegiile [5]; al doilea pentru ca opoziția nu porneà dela întreaga clasă boierească, ci numai dela o parte din ea, și Mihail Sturza se lauda el însuși ca cea mai mare parte din marea boierime și în deobște toata aceasta clasa a poporului erà mulțămita cu domnia lui [6]. Regu-

2. Memoriul boierilor în *Uricarul*, VIII, p. 120—161.

3. Mihail Sturza către consulul rus Watschenko, 14 Noemv. 1835. Hurm., *Doc.*, supl., I, 5, p. 286: „Tout acte dressé par la minorité et qui serait contraire à l'opinion de la majorité est reputé *factieux*".

4. M. Sturza c. Butenieff, 17 Ian. 1836. *Ibidem*, p. 311. Memoriul lui M. Sturza, Noemvrie 1835. *Ibidem*, p. 273: „La presque généralité des habitants se trouvent éminemment intéressés au maintien et à la consolidation du Réglement Organique. La classe des privilégies a toujours temoigné de la repugnance pour un régime qui proissait fortement ses intérêts" (!!).

5. Cum am dovedit cu deamănuntul lucrul în paginele de mai sus p. 145 și urm., din care nu mai poate rămâne nici o îndoială asupra acestui punct.

6. M. Sturza c. Rukman, 21 Noemv. 1835, *Ibidem*, p. 294: „Tandis que

www.dacoromanica.ro

lamentul deci nu puteà sta ca pricină obștească a opoziției boierilor nemulțămiți cu domnia lui. Erà numai aceasta un mijloc de apărare al Domnitorului; iar adevarata pricină a înduşmănirei stăteà în relațiile personale ale Domnitorului cu acei boieri, şi în interesele deasemene personale ale acestora jignite prin purtarea lui Sturza față cu ei.

Mihail Sturza avù de luptat, în tot cursul domniei lui, cu aceste elemente nemulțămite din cauze personale, şi în aceasta luptă amestecându-se adese ori şi reprezentanții puterei proteguitoare, ele ajunseră din când în când la o ascuțime atât de mare, încât aduseră pe Domnitor la ideea chiar de a abdicà [7].

Mult mai interesantă decât aceasta opoziție personală contra Domnitorului Moldovei, ne pare însă cea de a doua, întemeiata pe altă concepție a vieței de stat şi care, deşi mult mai slabă ca efect decât aceea a boierilor mari, are mult mai covârşitoare însemnătate în ea însăşi, ca una ce'şi trageà puterile, nu mai mult din trecutul istovit, ci din viitorul cel plin şi bogat.

Conjurația confederativă a Comisului Leonte Radu.

In 1839 ocârmuirea Moldovei dă de urma unui complot ce tindeà a răsturnà starea de lucruri în ființa, şi care ar fi putut aveà urmari însemnate, daca nu ar fi fost înnăbuşit chiar în leagănul lui. Un boier din treptele de jos, Comisul Leonte Radu, unelteşte aceasta mişcare, împreună cu vr'o alți 80 de inşi, între care întâlnim şi câteva nume de boieri mari: Săndulache Miclescu, Beizadea Costache (Sturza), şi Beizadea Iorgu (Sturza), Toader Hurmuzaki, Stefanica Ruset, Iancu Prajescu, Iorgu Cănănau, Cuza, înşirate însă fără titluri de boierie,

---

quelques individus tramaient dans l'ombre du mystère un projet criminel, l'opinion générale indignée s'est déclarée dans un acte solennel revêtu de la signature du haut clergé, de *toute la clase des boyards au nombre de 500* et des notables représentants des classes industrielles".

7. M. Sturza c. Nesselrode, 3 Dec. 1842. Hurm., *Doc.*, supl., I, 6, p. 429. O expunere amărunțită a luptei lui Sturza cu boierii şi cu Mitropolitul, precum şi cu consulii ruşi Besak şi Kotzebue, vezi în *Ist. Rom.*, VI, p. 215—234.

www.dacoromanica.ro

dar care desigur după numele lor de familie, erau boieri. Mulți din conjurați erau boieri din cinurile cele mici, precum Spătari, Paharnici, Comiși, Pitari, Sulgeri, Medelniceri, și iarăși mulți oameni fără nici o urmă de boierie, ceea ce este cu atât mai straniu, cu cât vom vedeà că noua întocmire căutà, ca și Constituția din 1822 din Moldova, să lovească în boierimea mare numai în folosul celei mici, iar nu și în acel al neboierilor.

Cităm câteva nume dintre persoanele cari nu par a fi fost boieri: Mărinescu, Gal, Bodnăriciu, Negoiță, Melinte, Ganescu, Garabet Missir (Armean), Costache Cațichi, Scobihorn, Cost. Țone, Cost. Elefteriu, Gh. Manole, Cost. Stamatin, Filip Scorțescu, Rudi Botez, V. Botez, N. Eni, Climenti, Cost. Grecu, Al. Balica, Vișinescu, M. Bălaceanu[8].

Complotul urmăreà ca scop o răscoala cu armele în mâni, ca sa statornicească puterea Regulamentului hărăzit, și deci nu erà îndreptat contra legiuirei introdusa de Ruși; dar doreà modificarea ei «potrivit cu nemulțămirile ce s'au iscat și cu împrejurările de fața. Cu toate acestea ‹Conjurația confederativă» cum își ziceà întovarășirea rasturnătoare, cereà ca Regulamentul sa se aplice, fară ca ocârmuirea locală să aiba trebuință a cere deslegări și învoiri întru cele legiuite și întarite prin acea stă lege, și această autonomie o pretindeà chiar fața cu puterea suzerană care de altfel nu trebueà să fie înlaturată, ci să rămâe în *statoquo* (sic). Erà îndreptată însă și în contra ‹rosienești protecții care, ca să poata ajunge scoposul ce'l are intins de mai bine de un veac, a câștigà sub a sa domnie Principatul acesta, s'au sirguit pe de-o parte a slabì aici înriurirea Inaltei Porți, și pe de altă parte a întemeià a sa enfluența (sic) în lucrările din lăuntru›. De aceea și Conjurația cere, ca în locul acestei *enfluenți*, să se ceară la «curțile Angliei,

8. Vezi lista conjuraților găsită între hârtiile Comisului Leonte Radu, Hurm, *Doc.*, supl., I, 6. p. 110. Aceste persoane ce nu par a fi fost boieri sunt arătate la instrucție de ministrul trebilor din lăuntru și de Vel-postelnic, ca „persoane neînsemnate". Interogatorul lui Leonte Radu, Hurm. *Doc.*, supl. I, 6, p. 130.

www.dacoromanica.ro

Franției, Austriei și Rusiei, ca toate la olaltă să *protijarisească* această țară și să o pue la cale precum se vor îndurà . Mai cere apoi, ca ‹ Domnia la noi să fie moștenitoare, și Domn să ne putem alege dintre Principii străini ; apoi că «sa se poată înduplecà pe domnul Valahiei și pe acel al Sârbilor, ca în unire, aceste trei Principaturi să'și poată alcătui o confederație, potrivită cu acea a Germaniei».

Conjurația tindeà deci a asigurà starea Moldovei prin următoarele mijloace: prin autonomia ei față cu Turcia, fără a-i răspinge suzeranitatea; prin respectarea legiuirei impusă de Rușì, înlaturând însă amestecul acestora; prin înlocuirea protectoratului rusesc cu acel al tuturor puterilor europene; prin introducerea unei dinastii straine în scaunul Moldovei și, în sfârșit, prin înjghebarea unui început de confederație a statelor dunarene.

Tot atât de interesante sunt schimbările pe care conjurația le cere în starea lăuntrică a țarei. Mai întâi înlăturarea voevodului Mihail Sturza, ca unul ce a fost rânduit împotriva Regulamentului, (fără a fi ales de *publicul*), și fiind el pentru Moldova aceea ce Neron și Caligula au fost pentru Romani . Se mai cere apoi slabirea aristocrației adecă dela Vel-satrar pân' la Vel-logofăt *să fie boier și boier,* alcătuind generalnicul seim în care *după mulțimea glasurilor* să se aleagă 32 de deputați, din care prezidentul numit baș-boier să fie un om cu cel mai mare rang, cinstit, procopsit și cu cea întâi avere, iubitor de patrie și fără de nici o pată Domnul sa nu poata da deputaților nici slujbe, nici rasplatiri .

Pană aici noi vedem reînnoindu-se de catre Conjurația confederativă, cererile boierilor celor mici din Constituția lui Ioniță Sturza din 1822, ceea ce ne dovedește, că ideile apărute atunci în ce privește organizarea lăuntrică, nu pieriseră, ci numai cât se retrasesera în lăuntrul minților, pentru a reapăreà la lumină acuma în 1839, după 17 ani de aparentă stângere; caci și atuncea se tinsese la mărginirea privilegiilor politice ale protipendadei, la întin-

www.dacoromanica.ro

derea unei egalități politice în boierimea cea mica, așà că glasul unui Șatrar să fie același cu al unui Logofat mare. Această restrângere a întinderei drepturilor numai la clasa boiereasca, cu excluderea desăvârșita a poporului, se mai vede apoi din alte cereri ale conjuraților, precum din aceea, că numai nobilii să aiba dreptul de a fi aleși în obștească adunare, și mai ales din aceea, că și alegatorii să fie numai nobili (Litera I). In sinul nobilimei însă nu se mai faceà nici o deosebire, și miniștrii erau sa fie aleși de marele seim dintre boieri cei mai cinstiți și buni patrioți, bine înțeles că fară deosebire de rang și după mulțimea glasurilor.

Aceasta mărginire a întinderei drepturilor numai între boieri este însă de asta data în destul de stranie, deoarece, cum am vazut, întâlnim între conjurați și un numar destul de mare de neboieri, nedeosebiți prin nici un titlu care să le înflorească numele. Și într'adevăr cam greu ne putem închipuì, ca oamenii de rând sa'și fi pus soarta în cumpana, pentru a venì numai în sprijinul boierimei, fie chiar a acelei mici, afara decât dacă admitem, ca boierimea mică pentru care ei se jertfeau, le fagadueà, că dacă va luà trebile pe mânile ei, toți tovarășii ei de gând și de fapte vor primì și ei cinuri de boierie, cu atât mai mult, că boierimea cea mică aveà interes de a'și îngroșeà rândurile, temându-se cu drept cuvânt, ca aceste sa nu fie rarite prin puterea covârșitoare a atragerei boierilor celor mari. Numai așà ne-am puteà explicà purtarea de altfel cam preà altruistă a reprezentanților poporului, între care mai ales ne întrebam ce căutau cei doi Armeni?

Am vazut însa ca programul reformelor din 1822 fusese depàșit de acel al conjuraților din 1839, prin acele privitoare la relațiile din afara ale țarei, despre care nu se faceà nici o vorbă în Constituția lui Ioniță Sturza. Dar nu numai în această privința este mai bogat și mai înfrățit manunchiul de schimbări cerut de Conjurația confederativa. Și în ceea ce privește reformele lăuntrice, pro-

www.dacoromanica.ro

păşirea ideilor adusese un spor de propuneri noue care se resfirau pe paginele ‹protocoalelor›.

In trebile ocârmuitoare se prevedeà împărţirea ţarei, pe deasupra judeţelor, în cantoane sau mici guvernuri, alcatuite din câte 4 judeţe[9]. O noire însemnata este însa acea prevăzută la art. B, lit. h, care dispune ca la tribunalele ţinutale, să se adaoga încă câte 2 membri aleşi: unul din partea treptelor (razeşilor) şi unul din partea locuitorilor (ţăranilor); iar la la ispravnicat sa se adaogă pe lângă ispravnici, câte patru comisari care să se aleaga: însă doi dintre boieri, unul dintre trepte, iar unul dintre locuitori». Zicem ca noirea este însemnata, fiindcă este cea d'întâi cerere de primire şi a oamenilor din popor în dregătoriile statului. In afară de aceste se schiţază o prefacere aproape deplină a maşinei ocârmuitoare.

Ponturile› aceste noue mai cer însa în alte priviri: «slobozenia tiparului, a gândirei şi scrierei care să nu fie sub *ţenzură,* (art. 7); dreptul de a taià monedă marunta de argint sau de aramă şi cu marca cuvenita adecă în armaturul ţărei sa se arate tuiuri şi, printre coarnele bourului, semnul lunei» (art. 10); crearea a două decoraţii (ordine) una ţivilă şi alta militarească (art. 11); să se rânduească ambasade la Constantinopole sau ori unde s'ar cere, din pământenii cei mai vrednici, învăţaţi în limbi străine şi buni patrioţi, lipsind cu totul capuchihaile greci sau alţi straini (Lit. V); de asemene ‹să se izgonească egumenii greci, şi în locul lor sa se rânduească călugari moldoveni, iar averile bisericeşti să se iee pe seama stăpânirei (Lit. O); să se faca drumuri şi şosele ca în Austria; să se aşeze «*un banc*» (o banca) de împrumutare prin banchieri straini; să se introducă fabrici şi să se deschiză băi de metaluri; să se oprească prin *tarife* aducerea de peste hotar a mărfurilor de manufactura, producturi ce se pot face şi aici, spre

9. O propunere nouă (a d-lui P. P. Carp) a reînviat acuma pe aceşti guvernatori ai Conjuraţiei din 1839.

www.dacoromanica.ro

a nu se scoate banii din țară fără trebuință, și spre a se da îndrumarea la deschiderea de fabrici. (Lit. R, b, c, d). Un articol foarte însemnat este urmatorul care se referă la rădicarea creditului țarei, anume cererea, ca pricinele de daravere să se caute fără rând, fără forma și în ori ce vreme sau loc, și când dovezile vor fi neprihănite, să se împlinească, fară a se îngăduì apelații, dela orice față și din orice avut, care aceasta mult va înaintà negoțul› (Lit. R, g). Jidovii și străinii de peste hotar să fie opriți a posesuì în Moldova moșii cu sate, după vechiul obiceiu» (Lit. T); să se sloboadă Țiganii coroanei și acei manastirești; iar pentru Țiganii boierești să li se îmbunatațeasca soarta, ca să nu mai fie socotiți în rândul dobitoacelor (Lit. H). In privirea țăranilor, proiectul din 1839 conține slabe îndrumari de îmbunătățire, dovadă ca acei ce'l alcatuiseră nu erau plecați catre poporul de jos. Atâta se cereà, ca adunarea să iee din nou în tratație predmetul boieresculuì locuitorilor, în ființa vechililor ambelor parți,—idee ce se va pune chiar în lucrare în revoluția din 1848—și cu așà masuri, încât să lipsasca trebuința de a urmà învoire ; iar în privirea stramutarei libere a locuitorilor, o îngradește mai tare, fiindca s'a dovedit ca asemenea strămutare, este pentru însași paguba și săracia satenilor (Lit. F). In sfârșit mai notăm, ca vrednică de amintit pentru cugetul ce conține, dispoziția, ca să se izgonească luxul și sa se radice moralul și bunele moravuri, spre a se puteà reînnoì patriotismul în inima Moldovenilor› (Lit. Ș)[10].

Domnitorul descoperind aceasta conjurație, comunica întâi traducerea actului autograf pe care poliția pusese mâna, consulului general al Rusiei Titow, din București, spunându-i, că nu a voit sa dee lucrul în vileag, spre a nu face zvoana, și'l întreaba dacă nu ar fi bine, ca pe

10. Protocoale și plan de reorganizare a țărei întocmite de comisul Leonte Radu pentru Conjurația confederativă a Moldovei, Sept.-Oct. 1839, Hurm., *Doc.*, supl., I, 6, p. 82—96.

www.dacoromanica.ro

făptaș să'l dee peste hotar în Basarabia, de unde venise în Moldova [11]. Și consulul se unește cu părerile Domnitorului de a nu da răsunet afacerei și de a iscodì lucrul mai adânc prin o procedură neformală, și apoi sau a pune pe Radu sub privigherea poliției, sau a'l izgonì în Basarabia»[12]. La interogator, Leonte Radu cauta întâi sa tagaduească; dar fiind înfundat cu înfățișarea însuși manuscrisului său, se apară spunând, că acest proiect fusese urzit de reposatul Aga Alecu Roset și că el numai scrisese cele spuse . Fiind izgonit în Basarabia, pe drum Radu spune însă celor ce'l conduceau, că a făcut «o faptă iroiceasca și neuitata [13]. Dupa depunerea lui Neculai Ene, cel ce pusese ciorna actului pe curat, Radu se ducea adese pe la Beizadea Iorgu Sturza, la Păstrăvenì și la Spatarul Costache Burghelea, la Slobozia și la Logofatul Costache Sturza, la Ruginoasa, apoi la Crivești, la Buhuș, la Roman, și pe aiurea; că la Radu, în vremea acatuirei hârtiei, venise unul Ionica Botezatu și un armean Garabet Missir dela Roman [14]. Din persoanele citate de Ene, găsim în lista conjuraților și pe cele două beizadele, Iorgu și Costache, pe care Ene le da ca din familia Sturza; apoi pe Ionică Botez ot Roman și pe Garabet Missir Armanul tot de acolo [15]. Preotul Sachelarie Alexandru Dimitriu, acel ce denunțase pe Radu, întarește depunerile lui Ene, în privirea legaturilor tainice dintre Leonte Radu și beizadea Iorgu Sturza. Mai adaogă însa preotul Sachelarie, că vazuse o scrisoare a lui Radu către Costache Burghele, în care Radu îi spuneà că a câștigat și pe Ștefan Catargiu; iar Burghele, a căruia scrisoase o deschisese și trăsese copie de pe ea, înțelegând că se lucrează o poznă mare, îi raspundeà, ca va atrage în partea lor și pe Spătarul Cuza . Acest Spătar Cuza se vede trecut în lista conjuraților

11. M. Sturza c. Titow, 31 Oct. 1839. *Ibidem*, p. 125.
12. Titow c. M. Sturza, 7 Noemv. 1839. *Ibidem*, p. 127.
13. Interogatorul lui Leonte Radu, 18 Noemv. 1839. *Ibidem*, p. 130.
14. Depunerea lui N. Ene, 19 Noemv. 1839. *Ibidem*, p. 132.
15. Mai sus p. 194 text și nota.

www.dacoromanica.ro

numai cu numele său de Cuza, fără titlul de boierie ce'l aveà [16].

Din boierii cei mari arataţi de aceste mărturii şi amestecaţi în complot, ştim că Costache Sturza fusese arătat de Domnitor, ca unul din acei ce-i făceau opoziţie în adunare; că la el se ţinuse întrunirea nemulţămiţilor în ziua de 12 Noemvrie 1839, şi că fusese surgunit de Domnitor [17].

Din toate aceste reiesa, că în conjuraţie erau amestecaţi şi câţiva boieri mari, din acei nemulţumiţi cu domniea lui Mihail Sturza pe care conjuraţii tindeau sa'l răstoarne.

Ministrul Nesselrode trimite felicitari Domnitorului Moldovei pentru ghibăcia cu care descoperise şi înnabuşise complotul, şi pune în vederea Consulului rusesc, să îndemne pe Domnitorii Ţărilor Române, «să arate cea mai deşteaptă veghere, în mijlocul uricioaselor uneltiri care se urzeau în Muntenia şi Moldova». Ministrul se mai arată apoi îngrijit de «legaturile ce se stabiliseră în Paris între mai mulţi Moldoveni: un Mavrocordat, un Ghenadie şi un Filitis cu câţi-va *demagogi* Munteni care ar profesà principiile celei mai curate democraţii [18]. Mihail Sturza «pune îndată în vedere, tatălui lui Mavrocordet, ratăcirile fiului său, şi capata fagaduinţa ca'l va strămută la Berlin. Ghenadie care erà un tânăr ce se ţineà de casa lui Mavrocordat, va urmà pe stăpânul său tot acolo. Cât despre Filitis, Domnul susţine, că el este strain de ţara Moldovei [19].

Se descopere însă curând după aceea în Iaşi o asociaţie secretă care nu numărà decât vro 9—10 membri, şi în fruntea căreia stateau: un militar din compania pompierilor, un tânăr profesor dela şcoala din Trei Erarhi

16. Depunerea preotului Sachelare Alexandru Dimitriu, 19 Neomv. 1839. *Ibidem*, p. 136.

17. M. Sturza c. Rukman, 3 Noemv. 1835. Hurm., *Doc.*, supl., I, 5, p. 280. Raportul Agăi din Iaşi, 13 Moemv. 1835. *Ibidem*, p. 285. M. Sturza c. Rukman despre boierii surguniţi, 16 Noemv. 1835. *Ibidem*., p. 288.

18. Nesselrode c. Titow, 2 Ian. 1840. Hurm., *Doc.*, supl., I, 6, p. 175.

19. M. Sturza c. Titow, 2 Februarie 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 189.

www.dacoromanica.ro

și doi preoți, «iar restul alcătuit din indivizi ce nu erau în nici o legătură cu slujbele țărei, sau de minori ademeniți prin niște arătări strălucite în folosul binelui public». Deși guvernul constată, «că această societate nu urmareà nici o țintă criminală, totuși o disolvă, ca fiind de natură ascunsă; alungă din țară pe ofițerul de pompieri, da afară pe profesorul dela Trei Erarhi și iarta pe ceilalți» [20].

In răspunsul său către Titow caruia îi împărtașește cele ce facuse cu demagogii din Paris, Mihail Sturza se folosește de prilej, pentru a se plânge contra deslanțuirei liberalismului care'și face vânt în Muntenia, mai ales că el pare a fi încurajat de oçârmuirea acelei țări, și poate deci aveà o înriurire pierzătoare asupra spiritului locuitorilor Moldovei» [21]. Adaoge ca protestarea opoziției din adunarea muntenească contra articolului introdus prin fraudă în textul Regulamentului «a fost privita cu bucurie de patrioții moldoveni . S'ar părea chiar că Ioan Vacărescu, glasuitorul protestației din 1831, venise prin Moldova atițând spiritele prin prezența lui [22].

Tocmai pe atunci, 1838, făcându-se în Muntenia încercarea înființărei unor școale sătești, M. Sturza privind această întreprindere ca primejdioasă, Domnitorul adaoge în scrisoarea către Consul, «că» el nu voește sa cerceteze, dacă scoale primare deschise în fiecare comună sunt potrivite cu starea morală a țărei, și pot adăogì buna stare a locuitorilor. Dar dacă ideile pe care ele mijlocesc a le propovedui printre poporația câmpului, sunt de o natură pierzătoare; dacă tablourile ce slujesc

20. Comunicare făcută Consulilor, lunie 1841. *Ibidem,* p. 359.

21. M. Sturza c. Titow, 2 Februarie 1840. *Ibidem.*, p. 190.

22. M. Sturza atribue corumperea spiritului Moldovenilor între altele și: „à l'apparition de temps à autres, même en dernier lieu, d'émissaires valaques (que je m'abstiens de nommer, pour éviter d'odieuses personnalités"). Hurm.. *Doc.*, supl., I, 5, p. 614. O notă pusă de editorul volumului supl. I, 5. din *Doc.*, Hurm., arată că „pe conceptul acestui act. se observă că rândurile puse aici între parentez au înlocuit pe cele următoare, primitiv scrise: „dont le plus récent, le Logothète Jean Vacaresco est généralement reconnu comme faisant partie de la faction anarchiste".

www.dacoromanica.ro

la învățamântul mutual încep prin a calificà statele Valahiei și Moldovei de state constituționale; dacă într'un almanah ce mi-a cazut în mâni se poate cetì, că România este un Principat constituțional; daca deci în o țară a-careia limbă și religie sunt identice, își permit a rasadì în minți idei anarhice,—cum pot eu raspunde, nu numai de siguranța viitoare, dar chiar de siguranța de fața a Moldovei› [23]?

Pe atunci chiar numai amintirea numelui de Constituție înspăimântà pe partizanii ordinei. Aceștia găseau, că omenirea trebue sa stee pe loc, spre marea fericire a claselor îmbuibate de bunuri care, bine înțeles, ca nu'și puteau gasì tocmeala în schimbări ce nu erau sa foloseasca decât celor desmoșteniți.

Tot în acest înțeles sunt concepute instrucțiile venite din Petersburg către Domnitorii Țărilor Române, îndată dupa a lor numire în scaunele lor. Mințiaki spune Domnitorilor, că'i este recomandat cu deosebire de a atrage luarea aminte a Gospodarilor asupra tot ce ar puteà arată o oare care tendință a tinerilor spirite, de a se lasà târâte de idei liberale, și asupra nevoiei de a împiedecà prin toate mijloacele propașirea ideilor rasturnătoare; a vegheà ca regulele asupra cenzurei stabilite de președinte (Kisseleff) să fie menținute fără nici o abatere; de a țineà redacțiile ziarelor din Iași și București în marginile prescrise; de a se îngrijì și a da tineretului o creștere înțeleaptă și moderata; de a împiedecà cu toate puterile spiritul de noire și de turburare care s'ar puteà arată în capetele neexperimentate, setoase de a da țărilor lor o existența politica deosebita de acea asigurata lor prin așezamintele în ființă; în sfârșit de a deșteptà pe Gospodari, să se pazească totdeauna de a primi în țarile lor oameni fara capatâiu care s'ar introduce în ele, pentru a stârnì turburari [24].

Invățaturile rusești cadeau pe un tarâm foarte roditor,

23. *Ibidem.*
24. Minciaki c. M. Sturza, 28 Iulie 1834. Hurm., *Doc.*, supl., I, 5, p. 66.

www.dacoromanica.ro

întru cât Mihail Şturza erà de aceiaşi părere, în privirea nevoiei de a înnabuşì ideile răsturnătoare».

«Am fost totdeauna convins raspunde M. Sturza luì Minţiaki, că ideile privite ca liberale nu pornesc decât dela un egoismu vinovat care cauta interesul sau personal în răsturnare şi anarhie. Fără îndoială, că duşmanii cei mai neîmpacaţi ai ordinei sociale sunt maximele înşalătoare şi rasturnatoare care rătacesc tinerimea neexperimentată, asupra adevaratelor baze ale fericirei publice» [25]. Aiurea M. Sturza adaoge, ca voi îndreptà luarea mea aminte cea mai serioaza asupra purtarei acelora care, adăpându-se în strainătate cu principii falşe, ar fi umpluţi cu doctrine pierzătoare, şi'mi voi face o datorie de a înnăbuşì orice tendinţă care ar puteà aveà de rezultat a compromite liniştea launtrică a ţărei [26].

Tocmai în 1839, când Moldova fierbeà de patimele răzvratitoare, Felix Colson fostul secretar al Consulului francez din Bucureşti şi care, pe la 1839, devenise secretarul lui Ioan Câmpineanu şi plecase cu el la Paris, publică o broşura franceza intitulată *Précis des droits des Moldo-Valaques*, în care combate înriurirea abuzivă, pe care Rusia şi-o însuşise asupra Principatelor. Broşura fiind trimisă şi în Iaşi în câteva exemplare, la singura librărie ce se află pe atunci în acest oraş, Kotzebue, Consulul rus, atrage luarea aminte a Domnitorului asupra acestei broşuri care şi este confiscata de ocârmuirea moldovenească [27].

Propăşirea culturei.— Aveau dreptate Ruşii şi omul devotat lor, Mihail Sturza, sa se îngrijască de starea spiritelor din Moldova; caci în cei 10 ani strecuraţi dela ocuparea rusească şi pâna la 1839, mintea Moldovenilor se deşteptase mult, sub îmboldirea desvoltarei culturei

25. M. Sturza c. Minciaki, 8 Aug. 1834. *Ibidem*, p: 71.
26. Memoriul lui M. Sturza din Noemvrie 1835. *Ibidem.*, p. 275.
27. Principele G. Şuţu c. Titow, 13 Oct. 1839. Hurm., *Doc.*, supl., I, 6, p. 114.

www.dacoromanica.ro

care se coborise tot mai adânc în păturile poporației orășenești.

Dacă seminarul dela Socola fusese aproape desființat, mai ales în urma arderei încăperilor, în timpul venirei Rușilor, în 1828, chiar în anul acesta, înnainte de intrarea lor și de fuga lui Ioniță Sturza, se înființeaza scoala Vasiliană care și ea este închisă în zioade 7 Mai, când Rușii trec Prutul. După ce Moldova scapa prin silințele lui Kisseleff de ciumă și de holeră, și prin îngrijirea lui se redeschide scoala națională din Trei Erarhi, i se adaoge un curs elementar de legi predat de iuristul Sas Flechtenmacher ce fusese adus din Transilvania în 1818 ca învațator în casa boierului Grigoraș Sturza. Tot în anul redeschiderei școalei din Trei Erarhi 1831, se înființase câteva pensionate în capitala Iași: doue franceze pentru băeți, acel al lui Victor Cuénin [28] și acel al lui Lincourt, Chefneu și Bagarre și — lucru mai afară din cale — un «pensionat de demoazele fiice de boieri ținut de Sulgerul Teodor Burada care dădea el însuși lecții de muzica: clavir și chitară» [29].

Inființându-se câte-ve școli ținutale în Roman, Huși, Galați, Focșani, Bârlad și Botoșani, epitropul scoalelor Sturza, în cuvântarea rostita de el în 1833, se mândrește, că «mai mulți din tinerii ce învațaseră în școala din Iași, se învredniciseră a fi întrebuințați ca profesori în scoalele ținutale» [30].

Școala din Trei Erarhi devenì prin puterea lucrurilor, ca și seminarul Veniamin, un focar de naționalismu. Elevii acestei scoale se simțiră jigniți, că în mănăstirea Trei-Erarhi în încăperile căreia erà așezată scoala, se slujeà în grecește, și că nu se auzeà nici un cuvânt românesc în onoarea lui Dumnezeu. Scolarii cerură deci egumenului grec să le învoiască a cetì măcar Apostolul în

28. In acest pensionat aflăm în 1832 ca premianți pe elevii Mihail Kogălniceanu și Grigore Sturza fiul lui Mihail Vornicul (viitorul domn al Moldovei). *Albina românească*, 1832, p. 245.

29. *Ibidem*, pe 1831, p. 74.

30. *Ibidem*, p. 1833, p. 118.

www.dacoromanica.ro

limba română. Grecul le răspunse că manastirea fiind greceasca, atare cerere nu ar puteà fi primita. Gh. Asaki izbuteşte a şcoate dela Mitropolit un ordin în sensul voinţei scolarilor. Bazat pe acest ordin, un scolar se apucă în ajunul unei sărbători sa cetească Apostolul în româneşte. Egumenul înfuriat îi zmunceşte cartea şi o aruncă la pământ. A doua zi scolarii venind în mai mare numar şi voind să impuna cu sila cetirea, se încinge o batae între ei şi argaţii egumenului, amuţaţi de el asupra băieţilor. Gh. Saulescu intervenind şi spunând scolarilor sa părăsească biserica, numai aşà se putù împiedecà o moarte de om. Asaki însă plângându-se lui Kisseleff, acesta dadù ordin a se învoì slujba românească spunând, că nu se poate îngăduì ca Grecii să impuna limba lor în biserica Românilor [31].

Alt semn al timpurilor şi al schimbărei în cugetul tinerimei se vede din urmatoarea scena petrecută tot la scoala din Trei Erarhi. In 1834 se luase dispoziţia ca examenul şi împărţirea premiilor pentru scoala de fete sa se facă în localul dela Trei Erarhi. In ziua serbarii, copilele îmbracate în alb cu o lentă în culorile naţionale (pentru Moldova pe atunci erà roşu şi albastru), se adunaseră în sala cea mare a scoalei, Baieţii din scoala Vasiliana cautând sa intre şi ei în sala înţesata de lume fura opriţi de a patrunde în ea. Elevii luara aceasta îndepartare a lor dela o serbare scolara, drept o insulta adusa demnităţei lor de elevi ai acelei scoale. Ei facură o tânguire catră Asaki referendarul scoalelor care sfârşeà cu cuvintele: o atare ruşine se spala cu sânge ». Tânguirea avù de efect că scriitorii jalbei fură daţi afară din scoala pe câte-va saptamâni. Dar ea dovedeşte o înnalţare îmbucuratoare a cugetului şi a moralului copiilor [32].

In 1854 se înfiinţează în Iaşi scoala centrala de fete şi se trimit la învaţătură, în Viena şi la Luneville, cei d'intâi

31. Episod povestit după mărturii contimporane de V. A. Ureche în *cuvântarea rostită la desvălirea statuei lui Asaki*, Bucureşti 1890 p. 28.
32. *Ist. Rom. din Dacia traiană* VI, p. 288.

www.dacoromanica.ro

bursieri moldoveni: Teodor Stamate, Alexandru Costinescu, Anton Velini, Constantin Zefirescu, Anastase Fătu, Leon Filipescu și Dimitrie Popovici. Către sfârșitul acestui an, Mihail Sturza pentru a raspunde unei cerințe obștească de a înființa un curs de învățături mai înalte, se hotărăște a înființă Academia. In cuvântarea sa de inaugurare, Domnitorul se felicită, că «încă de pe când erà epitrop al scoalelor, susținuse părerea, că metoda cea mai folositoare de învățătură fusese paradosirea învățăturilor în limba națională cu ajutorul limbilor clasice prin care în epoca noastră foarte au sporit luminile în lume [33].

Insemnată este împrejurarea că spre a se întări corpul învățătoresc dela Academie, Domnitorul recurge la profesori din Ardeal, aducând pe Eftimie Murgu care scrisese înca pe când erà în Ardeal o raspingere a lucrării lui Eder, *Erweis das die Rumänen nicht römischer Abkunft sind*, și erà deci un înfocat patriot ardelelean, crescut în razele dătatoare de lumină și de căldură ale marilor dascăli ai Românilor de peste munți. Un Francez, Maisonabe, țineà în Academie în limba franceză un curs de dreptul public și privat comparat la deosebitele popoare. In 1837 doctorul Cihac mai deschide un curs de Istorie Naturala, și în 1838 întorcându-se tinerii trimiși în străinătate se înființază pentru ei mai multe catedre fiecare în specialitatea lui, iar în locul lui Murgu ce trecuse în Muntenia, se aduce tot din Transilvania alt profesor de filosofie, Petru Câmpeanu.

Flechtenmácher, acel Sas învățat ce erà în Moldova încă de pe vremea lui Calimah și care lucrase la redactarea Codului acestui Domnitor, este însărcinat cu cursul de drept natural. Se auzira atunci răsunând de pe catedre cuvinte înnălțătoare care trebuiau, în atmosfera înnapoiată a timpului, să facă efectul unui orcan

33. *Albina rom.* 1835, p. 185. Teodor Stamate și Alexandru Costinescu tatăl d-lui Emil Costinescu ministrul actual de finanțe sub guvernul liberal, sunt ambii unchii mei mari. Bunica mea și cu mamele lor erau surori.

www.dacoromanica.ro

curățitor. In lecția sa de de deschidere, învățatul Sas spuneà într'o frumoasă limbă românească: Veți puteà să ajutați întru întemeierea dreptății, departarea abuzurilor și metehnelor omenești care nu sunt altele decât despotizmul judecatoresc, nesilința, nerăbdarea, luarea de mită și hatârurile, și veți mângâia astfel pe cei obăjduiți ».

Asaki văzând rezultatul cel strălucit al încercărilor făcute în București pentru întemeiarea unui teatru național, provoacă în anul 1836 înființarea în Iași a unei societăți asemenea cu acea bucureșteană, menită a întemeià un Conservator Filarmonic-dramatic, în care să se învețe arta jocului scenic. Același resunet îl găsește propunerea lui Asaki în Iași pe care'l întâlnise acea a lui Heliade în București, și o subscripție bogată la care iea parte întreaga boierime aduce la îndeplinire dorința învățatului profesor. Elevii școalei din Iași fac progrese tot așà de însemnate ca și acei din București, și în anul următor se reprezinta, pe scena Teatrului de varietați din Iași, piesele *Lapeyrouse* și *Văduva vicleană*, cea d'intâi melodramă cu cântece, cea de a doua comedie. Sub direcția lui Alecsandri, a lui Asaki și a logofătului Catargiu, Conservatorul din Iași face de asemenea progrese însemnătoare, de oare ce după doi ani de la înființarea lui, în 1838, elevii pot jucà greaua operă *Norma*, cântată pe text românesc prelucrat tot de neobositul Asaki.

Tot către acest timp *Societatea științelor naturale* întiințată în Iași încă de prin 1830 când doctorul Cihac, începuse a întrunì la el medicii din Iași pentru a cetì reviste străine și a desbate întrebari de medicina, și a careia statute se alcătuesc de el și de doctorul Zotta în 1833 (18 Martie) — este poftita, prin mijlocirea președintelui ei, a se pune în relații cu doctorii din țarile apusene, — la congresul naturaliștilor din Friburg, în 1838. Își poate închipuì cineva mândria și mulțămirea Moldovenilor, când văzura că poporul lor, al caruia aspirații nimene nu le știeà, al căruia așezare geografică erà chiar

www.dacoromanica.ro

aproape necunoscută, erà chemat a ședeà la masa științei departe în Apus, alaturea cu acele popoare batrâne în cultura care purtau de secoli întregi pe umerile lor chivotul civilizației. D. Cihac, trimis de Mihail Sturza spre a reprezentà Moldova la congresul dela Friburg, ține aci o cuvântare în care *descopere* învațaților străini existența *poporului latin* dela Dunare, și mai mulți mari învațați apuseni precum Alexandru de Humbold, A. Brongniart, G. Struve, L. Berzelius, C. T. Oken, primesc a fi numiți membri de onoare ai tinerei și necunoscutei societați științifice ieșane.

Seminarul reorganizat în 1834 vede, în 1839, ieșind de pe bancile lui cei 18 întâi preoți mai învațati care se duc în sate sa împrăștie, pe lângă învățăturile religioase, și o licarire de lumină în întunerecul vieței noastre câmpenești.

Teodor Stamate face cele dintâi observații meteorologice pe care le inserează în Albina Românească din 19 Ianuarie 1839.

Cu un an mai înnainte, în 1838, Mihail Sturza pusese începutul pentru înființarea unei biblioteci publice, daruind un numar 600 de volumuri din cartile sale proprii, și în acelaș an se organizeaza scoala tecnica de arte și meserii pusă sub direcția lui Carol Mihalic de Hodocin, înzestrata cu șese ateliere puse sub maiștri aduși din străinatate. Se mai înființează și un cabinet de fizica care se înzestreaza cu instrumente, între care erau și de acele de dagherotipie, cu care Stamate scoate mai mult văzute ale Iașului.

Răpit de acest vârtej sprè cultură și învațatura Hatmanul Anastase Rașotă înființează în 1838, pe moșia lui *Pomârla* o școala satească dupa felul aceleia întemeiată de Constantin Golescu la Golești cu 12 ani mai înnainte. Acest exemplu este apoi urmat de Clucerul Fundațanu pe moșia Bozienii și apoi de Logofatul Lupu Balș pe alți Bozieni proprietatea lui, în care școala se țineau și 26 de elevi interni pe cheltuiala lui.

www.dacoromanica.ro

Curentul ce rapeà viața românească erà, ca toate curentele istorice, mai puternic decât voințele individuale, plecându-le fără să'și dee seamă către lucrări de acelé ce erau protivnice intereselor lor. Așà, boierii, când sprijineau teatrul național și Domnul când înființà mereu la scoale, nu se gândeau ca, prin asemene așezaminte erau sa deslanțuiască tocmai acele idei rasturnatoare de care atâta se temeà Mihail Sturza în raporturile lui catre Ruși.

Și nimic nu poate întarì mai mult discordanța între silințelé individuale și mersul obștesc al lucrurilor, decât tocmai activitatea lui M. Sturza, unul din începatorii și sprijinitorul cel mai de seamă al culturei naționale în Moldova, și tot odată omul acela ce a pus mai cu deosebire piept contra curentului deslanțuit de însuși plazmuirile lui.

Aceasta îmbulzire, tot mai îmbelșugata în capetele Românilor, de idei referitoare la viața națională, trebueà sa deștepte tot mai mult iubirea de țara și dorința de a o râdicà din starea de întunerec și decădere în care se aflà, catre o regiune de lumină și de propășire.

Pentru a ajunge însa acolo, se cereà neapărat și o prefacere a întregei vieți, din care așezămintele de cultură alcătueau numai începutul. In cotrò tindeau mințile Moldovenilor cugetatori, ne-o arata tocmai ideile proiectului Conjurației confederative care îmbrățișau atâtea probleme mari ale vieței românești, dela schimbarile launtrice, pană la dorința unei confederații a statelor dunarene. Și dacă mișcarile paralele spre egalizare se margineau de o cam dată mai mult în sinul boierimei, trebueau sa se afle și cugete care depășeau acest cerc, și întindeau cererea de drepturi și de egalitate la toata suflarea moldovenească. In orice caz mișcarea Comisului Leonte Radu ne apare ca o urmare în destul de fireasca a schimbarei spiritului petrecut în Moldova între anii 1822 și 1839. Ea nu este mai la urmă decât o urmare și o latire a cugetului documentat prin Constituția cerută de boierii cei

www.dacoromanica.ro

mici, pe timpul lui Ioan Sandu Sturza Voevod. Partidul național din 1821 se îngroșeà necontenit cu elemente liberale, pana ce la sfârșit trebueà sa plesneasca, sub apăsarea lor tot sporita, și sa se desfunde, dând naștere unei noue alcatuiri politice: partidul liberal.

Mersul culturei moldovenești dela 1839—1848 și apăsarea Rusiei. — Ca și în Muntenia, Rușii încep, de pe la 1838, a lovì în întreprinderile moldovenești de desvoltare națională. Mai întâi ei lucrează pentru a distruge și scena ieșana, căutând prin mijloace tot atât de piezișe ca și acele întrebuințate în Muntenia, de a compromite cariera de actor în ochii acelor ce sprijineau teatrul; iar guvernul, întețit de Consulul rusesc, retrage ajutorul de 200 de galbeni pe an ce'l dadeà Conservatorului, încât direcția fu nevoita a suspendà cursurile și reprezentațiile.

In zadar partidul național cauta sa împiedece ruina stradaniilor sale, aratând prin o cerere catre direcția Conservatorului, cu câta mâhnire se vedeà obștia publica lovita de lipsa unei petreceri atât de placută care adusese și câteva alcatuiri în limba moldoveneasca ce cu vremea fagădueau o propașitoare deplinire [34]. Cu toate aceste teatrul, ruinat în Iași, reînvie în Botoșani sub conducerea unui tânar artist de talent, Costache Caragiale, care în 1839 joaca în acel oraș drama Saul de Alfieri tradusa de Aristia [35].

Teatrul reînvie chiar în curând mai cu putere, sub îmboldirea lui Alecsandri care scrie și pune să se joace în Iași în 1844 și în București în 1845 piesa sa *Iorgu dela Sadagura,* în care biciuește prea marea plecare a societatei române pentru viața cea noua apusana și părasirea obiceiurilor strabune.

---

34. T. T. Burada, *Cercetări asupra Conservatorului Filarmonic-dramatic din Iași* (1836—1838), p. 38 41.

35. Vezi un articol de Iordache Harnav care ajutase teatrul lui Caragiale, publicat în *Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură,* 1839, p. 25.

www.dacoromanica.ro

Infrățirea cugetarei între Moldoveni și Munteni apare din nou. Anume în 1836 se urmează o foarte interesanta corespondență între Ioan Heliade Rădulescu din București și Constantin Negruzzi din Iași privitoare la mijlocul de pus în lucrare, spre a îmbogați și mlădià limba româna [36]. Corespondența între acești doi barbați urmeaza și pe alte teme mai departe, între altele privitor la întovărășirea lor și a lui Aristia pentru traducerea *Gerusalemei liberate* de Torquato Tasso [37]. Alta dată în 1839, gasim pe Negruzzi înțelegându-se cu Heliade asupra unor teascuri de tipografie [38].

In anul 1840, *Foaia pentru Minte* reproduce biografia lui Gh. Lazăr de Heliade, din *Curierul românesc*, și mai multe lucrari din *Albina românească*. între altele una intitulata *Lexicografie*, în care autorul se mândrește că astazi în Moldova, învățaturile și politica se tratează în limba națională, și o poezie tot din Albina care cântă: Sosește timpul, vine, Moldova se renaște» ; apoi mai reproduce frumoasa nuvela, a lui Constantin Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanu*, și mai mult alte lucrări din Moldova. Tot așà se urmează și în anii urmatori.

Alți scriitori însemnați care caută să reînvie din cutele trecutului, iubirea neamului, sunt: Asaki care întrupează momente înalțatoare din istoria Românilor în mult răspânditele lui *Nuvele;* Costache Negruzzi care încondeiaza cu cea mai desavârșita măestrie, cumplita figură a lui *Lăpușneanu*, precum tot el cantă în versuri epizodul din viața lui Ștefan cel Mare cu *Aprodul Purice*. Alți poeți și scriitori sunt: Săulescu cu *Fabulele lui în versuri* 1835, Vasile Pogor tatăl càre traduce *Henriada lui Voltaire*, Cuciureanu care scrie *Incercări poetice* în 1839, Basarabeanul cavalerul Constantin Stamate care publică *Povestea Poveștilor* în 1843, Alexandru-Donici

36. Vezi un articol al meu: O corespondență între Heliade și C. Negruzzi în *Convorbiri literare* VI, p. 178 și urm.
37. *Conv. Literare* VII, p. 77.
38. *Ibidem*, p. 363.

www.dacoromanica.ro

care tipăreşte *Fabulele* lui, după Criloff, Costache Negri care publică mai multe *poezii* în Foaea ştiinţifica şi literară în cursul anului 1844.

In sfârşit apare pe orizonul literaturei române geniul acela ce era menit să râdice mai mult puterile neamului, prin resunatoarele lui creaţiuni, marele poet naţional Vasile Alecsandri, care întors din Paris în 1843, începe în 1844 a înserà în *Foaia Ştiinţifică şi Literară*, poezii scrise în formă poporană ca *Doina, Baba Cloanţa, Sora şi Hoţul, Cinel-Cinel, Craiu-nou, Strunga, Făt-logofăt, Visul.* Aceste poezii sunt reproduse de *Curierul de ambe Sexe* al lui Heliade din Bucureşti, precum şi de *Foaia pentru Minte, Inimă şi Literatură* din Transilvania, îndrumând doua înfrăţiri, una mai restrânsa a Moldovenilor şi a Muntenilor, alta mai întinsă, cuprinzând întregul neam.

In alte sfere ale vieţei culturale şi poetice se vad iaraşi înnoiri vrednice de însemnat: Scoalele producând tot mai numeroşi oameni destoinici a ocupà posturile publice, aceştia puseseră mâna pe ele, cu toate că erau din rândurile de jos ale societăţei; dar pentru a se menţineà principiul, că numai boierii pot ocupà posturi, acei numiţi erau boieriţi odată cu numirea lor. Unii din, ei ca Gheorghe Asaki, putura sa se urce pană la treptele boieriei celei mari, la Agie. Prin aceasta se dadeà o consfinţire legala recunoaşterei talentului alaturea cu nobleţa, în dreptul de a conduce statul.

Se adaog apoi cursuri la Academia Mihăileana, precum unul de agronomie pentru Leon Filipescu şi unul de geologie pentru Ioan Ghica din Muntenia, pe care Mihail Sturza îl cunoscuse în 1841, atunci când îi adusese chemarea la domnia Munteniei din partea boierilor a cestei tări: iar în 1843 tot Ghica este însărcinat cu predarea unui curs de economie politica. In 1843 însa apare pe scena istoriei Ţărilor Române, Mihail Kogălniceanu. El începuse învaţăturile sale în pensionatul lui Cuénin şi apoi fusese trimis întâi la Lunéville, împre-

www.dacoromanica.ro

una cu copiii lui M. Sturza: Dimitrie și Grigore; dar Consulul rusesc din Iași, facând Domnitorulu respectuoase observații asupra trimiterei propriilor sai fii la învățatură în țara ideilor rasturnatoare, Domnitorul se grăbì a face pe placul Impăratului Alexandru și, luându-și copiii, și împreuuă cu ei și pe Mihail Kogălniceanu, îi strămutase la Berlin [39]. Kogălniceanu al carui nume ne cade acumă pentru întâia oară sub pana, dar pe care ea îl va reproduce atât de adese ori, caracterizează el însuși, prin cuvintele următoare, efectul pe care îl avù asupra minței lui petrecerea în capitala Prusiei: Mulțămita contactului meu cu atâția barbați însemnați ai Germaniei și primit în cercurile politice din Berlin, am avut fericita ocazie și putință de a'mi îmbogați mintea cu ideile reformatoare, ce atunci inspirau înnaltele inteligenți ale Germaniei. Da, universitatei din Berlin, a doua mea mamă, exemplului ce mi l'a dat amorul pentru patria Germană, fiii nobilimei, fiii burghezimei, datoresc eu amorul pentru patria Româna și spiritul liberal care m'au însuflețit în toate actele vieței mele. In lungile lupte și lucrări, în prigonirile înverșunate care nu odata s'au încercat a mă zdrobì, pururea am avut înnaintea ochilor mei acele frumoase cuvinte pe care, în memoriul sau catre Rege, le arătà Principele de Hardenberg, ca puternicul mijloc de a reînnălță caracterul și barbăția poporului German, pentru desrobirea sa de jugul străin, pentru radicarea și marirea Germaniei: Principii democratice într'un guvern monarhic [40].

Kogalniceanu publica mai multe lucrari literare din care însă pătrundeau ideile politice pe care le va aparà în cursul lungei lui cariere. Cea dintâi este inserată în limba germană sub titlul: *Romänische oder Wallachische*

39. *Desrobirea Țiganilor*, de M. Kogălniceanu 1891, I, p. 5. Comp. M. Sturza c. Nesselrode, 9 Aprilie 1838, Hurm, *Doc.*, supl., I, 4, p 176: „Mes fils élévés à Berlin d'après les intentions du ministère impérial".

40. Discursul citat, p. 11.

www.dacoromanica.ro

Sprache und Litteratur [41]. A doua lui lucrare este asupra Ţiganilor, publicată în limba franceza sub titlul: *Esquisse sur la langue et les moeurs du Tsigains* [42], şi a treia mai cuprinzătoare: *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* [43]. In lucrările privitoare la Români, Kogalniceanu se arată ca un înfocat naţionalist care se sileşte a curăţi poporul român de nămolul pe care hula veacurilor îl îngramadise pe capul lui. Kogălniceanu arată, în introducerea la Istoria Valahiei, ca «ceea ce l'a împins a scrie istoria poporului sau, a fost adânca necunoştinţă în care se află lumea civilizata despre destinele lui; că cele mai mici ţări ale Africei şi Americei sunt mai cunoscute decât aceste doue Principate; ca el s'a silit a arătà lumei, ca Moldo-Românii poseda virtuţi care cu greu s'ar reaflà la alte popoare, şi ca metehnele lor nu sunt decât tristele urmări ale relei ocârmuiri de pănă acuma». In lucrarea asupra Ţiganilor, el se arata tot atât de râvnitor liberal, mustrând pe Apuseni, că ar alcatuì societaţi filantropice pentru suprimarea sclaviei din America, şi nu s'ar uità, că în sinul chiar al continentului lor, în Europa, 400.000 de oameni aşteaptă liberarea lor din lanţurile neştiinţei şi ale barbariei .

Innainte de a se întoarce Kogălniceanu din Berlin, Gh. Asaki adausese la Albina românească, dupa exemplul lui Heliade cu Curierul de ambe Sexe, un supliment literar, *Alăuta românească*. Acest supliment fu însa închis din ordinul ocârmuirei, fiindcă un articol asupra vistului (joc de cărţi) se rosteà cu puţin respect asupra Imparaţiei Rusesti [44].

---

41. Inserată in *Magosin für die Litteratur des Auslandes*, II, 1837, p. 29 30, 34—35, 39 40.

42. Berlin, 1837, o broşură

43. Berlin. 1837, un vol. de 478 de pagini.

44. Alecsandri, *Opere complete*, Proză, I, p. 547. Intărit prin M. Sturza c. Kotzebue, 5 Sept. 1838, Hurm., *Doc.*, supl., l. 4, p. 201: „A propos de quelques paroles sur le whist, il est fait mention d'une puissance dont le nom doit être en vénération".

www.dacoromanica.ro

Kogalniceanu întorcându-se în țara în 1838, se gândește, în decursul anului urmator, a scoate el însuși o nouă revista, sub propria lui direcție: *Dacia literară*. Kogălniceanu, în toate scrierile lui din aceasta revistă, priveà literatura nu ca un scop în ea însași. ci numai ca un mijloc pentru înnalțarea poporului. In anul 1840 Kogalniceanu tipărește și volumul I al *Arhivei românești*, menita a reproduce documente vechi. Dar în introducere, Kogălniceanu dovedește că mai mult decât interesul științific, dorul de neam calauzeà întreprinderea lui istorica. Sa ne ținem de limba, de istoria noastră, zice el, cum se ține un om, în primejdie de a se înnecà, de prajina ce i se aruncă spre scapare. Istoria românească să ne fie mai ales cartea de căpetenie; să ne fie paladiul naționalității noastre. Intr'însa vom învață ce am facut și ce trebue sa mai facem .

Dupa un an și jumatate de existența Dacia literara este oprită din ordinul guvernului, îmboldit de Consulul rusesc, din pricina publicarei poeziei lui Grigore Alexandrescu, *Anul 1840*, care conținea între altele versul:

Că lumea moștenire thr (tâlharilor) s'a dat!

In anul 1843 Kogalniceanu avù însă prilejul de a'și manifestà ideile sale naționale și liberale. Domnitorul care țineà mult la el și'l numise aghiotantul lui, îi încredințeaza în acest an catedra de Istoria Românilor la Academia Mihăileana. Cuvântarea lui de deschidere, ținută în ziua de 27 Noemvrie acel an, fu un evenement nemai pomenit pana atunci în analele vieței culturale românești. După ce el arata, cum istoria țărei lui este pentru el mai însemnata decât cele mai marețe fapte ale desvoltarei tuturor popoarelor, întorcându-și gândul dela întinderea în timp la întinderea în spațiu, el spune, ca considera ca patrie a lui tot acel cuprins de loc în care se vorbește românește și ca istorie națională, istoria Moldovei întregi *înnainte de sfâșierea ei*, a Va-

www.dacoromanica.ro

lahiei și a parților din Transilvania», gând de doue ori îndrăzneț, întâi fiindcă se întindeà asupra întregului trup al neamului românesc, cuprinzându-l în aceeași iubire plină de înțeles; al doilea fiindcă că se încumatà a vorbì de sfâșierea Moldovei, în fața Rusiei și a Austriei care savârșiseră tocmai această desmădulare. Dar Kogalniceanu nu se mulțamește a face sa răsune numai struna națională. Sufletul său doritor de libertate și de egale îndreptațiri ale tuturor claselor sociale, nu lipsește a lovì în fața nedreapta întocmire care predomneà în Moldova, unde o aristocrație neștiutoare, ține în înlanțuire un popor de mai bine de două milioane de suflete, și întrebuințeaza izvoarele de înnavuțire publica numai în folosul unor familii privileghiate .

Chiar a doua zi după aceasta cuvântare, Kogalniceanu este descărcinat de profesoratul dela Academie.

De abeà i se închisese cursul, și Kogălniceanu apare în publicitcte cu o noua revista *Propășirea, Foae științifică și literară.* Guvernul nu învoește însă ieșirea foaei cu numele de *Propășirea,* ci numai cu al subtitlului ei de Foae științifica și literară. Kogalniceanu atunci, prin o fericită inspirație, lasă în alb locul de unde se scosese titlul încriminat care astfel răsareà necontenit în mintea cititorilor. Dar revista lui Kogălniceanu voește să reproduca discursul lui dela Academie și este și ea oprită dela cel dintâi numar care'l conținea [45].

Alta împrejurare tot atât de caracteristica: La un examen obștesc la care se obicinuià a se rostì versuri de elevii cei mai buni, N. Ionescu, eminentul orator de mai târziu, își luase ca tema de declamare poezia lui Asaki: *Pe țintirimul unui sat.* Ajuns la versurile:

Nobili plini de fantazie, mândri 'n titlul ruginit,
De ce 'n ură aveți săteanul? Când ai frunței lui sudoare
A născut mărirea voastră și-avuțiilor odoare?
Cruță timpul vre odată dritul unui evghenist
Ori frumsețea, avuția nu trec ca al nopței vis?

45. Asupra lui Kogălniceanu vezi: *Mihail Kogălniceanu,* discurs de recepție în Academia Română de A. D. Xenopol, București, 1895, p. 9 și urm.

www.dacoromanica.ro

N. Ionescu accentuă aceste versuri cu atâta căldura, încât Principele Mihail Sturza care presidà serbarea, îl oprì de a merge mai departe [46].

Astfel trei încercări una după alta, de a îndrumà o foae răspânditoare de idei roditoare pentru poporul român, fuseseră ucise chiar în fașele lor, pentru a face pe placul Rusiei; dar aceasta nu erà destul, ci trebueà ca o lovitură și mai grea sa cadă pe capul bietei Moldove, precum căzuse și pe acel al țarei surori.

Suprimarea învățământului național. — Cele petrecute în Moldova, cu prilejul desființărei cursului superior de învățături în limba româna, sunt mult mai batătoare la ochi decât cele petrecute în Muntenia, și dau cheia înțelesului faptului săvârșit; de aceea le vom expune cu mai multe amanunțimi. Innainte de a pași la aceasta expunere socotim că ea trebue încadrata în întreaga purtare a Rusiei față cu Țarile Române, în special cu Moldova, unde lucrurile sunt iarași mai pe deplin cunoscute decât în Muntenia.

Epitropia Rusiei asupra Țarilor Române luase chiar dela început un caracter covârșitor. Rușii se amestecau în toate trebile lor, și guvernul nu puteà luà nici o masura, fie administrativa, fie legiuitoare, fară învoirea lor [47]. Așà vedem pe M. Sturza ca roaga în 1834 pe Butenieff, ambasadorul Rusiei din Constantinopole ca sa încuviințeze, sporirea darilor cu câte-va zecimi adiționale, pentru acoperirea deficitului [48]. Când Domnitorul vrea sa reorganizeze slujitorii, găsind și mijloacele banești trebuitoare acelei reorganizari, el cere învoirea consulului rus Mințiaky [49].

46. *Gazeta Transilvaniei*, 1843, p. 202.

47. E drept că organele țărei însuși provocară pe Ruși la acest amestec. Mitropolitul, văzând că dela disolvarea adunărei muntene din 1837, țara a rămas fără control, cere dela Nesselrode, „ca Consulul să'și întindă privigherea mai de aproape, controlând toate actele ocârmuirei". Mitropolitul c. Nesselrode 31 Dec. 1840 Hurm., *Doc.*, supl., I, 4, p. 503.

48. M. Sturza c. Butenieff 22 Sept. 1834 *Ibidem*, I, 5, p. 96.

49. M. Sturza c. Mințiaky, 27 Ian. 1835. *Ibidem*, I, 5, p. 160. Rușii nu aprobă acest regulament. Titow c. M. Sturza, 12 Febr. 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 203.

www.dacoromanica.ro

Proiectele de legi înainte de a fi confirmate de Domnitor trebueau sa fie aprobate de Consulul rusesc. De aceea întâlnim de mai multe ori comunicari de proiecte de legi din partea Logofeției către agenții ruși[50]. Găsim într'un rând pe Baronul de Rukman cercetând socotelele vistieriei moldovene[51]. Când se facea o schimbare de ministeri și în deobște a personalului administrativ sau judecatoresc, trebueà sa se iee învoirea autorităților rusești. Așà când M. Sturza numește pe N. Canta Logofat al justiției[52], sau când vrea sa rânduiasca, capuchehaelei din Constantinopole, ca ajutor, pe Hatmanul Constantin Musurus[53]. Kotzebue protesteaza într'un rând contra numirei lui Lupu Balș, ca Logofat al trebilor launtrice, și cere ca el sa nu intre în slujba înainte de a fi luat învoirea dela Petersburg[54].

Titow observa lui M. Sturza că adunarea a calcat Regulamentul, cu anaforaua privitoare la averea școalelor[55]. Acelaș Consul protesteaza contra modului arendarei salinelor. M. Sturza care subsemnase contractul, pentru a nu fi lovit în vaza lui de Domn, face pe arendaș sa se lepede de contract, spre a pune din nou în licitație ocnele[56]. Adese ori amestecul Consulului rusesc erà cu totul samavolnic, precum buna oara când Kotzebue, dupa ce fusese cel mai aprig dușman al lui N. Canta, se împacă cu acest boier, și unelteste cu el rechemarea în scaun a Mitropolitului Veniamin care se retrasese din arhipastoria Moldovei. M. Sturza e nevoit să protesteze

50. M. Sturza c. Minţiaky, Februarie 1835. *Ibidem*, I, 5, p. 161. Alta a Postelniciei c. Kotzebue, 24 Martie 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 35.

51. E. Mano c. M. Sturza, 11 Mai 1839. *Ibidem*, I, 6, p. 40.

52. M. Sturza c. Titow, 11 Sept. 1839. *Ibidem*, I, 6, p. 73.

53. M. Sturza c Butenieff, Noemv. 1839. *Ibidem*, I, 6, p. 126. Butenieff cere învoire dela Petersburg. *Ibidem*, p. 156.

54. Principele G. Suțu c. M. Sturza 20 Ianuarie 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 176. Comp. protestul lui Kotzebue c. M. Sturza. 6 Noemv. 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 269.

55. Titow c. M. Sturza, 20 Febr. 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 209. Răspunsul lui Sturza, p. 215.

56. M. Sturza c. Titow, Martie 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 218: „pour donner à ma proposition une apparence de légalité; car il ne m'aurait par été possible de revenir sur un fait accompli et revêtu des formes les plus sacrées".

www.dacoromanica.ro

la Butenieff contra acestei purtari a Consulului, spunând ca mai curând va abdică decât sa consimtă la reîntronarea Mitropolitului[57]. Butenieff se supară pe Domnitor pentru jaluirea lui contra subalternului sau care calificase memoriul lui M. Sturza de pamflet [58]. Fixarea epocei deschiderii sesiunilor adunarei obștești trebueà încuviințata de Rușĭ[59].

Mihail Sturza scoțând din adunare pe cei cinci membri care se tânguisera contra lui la Impăratul Rusiei, Rukman protestează contra acestei măsuri, și silește pe M. Sturza să'i reprimească în adunare. Consulul cere chiar lui Sturza o scrisoare de iertare prin care sa recunoasca, că a lucrat preà cu grabire[60]. Intr'un rând gasim pe Consulul rusesc aprobând legea pentru averile mănăstirești; în un altul încuviințând sporul de trei zecimi adiționale la dări[61].

Daca însa acest amestec al Rușilor decurgeà oare cum din dreptul lor de a controlà aplicarea Regulamentului, el numai poate fi nici într'un chip îndreptațit când atinge daraverile judecatorești. Consulul privegheà toate procesele mai însemnate în tot cursul desfașurarei lor, intervenind când pentru paraș când pentru pârât, încât darea dreptații erà fara încetare înriurită de atot puternica autoritate rusească, și aceasta intervenire nu se faceà numai atuncea când s'ar fi căzut, adeca atunci când un supus rus erà în joc[62]. Dar și în acest caz ingerența întreceà marginile cuvenite, cari ea mergeà pâna dupa hotarârea desavârșita. Așà în procesul dintre supusul rus Arbore și familia Moruzi, în care chiar Ministrul Nesselrode

57. M. Sturza c. Butenieff, 24 Noemv. 1842 *Ibidem*, I, 6, p. 423. Același c. Nesselrode, 3 Dec. 1842, p. 429.

58. Butenieff c. principele Hangeri, 11 Dec. 1842. *Ibidem*, I, 6, p, 443.

59. Kotzebue c. Postelnicie, 25 Martie 1841. *Ibidem*, I, 6, p. 315.

60. Rukman c. Sturza, 30 Ian. 1836. *Ibidem*, I, 5, p. 317. Rukman c. Watschenko, 30 Ian. 1836, p. 318.

61. Tinkovsky c. Postelnicia Moldovei, 18 Aprilie 1835. *Ibidem*, I, 5, p. 219. M. Sturza c. Rukman, 18 Sept. 1835. *Ibidem*, I, 5, p. 249.

62. Precum bună oară în procesul supusului rus Spiro Paul cu năducanu Roset. Kotzebue c. M. Sturza, 6 Iulie 1839. *Ibidem*, I, 6, p. 64.

www.dacoromanica.ro

intervine pentru anularea hotarârei subsemnate de Domn. Acesta e nevoit sa împace pe câștigatorul Moruzi pe altă cale, și sa'l facă a renunță la suma câștigată [63]. Dar cele de mai multe ori Rușii se amestecau în procese de care supușii ruși erau străini, precum în acel dintre manăstirea Buhalnița și Episcopul Sevastias al sf. Mormânt [64]. Apoi Titow cere a nu se aplică hotărârea favorabila postelnicului Mavrocordat dată de divan în procesul cu manăstirea Dobrovațul, pâna nu se va rosti ministerul imperial al Rusiei [65]. Kotzebue trimite o notă Domnitorului în care îi spune, că hotarârea în procesul dintre hatmanul Scorțescu și G. Codreanu a fost datorită unei staruințe prea directe și prea personale a Logofătului dreptației [66]. Același Logofăt comunică Consulului rus mersul procesului între proprietarul moșiei Roșiești și arendașul Bora [67].

Pe de alta parte gasim pe Kotzebue cerând Postelniciei deslușiri în procesele privitoare pe Țigara, Scorțescu, manastirea Buhalnița, Papadopol și Stroici [68]. Același Consul întreabă de Divanul domnesc, dacă este în drept a judecà afacerea Smaranda Donici cu frații Ruset, și cere a nu se intrà în nici o lucrare înainte de a i se fi răspuns [69]. Tot Kotzebue cere deslușiri în procesul dintre Principele Cantacuzino și manastirile Agapia și Varatecul [70].

Titow din ordinul ministrului sau cere Domnitorului casarea cercetarei făcuta de Spătarul Gherghel, în procesul dintre C. Mavrocordat și manastirea Dobrovațul pentru niște salași de Țigani [71], din care se vede pâna

63. Nesselrode c. M. Sturza, 8 Aprilie 1841. *Ibidem*, I, 6, p. 319. Răspunsul lui Sturza, 8 Mai 1841, p. 333.
64. Kotzebue c. M. Sturza, 15 Oct. 1839. *Ibidem*, I, 6, p. 118.
65. Titow c M. Sturza, 11 Ian. 1840. *Ibidem*, I 6, p. 177.
66. Kotzebue c. M Sturza. 27 Febr. 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 208.
67. Logofeția dreptății c. Ruckman 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 166.
68. Kotzebue c. Postelnicie, 11 Martie 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 220. Răspunsul Postelniciei, p. 221.
69. Kotzebue c. Divanul domnesc, 19 Oct. 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 263.
70. Kotzebue c. G. Șuțu, 2 Nov. 1840. *Ibidem*, I, 6, p. 269.
71. Titow c. M. Sturza, 5 Aprilie 1841. *Ibidem*, I, 6, p. 31.

www.dacoromanica.ro

la ce grad ajunsese amestecul Rusiei în daraverile judecatorești, dacă țara nu puteà să hotărască neatârnat nici măcar un interes atât de neînsemnat ca niște sălașe de Țigani.

Adese ori Domnitorul erà nevoit să se jăluească pentru aceste necontenite interveniri în trebile judecatorești. Așà îl aflam odată plângându-se lui Daschkoff contra lui Kotzebue, pentru purtarea ce Consulul o avuse în procesul Smarandei Donici cu frații Ruset [72]. Altă jăluire a Domnitorului contra aceluiași Consul este acea privitoare la procesul Căminarului Spiru [73].

Găsim între hârtiile timpului un proiect de adresă, contra Consulului Besak care adresa, tocmai fiind ca nu a fost trimisă, de teama de a nu jignì prea adânc autoritatea rusească, constitue una din dovezile cele mai văzute despre amestecul de nesuferit al Rușilor în daraverile judecătorești. Mihail Sturza desbate aici pe larg urmările unui atare amestec pentru bunul mers al ocârmuirei țărei:

O atare ingerență, zice el, e de natura a compromite cu totul mersul justiției precum și autoritatea Capului statului, chemat, prin art. 364 al Regulamentului, a întarì într'un chip irevocabil hotaririle judecatorești. Invederat ca amestecul Consulului în pricinele desavârșit hotarite va aduce o atingere primejdioasă principiilor legiuirei impusă de prea Inalta curte proteguitoare. Dela suirea mea în scaun s'au judecat vr'o 40.000 de procese, și un numar tot atât de mare de parți date rămase, trebueau să fie nemulțămite cu hotaririle rostite. Dacă se va îngăduì facultatea recursului, urmarea a fi de natură a se paralizà cu totul lucrarea justiției [74] Și cu toate aceste agenții ruși recunoșteau ei înșuși ca Regulamentul Organic prevedeà principiul lucrului judecat [75].

Lucru ce ni se va pareà noue încă și mai straniu

72. M. Sturza c. Daschkoff, 22 Nov. 1841, *Ibidem*, I, 6, p 276.
73. M. Sturza c. Rukman, 7 Oct. 1838. *Ibidem*, I, 4, p. 216.
74. Sturza c. Besak, Oct. 1837. *Ibidem*, I, 4, p. 130—133. Sturza c. Rukman, 21 Febr. 1838. *Ibidem*, I, 4, p. 142.
75. Nota Consulului Kotzebue din 16 Mai 1839. *Ibidem*, I, 6, p. 42.

www.dacoromanica.ro

este, că Mihail Sturza voind sa mearga la băi în anul 1839, înștiințeaza pe Rukman despre acest gând al său, și cere apoi învoirea ministrului Nesselrode [76]. Domnitorul erà nevoit deci, pentru a lipsì dela postul său, sa ceara un congediu la autoritățile rusești, în ochii carora el nu erà mai mult decât un dregător superior.

Acuma dupa ce am vazut cât de adânc erà amestecul Rușilor în daraverile țarei, nu ne vom mai mirà că toț ei uneltesc răsturnarea învațamântului superior în limba națională care facuse cândva parte din programul lor, anume atunci când Kisseleff ocârmueà Principatele, și când tot el prevedeà acest sistem de predare a învățaturilor în Regulamentul Organic.

Incă din 1839 dupa intrigile profesorului francez Maisonnabe care vroià sa'și mărească ocupațiile și leafa, erau să se schimbe pe limba franceză cursurile de știința din Academia Mihaileană; dar protestarile Mitropolitului Veniamin împiedecara atunci știrbirea învațământului românesc.

In 1843 mai mulți boieri, întețiți de Consulul rusesc, cer dela Mihail Sturza, ca sa desființeze cursul superior dela Academie. Obștească adunare care cum am văzut trebueà să fie aproape în totalitatea ei, naționalista, după o cercetare facută asupra chipului de predare din Academie, răspinge din nou încercarea. Dar partida națională dadeà necontenit înapoi față cu valul mereu crescator al primejdiei ideilor noue care făceau pe agenții ruși sa proclame în toate parțile prezența unui spirit primejdios în mințile Moldovenilor [77].

Ceea ce însa înasprì mai ales cugetele protivnice învațamântului național, fu revoluția din 1846 întâm-

76. M. Sturza c. Rukman, 29 Mai 1839 și același c. Nesselrode, 31 Mai 1839. *Ibidem*, I, 4, p. 44 și 48.

77. Instrucții secrete ale ministrului împăratului către Consulul rusesc din Principate, 1845. *Ibidem*. I, 6, p. 490: „L'affaiblissement progressif de l'autorité princière et le progrès des abus et de la corruption dans toutes les classes de la société".

www.dacoromanica.ro

plata în Galiția, în care o mulțime de nobili căzura sub cuțitele țaranilor resculați. Grija Rușilor și a boierilor se îndrepta îndata, spre nevoia de a tăià izvorul de unde se adapau mințile claselor de jos care se înnălțau adese ori peste nivelul atins de clasele superioare, cu atât mai mult ca în internatul Academiei alumnii , adeca bursierii cei saraci, lasaseră în urma lor pe stipendiștii , fiii de boieri, ce învățau alaturea cu ei.

Acești din urmă parăsira cu încetul o scoala în care ei erau clasați totdeauna la coadă. Pe la 1846 Academia Mihaileana ajunsese, ca și scoala bucureșteana de la Sf. Sava, o scoala în care nu prea se vedeau nume de ale boierilor celor mai de frunte [78]. Boierii punându-și iar copiii în pensionate sau trămițându-i în țari straine, gasira ca scoala românească erà de prisos, întru cât le creeà numai o concurență periculoasa, și erà un izvor de idei răsturnătoare a fericitei stări în care se aflau. Cea dintâi lovitura data Academiei Mihailene fu desființarea internatului, gasindu-se mult mai folositor ca sumele ce se cheltueau cu ținerea unui număr marginit de tineri, să se întrebuințeze întru informarea scoalelor reale . Cum se face de Rusia nu protestă în contra acestei călcari fațișe a art. 421 al Regulamentului Organic care prevedeà internatul, se explica numai din interesul pe care ea însași îl aveà la desființarea învațământului românesc. In București tot pe atunci, 1847, se sporește plata pentru internii solvenți dela 40 la 60 de galbeni, și se introduce pentru externi o plată de 3 galbeni, întocmindu-se scoala, dupa cum o spune chiar publicația oficiala pe un picior cu totul mai înaintat, și părinții *cu mijloace de a puteà plăti prețul hotarât* vor aveà a se fericì de nouele întocmiri [79].

78. Corespondența din București către *Gazeta Transilvaniei*, 1843, p. 238 Cu toate acestea M. Sturza el însuși fusese nevoit să hotărască ca *ori care pământean* ar dovedì credința către ocârmuire și însușirile trebuitoare, se va întrebuința din nou, pe temeiul art. 432 din Regulament, înaintându-se treptat în toate rangurile țării". Ofisul lui Mihail Sturza c. Sfatul administrativ. 20 Iulie 1848, *Anul 1848 în Principate*, II, p. 738. Nu se puteà intra în funcție fără a fi boier; dar se boiereau acuma acei cari învățau carte!

79. *Curierul românesc* 1847 p. 69.

www.dacoromanica.ro

Gheorghe Asaki care a trebuit sa sufere mai mult din cauza desfiinţărei internatului, prin care se închideà şcoala unui mare număr de copii săraci, critică cu o amărăciune tainuită această masură, spunând, că mai multe persoane, înriuritoare prin a lor poziţie, fiind deprinse a considerà dregătoriile aducătoare de câştig ca o clironomie privileghiată a familiilor mari, erau departe a încuviinţà un sistem de învaţatura publica care îndăinueà fără deosebire cu toate acele cunoştinţe pre cei avuţi şi pre cei săraci, şi de care aceşti din urmă se foloseau mai mult. De aceea s'a şi însuflat neîncrederea în ţintirea acestui sistem, şi se aflau oameni care se întrebau oare ce va face numeroasa ceată de filosofi într'o ţara atât de marginită [80]?

Desfiinţarea internatului erà numai înainte mergătoarea loviturei desavârşite pe care învaţământul naţional erà sa o primeasca, prin suprimarea cursului său superior, ceea ce se face în 1847, înlocuindu-se cu materii ce trebueau să fie predate în limbi straine: franceza, germana sau ruseasca, după înlesnirea ce se va înfaţişà în aflarea de potriviţi profesori . Clasele fură apoi reduse dela 7 la 4, în care se înghezuiau toate materiile ce trebueau propuse în limbi străine, franceza, germana sau ruseasca. Cât de nechibzuită erà o asemenea măsură, se vede de pe aceea, că guvernul se îngrijeà numai de a gasì profesori care să poată predà materiile în aceste limbi, fară a se preocupà de loc de o întrebare mult mai gravă: cum erau sa înţeleaga elevii români ce nu vorbeau nici franceza, nici germana, nici ruseasca, lecţiile profesorilor predate în aceste graiuri? Ce se înţelegeà încă prin substituirea felului învaţăturilor se vazù îndată din faptul, că la clasele de franceză, a III-a şi a IV-a, se rânduì un singur profesor, Etienne Malgouverné, care erà sa înlocuească toate numeroasele materii înşirate în program, cu un singur curs, acel de literatură franceza.

80. *Cvestia învăţăturei publice*, p. 21.

www.dacoromanica.ro

Ca motiv al acestei înlăturări a limbei românești din predarea învățamântului aflăm, din adresa Domnului către Obștească adunare, că limba română nu ar fi înzestrata cu trebuincioasele carți pentru învățaturile mai înalte (motiv învocat și de Bibescu pentru a îndreptăți măsura identică luată de el în Muntenia); că dregătoriile publice n'ar puteà fi încredințate decât la oameni *cu oare care stare*, pe când cealaltă parte a cetațenilor se dedă la îndeletnicirile negoțului, a meșteșugurilor și a lucrărei pamântului; de unde ar urma că daca s'ar da tot acea învățătură treptelor societății care se găsesc în împrejurări deosebite, *ar fi tot așà precum de a supune la una și aceeași hrană deosebite soiuri de vietăți*»[81].

Tot acest mod de argumentare este întrebuințat de Malgouverné, directorul colegiului francez înființat pe ruinele Academiei Mihăilene, când spune, că «starea sociala a țărei făcând din posturile politice și administrative unul din privilegiile aristocrației—prin încercarea de a se rădicà preà repede clasele de jos prin învățătură, s'a proiectat o preà grabnică și preà omogenă amestecare a două clase de oameni, din care una se simțeà puțin dispusă și se înfrățì cu cealalta [82]. Malgouverné mai adaogă alte argumente, între care nu uită a aduce și pe acel al nedesvoltărei limbei române care nu ar puteà slujì de organ gândirilor științifice, și amestecând cugetările adevărate care împinseseră la distrugerea învățământului românesc cu acele ce erau menite a acoperì pe cât se puteà pe cele d'întâi, el adaogă, că adevarata deslegare a problemei învățăturei publice stă în unirea aristocrației talentului din copilul poporului cu aristocrația titularnică a copilului de boier». Un student din Paris rămas înca, după cum se vede, îmbuibat de ideile vechi, apară în chipul urmator decapitarea

81. *Proiect de reorganizare a învățăturilor publice în Principatul Moldovei*, Iași, 1847.

82. „Collèges ou évolution de l'Instruction publique en Moldavie" în *l'Enseignement*, revistă didactică româno-franceză 1849, p. 15.

www.dacoromanica.ro

Academiei: «Să nu se spună că se înmormânteaza egalitatea, întru cât egalitatea nu există nici în natură, nici în societate; caci nici înțelegerea nici munca nu este de o potrivă la toate. Prin urmare cine este mai ager și cine muncește mai mult, adună mai mult decât cel mai mărginit și mai slab; așà dar în societate trebue să fie bogați și săraci și învățătura unuia trebue să fie deosebită de a celuilalt; unul are trebuință de chiverniseli, altul nu. Saracul are gratis învățătura profesională; bogatul are gratis învățătura literară»[83].

Un bărbat, strălucit mânuitor al penei romanești, Costache Negruzzi, caută să acopere și el lovitura data învațământului național, prin aceea, ca dacă s'a propus ca facultățile să se învețe în limbi străine, este că în limba românească acum de odata lipsesc cu totul cartile, dacă nu cumva și profesorii»[84]. Un alt om însemnat, poetul Costache Conachi, după ce și el aduce pretextul lipsei autorilor și a înscrisurilor și deci a mijloacelor de a păși înainte ,ajunge la gândul pe care cu toții se sileau a'l ascunde pana la un punct, împărechindu'l cu pricini obștești, anume ca adevăratul început de civilizație ar fi a se învăță norodul catehisul, cum trebue sa lucreze pământul, să grijască vietațile și cum să se ajute în gospodăria sa cu casnice lecuiri și oblojeli, iar starea deasupra a norodului, acea boiereasca, sa învețe cum trebue să judece și sa cârmuească pe norod [85].

Din toate aceste rostiri reiesă îndestul de limpede, pentru ce se știrbise învațamântul național al Academiei Mihailene și acel dela Sf. Sava din București. Boierii văzusera ca desvoltarea minței poporului de jos îi amenință cu scoaterea din pozițiile lor privilegiate, și întinseseră cu toți mânile spre apărare. Ei nu se sfiisera chiar de a'și arătà gândul lor adevărat, cu toate ca se silisera a'l mai îndulcì, prin născocirea unor argumente latural-

83. „Clôture des cours aux derniers examens collégiaux". *Ibidem*, p. 9.
84. Reprodusă cuvântarea lui Negruzzi în *Gazeta Transilvaniei* 1847, p. 58.
85. *România literară* 1858, p. 213.

www.dacoromanica.ro

nice, între care răsună mai cu plăcere nedestoinicia limbei românești pentru rostirea cugetărilor înnalte.

Dar sa vedem ce gândea Domnitorul care desființà o lucrare căreia el consfințise o viață întreagă, de atunci de când împreună cu Asaki intrase în 1814 în epitropia scoalelor; el care totdeaunea se fericise de roadele ce le adusese «paradosirea învățaturilor în limba patriei».

Pentru ce se lepadà Mihail Sturza de o gândire pe care o hrănise atâta vreme? Nu erà doar această naprasnica hotărire rodul convingerei, că el greșise calea; căci nu avea decât să se uite îndărăpt, și ar fi rămas uimit de nemăsurata propașire îndeplinită în curgere de mai puțin de 25 de ani. Dar cugetul lui erà închis pentru a privì cu ochiul limpede lucrul în care el vedeà o primejdie sociala, alăturea cu boierii și alaturea cu Rușii; caci am vazut doar principiile politice de ocârmuire ale Domnitorului Moldovei. Erà deci firesc lucru ca el să jarfească niște vise culturale, realității politice, și cu toate ca omul greu se poate hotărî a aruncà vina nemerniciei asupra ostenelei unei vieți întregi, M. Sturza erà în destul de plecat sa se lese siluit în această privință; caci el nu puteà sa ascundă urmările pierzătoare, dupa principiile lui, la care conduceà o prea mare desvoltare a cugetărei naționale.

Boierii însă, Rușii și fara îndoială că și M. Sturza se îngrijeau tot mai mult de raul spirit ce se încuibase în România, și ei își dădură în curând seamă, că el proveneà din zemislirea ideilor în mintea poporului și din latirea și adâncirea învățaturilor.

Nu e vorbă s'ar pareà că erà o neconsecvența de a se cercà înnăbușirea ideilor naționale și a spiritului de razvrătire, prin întocmirea unui învățământ în limba aceea care le hranise și le sporise pâna atunci. Dar Rușii aveau un mijloc pentru a ucide spiritul național tocmai prin substituirea învățamântului francez celui național, și anume

www.dacoromanica.ro

nu numai prin aceea ca el erà să fie mărginit la literatura franceza dar și prin aceea ca era să fie pus sub privegherea rusească.

Iată ce găsim asupra acestei ținte urmărite de Rusia în o prea interesantă scrisoare a d-lui de Nion, Consul general al Franței în București, catre M. Guizot, Ministrul trebilor din afară al Franției. Consulul francez spune:

Excelența Voastră știe ce neplăcere pricinuește Curței ocrotitoare obiceiul ce au familiile fruntașe ale Țărei Românești a'și trimite copii să'și facă studiile în Paris. Neîndrăznind poate de o cam dată să opuna o formala proprire acestei porniri, s'a gândit cel puțin, că urmările ar fi mult micșorate, dacă s'ar înființà în București un stabiliment de învățământ public în stare de a oferì tineritului național, subt *supravegherea* și *controlul agenților ruseștí*, învățatura ce el merge acuma sa caute, cu mare cheltuială la o depărtare atât de mare de căminul părintesc» [86]. Această frică a Rușilor de Paris și de ideile ce se zemisleau acolo se vede și din împrejurarea că ei fac să se transfere în doua rânduri studenții români din Paris în Berlin, unde credeau ei că principiile sunt mai potrivite cu sistemul înnăbușitor al ocârmuirei lor, anume atunci când ei fac pe Principele Mihail Sturza a strămutà din capitala Franției în acea a Prusiei întâi pe «demagogul Mavrocordat cu proteguitul său Ghenade, apoi însuși pe fii lui, Dimtrie și Grigore împreună cu Mihail Kogălniceanu, cu toate că, precum am văzut, ideile culese de acest din urma din Berlin se potriveau tot atât de puțin cu sistemul rusesc [87].

Din scrisoarea lui de Nion reiesă încă cu învederare, ca Rușii fusesera acei ce împinseseră pe ambii Domnitori la descăpăținarea învățamântului românesc, ajutați în această privință și de boierii ambelor țări cari vedeau cu

86. De Nion către Guizot, Sept. 1847. Arhivele afacerilor streine din Paris, reprodusă de Principele Gh. Bibescu. *Domnia lui Bibescu*, II, p. 205-208.

87. Mai sus, p. 213. Străinii priveau și ei lucrurile tot astfel. Comp. Desprez *La Moldo-Valachie* (Revue des deux Mondes lanuarie, 1848) *Anul 1848 în Principatele române, Acte și Documente*, I, p. 118: „...ou d'entraver la pro-

www.dacoromanica.ro

o neplăcere tot crescătoare, că se hrăneà cu aceiași mâncare doua feluri absolut deosebite de vietăți: boierii și poporul de rând.

Mihail Sturza însa se identificase mai mult înca de cât Bibescu cu sistemul rusesc. De aceea și revoluția ce izbucnește în Moldova deși e îndreptata mai mult în potriva lui, prin aceasta însuși este îndreptata și în contra Rușilor. In Muntenià din potrivă se caută a se pune pe Bibescu în frunte, pentru a se sculà contra protegiuitorilor. In ambele țări însă se înmănunchiază în un număr din ce în ce mai mare—deci că un partid politic—ideile liberale care rasăriseră în tot cursul desvoltărei dela primele atingeri cu acele ale Apusului, în cugetele răzlețe ale poporului român.

Partidul liberal ce se înființase pe încetul și mai mult în ascuns în sinul partidului național, apare la lumină în revoluția din 1848, la a căreia cercetare trebue să păsim.

---

pagation de la langue et de la littérature nationales dans l'enseignement supérieur, comme ils l'essaient aujourd'hui, sous le prétexte de favoriser la langue française" O corespondență din *Allgemeine Zeitung* No. 146 din 1848 *Anul 1848 în România, Acte și Documente.* I, p. 334, numește deci cu drept cuvânt organizarea colegiului francez de Iași: „ein auf moskowitischen Fuss eingerichtetes Schulwesen".

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XI

PARTIDELE POLITICE ÎN REVOLUŢIA DIN 1848 ÎN MOLDOVA

Desvoltarea partidului național în sinul vieței românești, înfățișează dela un timp încolțirea unei noue alcătuiri politice, a cărei închegare stă în ideile de libertate și egalitate, și care iea dela o vreme numele de *partid liberal.* Acest partid se înjghebase cu încetul în stratul politic al poporului român, înfiltrându-se ca apele de ploaie în maruntaele pământului, pentru ca deodata sa apară la lumină, ca acele riuri ce pornesc din adânc. Picatura catre picătură se adunară ideile ce-l înfiripară, curgând din izvoarele cele mai deosebite, pana când el prinse puterile și vlaga trebuitoare spre a puteà pași în aevea lucrurilor.

Să rechemam în mintea noastra deosebitele trepte pe cari ideile liberale și egalitare le urcară, din momentul în care ele fură zămislite de inriurirea franceză în sinul poporului român, până când revoluția din 1848 închegă acele idei într'o alcatuire politică văzută. Este una din cele mai de seamă serii istorice ale desvoltarei poporului român, aceea prin care el ieși din întunerec la lumină, din încatușare către desrobire.

Seria istorică a formărei partidului liberal. — Cea dintâi manifestare a ideilor liberale apare în Moldova în 1804, când pamfletul alcătuit de boierii cei mici sperie

www.dacoromanica.ro

atât de mult protipendada țărei. Tendințele spre egalitate și libertate ale boierilor mici se întrupează apoi în Constituția din 1822 care margineste însa cererile de reforma numai în folosul micei boierimi, lăsând cu totul pe din afară ramășița poporului. Totuși de pe atunci se iviră și urme de idei mai adânci și mai deplin liberale în mintea câtorvà Români.

Așà găsim pe Vasile Mălinescu, care tot din anul 1804 sprijineà îmbunătățirea soartei țaranilor, cerând pentru ei o zeciuială din productele culese cu ajutorul muncei lor și, mai mult încă, propuneà chiar a lor împroprietărire.

Cevà mai târziu se vad rasărind idei asemanatoare și în Muntenia. Pe de o parte un om din popor, Eufrosin Poteca, se arătă de prin anul 1826, când el reintră în țară din Piza și Paris unde fusese la învațatura, ca aparator al egalizarei tuturor claselor înnaintea darilor și al desrobirei Țiganilor; pe de alta, un boier mare, Constantin Radovici din Golești, cere pentru țarani răspândirea luminilor și înființeaza chiar pe moșia sa, Golești, cea dintâiu școala rurala. Tot el descrie în colori așà de vii mișelescul lor traiu, încât atrage luarea aminte asupra acestei clase desmoștenite a societăței românești. Cu doi ani mai târziu găsim pe studentul Brailoiu gândindu-se la nevoia de a asigurà fericirea bieților țărani . Paralel cu aceste idei referitoare la egalizarea claselor pe tarâmul vieței materiale, gasim și o tendința de apropiere intelectuala a boierilor tineri și luminați de razele civilizației, de reprezentanții talentați ai poporului de jos, cum se vede aceasta din lauda pe care tot acest C. Brailoiu o aduce studentului din stratul inferior al societatei G. Poenaru pentru sârguința lui la învățatură, apoi din felicitarea pe care fiii de boieri din Paris o trimit lui Ioan Heliade Rădulescu, cu prilejul scoaterei *Curierul Românesc* și lui Gh. Asaki, pentru aceea a *Albinei românești;* nu mai puțin întovărășirea lui Constantin Radovici din Golești și a celorlalți

www.dacoromanica.ro

boieri cu acelaşi Heliade şi cu Aristia, în societăţile culturale înfiinţate în Muntenia după 1828.

O îmboldire liberală care, deşi nu a fost întrupata în fapte, nu a lipsit a lasà urme în mintea contimporanilor, a fost propunerea ocârmuitorului rusesc, Kisseleff, care erà mai liberal decât boierii români, ca să se introducă o dare fonciară pe moşiile tuturor proprietarilor, fără deosebire de boieri sau neboieri, propunere ce fu respinsă în chip sofistic de către boieri. Tot catre aceeaşi ţintă se îndreptară silinţele lui Kisseleff de a îmbunatăţì întrucâtvà macar starea ţăranilor, în cari silinţi el izbutì însă tot atât de puţin ca şi în privinţa egalizarei impozitului.

Barbu Ştirbei care refuza propunerea boierilor de a reduce pământul de islaz, dela 5 pogoane la 3 este iarăşi un semn al schimbarei gândului în chiar reprezentanţii privilegiaţilor. Alt boier, Ion Câmpineanu, paşeşte la realizarea unei masuri egalitare, desrobindu'şi toţi Ţi-Ţiganii pe cari îi aveà în proprietate.

Principele Bibescu loveşte apoi în marea boierime în folosul celei mici, prin dispoziţia ca deputaţii ţinutali să nu mai poată fi aleşi dintre boierii din capitală, ci numai din aceia cu locuinţa în judeţele ce vreau sa reprezente. Bibescu apoi emancipeaza pe Ţiganii statului şi pe aceia ai manăstirilor.

In Moldova, sub Mihail Sturza, întâlnim întâiu Conjuraţia confederativă a lui Leonte Radu, care deşi marginită în mare parte în cercul Constituţiei lui Ioniţa Sturza, o depăşeşte totuşi, întâiu prin faptul că între conjuraţi se întâlnesc şi un numar de oameni ce nu erau boieri, apoi prin cererile de a se rânduì, pe la tribunalele şi isprăvniciile ţinutale, şi câţivà membri din partea treptelor (răzaşilor), precum şi câte unul din partea ţăranilor, dându-se deci şi acestor clase sociale un rol în viaţa şi organizarea statului. Această Conjuraţie cere apoi, ca măsură liberală, înlaturarea cenzurei la tipărituri, şi desrobirea Ţiganilor, pe când asupra îmbunata-

www.dacoromanica.ro

ţirei stărei ţaranilor conţine numai masuri neîndestulatoare.

Mai aflăm, tot în domnia lui Mihail Sturza, câteva fețe arătate sau tratate ca demagogi sau revoluționari. Așà studenții Mavrocordat și Ghenądie cari sunt stramutați din aceasta pricină din Paris în Berlin, împrejurare ce se reproduce mai târziu cu fiii Domnitorului și cu M. Kogalniceanu. Apoi un ofițer de pompieri și un profesor dela Trei-Erarhi, cari înființeaza o societate secretă. De mai multe ori Rușii pun în pază pe Domnitorul Moldovei și pe Consulul lor de aici contra deslanțuirei ideilor răsturnătoare cari își făceau drum prin mințile Moldovenilor, și Mihail Sturza se arată totdeauna îngrijit pentru această propășire a ideilor, fie că ele sa fi isvorât din cugetele baștinașilor, fie că ele să se fi pripășit de peste hotar, cum se întâmplă cu broșura lui Colson: *Traité des droits des Moldo-Valaques.*

Mult avânt luară însă ideile liberale și egalitare prin scoale și cărți, canalele de căpetenie prin cari ideile aceste se introduceau în mințile Românilor. Cea mai bună dovadă ne-o dau întâiu cuvintele lui Flechtenmacher, rostite la deschiderea cursului lui de legislație din Scoala Vasiliană, și mult mai mult încă amenințătoarele rostiri pe cari Mihail Kogălniceanu le adresă boierimei privilegiate, în cuvântarea sa de deschidere a cursului de istorie națională la Academia Mihăileana. Adaogim versurile lui Asaki din poezia *Pe ţintirimul unui sat,* declamata cu atâta foc de elevul N. Ionescu, și în deobște prea numeroasa înalțare a oamenilor din paturile de jos către poziții influente, prin dobândirea învățăturilor.

De aceea se și cere dela un timp măsura de a se desființă învățamântul românesc superior din școalele Bucureștilor și ale Iașilor. La această desființare erau interesați atât Rușii cât și marea majoritate a boierimei române, a cărei minte erà cu totul închisa pentru ideile noue. Ştirbirea învățământului romanesc erà însă o lovitură în cugetarea națională, la a căreia apărare și în-

www.dacoromanica.ro

nalțare contribuise până atunci și boierimea conservatoare. Dar această cugetare națională nu se puteà mărginì numai la năzuința de desrobire din lanțurile strainătații, ci ea doreà și înnalțarea propriei ființi a poporului prin așezăminte și întocmiri vrednice de luminile civilizației. Nicaeri însă în lumea apuseană, de unde veneau acele lumini, nu se întâlnià o așà înnapoiere de idei întrupate în așezămintele poporului. Robia Țiganilor, șerbirea țăranilor și privilegiile clasei boierești alcatuiau tot atâtea petea cari întunecau soarele nascând al civilizației române.

Renașterea națională desăvârșita nu se puteà îndeplinì decât prin realizarea reformelor liberale și egalitare. Aici însa naționalismul boierilor batrâni veneà în lupta cu interesele lor de clasă, și nu trebue sa ne miram daca vom găsì simțimintele cedând pasul înaintea interesului.

Și cu toate acestea tot din sinul boierimei trebueà sa se înfiripeze și partidul liberal. Cei dintâi cari îi dadură naștere fură boierii mici, carvunarii, bonjuriștii sau ciocoii din Moldova, uniți cu oarecari cugete mai înnalte dintre boierii bătrâni, cum erau Vasile Malinescu în Moldova și Constantin Radovici din Golești în Muntenia. Se înțelege ca aceste minți luminate și cugete adapate la izvorul dreptații se adăogeau catre oamenii ce se înalțasera prin învățatura din straturile de jos ale poporului, încât din această îmbinare a talentelor din popor cu sufletele altruiste din clasa superioară a țarei, se urzì și se țesù, mai repede poate de cum se așteptà, pânza cea lată și înflorită a partidului liberal.

Daca acest partid se înjghebase până acum mai mult în taina minților individuale, marea mișcare ce zguduì omenirea civilizata în anul 1848 îl împinse de odata, viu și format, în aevea lumeí înconjurătoare.

Mișcarea premergătoare a studenților români din Paris. — Incă din 1839 se înființase la Paris o *Socie-*

www.dacoromanica.ro

cietate pentru învățătura poporului român, prin stăruințele lui Ioan Ghica, Alexandru G. Golescu și Dimitrie Brătianu. Ea aveà de scop mai ales abonarea și cetirea ziarelor, și erà alcătuită din soți ce locuiau în Paris și din soți ce locuiau în București, asupra cărora erà rânduit polcovnicul Câmpineanu. Ziarele abonate de o camdată erau *Le National, Le Charivari, Le Moniteur, La Revue du Progrès, Le Peuple, La France industrielle* și *l'Artiste*, precum și broșurile (politice) ce ar apăreà din timp în timp [1].

Șase ani dupa aceea, în 1845 [2], tinerii români bogați din Paris, prin o mișcare altruistă și egalitara din cele mai frumoase, alcătuesc o nouă întovărășire, a careia scop erà de a ținea în strainatate, pe socotelile societații, tineri țără mijloace, însa înzestrați cu studii pregatitoare și cu un talent dovedit.

Introducerea care precedează statutele societății, scrisă de C. A Rosetti în stilul sau cel înflorit, chiama la contribuire pe boierii români, spunându-le, tot în spiritul în care fusese formulat scopul societații: «Cu ce mijloace statul sa trimita afară un numar mare de tineri muncitori? Săteanul asudând și adesea flamând trage plugul și vă dă hrana vieței; dați și voi cel puțin birul pentru hrana sufletului fiilor voștri; luați cu prinții voștri plugul de coarnele lui și trageți roditoarele brazde ale științei. Dați cu toți și creșteți societatea studenților români, care va da mumelor fii cu iubire, patriei și batrânilor cununi de glorie și prinților ajutoare temeinice spre a-și împlini misia lor cea sacră . După aceea, îndreptându-se catre femei, cu o călduroasa chemare, le cere, sa lucească de acuma numai cu frumusețea lor și să dee societații studenților români briliantul ce stă fără de folos pe capul lor . Apelul este subsemnat de Ioan

1. Procesul-verbal de constitnire al „Societății pentru Invățătura poporului român", 20 Aug. 1839. Vezi *Anul 1848 în Principatele române*, I, p. 11.
2. Dare de seamă a Comitetului Societații stud. rom. din Paris, 1847. *Ibidem*, I, p. 76.

www.dacoromanica.ro

Ghica președinte, Scarlat Vârnav casier și C. A. Rosetti secretar [3]. Studenți români din această societate fac o strălucită manifestare de simpatie lui Edgar Quinet, soțul de mai târziu al Hermionei, fiicei lui Gh. Asaki, în anul chiar al înființării societății lor. Ziaristul Paul Bataillard spune, ca numarul studenților români din Paris era aproape de 100 și ca, cu prilejul Anului nou, ei trimițând felicitari celor mai mulți oameni de seama ai Franției, marele filoromân Edgard Quinet le raspunde prin câtevà rânduri, în cari le spune că se simte îndatorat a le apără naționalitatea. Studenții se duc *in corpore* la Quinet, unde Dimitrie Brătianu îi ținù o calda și frumoasă cuvântare. Intre altele îi spune: Ah, de câte ori nu am fost noi cuprinși ca de o îmbrățișare dumnezească la auzul voacei voastre profetice care în fiecare zi ne aducea adevaruri noue; de câte ori cu ochii scăldați în lacrămi, nu am tresărit pe băncile noastre, când asemănători cu doi mari preoți, singurii depozitari ai tainelor Proniei, voi și strălucitul vostru prieten (Michelet) zmulgeați înnaintea noastră giulgiul ce acoperià pe eroica Polonia. Ce, niciodată, exclama Brătianu, numele de Români nu va resunà în zidurile Colegiului de Franția!» [4]. Quinet cu ochii în lacrămi răspunde mângăietor și înnalțator la strigătul de desperare al Românilor. Toți Rombnii plângeau. Paul Bataillard, care asistà la întrevedere spune, că lacrămile cari lunecau pe toate fețele raspundeau singure acestei rostiri a simțirei comune. La această priveliște plină de mărime antica s'ar fi putut crede transportat cinevà în vremile lui Oedip

3. Apel pentru înființarea Societății studenților români din Paris sub patronajul d-lui De Lamartine, 1849. *Ibidem*, I, p. 16 și urm. Vezi și p. 17-19 Mai vezi și articolul: Biblioteca română din Paris fondată în anul 1846, Paris 1849. *Ibidem* p. 23.

4. La 1848 Quinet vorbì pentru prima oară de Români în marea școala franceză. Vezi scrierea lui Quinet, *Les Roumains*, publicată în volumul VI al operelor sale complecte. După 60 de ani, în 1908, am avut fericirea a face să răsune din nou vocea în privirea lor în Colegiul de Franția. Vezi scrierea mea, *Les Roumains, histoire, état matériel et intellectuel; 8 leçons tenues au Collège de France.* Paris 1909.

www.dacoromanica.ro

și ale Antigonei, în acele timpuri solemne când nenorociții învesmântându-se în haina rugătorilor, veneau sa ceară ajutor și apărare puternicilor pământului. Dar nu; aici totul erà modern. Rugătorii nu cereau nimic pentru ei, și nu avea ca mantie pentru acea împrejurare, decât groaza giulgiului ce amenință să învăleasca o naționalitate întreagă [5].

La societatea studenților din Paris contribuiau cu sume mai mult sau mai puțin însemnate, întâiu Principii Țărilor Române, Bibescu și Sturza, apoi toată boierimea cea mare a țarei; caci acea societate erà considerată ca o apărare a naționalității. Dar acei ce o susțineau își dadură în curând seamă, ca în adâncurile ei cloceau ideile liberale și răsturnătoare pe cari chiar atuncea se sileau să le înnăbușe în Principate. Aceste idei ascunse răsar la lumină într'o cuvântare a aceluiași Dimitrie Brătianu care vorbise așà de frumos și de adevărat inspirat lui Edgar Quinet, și anume în cuvintele următoare, cari înfiereaza nepăsarea Românului față cu nefericita soartă a țărilor lui: «Dar știți care e patria noastră, spune Brătianu? Patria noastră este vanitatea, ambiția; patria noastră sunt roadele pământului adăpat cu sudoarea Românului; patria *noastră este robia fraților noștri* [6]. Dacă Brătianu ar fi rostit aceste cuvinte în unul din Principate, el ar fi fost de sigur arestat, cum a fost arestat, cevà mai târziu, preotul Gheorghe Bodescu de la biserica Domnească din Bârlad, pentru o cuvântare în care preotul nu făceà decât sa repete cuvintele lui Brătianu, zicând: Să strigăm împreună cu acei buni patrioți cari au venit la cunoștința adevărului, *de a nu mai ținea pe popor în robie*» [7].

5. Nota lui Paul Battaillard despre manifestarea studenților români în 1846. *Anul 1848 în Principatele române*, I, p. 37, 38, 39, 43—44.

6. Cuvântarea lui D. Brătianu în societatea studenților români din Paris, 1847. *Ibidem* p. 61—73. Locul reprodus se află la p. 72.

7. Cuvântarea preotului Bodescu, 30 Mai 1848. *Ibidem*, p. 411. La sfârșitul manuscrisului ce cuprinde această cuvântare, se găsește însemnarea: „Acest cuvânt s'a cetit în ziua Pogorârei Duhului Sfânt, 30 Mai 1848, în Biserica

www.dacoromanica.ro

Intru cât umblau prin conștiințele membrilor societății studențești din Paris asemenea idei, privite de lumea cea bună ca idei răsturnătoare, nu preà trebue să ne mire știrea, că societatea nu primise din patrie sprijinul la care se aștepta[8].

Totuși mișcarea studenților din Paris purtase roade. In afară de făgăduința lui Quinet de a vorbì despre Români în Colegiul Franței, care fu în curând realizată, Henri Desprez publică în marea și renumita revistă pariziană *La Revue des deux Mondes* un articol însemnat asupra *Moldo-Valahiei și a mișcărei românești*, în care el rezumă științele în curgere pe atunci asupra istoriei Românilor; pune în lumină vie firea lor latină, arătând totodată că acest popor, trunchiat ca trup, nu alcătuește decât un singur suflet; arată cum civilizația latină se puteà împlântà într'un popor setos de lumini și iubitor de felul său de a fi. Intrând în desbaterea intereselor politice ale poporului român, Desprez constata, ca «Regulamentul Organic, propus de Rusia, votat de Adunare, crease o aristocrație privilegiată, acolo unde niciodata dregatoriile publice nu hăraziseră titluri de moștenire. Critică apoi legiuirea rusească din punctul de vedere al falșului ei constituționalismu, și în deobște pregătește prin lucrarea lui, mințile europene la înțelegerea gândurilor poporului român, pe cari revoluția din 1848 le va aduce la lumină[9].

In societdtea studenților români din Paris luau parte ca conducători mai ales Munteni, ca Ioan Ghica, Dimitrie Bratianu, Ioan Bratianu, Iancu Vacarescu, Ştefan Go-

---

Domnească din Bârlad, de către catihetul presviter Gheorghe Bodescul, *după care s'a și arestuit în aceeași zi de ispravnicul ținutului*" (p. 419). Asemenea cuvântări ține ofisul lui Al. Ghica Domnitorul Munteniei către Mitrop. Neofit din 12 Marție 1841, prin care Domnul oprește pe Episcopii Râmnicului și al Buzăului de a mai „preface cuvântul lui Dumnezeu în cuvinte politicești și de atingere, abătându-se dela datoriile către stăpânire" Hurm. *Doc.*, supl., I, p. 511.

8. *Anul 1848*, I, p. 77.

9. „La Moldo-Valahie et le Mouvement roumain" în *Revue des deux Mondes*, 1 Ianuarie 1848, editată și a parte la Paris, Imprimerie du Gordin. Reprodusă în *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 82—112.

www.dacoromanica.ro

lescu, I. Voinescu, Const. Filipescu, Grigorie Alexandrescu, C. A. Rosetti, N. Golescu; dar și câțiva Moldoveni, ca Scarlat Vârnav, Panaite Cazimir, N. Ionescu, P. Răşcanu și V. Malinescu[10].

Mulți dintre studenții români se urcară alaturi cu revoluționarii parizieni pe baricadele ridicate pe strazi în Februarie 1848. Ei se înfațișară la primăria Parisului spre a felicità pe Guvernul provizoriu al Republicei franceze, desfașurând aici steagul național cu colorile albastru, auriu și roșu, ca semn al unirei Moldovenilor cu Muntenii, cum prevedeà Regulamentul». Ziarul *Le Constitutionel* raportează astfel cuvintele adresate Românilor de către Buchez, ajutorul de primar: In numele Guvernului provizoriu, noi primim cu recunoștința acest semn de simpatie ce ni-l dați d-voastră. Nu ne mirăm că d-voastra v'ați aflat împreună cu noi pe baricade. In Franța se proclamase de mult principiul fraternității națiilor și d-voastră trebue sa ne socotiți ca pe frații d-voastre. Ceea ce se face în Paris nu este numai un lucru francez, ci este și un lucru european. Voi singuri cum erați, prin al vostru curaj și prin silințele voastre atraserați luarea aminte a Europei. Slabi cum erati și fără nici un ajutor, voi ați câștigat, daca nu libertatea cel puțin nădejdea că peste curând o veți aveà. Voi aveți a face lucruri mari, pentru ca sunteți avangarda Europei înturnata catre Rasarit . Solemnitatea se sfârși cu strigatele: Traească Republica, traeasca Guvernul provizoriu »[11].

---

10. *Anul 1848 în Princ. Rom.* I, p. 19, 35, 61, 81. Pentru N. Ionescu vezi un ordin al Departamentului din Lăuntru pentru arestarea lui, „când va veni din Paris". *Ibidem*, I, p. 351. Pentru V. Malinescu, *Ibidem*, I, p. 182.

11. Articolul din *Gazeta Transilvaniei* care reproduce în traducere pe cel din *Le Constitutionnel*. *Ibidem*, I, p. 140—141. Faptul că tinerii români se urcaseră pe baricadele Parisului se dovedește, pe lângă discursul lui Buchez citat în text, și din următoarele: Scrisoarea lui Brătianu și Rossetti către Edgar Quinet, 26 Maiu 1848. *Ibidem*, II, p. 134: „Rappelez encore à la France que nous sommes ses fils; que nous avons combattu pour elle sur les barricades". O corespondență din București către *Le National*, 3 Iulie 1848. *Ibidem*, II, p 275: „Le mouvement a été fait par des jeunes gens que nous avons connus presque tous à Paris et dont plusieurs se battaient sur les barricades de Février".

www.dacoromanica.ro

Revoluția română putem zice că fusese proclamată la Paris, încă din Fevruarie 1848, de studenții români aflători acolo [12].

Sa vedem cum s'a desfășurat în Principate acest mare evenement, prin care partidul liberal își făcù drum, din conștiințele în cari trăeà, catre lumea din afară.

Revoluția din Moldova. — Revoluția izbucnește în Moldova, și anume în Iași, în 27 Martie, cu mai bine de două luni înaintea celei din București, care se arătă tocmai în 11 Iunie. Dar nu numai timpul când ele se înfăptuesc desparte revoluțiile Țărilor Române una de alta. Ele se deosebesc și prin țintele și urmarile lor, cel puțin ale celor practice; căci ca manifestare de idei, vom vedeà că și revoluția din Moldova tinde la rezultatul ce cautaseră să'l ajungă și revoluționarii munteni, în viața sociala și politica a poporului român.

Ocârmuirea lui Mihail Sturza nemulțumise adânc toate straturile societatei moldovenești, și mișcarea ce se naște în Iași are mai mult caracterul unei protestari contra purtarei Domnitorului decât una întemeiată pe idei noue. In luna Martie se răspândește un apel către Moldoveni, nesubsemnat, prin care caută a se provocà o răsvrătire contra Domnitorului. Acest apel erà însă așà întocmit. încât pareà că fusese alcătuit sub inspirație rusească: Până când, spuneà apelul, veți dormità în letargia unei nesimțiri nevrednice originului vostru? Pâna când veți purtà lanțul unei tiranii a Domnitorului Mihail Sturza, nevrednic sângelui străin (rusesc) vărsat pentru voi, ca să vă lase mântuitoare instituții vrednice de toată însemnarea (Reg. Organic) [13]?

12. Henri Desprez, *La Révolution dans l'Europe orientale*, reprodusă, *Ibidem*, IV, p. 635: „A peine les barricades de Février étaient-elles abaissées, que la colonie valaque de Paris, a son tour, rêvait insurrection et progrès".

13. Apel către Moldoveni, Martie, 1848. *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 142. De aici se născù părerea că revoluția în Țările Române erà o uneltire rusească. Vezi Aupik, ambasadorul Franției la Constantinopole, c. Bastide, 29 lunie. *Ibidem*, II, p. 43: „Ce mouvement aurait été préparé par des agent russes qui voulaient le diriger dans un tout autre esprit". Corespon-

www.dacoromanica.ro

In 27 Martie se adună, la Otelul de Petersburg din Iași, vreo mie de oameni: boierii cei mari aproape toți, Mitropolitul cu clerul său, negustorii de toate treptele și de toate națiile, boierii cei mici, profesori, avocați și doctori de deosebite științi[14].

Alexandru Cuza și Vasile Ghica expun suferințele poporului, și se rânduește o comisie de 16 membri care să redacteze jalba către Domnitorul țării. Nemulțămirile sunt înșirate în 35 de punte, începând cu proclamarea principiului călauzitor al întregei mișcări: *Sfânta păzire a Regulamentului în tot cuprinsul său și fără nici o restălmăcire.*

Reformele de căpetenie cerute erau: siguranța personala, reforma scoalelor în senzul restabilirei învățământului național, desființarea gardei de Arnăuți, desființarea vămei de export pe productele câmpului, întocmirea unui tribunal de comerț și ridicarea portului Galaților, publicitatea ședințelor adunărei și a tribunalelor, desființarea adunărei de atunci, ca una ce fusese aleasa prin înșelaciune și apasare, și alegerea unei alteia.

Ca cereri de principiu și cari depașeau pana la un punct Regulamentul, erau înființarea unei garde cetățenești și înlaturarea cenzurei în privirea trebilor din lăuntru ale țărei[15].

---

denția din Constantinopole către *Le Constitutionnel*, 23 Iunie. *Ibidem*, II, p. 30: „La révolution a été peut-être provoquée par la Russie, afin d'avoir un prétexte pour occuper la province qu'elle ne cesse de convoiter". Corespondență către *Le National*, 3 Iulie. *Ibidem*, II, p. 260: „M. Duhamel faisant de son mieux pour que l'effervescence qui régnait dans toute la Valachie amenât une explosion qui rendrait nécessaire l'entrée des troupes russes dans cette Principauté". „Luări aminte la chestia zilei" de N. Istrati și Iancu Negură, în *Steaua Dunărei*, 22 Iulie 1856. *Acte și Documente la Renașterea Românie*, III, p. 637: „Ce nu se poate negà, este că mișcarea din 1848 în Moldova erà dirijată de Lamanski și aveà în frunte-i sudiți și partizani rusești". Vezi alte numeroase izvoare asupra acestei chestii în *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 381, nota 1, unde însă această părere este respinsă ca neîntemeiată.

14. Gh. Sion c. Gh. Barit, 2 Aprilie 1848. *Anul 1848 în Principate*, I, p. 224: „Mulți veniseră și din provincie". Vezi și *Le National*, 28 Aprilie 1848, și *Allgemeine Zeitung*, No. 146 din 1848. *Ibidem*, I, p. 333, pentru participarea străinilor.

15. Petiția boierilor și notabililor moldoveni, din 28 Martie 1848, Codrescu, *Uricarul*, X, p. 8, reprodusă în *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 176-179.

www.dacoromanica.ro

Domnul se preface a primì 33 din puntele înşirate în petiţie, respingând numai garda naţionala şi disolvarea adunărei [16]; dar el pregateşte lovitura în ascuns, prinde pe capii mişcărìi la o întrunire a lor din casa lui Mavrocordat şi îi surgunește peste Dunăre. Aceşti capi erau în afara de cei arataţi drept conducatori ai întrunirei dela Otelul Petersburg, (Grigorie Cuza, Al. Cuza, şi Lascar Rosetti), Alecu şi Constantin Moruzzi, N. Catargiu, V. Canta, Gr. Romalo, D. Filipescu (Alhas), M. Costache Epureanu, Ioan Cuza, Sandu Miclescu, Z. Moldoveanu, Lascar, Răducanu şi Mitică Ruset, Nicolae Ghica, Dimitrie fiul lui Ioan Cuza, Const. Negri, Ioan Leca, C. Negruzzi, Alecu Dimitriu nepotul Mitropolitului, Gr. Balş, Iorgu Sion, Costache Biberi, Ioan şi Nicolae Ionescu, Ioan Poni, Cornetul Giuşcă, Ioan Râmniceanu, Costache Rolla, Panaite Cazimir şi V. Alecsandri [17].

Cererile de reformă cari mantineau Regulamentul Organic, îndepartau mişcarea liberală şi egalitara care nu se puteà realizà decât prin rasturnarea legiuirei privilegiilor. Din acest punt de vedere părea stranie mişcarea moldovenească ce este cu toate acestea aratata, ca facuta de fiii boierilor crescuţi la Paris şi de aceia dintre nobilime cari nu luaseră parte la ocârmuire [18]. Dar caracterul blajin al răscoalei din Moldova, care o paraliza şi o facù să nu aibá rasunet în massele poporului, reiesa din toate documentele timpului, ca cevà mai presus de îndoeală. Aşà o corespondenţa din Iaşi a Gazetei Transilvaniei spune, că junimea luând de model meetingul Irlandei, a propus îmbunatatiri, a caror baza erà proclamat Regulamentul Organic, deşì unele din ce-

16 Guéroult, Consul francez din Iaşi, către ministrul Lamartine, 2 Aprilie 1848. *Ibidem*, I, p. 228.

17. *Ibidem*, Actele dela p. 181, 189, 216, 220, 277, 282, 304, 351, 386. Lista completă a tuturor capilor revoluţiei moldovene, 14 Iulie, 1848. *Ibidem*, II, p. 504. Mai vezi o listă publicată. *Ibidem*, V. p. 406.

18. Corespondenţa către *Journal des Débats* din 15 Aprilie 1848, reprodusă în *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 320. Acelaşi lucru îl arătà şi *Wiener Zeitung* din 2 Aprilie, 1848. *Ibidem*, I, p. 230.

www.dacoromanica.ro

reri calcau dispozițiile lui de căpetenie› [19]. Tot așà spune și un corespondeet german al ziarului *Allgemeine Zeitung*, că «nu se cere nimica nou, ci numai observarea legilor în ființa [20]. Dar să nu creadă ca principiul pus în fruntea cererilor, anume respectarea Regulamentului Organic, erà numai de formă, și că totuși se tindeà la o schimbare din rădăcina a tuturor întocmirilor sociale și politice. Aceasta se vede întâiu din un comentar explicativ al celor 35 de punte ieșit din pana unuia din oamenii cei mai de sama ai țarei, Vasile Alecsandri, care reproduce și desvolta toate cererile, începând cu sfânta paza a Regulamentului» [21]. Mai limpede însă reiesa gândirea protestatorilor, din broșura intitulată *Intâmplările din luna Martie 1848 în Moldova*, în care se arată, că, ‹ mișcarea nu erà împotriva Regulamentului; căci lucrul de capetenie ce se cereà a fost pazirea acelei legiuiri. Revoluționara ar fi fost mișcarea, spuneà acea broșură, atunci când petiționarii ar fi avut în gând sa schimbe duhul curat al instituțiilor cari sunt aristocratice, cari harazesc privilegiuri nobleței și impilează partea neprivilegiata. Revoluționara mișcare ar fi fost atuncea, când împotriva glasuirei Regulamentului ar fi cerut o reprezentație națională unde, pe lângă boieri, în mare parte sa șada negutători și locuitori săteni. Revoluționari ar fi fost petiționarii, când ei ar fi cerut egalitatea în contribuție, iar nu precum Regulamentul glasuește, o contribuție numai pe capetele cele neavute, pe persoanele acele cari abeà, prin sudoarea frunții lor, se pot hrani singure; când ar fi cerut desființarea boierescului, și țăranul sa fie proprietar. Revoluționari ar fi fost în sfârșit petiționarii, dacă ei ar fi cerut ca slujbele să fie ocupate numai de oameni cu merit, fara deosebire dacă meritul se află sub hainele galante ale unui magnat sau

19. Corespondența din țară a *Gazetei Transilvaniei*, No. 32 și 33, 1848. *Ibidem*, I, p. 291.

20. Din 19 Aprilie 1848, No. 146. *Ibidem*, I, p. 333.

21. *In numele Moldovei, a omenirei și a lui Dumnezeu*, reprodusă *Ibidem*, I, p. 414 și urm.

www.dacoromanica.ro

sub îmbrăcămintea modestă a unui satean sau negutitor [22]. Foarte bine caracterizează deci Faustain, delegatul comitetului național polonez, revoluția moldovenească, ca «făcută numai de aristocrație care nu vrea sa piardă nimica din privilegiile ei, și care este departe de a face din revoluție o chestie de principiu; că nici o vorbă nu se face de îmbunatățiri sociale și administrative; că ar fi o clasă de oameni pe care aristocrații îi botează cu numele despreţuit de *ciocoi;* dar că aceștia ar fi tematori și neexperimentați și nu ar posedà un cap în jurul caruia să se adune [23]. Revoluția din Moldova mărginită astfel numai în cercul îngust al opoziției contra Domnitorului, nu aveà în țara răsunetul trebuitor, pentru a ridicà massele, asuprite mult mai mult de apăsarea sistemului privilegiilor, decât de abuzurile Domnitorului.

Nu e vorbă, a fost și o ușoară adiere de mișcare între țarani, sau mai bine zis de teama foarte fireasca din partea boierilor despre răscoale țăranești. Așà Consulul Guéroult se așteptà la evenemente mari și sfatueà pe Domnitor, «sa schimbe regimul vechiu fața de mișcarea ce se urzeà, atrăgând luarea aminte a lui Sturza asupra mișcărilor țăranilor din Bucovina, care ar puteà ușor patrunde în Moldova». Domnitorul îi raspunde: Știu bine că acolo e primejdia; dar ce crezi că ar fi de făcut spre a o înlătură? [24]. Se vorbește în petiție în chip vag și de reforme, de îmbunatațirea soartei țăranilor; iar Constantin Moruzi, unul din capii mișcarei, când e prins, arata ca reforma de căpetenie ce ei vro-

22. Broșura citată reprodusă în *Anul 1848 în Principate,* I, p. 467—479, (locul citat la p. 478).

23. Faustain, către guv. provizor al Țărei Românești, 3 Iulie 1848. *Ibidem,* II, p. 270. Comp. I. Negură, „Luare aminte la chestia zilei de N. Istrati" în *Steaua Dunărei,* 12 Iulie 1856, *Acte și doc. la Renașterea Românieĭ,* III, p. 637. „O revoluție pentru păstrarea Regulamentului nu s'a făcut și nu se va face niciodată de golani; nu este idolul lor".

24. Guéroult c. Lamartine, 16 Martie 1848. *Anul 1848,* I, p. 166. Alta din 23 Martie 1848. *Ibidem,* I, p. 173. n o a treia din 2 Aprilie 1848, *Ibidem,* I, p. 230, Consulul spunea: „c'est du côté des paysans qu'est aujourd'hui tout le danger".

www.dacoromanica.ro

eau s'o faca erà de a îmbunătăți soarta țăranilor, pentru a feri țara de orice răsvrătire [25]. Deși se fac oarecari încercari de a se resculà sătenii [26], ele rămân fără izbânda, de oarece nici o mișcare a lor nu este amintită de documentele timpului.

Numai cât mai târziu, după desavârșita înnabușire a revoluției moldovene, încep a se îndrumà în minți reforme serioaze cari aveau drept țintă, nu numai îndreptarea abaterilor unei ocârmuiri vitrige, ci schimbarea întregei întocmiri politico-sociale a Moldovei. Așà într'o broșura aparută în luna Iunie 1848, *Căința încrederei în boierii aristocrați și sfântă hotărîre de a nu-i mai crede*, în care scriere se hulesc mult nobilii mari și se ridică cei mici (ciocoii), se spune că ‹ciocoii sunt oameni; ei v'au deschis mintea la orice ocazii; ciocoii sunt adevărații Români și naționaliștii țarei acesteia, iar nu voi aristrocrații, ginți venetice și straine pe cari întâmplarea sau Dumnezeu, pentru a ne osândì, v'au plamadit aici, spre a șterge puținele datini strămoșești ce ne au mai rămas [27].

In altă broșura: *Ce sunt meseriașii*, găsim idei încă mai înaintate, In ea se pune principiul, că ‹meseriașii sunt toți acei ce muncesc: plugari, cismari, bogasieri, avocați, autori ; și apoi întreabă: ‹ Cine cutează să zica, ca toata știința și toata înțelepciunea este în boierii cari alcătuesc Obștesca Adunare, și că meseriașii nu ar fi găsit între dânșii oameni vrednici de a înfățișà neamul

25. Raport confidențial despre destăinuirile lui C. Moruzi, 7 Aprilie 1848. *Ibidem*, I, p. 266. Duclos, Consul francez din Iași, către Lamartine, 3 Maiu 1848: „Le peuple est tranquille, quoiqu'on ait cherché à le soulever dans plusieurs districts, tels que ceux de Romano, de Bakéou et de Neamtzo". *Ibidem*, I, p. 383.

26. Ofis. domnesc către Postelnicul Nic. Gherghel, 17 Aprilie 1848. *Ibidem*, I, p. 324.

27. Broșura este subsemnată M. K. (ogălniceanu) și N. I. (strati). Broșura este reprodusă, *Ibidem*, I, p. 447—457, (locul raportat se află la p. 450). Kogălniceanu însă prin o *Protestație* din 22 Iulie 1848 respinge paternitatea acestei broșuri. *Ibidem*, II, p. 679—685. Kogălniceanu crede că această broșură fusese scrisă de un partizan al Domnului, ca și acea a lui Ștefan Arbore.

www.dacoromanica.ro

și de a chibzuì la trebuințele țarei? Afară de aceasta cerere care resturnà principiul privilegiilor politice ale marilor boieri, broșura mai cere, a nu mai fi ranguri și privilegiuri, ci fiecare să contribue la ale patriei, potrivit cu venitul sau; desființarea cenzurei, desființarea clacei și slobozenia definitiva a țaranului, dând pe veci în folosul lui un număr de pogoane trebuincios hranei, și despăgubind pe proprietar în bani, și în sfârșit revizuirea Regulamentului de catre Adunarea țarei, spre a-l pune în armonie cu nouele cerințì [28].

Puntul de capitenie care despărțeà partidul liberal de cel conservator erà chestia țărănească, și numai ca un mijloc de îndeplinire a reformelor în folosul poporului de jos se cereà și democratizarea Adunarei. Și într'adevar că starea țaranului erà desperata. Consulul francez Guéroult descrie în urmatoarele cuvinte această stare a poporului dela țara: Țăranul, zice el, este mai mult decât aiurea temelia întregei mașini sociale. El platește toate cheltuelile publice și private ale țarei, Fiind el singur acela care lucreaza, el trebue sa achite nu numai birul, zeciuiala și beilicurile în natură; tot el întimpina, direct sau indirect, cheltuelile ocarmuirei, bacșișurile luate de Principe, miniștri, judecători, desfatarile boierilor, cheltuelile lor cele nebune, întreținerea caselor lor marețe, luxul femeilor lor, camăta Evreilor,—țaranul le platește toate. Sub o falșă aratare de libertate, condiția lui nu este decât o șerbire ascunsă» [29]. In broșurile apăratoare ale Domniei lui Mihail Sturza, precum este a lui Ștefan Arbore, *O scânteie de deșteptare*, — și cari nici ele nu aveau interes a apară pe boieri, se recunoaște ca orice apasare banească ar venì asupra Moldovei, se va rezolvì în o suferință a țăranului și nu a boierului [30].

28. Broșura este din 1848, reprodusă *Ibidem*, I, p. 460—467 (locurile raportate la p. 461, 463 și 464).

29. Un raport întins asupra stărei obștești a Moldovei, trimis de Guéroult lui Lamartine 31 Martie 1848. *Ibidem*, I, p. 203-214 (locul reprodus se află la p. 210).

30. *Ibidem*, I, p. 446.

www.dacoromanica.ro

Erà deci firesc lucru ca nevoia cea mai simțita a țarei să atraga dupa ea și ideile regeneratoare, cu toate ca la început ele nu se altoiseră pe mințile nemulțămite. Dar cum spuneà prea bine tot Guéroult: «Așà de neoprită este puterea ideilor, așà de covârșitoare mai ales suflarea care le aduce din afara, ca izbânda lor rămâne asigurată, cu toata nedestoinicia oamenilor înrolați în a lor slujba [31].

Dar aceste idei pe cari le-am vazut patrunzând prin mințile Moldovenilor, întâlnisera în calea lor și una înzestrata cu cele mai eminente însușiri, aceea a lui Mihail Kogalniceanu, adevaratul cap al partidului liberal din Moldova, care, într'o broșura devenita celebra, *Dorințele partidei naționale în Moldova*, expune mai lămurit, mai temeinic și mai elocvent de cum o face scrierea anonimă *Ce sunt meseriașii*, adevaratele nevói ale țarei și mijloacele de a le întimpinà. Din fiece rând al ei se vede durerea simțita de scriitorul ei, pentru rușinea și înjosirea țarei lui. El arata întâiu cum Regulamentul nici nu a fost publicat în întregimea lui, încât Rusia a refuzat acestei legiuiri ce astazi ni se impune cu sila baionetelor, cea întâi condiție a valabilității oricarei legi, adecă publicitatea». Kogălniceanu întreabă apoi. «Dela 1834 până astazi, ce masura obștească se adoptase în țară, ce lege se propusese Adunărei, apoi se întărise și se pusese în lucrare, înainte de a primì învoirea ministerului rosienesc; ce dregator măcar fu orânduit fără primirea Consulilor rusești?»

Kogălniceanu este deci de părere că Regulamentul organic și deci Protectoratul rusesc nu poate nici într'un chip face fericirea țarei, și cum ar puteà fi altfel, când acest Regulament este o legiuire străina, întocmita după instrucții rusești?»

Principiile cari ar puteà face fericiți pe Moldoveni sunt înșirate de Kogalniceanu în 36 de punte, cari

31. Guéroult c. Lamartine 29, Martie 1848. *Ibidem*, I, p. 185.

www.dacoromanica.ro

însă nu seamănă de loc cu cele 35 formulate de petiția de reforme din 28 Martie. Intre ele enumăram: autonomia Moldovei, egalitatea civilă și politică a tuturor cetățenilor; Adunarea compusă din reprezentanți ai tuturor stărilor; Domnul sa poată fi ales din toate clasele poporului; garantarea libertatei individuale și a domiciliului; instrucția gratuita; juriul în materie de presă; inamovibilitatea judecătorilor; libertatea cultelor și emanciparea Izraeliților; lepadarea aristocraților de privilegii, de scutire de contribuție, de dreptul de robie asupra Țiganilor și de munca silită asupra țaranilor, desființându-se claca, și în sfârșit ca încununare a tuturor dorinților rostite: unirea Moldovei cu Muntenia. Alăturea cu această scriere, Kogalniceanu mai publică și un proiect de Constituție pe articole pentru Moldova. Incă în 8 Noemvrie, refugiații din Bucovina: C. Negri, V. Alecsandri, P. Cazimir, C. Cazimir, V. Canta, A. Cuza, G. Sion și M. Kogalniceanu protestaseră contra ocârmuirei lui Mihail Sturza [32].

In urma acestei scrieri, Kogălniceanu este prins, legat cot la cot și surgunit la o manastire. Dar strigătul Moldovei rasunase și el pe struna ideilor liberale, pe care viitorul erà să le aducă la îndeplinire [33].

---

32. *Dorințele partidului național în Moldova*, Iași, 1848. Comp. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 386—387. Proiectul de Constituție, vezi *Anul 1848 în Principatele Române*, III, p. 131—142. Protestul din 8 Noemvrie, *Ibidem*, V, p. 389.

33. Kogălniceanu umblà să scape de închisoare, dosindu-se. Vezi mai multe rapoarte administrative privitoare la urmărirea lui. *Anul 1848 în Principatele Române*, II, p. 386, 387, 441, (Iulie, 12)

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XII

PARTIDELE POLITICE ÎN REVOLUȚIA DIN 1848 IN MUNTENIA

Caracterul mișcărei. — Revoluția din Moldova nu ieșise la nici un capăt, fiind chiar dela început greșit îndrumata. Ea fusese îndreptata contra lui Mihail Sturza și nu împotriva principiilor tăgaduitoare de orice propașire, cuprinse în legiuirea impusă de Ruși Țarilor Române. *Foaia pentru Minte Inimă și Literatură* observa cu drept cuvânt, că «în Moldova, unde nu se ceruse alte reforme decât o păzire strânsa a Regulamentului Organic, capetele mișcarei fură prinși și tratați ca niște lotri»[1]. Și erà natural sa fie astfel, întru cât poporul nu puteà fi tras și el într'o revoluție care lăsà neatinse tocmai chestiile ce-l interesau pe el: înlaturarea privilegiilor și îmbunătățirea soartei masselor. De aceea și, cum spune și un articol din *Popolul suveran:* Moldovenii cercaseră în deșert a gasì un loc în Regulament pentru însuși dorințele lor cele mai modeste, cari însă nu erau acele ale poporului dela țară»[2]. Și înșiși capii revoluției moldovenești recunoșteau greșala facută, când Kogălniceanu în vestita lui scriere, *Dorințele partidei naționale în Moldova*, arată, că prin aceea ca obștia adunata din toate ținuturile Moldovei a cerut numai

1. *Foaia pentru Minte*, No. 23. *Anul 1848 în Principate*, III, p. 625.
2. „Răspuns la circulara rusască". *Ibidem*, III, p. 762.

www.dacoromanica.ro

acele 35 de punturi întemeiate pe Regulament, prin aceasta n'a aratat că n'ar aveà trebuința și de alte reforme mai radicale [3]. Când însă prin scrierile aratate mai sus se îndrumează și în Moldova o mișcare contra Regulamentului, erà prea târziu, căci armata ruseasca ocupase Moldova înca dela 1 August, după cererea lui Mihail Sturza [4], și orice încercare de mișcare poporana fusese paralizată.

Cu totul altfel se petrecura lucrurile în Muntenia. Aici revoluția izbucnì mai târziu decât în Moldova, și Bibescu simți o clocotire a spiritelor abià în 18 Aprilie, când mișcarea din Moldova fusese acum înnabușita. Anume, prin o proclamație din acea zi, el amenință pe acei ce ar voì să turbure liniștea; căci indulgența ocârmuirei nu trebue să o cercăm cumvà într'atât, încât, prelungindu-se, sa se poata talmaci drept slabiciune [5]. Această amenințare fusese motivată de o suplica anonimă care ceruse modificarea Regulamentului Organic în mai multe priviri, și mai ales desființarea clacei și împroprietarirea țăranilor [6]. Cabinetul rusesc încă dela turburările din Moldova declarase, că oricare ar fi rezultatul orcanului revoluționar, Imparatul este hotarât a nu suferì pătrunderea anarhiei în partea statelor puse sub a lui protecție, și ca va fi neînduplecat în înnăbușirea prin arme a oricarei încercări revoluționare [7]. Când comisarul rusesc și cel turcesc, trimiși în Moldova spre a cercetà pricina turburărilor ivite din aceasta țara, trec în Muntenia, ei gasesc mințile cam întărtate. Erà frica tuturora de o năvalire rusasca, de una turceasca, de o rascoala a țăranilor la hotarele Transilvaniei, de holeră — și Bibescu se folosise de toate aceste temeri, pentru a

3. Broșura lui Kogălniceanu reprodusă *Ibidem*, IV, 81 — 137. Locul raportat se află a p. 91.

4. Hipolyte Desprez „La Révoluntion dans l'Europe orientale". *Ibidem*, IV, p. 642.

5. *Vestitorul românesc*, 20 Aprilie. *Ibidem*, I, p. 341.

6. Aprilie 1848. *Ibidem*, I, p. 376.

7. Nesselrode c. Kotzebne, 16 Martie. *Ibidem*, I, p. 168. De Nion c. Lamartine 27 Martie. *Ibidem*, I, 176.

www.dacoromanica.ro

comprimă nazuințele dupa reforme, cari fierbeau în mintea unui numar de tineri boieri »[8].

Reformele ce se plănueau în Muntenia erau de o cu totul altă natură decât cele cerute la Otelul de Petersburg din Iași. Ele nu se mărgineau în cercul Regulamentului, ci erau îndreptate tocmai în potriva lui; ba ele nu tindeau la rasturnarea Domnitorului muntean, ci căutau sa'l pună în capul mișcărei contra acelei legiuiri a nedreptații, precum și contra puterei ce o susține, Rusia. Chiar din cea d'intâi scântee scaparata de revoluția munteană, din rugaciunea preotului *Șapcă*, făcuta pe Câmpia dela Islaz în ziua de 9 Iunie 1848, resare gândirea ce va stapâni întreaga mișcare: Izbavește, Doamne, se roagă preotul, și mântue pe tot omul care sufere; ridică și însuflețește pe acest popor care moare, ca sa faca să traeasca pe asupritorii lui. Scapă-l de *abuzul clăcei, de ticăloasa iobagie, de podvoada drumurilor și d șoselelor, de acele munci ale Faraonilor* [9].

Proclamația dela Islaz din aceeași zi, redactată de Ioan Heliade Radulescu, țintește dela început pâna la sfârșit la răsturnarea Regulamentului, spunând ca el ar fi împrotiva drepturilor legiuitoare ale țarei, împrotiva tratatelor cari îi recunosc autonomia. Proclamația cere, în puterea tocmai a acestei autonomii, schimbarea desavârșită a întocmirilor țarei, rasturnarea regimului privilegiului sub care fusese încujbată, și înlocuirea acestui sistem nedrept și învechit cu principiile de guvernare modernă: egalitatea tuturor cetățenilor înaintea legei și în exercitarea tuturor drepturilor civile și politice, căci dreptatea nu ar suferi a purtà numai săracii sarcinile țărei iar bogații să fie scutiți ; toate clasele societății sa aibă reprezentanți în Adunare, pentru ca țara să fie condusă de toți fiii ei». Se mai cereà libertatea tiparului,

8. De Nion. c. Lamartine, 4 Maiu. *Ibidem*, I, 384. Comisarii rus și turc erau așteptați în București pe la 18 Aprilie. Același c. același, 18 Aprilie. *Ibidem*, I, p. 327.

9. Rugăciunea preotului Șapcă, 9 Iunie. *Ibidem*, I, 489.

www.dacoromanica.ro

a cuvântului și a întrunirilor, spre a aduce la lumină adevărurile cele spre folos ; înarmarea tuturor cetățenilor, o bancă națională, secularizarea tuturor averilor mănastirilor, alegerea Domnului din toate straturile societății, oborirea tuturor titlurilor de boierie, restatornicirea învățământului superior în limba națională, introducerea literelor latine în locul buchilor slavone, desrobirea Țiganilor, desființarea pedepsei cu moarte, capuchehaele române la Țarigrad, emanciparea Israeliților și încuviințarea drepturilor politice la toți compatrioții de altă credință, și în sfârșit, ceeace alcatueà chiar miezul gândirei revoluționare, îmbunatățirea soartei muncitorilor de pământ [10].

Greutatea ce se dădeà acestui din urmă punt se cunoaște chiar din căldura cu care el este încondeiat: Poporul român împarte dreptatea la toți și dreptatea o da pentru toți, și mai vârtos pentru cei săraci, satenii plugari, hrănitorii orașelor, fiii patriei cei adevărați ce au fost defaimați [11] atât îndelung cu numele glorios de Român, ce au purtat toate greutațile țărei prin munca lor de atâtea veacuri, au lucrat moșiile și le-au îmbunatățit; au hranit pe strămoșii proprietarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe acești proprietari însuși, și au drept înaintea generozitatei, înaintea dreptătei patriei, a cere o părticică de pământ îndestula pentru hrana familiei și a vitelor sale. Claca dar și acea infamă iobagie se desființeaza; lucrarea la lucrul drumurilor se desființeaza; săteanul fară pământ se face proprietar, iar visteria va despăgubì pe toți [12].

---

10. Comp. Constituția explicată de C. Buzoianu, lucrare anexată pe lângă raportul său ca comisar de propagandă al plaiului Nucșoara, 12 Iulie. *Ibidem*, II, p. 431. Directorul Min. de Interne C. A. Rossetti, vorbind într'un rând de Evrei îi numește „frați Israeliteni". Publicația Min. de Int, 25 Aug. *Ibidem*, III, p. 672. Pe când Revoluția vroeà să primească pe Evrei în sinul ei, Consulul francez De Nion raportează către Ministrul de int. Bastide, 14 Sept. *Ibidem*, IV, p. 354, că cu prilejul prădăciunilor făcute de oștirea lui Fuad Paşa care ocupase Bucureștii : „les Turcs avaient organisé un bazar, où ils vendaient à vils prix aux Juifs le fruit de leurs rapines".

11. In înțelesul de: și-a făcut faima, au fost glorificați, nu în acel obișnuit astăzi, când a defăimà înseamnă a *huì*.

12. Proclamație din 9 Iunie 1848. *Ibidem*, I, p. 493—501. Locul reprodus se află la p. 493.

www.dacoromanica.ro

Aceasta mișcare de emancipare porneà însă nu numai din partea celor interesați a o vedeà realizată, cum erau fiii poporului înălțați prin învățătură către cercurile conducatoare, ci și din aceea a boierimei celei mari însăși prin o puternică și neoprită pornire altruistă.

Așà întâlnim printre capii revoluției din 1848 în Muntenia nume din familiile de frunte ale boierilor: cei 4 frați Golescu: Nicolae, Ștefan, Radu și Alexandru, fiii boierului liberal și egalitar din generația anterioară, Constantin Radovici din Golești; precum și alți membrii din această familie, Dimitrie și Alexandru G. Golescu; apoi Alexandru, Nicolae și Dimitrie Crețulescu, Grigore Gradișteanu, Ioan Filipescu, Ioan Voinescu II și C. A. Rosetti. Dintre boierii mai mici însemnăm pe frații Dimitrie și Ioan Brătianu, fiii stolnicului Const. Bratianu, deputat de Argeș în Adunarea din 1835; Gh. Magheru, N. Pleșoianu și alții [13]. Vârtejul ideilor de dreptate, de frăție și de egalitate rapise pe toți. Al. Crețulescu, boier mare, scrieà cum nu ar fi putut-o face nici unul din clasele de jos. El spuneà: Cum se puteà ca poporul să nu se scoale furios contra unui sistem de nedreptate, de jafuri și de tiranie care îl adusese în starea vitelor, când o mare parte din boierii noștri, prin înțelepciunea și iubirea lor de oameni erau aplecați din tot sufletul a da o parte din drepturile lor acelora ce nu aveau nici unul? [14]. Credem ca trebue îndreptata aratarea lui Crețulescu, că *o mare parte* din boierimea munteană erà împartașitoare reformelor, întrucât știm că numai șapte familii muntene se plecaseră către mișcare, anume familiile Golescu, Crețulescu, Filipescu, Ghica, Câmpi-

13. *Analele parlamentare ale României*, II, p. VI. Vezi cei surguniți de Fuad Effendi, Sept. 1848. *Ibidem*, IV. 624, și 25 Sept. *Ibidem* IV, p. 516. Din poporul de jos notăm între capi: Eliade. Chr. Tell, fiul negustătorului Alex. Tell C. Bolliac, C. Buzoianu, Ioan și Vasile Maiorescu, Al. Cristofi, Neculai și Const. Bălcescu, Gr. și N. Ipătescu, Gr. Serurie, D. Bolintineanu, G. I Vernescu, C. Arion, M. Marghiloman, C. Aristia și alții. Vezi și altă listă de persoane arestate după înnăbușirea revoluției. *Ibidem*, V, p. 545.

14. Articol din *Reforma* 14 lunie. *Ibidem*, V, p. 576.

www.dacoromanica.ro

neanu, Bălaceanu și Grădișteanu [15], și nici din acestea nu toți membrii lor împărtășeau ideile liberale și egalitare, cum vom vedea-o în curând. De aceea ne și spune N. Balcescu, într'o scrisoare a lui către Ioan Ghica, ca *„reacționari sunt destui în țară,* dar că ei sunt cam speriați; că neguțitorimea din București e revoluționară, iar ca poporul vine la noi pe fie ce zi mai mult [16].

Consulul francez de Nion observa, că «ramificările acestei revoluții erau foarte întinse și că aveau drept capi tineri din cele mai dintâi familii ale țărei, cari rapiți prin instinctele generoase, tremurând încă de mișcarile lasate în sufletele lor, prin creșterea primită în scoalele sau împrumutate din cărțile noastre, se măgulesc a găsì în criza actuală prin care trece Europa, emanciparea țarei lor sau cel puțin putința unei reforme radicale a așezămintelor lor [17]. Și într'adevăr cât entuziasmu nu înflăcărà atunci inimele ce credeau, că în această lume, dreptatea și ideile generoase trebueau sa iasă învingătoare! In afara de conducătorii oficiali ai mișcărei, cari cautau să ridice tot mai sus inimile poporului, vedem femei, vedem copii cari adaug caldele lor chemări catre barbătețtile îndrumări ale celor mai mari.

Așà când cu lovitura dată de colonelii Odobescu și Solomon guvernului provizoriu, în învălmășeala cea mare produsă de napustirea oștirei asupra poporului, Ana soția lui Nicolae Ipătescu, apare în o trăsură, cu două pistoale în mână, și prin vorbele ei înflăcărate de moarte trădatorilor; tinerilor, luați curaj și scapați libertatea , pune poporului inima la loc; el năvălește asupra navălitorilor și silește armata să se retragă [18]. Cevà mai târziu soția lui Eliade Radulescu, Maria, aflându-se cu copii

15. A. G. Golescu, *Abolition de l'esclavage dans les Principautés Danubiennes.* Paris 1856, p. 9.

16. 18 Iulie. *Anul 1848,* II, p. 586.

17. De Nion c. Lamartine, 14 Martie. *Ibidem,* I. p. 159. Alta din 8 Aprilie. *Ibidem,* I. p. 278.

18. Comp. corespondența către „Allgemeine Zeitung", 20 Iunie, I, p. 704 cu *Culegere de articole a lui Al. Cristofi.* Craiova 1893, p. 24.

www.dacoromanica.ro

la baile dela Ellöptak în Transilvania, Românii din Brașov vin s'o salute cu muzica în frunte pentru izbânzile soțului ei. Ea le răspunde: Muzica voastră a fost ca muzica patriei mele; glasul vostru strigător: «sa trăeasca Constituția, să trăească fundatorii ei , e glasul trompetei angelului mântuirei. Voi sunteți cari ne-ați semanat câmpurile cu semânța libertății, cari ne-ați trimis apostolii ce au provocat mântuirea noastra; dela voi avem o limba mai corectă, dela voi istorie și filosofie; din apostoli voștri am avut un Lazăr pentru limba, un Aron pentru istorie, un Maiorescu pentru istorie și arheologie, un Laurian pentru filosofie, și apostoli ca aceștia ne-au format discipuli, și discipulii lor ne-au dat acum dreptatea, frația și unirea; ne-au dat Constituția [19].

Alta femeie care luptă pentru izbânda ideilor noue este soția colonelului Pleșoianu, Efimia, care scrià generalului Magheru trimițându-i o cunună de lauri: Zelul cu care te-ai arătat în proclamarea nouei Constituții, pentru fericirea maicei noastre Patrii, trage pe tot Românul de orice vârstă, de orice sex să te întâmpine cu stâlpari de fenic; să-ți aștearnă drumul cu flori; să te îmbrățișeze cu lacrimi de bucurie [20].

Alte femei se întrec în a depune darurile lor pe altarul patriei: Așà Maria, soția lui C. A. Rosetti, de nație Engleza, se oferì a da lecții de limba ei natală și a depune ce va câștigà, spre binele comun [21]. Darurile însa veneau și dela femei și dela barbați. Unul Davicion da 400 de lei, «325 dela mine și 75 dela copiii mei, economii din daruri parintești , iar soția lui vrând să se împartașească de acest bine, numai din munca ei, se pune să coasa cămași, oferind plata lor redacției *Pruncului român*, spre scopul comun. Tot așà fac

19. „Resalutarea" Mariei Eliade, 17 Iulie. *Ibidem*, II, p. 571.
20. Scrisoarea Efimiei Pleșoianu catre generalul Gh. Magheru, 28 Iulie. *Ibidem*, III, p. 13.
21. *Pruncul român* 3 August. *Ibidem*, III, p. 207.

www.dacoromanica.ro

și Caragiale, I. C. Massim, C. Aristia și alții mulți [22]. Astfel se îndrumă mișcarea feminista în România.

Tot pe atunci Ioan Ghica, trimisul Guvernului provizoriu la Constantinopole, trăeà acolo pe propria lui socoteală. Ele cere de mai multe ori să-i deschidă Guvernul un credit la vreun bancher, căci ce are el nu-i ajunge. Intr'un rând el glumește asupra lipsei în care se află, spunând: «Eu și nevasta mea suntem bine și sanatoși, și atât mai rău pentru noi, că cere stomacul mai multă mâncare» [23].

Revoluția aveà mari simpatii și în armata. De aceea când Principele Bibescu se duse la cazarmă spre a cercà credința armatei, ofițerii îi răspund, că «ei nu se vor bate cu frații lor, aratând totodată Domnitorului dorințele obștești de îmbunătățiri radicale» [24].

Tot așà se explică și cedarea soldaților înnainteą poporului neînarmat în ziua de 19 Iunie, când cu încercarca de surpare a Guvernului provizoriu din partea colonelilor Odobescu și Solomon.

Pănа și elevii din Sf. Sava erau cuprinși de focul revoluționar. Ia o scrisoare a 14 elevi maį mari din acea scoală, adresata Generalului Christian Tell, cetim: Pana acum cariera armelor erà numai spre a face parada despoților. Acum lucrurile s'au schimbat: soldatul este un erou, sângele lui va roși gloriosul pamânt al României; va adăpà osemintele străbunilor sacrificați la Calugareni și pe alte câmpuri de batălie. Domnule General, vezi înainte-ți juni studenți cari vin să reclame o armă cu care să moara, când patria le va cere viața spre scaparea ei [25].

In acelaș stil cald și resunător sunt redactate toate

22. Scrisorile lui Davicion, Caragiale, Massim. *Ibidem*, III, 333 și 427 și IV, p. 127.

23. Ioan Ghica, c. Min. de Externe, Iunie. *Ibidem*, II, p. 101.

24. Florian Aron c. Gh. Barit, 12 Iunie. *Ibidem*, I, p. 548.

25. Scrisoarea din 11 Sept. *Ibidem*, p. 299, este semnată de M. Petrescu, Gav. Mihăilescu, I. Marinescu, Em. Fărcășanu, Zamfir Veru, I. Vlădescu, M. Băjescu, Em. Bosnagea, Manoliu Oprescu, St. Burileanu, I. Diamandescu, Isaia Lerescu, Alex. Măldărescu, I. Popovici.

www.dacoromanica.ro

actele timpului: proclamațiile guvernului, apelurile ziarelor revoluționare, rapoartele subalternilor catre superiori, scrisorile private și mai ales textele cuvântărilor ținute la deosebite prilejuri.

Capii revoluției cautau prin toate mijloacele să deștepte în massele cele adânci ale poporului interesul pentru propria lui stare, să-l scoată din apatia seculară în care zaceà, și aceasta propaganda nu puteà sa rămâna stearpa, întrucât ea se adresà la izvorul cel mai puternic al tuturor mișcarilor omenești, simțimântul păstrarei individuale. De aceea, și întâlnim în numeroasele acte ale timpului, foarte multe alipiri de grupe de cetațeni catre mișcarea revoluționară [26].

Ținta de capetenie a guvernului revoluționar erà însa sătenii. Catre ei se îndreptà el mai des; pe ei catà sa-i convinga cu cuvinte mai calde, mai rupte din inimă, pentru a patrunde mai iute și mai adânc în inima lor. Intr'o proclamație către locuitori satelor cetim: Dumnezeu s'a milostivit; de acum înnainte nu veți mai fi târâți de dorobanți, batuți, căzniți; claca și iobagia vi s'a iertat, și peste trei luni veți fi cu toții moșneni pe un petec de pamânt . In alta din 15 Iulie cetim: Patria nu răpește nimic dela nimeni; voește însa să aibă două milioane și cinci sute de mii de fii ai sai, cu același nume de Român, cu aceleași drepturi cari să se poată numì Natie și sa poată scapà de jugul ce i-l prepara strainul [27].

Se institue niște comisari de propaganda, cari aveau de țintă a umblà prin sate și a explicà locuitorilor însemnatatea nouelor așezăminte, mai ales a-i face să pătrunda perspectiva ce li se deschideà prin încetarea cla-

26. Citàm dintre ele acea a orășenilor din Focșani. *Ibidem*, II, p. 2; din Giurgiu, II, p 62; T.-Măgurele, II. p. 102; Craiova, II, p 548; Târgoviștea III. p. 43; Clubul revoluționar din Craiova III, p. 200; Vălenii de Munte, Câmpina, Filipești, Găești, Câmpulung, IV, p. 169, etc.

27. Proclamația din 16 Iunie. *Ibidem*, I, p. 615. Cea din 11 Iulie. *Ibidem*, II, p. 408.

www.dacoromanica.ro

cei și înlocuirea ei cu o tocmeală în bani, și prin împroprietarirea pe o bucată de pământ.

Comisarii mai erau datori sa lumineze și pe proprietari asupra împrejurarei că ei nu pierdeau nimic prin atribuire în proprietatea țăranului, a pamântului ce și acuma îl aveà în vecinica lui folosința; cu atâta mai mult, ca proprietarul erà sa fie despagubit de prețul acelui pamânt, despăgubire pentru care se vor gasì bani în averile manastirilor închinate pe cari statul erà să le iee pe seama lui [28].

Comisarii mai erau însarcinați sa faca să înțeleaga pe sateni, că astăzi sunt *liberi*, și sa le explice acest cuvânt foarte greu de înțeles pentru ei; a-i face sa priceapă, că Dumnezeu a facut pe toți oamenii de o potriva; ca cel ce sufere a fi batut de oricine, se pune în rândul vitelor; ca ministru, administratorul, sub administratorul nu sunt stapânii lui; că el va fi proprietar și nu rob ca pâna acum . Comisarii trebuiau sa faca pe țarani sa simta pâna în adâncul sufletelor, ca bine și drept e de a fi proprietar, deoarece Dumnezeu a facut pământul pentru toți, și nu numai pentru câțiva; ca țaranii sunt însa datori a se înarmà și à aparà libertatea și proprietatea lor, ca bunurile cele mai scumpe, pana la cea din urmă picatură de sânge [29].

Guvernul apoi caută a ridicà pe țaran în proprii lui ochi, îndemnându-l sa se desvețe de obiceiurile slugarnice de mai înnainte; sa nu mai întrebuințeze în petițiile lui rostirile de lacrami fierbinți, de genunchi plecați. Il oprește de a mai da petițiile la scara, la ușa, sau cazând în genunchi, sau de a mai aduce lauda celor catre cari se îndreptau [30].

Țăranii înțelesera dela o vreme aceste povețe; le primeau și le sfințeau cu cea mai mare râvna și apoi prin strigari de mulțamire spuneau : sa traeasca guver-

28. Instrucțiile comisarilor de propagandă, Iulie. *Ibidem*, III, p. 105.
29. Circulară către administratori. 6 Aug. *Ibidem*, III, p. 251.
30. Decret din 19 Aug. *Ibidem*, III, p. 540.

www.dacoromanica.ro

nul și voitorii de bine ai patriei. Ei se pătrundeau de fericirea ce izvoreà pentru ei din Constituție și aratau, că așteaptă cu nerăbdare deschiderea Adunarei constituante care sa lecuească odată ranile lor› [31]. O corespondența din București către ziarul parizian *Le National* spune, ca în urma acestei energice propagande, poporul dela țară se arată din ce în ce mai înflacărat pentru Constituția cea nouă și devine dușmanul neîmpăcat al Rusiei [32]. Şi țăranii erau cu atâta mai plecați a asculta de aceste îndemnuri, cu cât ei erau întețiți necontenit asupra proprietarilor. Așà gasim pe A. G. Golescu punând într'o proclamație urmatoarele cuvinte aprinzatoare: Puneți mâna, fraților pe acei cuconași cari de loc nu se împacă cu ideile cele noue, și cari de atâtea ori au complotat contra fericirei patriei›. De aceea și țaranii se adună de mai multe ori în București, pentru a urmarì cele ce se planueau în favoarea lor[33].

Pe cât însa poporul în deobște și țarănimea în deosebi se bucurau de fagaduințele guvernului revoluționar, pe atât se înspaimântau boierii și clasa întreagă a proprietarilor, adeca cei mulți din ei cari staruiau în vechile deprinderi. Dintre boierii protivnici reformei culegem din documentele timpului urmatoarele nume: Em. Baleanu, aratat de Consulul francez ca ‹un mare boier și bogat proprietar, dușman al oricărei reforme și care se temeà de înlaturarea privilegiilor› [34]. Scarlat Ghica care tunà în grecește către Dimitrie Ghica contra re-

31. Raportul comisarului de Vâlcea, 6 Aug., și al com. de Mehedinți din aceeaș dată. *Ibidem*, III, p. 260 și 263. Adresa locuitorilor săteni către administratorul de Argeș, Iulie. *Ibidem*, II, p. 103. Raportul lui M. Marghiloman din Târgul-Jiului, 18 Iulie. *Ibidem*, II, p. 588.

32. Din 4 Sept. *Ibidem*, IV, p. 204.

33. Din 9 Iulie. *Ibidem*, II, p. 370. Comp. Fuad Effendi c. Caimacanul Cantacuzino, 10 Oct. *Ibidem*, V, p. 92: „l'esprit de propagandisme qui pendant la révolution avait fait de grands progrès parmi la population du pays". Adunare de săteni în uc. Nota *Prunculuí român* din Iulie. *Ibidem*, III, p. 19. La Aug. erau 3.000 de săteni în București. Coresp. c *Gazeta Transilvaniei*, 9 Aug. *Ibidem*, III, p. 314.

34. Hory către Bastide, 10 Sept. *Ibidem*, IV, p. 289.

www.dacoromanica.ro

formelor proiectate, amestecând necontenit în textul grecesc fraze franceze. Intr'o scrisoare el spune: «Mi-ai scris ca a venit Fuad Effendi şi că trebue să aiba *des instructions positives*. Eu însa dacă nu voiu vedeà ca vine şi Duhannel cu astfel *des instructions*, nu sper ca lucrurile se vor tocmì şi că mascaralâcurile vor înceta . In alta scrisoare Scarlat Ghica adaoge că pe Fuad îl ştie că este *de très bonne foi*, şi că dacă nu se vor restabilì lucrurile păna în 15 zile, va intrà cu armata. El este însa om şi va pune *l'ordre dans notre pays ; mais de toutes les manières notre pays est à plaindre à cause de beaucoup de calamités* [35]. Principele Dimitrie Ghica arata parerile lui sub două feţe deosebite, dupa sferele către cari se îndreptà. Catre ziarele revoluţionare el spune, ca Regulamentul nu poate fi privit ca un chivot sfânt şi că el, Ghica, se agaţă de Constituţia cea noua; dar pentru ca aceasta Constituţie sa aiba o valoare adevarată, ea trebue sa izvorasca din starea civilizaţiei Românieì» [36]. Adevaratele sale gânduri asupra revoluţiei le destainueşte însa Ghica, în memoriul său catre comisarii turc şi rus, în care spune, ca exista un partid neastâmparat care, ori cât de puţin închegat şi de puţin numeros ar fi, fiind alcatuit din tineri nebuni, trebue sa atraga asupra ţarei nesocotite nenorociri. Este vorba de acei câţivà tineri cari fuseseră martori, unii din ei chiar actori în scenele revoluţionare din Paris, şi cari se credeau meniţi de Pronie a schimonosì aceleaşi roluri într'un mediu cu totul deosebit . Dim. Ghica, în urma acestei introduceri, apreţueşte astfel mişcarea revoluţionara: In timp de trei luui, în urma surparei Regulamentului Organic, se văzù o societate

35. Scrisorile lui Scarlat Ghica c. Dimitrie Ghica din 4 şi 11 Sept. *Ibidem*, IV, p. 201 şi 297. In acest amestec de franceză şi greceascâ, găsim noi prototipul limbei păsăreşti de astăzi, atât de plăcută mai ales femeilor din societatea aşa zisă cultă dela noi, un fel de talmiş-balmiş desgustător de română şi franceză.

36. Dim. Ghica către *Pruncul român* şi *Popolul suveran*, 28 Iulie. *Ibidem*, III, p. 13.

www.dacoromanica.ro

fără legi, dată pradă tuturor capriciilor samavolniciei și a silniciei. Un fel de lege agrară deșteptând contra proprietarilor o lacomie uricioasă în inimile țaranilor, și lenea viind în ajutor acestor patimi rele, țaranii adéseori se opreau de a lucrà, lăsând sa piara pe lanuri secerișuri îmbelșugate, saracind astfel țara în singurul izvor al veniturilor sale». Marele boier sfârșește scrisoarea lui cu gândul pe care toți cei de felul lui îl hrăneau, anume cu speranța, că Înălțimea sa Sultanul, Augustul nostru Suveran și Maiestatea sa Imparatul Rusiei, generosul nostru Protector, nu vor voì sa pedepsească o nație întreaga, pentru crima câtorvà indivizi ratăciți și vor binevoì a ne încuviințà reformele și îmbunătățirile de trebuință pentru fericirea țarei noastre» [37]. Dim. Ghica apară apoi pe boieri de învinuirea ca ar fi voit asasinarea membrilor Locotenenței domnești, învinuire adusă lor de ziarul revoluționar [38]

Dar nu numai boierii mari în deobște erau contra revoluției, ci și cei mici, și toți cei ce erau proprietari, flindcă cea mai primejdioasa noire a mișcărei erà ideea împroprietarirei țaranilor și scoateroa lor de sub regimul clacei. Această chestie se părea așà de însemnată, încât ea întunecà, atât în mintea celor càri cereau a ei realizare, cât și în a celor contra carora erà îndreptată, toate celelalte schimbări în sistemul organizărei sociale și politice. Așà aflam printre protivnicii Constituției pe

37. Memoriul Principelui Dim. Ghica, Sept.—Oct. 1848. *Ibidem*, IV, p. 639 674. Locurile reproduse se află la pp. 660 661. Memoriul cere o îmbunătățire și mai ales o aplicare mai aspră a principiilor regulamentare. In privința țăranilor cere pedepsirea abuzurilor. Până întrucât erà nefățarnica afirmare a lui Dim. Ghica către ziarul revoluționar, că „se agață de Constituție", se poate vedea din locurile reproduse.

38. Dim. Ghica catre ziarul german *Romania*, 25 Aug. *Ibidem*, III, p. 680 Că se vorbeà în București de asemenea complot, vezi Hory c. Bastide, 27 Aug. *Ibidem*, III, p. 721. Alți bojeri fugiți în Brașov cari mulțumiră Primarului acelui oraș pentru găzduire, atunci când după înnăbușirea revoluției de Turci și de Ruși, ei se întoarseră în țară, sunt, afară de Scarlat Ghica pe care îl găsim între ei, încă și următorii: Em. Băleanu, N. Suțu, I. Slătineanu, I. Golescu și I. Obedeanu. Pe lângă ei și un doctor Mayer. Vezi adresa boierilor către Magistratura din Kronstadt, 12 Oct. *Ibidem*, V, p. 111.

www.dacoromanica.ro

frații State și Constantin Stolojan din județul Gorj [39]. Mai aflăm pe un tâlhar de adiutant care ține cu reacția, cum îl califică colonelul Pleșoianu [40]. Alții precum Zamfir Broșteanu, Constantin Roșianu, Șerban și Alexandru Caramlau luptau de asemenea în rândurile reactiei [41]. Iordache Balacescu din Caracal raporteaza lui Magheru, că s'ar află în orașul lui câțivà *cacocrați* cari după numele lor, Jianu, Perieteanu, Vasiliu, Gazan, Viișoreanu, Chintescu, Bârsescu, Balaban, Urian, se vad a fi oameni din popor. Că ei erau însa proprietari, se vede de pe aceea ca unul din ei, Viișoreanu, este arătat că având moșia Fălcoiu, iar ceilalți sunt dați ca niște pacatoși de partida lui [42].

Toți acești proprietari, mari sau mici, protestau contra óborârei clacei și se temeau ca li se vor luà moșiile întregi [43]. Guvernul provizoriu arată lui Soliman Pașa: Noi avem protivnici; aceștia sunt privilegiații cari alcatuesc, în vechea stare a lucrurilor, o minoritate apăsatoare care traește în paguba dreptului și a bunei stari a tuturor» [44]. Și o gazeta germană se temeà ca nu cumvà câțivà boieri strâmți la inimă, prin refuzul de a încuviințà cevà drepturi țăranilor, să nu provoace anarhia» [45].

In memoriul boierilor anti-revoluționari către Poartă, cetim: Nu știe guvernul împăratesc, că focarul de revoltă comunista pe care-l lăsà să se aprinda acì, va înghiți în curând tot ce'l încunjură, începând prin provinciile marginașe ale Imperiului Otoman; că acum ar fi înca ușor de înnabușit, cât timp mișcarea este mărgi-

39. Generalul Magheru către adm. de Gorj, 23 Iulie. *Ibidem*, II, p. 695.
40. Pleșoianu c. Tell, 8 Sept. *Ibidem*, IV, p. 263.
41. Raportul adm. de Gorj, 4 Aug. *Ibidem*, III, p. 230.
42. Din 12 Aug. *Ibidem*, III, p. 371.
43. *Prnncul român*, 15 Iulie. *Ibidem*, II, p. 526.
44. Ministerul trebilor din afară c. Soliman Pașa, 16 Iulie. *Ibidem*, II p. 539.
45. *Algemeine Zeitung*, 15 Iunie. *Ibidem*, I, p. 600. Comp. și No. din 16 Iulie. *Ibidem*, II, p. 553.

www.dacoromanica.ro

nita în București; dar că ar trebuì recurs la alte mijloace, când se va fi lațit între țărani» [46].

Guvernul. la rândul său, învinueşte pe proprietari de lacomie şi că ‹ din această cauză ei ar căutà a înnegri ocârmuirea [47]. Alți boieri reacționari ca Grigorie Ghica, Villara, Manu, tratau pe revoluționari ca ‹ nebuni neîndoelnici» [48].

Aceasta fiind ținuta celor două tabere, să le vedem acum în lupta dusă una contra alteia.

Lupta între partidul liberal şi cel reacționar. — Mare parte din boierii proprietari vazând, chiar din proclamația ei cea dintâi, încotrò tindeà revoluția, fugiseră în Brașov, de unde urzeau comploturi contra Guvernului provizor [49].

Locotenența domnească protesta la guvernul din Viena contra adapostirei acestor boieri şi obținù făgăduința, că de acum înainte se va împiedicà îngroşirea acestui centru prin noi veniți din Muntenia [50].

Acești emigranți doreau ocupație rusească, numai doara să se restabilească vechile lor privilegii, pe când tineritul din protivă şi toată rămăşița poporului se îngrozeà de venirea Rușilor [51].

---

46. Din August 1848. *Ibidem,* III, p. 359. Tot așà califică ofițerii Desaint şi Sebatier ce vizitau pe atunci Muntenia, în o scrisoare către generalul Aupick, mişcarea radicală din București, care ar fi speriat pe proprietari cu ideile ei comuniste. 25 August. *Ibidem,* IV, p. 678.

47. Ministerul treburilor din afară, 20 lunie. *Ibidem,* I, p. 685.

48. Scrisoare din 16 lunie. *Ibidem,* I,d. 622.

49 Soliman Paşa c. Locot. domn 1 Aug. *Ibidem,* III, p. 144. Coresp. luì Paul Bataillard c. *Le National,* 29 lulie. *Ibidem,* III, p. 45 : „Il faut savoir que les boyards de Valachie ont commencé à émigrer". Mai vezi şi scrisoarea lui G. Poenaru c. N. Bălcescu, 27 lunie. *Ibidem,* II, p. 148.

50. A. G. Golescu c. Locot. Domn., Aug. *Ibidem,* III, p. 150. Compară *Gazeta Transilvaniei;* din 3 lulie. *Ibidem,* II, p. 273, care spune, că „dacă emigrații reacționari vor cutezà a mai corespunde cu Rusia, vor fi lipsiți de orice azil".

51. Hory c. Bastide, 17 lunie. *Ibidem,* I, p. 138. Comp. A. G. Golescu către N. Bălcescu, 28 lunie. *Ibidem,* II, p. 272: „Că boierii fugiți din țară sunt tot cu Muscalii. Ei au vrut să vândă țara la Muscali, şi de aceea bine ar fi ca să nu'i cheme guvernul înapoi în țară. Eu mă tem foarte de reînrarea refugiților în țară, până a nu se săvârşi alegerile".

www.dacoromanica.ro

Incercarea facută de colonelii Odobescu și Solomon în ziua de 19 Iunie pentru a răsturnà Guvernul provizor, erà pornita din rândurile proprietarilor și efectuata de cei doi coloneli din ordinile Rușilor, în armata carora ei slujiseră înainte de a fi puși în fruntea oștirei românești. Ambasadorul francez din Constantinopole, generalul Aupick, scrie ministrului de externè al Franției, Bastide, că contra-revoluția facuta în interesul proprietarilor, jigniți prin articolul 13 al proiectului de Constituție, se explică prin antecedentele celor doi coloneli cari au slujit mult timp în oștirea rusească și cari sunt devotați Impăratului [52].

Lovitura fusese chiar precedată de o zgomotoasa întrunire a proprietarilor la clubul dela Momulo, înființat aici îndata dupa abdicarea lui Bibescu [53]. La instrucția procesului de înalta trădare ce se face ambilor coloneli, Odobescu se încurca și îmbolmojește lucrurile în o depunere foarte lungă și întunecata, din care reiesă doar numai silințele lui de a acoperì adevărul, pe când Solomon spune curat, că Odobescu l'a îndemnat sa faca lovitura, de oarece guvernul nu se ține de Constituție și umblă sam iee moșiile (ambii coloneli erau proprietari); că mai bine decât ar da proprietarii jos pe acest guvern, sa'l dăm noi, oștenii batrâni [54]. Apoi ministrul Tell arata, că atunci când a fost arestat de Odobescu, acesta spuse soldaților cărora ordonase să pună mâna pe Tell, ‹că acesta neavând proprietate, cum de îndrăznise sa faca proprietari pe țarani [55]; iar Zotovici, într'un articol din *Pruncul Român*, spune, că domnii proprietari

52. Din 2 Iulie, *Ibidem*, II, p. 248.

53. Raportul Colonelului Pleșoianu, 28 Iunie. *Ibidem*, II, p. 156. Se făcuseră încă două încercări de resturnare a Guv. prov. în zilele de 15 și 16 Iunie; dar ele nu se putură organizà ca cea din 19. Articol din *Pruncul Român*, 22 Iunie. *Ibidem*, II, p. 32.

54. Depunerea lui Odobescu. *Ibidem*, II, p. 114—122. A lui Solomon, *Ibidem*, II, p 124.

55. Raportul lui Pleșoianu asupra anchetei, 28 Iunie. *Ibidem*, II, p. 157. Vezi și ce spune Sibinianul în articolul său „Dreptatea" din *Pruncul Român*. 15 Iulie. *Ibidem*, II, p. 530. D-l general A. Tell, fiul lui Cristian Tell, mi-a spus însă că tatăl său erà proprietar de moșie.

www.dacoromanica.ro

crezând ca guvernul cel nou are principii comuniste, s'au sculat cu amaraciune împrotiva lui, aducând România la doi pași de prăpastie, prin primejdia unei interveniri străine [56].

De nicăeri nu iesa mai limpede lupta boierilor reacționari contra guvernului revoluționar, și legatura lor cu Rușii, decât din purtarea reprezentantului celui mai de sama al boierilor, Mitropolitul Neofit al Munteniei. In însușirea lui de cap al bisericei, Guvernul provizor, pentru a'și da un fel de autoritate tradițională, îl pusese în fruntea lui ca președinte. De odata se raspândește vestea că vin Rușii, și Guvernul provizor găsește de cuviința să se retraga la Târgoviștea. Mitropolitul se grabește a publică, chiar în ziua plecărei guvernului, o proclamație, în care tratează pe foștii săi colegi de ‹rebeliști [57]. Depeșele însa se vad în curând, că fusese numai închipuite, de oarece Rușii nu vin, și se bănuià, că chiar Mitropolitul le falsificase [58]. Guvernul întorcându-se îndărăt, Mitropolitul revenì iarași la el, și publică o deszicere a cuvintelor sale, spunând într'o altă proclamație, ca cele ce am vestit ieri sub a noastra iscalitură facând pe Guvernul provizor rebel și altele, astăzi dupa dorințele poporului o refuzam (sic) cu desavârșire› [59]. Asupra acestor două acte observă *Gazeta Transilvaniei*, ca ele s'ar face de râs unul pe altul și ar da testimoniu de caracterul unor oameni din Principat [60].

Care din cele două ținute ale Mitropolitului erà cea adevarată, se vede de pe faptul, că el scrie în 24 Iunie o adresa *oficială* Consulului rus Kotzebue, în care spune, că noul guvern (acel revoluționar) și poporul întreg al Capitalei a facut dovadă de simțiminte de devotament catre Patrie și de lepădare de sine care-l înde-

56. Din 26 Iunie. *Ibidem*, II, p. 140.
57. Publicația Mitropolitului, 29 Iunie. *Ibidem*.
58. *Allgemeine Zeitung*, 1 Iulie. *Ibidem*, II, p. 238.
59. A doua publicație a Mitropolitului, 30 Iunie. *Ibidem*, II, p. 185.
60. Din 1 Iulie. *Ibidem*, II, p. 234.

www.dacoromanica.ro

partà de orice interes ; iar cu o zi mai înainte, în 23 Iunie, scrisese *în taină* aceluiași Consul, că el este nevoit a apăreà ca președintele nominal al unui guvern care nu are decât timpul de a face rău; dar că acești oameni vor părăsì îndată puterea la apropiarea trupelor împărătești › [61]. De aceea și cu drept cuvânt spune ziarul francez *Le National*, că «Mitropolitul, sufletul vândut Rușilor, se pusese în fruntea guvernului provizor; dar îndata ce acesta părăsì Bucureștii, el se puse în capul reacției și declară de rebeli și trădători pe înșiși colegii lui › [62].

Dar nu numai la atâtea șovăiri trebueà sa se oprească purtarea Mitropolitului. El urmează înainte jocul lui îndoit și după ce iea din nou cârma guvernului. Așà în 6 Iulie Mitropolitul subsemna doua decrete pentru raspândirea cât mai întinsă a proclamațiilor revoluționare între săteni; iar a doua zi, 7 Iulie, el scrie lui Kotzebue, că criza prin care trece țara nu'și va vedeà sfârșitul, decât atunci când oștirile împărătești vor readuce între noi rânduiala și liniștea ; apoi peste doua zile, la 10 Iulie, el adaoga, ca vom pierì schingiuiți de o revoluție comunista care proclama ruina familiei și a proprietatei, uneltită de o bandă de nebuni cari au pus mâna pe o-cârmuire › [63].

In această din urmă scrisoare se mai află și dovada chemărei Rușilor atât de catre însuși Mitropolitul cât și de boierii reacționari, de oarece Mitropolitul spune în ea, că a însărcinat pe banul Gh. Filipescu, ca cel mai batrân din boieri, să faca în numele sau, al Mitropolitului, cât și în al țarei, ale căreia adevarate simțimiete poate sa le marturisească, o umilita plângere catre

61. Vezi scrisoarea din 26 Iunie. *Ibidem*, II, p. 76, și cea din 23 Iunie, *Ibidem*, II, p. 42.

62. *Le National*, 13 Iulie. *Ibidem*. II, p. 488. De aceea și Consulul Hory scrie ministrului său, că el nu prea înțelege purtarea Mitropolitului, 24 Iunie. *Ibidem*, II, p. 64.

63. Aceste două acte vezi, *Ibidem*, III, p. 315 și 336. Cel din 10 Iulie, *Ibidem*, II, p. 383.

www.dacoromanica.ro

Maiestatea Sa imperiala, pentru a chemà din nou asupră-ne mila și îndurarea sa care ne lipsește tocmai în momentul când am întimpinat cu cea mai mare respingere primejdioasele principii ale resculaților» [64]. In adevăr aflăm pe Filipescu trimițând tânguirea catre Imparatul. Nu s'a regasit jalba însăși: dar într'o scrisoare a lui Nesselrode catre Duhamel cetim, că astfel sunt lămuririle pe cari Imparatul va invită sa le faceți să parvină banului Filipescu, ca răspuns la petiția lui› [65]. Și tot așà arată și *Le National*, că «unii din boierii moldoveni și munteni, dupa înteținile lui Duhamel, ceruseră ocuparea țarilor lor de Rușì» [66]. Mitropolitul trebueà sa mai dee înca o dovadă de mutarea cugetului sau, atunci când venind Fuad Effendi cu amenințarea restatornicirei Regulamentului Organic, poporul înfuriat 'însceneaza hazlia ceremonie funebră cu arderea Regulamentului în curtea Mitropoliei; iar Mitropolitul, dupa cererea norodului, blastămă și afurisește opera Rușilor. Mitropolitul spune în publicația lui, ca astăzi în 6 Semtemvrie, eu Mitropolitul Ungro-Vlahiei împreună cu prea credinciosul popor al Capitalei, adunat acì la locuința mea, am repetat jurămîntul ce'l facusem pe Constituție și tot odată s'a ars în ființa noastră Regelamentul care făcuse nenorocirea țarei. Am afurisit și anatematisit atât Regulamentul cât și pe cei cari vor mai voi să'l așeze sau să cârmuească țara dupa legiurile acelui Regulament›[67]. Indată însa dupa ce Fuad Effendi pune mâna pe București și revoluționarii sunt împrăștiați la cele patru colțuri ale pământului, Mitropolitul prin o carte pastorala desleaga de juramântul facut pe toți cei ce luasera parte la el, spunând în ea,

64. Neofit către Kotzebue 10 Iulie, citat Comp. Ce zice Ioan Ionescu într'un articol din *Foaia pentru Minte*, din 13 Dec. *Ibidem*, V, p. 625: „Boierii s'au aruncat în prăpastia periciunii, în mânile Dușmanilor țărei, spre a dobândì consolidarea intereselor lor".

65. 20 Iulie. *Ibidem*, III, p. 30.

66. 3 Iulie. *Ibidem*, II, p. 276.

67. *Ibidem*, IV, p. 220.

www.dacoromanica.ro

că jurământul fiind săvârșit de noi silnicește și în protiva canoanelor bisericești, declarăm legiuirea facută de Ruși și întarita de amândoua Curțile împărătești ca una ce au adus în țară cele mai mari folosuri [6].

Aceste prefaceri ale stâlpului bisericei fac pe Gh. Bariț să aplice Mitropolitului Neofit, într'o scrisoare catre Maiorescu, epitetul cel drastic, deși nu prea parlamentar, de porc de câne [69].

Tot așà de neîndoelnică reiesa plecarea în deobște a clasei stapânitoare catre ocupații străine, din balurile și petrecerile date de capii reacționarilor, pentru a sarbatorì oștirile rusești și turcești ce se așezaseră în București. O relație a timpului ne spune cum se adunaseră la balul Caimacamului înaltele persoane locuitoare astazi în capitala noastra, reprezentanții celorlalte puteri, clasa de sus a societatei, un mare numar de slujbași și de negustori. Damele se întreceau în eleganța toaletelor și nobleța manierelor [7].

Cum priveau puterile straine mișcarea revoluționară din Muntenia? Mai la urmă tot ele aveau sa hotărasca lupta încinsă între liberali și reacționari dela reformele și așezamintele țarei. Lupta însă se dadeà în realitate pentru îmbunătațirea soartei locuitorilor sateni, care întunecà toate celelalte cereri.

Parerile Turcilor erau împarțite, de oarece pe de o parte ei vedeau în cererea de împroprietărire a locuitorilor, formulată de revoluție, o pretenție ce nu se împacà cu modul lor de a concepe organizarea sociala, și taxau aceasta revendicare de comunista [7']. Pe de alta, ei se convinseseră ca revoluția românească. fiind în-

68. Din 16 Sept. *Ibidem*, IV, p. 350.
69. Din 23 Sept. *Ibidem*, IV, p. 491.
70. *Vestitorul Românesc*, 2 Noemvrie. *Ibidem*, V, p. 345. Comp. *Bukarester Deutsche Zeitung*, 2 Noemvrie. *Ibidem*, V, p. 351. Mai vezi și un art. „Carul iute", din *Gazeta de Transilvania*, 15 Noemvrie. *Ibidem*, V, p. 433 : „Boierii dau baluri când patria e în doliu".
71. Depeșa lui Ion Ghica, c. ministrul de externe, Iunie. *Ibidem*, I, p. 683.

www.dacoromanica.ro

dreptată contra Regulamentului Organic și a Imparației Rusești, erà în folosul lor. Partidul liberal cauta să întarească această convingere a suzeranului țarei, Poarta Otomană, căci spune în memoriul sau, că Poarta nu are nimic de câștigat, ci din contra totul de pierdut ca provincia să fie rău ocârmuita, căci și-ar înstrainà simpatiile deosebitelor clase ale societației. Ea trebue din protiva să doreasca izbânda partidului liberal în Valahia, și să aplaudeze la desființarea unui Regulament care este opera Rusiei, și care da acestei puteri facultatea de a se amestecà în trebile-launtrice ale Statului. Apoi aceste doua țări, Moldova și Muntenia, prin tendințele lor de a se unì într'un singur stat, voesc să alcatuească o stavilă de aparare a Imparăției Otomane [72].

Turcii ar fi fost plecați sa asculte de dorințele revoluționarilor, întrucât ei înșiși aveau interes a darâmà înriurirea Rusiei în Principate. Dar ei erau așà de înlănțuiți de politica acestui stat, încât nu aveau nici o libertate în mișcările lor, cu atât mai mult ca țarile apusene, frământate de revoluție, nu le puteau da nici un ajutor. Potitica otomană trebueà deci sa fie numai o slugă ascultatoare a acelei rusești, și întreaga ei purtare fața cu revoluția românească o dovedește pe deplin.

Rusia însa aveà cel mai mare interes sa înnăbușe mișcarea din Muntenia, ca una ce lucrase de veacuri pentru a supune pe Români autoritatei ei, și după ce înfruntase de atâtea ori primejdiile razboaelor pentru a'și ajunge ținta, cum erà sa se lase acuma învinsa de un dușman slab și desarmat? Rușii apoi păreau a crede că erà chiar în interesul Românilor de a fi stapâniți de dânșii, întrucât agenții ei împărtașiau credința, că Românii nu sunt în stare de a se ocârmuì singuri [73]. De aceea Rusia desaprobà cu desăvârșire revoluția românească [74]. Ea voeà sa mențina pe Români în epitropia

72. Memoriul remis lui Talaat Effendi. *Ibidem*, I, p. 439.
73. Kotzebue c. Mitropolitul Neofit, 18 Iunie. *Ibidem*, I, p. 656.
74. Nesselrode c. Duhamel, 29 Iulie. *Ibidem*, III, p. 30.

www.dacoromanica.ro

în care îi ținuse până atuni, nimicindu-le și umbra de autonomie ce le mai rămasese din închinarea lor sub Turci, deși Rusia izbutise tocmai prin această epitropisire prea strânsă, a deșteptă în Români conștiința primejdiei ce amenință existența lor națională. Aceștia văzusera în sfârșit cine le erau prieteni și cine dușmani» [75]. Aici stateà pricina revoluției lor contra Rusiei și în contra legiuirei introdusă de dânsă în Principate, Regulamentul Organic, și tot de aceea dușmana cea adevarata a revoluției românești trebueà sa fie Rusia [76].

Aceasta se vede chiar dela început, când Kotzebue, vazând că Bibescu subscrisese Constituția, protesteaza contra acestui act al Principelui și părasește țara, ceeace aduce ca urmare abdicarea lui Bibescu care nu credeà, ca poate sa se opună Rusiei. Tot Rușii sunt aceia cari uniți cu proprietarii uneltesc contra-mișcarea colonelilor Odobescu și Solomon, foști ofițeri în armata ruseasca.

Tot lor se datorește ținuta cea la început așà de pornita a delegatului Porței, Soliman Pașa, care în proclamația lui botează pe capii revoluției muntene de indivizi ce și-ar fi luat numele de Valahi [77]. Ca aceasta insulta erà opera Rusiei, se vede de pe aceea, ca Turcii cautau sa explice Românilor, ca ei au fost nevoiți sa vorbească astfel› [78]. Cu toate acestea Rușii voiau sa'și dee aerul, că nu ar aveà scopul de a se amestecà în revoluția valahă, de oarece Mihail Sturza spune într'o scrisoare catre o doamnă, că Moldo-Valahii au spumegat (déblatéré) atât de mult contra protectoratului rusesc, ca Imparatul, pentru a-i pedepsì de nerecunoștința lor, a luat hotarârea de a lasà Turcilor sarcina sa restàtornicească rândueala legiuita [79].

75. Comp. *Allgemeine Zeitung*, 16 Iulie. *Ibidem*, III, p. 555

76. Comp. un articol din *Le Siècle*, 13 Oct. *Ibidem*, V. p. 143: „L'opposition à la révolution moldo-valaque vient des Russes seuls qui ne sauraient laisser les principes de liberté et d'égalité se lever et s'affirmer sur la route qui conduit à Byzance".

77. Din 19 Iulie *Ibidem*, II, p. 606.

78. Chr. Tell c. Magheru, 22 Iulie. *Ibidem*, II, p. 674.

79. Din Iulie. *Ibidem*., II, p. 674.

www.dacoromanica.ro

Totuși Soliman Pașa văzându-se așa de bine primit de Români, se dă fara să vree după simțimintile cele adevărate ale Turcilor, și recunoaște noua ocârmuire pe care și-o daduse Muntenia, cerând numai cât, întâiu ca sa schimbe numele de Guvern provizor, «ce sună cam prea republican [80], în acel mai regulamentar de Locotenența domneasca; apoi să se reducă numarul membrilor ocârmuirei dela 6 la 3, tot pentru a se apropià de legiuirea existenta. Ca Soliman Pașa țineà sa schimbe numai forma și nu fondul lucrurilor, se vede de pe aceea, ca atunci când el vrea să trimita adresa lui *către boierii din București*, observându-i-se ca boieri nu ar mai există, el preface îndată adresa: către *notabilitățile* capitalei» [81]. Cu toate aceste bune plecări ale Turcilor, fiindca Soliman încalcase teritoriul Munteniei cu armata care trecuse Dunarea la Giurgiu, poporul din București se adună în număr de peste 30.000 de oameni, spre a ascultà cuvântarea lui Ioan Bratianu care protestà contra acestei încalcari [82]. Locotenența domnească publicând o proclamație în care spune ca Guvernul provizor a încetat cu totul și s'a înlocuit cu Locotenența Domnească care este aprobata de Soliman Pașa și va fi sancționată de M. S. Sultanul , aceasta proclamație deșteapta în popor o mare indignare, și atât Magheru cât și Ioan Bratianu protesteaza în contra acestui act de înjosire care ar jartfì autonomia țarei [83]. Aceasta deosebire de păreri în tabara chiar a revoluționarilor va despartì pe liberali în două grupe, din cari unii vor țineà mortiș la cultivarea Turcilor, chiar cu prețul jartfirei vredniciei țărei, iar cealalta va caută scaparea în mișcari mai violente, pentru savârșirea carora încă îi lipsià substratul trebuincios puterea.

80. Corespondența din C-nopole c. *Journal des Dêbats*, 31 Iulie. *Ibidem* III, p. 214.

81. *Allg. Zeitung*. Iulie, *Ibidem*, III, p. 109.

82. *Gazeta Transilvaniei*, 20 Iulie. *Ibidem*, II, p. 652.

83. Proclamația din 24 Iulie. *Ibidem*, II, p. 704. Comp. p. 689. Protestarea lui Magheru, Aug. *Ibidem*, III. p. 226. Articolul din *Pruncul român*. 29 Iuli. *Ibidem*, III, p. 38.

www.dacoromanica.ro

Soliman Paşa, câştigat prin supunerea atât de desăvârşită la cererile lui, merge mai departe în încuviinţarea dorinţelor româneşti de cum ar fi putut s'o facă, după înţelegerea stabilita între Turci şi Ruşi. El recunoaşte constituţia cerută de popor, şi încuviinţează trimiterea unei deputaţii la Constantinopole, care sa obţina pentru acest act aprobarea Sultanului. Deputaţia erà alcatuita din Ştefan Golescu, N. Bălcescu, Grig. Grădişteanu, Dim. Bratianu şi neguţătorul Vasiliade, având ca secretar pe Francezul Jean Henri Ubicini [84]. Soliman Paşa face cunoscuta aceasta a lui hotarâre într'o mare adunare de notabili ai Bucureştilor, unde se alcatueşte o adresa de mulţămire subsemnată de vreo 90 de persoane, dintre cari însă lipsesc Brătianu şi Rosetti [85].

Ruşii vazând că prin această înţelegere între Turci şi Români aceştia le scapau din mâni, denunţa la Poarta pe Soliman Paşa, *că ar fi înţeles* cu revoluţionarii [86] şi provoaca descuviinţarea tuturor lucrarilor lui şi numirea unui altui delegat turc, Fuad Effendi, caruia pentru mai multa siguranţa îi dau ca tovarăş pe generalul rus Duhamel, de care comisarul turc trebueà să asculte numai decât.

Fuad Effendi pleacă catre Bucureşti ne mai lasând armata la Giurgiu, cum facuse predecesorul său, ci luând'o cu el. Aceasta purtare a Turciei puteà fi lesne interpretată ca o desaprobare a Constituţiei şi a revoluţiei române [87]. Ioan Bratianu provoaca din nou o mare întrunire pe câmpia Libertăţei, pentru a îndemnà pe popor sa mearga în grămada întru întâmpinarea lui

84. Decretul Locot. dom., 3 Aug. *Ibidem*, III, p. 186.

85. Dintre boieri subseamnă: N. Golescu, Gr. Grădişteanu, Filip Lenş, Ioan Voinescu, Ioan Filipescu, C. Gr. Ghica, Alex. Belu, Ioan Ruset, N. Creţulescu, C. Creţulescu, Ioan I. Filipescu, Radu Golescu, Ioan Manu şi multe feţe de boieri mici. Din oamenii poporului: Eliade, Tell, P. Poenaru, C. Bolliac, C. Aristia, Alex. şi Const. Aricn, C. Bălcescu, D. Bolintineanu, Evreii Halfon şi Hillel Manuah, Vasile Maiorescu, Barbu Bălcescu, G. I. Vernescu. 10 Aug. *Ibidem*, III, p 329—330.

86. Ion Ghica c. Min. de externe, August. *Ibidem*, III. p. 501.

87. Ion Ghica c. Poartă, Aug. *Ibidem*, III, p. 425.

www.dacoromanica.ro

Fuad Effendi la Giurgiu, spre a'i înmânà protestarea țărei [88].

Fuad Effendi vine însă în București, când atunci amenințatoarea lui sosire întețește pe poporul din București la arderea Regulamentului. Fuad însă ocupă Capitala cu armată și provoacă vărsarea de sânge din Dealul Spirei, prin ciocnirea cu corpul Pompierilor; desființează apoi Locotenența Domnească și îi substitue ocârmuirea unui singur Caimacam, aceea a lui Constantin Cantacuzino, și respingând cu totul Constituția revoluționară, restabiiește iarăși Regulamentul Organic [89]. Revoluționarii sunt neveiți să se deștareze, iar Magheru dupa ce protestează cu energie contra acestei siluiri a autonomiei Munteniei, voește sa încerce o împrotivire armată; dar după sfaturile Consulului englez Colquhoun, își desface tabăra și se retrage către munți [90]. Tot așà protestează și Christian Tell care scrie amărât lui Ioan Maiorescu: Toate acestea se petrec în veacul al XIX-lea, în fața Europei civilizate care ramâne muta pentru noi; iar noi nu avem macar mulțamirea de a murì cu arma în mână, căci priveam pe Turci ca pe frații noștri și credeam, ca au sa apere aceeași cauza, pe când ei, vânduți Rusiei, macelăresc pe frații lor cei mai devotați [91].

Pe când toate aceste restriști se abateau pe capul partidului liberal, boierii reacționari scriau lui Fuad Effendi și i mulțameau pentru restatornicirea liniștei, ocrotind țara sub mântuitorul sau acoperământ și întorcând o parintească îngrijire asupra suferințelor ce o apasau [92].

Astfel mișcarea îndrumata de partidul liberal se pra-

88. Dim. Golescu c. Ion Ghica, 3 Sept. *Ibidem*, IV, p. 195.

89. Proclamația lui Fuad Effendi, 13 Sept. *Ibidem*, IV, p. 319.

90. Magheru c. Cantacuzino, 16 Sept. *Ibidem*, IV, p. 386. Retragerea lui Magheru, 28 Sept. *Ibidem*, p. 573. Vezi ordinul de zi de desfacere a taberei, 28 Sept. *Ibidem*, p. 577.

91. Din 13 Sept. *Ibidem*, IV, p. 349.

92. Din 14 Sept. *Ibidem*, IV, p. 350. Coresp. Hory c. Bastide, 17 Sept. *Ibidem*, IV, p. 411: „Quelques uns d'entre les boyards ont signé une adresse de remerciement aux commissaires turc et russe, pour leur conduite pendant cette triste journée".

www.dacoromanica.ro

bușise sub loviturile Rusiei care sprijineà interesele reacționarilor, identice cu propriile ei interese. Dar cum spune *Le National:* Pierduți în stepele lor, fără speranța altui concurs al Europei decât un sprijin moral, Românii nu s'au temut a desfide pe Rusia. Ei au îndeplinit o datorie de curațenie de suflet și de curaj, fără a calculà primejdia, siguri fiind ca au lucrat cu vrednicie, chemând-o asupra lor. Toata puterea lor sta în adevarul pe care au îndrăznit a'l spune. Drept mângâere ei au încă speranța că vremile apasărei și ale dreptului celui mai tare au trecut [93].

Partidul unirei Românilor.— Rusia care cautà în tot timpul sa iee cărbunele cu mâna Turciei, nu încetà de a motivà nemulțumirea ei cu revoluția românească, pe primejdia ce aceasta revoluție ar aduce-o atât Rusiei cât și Europei. Rusia anume învinueà pe Români, că ar urzì intrigi în Basarabia, și că nu-i veneà la îndamână a lasà să se așeze la porțile statului ei, o vatra de rascoala în veci arzatoare. Uitând apoi articolele privitoare la unire introduse în Regulamentul Organic, Rușii adăogau, ca înființarea unui stat din ambele Principate ar turburà relațiile internaționale ale Rusiei [94]. Rusia însa împingeà mai departe criticile contra revoluției române. Ea aratà Porței, că planul de viitor al Valahilor ar fi de a restatornicì regatul daco-roman, din Valahia, Moldova, Bucovina, Transilvania și Basarabia.

Chiar dela început se manifestară deosebiri de pareri în sinul Guvernului provizor, deoarece găsim pe Rosetti și pe Bratianu dându'și demisia din secretariatul acestui guvern, abià 6 zile dupa proclamația dela Islaz pe motivul, ca ei nu s'ar simți în stare de a îndeplinì funcția de secretari, așà precum ar fi de dorit . Ca aceasta demisie erà datorita unor neînțelegeri, rezulta nu

93. Din 25 Iulie. *Ibidem,* II, 524.
94. Răspuns la circulara rusească din 19 Iulie și 30 August 1848. *Ibidem,* III, p. 772.

www.dacoromanica.ro

numai din textul ei, ci și din bagarile de seama facute asupra ei de ziarul revoluționar, *Popolul Suveran*, care spune, că acum când patria se află în cele mai critice momente, retragerea d-lui Bratianu și Rossetti nu se poate socotì decât ca o desghinare *(sic)* din alesii țarei și desghinarile au fost totdeauna fatale pentru orice cauza [95]. Demisionarii însa se împacă în curând și reintră în guvern. In decretul din 20 Iunie vedem pe Brătianu și Rosetti subsemnați din nou, alaturi de Neofit Mitropolitul, Eliade, Magheru, St. Golescu și A. G. Golescu [96].

Neînțelegerea se ivește din nou în chip mai ascuțit cu prilejul sosirei lui Soliman Pașa, către care Guvernul provizor se închina, cu toate că este insultat în chip așà de greu în proclamația Turcilor cu epitetul de indivizi ce se pretind Valahi , supunându-se în totul cererilor lui, anume de a schimbà numele de Guvern provizor în acel de Locotenența domneasca, apoi de a reduce numărul membrilor dela 6 la 3. Ceeace mai ales supară pe partidul înaintat erà publicația Guvernului provizor care aratà, că nouele instituții cerute de popor vor aveà puterea desăvârsità dupa aprobația Excelenței Sale Soliman Pașa și sancția M. Sale Sultanului ce cu părinteasca îngrijire protege țara .

Această publicație din 24 Iulie, nu se vede subsemnata de Bratianu Rosetti și Bălcescu, cu toate ca într'un decret din 23 Iulie îi vedem subsemnați, ca unii ce reintraseră în guvern [97].

O notă din *Pruncul român*, organul lui Bratianu și al lui Rosetti, protesteaza cu mare energie contra acestei publicații în numele dreptului de autonomie ce avem, și declaram hârtie albă, atât acea publicație cât și alta, de ar mai cutezà acest guvern sa faca, în pro-

95. Demisiile din 17 Iunie, reproduse de *Popolul suveran. Ibidem*, I, p. 635, In 19 Iunie demisionează și membrul comerciant al guvernului provizor. Gheorghe Scurtu, *Ibidem*, I, p. 663.

96. *Ibidem*, I, p. 687.

97. Publicația din 24 și decretul din 23 Iunie. *Ibidem*, II, p. 704 și 689.

www.dacoromanica.ro

tiva drepturilor noastre›. Intr'un articol mai întins, *Pruncul român* deplânge concesiile facute de guvern lui Soliman Pașa și spune, ca «din concesii în concesii, în scurt timp Constituția noastră va fi atât de taiata și modificată, încât, nimeni nu va mai fi în stare sa o cunoască› [98]. Puține zile dupa aceea, în 30 Iulie, C. A. Rosetti scrie lui Ioan Ghica la Constantinopole, că țara a fost gata pentru revoluție, însa din nenorocire nu sunt oameni mai vârtos cu capacitate. Dacă acest guvern se compuneà din alți oameni, țara erà scapată. Trimisul lui Soliman a profitat de poltroneria lui Eliade pentru a-i zmulge acea trista proclamație [99]. Tot atunci scrie Consulul Hory din București, ca Tinghir, trimisul lui Soliman, ceruse numai decât și sub amenințare de a parasì îndata Bucureștii, proclamația învinuita de partidul înnaintat, și ca guvernul a fost nevoit sa cedeze; dar el cauta pe cât se poate a păstrà taina asupra acestui document [100]. Locotenența Domneasca ceruta de Soliman Pașa este bine înțeles compusă din membrii majorității: Eliade, Golescu și Tell.

Când cu venirea lui Fuad Effendi, deosebirile de vederi se ascut încă și mai tare. La adunarea din Câmpul Libertatei›, câțivà tineri exaltați propovedueau o sculare a poporului în contra oricarui dușman ce s'ar împotrivì la aplicarea nouei Constituții [101]. Bratianu care erà șeful poliției se margineste a spune prin proclamația lui, ca la manifestația ce se va face E. S. Fuad Effendi, sa nu poarte nimeni arme [102]. In cugetul sau ascuns el hranèà însă ideile cele documentate prin articolul din *Pruncul Român*. N. Balcescu într'o scrisoare catre Ioan Ghica își destăinuește întreaga sa gândire și întregul plan care, credeà el, ar fi putut duce pe Romăni la izbânda. El caracterizează revoluția din 1821,

98. Nota și articolul din *Pruncul Român*. *Ibidem*, III, p. 39 și 47.
99. *Ibidem*, III, p. 70.
100. Hory c. Bastide, 31 Iulie. *Ibidem*, III. p. 95.
101. Hory c. Bastide, 3 Sept. *Ibidem*, IV, p. 188.
102. Din 13 Sept. *Ibidem*, IV, p. 316.

www.dacoromanica.ro

ca o revoluție națională, de oarece furăm mântuiți de Fanarioți; dar puntul democratic fu cu totul pierdut, caci Regulamentul Organic constituise înca și mai puternic aristocrația. Revoluția din 1848 aveà de scop reînnoirea revoluției democratice, adaogându-se pe lânga ea o nuanța sociala: împroprietarirea țaranilor. Dacă această revoluție ajungeà a fi realizată, ar mai rămâneà Românilor de îndeplinit încă alte doua, una pentru îndeplinirea unității naționale și alta pentru neatârnarea națională. Chestiunea unității a facut mari progrese. Unirea Moldovei și a Valahiei este un fapt statornic. Românii din Austria cer cu stăruință a fi constituiți într'un singur corp de nație de 3 1/2 milioane și când doua mari grupe de 4 milioane și de 3 1/2 milioane de Români vor sta unul lângă altul, cine le va puteà împiedică de a se unì? Românía noastra deci exista; Orb e acela ce nu o vede! Aceste le spuneà Balcescu în 1850, după zdrobirea revoluției Românilor. Cât mai mult trebueà el sa creada în ideile lui, în timpul frământarilor ei![103]. C. A. Rosetti arata de asemenea, ca scopul revoluției din 1848 ar fi fost de a ne aparà țara cu armele în mâni, de orice navalire turceasca sau ruseasca și într'o scrisoare catre I. Ghica din 1849 el exclama: Ah! daca eram un guvern de Români, gloria aceasta de a scapà lumea din robie, ar fi avut-o nu Ungurii, ci noi, sau uniți cu Ungurii, am fi fost siguri sa luam Viena, și să proclamam Republica [104]. N. Rusu arată, că adese ori Românii emigrați auzeau pe Ioan Ghica blestemând pe Eliade, ca nu facuse războiu de odata Turcilor și Rușilor, și el caracterizeaza prea bine visul partidului radical, ca fiind acela de a luptà în același timp contra Turciei, Austriei și Rusiei, a zmulge dela aceasta din urma Basarabia, dela Austria Buco-

103. Bălcescu c. I. Ghica, 4 Martie, 1850. I. Ghica, *Amintiri din Pribegie*, p. 470.

104. C. A. Rosetti, *Apel la toate partidele*. Paris, 1850, p. 43. I. Ghica, *Amințiri*, p. 65.

www.dacoromanica.ro

vina, Transilvania și Banatul și a reconstituì vechea Dacie [105]. Ioan Brătianu scrie în foaia din Paris din 1851 *Republica română*, ca Românii nu ar fi fost învinși în 1848, daca în loc de a'și pierde timpul cu diplomația și de a strigà în Muntenia traească Sultanul și în Transilvania traească Imparatul , și-ar fi adus aminte de stindardul Republicei una și nedesparțita, și s'ar fi sculat într'o singură zi 10.000.000 de glasuri strigând: înnainte și liberi sau morți ». Ioan Ghica ne mai spune ca erà stabilita înțelegere în vederea unei acțiuni comune, punând Românii de peste Carpați mari speranțe în cei din Principate. Cazul era prevazut între comitetul revoluționar muntean și cel transilvan. Indată ce se ivise ideea de a se adunà la Blaj. Transilvania se prezentà firește ca refugiul revoluției române și în caz de a fi învinsa, hotarârea erà de a luptà la munte și de a trece cu armele pe la Bran [106].

Din aceasta divergența de pareri între cele doua grupe de revoluționari se explică învinuirile și ponegrirele mutuale ce'și adusera unii altora. Eliade spuneà lui Gh. Barițiu, că chiar de nu ne trânteau Turcii, tot eram sa cadem prin ai noștri, pentrucă chiar Ioan Bratianu și Rosetti nici de cum nu se îndulceà de noi și priveau alte scopuri [107]. Pe de alta parte am vazut cum calificà Bratianu și Rosetti purtarea lui Eliade de poltronerie , în timpul ce acesta erà în fruntea Guvernului provizor. Care aveà dreptate din aceste doua grupări? Noi credem că nici una, pentru că și uneia și alteia le lipseà puterea, și în revoluție, mișcarea ce căută a restabilì dreptatea sociala prin puterea brutală, lipsa acestei din

105. N. Rousso, *Suite à l'histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes.* Bruxelles, 1855, p. 64.

106. I. Ghica. *Amintiri*, p. 687. Extractele din *Republica Română*, reproduse în *Amintiri istorice, scrieri adunate și adnotate* de Vintilă C. A. Rosetti, și programele liberale dela 1848 până astăzi. București, 1889, p. 134.

107. Gh. Barițiu c. I. Maiorescu, 23 Sept. *Ibidem*, IV, p. 491, Comp. *Amintire din istoria Regenerărei române*, 1893 passim.

www.dacoromanica.ro

urmă trebue sa ducă numai decât la peirea scopurilor celor mai nobile, indiferent de combinațiile mintale puse în lucrare pentru a asigurà izbândà. Capii revoluției române pentru a aduce realizarea ideilor lor, trebueau sa se reazime pe puterea brațelor, lucru de care nu au dispus niciodata [108].

Ideile de unire a tuturor Românilor nu erau de tot străine de mințile de pe atunci, pe acel timp de fierbere a tuturor năzuinților naționale Intr'o corespondență din București · catre *Gazeta Transilvaniei* -cetim, că Românii așteptau ajutor nu numai dela Franția, Anglia, Italia, Englitera, Germania și dela Unguri, ci mai vârtos dela frații lor din Transilvania, Banat, Bucovina, Moldova și Basarabia, cari sunt în numar de 8.000.000 [109]. Și într'adevar toată lumea recunoșteà, că poporul român este unul și același în constituția lui etnica. Ziarul francez *Le National* spune, că poporul român este samavolnic clasat în Valahi, Moldoveni, Basarabeni și Transilvăneni, caci el a păstrat, sub stăpâniri deosebite, acea conștiința a drepturilor lui, acea credință în renașterea viitoare a naționalității sale . *Le Siècle* chiar cuprinde toate aceste țări sub numele de *Roumanie* [110].

Aceasta idee a unirei Românilor într'un singur corp erà trasa de fiecare putere în partea și folosul ei. Așà chiar Rușii pe cari i-am vazut, că se aratau îngrijiți de planurile daco-române ale Românilor, nu ar mai fi vazut lucrrurile cu așà neplăcere, dacă s'ar fi putut pune noul stat sub o dinastie rusească, și se gândiau chiar s'o întemeieze în persoana ducelui de Leuchtenberg [111].

108. „Refruntarea" depeșei rusești din 19 lunie în *Gazeta Transilvaniei, în anul 1848*, I, p. 335. Comp. Nota circulară a Cabinetului rusesc la reprezentanții din străinătate, 19 lulie, *Ibidem*, II, p. 612.

109. Din 20 lulie. *Ibidem*, II, p. 652. Comp. 4 lulie, *Ibidem*, II, p. 289: „La Roumanie comprend la Moldo-Valachie, la Bukovine, la Transylvanie et une partie au moins de la Bessarabie, comptant ensemble 8 000.000 d'habitants". Adao-ă De Ségur c. Bastide, 3 Noemvrie. *Ibidem*, V, p. 375.

110. Din 5 Aprilie. *Ibidem*, I, p. 246

111. *Allg. Zeitung*, 8 Sept. *Ibidem*, IV, p. 266. „Ist den Fürstenthümern vorbehalten unter dem Scepter des Herzogs von Leuchtenberg vereinigt zu werden".

www.dacoromanica.ro

Se mai purtau însă alții cu ideea, ca Românii ar puteà fi uniți cu toții, pentru a fi puși sub un pașă turcesc [112].

Agentul Munteniei pe lânga guvernul revoluționar german din Frankfurt, Ioan Maiorescu—nu știm dacă autorizat de cinevà sau din propria-i îmboldire,—propusese în acelaș timp sa îndulcească lucrurile și sa împaciuească Italia în baza cauzei Principatelor, adică Austria să lese Italia liberă, iar ea, ca compensare, sa unească Bucovina, Moldova, Valahia și Transilvania într'un regat, *România*, cu un principe austriac și sub suzeranitatea Germaniei . Atât Gagern, președintele, cât și Schweinitz, ministrul de externe, fagaduiseră lui Maiorescu sa se intereseze de chestie, și îi ceruseră un memoriu asupra starei politice a Țarilor Române, pe care agentul român se grabește a'l alcatuì [113]. Aceasta idee de a da Țările Române Austriei în schimb pentru libertatea Italiei, umblà pe atunci prin mințile diplomaților, bunaoara ale celor francezi [114]. Maiorescu caută sa traga din ea folosul unirei tuturor Românilor. Cu toate acestea un memoriu anonim atrăgeà luarea aminte a Românilor asupra primejdiei unei asemenea combinații politice: Existența imperiului austriac, susțineà acel memoriu, este lanțul care nitueste robia Slavilor și a Românilor pentru prezent și pentru viitor, și care îi amenința cu germanizarea [115]. Ungurii constrânși și ei de nevoile revoluției, se prefac numai a se da drept mulțămiți cu unirea Țarilor Române, àratându'și fără sa vree îngrijirea pentru o tendința de unire mai întinsă a neamului românesc, și de aceea A. G. Golescu scrie lui N. Balcescu, ca cu Ungurii nu trebue să ne gândim a face nimic, ci totul împrotiva lor. Ei nu vor fi niciodata pentru o Românie liberă, precum nici pentru o Serbie libera. Ei știu ce

112. *Le National,* 21 Iunie. *Ibidem,* IV, p. 24.
113. Maiorescu c. A. G. Golescu, 14 Sept. *Ibidem,* IV, p. 358 Alta din 16 Sept. *Ibidem,* IV, p. 398. Memoriul lui Maiorescu. *Ibidem,* IV, p. 420.
114. Guéroult c. Lamartine, 5 Aprilie. *Ibidem,* I, p. 256.
115. Din 11 Iulie. *Ibidem,* II, p. 405.

www.dacoromanica.ro

pericol îi amenință, pe cât va sta lânga dânșii un centru de foc național sau român sau sârb [116].

Bine înțeles că o idee care se frământă prin mintea tuturor, nu puteà să nu încolțeasca și într'a Românilor. De aceea și gasim pe Dim. Golescu scriind lui Ioan Ghica urmatoarele cugetări ce par rupte din lumea visului, dar a unui vis ce se puteà întrupà în lumea aevea:

Frumoasa d-tale idee despre unirea ambelor Principate nu prinde rădacini decât în prea puține capete moldovene. Aruncam, sunt câteva zile, ochii pe o harta tiparita la Viena de mai bine de 20 de ani și care nu conține decât țarile de neam românesc: Valahia, Basarabia, Moldova, Bucovina, Transilvania și Banatul. Știi d-ta că aceste țari ar alcătuì un regat frumușel și rotund, cu hotare pe cari natura însași pare a le fi însemnat. Marea Neagra, Dunărea și Tisa i-ar face o frumoasa cingătoare de mireasa, și o buna apărare contra neprieteniei sttrainilor. Centrul acestui regat ni'l da Iașul sau Romanul. Nu știu pentru ce această idee care anul trecut ar fi fost o curata utopie, îmi pare azi așà de cu putința, încât mai ca s'ar puteà pune rămășag că lucrul se va întâmplà; dar când? Iată punctul nesigur ce mai rămâne [117].

Daca însă unirea tuturor Românilor umblà atât în mintea lor cât și într'a popoarelor europene, ca o putință politica, și apareà acuma pentru întâia oara în concepția popoarelor, acea a Moldovei cu Muntenia se arătà cu mai mulți sorți de izbânda și erà râvnita de Românii Principatelor cu mai multa tarie, ca una ce se înfiripase de mai mult timp în gândirile lor. Am văzut-o aparând pentru întâia oară ca cugetare politica în actul dinaintea anului 1829, prin care se cer mai multe reforme, pe când dorința dinastiei străine precedase cu

116. A. G. Golescu către N. Bălcescu, 19 Iulie. *Ibidem*, II, p 624. Comp. Articolul din *Pesterzeitung*, 10 Iulie. *Ibidem*, III, p. 558.
117. D. Golescu c. I. Ghica, 7 Aug. *Ibidem*, III, p. 278.

www.dacoromanica.ro

câțivà ani acea a unirei, aparând în 1822 în actul de închezaşluire pe care Turcii îl cereau dela Moldova, pentru a'şi retrage trupele din ea. Apoi ea reapăruse în redactarea Regulamentului Organic, ce se arătase din nou ca rostire a dorinței boierilor moldoveni şi munteni, primita şi de Ruşi, cât timp ei crezură că vor puteà impune noului stat unitar o dinastie rusească. .

Ceva mai târziu, la 1834, ființa acestei dorințe este atestata de Francezul Bois-le-Comte într'o scrisoare a lui din Bucureşti. In planul Conjurației confederative a lui Leonte Radu se vede numai cererea unei dinastii străine pentru Moldova, iar ideea unirei apareà numai sub forma mai largă a unei confederații balcanice. In 1841 însă se face un pas foarte îndrazneț în cercarea de a se realizà contopirea Munteniei cu Moldova, când cu propunerea Muntenilor de a chemà ca domn în țara lor pe domnitorul Moldovei Mihail Sturza [118]. Aceasta idee a uuirei trebueà sa capete o puternica înviorare în anul 1848, când vântul soartei apropiè din nou mai cu putere flamurile ambelor Țari Române. *Pruncul român*, publică de mai multe ori articole *Către frații din Moldova*, în cari arata, ca ambele țari trebue sa aibă aceeaşi soarta, după cum sunt o singură nație ce vorbeşte aceeaşi limba şi are aceeaşi religie » [119]. Tot pe atunci Vasile Alecsandri scrie vestita lui poezie *Unirea*.

Ioan Ghica apara mult această idee a unirei Țarilor Române înnaintea Porței, spunând, că cea mai bună masura, în interesul Imparației Otomane, ar fi de a unì cele doua Principate în unul singur, şi de a pune acest stat pe un picior de războiu puternic, în stare de a se împrotivì Rusiei şi Austriei . Anume Ioan Ghica arată, ca Moldova precum şi Muntenia sunt gata de a sacrificà Iaşul sau Bucureştii principiului şi bunurilor unirei,

118. Rădăcinile dintâi ale ideei unirei sunt mai vechi şi au fost expuse de mine în *Istoria Românilor*, VI, p. 512 şi urm.

119 Vezi de exemplu articolele din 12 Iunie, 16 Iunie şi 13 Iulie. *Ibidem*, I, p. 547; II, p. 139 şi 484, pe lângă multe altele.

www.dacoromanica.ro

și Românii ar trebuì sa se foloseasca de bunele dispoziții ale Porței în aceasta privire, pentru a aduce la ființă aceasta contopire [120]. Și într'adevăr ca Turcii pe atunci păreau a fi «dispuși a încuviința unirea», dupa cum spune o corespondență din Constantinopole către ziarul *Le National* [121], întru cât Turcii se putuseră convinge de pornirea Românilor în contra Rusilor. Dar cum spune tot Ioan Ghica: Deși Poarta vrea binele nostru și cu toate ca Anglia și Franția ne vor sprijinì, — de îndata ce Rusia va vorbì mai tare, vom fi părasiți, încât, la urma urmelor, noi trebue să ne razămam numai pe noi înșine [122]. Și într'adevar Franția, din pricina framântarilor launtrice, nu puteà sa arate în afara o mare înriurire, și erà adevărat ceeace spunea *Le National*, că provinciile române, cu tendințele lor franceze, vor primì în curând pedeapsa crimei ce au comis, proclamând principiile Franței chiar la porțile Imparației Rusești [123]. In zadar stăruiau revoluționarii români cari se coborîseră de pe baricadele Parisului pentru a aprinde focul în București, ca Franția sa-i sprijine, spunând prietenilor lor din acea țară, ca gloria revoluției române le aparține, și rugându-i să le mănțină simpatiile lor; caci dacă i-ar părasì acuma, ar comite cea mai mare crima, caci ei înarmasera brațele noastre [124]. Franția sprijineà, nu e vorba numai pe calea diplomatică, atât Constituția cât și dorința de unire a Românilor [125], căci ea aveà chiar interes sa o facă, de oarece erà convinsa, ca «numai prin alianța ei cu Anglia și cu Turcia, se va mântuì Orientul de înriurirea pierzătoare a Rusiei și se va puteà da o deslegare și chestiei Principatelor. Apoi se mai gândiau diplomații francezi, că fiecare încălcare a Țarului la Iași sau la București face sa cada una din

120. Ion Ghica c. Min. de Externe, Iunie. *Ibidem*, I, p. 651; alta din 26 Iulie. *Ibidem*, II, p. 687.
121. Din 12 Aug. *Ibidem*, III, p. 383.
122. Ion Ghica c. Min. de Externe, Iunie. *Ibidem*, I, p. 610.
123. Din 13 Sept. *Ibidem*, IV, p. 331.
124. Dim. Brătianu c. Paul Bataillard, 30 Iunie. *Ibidem*, II, p. 187.
125. A. G. Golescu c. Min. de Externe, 4 Sept. *Ibidem*, IV, p. 271.

www.dacoromanica.ro

stavilele ce se ridica între Moscova și Constantinopole [126]. Românilor însă le-ar fi trebuit un sprijin efectiv și nu numai interveniri diplomatice.

Observam că tendința de unire a Moldovei cu Muntenia daduse naștere unui partid politic care se manifestase bunaoara în lumea faptelor în anul 1841, pe când contopirea tuturor Românilor aparù numai pe orizontul vieței românești ca un vis fermecător, fara a da însă naștere la vreo mișcare spre a lui înfaptuire.

Comisia proprietății.— Fiindcă, precum am văzut, tot rostul revoluției din 1848 în Muntenia se concentrà în chestia țarănească [127], credem de nevoie a revenì asupra acestei vajnice întrebari a vieței românești și a o cercetà în miezul ei chiar, desvalit cu prilejul unor desbateri foarte de samă, petrecute în sinul Comisiei proprietații.

Anume pentru limpezirea acestei daraveri, despre care ziarul *Popolul suveran* spuneà cu drept cuvânt, ca este cea mai grea, cea mai delicata și tot odată aceea ce a iscat mai multe patimi în țară [128], Guvernul provizoriu lua o masura care se dovedì mai în urma a fi fost cu totul nepotrivita, întrucât nu conduse la nici un rezultat, anume aceea de a instituì o comisie mixta compusă din atâția delegați de țărani și de proprietari pe câte județe erau în Muntenia, care comisie trebuià sa desbată cu maturitate proiectul proprietății, pentru ca prin o înțelegere lamurita sa se dee acestei grele chestii o soluție frățeasca [129].

126. *Le National*, din 5 Aprilie și 3 Aug. *Ibidem*, I, p. 246, și IV, p. 208.

127. O dovadă că chestia țărănească erà privită ca miezul revoluției, deci și ca punctul cel mai însemnat al Constituției, se vede și din împrejurarea, ca la serbarea în care s'au înfățișat proiectul de Constituție lui Soliman Pașa, documentul fu înmânat delegatului turc de 12 băeți și 12 fete îmbrăcați în costume naționale. Programul primirei lui Soliman Pașa, 9 Iulie. *Ibidem*, II, p. 363.

128. „Despre imporprietărirea țăranilor", Articol din 23 Aug. *Ibidem*, III, p. 626.

129. Decretul Guv. prov. din 9 Iulie. *Ibidem*, II, p. 359. Prin decretul din 5 Aug *(Ibidem*, III, p. 243), se numește președinte al comisiei Al. Racoviță, iar vicepreședinte Ioan Ionescu. Lista nominală a delegaților țarani. *Ibidem*, V, p. 514.

www.dacoromanica.ro

Pentru a pregăti spiritele la o împăcare a intereselor, guvernul nu cruțase de loc proclamațiile atât catre proprietari cât și catre țărani, tinzând față de cei dintâi a le asigurà sufletele contra înspaimântarei, și proclamând sus și tare principiul respectului catre proprietate, cerând însă proprietarilor a da fără siluire și prin despagubire clacașilor câte un petec de pământ, pe cât se va găsì de cuviință și pe cât statul va aveà fonduri a platì. Patria nu cere dela nimeni sacrificii. Voește însa să aibă două milioane cinci sute de mii de fii ai săi, cu același nume de Român, cu aceleași drepturi, care să se poata numì Nație și sì sa poată scapà de jugul ce i'l prepara strainul».

Alte proclamații sunt amenințatoare pentru proprietarii ce voesc să turbure liniștea publica: «Unii din cei cari pâna la 11 Iunie au trait în paguba fraților lor și cărora le este greu ca din stăpâni să ajungă frați, nu pot sa uite trecutul și leganându-se de nadejdi absurde și criminale, cred că prin felurite calomnii și născociri vor izbutì sa turbure liniștea [130].

Prin aceleași mijloace, parte de convingere, parte de amenințari, căutaseră și ziarele sa încredințeze pe proprietari, ca erà în interesul țarei, al moralei și al lor însuși de a consimțì la împroprietarirea satenilor.

Așà un articol din *Populul suveran* al lui Ioan Ionescu cauta să dovedeasca, ca alcătuirea dintre țarani și proprietari pe temeiul clacei erà nedreapta, întrucât fusese regulata numai de o parte fară învoirea celeilalte. In loc sa îmbrațișați poporul, pe acel pe care l'ați strâmbătățit, cerând ca să va ierte, și prevenind prin aceasta o teribilă răzbunare, poate și mai teribila decât cea din Galiția, voi în loc de a consolidà sfințenia proprietații pamântului vostru și acea a muncei poporului, vă coalizați voi, o mână de oameni, în potriva gloatei poporului! [131]. A. G. Golescu într'un articol către pro-

130. Proclamațiile Guv. prov. din 16 Iunie. *Ibidem*, II, p. 615; alta din aceeași zi, I, p 617; a treia din 11 Iulie, II, p. 410.
131. Din 6 Aug. *Ibidem*, III, p. 267—271.

www.dacoromanica.ro

prietarii de moșii cei reacționari, arata, cât de nedreapta a fost tocmeala stabilită de Regulamentul Organic, întrucât plata folosinței pamântului prin muncă nu se împaca cu slobozenia omului, și de aceea noi voim s'o prefacem în plată cu bani; că proprietarii nu pierd nimic, prin atribuirea în deplină proprietate a pământului pe care țaranii și astazi îl poseda ca folosința, căci stapânii nu sunt proprietari pe petecele de pământ legiuite pentru hrana țaranilor, ci aceia pe cari ei nu-i pot goni de pe dânsele sunt adevarații proprietari; că dreptul lor de proprietate întru atâta le erà mărginit, că nu aveau voie să o vânda, iar pentru interesul proprietarilor tot atâtă face, căci țăranii erau ca și proprietari [182]. Intr'un studiu mult mai întins, publicat anonim tot în *Populul suveran*, se aduc toate argumentele în favoarea ideei împroprietărirei: că mai întâiu țaranul împroprietarit e superior lucratorului și țaranului arendaș, căci traiul lui cel bun posedă la un grad mai înalt ideile de ordine și de moralitate; al doilea, ca o națională nu e sigura de dânsa, nu poate să se apere contra orice navăliri, decât atuncea când cea mai mare parte din locuitorii ei sunt proprietari, când atunci au un interes văzut, pipăit, strâns legat cu acel al țărei; că proprietarii în zadar ar spune, că dreptul lor de proprietate decurge din moștenire, din moși și stramoși, căci și țaranii au un drept asupra pamânturilor lor, acela dat de munca lor adaogata din generație în generație, din veac în veac, și care munca a folosit numai proprietarilor, pe când ar fi trebuit să folosească și acelora ce o depuseseră în acele pământuri; că deci prisosul de valoare în venitu-rile proprietarilor este averea țăranilor. Dacă se mai iea apoi în considerație și chipul cum au fost dobândite cele mai multe din proprietăți, rau câștigate, prin mij-

132. In *Populul suveran* din 13 Aug. *(Ibidem*, III, p. 429 432), dușmanii împroprietărirei se siliau din răsputeri să răspândească știri, că proprietarii nu vor luà nici o despagnbire după scăparea clăcașilor. Notă din *Gazeta Transilvaniei*, 1 Iulie. *Ibidem*, II, p. 233.

www.dacoromanica.ro

loace rușinoase și viclenii, atunci se vede ce șubrede sunt așà numitele drepturi ale proprietarilor [133].

In proclamațiile catre sateni, Guvernul provizor cauta să dovedeasca nedreptațile stapânirei proprietarilor asupra moșiilor lor, atițând astfel pe țarani. Intr'una din cele dintâi adresata moșnenilor (razeșilor din sate), cari și ei erau proprietari, guvernul desvolta urmatoarea teorie asupra modului cum s'au alcătuit proprietațile cele mari: Moșiile, pământul Țărei-Românești, au fost odată ale locuitorilor. Toți sătenii erau moșneni ca și voi; dar niște *venetici* începura a luà, a cumparà pe nimica, azi petecul de pamânt al unuia, mâne al altuia, pană când se facură cu mari moșii, iar moșnenii ajunseră robi, apoi cu Regulamentul, clacași [134].

Teoria aceasta amintește fraza din articolul anonim, ca proprietatea cea mare ar fi fost rezultatul despoierei și al înșelaciunei. Dacă însa asemenea concepții puteau fi puse în articole de ziar, ele nu se potriveau de loc în acte oficiale; caci cum puteà atuncea cere guvernul ca să se sfințească proprietatea, când pentru dânsul ea proveneà din hrapiri?

De aceea și guvernul care lasase sa-i scape condeiul, când scrisese proclamația către moșneni, venind la conștiința îndatoririlor sale, îndeamna pe sateni, prin alte proclamații, la păzirea rânduelei, și cauta sa-i liniștească și sa-i faca sa aștepte cu rabdare regularea soartei lor. In proclamația din 21 Iunie, gasim pe guvernul provizor îndemnând pe țarani, ca spre a nu aduce învalueală și încurcaturi în interesul oamenilor, pentru munca câmpului din anul acela, sa'și împlinească toate datoriile către proprietarii și arendașii lor, tot așà dupa cum le-au împlinit pana acum . Tot odata îi îmbie sa se ție liniștiți pe la satele lor, căci trepadarea pe la orașe, ori

133. Din 25 Aug. *Ibidem*, III, p. 626 642.
134. Din Iunie. *Ibidem*, I, p. 627.

www.dacoromanica.ro

încetarea dela munca câmpului va aduce scumpete și foamete asupra țarei și rău voua și tuturor [135].

In această atmosfera creata de actele guvernului și ziarele revoluționare, se adună Comisia proprietății, în ziua de 19 August 1848. C. A. Rosetti rostește cuvântarea de deschidere, în care cu mult entuziasmu spune, ca singurul nor ce a întunecat libertatea noastra a fost chestia proprietății; însă acum nu ne mai temem. Nu ne mai temem, pentrucă această adunare, în care se află unul lânga altul cel bogat cu cel sărac, cel fericit cu cel nenorocit, cel ce are totul cu cel ce nu are nimic, cela ce este stăpân cu cela ce este rob; în această adunare toți sunt frați, și gurile când se deschid spre a vorbì, rasuflând aerul cel curat al frației, vor rostì negreșit legea lui Dumnezeu. Frați săteni trebue să înțelegeți ca voi și numai voi sunteți Țara-Românească, pentruca voi sunteți două milioane și jumatate; pentrucă pânea ce hrănește pe tot omul voi o dați. Voi ați făcut toate casele acestea; voi ați facut toate câte se văd pe pamântul acesta românesc, și iarași voi sunteți în stare să fericiți țara și să o păziți de orice rele . Cuvântarea lui Rosetti păcatueà prin alcătuirea ei logică; căci după ce începe prin a pune nadejde, ca înțelegerea dintre cele doua clase va pune un capat grelei probleme a chestiei rurale, sfârșește cuvântarea prin o laudă atât de covârșitoare a țaranilor, încât erà o adevarata întețire a lor asupra proprietarilor [136].

In ședința de deschidere, cel dintâiu care are cuvântul este preotul *Neagu*, deputat sătean. El propune o ma-

135. Proclamația din 21 Iunie. *Ibidem*, II, p. 17. Repetat îndemnul în aceea din 6 Iulie. *Ibidem*, II, p. 314; în cea din 30 Iulie. *Ibidem*, III, p. 52, și din 16 Aug. *Ibidem*, III, p. 476. Că intr'adevăr țăranii refuzau de a mai lucrà, vezi raportul subocârmuitorului de Margine, 20 Sept. *Ibidem*, IV, p. 465. Comp. și cele ce spune Caimacamul Cantacuzino asupra „ridicărei semănăturilor de către săteni, fără plata dijmei, și a slobozirei vitelor în lanurile proprietarilor, fără îngăduеală de a face ispășenie", 17 Oct. *Ibidem*, V, p. 188. Mai vezi pp. 224, 225, 422, 447.

136. Cuvântarea lui Rosetti din 9 Aug. *Ibidem*, III, p. 293.

www.dacoromanica.ro

sura radicală, adecă să se mulțumească proprietarii cu zeciueala productelor recoltate pe moșia lor din munca țăranilor, iar $^{9}/_{10}$ să fie ale acestora; căci se întreabă preotul: Câți proprietari de moșii au arat cu însuși plugurile lor și rodul acela l-au strâns cu brațele lor?» Și preotul răspunde: Adevărat că nici unul». El adaoga apoi, ca pământul dumitale ar puteà mult să stee, și bani nu ți-ar mai da, dacă noi n'am fi umplut magaziile dumitale de producte și casele dumitale de aur și de argint. Preotul Neagu observă, că fiecare lucrător de pământ se va silì a muncì mai mult, știind că lucreaza fiecare pentru interesul său, iar nu numai pentru al altuia. Și știți d-voastră, adaoga preotul *Neagu*, într'o frumoasa comparație, ca un fel de bucurie și pasuri au boii când îi duce cinevà la jug, și altfel de bucurie și pasuri când îi desjuga cinevà și le dă drumul la pașune. Darea de seamă a procesului verbal cuprinde însa observarea, că în cursul cuvântarei sale, preotul *Neagu* întrebuințase oarecari cuvinte înveninate asupra proprietarilor, și ca i s'a facut băgare de seamă de catre vicepreședinte. Deputații proprietarilor Lenș și Radu Ceaușescu sprijinesc alte propuneri, asupra cărora tuturora rămâne ca vicepreședintele sa raporteze guvernului, și se hotaraște ca în a doua *seanță* sa se desbată întrebarile:

Este liber pe munca sa sateanul?

Este liber pe pamântul sau proprietarul[137]?

In ședința a II-a, Ioan Ionescu pune chestia mai pe înțelesul țaranilor, înlocuind cuvântul de *liber*, pe care ei nu-l pricepeau, cu acel de *sfânt* și propune a se desbate întrebarea: dacă este sfânta proprietatea, pentru ca este productul muncei, și daca este sfânta munca, pentrucă este sudoarea muncitorului?

Ioan Ionescu lamurește întrebarea atingând întâiu sfințenia proprietații și spunând, că trebue menținută

137. Procesul-verbal al „seanței" I a Comisiei proprietății, 10 Aug. *Ibidem*, III, p 321—326.

www.dacoromanica.ro

în țara așà cum este ea acuma; caci de ne vom atinge de ea, facem o nedreptate. O împarțire a pamântului ar fi cevà absurd, deoarece peste 10—20 de ani, înmulțindu-se populația, iarași o sa venim la o împărțeală, și precum proletarii ar face o nedreptate luând pamântul proprietarilor, peste câtvà timp ar trebuì sa ne atingem și de pamântul acela ce l-ar capatà astazi proletarii .

Deputatul proprietarilor, Lenș, susține însa parerea, că claca n'a fost o robie ci o chirie. La care Neagu îi răspunde: «Ce fel de chirie este ea, când de pilda vii d-ta și îmi zici: înjugă-ți boii și hai cu mine la satul Domnița. Acolo d-ta, în loc să'mĭ plătești cât face munca mea, îmi dai cinci lei, și trebue sa'i primesc, că atâta vrei sa'mi dai și n'am unde mă jaluì, caci cu toții se legaseră întru a nu platì munca mea cât face, ci cât vreau ei. Asta se chiama tocmeală? Deputatul satean Lipan adaogă: Noi n'am știut nimic de Regulamentul făcut de d-voastră, și ne-am pomenit cu el în spinare. Nevasta mea secerând de dimineață pană la prânzul cel mare, nu este slobodă să se ducă sa dee țâța copilului. Oare nu e robie aceasta?»

Se hotarăște continuarea acestei însemnate desbateri și în ședința a III-a [138].

In aceasta ședința, Lahovari, deputatul proprietarilor, într'o cuvântare mai lunga, apăra principiul proprietății, arătând între altele, că «proprietatea se întinde, nu numai asupra pamântului, ci și asupra lucrurilor mișcatoare, și că daca astăzi se va luà dela proprietar fără voia sa parte din pamântul sau spre a'l da săteanului (lucru pociu zice nepomenit în istoria neamurilor civilizate), mâni fara îndoeală o sa se ceara dela însuși sateanul parte din vitele sale; și așà mai înnainte, pentru bani și pentru toate în deobștie. Când s'ar atinge dreptul proprietății, nimeni nu s'ar mai silì sa se înavuțească, ca să lase copiilor sai moștenire .

138. Procesul-verbal al „seanței" a II-a din 11 Aug. *Ibidem*, p. 341—345.

www.dacoromanica.ro

Fara a respunde la aceste teorii, deputații țărani, Badea și Enea Cojocarul, revin asupra temei robiei, aratând cum omul lipit de moșie este într'adevăr rob. Noi n'avem voie să fugim macar, de vreme ce ne aduce înapoi cu dorobanțul, cu bataia . Lenș combate pe reprezentanții satelor, susținând, că oprirea de strămutare este mai mult în interesul ocârmuirei decât în acel al proprietarului , la care Enea Cojocarul întimpina, ca vistieria se puneà la cale, găseà pe sătean ori unde se aflà; iar proprietarul, din ducerea unui satean de pe moșie, pierdeà mai mult, pierdeà un rob .

Punându-se la vot întrebarea daca munca este sfânta și dacă omul este liber, adeca cu alte cuvinte daca clacașii trebue sa se emancipeze, toți deputații sateni se ridică în picioare, iar proprietarii se scoala de pe scaune pentru a parăsì sala, și sunt opriți numai prin apostrofarea energică a vicepreședintelui care le spune la sfârșit, că de părăsesc desbaterile, el nu iea asupra lui cele ce se puteau urmà, și se pune înca odată la vot întrebarea, dacă omul este liber și sfânta munca lui? Intrebarea este de asta dată primită în unanimitate de toți deputații. După aceea punându-se în desbatere întrebarea de a doua, anume daca este sfântă proprietatea, Stan Stănica, deputat satean, *având parola* (cuvântul zice: «Munca este sfânta, și proprietatea este sfânta, însa dupa ce se va împarți și clăcașului câte o particica, apoi va fi sfântă și proprietatea , la care cuvinte toți deputații sateni se scoală în picioare strigând: Noi sfințim proprietatea, însa după ce se va împărți; acuma nu putem . Preotul Neagu explica (ironic atunci, ca să nu se teama satenii, ca daca vor recunoaște sfințenia proprietații, domnii proprietari cari au recunoscut ca munca este sfântă, vă vor zice: luați-va munca și duceți-va unde voiți. Ce aveți cu proprietatea noastră ?. Ceaușescu, deputatul proprietarilor, vazând unde este greutatea, întreabă pe sateni: Dacă va vom da particica voastră, sfințiți proprietatea ce ne va mai ramâneà? la care

www.dacoromanica.ro

toți deputații săteni răspund pe întrecutele: Toți o sfințim», sculându-se în picioare. Vicepreședintele închide această gravă desbatere cu cuvintele: «Am declarat că este sfântă munca, prin urmare, că nu mai este robie, și am mai declarat, că și proprietatea este sfântă, prin urmare, că nu suntem socialiști». Propune pe a 4-a ședință ordinea de zi: dacă poate cinevà să se faca proprietar prin răscumpărare [139].

In ședința a 4-a, unul din deputații proprietarilor, Ceaușescu, împărtașitor al ideilor liberale, după cum se vazuse aceasta din ședința a 3-a, se scoală de odata și spune: Şi eu v'am robit, fraților, v'am bătut, v'am desbracat; de 36 de ani de când ma blestemați. Iertați-mă, ma rog, fraților săteni, luați-vă înapoi ceea ce v'am rapit! Iata-mă, vă dau particica de pământ . Numerosul public ce umpluse sala, încât acum nu mai încapeà, izbucnì într'o detunatură de aplause, de strigări de ura! iar deputații sateni în exaltația lor, care de care strigà: Dumnezeu sa te ierte, frate; să fim frați, să traim în pace! Ura! Vivat, sa traească Constituția!

Abatându se desbaterea iarași, prin silințele deputaților proprietarilor de a revenì asupra dovezei, că chiriа și munca facuta de țaran pentru plata pământului nu erau asupritoare, vicepreședintele Ioan Ionescu revine și el asupra nedreptației acelei legiuiri, cu atâta mai mult, că Regulamentul voià sa unifice toate tocmelile, ceeace nu se puteà, condițiile vieței fiind deosebite în deosebitele regiuni ale țarei. Timpul a dovedit îndestul că aceasta nu se poate legiuì. Tocmeala trebue să fie liberă, și trebue să se supuna la împrejurările localității și la prețurile curente; de aceea tocmeala trebue să se facă în felurite locuri după felurimea prețurilor. Libertatea în tocmeala, iata principiul care va puteà pune în armonie munca cu pământul. Regulamentul a robit tocmeală; el a făcut o lege stabilită și generală, rezamata pe cifre ce

139. Procesul-verbal al „seanței" a III-a din 12 Aug. *Ibidem*, III, p. 30 61-73.

www.dacoromanica.ro

se schimbă din an în an și sunt deosebite din loc în loc; prin urmare a legat libertatea muncei . Desbaterea însă neieșind la nici un capăt, se hotarăște a se urmà și în ședința a 5-a[140].

In această ședință, Ceaușescu, deputatul proprietarilor, care făceà parecă în ciuda colegilor săi, repetă iarăși declarația, că dă pământ satenilor cât vor aveà nevoie, și că pàmântul este al lor veșnic cât vor sta pe moșie, iar când se vor duce de pe ea, pământul să rămâna iarăși al proprietatei, și așà, adaoge el, «vom înaintà, fraților, cum înaintează soarele împrejurul pământului, și ne vom mări precum se mărește Dunărea în cursul ei, surpându'și malurile sale . Venì însa la sfârșit desbaterea cea spinoasă asupra câtimei de pământ pe care țaranii trebueau să fie împroprietariți. Un deputat al proprietarilor erà de părere, că fiecare proprietar este volnic a reținеà pe moșia lui câți săteni va voì, dupa calcula ce va face, că este în stare sa-i împroprieteze (sic). Țăranii cereau să le dee pamânt; proprietarii răspundeau într'un valmășag de vorbe tot mai învapăiat: Pamânt avem; dar d-v. aveți bani ? Ședința se ridică iaraș fara a se fi hotarât nimic[141].

In ședința a 6-a, deputatul Lenș propune în scris amânarea desbaterilor pană se vor adunà toți deputații proprietari ce venisera numai în număr de 7 dela începutul lucrărilor și apoi se urcaseră pană la 11, iar acuma iar începeau a se trage înapoi, pentru a împiedecà încheieri valabile. Cu toate acestea câțivà din deputații proprietarilor rămânând în adunare, se urmează desbaterile înainte[142]. Țaranii cer atuncea în ședința a 7-a[143] să li se dee 14 pogoane la câmp, 16 la balta, 11 la podgorie și 8 la munte, asupra căreia cerere se încinge o desbatere ce învenineaza tot mai mult rela-

140. Procesul-verbal al „seanței" a 4-a din 13 Aug. *Ibidem*, III, p. 390-399.
141. Procesul-verbal al „seanței" a 5-a din 13 Aug. *Ibidem*, III, p. 437-443.
142. Procesul-verbal al „seanței" a 6-a din 18 Aug. *Ibidem*, III, p. 464-476.
143. Procesul-verbal al „seanței" a 7-a din 17 Aug. *Ibidem*, III, p. 491-498.

www.dacoromanica.ro

țiile între reprezentanții celor doua clase, până când în ședința ultima, a 8-a, proprietarii ofera țăranilor numai vetrele satelor, adecă locul de casa și grădină cu un raion de 20 de stânjeni împrejur, masurat în stânjeni pătrați și cu preț de un leu stânjenul, bani pesin, iar nu în făgădueli și închipuite nădejdi . Se face o mare zarva asupra acestei propuneri, și procesul-verbal arata, ca seanța începând a fi turburata, dialogurile nu s'au putut însemnà, fiind vorbele foarte repezi și înfocate . Ședința se închide în acest valmășag, rămânând sa urmeze desbaterea pe a doua zi[144]. Aceasta însa nu se mai întâmpla, deoarece guvernul, temându-se ca discuția sa nu înviersuneze din ce în ce mai mult cugetele, în loc de a le înfrați, cum se sperà la început, declară suspendate lucràrile Comisiei, pe motivul, că «seanțele ar devenì tot mai tempestuoase și că cei numiți din partea guvernului, în loc sa insufle o încredere de nepartinire întreaga în spiritul păcei, au facut sa creada cei mai mulți ca aceștia se trag mai mult la o parte decât la alta printr'un zel dictat de simpatii [145]. Aceste cuvinte ținteau pe Ioan Ionescu, vicepreședintele Comisiei, care se aratase, cum am văzut, foarte aprins sprijinitor al țăranilor.

Le National arata, că Rușii vârâse intrigi în Comisia proprietății, și că guvernul se hotărâse s'o disolve. Se tindeà a se îmbunatați starea țăranilor; dar în starea de față a lucrurilor încordarea între țarani și proprietari este așà de mare, că a devenit neaparat a nu se mai cugetà la aceasta chestie care este privită acum, ca un atac adânc al dreptului de proprietate . Tot așà spune și *Le Constitutionnel*, că este de temut o ciocnire între proprietari și țarani [146].

Comisia proprietatei ieșise acolo unde trebueà să iasă.

144. Procesul-verbal al „seanței" a 8-a din 18 Aug. *Ibidem*, III, p. 511-518.
145. Decret din 19 Aug. *Ibidem*. III, p. 541.
146. *Le National* din 3 Sept. *Ibidem*, IV, p. 191; *Le Constitutionnel*, 3 Sep *Ibidem*, IV, p. 193.

www.dacoromanica.ro

Numai unor utopiști le venise gândul că o judecata se poate rostì de însăși părțile împricinate, și că dreptatea va învinge fară a fi impusa.

Rezultatele revoluției din 1848.—Cazuse deci revoluția prin apăsarea străină, precum căzuse gândul ei cel mai de seama, ridicarea starei țăranului, prin împărechierile launtrice, și visul ce legănase câtvà timp mințile generoase și înflacarate pentru binele public, își luase iarași zborul din lumea aevea către regiunile eterice din cari se coborâse.

Regenerarea României trebueà sa se facă pe alta cale, ascunsa înca în măruntaele viitorului. Deși revoluția romăna fusese înnabușită ca mișcare fizica, ea avusese un puternic efect asupra minților, în cari facuse să încolțească idei și păreri nouc. Cu drept cuvânt este acest lucru băgat în seamă de oamenii timpului, și ceeace e mai caracteristic, de strainii de altfel desinteresați în mersul vieței românești. Așà ziarul francez *Le Siècle* din 4 Iulie 1848 spune, că ideile supraviețuesc la pierderea bataliilor, și suntem convinși că principiile proclamate la București vor trai, chiar dacă oamenii generoși cari li se închină ar trebuì să fie scoerați de săbiile rusești [147]; iar caldul aparator al cauzei românești, Hipolyte Desprez, susține, ca dacă revoluția valahă este biruită, spiritul ce a însuflețit-o nu a căzut odată cu dânsa [148].

Acest spirit în sfera politică se manifestă de odată în închegarea unui mare partid, acel liberal, care, cum am vazut, se înfiripase cu încetul în ambele Țări Române. Cum spune un mare poet:

Adunate la olaltă picături din depărtări,
Au hrănit cu ele riuri cari în urmă-au format mări».

Revoluția din 1848 avù deci acest rezultat însemnat

147. *Ibidem*, II, p. 289.
148. H. Desprez: La Révolution dans l'Europe orientale" in *Revue des deux Mondes* 1848. *Ibidem*, IV, p. 630-658. Locul reprodus se află la p. 641.

www.dacoromanica.ro

asupra vieței românești, că o îndruma spre orizoane noue: în afară, spre combaterea apasarei rusești și descătușarea cugetarei naționale; în lăuntru, spre înlocuirea sistemului nedreptatei și al privilegiului cu ideile de libertate, dreptate și egalitate patronate de cugetarea modernă, precum și spre închegarea statului român într'o întindere mai cuprinzatoare. Dintre ideile de reforme launtrice cea de capetenie, acea în care se adună toat silințele prefacerei, este îmbunatațirea soartei clasei celei mai numeroase și mai însemnate a poporului român, acea pe munca careia se razamà întreaga cladire politică și socială a acestei țari agricole; singura clasă care pana atunci hranise viața ei, și tot odata singura în care se pastrase încа firea poporului cea neaoșă și neatinsa d valurile străinismului.

Partidul liberal se închegase chiar dela început, în cugetarea unui Malinescu sau a unui Constantin Radovici din Golești și pe temelia înnalțărei condiției țăranului, încât cugetarea propașirei se îmbina tot mai mult cu ridicarea clasei țaranești, problema ce depașește însă mult pe cea curat liberala și egalitara, și care este mai complicată și mai strâns legata cu întreaga noastr viața ca popor.

Aceasta împrejurare avù însa o înriurire îns mnut asupra mentalitaței partidului conservator. Acest parti l fusese și el aparatorul naționalitaței române în afar , cât și favoritorul desvoltărei ei launtrice. El reclamase și obținuse restatornicirea Domnilor pământeni, luptase pentru redobândirea averilor mănastirești. Tot el d duse sprijinul lui desvoltarei învațaturilor și teatrului în limba româna. Dar de câte ori se iveau idei cari cautau s lovеasca în poziția privilegiata a boierilor, ei cautau alipiri catre stapânirile straine, pe cari de altfel le combătuseră. Așà când Ioniță Sturza patronă mișcarea ce tinde la restrângerea privilegiilor boierimei celei mari, aceasta boierime se arunca în bratele Rușilor. Tot așà când aceeași boierime vazù, că spiritul național, deslanțuit prin

www.dacoromanica.ro

scoale și teatre, tindeà a largì viața românească și în sfera politica, ea nu statù la gânduri a jărtfì începuturile patronate de ea însăși, temerei ce a lor desvoltare o înfățișà.

Partidul conservator se arătà totdeauna gata a jertfi naționalismul său pe altarul intereselos sale de clasă. In această privire el se întâlneà în nazuinți cu Rusia, care căutà a pune mâna pe viața românească, tocmai prin cultivarea clasei ei politice, boierimea, ceeace consunà și cu întreg sistemul ocârmuirei rusești, bazat pe privilegii, pe încatușarea libertatei și a egalitatei, pe exploatàrea celor mulți și saraci de cei puțini și bogați. O legatura deci între Rușì și clasa privilegiata din Țarile Române erà fireasca și necesara, și ea nu aparù nicaieri mai limpede și lamurita decât în revoluția din 1848, în care tocmai ideile liberale și egalitare, reprezentate de partidul liberal, erau sa'și arate jocul lor cel mai puternic.

Partidul conservator dadù deci înapoi pe calea națională, pentru a'și aparà poziția lui privilegiata, pe când partidul liberal, pentru a'și realizà pe deplin programul, trebueà sa devină aparătorul tot odata și al libertății și al naționalitatei.

Totuși ar fi falșă parerea ca boierimea ca atare erà conservatoare și ca mișcarea liberala în Țarile Române a fost îndrumata de popor. Nu s'au petrecut la noi lucrurile ca în țarile Apusului, unde cultura claselor poporane le-a împins a cere drepturi pentru ele; ci la noi mișcarea liberala a fost croită tot din sinul boierimei mari, din care se recrutà și partidul conservator. Pentru a nu mai reamintì pe acei îndrumatori ai ideilor liberale și egalitare pe cari i-am enumerat pănа acuma în cursul expunerei de mai înainte, însemnăm numai ca mișcarea liberala și egalitară în Moldova fu îndrumata de marii boieri: Kogălniceanu, Negri, Ralet, Alecsandri, iar în Muntenia de familiile: Golescu, Crețulescu, Gradișteanu și Filipescu. Nu e vorba, și în Franția, bună oară, se gasesc

www.dacoromanica.ro

nobili cu vederi altruiste cari simpatizeaza cu revendicarile poporului. Dar acolo mișcarea porneà din rândurile acelora ce aveau interesul s'o aducă la ființa, pe când la poporul român din Principate, îndemnul însuși și cea dintâi scapărare a cugetărei liberale pornesc din rândurile tocmai ale acelora în ai căror interes ea trebueà să aducă o spartură nevindecata.

Partidul național, obârșia vieței de partid în Țarile Române, se închegase din apele trecutului mai îndepartat. El începe sa se diferențieze în partid conservator și ciocoi, mai întâi în Moldova pe la 1822, când gasim pentru întâia oară numele de *conservatori* dat boierilor emigrați în Rusia, de raul ciocoilor lui Ioniță Sturza. Titlul de partid conservator fusese dat acelei ramure a partidului național care țineà la păstrarea vechei stări a lucrurilor și priveà orice înnoire în viața statului ca cevà primejdios pentru bunul lui mers. Aceeași caracterizare i se aplică și acuma, când nașterea partidului liberal adevarat, care nu se margineà însă numai, ca vechii ciocoi, în rândurile micei boierimi, ci cuprindeà tot poporul în întinderea drepturilor, zugrăveà pe acel partid conservator înca și mai puternic, în privazul timpului, ca o grupare ce țineà mai mult la starea ei privilegiată, decât la interesele naționale.

Și de acum înainte, de câte ori aceste interese nu vor venì în desbinare cu cele de clasa, vom gasì partidul național reîntregit, luptând pentru întarirea neamului, și el va căutà sá'și ocrotească situația lui privilegiată numai atuncea, când avântul național va amenințà această situație,—până când la sfârșit, răpit de vârtejul civilizației moderne, și partidul conservator va trebuì sa intre în apele ei, prefăcându-și firea după nouele concepții și nouele curente ale vieței pólitice.

www.dacoromanica.ro

PARTEA II

DELA

1848—1866.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XIII

UNIONIȘTI ȘI SEPARATIȘTI

Am vazut cum N. Balcescu într'o scrisoare către Ioan Ghica face o sinteză asupra rostului revoluțiilor ce izbucnira în veacul al XIX-lea în sinul poporului român [1]. A ceasta sinteză este adevarată în trăsăturile ei obștești și dovedește, că mintea Balcescului erà nu numai acea a unui istoric, ci și aceea a unui om politic care întrevedeà mersul trebilor omenești.

In 1821, Românii din Principate încercaseră o revoluție sociala care nu izbutise; dar întoarsă fiind pe interesul național, adusese marea izbândă a restatornicirei domniilor pământene. Ideile de lecuire a nedreptăților sociale cu cari ea se îmbinase la început, fură din protivă cu desavârșire înlăturate, prin legiuirea Regulamentului Organic care întronă domnia privilegiului și a neegalității în toată a ei putere, și prin încatușarea încă și mai deplină a libertății în lanțurile protectoratului rusesc.

In 1848 se reînnoira, cu mai mare vioiciune, sforțările revoluției din 1821, îmbinându se ținta națională ce erà acum mântuirea de epitropia Rusiei, cu cea liberală și egalitară, izvorită din ideile moderne de întocmire a raporturilor sociale. Ambele tendințe fură însă strivite,

1. Mai sus p. 285.

www.dacoromanica.ro

împreună cu mișcarea ce le daduse naștere, sub călcâiul oștirilor turcești. Dar deși înnabușite, ideile ce o însuflețisera nu pieriră odată cu dânsa, ci ele rămaseră vii și zădarite în mintea poporului, așteptând zile mai bune.

Balcescu crede că, după aceste două revoluții ale Românilor, trebueau să mai vină alte două: una de unitate națională care, în mintea lui, oglindeà contopirea tuturor Românilor într'un singur trup politic; și cea de pe urmă, cea de neatârnare națională, care trebueà să scuture toate jugurile străine ce apăsau din deosebite părți asupra grumazilor poporului român.

In trăsaturi obștești vederile lui Bălcescu sunt adevărate. Ele trebue numai cât îndreptate, mai-întâi restrângându-le, dela întreg poporul român numai la partea lui așezată în afară de Carpați, singura care a ajuns la unire și neatârnare; apoi punând, în locul revoluțiilor la cari se așteptà Balcescu, o mișcare de altă fire, ajutata de niște fericite împrejurări întâmplătoare, și cari îngăduiră izbucnirea încă cu mai mare putere a acelor nazuinți pe cari le copleșise silnicia din 1848.

Dar și acuma, tot prin lupte și sforțări uriașe, ajunse poporul român a'și vedeà realizat idealul, și pentru a o face, el trebuì să'și înmanunchieze voințele în un partid puternic, acel al unirei, care, sprijinit mai cu deosebire de puternica Franție, izbutì a răpune pàrtidul protivnic al vieței despărțite a Țărilor Române, partid susținut la rândul lui de alte puteri mari. Numai după cea mai crâncena lupta, data pe de o parte în țară, între cele două tabere protivnice, pe de alta între puterile europene, pe calea corespondenței diplomatice și a conferințelor ambasadorilor lor, unirea Țărilor Române putù fi cel puțin îndrumată, pentru ca apoi alt șir de fapte s'o aducă la îndeplinire.

Avem sa ne ocupam, în rândurile ce urmeaza, cu cea dintâi fază a acestei mari probleme a unirei, în care fază se înjghebă în Principatele Române acea puternică împreunare de cugete și de voinți care alcatuește ma-

www.dacoromanica.ro

rele partid al unirei, în fața căruia stateà mic și rebegit, luptând mai mult în ascuns și temându-se singur a'și vedeà figura, partidul separatiștilor.

Faptele întâmplătoare amestecate în viața Românilor. — Intâmplarea joacă un mare rol în viața omenirei, prin împrejurarea, că ea aduce întâlnirea unor curente, pornite fiecare din obârșiile cele mai deosebite, care întâlnire da naștere la șiruri noue de fapte istorice.

Desvoltarea poporului francez adusese, dupa revoluția din 1848, reîntronarea Monarhiei sub forma imperială, în persoana lui Ludovic Napoleon, nepotul lui Napoleon cel Mare, care luă ca Impărat numele de Napoleon al III-lea.

Interese personale îl împinseseră la sprijinirea Turcilor, în noua amenințare ce le venise din partea Rușilor, sprijinire care aduse în curând marele războiu al Crimeei, câștigat de puterile aliate: Turcia, Franția, Anglia și Sardinia, contra Rusiei.

Tratatul de Paris din 1856 încheiè acest razboiu, și prin el puterile europene puseră o stavlla prea grabnicei înnaintări a Rusieì în Peninsula Balcanului. Câștigurile dobândite pănа atunci de Rusia pe seama Imparației Otomane fură stinghirite în mersul lor cotropitor, și Rusia trebuì să facă un pas însemnat îndarat pe calea semanată până atunci numai cu laurii izbânzilor. I se ridica dreptul de proteguire asupra supușilor creștini ai Padișahului; Marea Neagră fu declarata de neutra și deschisă numai corăbiilor de negoț ale tuturor puterilor; Rusia fu îndepărtată dela gurile Dunărei, prin înnapoierea acestora în stăpânirea Porței și prin restituirea catre Moldova a părței de jos a Basarabiei; în sfârșit se hotărî ca Principatele Române sa fie scoase de sub protectoratul exclusiv al Turciei și al Rusiei, și puse sub protecția colectiva a celor șapte mari puteri europene. Dar împaratul Napoleon, pe care câștigarea izbânzei îl ridicase la stapânirea momentană a Europei, nu se mul-

www.dacoromanica.ro

ţămî numai cu această slăbire a puterei rusești. El voî să garanteze Impărăţia Turcească și în viitor împrotiva putinţei chiar a unor atacuri din partea Monarhiei nordice, prin alcătuirea unei trainici stavili la gurile Dunarei, tocmai pe acolo pe unde se perindase în toate timpurile loviturile Rușilor contra Turciei. Pentru întocmirea acestui plan al sau, Impăratul Napoleon îșî aruncă ochii pe Principatele Române, și astfel se întâlnì întâmplator politica lui Napoleon al III-lea cu năzuinţele poporului român care, zdrobiţ în avântul lui spre viaţă și propășire, prin încătușarea mișcarei din 1848, stramutase afara din hotarele ţarilor lui, unde glasul lui trebuise să amuţească, protestările fiilor lui împrăștiaţi la cele patru colţuri ale pământului. Aparătorii năzuinţelor lui căutasera sa răspândească, în lumea cea culta și puternică a Apusului, adevarul asupra obârșiei și firei lui latine; asupra simpatiilor și antipatiilor lui de rassă; asupra drepturilor lui încălcate; a ţărilor lui sfâșiate și a organizărei lui launtrice, manunchiu de nedreptate și de neegalitate îngramadit pe capul masselor, în folosul câtorvà familii privilegiate.

Sa cercetam întâiu aceste puneri în lumina ale adevaratelor nazuinţi ale poporului român carì erau încondeiate în scrieri și ziare, pe de o parte de Românii destaraţi, pe de alta de marii scriitori și publiciști francezi cari, într'un avânt de nobila desinteresare, pledau cu cea mai mare caldura drepturile unuî neam desmoștenit de bunurile acestei lumi, prin o soartă din cele mai vitrige[2].

In 1849 Iulie 1 apare, în ziarul *La Presse* din Paris, protestarea foastei Locotenenţi domnești, adresată ministrului trebilor externe ale Franţiei și subsemnată de Heliade, Golescu, și Tell. Tot în 1849 apare și scrierea

2. Fiindcă lucrările revoluţionarilor români stau în cea mai strânsă legătură cu ale sprijinitorilor lor francezi, de aceea le vom înșira la olaltă, după ordinea lor cronologică.

www.dacoromanica.ro

lui Jean Henri Ubicini care luase parte la mișcarea din București alăturea cu capii revoluției, scriere întitulată: *Mémoire justificatif de la révolution roumaine,* precedata de o altă protestare a tuturor capilor revoluției către Anglia, Austria, Franția și Prusia [3]. Hippolyte Desprez care înserase în fascicolul dela 1 Ianuarie 1848 din *Revue des deux Mondes* articolul său asupra *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain,* revine în 1849 asupra aceleiași teme, cercetând acuma farâmăturile zdrobitei revoluții, în un articol publicat în aceeași revistă: *La Révolution dans l'Europe orientale.* In 1849 mai apar și amintirile lui Heliade Radulescu, cu titlul: *Souvenirs d'un proscrit,* sub anonimul *Un Roumain.*

In 1850 Hippolyte Desprez publică două volumuri: *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie, histoire contemporaine des Illyriens, Magyars, Roumains et des Polonais,* în care expune și Istoria Românilor sub protectoratul rusesc. In același an Heliade dă la lumină scrierea sa: *Histoire de la Régénération roumaine,* iar Ștefan Golescu trimite o scrisoare către redactorii tuturor ziarelor pariziene, prin care protestează contra falșei interpretări ce se dădeà mișcarei românești. Paul Bataillard publică tot în 1850 un studiu: *Les Principautés Danubiennes,* în *La Revue de Paris,* pe care apoi îl extrage și ca lucrare aparte. Heliade mai atacă apoi pe Rusia în broșura lui: *Le Protectorat du Czar,* și publică și un fel de poemă: *La Résurrection des peuples, La Roumanie renaissante,* dedicată emigraților Români și retipărește din nou *Souvenirs et impressions d'un proscrit.* Tot în anul 1850 N. Balcescu publica însemnata sa cercetare: *Question économique des Principautés Danubiennes,* în care analizează din toate puntele de vedere chestia țărănească.

In 1851 nu apare nici o scriere politica, dar vede lumina una literară de mare valoare pentru cunoștința

3. Prefața d-lui G. Bengescu la cartea lui Ubicini, *Les origines de l'Histoire roumaine,* Paris, 1886, p. IV.

www.dacoromanica.ro

poporului român, anume: *Poésies de la langue d'or* traduites par I. A. Vaillant de Bucarest. In 1852 apare scrierea lui N. A. Kubalski, vechiu funcționar public din Polonia, sub titlul: *Recherches historiques et statistiques sur les peuples d'origine slave, maghyare et roumaine*, care pune în lumină deosebirile naționale ce despart aceste trei popoare, interesele și istoria lor iarăși deosebite.

In 1853 se publică traducerea franceză a *Doinelor și Lăcrămioarelor*, poezii de Vasile Alecsandri, traducere facută de I. E. Voinescu, cu o introducere de George Bell. Tot în acel an Jules Michelet descrie, în stilul său înflorit, rolul soției lui C. A. Rosetti în viața soțului ei și în revoluția din 1848. Armand Lévy publică tot atunci: *La Russie sur le Danube*, cu protestarea Românilor contra năvălirei în patria lor și cu corespondența dintre Dimitrie Brătianu și lordul Dudley Stuart.

In 1854, un Valac (Grigorie Gănescu) publică: *Coup d'oeil sur l'administration de la Principauté de Valachie*, în care supune unei aspre critici ocârmuirea Munteniei care provocase revoluția. Generalul comite de Fiquelmont publică: *La Politique de la Russie et les Principautés Danubiennes*, iar D. Bolintineanu: *Les Principautés Roumaines*.

In 1855 apare o broșură anonimă care atrage luarea aminte a Domnilor din cabinetul britanic *sur le statu quo des Principautés du Danube*; un studiu: *Les finances de Valachie* de Thibault-Lefèvre; o descriere a războiului Crimeei, intitulată: *Guerre d'Orient, Voyage à la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimée.* Elias Regnault publica în același an însemnata sa scriere: *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes* care, dacă pacătuește prin o vădită aprindere contra Rusiei, aduce slujba de a apără interesele române. I. C. Brătianu scrie: *Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'Orient*[4]. Tot în acest an apar

4. Asupra activității lui Ioan Brătianu în apărarea drepturilor Principatelor vézi mai pe larg *Ioan C. Brătianu*, conferința de I. Ț. Ghica, București, 1896.

www.dacoromanica.ro

mai multe descrieri pitorești asupra Țărilor Române, însoțite de stampe precum sunt bunaoara: *Nil et Danube, Souvenir d'un touriste: Egypte, Turquie, Crimée, Provinces Danubiennes* par I. de Bois Robert, ilustrată cu o mulțime de gravuri, din cari 12 cu doua culori; *Les population des Provinces Danubiennes,* cu o culegere de gravuri în apă tare; *Six mois en Valachie, Moeurs et coutumes des Principautés; Voyage à Constantinople par les Provinces Danubiennes* par Boucher de Perthes. Ca scriere politică mai însemnam lucrarea lui Gr. Gănescu: *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour.*

In 1856, anul tratatului din Paris, când Napoleon al III-lea se hotărăște să sprijine cu tot dinadinsul revendicările Românilor, și sa facă din ei o stavilă contra înnaintarei Rușilor în Peninsula Balcanică, apar cele mai numeroase scrieri, din cari mai multe vor fi întrebuințate în paginele ce urmeaza, ca unele ce însoțesc faptele expuse. Așà gasim: *Abolition du servage dans les Principautés* de A. G. Golescu, care tratează chestia rurala; *Affaires d'Orient, Réorganisation des Provinces Danubiennes;* Edmond Texier: *Appel au congrès en faveur des Roumains;* D. Bolintineano: *l'Autriche, la Turquie et la Moldo-Valachie;* Gr. Ganescu: *L'avenir de la Valachie;* Thibault-Lefièvre: *Le commerce de la Valachie; Coup d'oeil sur les Provinces Danubiennes,* care conține între altele: originea poporului român, nenorocirile lui, stoarcerile și apăsatorii lui, poftele vecinilor; *Discours prononcé par l'archimandrite* Iosaphat [5] *dans*

5. Arhimandritul Iosafat Snagoveanu, unul din emigrații români dela 1848, este întemeietorul vechei capele române din Paris. El deschise slujba în 1853 în un apartament al imobilului No. 22 din rue Racine. Casa fiind dărâmată în 1881, guvernul român cumpără în 1882 capela Dominicanilor din str. Jean de Beauvais, care fu restaurată și pregătită pentru cultul ortodox, sub direcția d-lui Selmersheim, arhitect și inspector al monumentelor istorice. (Notă pusă de G. Bengescu la citarea discursului arhimandritului in cartea sa *Bibliographie franco-roumaine,* Paris 1907, p. 51). Notăm că toate scrierile reproduse aci sunt trecute în această carte. Multe din ele însă ne erau cunoscute de înnainte.

www.dacoromanica.ro

l'Eglise roumaine de Paris, cu prilejul emancipărei Ţiganilor. I. A. Vaillant mai publică broşura: *L'Empire c'est la paix,* în care se ocupă mult de chestia Principatelor; *Mémoire de S. A. Grégoire Ghica prince régnant de Moldavie adressé aux Conférence de Vienne,* publié par Lantival (Vaillant); *Mémoire et observations de S. A. S. le prince régnant de Moldavie Grég. Ghica sur le protocole des Conférences de Constantinople* par Lantival (Vaillant); Cesar Bolliac: *Mémoire pour servir à l'histoire de la Roumanie,* (Provinces Danubiennes); Louis de Nalèche: *La Moldo-Valachie;* Paul Bataillard: *La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et de ses voeux,* extras din *La Revue de Paris; Plan d'organisation d'un comité roumain à Paris en vue de l'union de deux Principautés;* Paul Bataillard: *Premier point de la question d'Orient, Les Principautés de Moldavie et de Valachie devant le congrès;* A. Sanejouand: *Les Principautés roumaines devant l'Europe,* apărut întâiu în ziarul oficios francez al Rusiei *Le Nord; Les Provinces Danubiennes* extras din Le Siècle ; Chopin et Ubicini: *Les Provinces Danubiennes ou Roumaines;* La Comtesse Sturdza: *Régime actuel des Principautés Danubiennes,* conţine o calduroasa apărare a principiului Domnului strain; *Réponse à la circulaire de la Porte du 31 Juillet,* memoriu înmânat de generalul Magheru ambasadorilor Franţiei, Angliei, Prusiei şi Sardiniei; B. Boeresco: *La Roumanie après le traité de Paris; Un mot sur les vraies Principautés Danubiennes,* de un vechiu secretar de ambasadă din Constantinopole; Thibault-Lefèvre: *La Valachie au point de vue économique et diplomatique,* extras din Le Correspondant . Scrieri germane favorabile Românilor sunt numai acele ale consulului Neugebaur.

In afară de aceste scrieri cevà mai cuprinzătoare, se află înca multe articole prin ziarele Parisului din acel timp, mai ales în *Le Journal des Débats, Le Siècle, La*

www.dacoromanica.ro

Presse şi *Le Constitutionnel*; din ziarele Engleze, în *Daily News* [6].

Ideea unirei, luata de Napoleon şi de patura conducatoare din Franţia din aceste scrieri şi articole, fusese îndata prinsă de dânsul ca un mijloc de aparare al Turciei contra silniciilor rusești. Prin unire erà doar sa se întarească un popor latin la Dunărea de jos, popor ce aveà pe atât de vii simpatii pentru Francezi, pe cât de mare erà respingerea ce o simţeà pentru Ruşi. Intarirea organismului politic românesc trebueà sa încunune izbânda Impăratului francez contra colòsului nordic, prin întocmirea unei trainice stavili încontra întreprinderilor lui.

Inca din vremile conferinţelor din Viena, Poarta care aveà de apărat propria ei existenţă, propusese ca poziţia politică a celor trei Principate (Valahia, Moldova şi Serbia), care atingeà foarte de aproape interesele obşteşti ale Europei, sa fie asigurată prin schimbarile ce ar fi de adus în legiuirile sub cari stau; *că spre acest scop ar trebui consultate dorinţele acestor ţări* şi apoi trecute într'un hatişerif schimbarile facute în drepturile şi imunităţile lor [7].

Ambasadorul francez luând act de această dorinţă a Turciei, cere dela conferinţa, ca nu numai sa se subtragă teritoriul Principatelor dela înriurirea excluzivă sub care stateà pâna acuma, ci sa se faca din ele o stavila firească, peste care puterea ce puneà acea înriurire în lucrare să nu mai poata trece, spre a ameninţà, chiar în inima lui, Imperiul Otoman. Printre combinările politice cu putinţă, cea dintâi care se înfăţi-

6. Erau însă şi multe ziare protivnice Românilor; dar şi acestea contribueau la cunoştinţa aspiraţiilor româneşti, tocmai prin combaterea lor: aşà erau dintre cele austriace: Ost-deutsche Post, Oesterreichische Zeitung, Wanderer, Presse; dintre cele germane: Allgemeine Zeitung din Lipsca, Gazeta de Colonia, Gazeta de Francfort, Gazeta naţională din Berlin; dintre cele engleze: Morning Post, Times. Vezi Ptocesul-verbal No. 21 al *Adunărei ad-hoc a Moldovei*, în *Acte şi Documente relative la Renaşterea României* de D. A. Sturdza, D. C. Sturdza şi Ghenadie Petrescu, VI, 2, p. 301.

7. Protocolul al III-lea al conferinţelor din Viena. *Ibidem*, II, p. 627.

www.dacoromanica.ro

șează, s'ar părea a fi unirea a două din acele Principate, Moldova și Valahia, în unul singur. Nu este nevoie de stăruit asupra ceeace natura însăși a făcut pentru a ușurà această unire, anume idenditatea limbei, a moravurilor, a legilor și a intereselor. Dorința Principatelor în această privire se arată conformă cu nevoile guvernelor aliate (Turcia, Franția și Anglia). Această unire fusese chiar prevăzută prin unul din articolele Regulamentului Organic».

Franția însa merge mai departe decât atâta în propunerile ei. «Pentru ca noul organismu creat prin unire să'și îndeplinească menirea, se cere ca el să stea sub o puternică autoritate care nu ar puteà fi găsită decât în principiul ereditații, fie sub un principe de baștină, fie mai bine încă sub unul din o dinastie europeană [8]. Propunerea Franției este însă deocamdată înlăturată, prin observarea ambasadorului englez, că «inițiativa ei ar trebuì să plece dela puterea suzerană a Principatelor [9].

In conferințele pentru pace reînnoite în Constantinopole în Ianuarie 1856, ideea unirei nu mai revine pe tapet. Unul din Protocoalele acelei conferințe prevede, ca Valahia și Moldova, ale căror teritoriu face parte întregitoare din Impărația Otomană, vor păstrà *ca și în trecut o ocârmuire separată și neatârnată* [10]. De aceea și Thouvenel, ambasadorul francez, în proiectul de reorganizare a Principatelor, pe care îl înfățișează conferinței, nu mai stărueste asupra ideei unirei, și el observă chiar, în depeșa prin care comunică guvernului său deosebitele proiecte depuse în ședința conferinței, că «s'a ținut numai în ipoteza unei prefaceri a vechei stări a lucrurilor, *lăsând la o parte reînnoirile integrale*».

Se vede numai un slab resunet al ideei unirei în cererea Franției, ca să fie comisia ce va luà în desbatere în Constantinopole modificările de adus Regulamentelor

8. Anexa la Protocolul VI din 24 Martie 1855. *Ibidem*, II, p. 641.
9. *Ibidem*, p. 639.
10. Protocolul din 11 Ianuarie 1856. *Ibidem*, II, p. 917.

www.dacoromanica.ro

Organice, de natură mixtă, alcătuită din Moldoveni și Munteni, «întru cât legiuirile ar trebuì să fie identice», părere cu care se unește și Anglia, pe când Turcia iea poziție în contra acestei propuneri, prevăzând în proiectul ei, ca să fie comisiile despărțite[11].

Această idee a unirei Principatelor române este însă reluată de Franția, și cu mai mare autoritate, după răpunerea Rusiei, în Congresul de Paris, adunat pentru încheierea păcei. Anume în ședința din 8 Martie 1856 comitele Walewsky observà, că «înnainte de a atinge chestia nouei organizări a Principatelor, este de cercetat dacă ele trebue să mai urmeze înainte a trăì sub o organizare separata, și dacă nu ar fi în interesul atât al acestor țări cât și al Europei, ca ele să fie întrunite într'un singur stat. Ambasadorii Turciei însă dau acuma pe față gândul care-i făcuse a fi reținuți și la conferințele precedente, spunând, că «dacă s'au aflat câțivà indivizi cari au putut formulà o atare părere, ea nu poate fi împărtășita de massa poporului». Reprezentanții Austriei întimpină, că «asemenea măsuri *nu s'ar puteà luà fără a se consultà mai înainte dorințele poporului*» îmbrățișând astfel părerea rostită încă la Viena de ambasadorul Turciei. In zadar comitele Waleswsky învoacă mai multe argumente în favoarea unirei[12]. Intervenind și ambasadorul Angliei cu observarea, că «în asemenea cazuri ar fi totdeauna bine a se ținea seamă de dorința poporului», se hotărăște trimiterea în București a unei comisii a Congresului, pentru a privigheà rostirea acelor dorinți.

Această hotărâre a Europei, de a consultà pe Românì asupra viitoarei lor reorganizări, aveà o mare însemnătate; căci oricare ar fi fost motivul ce împinsese

11. Proiectul francez, *Ibidem*, II, p. 938; depeșa lui Thouvenel, p. 923. Cererea comisiei mixte din partea Franței, p. 942; a comisiilor separate din partea Turciei, p. 944.

12. Protocolul VI al Congresului de Paris. *Ibidem*, II, p. 1015.

www.dacoromanica.ro

pe Austria și pe Turcia a o face, și cu toate ca votul Principatelor erà să fie numai *consultativ*, nu rămâne mai puțin adevărată observația lui Vasile Boerescu, că Turcia și Austria nevoind sa încuviințeze propunerea comitelui de Walewsky, *s'a lăsat ca chestia să fie hotărâtă de țară însăși* [13], iar I. C. Bratianu trage din această împrejurare un argument pentru suveranitatea Țărilor Române: Austria și Turcia, zice el, cari numai binele Românilor nu puteau sa-l voeasca, pentru a colorà împotrivirea lor cu o vapseà de legalitate, de desinteresare și de echitate, sunt silite a invocà însăși suveranitatea noastra. Ele tagăduesc Românilor nu *dreptul ci voința de a se unì*, și se îndreaptă catre autonomia noastră, pentru a hotărì asupra soartei ce ne privește [14]. Și aceeași împrejurare, anume considerarea Țărilor Române ca cevà deosebit de Impărația Otomana, reiesa, cum observă tot Bratianu, din faptul ca, pe când Europa declara a nu se amestecà în relațiunile dintre Sultan și supușii sai, ea se amestecà într'un chip atât de hotarât în cele dintre el și Țările Române [15]. Paza cea strașnică a Turciei de a afirmà la fiecare prilej că Moldova și Valahia *făceau parte intregitoare din Impărăția Turcească*, erà deci scrisa pe apa [16]. Nu e vorba ca, pe de altă parte, nu se împăcă poziția cea deosebită încuviințata Principatelor, nici cu principiul cel de atâtea ori proclamat de puteri a integrității Imperiului Otoman, din care Fuad pașa deduceà cu destula logica că Sultanul este *suveranul* Țarilor Române [17]. Ceeace nu

13. *La Roumnnie aprés le traité de Paris, avec un introduction* par Royer Collard. Paris, 1856. Reprodusă *Ibidem*, III, p. 13—114. Locul citat la p. 64.

14. *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris 1857*, reprodus *Ibidem*, III, p. 149—179. Locul citat se află la p. 154.

15. *Ibidem*, p. 161.

16. Vezi mai sus, p. 310 locul din Protocolul confer. din Constantinopole. Cf. Firmanul de denumire al lui Ghica de Caimacam. *Ibidem*, III, p. 650 : „Valahia, parte integrantă a imperiului nostru"; „Această împărătească a noastră provincie". Firmanul pentru convocarea Divanului ad-hoc. *Ibidem*, III, p. 1049 : „Les provinces de Valachie et de Moldavie qui font partie intégrante de notre empire".

17. Fuad Pașa către reprezentanții Turciei, 31 Iulie 1857. *Ibidem*, III, p. 729. Această circulară dădù loc la multe protestări. Așà I. C, Brătianu în scrisorile lui asupra ei. *Ibidem*, III, p. 765.

www.dacoromanica.ro

eră logic și nu poate fi niciodata astfel, sunt lucrarile și vorbele diplomaților ale cărora silinți se mărginesc de obiceiu în a mănținea cu orice preț lucrurile de azi pe mâine.

Este foarte stranie deosebirea de pareri ce izbucnì între Turcia și Franția dela chestia unirei; caci daca marea și puternica aliată a Turciei, care cu prețul unor jertfe uriașe o scăpase de primejdie, doreà unirea Principatelor Române, aceasta combinație politică nu răsărise doar în mintea lui Napoleon de dragul poporului român, ci numai din nevoia politică de a aparà prin ea Imperiul Otoman. Aceasta idee reiesă din toate documentele timpului, din cari reproducem cuvintele câtorvà: că unirea Principatelor Române, ar puteà singura acoperì pe Turcia contra pornirilor cotropitoare ale Rusiei; că este singurul sistem în stare de a stabilì o bariera solidă la nordul Imperiului Otoman; ca este neaparata nevoie a se constituì pe malurile Dunarei o stare de lucruri îndestul de puternică, spre a asigurà din aceasta parte liniștea Imparăției Turcești» [18], și așà mai departe. Totuși încapaținarea Franției de a sprjinì unirea ca o măsură în folosul Turciei, contra voinței acesteia, și mantinerea acestei pareri chiar cu prețul ruperei relațiilor diplomatice cum vom vedeà mai jos—arata ca Franția dela o vreme se înfierbântase atât de mult pentru ideea ei, încât o sprijineà acum pentru ea însăși, și neatârnat de interesele turcești.

Ce împrejurare faceà pe Turci, sa vada lucrurile altfel de cum le concepeau Francezii, și să privească ca un pericol masura pe care Nbpoleon voeà s'o iee numai în al lor interes?

Aceasta idee a unirei se îmbinà în mintea Românilor aproape într'un chip desparțit, cu aceea a unei dinastii ereditare străine, și aceasta chiar dela întâia ei pașire

18. Vezi depeșile dintre Thouvenel și Walewsky. *Ibidem*, III, p. 432, 457, 490.

www.dacoromanica.ro

din gând în lumea din afară. După părerea chiar a lui Thouvenel, «Țările Române nu erau în stare sa dea o dinastie națională», și ar fi oarecare greutate a face pe Moldoveni să primească pe un principe valah sau pe Valahi un principe moldovan» [19].

Principele Gheorghe Bibescu, fostul Domnitor al Munteniei, explică, în ședința din 7 Octomvrie a Divanului ad-hoc al Munteniei, pentru ce Românii doresc Principele strain: «El ne va aduce, pe lângă puterea materială cea trebuincioasă, și acea putere morală ce-i vor da-o alianța și relațiile sale cu capetele încoronate; apoi el singur ne va puteà scăpà de acele vrăjbi, de acele rivalități ce insufla între noi ambiția postului celui mai înnalt, rivalități cari se vor înmulți în urma unirei Principatelor și cari amenințând să câștige până la clasele cele de jos, vor face din această nenorocită țară o arena, unde toate puterile, toată vitalitatea ei se vor stânge în lupte de partide și de facții». Tot așà spune și raportul comisiei Divanului ad-hoc al Munteniei, ca suirea pe scaun a Domnitorilor aleși dintre noi a fost prilejul necontenit al înriurirei străine în acest Principat; că scaunul domnesc a fost mărul de discordie al tuturor familiilor influente în această țara» [20]. De aceea și delegatul francez Talleyrand scrie într'un rând lui Walewsky, ca «ideea unui Principe strain a devenit atât de nedespărțită de aceea a unirei, că țara nu voește să mai înțeleagă pe una fără cealaltă. Eu cred chiar, că unirea nu ar fi votată, dacă Divanul nu ar trebuì să aibă dreptul de a

19. Thouvenel c. Walewsky, 11 Sept. 1856. *Ibidem*, III, p. 812. Comp. și cele ce le spune Thouvenel în o depeșă a lui din 8 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 458: „La Moldavie où l'idée de la réunion est moins caressée qu'en Valachie, se croirait sacrifiée à la province plus étendue et plus peuplée, si elle joignait encore à cet avantage celui de fournir son Prince au nouvel Etat, et la Valachie de son côté n'accepterait pas un prince moldave. L'union donc nécessite un prince étranger. C'est ce que la Porte redoute". Comp. mai sus, p. 137.

20. Procesele verbale ale ședințelor Divanului ad-hoc al Munteni, No. 4 și 6. *Ibidem*, VI, 1, p. 17 și 33. Până acolo mergeà dorința Românilor după Principele străin că, la a doua alegere a Divanului ad-hoc, chiar separatiști s'ar fi plecat spre unire, dacă ea s'ar fi înfăptuit sub un Principe străin, Comp. Place c. Walewsky, 24 Sept. 1857. *Ibidem*, V, p. 625.

www.dacoromanica.ro

împlinì gândirea națională, și a o exprimà cu toate ale ei cerințì »[21].

Din cauza cererei neapărate a unui Principe străin, altoită pe aceea a unirei, Poarta refuzà cu cea mai de pe urmă energie combinația aflată de Napoleon al III lea, în întărirea elementului românesc prin unire, pentru a apărà marginea Impărației Turcești dinspre Rusia. Fuad Pașa, prevăzând nu e vorba foarte drept desvoltarea viitoare, susținea, că unirea Principatelor este întronarea unui Principe străin; este ereditarea și, ca ultim pas, neatârnarea, la capătul unui an, sau chiar îndată. Ceeace se face la București se va îndeplinì și la Belgrad; vom fi amenințați în inima însași a Impărăției și desfacerea Turciei va începe chiar a doua zi după ce o îndepărtaserăți și dobândiserăți recunoștința noastră». In sfârșit ca ultim argument, și cel mai hotărîtor pentru Turcia, erà teamă, că principele străin să nu devina, în un moment de criză, un instrument al Rusiei, ca regele Othon». Și erà destul de firesc, ca Turcia să se gândească la așà cevà, când vedeà că Rusia sprijineà unirea cu Principele străin. De aceea și observă Thouvenel, că «opoziția Austriei înriurește mult mai puțin opinia Porței, decât adeziunea Rusiei; și lucrul se înțelege cu atât mai lesne, cu cât vedem că și Anglia părăsește pe Franția, aliata ei, pentru a trece în tabăra protivnicilor unirei, tot din cauza neînțelesei ținute a Rusiei»[22]. *Le Journal de Constantinopole* mergeà chiar mai departe în considerațiile sale. El spuneà, că «ideea unirei este legată cu aceea a Principelui străin, și aceasta din urmă atrage numai decât pe aceea a unei desmădulări nu numai a Turciei, dar și a Austriei și a multor altor state»; caci întrebà or-

21. Talleyrand către Walewsky, 1 Aprilie 1857. *Ibidem*, IV, p. 195. Comp. Place c. Walewsky. *Ibidem*, V, p. 626: „La Moldavie préfèrerait rester séparée, plutôt que d'être unie aux Valaques sous un Prince indigène et ils ne voteront la réunion qu'avec l'espérance d'un Prince étranger".

22. Thouvenel c. Walewsky, 13 Martie 1856. *Ibidem*, II, p. 1097. Alta din 6 Iulie 1855. *Ibidem*, III, p. 605: „La force des choses ferait du Prince étranger, dans un moment de crise, un instrument de la Russie, comme le roi Othon". Mai vezi și alta din 15 Aprilie 1856, *Ibidem*, III, p. 434, și *Istoria Românilor din Dacia Trajană*, VI, p. 541.

www.dacoromanica.ro

ganul oficios al Porței ; Sunt trei milioane de Români în Valahia și Moldova , și daca ei sunt consultați în numelè românismului, pentru a alcatuì o puternica barieră, care ar fi în lume temeiul de a nu se consultà în același chip și Românii din Basarabia, Transilvania, Banat și Bucovina, cari alcătuesc o poporație de aproape patru milioane [23]?

Poarta deci îndreptà întimpinările ei mai mult contra introducerei unei dinastii straine, decât în contra unirei [24]. Și ea s'ar fi împacat cu aceasta contopire a ambelor Principate, daca i s'ar fi încuviințat dreptul de a numì pe Gospodarul unic și anume dintre indigeni, garantându-i-se însă autoritatea ei asupra noului stat și prin așezarea unei garnizoane turcești în Ismail [25].

Franția vazând această împrotivire îndaratnica la unire din partea Porței, din cauza Principelui strain, se sileà sa desfacă ambele idei; să le despartească; să stăruească numai pentru unire, lasând desbaterea Principelui strain pentru mai târziu. De aceea și comitele Walewsky spuneà Consulului francez din Iași, Victor Place, că nu ar trebuì să lase în necunoștința încunjurimea lui, că legatura pe care publicațiile și cuvântarile câtorvà Moldoveni au voit numai decât să le stabilească între unirea celor două Principate Române și alegerea unui Principe strain, este unul din argumentele de capetenie opus astazi ideei unirei, de catre Turcia care este preocupată mai ales de a înlătură îndeplinirea acestei din urma împrejurări [26]. Franția care lupta cu atâta energie și dobândì, la sfârșit, ca Turcia să nu împiedice, prin firmanul de convocare a Divanurilor ad-hoc, atingerea de către ele a desbaterei unirei [27], Franția, zicem, erà hotarita a primì ca acel

23. Articol din 26 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 570—571.
24. Thouvenel c. Walewsky, 28 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 723.
25. Același c. același, 28 August 1856. *Ibidem*. III, p. 783.
26. Walewsky c. V. Place, 18 Sept. 1856. *Ibidem*, III, p. 820.
27. Thouvenel c. Walewsky, 1 Sept. 1856. *Ibidem*, III, p. 789: „J'ai déclaré catégoriquement à Ali-Pacha que je n'accepterai par le firman, s'il ne provoquait pas aussi l'examen de la question de l'union territoriale et administrative". Alte explicații hotărâtoare ale lui Thouvenel cu Vizirul. *Ibidem*, III, p. 930.

www.dacoromanica.ro

firman să oprească rostirea Divanurilor asupra Principelui străin [28].

Din cauza nevoilor neaparate ale politicei obștești, Franția erà silită să primească dorințele Românilor numai pe jumătate. Ea sprijinià unirea din toate puterile ei; dar cereà ca Românii sa se lepede, măcar pentru moment, de ideea Principelui străin.

Partidul unirei în vremile domniilor dela Balta-Liman.—In acest valmășag al intereselor puterilor straine care erà ținuta Românilor?

Ideea de a întruni ambele Principate, Moldova și Muntenia într'un singur stat, răsărise mai de mult în mintea Românilor, și am arătat cum se desvoltase aceasta dorință în decursul vremilor [29]. Ea atrăsese tot mai mulți împartășitori în jurul ei, și se înfățișà acuma puternic înmănunchiata în cugetele mai luminate ale poporului, fie că lumina să le fi venit din sus, din soarele ideilor, fie ca ea sa se fi furișat din jos, pe pârtiile interesului. Căci trebue făcuta o deosebire între Muntenia și Moldova în privirea unirei. Aceasta combinație politica erà pe placul poporului muntean, fiindcă-i favorizà și interesele, mai ales acele ale capitalei care totdeauna are glas hotărîtor în mișcările unui popor. Anume facându-se unirea, capitala noului stat trebueà să fie Bucureștii, și Iașul erà sa fie lovit în însași existența lui și a locuitorilor lui, întrucât erà un oraș care 'și datoreà însemnatatea, numai împrejurărei, ca fusese o capitala politică. N. Istrati pare a fi fost cel dintâiu care dadù strigatul de alarma în această privire, când în broșura lui *Chestia zilei* din 1856 el spune: Și pentru care temeiu am

28. *Ibidem:* „Nous trouverions tout naturel que le firman de convocation écartât du programme des travaux du divan la question du Prince étranger" Mai vezi și alte acte privitoare la aceiași chestie. *Ibidem*, III, p. 735, 733: „Dans notre pensée, la réunion n'implique par l'avènement d'un Prince étranger"; p. 782: „L'Emperenr ne considérait pas l'uniou comme impliquant un Prince étranger, et surtout ne voyait ni opportunité, ni utilité, à ce que les Divans ad-hoc discutâssent cette dernière question".

29. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 323.

www.dacoromanica.ro

dispreţuì noi pe neguţători, pe proprietarì carì se îndeletnicesc cu chestii de a doua mână, precum bunăoara, că prin unire Moldova ar puteà devenì o provincie sau cel mult asemenea Craiovei, iar capitala Iaşi sa fie ameninţata a ajunge un al doilea Hârlau ? Această parere, că în cazul unirei Bucureştii trebueau să fie capitala României se ivise mai de mult în mintea oamenilor, odată cu ideea Domnului strain. Aşà corespondenţa lui Bois le Comte din 1834 spune, că «cei din Bucureşti ar vrea ca oraşul lor sa devină capitala noului stat, şi noi simţim, că Iaşul este prea aproape de Ruşi spre a se bucurà de acest folos [30].

Ingrijirea pentru stramutarea capitalei se aratase chiar în Iaşi, deoarece Consulul Place spune într'un raport catre Walewsky, ca «indivizii cari se tem de a vedeà micşurându-se valoarea caselor şi a magaziilor din Iaşi, sunt în contra unirei; ca asemenea motive de interes personal neexistând în districte, se explica unanimitatea care s'a constatat în sinul poporaţiei lor în ceeace priveşte unirea [31].

Unionistul muntean, N. Creţulescu, arata într'un memoriu temeiurile pentru cari Iaşul nu poate fi ales de capitală a României unite. Oraşul Bucureşti, zice el, are asupra Iaşului o superioritate netăgaduită, fiind aşezat mai în centrul statului ce este a se înjghebà, pe când Iaşul se afla numai la o foarte mică îndepartare de graniţa Prutului. Bucureştii sunt apoi un centru de comerţ foarte desvoltat, poporaţia lui este îndoit numărul acelei a Iaşului care este în mare parte locuit numai de Evrei şi de foarte puţini oameni din clasà inteligentă, cea mai mare parte din boieri, afară de dregători, obicinuind a locuì la moşiile lor [32].

30. *Question du jour* par N. Istrati, reprodusă de *Acte şi documente la Renaşterea României*, III, p. 125—137 numai în textul francez. Cel românesc nefiindu-mi la îndemână, am tradus în text locul reprodus la p. 132. Corespondenţa lui Bois le Comte, reprodusă *Ibidem*, III, p. 826.

31. Place c. Walewsky, 4 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 597.

32. *Ibidem*, II', p. 726. Paul Bataillard în broşura lui „Le premier point". *Ibidem*, III. p. 417, spune de asemenea că: „Iassy tout voisin du Pruth serait

www.dacoromanica.ro

Pentru a nu prea înaspri însă parerile asupra acestei întrebări, se pune, în actul constitutiv al comitetului moldovan al unirei, ca dorința, și *întemeierea unei noue capitale, așezată într'un punct central pentru ambele țări* [33].

Iată deci cele doua împrejurări cari aruncau o umbra pe visul de altfel atât de dorit al unirei Țărilor Române: cererea Principelui strain care îngreueà politica europeană și primejdia în care erà pus Iașul, și care trebueà sa stinghirească cugetele moldovene; și cu toate acestea vom vedeà că piedica launtrica dispare ca fumul la vânt, dinaintea puternicei mișcari a minței Moldovenilor celor buni și aleși cari, ca un om, săriră cu toții pentru a aparà ceeace ei credeau nu numai mântuirea lor proprie, ci și a neamului întreg. Injghebarea și întarirea partidului unionist din Moldova înlaturà cu totul aceasta stavilă în destul de primejdioasa din drumul către unire. Daca însa erà de nevoie, ca partidul unirei sa fie tare și închegat. aceasta se cereà mai ales în Moldova, asupra careia cadeà tot greul împrejurarilor, și asupra careia vom vedeà cum se vor napusti toate apăsările protivnice: Turci, Austriaci și Caimacami, interesați de a deveni fiecare, Domn separat asupra unui Principat [34]; apăsari ce urmareau deci ținta de a stoarce dela Divanul ad-hoc al Moldovei un vot protivnic unirei. Acest vot ar fi atras însa numai decât căderea propunerei în congresul de Paris care subordonase hotărârea lui, anchetei localnice.

De aceea sa nu se uite un lucru: dacă unirea s'a facut, ea se datorește *exclusiv numai Moldovei, și anume*

à la merci du premier coup de main". Inființarea însă a unei a treia capitale ar fi ruinat pe amândouà cele vechi, în loc de una. Tot așà vorbesc M. Kogălniceanu și V. Mălinescu în ședința Comisiei centrale.

33. Actul de constituire al comitetului din 11 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 533. Comp. Place c. Walewsky, 13 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 538.

34. „Les Caimacams ont la chance de devenir Hospodars, si les Principautés restent séparées, tandis que si elles viennent à être réunies, ni l'un ni l'autre ne pourra aspirer à l'autorité suprème". Art. din *l'Etoile du Danube*, 8 Ian. 1857. *Ibidem*, III, p. 1038.

www.dacoromanica.ro

centrului ei, Iaşul, care sângereaza şi astazi de jartfa facută pe altarul neamului.

Unirea se coborâse din lumea ideilor în acea aevea, mai întâiu prin silinţele lui Grigorie Ghica, Domnitorul Moldovei, numit în scaunul ei, în 1849, în urma Convenţiei dela Balta-Liman.

Un lucru la care poate nu s'ar puteà aşteptà cinevà, este că regimul protectoratului, în loc de a strânge frânele, după înnabuşirea revoluţiei din 1848, le sloboade puţin, astfel că Ghica poate păşì mai liber în activitatea lui ocârmuitoare, însuflata de idei naţionale. Aşà el poate tipărì Cronica lui Şincai, fapt pentru care se fericeşte de a fi contribuit la conservarea unui monument istoric atât de naţional [35]. Kogalniceanu ajunge sa'şi tipărească discursul sau introductiv la cursul de Istoria Românilor, pentru care fusese destituit din profesorat în 1843 şi pentru încercarea de publicare a căruia i se închisese *Foaia ştiinţifică şi literară.* Ghica apoi emancipase pe toţi Ţiganii şi uşurase. pe cât se puteà, sub regimul Regulamentului starea ţăranilor. Tot el, este aratat ca acel ce a lucrat întâiu pentru a împrăştià cât mai mult în Moldova dorinţa unirei ei cu Muntenia [36].

In înţelegere cu Consulul francez, Place, Ghica schimbă şese prefecţi cari erau duşmanii contopirei [37]. Tot el încuviinţează libertatea presei, pentru a lasà voia rostirilor pentru unire [38].

Dar Ghica nu sprijineà numai înlauntrul ţarei mişcarea unionista. Şi în afară el aparà drepturile Moldovei. In memoriul său contra stipulaţiilor conferinţelor din Constantinopole, prin cari Ţările Române erau supuse cu desavârşire autoritaţei turceşti, calcându-se toate pri-

35. Comunicarea Domnitorului Grigorie Ghica către Divanul obştesc din 10 Maiu 1856. *Ibidem,* III, p. 471.
36. Place c. Walewsky, 25 Iunie 1856. *Ibidem,* III, p. 565.
37. Alta din 25 Iunie 1856, *Ibidem,* III, p. 559.
38. Decret din 5 Fevr. 1856. *Ibidem,* III p. 913.

www.dacoromanica.ro

vilegiile de cari ele se bucurasera ab antiquo, deoarece Turcia credeà că, prin înfrânarea Rusiei şi prin scoaterea Principatelor de sub protectoratul ei, ele ar trebuì sa reintre cu atât mai adânc sub stăpânirea otomană. De aceea şi, precum observă prea bine o broşură publicată sub pseudonimul de Sanejouand: Pericolul pentru Principate nu mai veneà acuma din partea Rusiei, pecât din a Austriei, şi mai ales din a Turciei [39].

In memoriul său, Ghica observa, la punctul unde Poarta prevede ocârmuirea separată a ambelor Principate, ca ar fi trebuit sa se proceadă în chip mai larg şi sa se mulţamească una din cele dintâi dorinţi ale poporaţiei lor, întrunind ambele ţări în una singură, înlaturându-se astfel pentru viitor multe frământari şi multă nesiguranţă [40].

In acelaşi memoriu, Ghica protestează şi în contra articolului care dadeà drepturi de proprietate tuturor strainilor fără deosebire, ‹ din cauza prezenţei în Moldova a unei numeroase poporaţii evreeşti, a căreia irumpere în proprietate ar fi o pricină neîndoelnică de ruină pentru ţară [41].

Mai protesteaza Ghica şi contra planuitei modificări a Regulamentului de către o comisie ce ar fi sa lucreze în Constantinopole, cerând ca modificările ‹ să se facă în ţară şi prin ţară . Mai mulţi boieri înteţiţi de Ghica protestează şi ei, prin un act separat, contra celor stabilite la Constantinopole [42].

Aceasta spornica activitate a lui Ghica în favoarea unirei este recunoscuta de Divanul obştesc al Moldovei, în răspunsul ce'l face la comunicarea lui:

«Da, Inalte Doamne, Divanul o zice cu îndrăzneală, Maria Ta ai pregătit calea către mântuirea ţărei noastre,

39. *Les principautés roumaines devant l'Europe*, 1857, reprodusă în *Acte şi Documente* II, p. 352—371. Locul citat se afla la p. 367.
40. Din 28 Fevr. şi 8 Martie 1856. *Ibidem*, III, p. 975.
41. *Ibidem*, p. 971. Comp. p. 981.
42. Din 1 Martie 1856, *Ibidem*. VI, p. 994.

www.dacoromanica.ro

căci ai sprijinit și ai pledat înaintea areopagului european întrunirea Principatelor, principiu de marire, de glorie și de temeinică așezare a acestei țări . Tot așà saluta pe Ghica o autoritate mult mai mica, dar a careia glas aveà cu atâta mai mare însemnatate, anume ocârmuirea județului Tutova care spune Domnitorului, ca «Inalțimea Voastră ați fost cel dintâi care ați popus, în memoriul adresat conferințelor, principiul mântuitor al unirei» [43].

Ghica merge pană acolo cu lepadarea interesului sau în folosul celui obștesc, încât starue el singur pentru înlocuirea actualilor Domnitori, deci și a lui care domneà înca în Moldova, spre a nu se face nici o presiune asupra conștiinței oamenilor în alegerile ce trebueau sa se facă pentru a se hotari chestia unirei. El arata întâi, cum nu ar trebuì să se numeasca un singur Caimacam; caci precumpănirea lui ar cântarì cu o prea mare greutate în alegerea divanului; apoi adaoge: Se înțelege ca acelaș argument se opune și înca cu mai multa putere, la pastrarea în putere a Gospodarilor de fața, caci este de mare însemnatate ca țara să fie liberă de orice înriurire și chiar de orice prepus de înriurire» [44]. Cu toate acestea Thouvenel erà de parere, ca ar fi fost bine ca ambii domnitori cari se aratau atât de favorabili unirei, sa fi fost lăsați în fruntea ocârmuirei, în timpul anchetei Divanurilor ad-hoc [45].

Chestia unirei își gasì apărarea și în mai multe scrieri și cuvântări cari puneau în lumina foloasele și combateau întimpinările ce i se aduceau împrotivă. Așà broșura separatistă a lui Istrati dădù naștere la trei combateri: întâi acea a lui Ioan Negură, apoi a lui M. Can-

43. Răspunsul Divanului, 23 Maiu 1856. *Ibidem*, III, p. 485. Adresa jud. Tutova, 22 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 595.
44. Memoriul lui Ghica citat. *Ibidem*, II, p. 988.
45. Thouvenel c. Walewsky, 26 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 573.

www.dacoromanica.ro

tacuzino și în sfârșit la acea a lui C. Hurmuzaki, publicate toate trei în *Steaua Dunărei* [46].

Logofătul Vasile Ghica, în *Adresa lui către Românii din Moldova și Valahia*, arata cum pentru a redà patriei liniștea și a asigurà trainicia așezamintelor ei, trebue să facem jertfe; sa lepadam vechile noastre prejudecați; să parasim vechile noastre privilegii; să nu ne mai privim unii pe alții decât ca cetațeni liberi în fapt și egali în drept, și desfacând deasupra noastra pe omul cel vechiu, sa ne îmbracam cu toata dreptatea și cu toata buna inima, fară de care nici un așezamânt nu are trainicie . In un *Proiect de formulă a dorințelor Românei*, Vasile Ghica se rostește astfel asupra nevoei Țarilor Române de a se contopì într'un singur stat: In puterea dreptului sau suveran de autonomie, poporul român (valah și moldovan) declara ca el nu este decât un singur popor; ca despartirea lui în state deosebite i-a fost totdeauna spre rău; ca identitatea sa desavârșita de limba, de tradiție, de religie, de legi și de așezaminte localnice, de obiceiuri, de moravuri, de simțiminte și de nazuinți, de nevoi și de interese, îl împing a dorì cu înfocare de a alcatuì un singur corp politic, un singur stat neîmpartit [47]. In o broșura românească tiparita în Paris: *Ce se cuvine să cerem dela Adunările ad-hoc*, se sfatuește sa se ceară unirea, Principe strain ereditar dintr'o familie domnitoare, restrângerea drepturilor Porței numai la luarea tributului și la învestitura, bucurându-ne altfel de o deplină autonomie launtrica. Se mai cere apoi și o Constituție reprezentativa; dar se sfatuește a nu se face nici o propunere de reorganizare interna, pentru a nu jigni principiul autonomiei [48]. O broșura franceza, intitulata: *Privire asupra trecutului și*

46. Reproduse articolele în *Acte și Documente*, III, p. 635, 657 și 663.

47. Adresa și proiectul, ambele din 16 Aprilie 1856. *Ibidem*, III, p. 439, 440. V. Ghica cu toate aceste, devenind mai târziu ministrul lui Vogoride, se preface în unul din cei mai aprigi dușmani ai unirei.

48. Din 1857. *Ibidem*, III, p. 283. De aceeași părere este și Place în o depeșă către Walewsky, 13 Iunie, 1856. *Ibidem*, III, p. 535.

www.dacoromanica.ro

prezentului Principatelor Moldo-Române, expune, mai ales dupa istoricul german Hammer, relațiile Principatelor cu Poarta Otomana; analizeaza dupa aceea tratatul din Paris, pentru a arată ca Turcia nu a pastrat nici macar umbra unei suveranitați asupra Țărilor Române, dovedind aceasta mai ales cu stipulația Congresului care oprește pe Poarta de a încalcà teritoriul lor, fara comunul consimțimânt al puterilor, întrebând ca ce soiu de suveran este acela care nu are dreptul de a intrà în țara ce și-o pretinde ca a lui»? Broșura trece dupa aceea la analiza protocoalelor Congresului de Paris și arata rolul cel însemnat ce este atribuit de congres poporului român care va avea singur sa hotarască despre soarta lui, întrucât unirea va aveà sau nu loc, dupa cum se vor rostì dorințele poporațiilor moldo-valahe pentru dânsa sau în contra ei [49]. Alta broșura franceza: *Reorganizarea Provinciilor Dunărene,* aduce ca argument pentru unire, între altele, textul art. 23 al tratatului de Paris, care spune ca Principatele vor aveà o organizare *națională;* caci, argumenteaza autorul anonim al acestei scrieri: Administrația provinciilor dunarene nu ar posedà acest caracter, daca ar fi de o parte speciala Valahiei, pe de alta Moldovei; caci întrucât ar fi *națională* o administrație moldoveneasca și una muntenească? Moldova este ea o naționalitate și Muntenia alta? Nu; aceste doua provincii sunt părțile aceluiași trup, nația românească. *Pentru ca administrația țărilor locuite de Români să fie națională, este neapărat ca această administrație să poată apucà și conduce cu aceeași mâna toate puterile vii ale nației* [50].

Marele boier Rossetti Tețcanu, în scrisoarea lui catre *Steaua Dunărei,* explica astfel alipirea lui mai târzie la mișcarea unionista: ‹Dorința unirei, fiind pe atunci iscalita numai de boieri și de fiii acestora, pe cari eu, în

49. *Coup d'oeil sur le passé et le présent des Principautés Moldo-Valaques,* Paris, 1857. *Ibidem,* III, p. 271.

50. *Réorganisation des Provinces Danubiennes,* Paris 1856. *Ibidem,* III, p. 115.

www.dacoromanica.ro

împrejurarile cele mari naționale, pun cel mai mic temeiu, apoi m'am marginit a aștepta ca mai întâiu aceasta dorința sa câștige o formă națională» [51].

In sfârșit o ultima lucrare franceza, publicata sub pseudonimul de Sanejouand, apara cu mult avânt drepturile Principatelor și mai ales acel al unirei, cautând printr'un frumos apel la puteri, sa convinga pe fiecare, dupa alta struna și alte interese [52].

Nu numai barbații politici însa manifesteaza dorința lor dupa unirea Țărilor Române. Clerul iea și el o parte însemnatoare la aceasta mișcare. Așà arhiereul Neofit Scriban, profesor și rector al Seminarului Socola, în broșura lui *Unirea și neunirea Principatelor Române*, sfârșește caldurosul sau apel pentru înfrațire, prin cuvintele: între moarte și lumina, o Moldovo, alege! [53]. Tot așà și Melchisedec, rectorul Seminarului din Huși, în cuvântarea rostita la serbarea hramului Episcopiei Hușilor, spune, între alte multe frumoase lucruri, ca pentru Românii din Principate a sosit o epoca ce-i chiamă la unire. Aceasta este o dovada ca ei sunt pe calea progresului universal al omenirei; ca ei sunt chemați a se suì cu o treapta mai sus pe scara acestui progres veșnic, care este acea tainica scara pe care a vazut-o Iacov că uneà cerul cu pamântul și ca îngerii lui Dumnezeu se sueau și se pogorau pe dânsa [54]. Mitropolitul Sofronie Miclescu arată la început temeri în privirea unirei, care trebuind sa se faca sub un Principe strain, ar puteà periclità biserica ortodoxa; apoi se mai temeà și de desființarea Mitropoliei moldovene și reducerea ei la o simplă episcopie. Intr'o interesanta convorbire, Place demonstrându-i ca temerile sale erau neîntemeiate, Mitropolitul

51. Din 23 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 115.
52. *Les Principautés roumaines devant l'Europe*, 1856, Paris, reprodusă de *Acte și Documente*, III, p. 352 370.
53. Din 1856. *Ibidem*, III, p. 1—7.
54. Din Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 626—627. Locul raportat la p. 620.

www.dacoromanica.ro

care în inima lui era pentru unire, devenì unul din sprijinitorii ei cei mai de seama [55].

Dându-se un banchet la via lui M. Kogalniceanu, pentru a se sarbatorì reîntoarcerea în țara a capitanului Filipescu care fusese trimis în surgun de Ruși, pentru ca avuse nespusa îndrazneala de a se opune la luarea oștirei moldovene cu ei în Rusia, când se retrasesera din Principate în 1853, Kogalniceanu închina un pahar pentru unire [56].

Și poeții se pun în rând pentru a proslavì marele evenement. In afară de Dimitrie Ralet care scrie un fel de cronica rimata a întâmplarilor zilei, gasim pe T. Porfiriu publicând poezia *Crezul meu*, pe A. Donici fabula *Vaporul și calul* și pe V. Alecsandri dialogul politic *Tândală și Păcală*, în care pune fața în față pe un prieten al unirei cu un protivnic al ei, din care cel dintâi izbutește la sfârșit sa convinga pe cel de al doilea despre binefacerile unirei și, prinzându-se la joc, cânta *Hora unirei*, una din cele mai frumoase inspirații ale marelui poet al neamului românesc, în care Alecsandri a turnat bucuria Românilnr în versuri nepieritoare, menite a fi îmbinate cu acordurile muzicei și cu saltul picioarelor [57].

In Muntenia principele Știrbeiu lucreaza și el tot în interesul unirei. El protesteaza întâi contra tendinței Porței de a legà tot mai strâns Principatele de Imperiul Otoman, spunând, ca orice lovitura data spre a ferecà lanțul care leagă aceste nenorocite țari de Turcia, va aveà drept rezultat a le aruncà în brațele Rusiei . Știrbeiu sprijine și el unirea prin doua memorii, unul din 1854 catre cabinetul vienez, altul din 24 Ianuarie 1856 catre

55. Place c. Walewsky, 22 Iunie. *Ibidem*, III, p. 554. Părerea că mitropolia Moldovei trebueà redusă la o episcopie, fusese susținută de N. Crețulescu in același memoriu c. Thouvenel, în care el sprijine și Bucureștii de capitală. *Ibidem*, III, p. 727. Comp. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 553.

56. Din 3 Iunie 1855. *Ibidem*, III, p. 497. Asupra faptei sărbătoritu'ui vezi darea de seamă din Gazeta de Moldova. *Ibidem*. III, p. 506.

57. Reproduse aceste poezii. *Ibidem*, III, p. 274, 574, 585, 613 și 615.

www.dacoromanica.ro

cel francez, în care el susține și nevoia punerei țărei unite sub o Dinastie europeană [58].

Și Muntenii publica mai multe scrieri cari pun pe de o parte în lumina folosul unirei, și pe de alta dovedesc dreptul Românilor de a cere contopirea vieței lor. Așà Vasile Boerescu, în broșura lui franceză, tiparita în Paris, *România după tratatul de Paris*, constată ca unirea este poporana, mai ales fiindca nevoia ei e viu simțita de starea a treia [59]. Aceasta lucrare este în deobște un puternic studiu asupra dreptului public al Românilor din acele timpuri, în care autorul cere, pentru prefacerea în bine a vieței românești, unirea Principatelor, Principe strain ereditar, suveranitatea launtrica a poporului și mai multe principii constituționale. I. C. Bratianu, în *Memoriul său asupra situației Moldo-Valahici după tratatul de Paris*, publicat de asemenea în franțuzește, dupa ce stabilește, la rândul lui, dreptul de unire al Principatelor, analizeaza și critica cu mult temeiu dispozițiile electorale ale firmanului de convocare a Divanurilor ad-hoc; protesteaza apoi contra regimului firmanelor introdus de Turcia dela 1856 încoace, din cari unul desființase libertatea presei cea harazita de Grigore Ghica. Bratianu sfârșește studiul sau cu cuvintele calde: Am început lupta, când atot puternicia Rusiei facea pe mai mulți dintre noi sa se îndoeasca de putința izbânzei. Cum am stà oare la îndoeală de a o urmarì astazi, când Rusia nu mai poate înșelà pe nimeni cu puterea ei, și când regii înșuși au fost nevoiți, prin taria lucrurilor, de a se face aparatorii neatârnarei noastre? Nu! nimic nu va puteà oprì avântul nostru! Am repurtat pănà acuma o mare victorie. Europa a recunoscut sa suntem un popor de 10.000.000 de oameni, menit a luptà și a triumfà prin libertate. Locul nostru este însemnat printre na-

58. *Memoriul Principelui Știrbeiu asupra Protocolului Conferințelor din Constantinopole.* Fevruarie 1856. *Ibidem*, II, p. 963. C. Hurmuzaki și Ioan Maiorescu, *Desvoltarea drepturilor Principatelor*, 1857. *Ibidem*. III, p. 206, nota.

59. *La Roumanie après le traité de Paris. Ibidem*, III, p. 13-113.

www.dacoromanica.ro

țiile cari alcatuesc republica europeana. Avem datoria a'l cucerì» [60].

Altă broșura a unui Român din București, întitulata: *O aruncătură de ochi asupra unirei Principatelor Române*, după o înfocată apărare a drepturilor Românilor, arata ca unirea e «mântuirea proprietatei, desmorțirea și învierea industriei, zborul învațaturei, ridicarea miliției la adevarata ei însemnătate, înnalțarea clerului la cuvenita lui vrednicie și îmbunatațirea soartei slujbașilor . Toate aceste erau exagerari, de oarece nu aveau nevoie de unire pentru a se înfăptuì, precum pe de alta parte nu puteau izvorì din simplul fapt al unirei, fara alte silinți corespunzătoare. Dar orice mișcare sentimentala trebue sa aiba și depășirile ei [61]. Tot atunci Francezul Vaillant, fost profesor la Sf. Sava în București, publica un fel de proclamație, în care înșira drepturile Românilor, în 31 de punte, și sfârșește lunga lui enumerare prin un frumos apel la lupta pentru izbânda [62]. Mai amintim și pe cea mai elocventa pledoarie pentru drepturile poporului român, cele atât de adânc încalcate și cari cu atâta greu își faceau iar cale la lumina zilei: scrisorile lui Dimitrie Bratianu asupra circularei Porței din 31 Iulie, în care el spune: Odata ce s'a dovedit ca unirea Principatelor este un lucru cu desavârșire legiuit, și ca ea nu vatăma drepturile nici unei puteri, s'ar pareà ca diplomația trebue sa fie mulțămita. Dar fiindcă se cere ca Principatele sa arate și foloasele ce le așteaptă dela unire, fiindca se cere a se ști pentru ce noi Românii ținem la aceasta unire, le-o voiu spune: Noi voim unirea pentruca suntem același popor, omogen, identic, ca nici un alt popor al pământului; pentruca avem aceeași obârșie, același nume, aceeași limba, aceeași religie, ace-

60. *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie après le traité de Paris*, 1857. *Ibidem*, III, p 129—179 (vezi p. 164 și 179).
61. Din 1857. *Ibidem*, III, p. 288—341. Locul reprodus se află la p. 297.
62. Anexat la o depeșă a lui Thouvenel c. Walewsky, 6 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 608 - 610.

www.dacoromanica.ro

leași tradiții, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași moravuri, aceleași așezaminte, aceleași legi și obiceiuri, aceleași regulamente administrative, aceleași nazuinți, aceleași interese, aceleași nevoi de întimpinat și aceleași speranțe ce ne leagana sufletul, aceleași meniri de îndeplinit; pentruca nici un hotar nu ne desparte; pentruca totul ne apropie și nimic nu ne deosebește, afara doară de reaua voința a acelora cari voiesc sa ne vada desuniți și slabi, pentru a face din noi o treapta spre cucerirea Imparației Otomane [63].

In sfârșit sa nu uitam o scriere eminenta care apara toate interesele poporului român; acea datorita conlucrarei unui Moldovan, C. Hurmuzaki, și a unui Transilvanean din Muntenia, Ioan Maiorescu, sub titlul *Desvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma tractatului de Paris.* tiparita la Bruxelles în 1857. In ea autorii arata întâiu importanța Principatelor din punct de vedere politic, ca bariera cu putința între Rusia și Turcia, apoi din cel comercial ca așezata la gurile Dunarei; pun în lumina adevarata raporturile ce exista între Principate și Poarta Otomană, protestând contra numirei unor Caimacami individuali, în despretul chiar al dispozițiilor Regulamentului Organic. Broșura cauta sa lovească și în Turcia prin analogia ce o stabilește între Poarta care doar nu-și pierduse suveranitatea prin faptul ca se pusese sub protecția Europei, întocmai cum nu și-o pierduse Țarile Române punându-se sub acea a Turciei . Dupa ce limpezesc în toate amaruntimile situația Țarilor Române fața cu Poarta, autorii trec la analiza dorinților Principatelor asupra reconstituirei lor politice, combatând mai ales parerea ca Românii, ca unii ce sunt de o religie cu Rușii, se vor plecà, fiind uniți în partea acestora, dovedind cu toata istoria anterioara frica Românilor de Muscali și antipatia lor pentru ei. Dupa aceea autorii cerceteaza: 1) daca Principatele au

63. Din 31 Aug. 1856. *Ibidem,* III, p. 764.

www.dacoromanica.ro

dreptul de a se unì într'un singur Stat; 2) daca Poarta are dreptul de a se opune unei atari nazuinți; 3) daca unirea este în folosul Principatelor; 4) daca este în interesul Europei. Trec apoi la analiza chestiei neutralitații și la acea a ereditații. Nu spun însa nimic asupra Principelui strain, pe care par a nu'l socotì neaparat pentru regenerarea politica a poporului român; caci autorii rezuma în chipul urmator cererile lor de reforma: *Uniunea Principatelor, neutralitatea noului Stat român și restaurarea principiului de sucesiune ereditară pentru Domn»* [64].

Mai gasim o îndoeala asupra foloaselor ce le-ar aduce un Principe strain, în *Proiectul de o formula a dorințelor României* a logofatului Vasile Ghica care spune, ca cu toate ca poporul român nu-și ascunde neajunsurile probabile ce ar întovarași alegerea unui Domn pamântean și *primejdia sigura de a primì pe un Principe de rasă straina și care nu ar aveà simpatiile lui,* pe atâta el dorește a șterge pentru totdeauna linia maestrita de despartire între Moldoveni și Munteni [65]. Principele strain este bine înțeles combatut cu mai multa staruință de N. Istrati, acel ce combateà și unirea, în scrierea lui *Asupra puterei legiu toare și privilegiile Principatelor Moldo-Române* [66].

Aceasta neîncetata frământare a minței trebueà sa adune tot mai multe convingeri în jurul marei idei, și ne trage rândul să aratam elementele sociale din cari se alcătueà partidul unirei, însemnând chiar individual pe conducatori; caci fara aceștia nici o mișcare nu este cu putința în sinul societaților. Orice s'ar zice de rolul masselor, și oricât de însemnat ar fi el în mersul trebilor, aceste masse ar rămâneà nemișcate sau ar bâjbâì

64. Reprodusă în *Acte și Documente,* III, p. 179 218 Locul citat la p. 216.
65. *Ibidem,* III, p. 440.
66. *Sur le pouvoir législatif et les privilèges des Principautés Moldo-Roumaines,* 1856. *Ibidem,* p. 145 147.

www.dacoromanica.ro

în întunerec, fără faclele minților mai luminate ce se pun în fruntea lor. De aceea în capul unei societăți este de nevoie un președinte sau un director; în capul unei armate, un general; în al unei corporații, un staroste; în al unui partid un șef. Se înțelege ca cercetând elementele alcatuitoare ale partidului unionist, se vor alege dela sine acele ce'i erau protivnice și cari sprijineau stăruirea Țarilor Române în viața lor despărțita de pănă acuma.

In Muntenia toata lumea erà pentru unire, întrucât, cum am luat'o aminte, ea veneà în folosul acestei țari, și rari numai erau acei ce nu voiau sa o primeasca. Unul din aceștia erà maiorul Papazoglu care însereaza în *Vestitorul*, organ semi-oficial al guvernului, un articol privitor la *Sâmbăta Moșilor* aratând, după istoricul Grec Fotino, ca aceasta serbare fusese instituita de Mateiu Basarab în amintirea victoriei repurtate de el asupra lui Vasile Lupu, ci cere ca să se ridice un monument în acea câmpie glorioasa, spre veșnica pomenire a învingatorului. Separatistul moldovean, de altfel marele inițiator al regenerarei culturale a Moldovei, Gh. Asaki, reproduce întregul articol al lui Papazoglu, nu numai în românește, ci și în traducere franceză; însa pentru a raspunde pe aceeași tema gazetarului muntean, Asaki propune «sa se neutralizeze simțimântul de umilire pe care monumentul valah l'ar inspirà Moldovenilor, ridicând un altul lui Ștefan cel Mare, biruitorul Muntenilor [67]. Alți separatiști munteni combateau unirea pe motivul ca «sa nu fie concurați, în posturile lor, de mai numerosii boieri moldoveni [68]. Dar la atâta se mărgineau în Muntenia încercarile de a combate unirea care, în ochii tuturor și mai ales în ai Bucureștenilor, trebueà sa le aducă mana și bogația, prin concentrarea, în orașul lor, a întregei vieți a poporului român din ambele Principate.

67. Corespondența din Iași c. *l'Etoile du Danube* din 24 Iunie, *Ibidem*, III, p. 948.

68 Corespondența în București a lui Bois le Comte din 1834, reprodusă de *Moniteur Universel*, 18 Sept. 1856. *Ibidem*, III, p. 828.

www.dacoromanica.ro

Cu totul altfel în Moldova. Aici unirea puteà devenì amenințătoare pentru starea oamenilor, mai ales pentru acea a Ieșenilor, și trebueà deci mult încordată struna patriotică, pentru ca sunetul ei să acopere pe acel al interesului personal. Unirea se arătà deci în Moldova mai mult ca o jertfa în folosul neamului, decât ca un câștig pentru țara însași. Cu toate aceste, prin un fenomen greu de înțeles, dar care totuși se repeta în rari răstimpuri în sinul societaților menite spre propașire, instinctul de pastrare al neamului rapuse pe al păstrarei individuale, și nu numai Moldova, dar și Iașul, fură cuprinși de o înflacărare neoprită pentru ideea unirei, care puse stapânire pe cele mai multe minți ce se înălțau macar cât de puțin peste nivelul zilnicei existenți.

Partidul unirei aduna în sinul lui toate elementele, înmanunchiază în el toate cugetele și încoardă toate voințele, spre a puteà ajunge ținta mult dorita, și aceasta adunare, înmanunchiare și încordare erà de nevoie, de oarece nici odată poate o cauza mai dreapta nu a avut de luptat cu mai multă racredința, rautate și manopere ascunse, decât cea aparată de mica și slaba Moldovă, contra unor uriași ce voiau să'i înnabușe glasul.

Inainte însă de a expune lupta omerica purtata de un popor întreg, în numele dreptului, contra interesului celor puternici, sa trecem în revistă oștirea ce erà dusă în crâncena batălie.

Câtva timp dupa subsemnarea tractatului de Paris, în 30 Martie 1856, se înființeaza în Iași comitetul unirei în ziua de 21 Maiu (6 Iunie) 1856, care pune în programul sau, ca idei de sprijinit: unirea Țarilor Române sub un Principe strain dintr'o familie domnitoare europeana, afarà de dinastiile statelor marginașe; guvernul provizor să fie alcatuit din cei trei mari dregători prevăzuți de Regulamentul Organic; sa se iea masurile cele mai active de propaganda prin țara și să se alcătuiască un proiect de lege electorala la Divanul ad hoc, pentru ca în cazul când comitetul ar fi consultat

www.dacoromanica.ro

asupra acestei materii, el să nu se afle nepregătit. Mai adaoge și cererea, cam stranie a unei capitale noue în centrul țărei, mai mult pentru a stânge para invidiei contra Bucureștilor, decât pentru a scăpà perspectiva ce așteptà Iașul. Această decizie este subsemnată numai de boierii mari, cei mai mulți ieșeni, și anume: Ștefan Catargiu, P. Mavrogheni, Lățescu, Leon Ghica, Constantin Ghica, Iancu Ghica, Alexandru Ghica, Alexandru Catargiu, C. Rolla, C. Hurmuzaki, N. Sutu, D. Ralet, C. Negri, M. Kogălniceanu, I. Pisoschi, V. Alecsandri și A. Panu [69].

In 11 Iunie comitetul este sporit la numarul de 180 de membri, luați din întreaga clasă luminată a poporului moldovan: mai toți boierii cei mari, mulți boieri mici și mai mulți încă oameni din popor, din cari cităm la întâmplare pe: T. Codrescu, I. Holban, D. Gusti, I. Codrescu, Vasile Baltă, I. Agarici, C. Corjescu, Economul Ion Bobulescu, I. Vârgolici, C. Kerniski, Scarlat Pastia, C. Bosie, G. Stihi, C. Teodorini, Neculai Ionescu, St. Darzeu, M. Balașescu, Anton Camban, St. Nei, Dim. Tacu, I. Macărescu, și Dr. Fătu [70].

Logăfătul G. Sturza dela Dulcești nefiind fața la alcătuirea celui dintâiu comitet, cere prin o scrisoare să'l privească și pe el ca membru, spunând în ea, că blăstămată și fără cuget și netrebnică zidire va fi acela care, și în minutele aceste scumpe, va mai cugetà la interesul său particular» [71]. Județele trimit unul după altul *acte de adeziune* către comitetul ieșan. Cel din *Bacău* este subsemnat de boierii cei mari ai ținutului: Rosetti Tețcanu și alți Rosetti, Aga C. Biberi, A. Docan, de un mare număr de boieri mici: 8 sărdari, 4 spătari, 2 cluceri, 3 căminari, 8 pitari, 2 jitniceri, 2 șatrari, și 1 sulger și mulți oameni neboieri. Unul din aceștia A.

69. *Ibidem*, III, p. 520—522.
70. *Ibidem*, III, p. 530—532, unde se află 171 de subsemnături, 9 fiind declarate nedescifrabile.
71. Din 9 Iunie. *Ibidem*, III, p. 527.

www.dacoromanica.ro

Gheorghiu adaoge după subsemnătura lui: unirea, unirea și iar unirea , iar altul, D. Lupu: unirea e dorința poporului romăm și pe ea o dorim ». Actul de adeziune din Bacau însa cere ca Prințul strain sa fie de origine latină» [72].

Actul de adeziune din *Dorohoi* este subsemnat de marele boier Dim. Ghica logofăt și apoi de vreo 30 de boieri mici și de mai bine de 60 de oameni din popor. El întărește cererea facută prin programul comitetului, anume ca sa fie «o capitală nouă așezata în centrul țarei» [73].

Din județul *Neamț* vine de asemenea un act de adeziune în care subsemnară pe lângă marele boier I. G. Cantacuzino, vreo 60 de boieri mici și vreo 40 de oameni neboieri și toți calugării dela manastirea Neamțului, în frunte cu starețul Dionisie. Cererile sunt și în el unirea sub un Domn strain și o noua capitala [74].

Cu același text ca și actul de adeziune al județului Neamțu, este și aceleal județul *Roman*, subsemnat de Episcopul Nectarie, de arhimandritul Bartolomeu, de marii boierii Gheorghe Sturza logofat, G. Ghica și Scarlat Vârnav, de vreo 40 de boieri mici și vreo 20 de oameni din popor [75].

Actul de adeziune al județului *Tutova* este mult mai bogat în subsemnari, cuprinzând afară de ale boierilor mari M. Costache, C. Sturza, Aga Costin și I. Miclescu, înca peste 60 de boieri mici și vreo 80 de oameni nebnieri [76].

Din *Tecuci* s'a păstrat numai scrisoarea colonelului I. Frunza, prin care se rostește pentru unire [77].

Din județul *Putna* vine însă o foarte bogata împartășire, subsemnată de mai mult de 200 de persoane, toate dintre boierii mici și neboieri, repetând fără schim-

72. Din 22 Iunie. *Ibidem*, III, p. 545.
73. Din 23 Iunie. *Ibidem*, III, p. 547.
74. Din 22 Iunie. *Ibidem*, III, p. 548.
75. Din 23 Iunie. *Ibidem*, I I, p. 552.
76. Din 22 Iunie. *Ibidem*, III, p. 553.
77. Din 23 Iunie. *Ibidem*, III, p. 558.

www.dacoromanica.ro

bare dorințile însemnate în programa comitetului din Iași [78].

Actul de adeziune din județul *Fălciu* este subscris de patru boieri mari, Aga D. Catargiu, N. Catargiu, N. Costache și I. Ralet, vreo 70 de boieri mici și vreo 80 de neboieri [79].

Cel din județul *Botoșani* este subsemnat de 7 boieri mari, din cari patru membri ai familiei Cananău, apoi Miclescu, Aga Grigoriu, și Aga Jianu, și un numar însemnat de boieri mici și de neboieri [80].

Din *Fălticeni* vin doua acte, unul din partea locuitorilor orașului, celalt din partea celor din județ. Boierii mari sunt V. Millo, Vasile Canta, Aga Al. Botez.; din cei mici, în număr de vreo 30, însemnam pe Mateiu Ganea paharnic și vreo 30 de neboieri [81].

Floarea deci a Moldovei, oamenii mai cu vaza, mai avuți, mai luminați, atât cei din Iași cât și cei din județ sprijineau ideea unirei. Fața cu aceasta aproape unanimitate a clasei mai culte din popor, reprezentanții separatismului erau foarte rari. Și lucru curios, mai multe din numele ce le gasim în rândurile lor începuse prin a fi unioniste, pentru a trece apoi, bine înțeles nu fără pricina, la separatismu. Așà gasim bunăoară pe separatiștii de mai târziu Alecu Millo vornicul, N. Docan, N. Mavrocordato, Dimitrie Cornea și chiar Neculai Istrati la început subsemnați fie în actele de adeziune, fie în cererea îndreptată catre Domnitorul Ghica, prin care protesteaza contra conferințelor de Constantinopole *cerând unirea cu Principele strain* [82]. De asemenea și Vasile Ghica pe care l-am vazut pledând cu așà înfocare pentru unire, îl vom gasì primind Ministerul Justiției sub

78. Din 30 Innie. *Ibidem*, III, p. 580.
79. Din 2 Iulie. *Ibidem*, III, p. 587.
80. Din 4 Iulie. *Ibidem*, III, p. 596.
81. Ambele din 9 Iulie. *Ibidem*, III, p. 616 și 617. Vor fi venit fără îndoeală acte de adeziune și din partea celorlalte județe; dar ele s'au rătăcit și nu sunt conținute în bogata publicație a *Actelor privitoare la Regenerarea Românieĭ*, pe care se întemeiază expunerea.
82. Vezi această cerere din 28 Fevruarie 1856. *Ibidem*, III, p. 427.

www.dacoromanica.ro

Vogoride și trecând apoi la cel de Interne, de unde se puteà mai bine gâtuì unirea.

Dupa cum se vede și precum o vedeau și oamenii timpului, partidul anti-unionist era mult mai puțin numeros decum se credeà [83]. De aceea și fața cu numeroasele alipiri catre unire, gasim în namolul de acte asupra acestor evenemente, numai o singura petiție a separatiștilor din Bârlad adresata Sultanului, în care spun ca deși au subsemnat pentru unire, dar au facut aceasta numai sub amenințarile guvernului precedent (Grig. Ghica) [84].

Care erà ținuta țaranilor, a clasei calei mai numeroase a poporului în chestia unirei? Ei nu se rosteau nici într'un fel, pentruca nu pricepeau însemnatatea lucrului.

Aici stă deosebirea între rasunetul revoluției din 1848 în Muntenia, care putem zice ca latise ideile ce sprijineau mișcarea pâna în straturile cele mai adânci ale poporului, pe când partidul unirei trebuì să se margineascâ numai la patura suprapusa a orașelor. Și este lesne de înțeles de unde proveneà aceasta deosebire. Revoluția din 1848 în Muntenia atinsese un interes real, simțit al țaranimei, care o usturà și o înjunghià și pe care deci puteà sa-l patrunda: desființarea clacei și darea unui petec de pamânt în proprietatea țaranului. Pentru acest interes, țăranimea trebueà sa se scoale. Numai în mințile mai luminate se îmbinà acest interes nemijlocit cu ridicarea starei obștești a țărei. Mințile țaranilor, în orizonul lor cel îngust, nu puteau vedeà soarele răsarind dupa dealuri. In întrebarea unirei însă, lucrul de căpetenie erà tocmai acel soare pe carę pentru a'l vedeà, erà de nevoie ca acei ce eraú să se bucure de lumina și de caldura lui, sa iasa din vizuina rece și intunecoasa în care sufletele lor putrezeau de atâta timp. Aceasta însă nu o puteau face țăranii cei lipsiți,

83. Place c. Walewsky, 24 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 706.
84. Din 19 Aug. 1856. *Ibidem*, III, p. 775.

www.dacoromanica.ro

nu numai de cultură, dar și de binefacerile unei vieți omenești [85].

Partidul unirei în luptă. — Am spus ca, pentru a aduce la îndeplinire ideea în jurul căreia se închegase partidul unirei, el trebueà să ducă o lupta apriga împotriva dușmanilor acestei alcătuiri politice, dușmani constituiți mai ales din puterile protivnice ei și cari se ajutau de elementele launtrice, pentru a repurtà izbânda.

Puterile europene ce se împotriveau unirei erau, în întâiul loc, Turcia și Austria cari aveau interes ca aceasta întarire a organismului românesc să nu se îndeplinească. Catre ele se alipise însă și Anglia, de îndata ce această putere vazuse că Rusia sprijineà unirea, căci ea banueà că, în acest sprijin, Rusia planueà o lovitură ascunsa contra Imparăției Otomane.

Puterile dușmane unirei se gândiseră cu drept cuvânt, că ele trebuiau sa se silească a împiedicà rostirea dorințelor pentru unire, numai în Moldova, fiindcă după cum am vazut, raspingerea acestei combinari politice erà destul de firesc lucru a fi așteptata dela țara ce erà sa se piarda prin ea.

De Muntenia ele puteau sa nu se preocupe; căci o dorința a unirei din partea țarei ce erà sa tragă un folos, nu puteà fi împiedicata, și ar fi fost a se da prea pe fața uneltirile puse în lucrare, daca și Muntenia s'ar fi rostit contra unirei. Dar puterile protivnice nici nu aveau nevoie ca unirea sa fie respinsă de ambele țări; caci fiind vorba de a se cunoaște dacă contopirea erà dorită, erà neaparat ca voințele *amândurora* sa se întâlnească, și refuzul uneia din țari erà îndestulator pentru a face să cadă combinația planuita.

85. „Les paysans, denués de toute éducat on politique, livrés à l'omnipotence des sous-administrateurs (privighitori), habitués à obéir à tous les ordres du gouvernement, étaient en effet, par leur nombre, uu moyen des plus efficaces pour organiser une manifestation contre l'Union". Art. din *l'Etoile du Danube,* 8 Ianuarie 1857. *Ibidem,* III, p. 1034.

www.dacoromanica.ro

De aceea și toate silințele pentru a împiedicà rostirea dorinței de unire se concentreaza asupra Moldovei, și lupta partidului unionist pentru izbânda înfrățirei este dată numai în această țara. Asupra ei căzù tot greul frământarilor; ei i se cuvine însa și cununa de lauri pentru izbânda dobândită.

Austria și Turcia aveau la îndemâna cele mai puternice mijloace, pentru a înnăbuși rostirea dorinței de unire din partea Moldovei. Cea dintâi ocupase Principatele cu armatele ei, dupa retragerea Rușilor catre Crimeea cea atacată de aliați în 1853, și se înțelege cât de greu cadeà în cumpana prezența baionetelor austriace în o țara ce trebueà să dea un vot protivnic dorințelor habsburgice. Ocupația se facuse în 1854 în toiul razboiului, și avuse de cauza, sau mai bine de pretext, împiedicarea Rușilor de a reocupà iarași Țarile Române, fiind deci facuta chip în folosul aliaților [86].

Dar razboiul se sfârșise, și în 30 Martie 1856 se încheiase tratatul de Paris. Trupele aliate părasisera curând dupa aceea Rusia; dar Austriacii nu se gândiaù a ieși din Principate.

Ei pretextau ca nu pot sa o facă, pană nu vor vedeà sfârșită delimitarea Basarabiei retrocedata de Congresul din Paris, după stăruințele ei. Comisia europeana ce trebueà sa privigheze lucrarile Divanurilor ad-hoc, având însa a se întruni în București, delegații Rusiei nu voesc să vină acì, înainte ca Austriacii sa fi deșertat Principatele. Deabià către jumatatea lui Martie 1857 Austria nemai putând iscodì nimic, este nevoită să'și retraga oștirile din Țarile Române [87].

Lupta între cele două partide, unioniștii sprijiniți numai de Franția și anume prin autoritatea sa morală, dar având pentru ei convingerea puternică în dreptatea

86. Sanejouand, *Les Principautès roumaines devant l'Europe. Ibidem* III, p. 363. Convenția între Turcia și Austria, pentru ca această din urmă să ocupe Principatele, din 14 Iunie 1854. *Ibidem*, II, p. 484. La 13 Sept. generalul austriac Coronini erà acum în București. *Ibidem*, IV, p. 98.

www.dacoromanica.ro

cauzei ce susțineau, și separatiștii fara mulți împartașitori în țara, dar tari prin sprijinul armatei austriace, acel al Turcilor și întregul aparat ocârmuitor al țarei, pus la îndemâna Caimacamului, înfățișează doua perioade în a ei desfașurare: întâia este cea pregătitoare, urmărita pe timpul ocupației austriace și a Căimăcămiei lui *Toderița Balș* dela 15 Iulie 1856 pâna la Martie 1857, și a doua dupa retragerea trupelor austriace, care începe după moartea lui Toderiță Balș[88], sub Caimacamia lui *Neculai Vogoride*, dela Martie 1857 până la alegerea desavârșită a Divanurilor ad-hoc.

a) *Sub căimăcămia lui T. Balș.*—Incotrò erà sa tindă ocârmuirea lui T. Balș, se vede de pe împrejurarea, ca ceremonia instalărei lui în scaunul Caimăcămiei se face cu concursul oștirei austriace. T. Balș, având de ambele sale laturi pe generalii austriaci Gablentz și Resnicek, și urmat de mai mulți adiotanți și ofițeri ai armatei de ocupație, trece în revista trupele moldovenești[89]. Se dovedeà în destul, prin aceasta împărtășire a armatei austriace la afacerea absolut lăuntrica a învestirei autoritații supreme în Moldova, cine erà să fie adevaratul stăpân al țărei. Consulul V. Place se arata cu totul surprins de à vedeà trupele austriace luând parte, alaturea cu cele moldovenești, la sărbatorirea instalarei [90]. Cu toate acestea, Caimacamul, pentru a'și mascà purtarea, pune sara la luminație și un transparent care simbolizà unirea, prin doua femei ce se țineau de mâna. Tot Balș iea mai târziu inițiativa de a se ridicà un monument lui Ștefan cel Mare[91]. Tovarășa și îngăduitoarea

87. In ziua de 14 Martie părăsește ultimul corp de austriaci Moldova. Place c. Walewsky, 16 Martie 1857. *Ibidem*, IV, p. 98.

88. Firman pentru numirea lui Balș, de Caimacam, 15 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 648. Moartea lui Balș, 1 Martie 1857. *Ibidem*, III, p. 1164.

89. Buletinul săptămânal din *Steaua Dunărei*, 14 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 672.

90. Place c. Walewsky, 23 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 680.

91. Relaț'a Stelei Dunării din 23 Iulie 1857, *Ibidem*, III, p. 655. Jurnalul comitetului însărcinat cu ridicarea statuei, 18 Decemvrie 1856. *Ibidem*, III, p. 985.

www.dacoromanica.ro

Austriei în apasarea Moldovei, Turcia, pune îndată în lucru un nou soiu de autoritate asupra Principatului, impunându-i voința ei în afaceri cu totul lăuntrice, prin firmane trimise din Constantinopole. Prin unul, Sultanul revoaca concesia facuta unei companii franceze, pentru privilegiul plutirei pe Siret. Erà aceasta un semn al îndepărtarei Turciei de Franția care cu toate aceste îi scapase existența [92]. Pănа acolo mergeà sila ce o resimțeau Turcii pentru foasta lor aliata și patrona, ca cu prilejul trecerei unui pașa prin Iași, el viziteaza pe toți comisarii puterilor ce venisera aici spre a cercetà cum stau lucrurile cu dorința unirei. afara de comisarul francez, ceeace ambasadorul francez din Constantinopole nu lasa să treaca, ci aratând Vizirului purtarea necuviincioasa a pașei, acesta primește ordinul de a se întoarce îndata la Iași, din Basarabia unde trecuse, spre a săvârși și față cu comisarul francez datoria de politeța pe care lipsise sa o îndeplinească.

Alt firman anuleaza concesia unei bănci prusiene, de sigur din cauză ca și Prusia sprijineà unirea; al treilea suprima libertatea presei încuviințatà de Domnitorul Ghica, pentru a puteà, prin oprirea ziarelor ce sprijineau unirea, să înnăbușe parerile. Place observa asupra acestei întrebari, că ziarele au trebuit sa înceteze de a apăreà, așà că în momentul când țara are mai multa nevoie ne a fi luminata, toate organele cari sprijiniau unirea au fost silite a amuți. Ceea ce face aceasta tacere încă mai simțitoare este, că Gazeta oficiala (Gazeta Moldovei) continuă mereu articole contra unirei țarilor române» [93].

Prin un al patrulea firman în sfârșit, se oprește reîntrarea în țară a emigraților din 1848. Ambasadorul francez tăgăduеà în zadar în chipul cel mai formal,

92. Vezi o serie de acte începând dela 8 August 1856. *Ibidem*, III, p. 747 și urm.

93. Place c. Walewsky, 29 Sept. 1856. *Ibidem*, III, p. 851.

www.dacoromanica.ro

fața cu art. 23 al tratatului de Paris, dreptul de a anulà prin firmane măsuri de ocârmuire lăuntrica luate la București sau la Iași [94]. Poarta acuma nu mai asculta de Franția, ci de puterile acele ce bateau în struna ei, și cari cautau să împiedice unirea: Austria și Anglia. Ambasadorul francez se mira, însa fara temeiu, ca sfetnicii Sultanului nu au fost loviți de strania situație pe care și-o creeaza, prin alipirea lor de părerile cabinetului din Viena, și părasirea celorlalte puteri reprezentate la Congres, și mai ales a celor ce au combatut alaturea cu Turcii în contra Rusiei [95].

Caimacamul T. Balș schimba îndata pe dregatorii lui Ghica, punând în locul lor oameni cunoscuți pentru parerile lor împotriva unirei, cau câștigându-i contra ei, tocmai prin numire.

El luase în minister pe Neculai Vogoride care declarase lui Place, înca de pe când îl văzuse în Paris, că lucrà din partea Porței pentru a împiedecà unirea; apoi pe Neculai Istrati, cunoscutul teorician al separatismului, și pe Neculai Canta care faceà o opoziție pe fața ideei unirei [96]. Caimacamul destitue pe un cap pe toți dregatorii precum: directorii departamentelor, prefecții județelor, perceptorii darilor, cea mare parte din președinții și asesorii Divanului și ai tribunalului, capii jandarmeriei, toți subadministratorii plașilor, cari erau banuiți de a fi unioniști și îi înlocuește cu persoane aparținând vechiului partid rusesc și cari sunt totodată protivnicii unirei Principatelor [97]». Pentru a scapà

94. Thouvenel c. baronul de Prokesch, 8 Aug. 1856. *Ibidem*, III, p. 747.
95. Walewsky c. Thouvenel, 9 Aug. 1856. *Ibidem*, III, p. 749.
96. Place c. Walewsky 24 Dec. 1856 *Ibidem*, III, p. 997. In 28 Fevruarie 1856 Istrati subsemnase petiția pentru unire către domnitorul Ghica (Mai sus p. 335, nota 82. In depeșa lui Place c. Walewsky din 24 Dec. citată aici, se spune despre Istrati că ar fi „depuis *six mois* l'écrivain et le chef du parti séparatiste". El trecuse deci în tabă a anti-unionistă pe la Iulie 1856, când cu numirea lui Balș de Caimacam. Data lunară a scrierei *Chestia zilei* care erà din 1856, trebue să cadă tot pe atunci.
97. Thouvenel c. Walewsky, 13 Oct. 1856, și art. din *l'Etoile du Danube* 8 Ianuarie 1857. *Ibidem*, III, p. 876 și 1034.

www.dacoromanica.ro

de Divanul domnesc al caruia președinte era tocmai unionistul Vasile Sturza, dar pe care nu'l puteà destituì ca pe mulțimea tuturor dregătorilor, Balș întrebuințaza următoarea manoperă pentru a'l îndepărtà. Pune pe Neculai Canta ca, într'un proces al lui, sa'i dea o tânguire foarte ofensatoare contra Divanului, cerând garanție Caimacamului contra «nedreptaților *nerușinate* ale Divanului . Caimacamul, ca și când nu ar fi vazut insulta, recomanda petiția Divanului care își da dimisia în întregime. Neculai Canta este mulțamit de Balș pentru această faptă, prin luarea lui în Minister [98].

Pe lânga aceste masuri obștești luate de Caimacam contra unirei, prigonirile individuale plouau pe capul unioniștilor. Trei tineri sunt surguniți, pentruca își aratasera prea pe fața aplecarea lor pentru unire. Se violează domiciliul și se aresteaza alți doi tineri, Holban și Voinov, cari se întorceau dela o petrecere dela țara îmbracați în costum național. Colonelul Frunza este destituit din postul de comandant, pentruca se rostise în favoarea unirei [99]. Comandantul jandarmeriei ținutului Tecuciu, Diamandescu, este de asemene destituit. Muzica militară și chiar bandele de lăutari sunt împiedecate de a cântà *Hora unirei*; dialogul politic *Tandală și Păcala* al lui Alecsandri este oprit de a se mai jucà și câte alte masuri de acelaș fel [100].

Pentru a ilustrà și mai limpede ura contra unioniștilor, întâmplându-se sa moara Mihail Cantacuzino Pașcanu, partizan al unirei, în timpul ce el zăceà mort în casa lui, alăturea cu el Neculai Istrati dadeà un bal și se înveseleà cu muzici și lautari [101].

---

98. Place c. Walewsky, 29 Dec. 1856. *Ibidem*, III, p. 1008.

99. Mai sus p. 334, nota 77, actul de adeziune a lui Frunză către proclamația comitetului ieșan al unirei.

100. Art. din *L'Etoile du Danube*, 8 Ian. 1857. *Ibidem*, III, p. 1034. Gazeta *Steaua Dunărei*, oprită a mai ieșì la Iași, se strămută la Bruxela unde apare sub titlul *L'Etoile du Danube*, în limba franceză, sub direcția lui N. Ionescu.

101. Place c. Walewsky, 2 Martie 1857. *Ibidem*, III, p. 1169. Necrologul lui Pașcanu. *Ibidem*, p. 1053.

www.dacoromanica.ro

Dar Balș știeà din vremuri vechi, că numai cu slujbe, ori cât de mari ari ar fi ele, nu se răsbate la Constantinopole, și că inimile Turcilor nu se descuie decât cu chei de aur. El se împacase deci cu banchierii Zarifi și Vlastò din Constantinopole, ca sa trateze în numele sau cu Miniștrii Sultanului, asupra numirei lui la Gospodoratul Moldovei, însarcinând pe aceasta casa a merge pănă la 80.000 de galbeni (1.000.000 de lei noi), spre a obțineà domnia, și în caz de izbutire, Caimacamul se obligà a da zisei case, cu preț neînsemnat, în arendă, salinele și dreptul de exportare a cerealelor. Casa de banca îi raspunde ca și-a asigurat cooperarea ambasadorilor Franției (ceeace nu erà decât un sfruntat neadevar) și Angliei, și ca ea cauta deocamdata a procurà lui Balș Căimăcamia pentru 25.000 de galbeni. Balș îi raspunde ca va primì Caimacamia, adecă va da 25.000 de galbeni, numai daca i se va asigurà Domnia [102]. Mai la urma Balș se hotărăște a face jertfa cea mai mică, spre a pune mâna pe Căimăcamie, mijlocul cel mai sigur de a ajunge la Domnie.

Purtarea lui T. Balș în chestia unirei este pe deplin înțeleasa. Atât Austria cât și Turcia îi fagaduisera Domnia, în cazul bine înțeles când unirea nu s'ar înfaptuì [103], și pentru a înlaturà aceasta putința luptase din rasputeri Caimacamul Balș. El uitase însa sa se asigure și din partea morței, care venì sa-l umfle pe neașteptate, tocmai când erà să intre în toiul luptei celei mari: alegerile pentru Divanul ad-hoc.

b) *Sub căimăcămia lui N. Vogoride.* — La moartea lui T. Balș, partidul unionist cauta în zadar a face sa se orânduească Caimacamia de trei persoane prevăzuta de Regulamentul Organic, caci Turcii numesc pe Neculai Vogoride, un Grec pașă turcesc ce fusese împă-

102. V. Place c. Walewsky, 10 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 617.
103. Comp. Place c. Walewsky, 19 Iulie 1856, cu Place c. Thouvenel, 12 Dec. 1856. *Ibidem*, III, p. 680 și 970.

www.dacoromanica.ro

mântenit în Moldova, prin căsătoria lui cu fiica lui Costache Konaki. Acest nou agent al Porței și al Austriei înșală pe Francezi, prin o fagaduința iscalita, de purtare neutrala, în cauza unirei. Unioniștii însa care știeau cu cine aveau a face, rămasera înmărmuriți la vestea acestei numiri [104].

Venirea lui Vogoride în capul Moldovei se întâlnea cu trimiterea firmanului pentru alegerile Divanului ad-hoc și cu adunarea în București a Comisiei europene. Lupta cea hotarâtoare era să se încinga.

Vogoride începe prin a marginì îndatorirea pe care și-o luase catre consulul francez din Iași, interpretând astfel declarația lui scrisă: că va sprijinì *cu cumpătare* unirea, daca va dobândì convingerea ca aceasta combinație va fi sprijinita de Congres, după ce va fi fost votata de Divanuri [105]. Dar cum era cu putință sa obțina aceasta convingere, asupra unui act înca ascuns în tainele viitorului? Apoi împlinirea condiției impuse de Vogoride atârnà tocmai de sprijinul ce era sa'l dee el cauzei unirei, sau de împrotivirea ce era sa i-o arăte. Făgaduința Caimacamului ascundea deci un cerc vicios; era o îndatorire sofistică care nu'l legà la nimic.

Ministrul de interne rânduit de Vogoride, Neculai Canta, recunoscând însa, fața cu puternica mișcare din Moldova, că nu ar puteà luà îndatorirea de a face ca alegerile sa iasa contra unirei, schimba Ministerul lui, al Internelor, cu Costin Catargiu care iea asupra-și aceasta îndatorire [106].

Vogoride însceneaza mai multe uneltiri false contra ideei unirei. Așà el raspândește vestea, că unirea ar trebuì sa aiba de rezultat împărțirea pamânturilor, fiind

104. *L'Etoile du Danube*, 9 Martie 1857. *Ibidem*. IV, p. 7. Că Vogoride era pașă, vezi doleanța unioniștilor Moldovei c. Comisia din București, 30 Martie 1857. *Ibidem*, IV, p. 166.

105. Place c. Walewsky, 14 Martie 1857. *Ibidem*, IV, p. 48: „S'il obtenait la certitude que cette combinaison triomphera dans le congrès, après qu'elle aura été votée par les divans".

106. Place c. Thouvenel, 25 Martie 1857. *Ibidem*, IV, p. 131.

www.dacoromanica.ro

o reînnoire a mișcarei socialiste din 1848. Presa fiind încatușată, unioniștii nu puteau combate atari neadevăruri primejdioase, decât prin placarde litografiate și prin întruniri; dar și un mijloc și altul fu oprit de guvern ca ațițător al duhurilor. Guvernul anume susținea că trebue ferite alegerile de orice înriuriri sau uneltiri cari într'un duh exclusiv de partid, sunt de fire a aduce ratacirea și a amenința sinceritatea alegerilor [107].

După teoria constituționala a guvernului lui Vogoride, discuția teoretica, convingerea pe calea ideilor, se socoteà și ea uneltire primejdioasa.

Fiind însa ca unioniștii tot nu încetau de a lucrà, apoi arestul împrastiat cu mânoșie în dreapta și în stânga venì sa asigure înca și mai mult sinceritatea alegerilor . Pe lângă siluiri, guvernul întrebuința și ademenirea și favorurile nemeritate, pentru a îndemnà și mai mult elementele protivnice unirei.

Urmatoarea scrisoare a lui Costin Catargiu catre prefectul de Putna, care trebueà sa lucreze mai cu sălbaticie contra numeroșilor unjoniști din județul sau, este caracteristică în aceastá privire: Am vorbit E. S. Caimacamului, spune Ministrul prefectului sau, în favoarea fiului d-tale Mitica, spre a fi înnaintat la gradul de ofițer. Deși sunt încredințat ca nu face nimic și bate numai ulițele, d-tale însa nimic nu ți se poate refuzà [108]. Tot soiul de silnicii, batai, încalcari de domiciliu și perchiziții nelegale, destituiri din dregatorii, anulare de alegeri ale autoritaților rânduite pe aceasta cale, pâna ce ieșeau candidații placuți guvernului, și câte altele toate, sunt puse în lucrare în toate părțile țărei. Cu toate aceste prigoniri, partidul unionist se întareà, în loc de a da îndărat, și de aceea, lucru vrednic de însemnat, pe când acest partid erà organizat în comitete pe ca-

107. Incunoștiințarea Departamentului de Interne, 3 Aprilie 1857. *Ibidem*, IV, p. 216. Circularea lui Costin Catargi, 2 Aprilie. *Ibidem*, IV, p. 202.

108. Min. de Interne c. Iord. Pruncu, prefect de Putna, 13 Aprilie 1857. *Ibidem*, IV, p. 322.

www.dacoromanica.ro

lea privată, cel antiunionist nu lucrà în acelaşi chip, deoarece el partizani nu aveà decât pe agenţii ocârmuirei şi nu erà reprezentat decât de puterea acesteia, căptuşită cu acea a Turciei şi a Austriei [109]. Agenţii francezi, atât consulul din Iaşi cât şi membrul comisiei din Bucureşti şi ambasadorul din Constantinopole, înţelegând că, daca s'ar tolerà sistemul de intimidare urmat de guvernul lui Vogoride, cauza unirei ar fi nu numai compromisa ci chiar cu desavârşire pierdută, îşi dadeau toate silinţele pentru a pune în lumină cât se poate mai vie uneltirile Caimacamului, spre spre a silì pe Turcia a revenì la respectul stipulaţiilor tratatului de Paris [110]. Dar toate sforţările erau zadarnice. Poarta se prefaceà a fagăduì schimbarea sistemului, pe când în realitate ea erà aceea care întetèà pe Caimacam la cea mai strasnica încordare în combaterea unirei.

Unionistii banueau ca Vogoride lucrà dupa îndemnuri scrise ce îi soseau din partea agenţilor politicei turceşti, şi deci ei se gândiră a pune mâna pe corespondenţa cea tainica a Caimacamului. Ei câştigară pe o persoana din casa lui şi, platind-o bine (se spuneà cu 14.000 de galbeni), o ademenira sa fure scrisorile lui Vogoride. Aceste scrisori, toate în limba greaca, fură date publicităţei întaiu prin ziarul unionist din Bruxelles *l'Etoile du Danube*, de unde ele fura reproduse în mai multe ziare europene. Ele destainueau într'un chip neîndoelnic acţiunea rudeniilor lui Vogoride şi a autorităţilor turceşti, precum şi uneltirile Austriei în contra unirei. In ele tatal şi fratele Caimacamului îl îmbieau sa se poarte ca un protivnic hotarât al unirei care ruinând drepturile Moldovei, el nu ar trebuì niciodata sa consimtă ca, în timpul Caimacamiei lui, asemenea drepturi sa fie pierdute şi nimicite în favoarea Valahiei; că cele trei puteri

109. Place c. Walewsky, 5 Aprilie 1857. *Ibidem*, IV, p. 246: „D'un côté les comités unionistes, c'est à dire le pays; de l'autre le gouvernement ou pour mieux dire l'Autriche et la Turquie".

110. Thouvenel c. Walewsky, 6 Aprilie 1857. *Ibidem*, p. 256.

www.dacoromanica.ro

îi vor fi recunoscatoare dacă va izbuti ca Divanul Moldovei sa se rostească contra unirei; că sublima Poarta îi cere ca sa fie tare și neclintit, și că trebueà să'i apere interesele, pana când va puteà ea însăși să se declare pe fața contra unirei. Un agent al Porței, Fotiadi Bei, scrieà lui Vogoride, ca el sa lucreze fară vuet și fară a destainuì ca ar primì pentru aceasta instrucții dela Poarta». Și cu toate acestea, în momentul ce agentul Porței scrieà aceste lucruri Caimacamului, Marele Vizir «protestà ambasadorului francez *cu lacrimile în ochi* ca ar condamnà excesele lui Vogoride [111].

Principesa Vogoride, fiica lui Konaki, nu puteà însa îngaduì apriga harțueala pe care, după parerea ei, Ministrul de Interne o aplicà țărei, și ea cere dela barbatul ei înlaturarea lui din Minister, sub amenințarea despărțeniei de el, lucru de care Vogoride se temeà mai mult decât de acea de iubitul său Ministru [112].

Costin Catargiu fu înlaturat și înlocuit cu Vasile Ghica, fostul aprig unionist, dar care își vânduse convingerile pe blidul de linte [113]. Inlocuirea schimba însa numai persoana, nu și sistemul; ba noul venit dorind sa se recomande, îndruma o și mai aspra prigonire a unioniștilor, documentata prin acte de silnicie de o nemaipomenita sălbatacie, îndrăznind chiar a se napustì asupra capului bisericei, pe care voeà sa'l sileascà a destituì pe cei doi frați, arhimandriții Scriban, unioniști înfocați, din cari unul aparase chiar în scris sfânta pentru el cauza a unirei [114].

In o elocventa depeșa catre comitele de Walewsky, consulul francez din Iași arata, cum din organul Mitropolitului rasuna țipetul unui popor întreg ce se calca

111. Talleyrand c. Walewsky, 12 Iunie 1857. *Ibidem*, IV, p. 800. Vezi și *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, pag. 581 și urmare.

112. Asupra rolului soției lui Vogoride, vezi interesanta depeșă a lui Place c. Walewsky, 2 Maiu 1857. *Ibidem*, IV, p. 478.

113. A nu se amestecà V. Ghica cu V. Sturza care a fost și a rămas unionist până la sfârșit.

114. Vezi mai sus pag. 325, nota 53, scrierea arhim. Neofit Scriban.

www.dacoromanica.ro

și se ocarește, în despretul garanțiilor pe cari Europa i le-a dat, și acest țipet este cu atâta mai duios, cu cât este dat de un pastor obosit de vârsta, dar însuflețit de primejdia neamului sau. Dupa ce a siluit toate clasele societatei, ocârmuirea moldovenească ataca pe arhiereu, ultima și cea mai serioaza piedică. Nu se ataca atât prelatul, cât viitorul președinte al Divanului. Se tinde deci la rasturnarea operei a însuși Congresului» [115].

Cu toate apasarile însa, Vogoride simțeà ca nu va puteà zdrobì hidra unirei, a careia capete rasareau înșeptit la fiecare taiere. El se hotarî deci a le taeà pe toate deodata, și anume printr'un mijloc la care, daca s'ar fi gândit mai de demult, nici nu ar fi avut nevoie a mai întrebuințà și alte constrângeri.

Acest mijloc erà falșificarea listelor electorale.

Trebueà însa lucrat repede, caci Turcia aveà cel mai mare interes, ca «alegerile din Moldova sa se faca înnaintea celor din Muntenia, pentru ca un vot protivnic unirei sa vina din Iași sa loveasca cu stârpiciune votul ce se știeà bine ca erà cu neputința de împiedecat din partea Divanului valah [116]. Inscrierile în liste se și facura în mare graba și în chipul cel mai samavolnic, fara a se respectà nici prescrierile firmanului, nici starea corespunzătoare a alegatorilor. Singura norma de alegere erà plecarile unioniste sau anti-unioniste ale indivizilor. Se făcura nenumarate protestări din partea unioniștilor respinși sau trecuți cu vederea; dar judecarea protestelor urmând sa se faca de comitete alcatuite din organe de ale ocarmuirei, raspingerea erà totdeauna deslegarea ce se dadeà acestor tânguiri. Cele mai de multe ori protestul se restitueà fara nici o rezoluție, pentru ca sa nu aiba nici un mijloc de dovada ca a fost înaintat. Uneori se puneau pe acele protesturi rezoluții cu totul nehotarâte cari nu puteau fi controlate, precum bunaoara,

115. Place c. Walewsky, 7 Iunie 1857. *Ibidem*, IV, p. 747.
116. Talleyrand c Walewsky, 23 Iunie 1857 *Ibidem*, IV, p. 934.

www.dacoromanica.ro

că «cercetând reclamația cu luare aminte, a găsit'o neîndestulătoare în marginirea înaltului împărătesc firman [117]. Cât despre țarani, se tipăreau formulare în alb cari se umpleau cu numele delegaților plăcuți guvernului. Listele fusese alcătuite de N. Istrati, Costin Catargiu și de consulul austriac, Gödel de Lannoy, mai luând parte la ședințele în cari persoanele suspecte erau desbatute și N. Cantacuzino și uneori chiar Caimacamul. Multe informații le dobândise consulul austriac dela starostii lui din provincie. Place spune în prea interesanta depeșa, în care raportează aceste lucruri, că «Domnul Gödel a supraveghiat această lucrare până în ultimul moment, mergând adeseori la tipografia Statului, diriguită de Asaki, în timpul cât se tipareau listele, și acolo înca a mai facut stergeri» [118].

Rezultatele acestor operațiuni fură ca din 2.000 de proprietari mari ai Moldovei numai 750 fură înscriși în liste; din 20.000 de proprietari mici, numai 2.264; din vre-o 11.000 de negutitori și meseriași, fura înscriși numai 1.190, iar în tot cuprinsul Moldovei nu se găsiră din profesiile liberale: avocați, doctori, ingineri, arhitecți, mai mult de 11 persoane cu drepturi de alegători! Așà fiind, listele în total cuprindeau numai 4.215 nume, în loc de 40.000 cât ar fi trebuit să însumeze. Se făceà, nu e vorba, mare caz de cei 167.222 de țărani cari însa, fața cu modul cum li se luà votul, nu însemnau absolut nimic pentru rezultatul alegerilor.

Partidul unirei, scos din rabdare, erà cât pe ce să se dedee la vre-o mișcare violenta, lucru de care se temeà consulul Place care spune, într'o depeșă către Walewsky, ca «până acum poporul s'a mănținut în căile legale; dar cred că a ajuns la ultimele margini ale răbdarei, și daca se îngadue a se face alegerile în condițiile de față, nu mai răspund de liniștea publică» [119],

117. Reclamația lui Botez din 18 Iunie 1847. *Ibidem*, IV, p. 880.

118. Place c. Walewsky, in Iulie 1857. *Ibidem*, V, p. 36. Comp. corespondența din Iași către *L'Etoile de Danube*, 12 Iunie 1857. *Ibidem*, IV, p. 800.

119. Place c. Walewsky din 18 Iunie 1857. *Ibidem*, IV, p. 884.

www.dacoromanica.ro

Dar ar fi fost și mai rau pentru cauza unirei, dacă interveneà vreo rasvrătire; căci ea ar fi atras numai decât o ocupație a țărei care ar fi facut sa amuțeasca orice năzuință după unire.

Românii însă dadură dovada de o desavârșita înțelepciune, înghițindu'și amarul și pastrând liniștea în afară, când în sufletul lor clocoteà înverșunarea cea mai încordata. Ambasadorul Franției, văzând ca pe calea staruințelor nu poate ajunge la nimic, se hotarește sa apuce pe aceea a amenințarilor. Reșid Pașa marturisește atunci lui Thouvenel, ca el ar fi gata sa se retragă din vizirat, daca s'ar găsì în Turcia alt personaj care sa primească combinația unirei [120].

Tocmai pe atunci vine în sprijinul partizanilor unirei altă destainuire grava asupra Caimacamului, asemuitoare celei provenite din publicarea corespondenței lui secrete. Anume Alexandru Cuza, pârcalabul de Galați, unionist ramas încă în dregatorie, desgustàt de masurile nedrepte ale caror aplicare i se cereau necontenit, da o rasunatoare dimisie, în care arata toate manoperele ce le întrebuință guvernul pentru înnabușirea dorinței unirei [121].

Zdruncinata prin aceste lovituri, Turcia erà aproape sa cedeze și sa încuviințeze revizuirea listelor electorale, în care se concentrau acum cererile unioniștilor; dar sprijinită de Austria și mai ales de aliata Franției, Anglia, Turcia își revine în fire și mantinând listele cum erau făcute, ordonă lui Vogoride sa proceadă la alegeri. Dar chiar din cei înscriși pe lista, cei mai mulți cari aveau simpatii pentru unire, deși fusese priviți ca protivnici, nu ieau parte la vot. Se alege totuși un Divan ad hoc alcătuit numai din anti-unioniști. Atunci Thouvenel, ambasadorul Franției, precum și ai Prusiei, Rusiei și Sardiniei declară ca părasesc Constantinopolea, rupând re-

120. Outry c. Thouvenel, 14 Maiu, și Thouvenel c. Waiewsky, 14 Maiu 1857. *Ibidem*, IV, p. 610 și 581.

121. Din 6 Iulie 1857. *Ibidem*, V, p. 447.

www.dacoromanica.ro

lațiile diplomatice. Românii însa pe de alta parte nevoind cu nici un preț să desfacă chestia Principelui strain de aceea a unirei, Poarta se află în alternativa sau de a pierde prietenia a patru puteri, sau de a vedeà, dupa convingerea ei, România unită și apoi și Serbia desfacându-se de împărăție. Ea se hotărî deci a jertfi prietenia Franției și a celorlalte trei puteri și mențină refuzul anulărei alegerilor din Moldova.

Napoleon vazând ca din cauza Angliei nu poate înfrânge încăpățînarea Turciei, se înțelege cu regina Victoria la Osborne, renunțând la unirea totală a Țărilor Române și mulțamindu-se numai cu o unire vamala, militara și judecatoreasca; iar Anglia fagaduește în schimb Franției, pentru aceasta concesie la vederile ei, sa obțină dela Turci, ca o satisfacție morala pentru Franția, anularea alegerilor moldovene. Outry spuneà prea bine asupra acestei împăcari, că Franția câștigase forma, iar Anglia, Austria și Turcia fondul și ținta tuturor silințelor lor [122], ceeace va reeiesì mai limpede înca din Convenția de Paris.

In Moldova însa știrea, deocamdata nedeplina, avù un efect înnălțator. Vogoride fusese răpus; alegerile anulate și partidul unirei triumfase. Intr'adevar Caimacamul vazându-se desaprobat de înșiși stapânii pentru cari lucrase, își schimba cu totul purtarea, și din aprig dușman al unirei, devine un proteguitor nepartinitor al alegerilor. Rezultatul nouei rostiri a Moldovei da un Divan aproape în unanimitate pentru unire, și din care numai doi membri erau hotarît protivnicii ei. Vrednic de însemnat este, pentru a judecà sub ce presiune fusese ales Divanul cel amulat, că din el numai trei inși fura realeși în cel nou [123].

Se înțelege că lupta cea încordată, data de partidul unionist contra adversarilor săi a trebuit să'i închege

122. Ontry c. Thouvenel, 17 August. *Ibidem*, V, p. 474.
123. Place c. Walewsky, 22 Sept. 1857. *Ibidem*, V, p. 612.

www.dacoromanica.ro

din ce în ce mai mult rândurile, încât partidul unionist ieși din această luptă cu mult întărit. El însă aveà nevoie de aceasta întărire, întrucât desbaterile încinse în Divanul Moldovei erau să devină așà de amenințătoare, încât dacă partidul unirei nu ar fi fost așa de puternic chituit, prin apriga luptă susținuta de el, s'ar fi risipit — și Divanul ad-hoc al Moldovei, cu toate ca erà compus numai din partizanii unirei, ar fi putut da un vot protivnic idealului lor.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XIV

PARTIDELE POLITICE ÎN SINUL DIVANURILOR AD-HOC

Unirea reîntregise iarăși partidul național. Nu era vorba, în realizarea acestui ideal, de o luptă de clase, în care să se poată ivì tendințì liberale sau reacționare. Cum am văzut, anti-unioniștii nici nu alcătueau un partid politic. Erau numai oameni alipiți prin interesul lor individual, de Căimăcami sau de puterile dușmane unirei, încât ei erau sprijinitorii intereselor străine. Unioniștii apoi deși erau despărțiți în tabere neprietene prin deosebirea de concepții sau de interese sociale, căutau să înnabușe aceste deosebiri, pentru a mântuì principiul cel mare al unireì care precumpeneà așà de puternic pe toate celelalte, încât ele amuțiră sub vajnica lui presiune [1]. „Aproape toată boierimea cea mare și cea mică, deci toată clasa privilegiată, negutitorii și meșterii, profesiile liberale și în deobștie proprietarii erau pentru unire, și dacă o parte din proprietari și mai ales din boierii mari împărtașeau alte vederi asupra reformelor launtrice, decât sprijinitorii claselor ru-

1. Victor Place c. Walewsky, 5 Oct 1857. *Ibidem*, V, p. 693: „Cette grande idée de l'union domine les autres préoccupations".

www.dacoromanica.ro

rale, aceasta deosebire de principii nu-i împiedică pe toți de a cere delaolaltă unirea Țărilor Române [2].

Și într'adevăr ce aveà a face interesul de clasă față cu acel al unirei? Românii doreau contopirea țărilor lor pentru a'și întări neamul, lasând ca în organismul așà consolidat să se iee apoi la ceartă dela întocmirile vieței sociale. «Să ne unim întâi, și de acolo vom vedeà ce este de făcut; caci atunci întăriți în afară, vom puteà desbate în de noi interesele noastre, iar nu dupa voințele altora. Aceasta erà gândirea de temelie atât a celor cu plecări liberale cât și a celor ce țineau la vechea stare a lucrurilor.

Am văzut în cotro tindeau ideile liberale și egalitare atât în Muntenia cât și în Moldova, cu prilejul expunerei revoluției din 1848. Ele erau bogat înrămurate pe trunchiul libertății și pe acel al egalității. Dar cea mai de căpitenie din ele, aceea care fusese chiar nervul revoluției muntene, erà schimbarea soartei muncitorilor plugari. Erau în Divanurile ad-hoc mulți reprezentanți ai acestor idei care nu erau de loc împartașite de acei ai majorității boierimei și proprietății. Deaici vor provenì în Divanul ad-hoc al Moldovei acele vajnice desbinări între membrii lui, care amenințară într'un rând chiar cu primejduirea ideei unirei.

Partidul liberal se despărțise de trunchiul pe care rasarise, partidul național, tocmai din pricina ideilor liberale și egalitare, mai ales în aplicarea lor la îndreptarea soartei țăranilor. De câte ori asemenea idei nu erau în joc, partidul național se reintregeà, pentru a se desbinà iarași, la cea d'intâi suflare a vântului dreptății și al egalității. De aceea partidul național se arată ca un singur darab de marmură în chestia unirei, pentru a se frânge iar în două, când se atinseră reformele sociale.

2. Lucru în destul de straniu, nicăeri în actele timpului, anti-unioniștii nu sunt botezați cu epitetul de reacționari care răsunà atât de des pe buzele partidului liberal din 1848. Numai într'un rând, delegatul Porței la comisia din București din 1857, numește pe anti-unioniști: «le parti conservateur». Ședința din 8 lunie 1857. *Ibidem*, VI, 2, p. 414.

www.dacoromanica.ro

Partidele în Divanul ad-hoc al Munteniei. — Divanul ad-hoc al Munteniei se deschide în 30 Septemvrie 1857. Această adunare cuprindeà oameni din toate clasele și reprezentând toate interesele țărei, oricât de vicioasă erà legea electorală în puterea căreia ei fuseseră aleși. In privirea spiritului ce trebueà să însuflețească pe deputați, vom luà aminte, că printre ei se numărau pe de o parte principii Bibescu și Ştirbeiu, pe de alta «mai toți capii revoluției din 1848 — acești din urmă aleși totdeauna cu o mare majoritate» [3], și lucru caracteristic pentru nedeosebirea de păreri în privirea *unirei sub Principele străin*, sunt tocmai acele ale foștilor Domnitori ai Munteniei care și ei sunt sprijinitorii acestor principii. Așà principele Ştirbeiu este cunoscut, înca din timpul Domniei lui, ca partizan al unirei sub un Principe străin, iar Gh. Bibescu rostește urmatoarele cuvinte în ședința din 7 Octomvrie a Divanului Munteniei. «Pe valea repede pe care ne aflăm și în jurul căreia este prapastia deschisa, singura scăpare pentru noi va fi o mâna tare și puternică care să ne poata oprì până a nu da de râpă; iar acea mână o vedem numai la un Prinț strain, caci el ne va aduce pe lângă puterea materială ceą trebuincioasă și acea putere morală ce-i vor da-o aliațele și relațiile sale de aproape cu capetele încoronate; căci el singur ne va puteà scăpà de acele vrăjbi, de acele rivalitați care se vor înmulți în urma unirei Principatelor, și care amenințând să câștige până la clasele cele de jos, vor face din această nenorocită țara o arenă unde toate puterile, toata vitalitatea ei se vor stânge în lupte de partide și de facții» [4].

In urma acestei plecări a tuturor cugetelor cătră unire,

3. Coresp. din Buc. c. *l'Etoile du Danube* 29 Sept. 1857. *Ibidem*, V, p. 661.
4. Proces-verbal No. 4. *Ibidem*, VI, 2, p. 17. Asupra întipărirei produsă de această cuvântare vezi Talleyrand c. Walewsky, 28 Oct. 1857. *Ibidem*, V, p. 736.

www.dacoromanica.ro

Divanul Munteniei votează în unanimitate cele 4 punte în care Românii vedeau putința regenerării vieței lor, anume: *unirea, Principele străin, autonomia și regimul reprezentativ,* după care apoi adunarea, sculându-se întreagă în picioare, strigă: «Să trăiască unirea, să trăiască România, să trăiască puterile garante» [5]!

La puntul ultim, guvern reprezentativ, deputații săteni propun prin unul din ei, Gh. Lupașcu, un amendament subsemnat și de alții, prin care cer, ca «în alcătuirea adunărei sa fie și săteanul cu dreptul de alegător și de ales» [6]. Asupra acestei propuneri C. A. Crețulescu, observă că «mai înnaite de a se intra în desbaterea ei, să vedem ce principiu primim: ne abținem de a intra în chestii interioare, mărginindu-ne de o camdată a desvoltà pe cele exterioare, sau făcând greșala ce au făcut-o frații noștrii, Moldovenii, intrăm în chestii interioare» [7]? Oratorii ce vin după Crețulescu, conjură pe țărani să'și retragă amendamentul, căci se înțelege prin guvern reprezentativ că și țăranii vor fi reprezentați. Ei izbutiră a obține retragerea amendamentului, și dacă se stăruise atâta pentru a ajunge la acest rezultat, se făcuse tocmai pentru a se înlătura atingerea întrebărilor lăuntrice. Se hotărește, după o lungă desbatere asupra acestui punt al Memorandului desvoltător votului Adunărei ad-hoc a României, că «dacă membrii acestei adunări ar trebuì acum să intre în examenul chestiilor de legiuire internă, ar întreprinde o lucrare pentru care nu ar aveà competența cerută; pe lângă aceasta s'ar atinge chestiuni delicate, interese diverse, fără a le puteà da soluțiunea; apoi nu ar aveà nici timpul trebuitor pentru a cercetà miile de chestiuni care toate

5. Ședința din 8 Oct. 1857. Proces-verbal No. 5 *Ibidem*, VI, 2, p. 26 și 34. Procesul-verbal al votărei celor 4 punte, p. 43. Memorandul desvoltător menit a fi supus comisiei internaționale, p. 51-62. Votul asupra Memorandului întâlnește însă, din cauza formei cum fusese redactat, pe lângă o mare majoritate, și o minoritate de 6 glasuri. *Ibidem*, VI, 2, p. 144

6. Ședința din 1 Noemvrie 1857. Proces-verbal No. 10. *Ibidem*, VI, 2, p. 84.

7. Ședința din 2 Noemvrie 1857. Proces-verbal No. 11. *Ibidem*, VI, 2, p. 101.

www.dacoromanica.ro

vor prefaceri, așà că lucrarea ar fi precipitată și defectuoasă, și în sfârșit nu s'ar ști cum să se întocmească noul așezământ care ar trebui să fie de un fel, în caz când s'ar admite unirea, și de altfel, în caz când țările ar rămâneà despărțite» [8].

Pentru a înțelege însă mai limpede motivul care a împins pe divanul Munteniei a nu se apucà de desbaterea reformelor interne, trebue să expunem raporturile politice de partid ce existau în Adunarea ad-hoc din București.

Am văzut că în acest divan se aflau reprezentanți din ambele partide pe care revoluția din 1848 le pusese în o vie activitate politică, și anume dela capii mișcărei din acel an, până la Principele ce neputându-i îmbrățișà principiul, trebui să se retragă înaintea ei. Oamenii timpului și arată, conform cu această stare a lucrurilor, «că Valahia ar numărà într'adevăr numai două partide: acela ce se arată mulțămit cu trecutul și chiar cu prezentul, și partidul național care voește, în grad deosebit, o stare de lucruri întemeiată pe așezăminte mai largi și mai liberale» [9]. Cel d'intâi, numit partidul *conservator*, se temeà că «dacă s'ar intra în cercetarea reformelor lăuntrice, adunarea actuală, în care membrii lui nu alcătuesc decât o slabă minoritate, să nu propună cumva prefaceri prea radicale, mai ales în ce privește chestiile de proprietate și de dări» [10]; căci cum spune baronul de Talleyrand, reprezentantul Franției în comisia de supraveghere a alegerilor pentru Divanurile ad-hoc: «Partidul conservator care este cel mai interesant prin proprietățile pe care le deține, se arată ca cel mai îngrijit» [11].

---

8. Memorandul citat. *Ibidem*, VI, 2, p. 142. Comp. o coresp. din Buc. c. l'*Etoile du Danube* 13 Oct. 1857. *Ibidem*, V, p. 716.
9. Le Sourd c. Talleyrand 3 Oct. 1857. *Ibidem*, V, p. 671.
10. Coresp. c. *Le Courrier de Paris* 6 Dec. 1857. *Ibidem*, V, p. 827.
11. Talleyrand c. Walewsky. 25 Oct. 1857. *Ibidem*, V, p. 737.

www.dacoromanica.ro

Dacă însă minoritatea conservatoare din Divanul ad-hoc se temeà să atingă chestiile de reorganizare internă, pentru a nu primejdui proprietatea, majoritatea alcătuită mai ales din membri ai partidului liberal se înfricoşeà pe de altă parte, că atingând chestii de acest fel, să nu provoace o desbinare în adunare, compromiţând astfel chestia de căpitenie şi de care erà alipit sufletul ei, unirea. De aceea, cum spune tot Talleyrand, se temeau cu drept cuvânt liberalii, ca un cuvânt nesocotit, un incident neprevăzut, să nu deştepte antipatiile de castă, urile politice şi sociale şi silniciile reformatoare› [12].

Tot aşà găsim şi pe I. C. Brătianu arătând pe comitetele adunării, întocmite pe clase, ca ‹foarte primejdioase, întru cât s'ar puteà ca ele, uitând interesele generale, să nu se ocupe decât de cele particulare şi proprii numai clasei lor» [13].

Chestia proprietăţei erà cu atât mai grava în Muntenia, unde revoluţia din 1848 o rascolise până în adâncurile ei, şi unde o reînviere a ei nu ar fi putut duce la alte rezultate decât la acele la care ajunsese comisia proprietaţei instituită de acea mişcare, adecă la înduşmănirea reprezentanţilor celor două clase, care ar fi ameninţat interesul cel mare al unirei, după cum în 1848 ameninţase interesul cel mare al libertăţei. De aceea şi bagă de samă Talleyrand, că Divanul moldovenesc, alcătuit din alte elemente şi reprezentând o ţară în care ideile din 48 nu se putuseră produce, putù fără neajuns (?) să intre în desbaterea chestiilor lăuntrice» [14].

Divanul ad-hoc al Munteniei se opreşte în desbaterile sale la cele patru punte şi nu cedează la stăruinţele puterilor, nici chiar la acele binevoitoare ale

---

12. Actul citat în nota precedentă, p. 738.
13. Şedinţa din 7 Oct. 1857. Proces-verbal No. 4. *Ibidem*, VI, 2, p. 11.
14. Talleyrand c. Walewsky 7 Novembre 1857. *Ibidem*, V, p. 790-791. Vom vedeà că atingerea chestiei reformelor agrare în Divanul Moldovei este departe de a nu fi pricinuit nici un neajuns.

www.dacoromanica.ro

Franței, care cereà, «ca Divanurile să se rostească chiar de pe acuma și fără a'și întrerupe lucrările, asupra tuturor chestiilor privitoare la organizarea lăuntrică a țărei» [15].

Partidele politice în Divanul ad-hoc al Moldovei. — Dacă în Divanul ad-hoc al Munteniei, desbinarea partidului național în cele doua grupe ale lui, acel conservator și acel liberal, se arătà numai ca putincioasă, în acel al Moldovei, această desbinare păși la lumina zilei, și urma greșalei ce făcù acest Divan de a atinge, în desbaterile sale, și chestiile de reorganizare lăuntrică. Dar vom vedeà că această împoncișare de idei se arată numai la o singură întrebare, aceea a regularei raporturilor între proprietari și țărani, dovada cea mai bună despre adevarul celor ce am susținut chiar dela începutul acestei cercetari, anume, că «formația socială de căpitenie pe temelia căreia s'a închegat mai târziu alcătuirea partidelor politice, este acea dată de cele două clase ale poporului român: nobleța (boierii) și poporul de jos (țăranii)» [16]. Ori cum s'ar întoarce și s'ar răstălmacì faptul, cevà rămâne statornic și neîndoielnic, anume că partidele politice se alcătuiră în România pe temelia luptei între cele două mari clase sociale din țările lor: proprietarii mari și țărănimea, și că dupa modul cum se vor grupà ideile și oamenii ce le împărtășesc, în jurul intereselor acestor două clase, se va îndrumà viața partidelor politice la Românii dela Dunăre.

Divanul ad-hoc al Moldovei se deschide ceva mai de vreme decât acel al Munteniei, anume în 22 Septemvrie 1857. Ca și în Muntenia vom găsì totdeauna cea mai deplină înțelegere între deputații tuturor nuanțelor, de câte ori va fi vorba de chestii naționale, adeca de acele ce se ating de vrednicia și cinstea țărei; căci precum spune deputatul vornicul Manolache Costache

15. Walensky c. Talleyrand, 20 Noemvrie, 1857. *Ibidem*, V, p. 795.
16. Mai sus, p. 1.

www.dacoromanica.ro

Epureanu: ‹ In expresia sentimentelor patriotice nu există nici o diferență între membrii adunărei› [17]. Așà chiar în ședința din 3 Octomvrie, a doua în care adunarea, după ce sfârși cu anevoioasa adeverire a alegerilor, începù lucrările ei, se ridică următoarea întrebare: După firmanul de convocare mănăstirile neînchinate pe cât și acele închinate aveau dreptul a trimite câte doi deputați în adunare. Calugării greci nu voiesc să aleagă deputații și atunci ministeriul numește, pentru a îndeplini locurile, doi egumeni români ca din partea mănăstirilor închinate. Kogălniceanu prin o propunere subsemnată și de Lascar Catargiu, Sandu Miclescu, Sebastian Cananau, Constantin Iacovachi, Iancu I. Cantacuzino și Alecu Jian, cere și obține dela unanimitatea adunărei răspingerea deputaților numiți de guvern, rezervând locurile manastirilor închinate pentru când egumenii greci se vor supune legiuirei cuprinsă în firman [18].

In ședința din 7 Oct. M. Kogălniceanu înfățișeaza propunerea cea mare a celor 4 puncte, subsemnata pe lângă el încă de 18 alți deputați, prin care se cere unirea, Principele străin, autonomia și regimul reprezentativ. După ce C. Hurmuzaki o susține, deputatul Alecu Balș care se lăudà că e proprietarul a 80.000 de fălci de pamânt, depune o contrapropunere, în care combate unirea spunând că nu se poate împăcà «cu încorporarea patriei sale în Principatul Valahiei»; sprijinind aceasta parere a sa pe temeiurile cu totul nehotărâte, că ‹ asemene fuzie nu ar produce decât elemente de discordii, lupte, vrăjmășii și neprevăzute amenințătoare intervenții de a pururea vătămătoare». Această propunere este susținuta în contra regulamentului care cereà cel puțin 5 membri, pe lângă propunătorul ei, Balș, încă numai de un singur alt deputat, Nectarie Hermeziu episcopul Romanului, în contra căruia mai mulți deputați întimpină că ar fi

17. Șed. din 3 Oct. 1857. Proces-verbal No. 5. *Ibidem*, VI, 1, p. 46.
18. Acelaș proces verbal, p. 43.

www.dacoromanica.ro

subscris în anul trecut un act pentru unirea Principatelor, întimpinare la care Preasfinţitul episcop nu se sfieşte a răspunde, «că subscrisese în adevăr acel act, însă *între patru ochi* şi prin urmare nu se poate ţineà în samă» [19]. După cuvântarea sprijinitoare a propunerei, rostită de M. Kogălniceanu, Divanul ad-hoc a Moldovei votează cu 81 de glasuri pentru şi 2 contra — acei cesub scriseseră propunerea contra unirei—cele 4 puncte identice în formulare cu acele din ţara soră. Adunarea rădică şedinţa în strigătele de «Vivat unirea! [20].

Adunarea moldovenească însă socoate de datoria sa a intrà şi în cercetarea proiectului de reorganizare launtrică; dar iea măsura de a prevenì comisia europeană, că întru cât ea lucrează despărţită de adunarea Munteniei, «eventualele deosebiri în rostirea dorinţelor ambelor adunări asupra reformelor viitoare, să nu poată prejudicià în contra unirei politice, cerută de unanimitatea deputaţilor ambelor ţări» [21]. Şi în adunarea moldovenească se rădicară întimpinări în contra acestei atingeri a chestiilor interne. Aşà C. Hurmuzaki se temeà ca această atingere «să nu lovească în suveranitatea şi mai ales în autonomia Principatelor». Rostirea asupra organizărei din lăuntru ar fi cu alte cuvinte, după Hurmuzaki, «desbinarea de fraţii noştri de peste Milcov, lovirea autonomiei Principatelor şi abaterea dela programul nostru» [22]. Manolache Costache răspunde lui Hurmuzaki, că rostirea dorinţelor asupra reorganizărei launtrice nu însemnează a jignì autonomia, căci deşì autonomia noastră este scrisă în Capitulaţii şi în tratatul din Paris, însuşi prezenţa acestui Divan chemat de puteri şi ales după o lege dictată de Poartă, dovedeşte că autonomia nu este realizata . M. Kogălniceanu

19. Procesul-verbal No. 7. Propunerea lui Balş şi nostimul răspuns al lui Nectarie Hermeziu. *Ibidem*, VI, 1, p. 74—75.
20. Acelaş proces-verbal p. 79.
21. Şedinţa din 10 Oct. 1857. Proces-verbal No. 8. *Ibidem*, VI, 1, p. 86.
22. Şedinţa din 18 Oct. 1857. Proces-verbal No. 10, *Ibidem*, VI, 1, p. 90—92.

www.dacoromanica.ro

adaogă, ca Europa tocmai pentru a puteà judecà cu ce fel de țări are a face, și dacă organismele noastre au de gând a fi niște elemente de ordine în viața europeană, trebue să-i arătăm «că nu voim a fi nici China, nici republică socială, ci o societate europeană, țiind la toate condițiile unei societăți în cale de progres [23]. Se alcătuesc 12 chestii de reorganizare lăuntrică, în care lucru destul de însemnat, nu se pomenește nimic despre schimbările de făcut în relațiile dintre proprietari și țărani. Comisia pare a fi înlăturat înadins aceastà chestie, pentru a se ferì de desbateri primejdioase [24].

La chestia întâi care se pune în desbateri, acea a libertății conștiinței și a cultului, clerul din adunare și cu unii deputați voeau să pună oarecare restrângere. In amendamentele lor cuprinse în cuvinte acoperite, voeau sa supună «învoirea cultului evreesc purtărei ce ar observà-o Jidovii»; apoi mai cereau chiar pentru ortodoxi, «oprirea procesiilor și mărginirea numărului bisericilor» [25]. Kogălniceanu și aici rostește cuvântul hotărâtor, cerând ca libertatea cultelor să fie deplină, primind numai restrângerea în privirea cultului mahometan care să rămână în cercuirea capitulațiilor; iar motivul pentru care Kogălniceanu cereà aceastà restrângere ce păreà în contrazicere cu sprijinirile lui teoretice, erà că «de lipsa geamiilor în țările noastre este lipită însăși chestia autonomiei noastre: căci dacă Poarta susține cum că facem parte integrantă din împărăția ei, oprirea cultului mahometan și a sălășluirei Musulmanilor în Principat sunt cea mai puternică dovadă a autonomiei noastre. Astăzi când această autonomie este contestata, nu pot primì ca cea mai mare dovadă a existenței ei să se desființeze [26].

Toată adunarea primește în sfârșit propunerea în următoarea redacție: ‹Religia domnitoare în România

23. Acelaș proces-verbal, p. 96.
24. Cele 12 chestii la p. 87.
25. Ședința din 25 Oct. Proces-verbal No. 11. *Ibidem*, VI, 1, p. 114.
26. Aceeași ședință p. 118.

www.dacoromanica.ro

este religia ortodoxă a Rasăritului. Exercițiul celorlalte religii recunoscute va fi liber, însă cu restricția prevăzută în capitulații».

Această propunere, dacă nu întrunește unanimitatea și rămân 13 cu osebită socotință, aceștia sunt mai toată partea bisericească iar din mireni numai doctorul Anastasiu Fătu și C. Morțun. Trei din acei opozanți însă cereau o lărgire a toleranței, răspingând și restricția capitulațiilor [27].

Chestia a doua privitoare la organizarea puterei armate se primește cu 70 de voturi, unanimitatea membrilor de față. In ședința din 25 Octomvrie se pășește la încheieri foarte însemnate: oborârea privilegiilor, egalitatea înaintea legei, așezarea contribuțiilor după averea fiecăruia, supunerea tuturor la slujba militară și accesibilitatea tuturor Românilor la toate funcțiile statului. Adunarea adoptează îu unanimitate și prin aclamații desființarea privilegiilor. Vicepreședintele C. Negri felicită adunarea pentru votul său, adaogând, că «această abnegație dovedește patriotismul care însufla pe adunare, și este un act care va fi prețuit nu numai de nație ci și de Europa și de istorie» [28].

De asemenea se votează principiul libertatei individuale [29], neatârnarea bisericei din Principat de orice chiriarchie [30], despărțirea puterei legislative de cea executivă și ca autoritate reprezentativă o singura adunare [31], înlaturarea jurisdicției consulare [32], dreptul Principatelor de a'și regulă ele singure relațiile lor comerciale [33], îndreptarea hotarelor Principatelor prin o comisie europeană [34].

In ședința din 9 Noemvrie se arată pentru întâia

27. Aceeași ședință, p. 120.
28. Proces-verbal No. 12. *Ibidem*, VI, 1, p. 130, 137 și 141—142.
29. Ședința din 31 Oct. 1857. Proces-verbal No. 13. *Ibidem*, p. 151.
30. Ședința din 4 Noem. 1857. Proces-verbal No. 14. *Ibidem*, p. 161.
31. Ședința din 6 Noem. 1857. Proces-verbal No. 15. *Ibidem*, p. 182.
32. *Ibidem*, p. 191.
33. Ședința din 9 Noem. Proces-verbal No. 16. *Ibidem*, p. 207.
34. Ședința din 12 Noem. 1857. Proces-verbal No. 17. *Ibidem*, p. 218.

www.dacoromanica.ro

oară fulgerul ce amenință cu o mare furtună desbaterile până acum destul de liniștite ale Adunărei ad-hoc, anume Anastase Panu dă cetire propunerei locuitorilor pontași care atăcă cu o mare violență pe marii proprietari. Această propunere este însă lăsată spre desbatere pe mai târziu, după isprăvirea chestiilor generale[35].

Cu prilejul propunerei asupra dreptului de cetățenie de încuviințat tuturor pamântenilor de orice religie creștină, se naște o desbatere foarte vie. Unii deputați ca G. Sturza sprijinind părerea că pământeni nu pot fi decât ortodoxii și căruia Kogălniceanu îi răspunde ca prin aceasta s'ar creà un monopol de împământenire numai pentru Greci și Ruși și s'ar exclude dela drepturi o numeroasă poporație armeană și o mai întinsă încă poporație țărănească catolică. Aceasta chestie aprinzătoare este însă înlaturată din desbatere, declarând'o rezervată pentru adunarea legiuitoare viitoare[36].

Se mai votează apoi neatârnarea puterei judecatorești de puterea administrativă și neamovibilitatea judecătorilor din care cea dintâi este primită, iar a doua rezervată pentru adunarea legiuitoare ca și chestía împământenirei eterodoxilor[37].

După votarea prin aclamație a principiului respectului proprietăței care nici nu dă măcar loc la discuții mai îndelungate[38], M. Kogălniceanu propune o nouă serie de chestii generale în care iarăși nu se atinge chestia relațiilor dintre boieri și țărani[39]. Se votează din ele: responsabilitatea ministerială[40], respingerea înființărei unui senat sub orice formă și denumire[41]. Se mai vo-

35. *Ibidem*, p 196.
36. *Ibidem*, p. 249 și ședința din 14 Noem. 1857. Proces-verbal No. 18. *Ibidem*, p. 251.
37. *Ibidem*, p. 263.
38. Ședința din 18 Noem. 1857. Proces-verbal No. 19. *Ibidem*, p. 266
39. Noua serie de chestii generale. *Ibidem*, p. 267.
40. Ședința din 20 Noem. 1857. Proces-verbal No. 20. *Ibidem*, p. 293.
41. Ședința din 23 Noem. 1857. Proces-verbal No. 21. *Ibidem*, p. 300.

www.dacoromanica.ro

teazã apoi hotărârea cătimei tributului cătră Poartă într'o sumă fixată de puterile garante[42].

După istovirea acestor chestii generale, venì rândul acelor ale comitetelor, în cercetarea cărora se lăsase chestia îmbunătăţirei stărei plugarilor, ca una ce erà privită de interes special pentru clasa lor. Dar prin aceea că se atingeà şi starea proprietarilor şi cele mai vajnice interese ale ţărei, ea ar fi trebuit votată în şirul chestiilor generale. Această punere a ei pe al doilea plan fu răzbunată prin lunga şi înverşunata desbatere căreia dădù loc, şi care o puse sus în rândul întâi între toate chestiile atinse de Divanul ad-hoc al Moldovei.

Chestiile privitoare la interesele claselor şi care veneau în desbaterea adunărei prin canalul comitetelor şi organizate pe clasele sociale reprezentate în adunare, încep iarăşi prin niste propuneri paşnice venite din sinul proprietăţei mari. Aşà sunt înfiinţarea comisiilor judeţene, suprimarea taxei de export pe grâne, vite, materii brute, toate aceste părând a voì să îndepărteze cât mai mult chestia rurală a căreia atingere se ştieà că va provocà furtuna. In şedinţa însă din 18 Decemvrie venì pe tapet propunerea care fusese citită în şedinţa din 9 Noemvrie, dar a căreia desbatere fusese amânată până acum, când ea nu se mai puteà înlătură.

Acel care citeşte această propunere este marele boier Constantin Hurmuzaki. Prin această propunere, ţăranii, arată cum «am fost trimişi ca să fim răsunetul a douaspreze sute de mii de suflete, pentru a mărturisì, că până în ziua de azi toate sarcinele cele mai grele asupra noastră au fost puse, şi noi mai de nici unele bunuri ale ţărei nu ne am îndulcit, iară alţii fără să fie supuşi la nici o povară, de toată mana ţărei s'au bucurat; că numai noi biruri grele pe cap am plătit; oameni de oaste numai noi am dat; ispravnici şi judecători, privighitori şi jandarmi numai noi am ţinut; drumuri, poduri

42. Şedinţa din 25 Noem. 1857. Proces-verbal No. 23. *Ibidem*, p. 312.

www.dacoromanica.ro

și șosele numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi și havalele numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit; clacă de voie și fără de voie numai noi am dat; la Jidovii arendași ca să ne sugă toată vlaga numai noi am fost vânduți; băutura scumpă și otrăvită numai noi am băut; pâne neagră și amară, udată cu lacrimi numai noi am mâncat; bătălii și rezmerițe când au fost, tot greul numai noi l'am dus; oști când au venit, noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; că cel cu putere, țara părăseà, peste hotare treceà. Țara asta nici băi, nici măestrii nu are. Toată bogăția, toată îmbelșugarea brațele și sapele noastre o aduc. Câtă e Dunărea de mare și de largă curge riul sudorilor noastre, se duce peste mări și peste hotare, acolo se preface în râuri de aur și de argint și curg iarăși înapoi de se revarsa în țara noastră, iar noi nici rândueala, nici dreptate nu am avut. Când ne-am jăluit, când ne-am tânguit, păsurile când ne-am spus, ispravnicul ne-a bătut, privighitorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vătăjelul ne-a bătut, vechilul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul de moșie ne-a bătut; cine s'a sculat mai dimineață, cine a fost mai tare, acela erà mai mare. Boieresçul erà odinioară șese apoi douăsprezece zile, dela răsăritul până la asfințitul soarelui. Acum lucrăm din primavara până în toamnă; lucrăm cât zice legea și mai des și peste lege; lucrăm și nu mai mântuim. Când treci pe lângă holdele noastre, ți se rumpe inima; ogoarele ne rămân în paragină, popușoii ni se înneacă în buruiană și rămân necopți de îi bate bruma; cei boierești așezați de noi în coșere șed ca aurul de frumoși. Inainte de Reglement, săteanul aveà 10, 15 și 20 de fălci; rădicam vite, ne prindeam nevoia; cu Reglementul munca ni s'a împovorat, iar pământurile s'au micșurat. Noi unii la facerea legei acesteia, nici la celelalte nu am fost chemați, nici întrebați, nici la vre-o învoială nu am statut .

După această introducere, deputații țăranilor cer ca

www.dacoromanica.ro

să fie și ei puși în rândul oamenilor, rădicându-se bătaia; toate beilicurile și havalele și birul pe cap să fie oborâte; satele să-și aibă dregătorii lor. Mai cer apoi înlăturarea boierescului, căci ei voesc să-l răscumpere cu toate greutățile cu care sunt împovărați. «Voim să scăpăm, voim să ne răscumpărăm de robia în care suntem; să nu mai fim ai nimărui, să fim numai ai țărei. Nu voim să jignim dreptul nimărui, dar nici al nostru să nu se întunece, pentru ca omul să fie stăpân la casa, vatra și ogorul său și să lucreze cu tragere de inimă la a lui rascumpărare» [43].

Proprietarii mari în contra cărora mai ales erà îndreptată jălania țăranilor și care aveau cunoștință de ea încă din ședința din 9 Noemvrie, în încheerea pe care o fac, ca răspuns la dânsa, o tratează de comunistă, susținând ca deși unele din tânguirile arătate sunt adevărate și prin urmare merită cea mai compătimitoare luare aminte, totuș starea de astăzi a țăranilor moldoveni este mult mai bună decât acea a locuitorilor din țări mai civilizate; ca trista stare a lor provine mai mult dela guvernele ce au avut, iar nu dela proprietari; că erà o urmare neapărată a necontenitei schimbari a domnilor și a ocupațiilor militare». Incheierea proprietarilor mari vreà apoi să dovedească dreptul istoric al boierilor asupra țăranilor, după care venind la Regulament, caută de explică pentru ce acesta a îngreuiat în aparența condițiile dintre boieri și țărani, arătând cum mai înainte când poporația erà mică și comerțul cu grâne nul, «boierii încuviințase cu plăcere exploatarea întinselor lor moșii ori cui, cu îndatorirea a dà măcar dijma din productele culese de el; astazi însă, când în urma repedei desvoltări a comerțului,

43. Proces-verbal No. 28. *Ibidem*, VI, 1, p. 342—346. Deputații săteni sunt: I. Roată, Sim. Stanciu, Răducanu Sava, Danilă Bălan, C. Ostahi, T. sin Pavăl, I. a Babei, D. Savin, Pandelachi Croitoru, Dimitrie Sacalov, I. Olariu, V. Balaiș, I. Leverdă, I. Roșca și V. Stan. *Ibidem* p. 346.

www.dacoromanica.ro

agricultura a luat o întindere așà de mare, încât puține moșii de câmp mai au încă locuri pentru creșterea vitelor; astăzi când prețul pământului s'a suit la un grad proporționat cu acea desvoltare, când pe de altă parte prețul lucrului, din cauza înmulțirei brațelor și a înlocuirei lor prin mai multe mașini, n'a putut crește întru aceeași proporție, Regulamentul Organic a trebuit să puie și a și pus în proporție mai potrivită anuala valoare a pământului ce proprietarul dă țăranului, cu lucrul ce acesta da celui d'intâi . La fraza rasunătoare din tânguirea țăranilor, cu riurile de aur și de argint în care s'ar schimbà Dunărea sudorilor lor», proprietarii raspund, ca «aurul și argintul ce intră în țară provine nu numai din sudoarea tânguitorilor, ci în mare parte și din însemnatele capitaluri întrebuințate de proprietari în cumpărături de vite și unelte de agricultură, în năimiri de argați și lucratori, atât din proprii lor sateni cât și din sate streine și din locuri îndepărtate, ba chiar și din alte țări, precum din Bucovina, Galiția și Transilvania . Comitetul proprietarilor mari rezumă deci în următoarele, socotința sa asupra schimbărilor de introdus în raporturile dintre ei și țărani: că ei întâi, prin lepădarea de privilegii și primirea egalității înnaintea legei au făcut cel mai mare pas spre îmbunatățirea condiției satenilor; că și acești săteni se pot împroprietări prin învoieli de bună tocmală; că este bine a se desființà răspunderea echivalentului în muncă dat de țăran proprietarului pentru pământul de hrană ce îi pune la îndămână; dar că «prin expresia de *răscumpărarea boierescului* care este o sofismă comunista, se tinde în ascuns numai la împroprietărirea universala, fără cumpărarea și plata pământului, pe care compuitorii propunerei locuitorilor îl înțeleg proprietate comună a tuturor, precum este aerul și soarele; căci boierescul nu este doar un drit feodal, ci numai un echivalent al întrebuințărei pământului ce locuitorii primesc spre a lor hrană dela proprietar; este prețul anual

www.dacoromanica.ro

al posesiei plătit în muncă proprietarilor, nu numai boierilor, ci și mănăstirilor și proprietarilor neboieriți» [44].

Prin urmare socotința proprietarilor mari era desființarea obligațiilor pe care ei le credeau corelative: munca țăranului și dare pamântului din partea proprietarului. Țăranii să rămână stăpâni pe brațele lor și proprietarii pe moșiile lor, iar raporturile. între aceste două clase sa fie regulate prin alcătuiri de bună voie. Cu alte cuvinte se *desființă cu totul dreptul țăranilor de a se hrăni pe pământul țărei care era declarat de pământ boieresc.*

In sinul proprietatei mari se făcuse însa o desbinare. O minoritate constată și ea, că recriminațiile țăranilor ar fi neîntemeiete; că ar arătă tendinți regretabile care pot dă îngrijiri pentru proprietate, principiu de conservare al societaților; ca s'a facut mult pentru îmbunatățirea soartei sătenilor prin oborârea privilegiilor; că reforma cerută de țărani nu s'ar puteà îndeplinì fară studii serioase; caci o măsura silnică și nechibzuită ar puteà paralizà agricultura. fără a aduce o reală îmbunatățire în starea locuitorilor; că ar trebuì a se luà măsuri uniforme în ambele țări — ajungând la încheerea sprijinita și de majoritatea proprietarilor mari, anume desființarea resplatirei prin muncă a pământului ce se da locuitorilor de catre proprietari după așezământul de azi, și facerea unei legi de către o viitoare adunare legiuitoare care sa reguleze raporturile între proprietari și țărani» [45]. Pănă aici se părea că proprietarii mici mergeau mână în mână cu cei mari.

Deosebirea între socotința majoritatei și a minorității proprietarilor mari stă în aceea, ca majoritatea cereà

44. Incheierea propr. mari. *Ibidem,* p. 349—359. Această încheiere este subsemnată de I. Docan, A. Botez-Forăscu, Gr. Balș, G. Sturza, C. Sturza, A. Aslan, I. Pruncu, N. Catargiu, S. Miclescu, Gr. Șuțu, N. Carp, Lascar Catargiu și Gr. Costachi.

45. Propunerea minorității proprietarilor mari. *Ibidem,* p. 359—365, subsemnată de D. Miclescu, M. Kogălniceanu, D. Rallet, M. Iora, N. Cănănău, G. Teriachiu, M. Costachi, I. Fotea, C. Rolla, P. Mavrogheni și V. Sturza.

www.dacoromanica.ro

după desființarea prestației în muncă, 'alcătuirile de bună voie, pe când minoritatea, fără a se rosti asupra viitoarei deslegări, defereà chestia la adunarea legiuitoare, lăsând deci sa întrevadă putința ca țăranii sa ramâna pe moșii. Rosetti-Tețcanu apara și el pe proprietarii mari de învinuirile țaranilor; «caci ei nu au fost nici așà de nedrepți nici așà de asupritori, precum locuitorii s'au înșălat a se rosti». Rosetti crede că deslegarea chestiei acesteia ar fi în «desființarea boieresculuí, adecă a plații prin muncă a venitului proprietății, și în posesiunea locurilor de care vor aveà nevoie pentru hrană, pe prețurile curente din an și din localitate» [46].

Majoritatea proprietarilor mici este și ea de părere, că principiul de a'și rascumparà cu bani munca ce sunt îndatoriți a face locuitorii — princip ce erà recunoscut și de Regulamentul Organic pentru moșiile razașești și pentru cele dela munți — este singurul care n'a dat loc la abuzuri. Dar ea adaoga apoi socotința, ca a se pune astăzi un alt princip în care sa rădice locuitorului dritul de a se hrăni pe moșia pe care șede, cu prețuri măsurate și hotarâte de legi, ar fi a se lovi într'o rădacină care fiind foarte îmbătrânita în țară ar puteà aduce rezultate primejdioase, caci dându-se locuitorului slobozenia brațelor, pentru ca să capete proprietarul slobozenia pământului, locuitorul ar fi redus la o munca de trei ori mai mult . Comitetul proprietarilor mici în majoritatea lui socoate deci, că locuitorii să nu poată fi scoși din pământurile pe cari se hrănesc, dar sa platească prețul zilelor de muncă, în bani, și să se oboare îndatorirea proprietarilor de a mai da pamânt familiilor nou întocmite [47]. Din majoritatea proprietarilor mici se alege cu socotință deosebita, V. Zaharia care cere să se adaogă, că dacă locuitorul n'ar urmà cu

46. *Ibidem*, p. 361—363.

47 *Ibidem*, p. 363—366, subsemnați: D. Cracte, C. Morțun, I. Hrisanti, N. Roșu, G. Masian, C. Bădărău, St. Călin, G. Vârlan, Chiriac Ciocârdie și T. Stiun.

www.dacoromanica.ro

plata în bani, să fie îndatorit a răspunde în muncă [48]; iar C. Hurmuzaki și C. G. Sturza «cer să se reguleze raporturile între proprietari și țărani pe baza alcătuirilor de bunăvoie [49].

Se mai prezentă un amendament la propunerea sătenilor cu care se deschisese focul, amendament ce este un adevărat studiu documental al chestiei rurale, care studiu deduce din analiza istorică a faptelor, că «două treimi din moșia proprietarului sunt așerbite către sateni; și satenii la rândul lor sunt așerbiți la munca personala către stăpânii moșiilor; că daca s'ar statornici învoielile de bună voie, nu numai că s'ar jignì principiul dreptului de coproprietate ce'l are sateanul în moșii, dar s'ar lasà sătenii cu totul la dispoziția proprietarilor de a le impune prețul ce ar voì aceștia; că daca li s'ar luà pamântul ar devenì niște proletari nomazi; ca sateanul trebue pus în o poziție neatârnată, fară a-i rapì mijlocul prin care, cu munca sa, să poata subvenì trebuințelor sale și a cererilor statului; ci plântându-l în particica de pamânt pe care o udă cu sudoarea sa, sa'i deștepte amorul patriei și râvna de a o aparà; că nici o lege veche sau noua n'a învoit pe stapânul moșiei a alungà pe săteni de pe pământurile ocupate de ei; ca din contra răzeșii nu pot cere muncă dela sateni și nici răzeșii nu sunt îndatoriți a le da pământ».

Ca o încheere a acestor premise, amendamentul propune răscumpararea boierescului și lăsarea în întreaga și deplina stăpânire a satenilor a cătimei de pământ atribuită lor dupa statul quo [50].

Constantin Negri face o propunere în acelaș sens, anume cere împroprietarirea țaranilor cu despagubire pentru proprietari, întru cât este de cel mai mare in-

48. *Ibidem*, p. 366.
49. *Ibidem*, p. 367—369.
50. Amendamentul, *Ibidem*, p. 369—385. Subsemnat de: Episc. Ghenadie Șendre, Arhim. Neofit Scriban, Arhim. Melchisedek, Icon. D. Matcaș, V. Mălinescu, D. Cozadini, D. Cracte, D. Ghidionescu, T. Sacalov, L. Galeardi, N. Bosie, C. Știun, D. Romov, I. Hrisanti și C. Bădărău.

www.dacoromanica.ro

teres ca elementul cel mai numeros și temeinic al acestei țări să fie strâns legat de ea, așà că pentru a apărà ceva, să aibă și ceva de aparat» [51].

Propunerile cari se împoncișau mai deplin erau acele ale deputaților țărani, fie în forma cea dintâi, fie în forma cea schimbată și mai limpede formulată a amendamentului Șendre sau a lui C. Negri, boier mare și el, dar care se întovărășește cu țaranii pentru a le sprijini interesele.

Toate propunerile însă tindeau la desființarea plăței prin muncă a pământului dat de proprietar spre hrană plugarului. Majoritatea proprietarilor mari voeà să înlocuească această răsplata prin o chirie în bani, alcătuită însă de bună voie între țărani și proprietari. Dupa acest sistem se desființà și dreptul țăranului de a i se da pământ de hrană de către proprietari, și daca munca rămâneà liberă, rămâneà liberă și proprietatea. Țăranul erà deci lăsat cu brațele libere, însa desprins cu totul de vr'un drept asupra pământului; el rămâneà în stare plutitoare, nomadă, având a'și căutà în întreaga țară locul unde s'ar puteà împăcà cu stapânii moșiilor, și dacă aceștia erau să cheme lucrători străini pentru muncile agricole, el rămâneà destărat în propria lui țară, sau nevoit a se supune condițiilor ce i le-ar pune proprietarul în privința răsplătirei cuvenită muncei lui.

Propunerile țăranilor și a partizanilor lor mențineau din prôtiva dreptul țăranilor de a rămâneà pe pământul pe care se hrăneau, schimbând însă condițiile juridice ale folosirei lui. Desființându-se claca sau boierescul, adecă răspunderea în muncă a echivalentului folosirei, se substitueà plata muncei în bani: dar munca rămânând acuma liberă în privința catimei săvârșirei ei, nu se mai puteà stabilì prin lege câtă muncă și pe cât preț aveà să fie facută. Țăranul însă trebuind să se folosească de

51. *Ibidem*, p. 385—387. Subsemnat pe lângă Negri de: Răducanu Savu Ioan Leverdă, Ioan Roată, V. Balaiș și Dimitrie Bălan.

www.dacoromanica.ro

pământul pe care se hrăneà după Regulamentul Organic, el trebueà să devină stăpânul absolut al acestui pământ și deci să fie împroprietărit pe el. Se îmbrăcà însă aceastà răscumpărare a pământului în forma răscumpărărei boierescului, primindu-se oare cum principiul, că țăranul a fost totdeauna proprietarul acelui pământ, aşerbit însă prin îndatorirea boierescului, de care şerbire erà să se mântuie acuma prin răscumpărare.

Chestia deci cea gravă ce se desbăteà între proprietari și țărani în Divanul ad-hoc al Moldovei nu erà decât reînvierea acelei ce turburase atât de adânc relațiile între cele două mari clase ale poporului român în revoluția din 1848: *chestia împroprietărirei țăranilor.*

Asupra acestei chestii de temelie se încing desbaterile din adunarea moldovenească. Rosetti Teţcanu caută să înlature împroprietărirea țăranilor prin o împosesuire a locurilor, care să'i ducă, prin câștigarea de avuții, dela sine la cumpărarea pământului. Grigore Balş explică în apărarea temei pe care se pusese proprietatea mare, ca «răscumpărarea boierescului nu are alt înțeles decât desbrăcarea proprietariłor de dreptul lor, de pământul cumpărat de dânșii cu bună credință; căci dacă locuitorii vrau să rascumpere ceva, trebue să răscumpere pământul ce nu este al lor, iară nu munca ce este a lor» [52]. Dar atât Teţcanu cât și Balş presupun că li se va luà pământul fără despăgubire și anume fară despăgubire în numarătoare [53]. După A. Panu care susținù că chestia nu este încă coaptă pentru a fi deslegată și că trebue lăsata hotărârea ei la viitoarea adunare legiuitoare, iea cuvântul Mihail Kogălniceanu care arata mai întâi greutatea deslegărei acestei chestii care cere nu numai patriotismu ci și tact și prudență. «De la deslegarea acestei chestii atârnă soarta nației noastre. Ce ar fi nația, ce ar fi țara, dacă țăranii noștrii ar fi nenorociți, ei care sunt elementul cel mai puternic al na-

52. *Ibidem*, p. 399—400.
53. *Ibidem*, p. 389 și 400.

www.dacoromanica.ro

ționalității române? Țaranii sunt însuși țara; greutatea deslegarei constă însă în mai multe împrejurări. Mai întâi mulți din deputați au fost aleși numai pentru acele patru punturi ale programului. Dar comisia internațională a cerut sa păsim mai departe spre reformele din launtru care au deschis gura și celor mici. Am cautat pe cât a fost prin putința să ne ținem departe de ambele pericule, de a nu ne supune voinței Europei și de a atinge chestii prea arzătoare. Deputații pontași s'au aratat în adunare cu propunerea rascumparării boieresculul care într'alte cuvinte însamnă tot aceeași cât și deplina împroprietarire a obștiilor sătești pe pamânturile pe care ele astăzi le au numai ca uzufruct, în contra muncei îndatoritoare ce dau proprietarilor de moșii. Aceștia califică pe tot deputatul cu idei liberale, de comunist. Dar este învederat că proprietatea fonciara la noi nu e libera; ea este supusă unei grele șerbiri, dreptul pontașilor de a se hrani pe acea proprietate. Dacă s'ar tăgaduì acest drept, s'ar atacà o mai mare lege decât proprietatea, dreptatea, care tocmai consfințește proprietatea. Dar propunerea deputaților pontași în forma în care a fost facută a compromis chestia, căci a dat o grozava arma în mâna adversarilor noștri politici. Această propunere a raspândit spaima între proprietarii de moșii. Ce mijloc puternic pentru ca, subvalul proprietății amenințate, șa se atace voturile naționale și liberale ale adunarei și sa se întarească planurile separatiste și reacționare! Oare în zadar se atacă boierimea noastră; că ea nu voește a aveà un popor strădan și patriot; că singurul motiv care a facut'o să îmbrățișeze cu atâta ardoare ideea unirei a fost speranța de a puteà sub acest strag a'și pastrà privilegiile sale? Kogălniceanu cere, ca și Panu, să se dee timp resentimentelor să se liniștească, ideilor sa se limpezească [54].

Dupa ce mai vorbește și N. Bosie care cere și el

54. Cuvântarea lui Kogălniceanu. *Ibidem*, p. 409—417.

www.dacoromanica.ro

împroprietarirea sătenilor, se pun pe rând la vot toate propunerile și, lucru caracteristic pentru spiritul ce însufleteà adunarea, nici una din ele nu întrunește majoritatea, încât toate propunerile sunt declarate raspinse.

Se frământase deci în deșert adunarea moldovenească, caci ea nu putuse aflà nici o deslegare a chestiei rurale. Dar pentru mersul vieței politice, aceste desbateri conțin cele mai de preț destainuiri pe care le culegem din motivările deosebitelor pareri și din cuvântările rostite întru a lor aparare; anume că această întrebare erà poate cea mai însemnata a vieței românești; și că de aceea erà tot odată și cea mai plina de primejdii, de oarece atingeà cele mai grele interese ale poporului: pe de o parte acel al masselor de a fi împroprietarite, pe de alta acel al proprietarilor care raspingeà aceasta formă de îmbunatațire a vieței țărănești, care cu toate aceste erà singura cu putința — fiindcă pe de o parte toată lumea recunoșteà ca nu se mai puteà mănținеà boierescul adeca munca drept plata a pamântului de hrană al satenilor, pe de alta însă nu se puteà cu nici un preț primi teoria proprietarilor mari de a'și eliberà proprietatea de șerbirea la care erà supusa catre țarani, după cum se cereà eliberarea sateanului din șerbirea muncei catre proprietari. S'ar pareà deci ca erà neegalitate și nedreptate între aceste doua masuri; dar întru cât toate clasele recunoșteau că starea țaranului trebueà îmbunatățită, aceasta îmbunatațire nu se puteà face decât pe sama acelor cari prin situația lor fața cu țaranii o înrăutațiseră, deci pe sama proprietarilor. Altfel o îmbunatațire a soartei țăranilor erà cu neputință.

Dar teama proprietarilor mari erà ca li se vor luà moșiile *fără despăgubire*, și într'adevar daca acesta ar fi fost gândul reformatorilor, el ar fi ascuns o mare nedreptate. Dar nu se cugetà nici acuma la așà ceva, cum nu se cugetase nici în 1848.

Totdeauna țăranii și sprijinitorii lor vorbeau de răscumparare și deci nu ținteau la despoierea silnică a

www.dacoromanica.ro

proprietarilor de avutul lor. Dacă însă erau să fie despagubiți, atunci proprietarii nu pierdeau nimic; căci nici așà ei nu se puteau folosi nici odata de pamânturile de hrană ale țăranilor, întru cât *ei trebuiau să le dee aceste pământuri spre folosință și nu îi puteau nici odată lipsi de ele.* Ce pierdeà deci proprietarul, daca se schimbà numai titlul deținerei pământurilor, și țăranii din uzufructuari de veci deveneau proprietari de veci?

Cauza adevarata a nevoinței proprietarilor de a primì deslegarea problemei îmbunătățirei soartei țaranilor prin rascumparare, erà deci frica de a nu fi plătiți pentru luarea pamântului lor; caci țăranii trebuind sa rămâna pe locurile lor, iar munca lor trebuind de acum înnainte plătita, prin desființarea boierescului, proprietarii credeau ca pământurile lor vor fi luate de țarani pe *de geaba.* Erà deci fireasca împrotivirea lor la îmbunatățirea starei țaranilor pe calea împroprietărirei.

Şi precum la 1848 proprietarii erau în stare să cheme pe Ruși pentru a scăpa de primejdia a ceea ce ei credeau că erà o curata despoiere, așà acuma erau în stare sa arunce unirea peste bord pentru a scăpà de același pericol, căci doar se adevereau cele ce se zvonise dela început, că unirea aveà să aducă împărțirea comunistă a proprietăților [55].

Prin urmare ceea ce în Muntenia se arătase numai ca erà cu putință, desbinarea partidului conservator de ideea națională din cauza intereselor de clasa, în Moldova se adeverì prin rostirea pe față a cugetarilor, invederând înca odata principiul ca e totdeauna primejdios de a pune altruismul în lupta cu egoismul și instinctul pastrarei speciei în luptă cu acel al pastrarei individuale.

55. Mai sus, p. 334.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XV

PARTIDELE POLITICE LA ÎNCEPUTUL DOMNIEI LUI CUZA VODĂ.

Primele neînțelegeri. — Adunările ce aveau să aleagă pe Domnitorii Principatelor, potrivit Convenției din Paris, nu avusera să sufere apăsarea dușmănească sub care se zbătusera alegerile Divanurilor ad-hoc. De astă dată puterile europene, pentru a păstrà țărilor o libertate de rostire, nu mai încredințaseră ocărmuirea lor unui singur caimacam, ci orânduisera un guvern provizor alcătuit din trei persoane, conform prescrierilor Regulamentului Organic.

Prin această măsură se întâmplă ca ocârmuirea Moldovei să încapă pe mâna a doi progresiști, Anastase Panu și Vasile Sturza, și numai al treilea caimacam, Ștefan Catargiu, erà din închinătorii trecutului. In Muntenia însă frânele țărei intrară în mânile a trei partizani ai foștilor domnitori, Gh. Bibescu și Barbu Ştirbeiu, anume: I. A. Filipescu, M. Baleanu și I. Manu.

Deși în ambele țări, după cum s'a văzut din capitolul asupra unirei, partidui progresist erà în o vadită majoritate, totuși din o purtare greșită a căpeteniilor lui, alegerile dădură ca rezultat un număr de partizani ai foștilor Domnitori și odrasle de Domnitori — Bibescu și Ştirbeiu în Muntenia, Mihail Sturza și fiul său Grigore Sturza în Moldova, — nepotrivit cu puțina vază de care se bucurau acești candidați în ochii poporului.

www.dacoromanica.ro

In Moldova din 64 de deputați erau 31 progresiști, iar 33 se împărțeau între Sturza tatăl (20) și Sturza fiul (13) [1]. In Muntenia «numărul cel mai mare de glasuri l'ar fi avut pentru alegere, Bibescu, pe când Ştirbeiu aveà numai vr'o 7, iar partidul progresist care aveà mai puține glasuri decât Bibescu, l'ar fi putut rapune numai dacă s'ar fi aliat cu partizanii lui Ştirbeiu [2].

Numarătoarea atât în Moldova cât și în Muntenia erà însă îndoielnica, de oarece mai mulți deputați înnotau în două ape ; apoi față cu marele fagăduinți de bani ale lui M. Sturza, se puteau așteptà lepadari [3].

Tactica cea greșită a partidului progresist care făcuse ca el să fie în minoritate în ambele adunari, stà în aceea, că el nu facuse alegerile în vederea unui candidat de Domnie. Ba acest partid se mândrea cu hotarârea luată ‹de a nu patronà nici o candidatura, ci numai pe acea a unei adunari obștești libera și neatârnată , cum spuneau fruntașii Moldoveni, sau cum se rosteà pe de altă parte C. A. Rosetti în București, ca chestia cea mare nu este cum va fi Domnul ci mai întâiu cum vor fi deputații! › [4].

Mai înțelept decât progresiștii lucrasera partizanii Domniilor vechi. Francezul I.' A. Vaillant care luptà în rândurile lor, spune în o broșură a lui, că nația înainte de toate trebue să se gândească la alegerea Domnului › [5].

Daca însă neîngrijirea de adevaratele interese politice adusese minorizarea partidului progresist în adunarile Țărilor Române, cum se explicà atunci, că rezultatul alegerilor sa fi fost nu numai favorabil candidatului progresist, dar chiar că aceeași persoană, Colo-

---

1. Fiziologia alegerilor din Moldova, art. de G. Sion, *Românul* 3 (15) Ian. 1859. *Acte și Doc.*, VIII, p. 298.
2. *Steaua Dunărei*, 29 Ianuarie 1859. *Ibidem*, VIII, p. 345.
3. *Ibidem.* Adaogă Place c. Walewsky 18 Ian. 1854. *Acte și Doc.*, IX, p. 231. Mai vezi și articolul din ziarul *Patria* 15 Ian. 1859. *Ibidem.*
4. Răspuns la Gregorieni *Steaua Dunărei* 21 Noemvrie 1858. *Românul* 20 Ian. 1454.
5. „Glasul poporului glasul lui Dumnezeu" Ian. 1858.

www.dacoromanica.ro

nelul Alexandru Cuza, să fi fost ales Domn în ambele Principate, și anume în amândouă cu unanimitatea glasurilor?

In Moldova lucrul se putù întâmplà numai mulțămită împrejurărei, că sprijinitorii lui Grigore Sturza nu înțelegeau cu nici un preț să ajute tatălui acestuia la căpatarea domniei. Deși ei se arătau dispuși a votà pentru fiu, o faceau tocmai pentru a nu fi ales tatăl. De altfel partizani lui Gr. Sturza precum C. Hurmuzaki, Gr. Balș, Al. Scorțeanu, Iorgu Radu, G. Hasnaș erau progresiști adevărați, și ei declarasera că mai bine să li se taie mâinile decât să voteze pentru Mihail Sturza. Din această cauza a fost peste putință contopirea Grigorienilor cu Mihailenii, și nu cumva, cum s'ar puteà crede, dintr'o neîmpăcată îndușmănire între tată și fiu [6]. La votarea pentru înscrierea lui Gr. Sturza în numărul candidaților, el neîntrunind decât 19 voturi, partizanii lui vazând că nu vor aveà majoritatea, se duc în partea naționaliștilor, și atunci Mihăilenii înțelegând că sorții batrânului Sturza erau cu totul pierduți, trec și ei—pentru a nu se da de protivnici ai candidatului progresist, ce erà să fie ales și fără ei — în partea acestuia, și Cuza este astfel proclamat, peste toate așteptarile, cu unanimitatea glasurilor.

In Muntenia izbânda tot a Colonelului Alexandru Cuza nu se datorește, jocului politic petrecut în adunare chiar, ci exclusiv presiunei puse în lucrare de popor asupra deputaților ce erau, cum am văzut, plecați în majoritate pentru alegerea unui fost Domnitor, și cu deosebire a lui Gh. Bibescu.

Alegerea lui Cuza se făcù însă tot așa pe neașteptate ca și în Moldova; caci dacă chiar a fost o înțelegere între membrii partidului progresist din ambele țari, privitoare la aceasta alegere, înțelegerea intervenì abeà în ultimul moment. De aceea bunaoară gasim pe Cuza spunând, în manifestul lui către țara, dupa alegerea lui

6. Articolul lui G. Sion citat în nota 1. Vezi *Domnia lui Cuza Vodă* de A. D. Xenopol I, p. 37 38.

www.dacoromanica.ro

în Moldova, că «*îndată după alegerea fratelui nostru Domnul din Valahia,* vom păși la înființarea comisiei centrale»[7]. Dar precum nu se gândeà Domnitorul Moldovei că va fi ales și în București, așa nu se gândeà nici lumea, precum se vede lucrul din o scrisoare trimisă *Stelei Dunărei* în preziua alegerei, 23 Ianuar, și în care nici nu se pomenește numele lui Cuza ca unul ce ar puteà fi ales în Muntenia, și după cum nici consulilor nu le trecea prin minte așa cevà, din care pricină cu toții telegrafiaseră guvernelor lor, că are să fie ales Bibescu [8].

Cu toate aceste ieșise vorba și despre putința alegerei lui Cuza în Muntenia, și aceasta încă din ziua de 16 Ianuarie, când Grigore Sturza publicase în *Steaua Dunărei* scrisoarea prin care tăgadueà orice împărtășire la complotul din Focșani, arătând cum din potrivă el, după alegerea Domnitorului, mergând să'l feliciteze, a dat o dovada de abnegație, încredințându'l că ar fi gata a'i da tot concursul, *spre a fi ales Măria Sa și în Valahia*»[9].

Cu toate aceste, numele lui Cuza Voda nu umblà încă pe buzele oamenilor din București. Erà însa o mare mișcare în acel oraș care dacă nu'și dădeà bine sama despre cele ce voeà, știeà prea bine cele ce nu voeà; anume răspingeà cu orice preț reîntoarcerea trecutului, și deci alegerea Domnitorului dintre acei ce stătuseră pe scaunul Munteniei. Caimacamii trebuisera să iee măsuri contra adunărei sătenilor în București, și dupa deschiderea adunărei, contra îmbulzirei poporului pe Dealul

---

7. Manifestul lui Alexandru Ioan I Domnul Moldovei 5 (17) Ian. 1859. *Acte și Doc.*, VIII, p. 353.

8. Corespondența c. *Steaua Dunărei. Ibidem*, VIII, p. 578. Părerea consulului austriac dată de *Oesterreichische Zeitung* reprodusă de *Românul* 10 Febr. 1859. *Ibidem.*

9. Scrisoarea din numărul din 16 Ian. al *Stelei Dunărei. Ibidem*, VIII p. 490. Alte izvoare care pomenesc acelaș fapt, vezi în *Domnia lui Cuza Vodă.* I, p. 45—46.

www.dacoromanica.ro

Mitropoliei [10]. Țăranii cereau ca domn pe Golescu; «că de nu se va face aceasta, vor ajunge iarăși robii ciocoilor» [11].

Ceea ce însă mișcà mult poporația Bucureștilor erà așteptarea unirei care trebueà sa aducă strămutarea capitalei întregului stat în București și deci o uriașă sporire a daraverilor. Cum să se faca lucrul, nu se pricepeau să o spună; dar mișcarea orașului erà tot atât de puternic zădarită de această țintă, precum acea a satelor erà întețita de amintirile și reînnoirea perspectivelor din 1848.

Când trecù însă prin București deputația trimisă la Poarta de Domnitorul Moldovei, în persoanele lui C. Negri, N. Catargiu și Colonelul Mavrichi, ea se înțelese cu partidul progresist muntean, ca să realizeze unirea, alegând pe Domnitorul Moldovei și în Muntenia [12]. Partidul progresist care cum am văzut, nici în Muntenia nu se adunase împrejurul unui nume, se prinde de această idee și o propune în o întrunire ținuta la otelul Concordia, chiar în sara de 23 Ianuarie ce precedà ziua hotărâtă pentru alegere. Principele Dimitrie Ghica se face organul acestei idei care este îmbrățișata cu cea mai mare căldura de toți cei de față. Cu toate că se hotarâse păzirea secretului până a doua zi, știrea se răspândì ca fulgerul prin București și deștepta în popor o frământare nemai pomenită, întru cât acuma visul lui, aducerea capitalei ambelor țări în orașul său, luà un trup și o ființă, în alegerea Domnului Moldovei de Domnitor și în Țara Românească. «Toată noaptea de 23 Ianuarie se petrecù în un mare neastâmpar atât din partea poporului cât și din a guvernului. Toată oștirea de cavalerie

10. Adunări de săteni: Scrisoarea din 23 Ianuarie citată în nota 8. Un ordin al poliției contra adunărei sătenilor în capitală, din 22 Ian. 1859. *Ibidem*, VIII, p. 573. Béclard c. Walewsky, 5 Februarie (23 Ian.) 1859. *Ibidem*, IX, p. 260. Asupra îngrămădirei poporului în contra căruia căimăcămia adusese armată, vezi același către același 7 Febr. (25 Ian.). *Ibidem*, IX, p. 269.

11. Corespondența din București către Patria din 23 Ian. (4 Febr.) 1859. *Ibidem*, VIII, p. 585.

12. Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, p. 14.

www.dacoromanica.ro

și infanterie umblà în patrule pe poduri. Dar tot odată bande de sute de oameni se încrucișau cu patrulele [13].

Când poporul se aduna în ziua alegerei, la Mitropolie, el venì cu gândul neclintit de a cere alegerea lui Cuza Vodă. Se și auzirà strigate de «sa traiasca Cuza ! Poporul erà hotarât, că dacă adunarea ar stăruì în alegerea lui Bibescu, să năvălească asupra ei și sa o sileasca să aleagă pe Cuza. Se auzeau din cameră cum, afară, macelarii din București îșì ascuțeau cuțitele. Față cu o asemenea presiune poporană, propunerea lui V. Boerescu de a se alege Domnul Moldovei trecù tot cu unanimitatea glasurilor [14].

Aceste împrejurari dovedesc fară nici o îndoiala ca Alexandru Cuza fusese ales, mai vârtos în Muntenia, în contra voinței majorității deputaților, prin un concurs de împrejurări care le impusese voința minorității ce erà însă și acea a poporului. Partidul național, cu toată alegerea unanimă (însa silita), a Domnitorului comun, iarăși se desbinase. El ceruse, în întregimea lui în Divanurile ad-hoc, unirea sub un Principe străin. Convenția de Paris însă respinsese aceasta plazmuire politica, și țările ramânând tot despărțite sub doi domni băștinași, «partidul unionist și cel separatist se desfacusera și se alcătuiseră alte împreunari pentru alegerea Domnitorilor [15]. Totuși despărțirea cea noua a Românilor fruntași în partide, nu aveà caracterul cel exclusiv personal din vremile vechi, ci erà și o deosebire de principii între ele. Cu toata lepădarea, mai mult silită, a privilegiilor în Divanurile ad-hoc, majoritatea boierilor înțelegeau să

13. *Revista Carpaților*, 1860. I, p. 74. Vezi în *Reforma*, 24 Ian. 1859.

14. *Tribuna Română*, 29 Noemvre 1859. Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, p. 15. Valentineanu, *Alegerea, detronarea și înmormântarea lui Cuza Vodă*, p. 10. Cuvântarea lui M. Kogălniceanu în ședința din 7 Februarie 1864. (*Monitorul Oficial* suplement, 24 Februarie 1862): In ziua de 24 Ian. 1859, poziționnea deputaților fiind amenințată de cuțite, erà rea în acea zi, pentru acei ce nu voeau să asculte de glasul națiunei . Raportul citat al lui Béclard, *Acte*, IX, p. 276.

15. Articolul lui G. Sion, citat în nota 1.

www.dacoromanica.ro

facă acea jertfa cu socoteală și îngăduință, și apoi dacă se lepadaseră de privilegiile sociale, ei înțelegeau să rămâna stăpâni pe acele politice, pe care și Convenția le garantase prin legea ei electorală. De aceea conducătorii Țarilor Române se deosebiră iarăși în progresiști sau *liberali* și naționali (în sensul mai strâns al cuvântului) și reacționari numiți și *conservatori* [16], sau cu termini mai parlamentari, aplicați la deputații din adunare, în *stânga* și *dreapta*. Dacă însă aceste două tabere erau desbinate pe cât pe chestia Domnitorului pe atât și pe alte întrebări de natură socială, puntul care le despărțeà fundamentul în alcatuiri dușmane erà tot vechea protivnicie nascuta din chestia țarănească. Progresiștii erau cei mai mulți comuniștii din 1848 . Reacționarii erau acei care combătuseră totdeauna împroprietarirea țaranilor.

In toata expunerea urmatoare aceasta întrebare va înalță fară încetare capul ei de hidră pentru a înveninà relațiile; dar de pe acuma trebueà atrasă luarea aminte asupra ei. Ea reiese mai ales din ținuta fața cu ea a doi barbați de sama ai Moldovei, M. Kogalniceanu și Lascar Catargiu, care reprezentau cei doi poli opuși în jurul carora se învârteau sorții poporului român. Bolintineanu ne spune anume că într'o imponcișare între cei doi fruntași ai Moldovei L. Catargiu ar fi zis ca, nu va da votul său pentru acela care, daca s'ar face Domn, i-ar luà moșiile și le-ar da la țarani. Nici eu, strigă Kogalniceanu, nu voi da votul meu D-lui Catargiu care, daca ar fi Domn, m'ar trimete peste graniță, pe mine care sunt pentru împroprietarirea țaranilor› [17]. Voda Cuza erà însă cunoscut, din Divanul ad-hoc al Moldovei că votase pentru propunerea lui C. Negri care cereà împroprietărirea țăranilor, precum se rostise contra încheierei majorității proprietarilor mari care răspingeau

16. Conservatori retrograzi». Articolul aspirările la domnie de ziarul *Constituționarul*, 14 Nov› (6 Dec.) 1858. *Acte* și *Doc.* VII, p. 1021.
17. *Viața lui Cuza Vodă*, p. 10.

www.dacoromanica.ro

această împroprietărire [18]. E drept că Cuza votase și în contra propunerei prea aprinsă a țăranilor care fusese însă răspinsă, din cauza tonului ei prea revoluționar, și de mulți alți partizani ai lor [19].

Vodă Cuza fiind ales în contra voinței multor din acei ce'l votasera, înțelegem pentru ce îndată după alegere, vedem izbucnind comploturi și uneltiri îndreptate contra îndoitei alegeri. Așà mai întâi se ivește vestea unui complot urzit la Focșani și care ar fi avut de scop întronarea lui Gr. Sturza, deși acesta se apără de asemene învinuire ce i-o aduceau ziarele timpului [20]. C. Negri într'o scrisoare către Cuza Vodă, din $^{14}/_{26}$ Martie 1859 adevereşte tendințele unor Munteni de a zadărnici îndoita alegere, spunând în ea, că «intriganții și ambițioșii, mai ales din Muntenia, s'au pus în campanie pentru a împiedecà izbutirea îndoitei alegeri» [21]. Alt complot mai serios, îndreptat de astă dată contra vieței chiar a Domnitorului, este descoperit în București, în ziua de 30 Martie și deci adevereşte spusele lui Negri. Unul din indivizii implicați în afacere, Evreul Șain, declară că alegerea lui Cuza este neplacuta Austriei și Turciei și chiar boierilor nu poate să le fie pe plac, și mai cu samă Principilor Ştirbeiu și Brancovanu, și că de aceea se hotarâse omorârea lui Cuza» [22].

Sunt deci bine caracterizate partidele Țărilor Române la începutul chiar al oblăduirei Domnitorului comun: Partidul liberal primì alegerea îndoită a omului nou în lipsa Principelui străin, acest partid dorind îndrumarea unei vieți de egalitate și de dreptate și ținând mai ales la îmbunatățirea soartei țăranilor. Partidul protivnic, cel conservator, care combăteaă pe alesul Țărilor

18. Ședința din 19 Decemvrie 1857. Proces-verbal No. 29. *Acte,* VI, 1, p. 422. Propunerea lui C. Negri, vezi mai sus, p. 371.
19. *Ibidem, Acte,* VI, p. 425.
20. Scrisoarea prin care Grig. Sturza răspinge învinuirea citată în nota 9.
21. Publicat după original în *Arhiva* din Iași XII, 1901, p. 66.
22. Depunerea lui Șain *Anunțiatorul român,* 15 Ian. 1859. Comp. *Domnia lui Cuza Vodă,* I, p. 72. Comp. p. 83, nota 16.

www.dacoromanica.ro

Române ce fusese întronat prin siluirea voinței și a intereselor lui, căută să zădărnicească aplicarea reformelor egalitare și mai ales se va opune la împroprietărirea țăranilor, stafia neliniștitoare de care se temeà mai mult.

Să vedem aceste partide la lucru.

In timpul adunărilor elective. — Partidele pe atunci erau departe de a fi închegate în chip așà de exclusivist precum sunt astazi. Cu toată natura arzătoare a chestiilor pipăite, lupta nu aveà înca acel caracter de înverșunare care nu mai caută nici dreptate, nici adevăr, nici forma, nici fond, ci numai interesul gruparei sprijinite. Erà încă loc pentru înălțarea minței deasupra interesului momentan, catându-se numai acel superior al ideilor atinse; erà încă o doza de idealismu în începatornicile lupte parlamentare, pe care timpurile de mai târziu trebueau să le înlocuească desăvârșit cu precumpenirea intereselor de partid, daca nu chiar a celor individuale [23].

Așà în timpul fierberilor pentru alegerea Domnitorului, liberali moldoveni știeau că vor aveà de luptat contra lui Grigore Sturza, nu numai ca deputat, dar chiar ca râvnitor la domnie; ar fi fost deci în interesul lor, ca Sturza să nu fie primit în adunare. La tăgăduirea validarei alegerei Principelui Gr. Sturza de colegiul din Iași, facuta de progresistul I. G. Cantacuzino, trei alți liberali sprijin această candidatură anume: M. Kogalniceanu, An. Panu și Alex. Cuza care pe atunci încă nu fusese desemnat de partidul său drept candidat la domnie, și aceasta cu toate ca alt progresist Em. Costache Epureanu combăteà alegerea principelui Sturza, încât vedem cum în tabăra progresistă cugetele erau desbinate asupra unei chestii de cea mai mare însemnatate; căci chiar dacă am lăsà la o parte persoana viitorului Domn care se arătâ în ființa lui Grigore Sturza, am

23. *Domnia lui Cuza Vodă*, I, p. 81.

www.dacoromanica.ro

vazut cum liberalii susțineau, ca ceea ce'i îngrijeà pe ei nu erà cine aveà să fie Domnul, cât cine erau să fie deputații; și deci în orice caz nu erà înțelept pentru liberali de a lăsà să pătrundă în adunare un conservator de puterea lui Grigore Sturza, Dar se cunoaște, de pe cuvintele vorbite de Alexandru Cuza, cu prilejul validarei alegerei lui Gr. Sturza, ceea ce împingeà pe liberali a'și neîngriji interesul. Erà o părere de tot idealista asupra lucrurilor acestei lumi.

Cuza spune anume: «Sunt de parere, ca ar trebuì sa punem patimile la o parte și să deschidem era Constituției prin dreptate și frăție»[24]. Alegerea lui Grigore Sturza se validează; însă Kogalniceanu nu uită a apasà, ca el îl recunoaște ca deputat și să se înțeleaga bine, *numai ca Deputat* [25].

Și mai stranie înca, cel puțin daca judecam dupa chipul nostru de înțelegere de astăzi a vieței de partid, trebue sa ne para purtarea lui Anastase Panu, în ședința din 4 Ianuarie, privitoare la înscrierea tot a lui Gr. Sturza, de asta data printre candidații la Domnie, prin care el veneà în concurență cu omul partidului național, Colonelul Alexandru Cuza, care fusese acum desemnat de acel partid drept candidatul sau la Domnie, în sara premergatoare de 3 Ianurie. Inscrierea lui Sturza este combatuta de progresistul Manolache Costache Epureanu cu cuvinte foarte grele: că «nu ar vrea sa aibă în lista candidaților la Domnia Moldovei, pe un om ce este și în acea a Pașilor turcești». Cu toate acestea Anastase Panu care subsemnase și el procesul verbal încheiat în sala de la Elefant, prin care toți cei 31 de progresiști se îndatoriseră «să sprijine prin vot pe față pe Colonelul Cuza», Anastase Panu zicem, cere cu stăruință înscrierea lui Gr. Sturza, protivnicul lui Cuza la Domnie, în rândul candidaților», spre a do-

24. Ședința din 31 Decemvrie 1858; Pr. verbal No. 2 *Ibidem*, VIII p. 195.
25. *Ibidem*, p. 196.

www.dacoromanica.ro

vedì ca adunarea nu lucrează în spirit de partid, ci numai în acel al dreptaței și înțelepciunei unei adunări naționale . Pe lângă Manolache Costache, mai combat această candidatură și Vasile Alecsandri, Lascar Catargiu și Mihail Kogălniceanu. Explicarea purtărei lui Panu poate stà sau în cavalerismul ce predomnise și la validarea alegerei lui Sturza ca deputat, cavalerismu ce depășeà acum hotarele cuvenite, sau poate mai curând în tactica lui Panu de a'și pastrà buna plecare a lui Grigore Sturza, în cazul de alegere a lui, prin unirea partizanilor bătrânului Sturza cu acei ce'l sprijineau pe dânsul. La vot pentru înscrierea lui Gr. Sturza între candidați, aceasta unire nu se îndeplinește, și Gr. Sturza întrunește numai 19 voturi pentru înscriere, având împotriva lui 35[26], ceeace mijlocește apoi, la votul definitiv asupra alegerei, alipirea sprijinitorilor lui de partidul progresist, și aduce alegerea lui Cuza. Dar chiar în aceste 19 glasuri erau 6 glasuri mai mult decât acei ce sprijineau dela început pe Gr. Sturza, încât se vede ca pe lânga Panu mai votasera pentru Principele Grigore încă alți 5 liberali. Iata deci ce șubred erau închegate partidele politice la ivirea zorilor lor pe orizonul vieței politice românești.

Dacă însă în unele împrejurari, chiar însemnate, ca acea a alegerei Domnului, partidele politice arătau o ținuta șovaitoare, nu era tot astfel, de îndată ce se atingea, macar cât de departe, chestia țărănească. Aici îndata ele faceau front unul în fața celuilalt, aruncând totul peste bord, numai spre a nu clătì nici cât un fir de păr parerile sprijinite de ele.

Cea d'intâi cerere pe care Domnitorul comun al Principatelor o face către țările ce'l alesesera este privitoare la nevoile bănești, pentru a întimpina cheltuelile trebui-

26. Vezi ședința din 4 Ianuarie 1859. Pr. verbal No. 5, *Ibidem*, p. 305—306. Vom mai avea prilejul de a revenì asupra acestor lipse de înțelegere între membrii aceluiaș partid, fie la liberali fie la celalalt.

www.dacoromanica.ro

toare la reorganizarea ambelor Principate. Anume Domnitorul cere prin un mesaj de la adunarea Moldovei un ajutor de 5.000.000 de lei care ar fi să se iee din o dare impusă asupra proprietaței fonciare, și ministrul Gr. Balș în expunerea lui de motive îndreptățește prin cuvintele următoare înființarea acestei dări noue și neauzite până atunci în Moldova: Dacă se face o împotrivire a se impune darea pe proprietate, cu ce drept se urmează a se luà darea dela locuitorii țărani, când art. 46 din Convenție rostește egalitatea înaintea darilor [27]? Intr'un moment de buimăceală, legea se voteaza; dar majoritatea conservatoare a adunărei se caește în curând de pasul făcut, și propune sa se dee vot de blam ministerului care promulgase această lege înainte de a trece prin Comisia centrală, după cum prevedeà Convenția de Paris. Este însă de observat că Comisia centrala nu erà constituită încă la acel timp; dar se crezuse că acești bani fiind necesari pentru a îndrumà unirea, Comisia centrală erà desigur să ractifice votul dat, când era să fie întocmită. Ce înțeles avea deci votul de blam? Nici un altul decât acela că majoritatea voeà să facă sa se înlature darea votată asupra averilor ei, după cum judecă *Steaua Dunărei* care spune, ca «moțiunea de blam nu erà decât o revocare din partea boierilor a darei de 5.000.000 asupră proprietăței», și după cum arată și Epureanu mai târziu, că adevăratul motiv al măsurei adunărei erà, că ea votase 5.000.000 impozit fonciar ca o consacrare a art. 46 din Convenție; dar că în urmă l'a *desvotat*»[28].

Ceea ce însă trebuie sa ne pară straniu și neînțeles și adevereste încă și mai mult șubreda închegare a partidelor la începutul înjghebarei lor, este împrejurarea

27. *Monitorul oficial al Moldovei* 12 Fevruarie 1859.

28. *Steaua Dunărei* din 4 și 11 Mai 1859 și din 9 Fevruarie 1860. Și că lucrul erà așa, se dovedește și din împrejurarea că împrumutul de 8.000.000 din Muntenia se realizază după un vot al camerei, de și nici legea lui nu trecuse prin Comisia centrală; dar aici erà vorba de *un împrumut* care lăsà neatins sistemul dărilor existente. Vezi și *Domnia lui Cuza Vodă*, I, p. 90-99.

www.dacoromanica.ro

«ca mai mulți liberali, între care însuși Mihail Kogălniceanu, sprijin moțiunea de blam a partidului conservator, și aceasta contra unui minister pus sub președenția marelui naționalist, fostul caimacam V. Sturza și compus din ceilalți naționaliști: Epureanu, V. Alecsandri, C. Rolla, D. Miclescu și generalul Milicescu. Moțiunea de blam trece în adunare cu o mare majoritate, și ministerul Vasile Sturza este silit să se retraga. Adevaratul motiv al răsturnărei fusese îndrăzneala lui de a voi sa puna deopotriva pe boieri și pe țărani în privirea darilor [29].

Și în țara Românească lucrurile, de și pe alta cale, ajunsera la acelaș rezultat, răsturnarea ministerului Filipescu, tot în vederea stafiei chestiei țăranești ce aparea în dosul lui. Anume în această țara Cuza cercase a formà un minister «ce avea misiunea de a înfrăți partidele . De aceea el numise, sub un președinte conservator, I. Filipescu, și alaturi de alți conservatori ca Barbu Catargiu, I. Cantacuzino, Gr. Filipescu și generalul Vladoianu, pe doi din liberalii cei mai înaintați, N. Golescu și D. Bratianu, amândoi titulari la departamentele cele însemnate ale trebilor din launtru și ale celor din afara [30].

Domnitorul cerând și în Muntenia un ajutor banesc de 8.000.000 de lei, legea este votata numai cu o majoritate de 28 de glasuri fiind și 19 bile negre: «19 pete pe pagina cea mai frumoasă a istoriei de astăzi a vieței noastre [31]. Opoziția își explica refuzul său de a votà cea d'întai cerere a Principelui, «pentru ca acesta să cunoasca neliniștea ce domnește în țară, când se vad la cârma administrației interioare oamenii care la 1848 au prejudecat chestia proprietatei ce în curând

29. Vezi chestia tratată pe larg în *Domnia lui Cuza Vodă*, I, p. 76—81.

30. *Monitorul of. al Țărei Românești*, 26 Ianuarie 1859. Comp. cuvintele lui Manolache Costache rostite în ședința din 6 Fevruarie 1863. *Mon. Of.*, 3 Martie 1863.

31. Dim. Ghica *Mon. of. al Țărei Românești*, 27 Martie 1859. Comp. acelaș în șed. din 27 Iunie. *Ibidem*, 12 Sept. 1859.

www.dacoromanica.ro

are să vina în desbaterile adunărei». Gh. Lenș adaoga la această explicare, că ‹deslănțuirea cea prea mare a necuviințelor presei și politica din lăuntru a ministerului a împiedicat singura votul unanim al adunarei [32]. Adresa explicativă a celor 19 bile negre, formulata în acest înțeles, aduce dimisia ministerului.

Incercarea Domnitorului de a alcătuì în București un minister de contopire adusese răsturnarea lui de catre adunare care, cum spune Bolintineanu, nu puteà vedeà oamenii dela 1848 conducând trebile statului; dar el observă, că ‹ această îmbrâncire a persoanelor din 1848 nu însemnà alt cevà decât îmbrâncirea Convenției de Paris, de oarece această Convenție primise tocmai principiile dela 1848 [33]. Și ministerul muntean cazuse deci indirect tot din cauza chestiei țaranești, încât este foarte dreaptă băgarea de sama a unei broșuri de mai târziu care spune ca la 1859 chestia rurală provocase desbinarea în adunări» [34].

Și erà firesc lucru ca partidul conservator care combătuse totdeauna îmbunătățirile starei țăranilor așà cum le plănueà partidul liberal să'și fi aratat cugetul la cel întâi prilej, voind cum zice Românul să taie apa dela moară novatorilor primejdioși. Și lucru erà cu atâta mai firesc, cu cât Convenția alcătuise o lege electorala încă mai restrânsă decât acea a Regulamentului Organic, primind ca alegatori numai pe acei ce aveau cenzul cerut, pe când Regulamentul Organic dând acest drept tuturor celor cu pitace de boierie, primeà și pe boierii săraci între alegători [35].

Totuși nu se poate zice cum susțineau organele timpului, că «în adunările Țărilor Române erà reprezentată o singură clasă, și că nu ar fi în ele o luptă de prin-

32. *Mon.* din 27 Martie 1859. Comp. acel din 18 Martie 1859.
33. Ziarul *Dâmbovița*, sub direcția lui D. Bolintineanu, 8 Martie 1859.
34. *La vérité sur la Roumanie.* La Haye 1864, p. 8.
35. Comp. dispozițiile din *Reg. Org.* cu art. 3 și 4 din legea electorală a Convenției. *Acte și Doc.*, VII, p. 314.

www.dacoromanica.ro

cipii, ci numai una de persoane» [36]; caci deşi poporul de jos nu erà reprezentat în adunări, el aveà în sinul lor o falangă de oameni înfocaţi, convinşi şi elocvenţi care apărau cu atât mai bine interesele lui, cu cât o făceau numai din adânca convingere şi adese ori contra însuşi interesului lor personal» [37]. Mai sprijineau ziarele liberale şi o altă exagerare, anume că «partidul trecutului (conservator) ar vrà să ne ducă înapoi spre cele ştiute» [38]. Aceasta nazuinţă devenise însă cu neputinţă faţă cu Convenţia de Paris şi cu voturile Divanurilor ad-hoc de lepadare a privilegiilor; atâta erà numai adevărat, ca privilegiaţii voeau sa întârzie pe cât se puteà mai mult înfăptuirea reformelor şi să le reducă la cât mai puţin cu putinţă.

Conservatorii înţelesera în curând, că Domnitorul erà sa lovească în situaţia lor şi ei voirà a'i slăbì autoritatea şi a'l reduce din poziţia de Domnitor la acea de simplu Caimacam, urmarind mai departe cererea Principelui străin pe care Convenţia o înlaturase din sistemul de reorganizare a Principatelor Române; căci daca Principele român nu trebueà decât să caute a realizà aducerea unui Principe străin, atunci rolul sau de reformator trebueà să înceteze, şi privilegiaţii se mai puteau bucurà de situaţia lor, în timpul de trecere cât ar ţineà pană la îndeplinirea dorinţei lor.

Alexandru Cuza şi fusese ales numai cu scopul de a alcătuì o verigă care sa lege starea trecută de viitorul întrevăzut. Aşà chiar în ziua alegerei din Moldova, Kogălniceanu, înnainte de a se păşì la vot, face propunerea, ca deşi Convenţia n'a primit alegerea unui Principe străin, adunarea moldovenească stărueşte în această dorinţă, şi ca Domnul ce va fi ales sa nu uite, că cea mai înnaltă a lui misie este tocmai coborârea de pe tron

36. *Steaua Dunărei,* 17 Mai 1859.
37. *Domnia lui Cuza Vodă,* I, p. 88.
38. *Românul,* 4 Aprilie 1859.

www.dacoromanica.ro

pentru a aduce în locul lui o Dinastie străină» [39]. In o scrisoare a lui Alexandru Cuza catre Napoleon, Domnitorul român recunoaște, că poporul său doreà alegerea unui Principe strain [40], și el confirma mai mult încă aceasta a lui declarație, prin o «mijlocire adresată tuturor puterilor garante, după a lui alegere în ambele țari, în care mijlocire el spune, că «deși a fost ales Domn al Moldovei și al Munteniei, se știe că aceste țari au cerut unirea sub un Principe strain; că el a lucrat totdeauna pentru realizarea acestei ținte și ca alegerea lui nu a putut să'i schimbe convingerile; ca el nu ar considerà retragerea lui ca un sacrificiu, dacă soarta Românilor ar fi hotarâtă conform cu dorința exprimata de nația întreagă [41]. In ședința din 26 Martie, cu prilejul unei desbateri asupra modului remunerărei membrilor Comisiei centrale, Kogalniceanu revine, cam fară cale, asupra acestei chestii, amintind cum Inaltimea Sa Alexandru Ioan I a aratat puterilor că numai în unire sub un Principe strain își vede țara fericirea, și ca el a făgaduit a sprijini aceasta cauza națională înnaintea marelui areopag european [42].

Erà deci tot atât de bine stabilit ca alegerea lui Cuza de Domn în ambele Țari Române se făcuse numai ca o punte de trecere către unirea desăvârșită sub un Principe strain, pe cât pe de alta parte erà neîndoielnic ca puterile europene, fară nici chiar a exceptà pe Franția, nu puteau primi aceasta din urma cerere a poporului român.

Partidul conservator deși trebueà sa fie bine convins de zadarnicia staruințelor lui, nu lipsește a aduce aminte Domnitorului la deosebite prilejuri îndeplinirea făgaduinței lui, de a cautà să obțină Domnia străina, și aceasta o faceà acel partid cum am spus numai în scopul de a

39. *Monit. Of. al Moldovei*, 25 și 28 Ian. 1859. Place c. Walewsky, 29 (12) Ianuarie 1859. *Acte și Documente*, IX, p. 242.
40. *Ibidem*, IX, p. 250.
41. *Monit. Of al. Moldovei*, 5 Febr. 1859.
42. Ședința din 23 Martie *Monit. Of. al Moldovei*, 31 Martie 1859.

www.dacoromanica.ro

convinge pe Domn, că el nu este decât un locoțiitor al Domnitorului adevărat, așteptat din mâna soartei, și ca deci sa nu prea facă pe grozavul, caci nu aveà pentru ce, nefiind decât un Domnitor provizor iar nu unul definitiv.

E drept ca primul atac facut lui Cuza Vodă în această privire îi venì dela liberali care în slaba închegare a ideilor de partid de atunci faceau greșala de a contribuì și ei la slabirea puterei omului nou ce tocmai ei izbutisera :i aduce în fruntea țarei, și care deci ar fi trebuit să'i mulțămeasca, în lipsa Domnitorului strain. Așà am vazut pe Kogalniceanu cu prilejul unei desbateri, unde nu prea erà la locul ei, amintind lui Cuza Vodă făgăduința dată de el în ceea ce priveà Principele străin. Alt liberal, Ioan Ghica, care deși Muntean, se afla în fruntea cabinetului moldovenesc, se grabì de a se unì cu propunerea lui Kogalniceanu, și ea este primita de adunare cu o mare majoritate. Domnitorul jignit prin primirea cam pripita a acestei propuneri care, cu toate că o împartașeà pe deplin, dupa cum o dovedesc repetatele lui declarații, ar aveà însa, cum spune Vodă Cuza, în gura adunarei caracterul unei doleanțe în potriva chiar a Domnului și ar constituì o imprudența pe care vrajmașii nu ar lipsì a o reprezentà ca un rebelion (sic) contra puterilor garante . Domnitorul zicem, descuviințeaza moțiunea și deci și purtarea ministerului, și Ioan Ghica se retrage de la cârma Moldovei [43].

In curând însa partidul conservator pregatește Domnitorului o punere în întârziere și mai pe față în chestia Principelui strain. Anume înființându-se Comisia centrală, adunările trimit în ea barbați din ambele partide în numar aproape egal, ceea ce erà iarași caracteristic pentru lipsa de călauza politica a ambelor tabere.

---

43. Ordinul lui Vodă Cuza c. consiliul miniștrilor, 2 Aprilie 1859. *Arhiva*, XII, 1900, p. 72. Comp. o scrisoare a lui Docan c. Domnitor, 28 Martie 1859. *Ibidem*, p. 179. Victor Place c. Walewsky, 12 Mai (30 April) 1859. *Acte și Doc.*, IX, p. 314, explică supărarea lui Vodă Cuza prin aceea «qu'il se serait promptement habitué un pouvoir et qu'il lui serait impossible de l'abandonner».

www.dacoromanica.ro

Intre cei delegați în Comisia centrala din partea Moldovei, se aflau cei doi mai mari protivnici în ideile lor asupra chestiei țarănești care trebueà tocmai să vină în desbaterile Comisiei: M. Kogalniceanu și Lascar Catargiu, și ne întrebăm, cum putuse majoritatea conservatoare din Adunarea moldovenească sa trimita în Comisie pe un reprezentant al ideilor din 1848, când am vazut mai sus cum, din cauza prezenței unor oameni din acel timp în ministerul muntean al lui I. Filipescu, acesta fusese răsturnat tocmai din pricina temerei de rezolvire a chestiei țărănești în sensul ideilor revoluționare? Mintea și concepția noastra politica de astăzi stă pe loc, înnaintea unor asemenea acte pretinse politice. De aceea cu drept cuvânt se întreabă *Steaua Dunărei:* Formatu-s'a în sinul Adunarei, în curgere de patru luni, o majoritate fie liberala, fie reacționara chiar, care să lucreze anumit după un țel fix, fie oricare, numai să fie unul; nu a fost majoritate, ci numai fracțiuni [44]. Aceeași observație o face ministrul cultelor din Țara Românească asupra Adunărei de acolò : Preocuparea dominanta a adunarei e sa se rapoarte la persoane și nu la principii; în ea nu există nici o busola, și de aceea unii din Dreapta votaseră contra altora din aceeași parte, și nu s'a văzut să se aleagă o adevărata opinie liberala; nu erà o majoritate [45].

Pentru a mai da un exemplu despre aceasta lipsa de închegare a spiritului de partid în Muntenia, amintim cele ce se petrec în chestia celor 200.000 de galbeni de dat comercianților zdruncinați prin o mare criza financiară, criza ce se atribueà de ministerul conservator al lui Filipescu, schimbărei prea liberale a regimului ocârmuirei. Cu toate că liberalii aveau interes să combată o asemenea motivare, ceea ce se și face de liberalii N. Golescu (ministrul!!) și I. Brătianu – alt progresist V. Boerescu o sprijine alăturea cu Barbu Catargiu ministrul finanțelor (un frun-

44. *Steaua Dunărei,* 17 Mai 1859.
45. Ședința din 24 Martie 1860 *Mon. Of. al Țărei Românești,* 15 Aprilie 1860. Suplement.

www.dacoromanica.ro

taș conservator)! Vra să zică în o chestie, găsim pe un ministru liberal combătând pe colegul său ministrul conservator; iar un deputat liberal combateà partidul său, sprijinind părerea ministrului reacționar. Erà o adevărată babilonie politică.

Comisia centrala fusese alcătuită așà că în ea predomneà, deșì cu o foarte mică majoritate (de un glas) partidul Dreptei, adeca conservatorii, nelipsind bine înțeles nici amestecul de tendințì reprezentate în ambele adunări. Despre predomnirea elementului Dreptei ne da dovada refuzul lui Kogălniceanu de a luà parte în delegația care trebueà sa întocmească raspunsul la mesajul Domnitorului, motivând acest refuz pe aceea, ca ‹proiectul de răspuns trebuind să fie facut în simțul majorității, el nu socoate a face parte din ea [46]. Și organele timpului priveau Comisia centrală ca «un așezământ conservator în chestiile sociale» [47]. Și că în adevăr în Comisia centrală predomneà cugetatea conservatoare, se vede de pe ținuta ei în chestia legei electorale a careia schimbare fusese propusă de Stânga Comisiei, dar pe care majoritatea o răspinsese pe motivul invocat de unul din membrii ei, Principele Gr. Sturza, că ‹ adunările fiind alese pe 7 ani, ar fi destul timp pentru a se gândì la reforma acelei legi, și că daca această reformă s'ar face acuma, s'ar da prilej guvernului de a disolvà adunările și a'și constituì, în nouele adunări, majorități după placul său [48].

Nu se uità Comisia la absurditatea legei electorale întocmită de Convenția de Paris, lege care restrângea dreptul de vot numai la posesorii averilor mari, excludând cu totul orice capacitate necăptușită cu avere. Legea Convenției socoteà că rostirea voinței Moldovei trebueà

46. *Protocolul Comisiei centrale*, No. 9, 26 Mai.

47. *Steaua Dunărei*, 18 și 30 Mai 1859. Această părere rostită și de *Dâmbovița* lui Bolintineanu este reprodusă și încuviințată cu totul de ziarul *Curierul Principatelor Unite*, 21 Iunie 1859, organ oficios al guvernului.

48. *Protocolul Comisiei centrale*, din 2 Iunie 1859.

www.dacoromanica.ro

sa fie marginita la cei 1724 de *alegători* care să reprezinte voința a 2.000.000 de suflete, iar în Muntenia părerile unei poporații de 2.500.000 de oameni sa fie rostite de un corp de alegători în număr de 2072 de inși din clasa privilegiaților care aveau tot interesul de a nu schimbà starea de lucruri, în sinul careia ei se aflau așà de bine [49]. Cum spune prea nimerit ziarul *Tribuna:* »Convenția pe de o parte ștergeà privilegiul; pe de alta însărcinà pe privilegiați cu facerea legilor de egalitate«[50]. Nu se uità apoi Comisia centrala la rezultatul ridicul al legei electorale a căreia manținere o sprijineà, ca în puterea ei erau județe în care numarul alegatorilor abià ajungeà la 5, iar în acel al Izmailului nu erà decât *unul* singur, vestitul Vladimir Stoica, care se convocà pe el însuși în ziua alegerei, constitueà el singur biuroul și subsemnà în procesul verbal al alegerei tot el și ca președinte și ca secretar și ca *corp* electoral și în sfârșit se alegeà pe el însuși, cu *majoritatea de un vot*, adeca *unanimitatea* [51]. Această împrejurare care stârnì un râs nesfârșit în adunarea moldovenească la verificarea alegerilor, nu stânjeneà de loc Comisia centrală și nu o împingeà la schimbarea legei electorale.

Dar parerea că lucrurile nu trebue schimbate ci *păstrate precum sunt cât se va puteà mai mult*, era împartașita nu numai de majoritatea deputaților și ai membrilor Comisiei centrale, ci și de marea mulțime a celor 1724 sau 2072 de alegatori ai Țarilor Române. Aceasta se vede cu prilejul facerei unei catagrafii, spre a se ști pe ce temelie sa se aștearnă noua întocmire a darilor. Proprietarii se ascundeau pe un cap, spre a nu da științele cerute. Comisiile rânduite pentru întocmirea

49. Asupra numărului alegătorilor din ambele țări vezi *Tribuna*, 10 Mai 1859. *Mon. of. al Țărei Rom.*, 21 Februarie 1860. *Naționalul*, 26 Dec. 1859.

50. *Tribuna*, 18 Iunie 1859. Un boier liberal, Em. Cretulescu, în o broșură a lui din Paris, *La Roumanie* 1859, spune: «La Convention organise plus solidement l'aristocratie foneière dans un pays que doit tous ses malheurs à la constitution féodale de la propriété. Cela suffit pour la condamner .

51. Constatat în chip oficial. Vezi *Mon. of. al Mold.*, 16 și 28 Martie 1860.

www.dacoromanica.ro

catagrafiei se jaluesc către ministrul finanțelor, «că nu pot lucrà, din pricină că proprietarii și chirigii lipseau de a casă, sau când erau, pretextau că stau la masă sau ca dorm dupa prânz . Delegatul guvernului e nevoit să-i someze să aștepte comisia [52]. Președintele Comisiei centrale, Radu Rosetti, omul însărcinat cu conducerea corpului ce trebueà să prefacă sistemul vechiu în unul modern, amenință pe guvern, că la cel d'intaiu abuz de putere din partea agenților guvernului, va aplica legea talionului [53], iar Gr. Sturza când este să se puna bazele Constituției celei noue, propune să se iee de normă Regulamentul Organic» [54], de care tocmai Țările Române se credeau scăpate prin Convenția de Paris care trebueà luată ea ca temelie în reînnoirea vieței politice a Principatelor.

Acestea fiind dispozițiile partidului conservator față cu noua stare de lucruri pe care Convenția de Paris voeà s'o introducă în Țările Române, nu ne vom mirà de reîmprospatarea atacurilor, tot din punctul de vedere al Principelui străin, îndreptate contra omului ce personifică tendințele noue, Domnitorul comun.

Proiectul de răspuns la mesaj al Comisiei centrale nu se ocupà prin nici un cuvânt de numeroasele propuneri de legi necesare pentru îndrumarea nouei organizări, ci revine iarăși asupra temei iubite Conservatorilor: amintirea făgaduinței dată de Principe, atunci când se suise pe tron, de a staruì pentru unirea Principatelor sub un Principe străin, și roagă pe ‹Inălțimea sa ca, fără a lasà să se piardă momentul favorabil, să faca a se ajunge la scopul dorit› [55].

Lucru iarăși straniu: în comisia de redactare a raspunsului se vede figurând și liberalul Chr. Tell care nu formulează o părere a minorității, iar la desbaterea asu-

52. *Steaua Dunărei*, 26 și 27 August 1859.
53. *Tribuna*, 22 Oct. 1885.
54. *Protocolul Com. centrale*, din 8 Iunie 1889.
55. Proiectul de răspuns la mesaj în *Steaua Dunărei*, 18 Aug. 1859.

www.dacoromanica.ro

pra acestui act, combătut de liberalii Steege și Vasescu, Tell și cu Mălinescu îngăimează, cerând numai să se schimbe oare care rostiri nepotrivite. Și aici se găsește șovairea părerilor în sinul partidelor și mai cu seamă în acel al partidului liberal care tocmai, fiind în minoritate, ar fi avut nevoe de o mai mare unitate de idei. Această șovaire în o chestie atât de grea erà cu atât mai primejdioasă, cu cât principele Grigore Sturza se însărcineaza a explicà ce înțeles trebueà să se dee raspunsului la mesaj. El spune anume, ca «Domnul ori cât timp ar guvernà, nu poate fi privit decât ca depozitarul demnității domnești, și că este chemat a stapânì țara noastra pâna când Europa ne va da un Principe străin .

Aceasta parere a lui Grigore Sturza o întrupează el chiar într'un articol, când se reieà în desbatere chestia Principelui străin, cu prilejul Constituției celei nouе ce trebueà data Țărilor Române unite. Anume prin art. 34 se prevedeà, ca îndata ce se va putea dobândì un Principe străin, puterea constituționala se va exercità de M. S. Domnitorul Alexandru Ioan I în numele Principelui străin, pâna la instalarea acestuia»[56].

Aceasta purtare a Dreptei erà primejdioasa, pentru că «însuși organul însarcinat cu custodia dispozițiilor constituționale ale Convenției de Paris, tindeà la răsturnarea ordinei politice consacrate de Europa»[57].

«Votarea acelui articol at fi fost o neiertată greșală, căci cum voeà Comisia centrală ca Domnitorul să-i îndeplinească dorința, când această cerere fusese respinsa de Convenția de Paris, în puterea căreia lucrà tocmai Comisia centrală»[58]?

Și într'adevăr art. 33 din Convenție prevedeà că Comisia centrală este chemată a privegheà intacta păstrare a dispozițiilor constitutive ale nouei organizări a Principatelor. Cum puteà ea atunci să propună Princi-

56. Proiectul de Constituție în *Protocolul Com. cent.*, 24 din 8 Iulie 1859.
57. *Tribuna* 27 Aug. 1859.
58. *Românul* 15 Aug. 1885.

www.dacoromanica.ro

pele strain și ereditar care nu fusese admis de Convenție [59]? Acelaș lucru îl susținea și liberalul Ştefan Golescu în Comisia centrală, când spunea, că «este foarte probabil ca lucrând contra sfaturilor date de puterile bine-voitoare, de a nu mai face nici un pas contra Convenției, vom desface cu mânile noastre edificiul pe care l'am ridicat cu atâta greutate în ziua de 24 Ianuarie»[60]. De asemenea și capul liberalilor, Ioan Brătianu, întrebà pe Dreapta: Cine a avut cugetul primejdios și vatămător în împrejurările actuale, a cere Prinț străin și unirea absoluta? Tot D-voastre și Comisia centrala în care Dreapta este în majoritate? [61] Insuși Domnitorul, răspunzând la Focșani unei deputații a orașenilor venita spre a'l saluta, spune: «Convenția să ne fie linia din care să nu ieșim: a o calca *fără timp*, ar fi o trădare de țară [62]. Ea fusese călcata odata, și Domnitorul însuși hraneà gândul să o calce și să o sfășie, însă aceasta la timpul său, când împrejurările vor fi favorabile. Şi tot așa priveà și strainătatea lucrurile. St. Marc Girardin scrieà în *Journal des Débats*, că alegerea îndoita a lui Cuza Vodă când țarile au ramas tot despărțite, nu poate întru nimic jignì drepturile Porței. Dacă camera română ar fi votat unirea desăvârșită și sub un Principe străin, atunci Poarta Otomană ar fi fost în dreptul de a se plânge și de a reclamà»[63]. Vasile Boerescu se rădică și el contra art. 34 din constituție, întru cât el nu puteà fi aplicat, și votarea lui nu ar puteà decât discreditâ și paralizà guvernul actual și a'i răpì ori ce energie spre a lucrà în simțul Convenției; ar aduce complicări politice, desbinări în țară, poate chiar invaziuni. Dacă membrii comisiei centrale doresc în adevăr unirea, ei nu ar trebuì s'o compromită prin declarații

59. *Tribuna*, 3 Sept. 1859.
60. Protocolul 35.
61. Şed. din 27 Iunie 1854 *Mon. Oficial Țărilor Române*, 22 Sept. 1859.
62. *Ibidem*, 6 Iunie 1859.
63. *Journal des Débats* 22/10 Iunie 1859.

www.dacoromanica.ro

inoportune»[64]. Şi într'adevar această cerere a Domnitorului străin absolut rău văzută de Europa întreagă încă din timpul framântărilor pentru unire, nu puteà fi privită ca o rostire sinceră a dorinţelor partidului conservator, întru cât el ştieà prea bine că erà zadarnică. Ţinta cererei lui erà pe de o parte compromiterea, pe de alta slăbirea autorităţei Domnitorului ce erà reprezentantul ideilor liberale. De aceea, cum prea bine se întreabă *Naţionalul:* Cum se face oare, ca astăzi cei mai vechi amici ai unirei complecte şi ai Principelui strain, acei care au fost cei mai arzători apărători ai acestor idei şi care s'au expus pentru dânsele, se opun la realizarea lor actuală, în vreme ce alţii, amici foarte echivoci ai acestor principii şi care până la 24 Ianuarie conspirau în contra lor şi persecutau pe adepţii unirei, astazi din contra au devenit cei mai exaltaţi ai lor apostoli şi cei mai radicali revoluţionari? Cauza este că cei d'intăi nu vor sa piardă unirea prezentă, grăbind unirea complecta, pe când cei de al doilea vor o unire complectă spre a pierde şi unirea prezentă»[65].

Ce să fie adevarat din aceste învinuiri? Se puteà oare ca privilegiaţilor în majoritatea lor să le fi parut rau după starea de mai înainte; să fi dorit iarăşi desparţirea ţarilor române? Ca să fi vrut ei reîntoarcerea la starea veche, aceasta pare cu neputinţă, cu atât mai mult ca şi ei votaseră în Divanurile ad-hoc, şi încă cu atât foc unirea ambelor ţări. Dar ei ceruseră cu convingere Domnitorul străin şi alegerea celui pământean se făcuse contra voinţei lor. Ei îl primiseră căci nu putuseră face altfel; dar ei se simţiră adânc jigniţi, că autoritatea supremă să fie încredinţată unui om ieşit din rândurile mai mici ale boierimei şi ca să nu fi putut dobândi ei — căci fiecare se credea doar vrednic de scaun[66] — această

64. *Naţionalul* 26 Iulie şi 2 August 1859.
65. *Naţionalul*, 26 Iulie 1859.
66. Se înscriseră doar 38 de candidaţi la domnia Moldovei. Vezi *Acte şi Documente*, VIII, p. 180.

www.dacoromanica.ro

înalta demnitate. De aceea și reprezentanții privilegiaților votară articolul 34 din Constituție, care coborea pe Domnitorul ambelor Principate la rangul unui locoțiitor al Domnului străin. Vechea competire: *pentru ce el și nu eu*, își schimbase formula în acea rostită de Kogălniceanu: «*dacă nu eu, nici tu*, sau cel puțin dacă ești, să fii numai Căimăcam»[67], Prin urmare și purtarea să'i fie potrivită cu poziția. Țara deci să ramână până la realizarea dorințelor ei tot în *statu quo* în care se află, și atunci se va vedeà ce se va chibzuì. Oborârea privilegiilor se votase în un moment de nevoie și poate și de entuziasmu, după cum se votase în Muntenia și alegerea lui Cuza și după cum privise și norodul din Iași ideea unirei; dar lucrurile făcute fără chibzuință aduc, când sunt cercetate mai târziu cu racelă, părerei de rău, și dacă nu se poate îndreptà de tot nenorocirea amenințătoare, cel puțin cată să i se întârzie îndeplinirea cât mai mult. Cum prea bine spunea *Curierul Principatelor Unite:* Privilegiul vrea înainte de toate să pazască formele și formele aduc amânare, iar privilegiul în amânare caută o punte de scăpare [68]. Acesta era punctul de vedere al partidului conservator din Principatele române. De aceea am vazut cum privilegiații cauta să împiedice sau să întârzie facerea catagrafiei care premergeà înființarei impozitului funciar[69].

Dacă însa partidul conservator se arată nemulțamit cu chipul cum se tindeà a se reformà așezamintele Principatelor, partidul liberal, înțeles asupra fondului, nu se împacà adese ori cu forma în care reformele erau înfaptuite, Art. 47 din Convenție prevedeà că, pâna se va procede la revizuirea legiuirilor existente, acestea vor fi manți-

67. Vezi protocolul 35. Șed. din 31 Iulie 1859. Comp. *Tribuna română*, 17 Ian. 1860, și *Les Principautés devant les Conférences*, Paris 1866, p. 25: „Que l'on fasse le choix de l'un des boyards pour être Prince et tous les autres se retourneront immédiatement contre lui et travailleront à le détruire".

68. *Curierul Principatelor unite* 7 Iunie și 20 Aug. 1859.

69. Mai sus, p. 396—397.

www.dacoromanica.ro

nute nùmai în dispoziţiile care nu vor fi protivnice Convenţiei de faţă». Ce însemnà această prescriere, decât desfiinţarea privilegiilor pe cale administrativă, până când se vor alcătuì legile desăvârşite de egalizare a tuturor claselor societaţei? De aceea şi vedem că ministerul moldovenesc al lui Em. Costache Epureanu procede la egalizarea drepturilor pe cale de ordonanţe ministeriale. Inca din 30 Maiu 1859, el întinde îndatorirea lucrarei şoselelor la toţii locuitorii, învoindu-se răscumpărarea şi în bani; alta din 31 Mai desfiinţează slujbaşii volnici ai boierilor, supuindu-i la dări, şi alte câteva. Lucru caracteristic, Kogălniceanu protesteaza contra acestui sistem de aplicare a Convenţiei căci, cum spunea *Steaua Dunărei*, el nu putea suferì sa calce Convenţia nici pentru bine; căci «ceeace astazi se face pentru bine, mâni se va puteà face pentru rău [70].

Acest punct de vedere al partidului liberal, reprezentat acuma de Kogălniceanu, va fi întrupat de alţii mai târziu în contra lui şi a Domnitorului, când cu lovitura de stat. In orice caz erà neîndreptaţità învinuirea de calcare a Convenţiei facută prin reformele pe calea ordonanţelor, pe care însăşi Convenţia le îndrumà.

Care trebueà sa fie purtarea Domnitorului faţa cu aceste doua partide care ambele se aratau nemulţamite cu chipul sau de ocârmuire? Organul oficios al guvernului, *Curierul Principatelor Unite*, ne arată cam ce îndreptare voeà sa dee Cuza Vodă politicei sale lăuntrice: «Sunt în ţara noastră, zice ziarul, două tabere de oameni, acei ai trecutului care reprezinta sistemul vechiu de ocârmuire şi alţii, oamenii progresului reprezentând idei de libertate şi demnitate naţională. Dacă cei dintâi, prin stăruitoarea legătură cu cele ce au fost până acuma, nu pot da garanţii pentru starea prezentă, cei de al doilea, prin o sistematică dispoziţie de a nu ţineà în samă împrejurările politice în care se găsesc ţările noastre, de-

70. *Steaua Dunării*, 3 Sept. 1859.

www.dacoromanica.ro

vin cu totul imposibili. Ambele tabere, fac cu neputință o adevărată aplicație a sistemei constituționale»[71]. Domnitorul se fereà pe cât puteà de ambele partide extreme și căutà să'și alcătuiască ministerele din progresiști moderați care împărtășeau mai mult sau mai puțin părerile lui. Vom vedeà însă cum Domnitorul fu nevoit să se abata mai târziu dela acest principiu. Se înțelege însă ca ministerele astfel alcătuite, nefiind luate din majoritatea adunărilor, duceau o viață efemeră de azi până mâne.

Dar adunările așà cum erau constituite nu erau de loc pe placul Domnitorului. Știeà el doară, cum și pentru ce îl aleseseră pe dânsul; văzuse apoi cum majoritățile atât din ele cât și din Comisia centrală, priveau Domnia lui ca acea a unui uzurpator. Apoi politica lui Vodă Cuza erà de a înnaintà cu prudența și de a nu jucà totul pe o carte. El trebueà să țină samă de voința puterilor garante; dar pe altă parte majoritățile adunărilor și a Comisiei centrale îl împingeau pe calea măsurilor îndraznețe. Erà deci pus în poziția de a alege între voința reprezentației țărilor pe care domneà sau acea a Europei. El prefera pe aceasta din urma și de aceea disolvă adunarile Principatelor. Acesta este înțelesul declarațiilor lui Epureanu în ședința din 25 Aprilie 1860 și tot așà cugetà și Domnitorul în un memoriu comunicat lui C. Negri pentru a obțineà dela puterile reprezentate în Constantinopole încuviințarea disolvărei [72]. Căci gândul lui Cuza Voda se înnegrise asupra adunărilor. Daca el tolerase până acuma toate neajunsurile ce i le pricinueau, o facuse cât timp poziția lui, alegerea îndoită nu fusese recunoscută de guvernele europene. De îndata însa ce, în urma izbânzei repurtate de Franția asupra Austriei în razboiul pentru Italia, puterile dușmane unirei fusesera nevoite să primească ca un fapt îndeplinit îndoita alegere

71. *Curierul Principatelor unite*, 28 Mai 1889.
72. *Mon. Oficial al Mold.*, 7 Maiu 1866, Memoriul C. Negri în *Archives diplomatiques*, 1861, IV, p. 263. Vezi și *Memoires du Prince N. Șuțu* p. 379.

www.dacoromanica.ro

prin protocolul din 24 Sept. 1859 [73], Domnul se gândì a se mântuì de adunarile în fiinţă şi a cercà dacă nu s'ar puteà schimbà fizionomia reprezentaţiei naţionale chiar cu legea electorala în putere pe atunci. De aceea în ziua însăşi a deschiderei sesiunei a doua a adunarilor elective, ele sunt disolvate, cu toate că prin mesaj se puneà în perspectivă un bogat plan de reforme.

Cu acest prilej fostul secretar al Divanului ad-hoc al Moldovei, Dimitrie A. Sturza scrie un foarte violent articol în *Steaua Dunărei,* ceea ce'i atrage un proces de presa şi o osândire la o închisoare de două luni în o mănăstire. Sentinţa se execută cu mare grabă. In 20 Ianuarie 1860, D. Sturza telegrafiază din Piatra prietenilor săi: Astăzi merg în închisoare de unde trimit salutari amicilor mei politici [74].

Partidul Dreptei simţind că disolvarea adunarei erà o lovitura ce'l ţintea de a dreptul, şi dându-şi seama ca trebueà sa se supună şi el puterei împrejurarilor şi sa lupte cu armele cu care erà atacat, înnaintea unui tribunal pănа atunci necunoscut în Ţarile Române, *Opinia publică,* înfiinţeaza cu începutul anului 1860 o foae în Bucureşti, care sa reprezinte interesele şi modul sau de a vedeà în mersul trebilor publice. Foaea fu botezata *Conservatorul progresist,* cautând prin titlul său să se arate ca reprezentantul ambelor curente, a pastrarei trecutului şi a îndrumarei pe calea viitorului. *Românul,* saluta apariţia acestui ziar cu cuvintele: iesă în sfârşit şi pentru întâiaşi dată şi partida cea veche în faţa naţiunei, cu stindardul său şi recunoaşte astfel a ei suveranitate» [75].

---

73. Protocolul şi *Archives diplomatiques,* 1866 Paris, p. 161.
74. *Steaua Dunărei,* 18 şi 20 Ianuarie 1859 *Monitorul Of. al Moldovei,* 21 Ianuarie 1859.
75. *Românul* 9 Ian. 1860. *Conservatorul progresist* din 1 Ian. 1860. Comp. *Domnia lui Cuza Vodă,* I, p. 142.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XVI

LUPTA INTRE CUZA VODĂ ŞI PARTIDELE POLITICE

Cele două disolvări. — In contra aşteptarei nu prea îndreptăţite a Domnitorului, adunarile ieşite din alegerile cele nouă nu se prea deosebeau de cele desfiinţate, fiind trimise de un corp electoral aşa de îngust şi aşa de puternic închegat prin interesul de clasă încât, erà aproape peste putinţă de rupt, fie chiar prin ademeniri guvernamentale. ‹ Colegiile electorale, observă foile timpului, aleseseră pe aceiaşi bărbaţi din adunările trecute [1]. De aceea cu drept cuvânt observă Grigore Cuza, că «a se spune că ţara a fost atinsa prin disolvare, este a se exagerà lucrurile, întru cât ea nu participă la viaţa publica, adunarea fiind mai mult reprezentanta unei clase decât aceea a ţărei, şi aceasta fiind cu atât mai nepăsătoare de soarta adunărei, cu cât până acum nu s'a făcut mai nimic în scopul îndeplinirei art. 46 din Convenţie» [2]. Majoritatea era însă de părere a nu se atinge dispoziţiile electorale stabilite de Puterile europene. Aşa când fu vorba de proiectul pentru camerile de agricultură,

1. *Naţionalul*, 23 Martie 1860, *Conservatorul progresist*, 21 Iulie 1860, *Steaua Dunărei* 26 Oct. 1860. *Românul* 24 Februarie 1860 socoteşte pentru Muntenia: 28 Dreapta, 22 Stânga, 17 guvernamentali. *Dâmboviţa* citată de *Steaua Dunărei*, 14 Martie 1860 stabileşte următoarea comparaţie între adunările muntene din

1859, 74 deputaţi, 21 ultra-conservatori, 23 conserv., 10 liberali, 20 ultra-lib.
1860, 68 „ 10 „ 25 „ 19 „ 14 „

2. Şed. din 25 Aprilie 1860. *Mon. Of. al Mold.*, 7 Mai 1860.

www.dacoromanica.ro

adunarea munteană primì un amendament, că numai proprietarii cu 1000 de lei venit fonciar să poată face parte din ele, dând deci până și îngrijirea de interesele agricole tot numai oamenilor înstăriți. Cu toate acestea, de astă data adunarea moldovenească nu poate face altfel decât să anuleze alegerea ridicula a deputatului de Izmail ales, ca și în anul trecut, prin un singur vot, al său propriu, arătând prin chiar această anulare pe acel colegiu ca nefiind în stare a trimite un deputat și lipsind deci pe un județ întreg de representantul său legal în parlament, — cea mai bună osândire a legei electorale.

Guvernul încercase oare care uneltiri în alegeri în scopul de a'și înmulți partizanii, ceeace aduce votarea unei anchete parlamentare și demisionarea a celor doi miniștri, Gr. Balș și I. Miclescu, care făcuseră aceste ingerinți. Domnitorul însă trimite lui Balș o scrisoare, prin care îi rostește parerea sa de rau pentru ieșirea lui din minister, aprobând deci indirect purtarea guvernului în alegeri și descuviințând votul de anchetă al adunarei. Această purtare a Domnului ne pare înțeleasa, daca luăm în privire teoria Organului oficios al guvernului asupra elementelor cu care se poate guverna țara, anume liberalii moderați[3]. Și aceasta teorie este întarită de Domnitor care răspunde următoarele deputației adunărei muntene: «Voi rămânea tare în linia mea de conduita care constă în a oprì pe aceia care ar voì să prăvalească țara într'o cale hazardoasa, și sa fac sa meargă înainte pe acei care ar voì să împiedice cursul progresului, ținând țara în vechea stare sau cutezând mereu a o face să meargă înapoi»[4].

Este adevarat că prin această politică, Domnitorul se expuneà atât pe dânsul cât și pe ministerele lui să aiba «doi dușmani în loc de unul»[5] ceeace aduce la sfârșit chiar răpunerea Domniei lui Cuza Voda; iar Bolintineanu

3. Mai sus p. 402 – 403.
4. *Steaua Dunărei* 15 Februarie 1860.
5. *Dâmbovița* 2 Aprilie 1860.

www.dacoromanica.ro

adaoga, că Domnul nu se hotărî a merge nici cu liberalii, nici cu boierii, dar nici nu aveà o partidă a sa credincioasă şi capabilă»[6]. Ceea ce începù a desbinà pe Domnitor de liberalii înaintaţi fu chestia presei. Nu e vorbă, Domnitorul se arătase la început dispus a tolerà chiar «cevà licenţă în presă, decât a o încătuşà»[7]. Dar la sfârşit, mai ales în Muntenia, unde nu există nici o legiuire de libertate a presei, ca acea a lui Grigore Ghica din Moldova, Vodă Cuza fu nevoit, după cererea ministerului N. Creţulescu, liberal şi el însă moderat, sa suspendă două foi: *Românul* şi *Nichipercea*, ceeace aduce o întrunire de protestare a liberalilor înaintaţi în sala Bossel, spargerea acelei întruniri de către poliţie şi caderea ministerului. Cu prilejul acestei întruniri ai căreia organizatori fură daţi judecaţi, se ivì *cel întâiu proces politic* în Ţarile Române[8]. Acum în timpul nouelor adunări, se repetă iarăşi o închidere a ziarelor *Independenţa* şi *Nichipercea* în 30 Noembrie 1860, ceeace aduce în adunare o interpelare din partea lui C. A. Rosetti[9].

Cu prilejul retragerei ministerului Epureanu, Domnitorul însărcinează pe Mihail Kogalniceanu cu formarea cabinetului. Aceasta este cea d'intăi apropiere între Voda Cuza şi capul partidului progresist din Moldova, şi trebue sa cercetăm relaţiile lor anterioare.

Kogălniceanu fusese mai cu deosebire aparatorul ideei Principelui străin, atât înainte cât şi dupa alegerea lui Cuza Vodă. Ba prin repetirea acestei păreri în adunarea moldovenească cu prilejul desbaterei asupra renumerărei membrilor Comisiei centrale, el jignise pe Domnitor care îndepărtase ministerul lui Ioan Ghica ce primise cu prea mare grăbire propunerea lui Kogal-

6. *Viaţa lui Cuza Vodă*. p. 33.
7. *Patria* 18 Iunie 1859. *Naţionalul* 7 Iunie 1859. Place c. Walewsky 30/18 Iunie 1859. *Acte şi Doc.*, IX, p. 347.
8. Vezi broşura: *Instrucţia procesului întâmplat la 28 Sept. în sala Bossel*, Bucureşti 1859. Cf. *Reforma* lui G. Valentineanu 1 Noemvrie 1859.
9. *Mon. Of. al Ţărei Rom.*, 1 Decemv. 1860. *Naţionalul* 11 Dec. 1860.

www.dacoromanica.ro

niceanu[10]. Cu toate aceste Kogălniceanu vazând că această idee este întrebuințată de partidul conservator ca armă în contra Domnitorului, schimbă tactica și combate cele susținute de acel partid în privirea Principelui străin în Comisia centrală, prin care combatere Kogalniceanu se apropie de Vodă Cuza, care'l însarcinează cu președenția Consiliului în Mai 1860.

Elementele cele noue din țară aplaudează din toate părțile la această veste. Așa *Steaua Dunărei* se felicită că venise la cârma țărei unul din redactorii ei, prin care se vede că sacrele principii de libertate și de dreptate au mai încetat de a mai fi caua guvernelor acestei țări»[11]; iar femeea patriotă Sofia Hrisoscoleu născută Cocea, din Falticeni, scrie cu căldură, la vârsta de 20 de ani: «Bucură-te acum, o tu patrie nenorocită, căci ranele tale în curând vor fi vindecate de fiii tăi cei buni [12]. In programul sau, Kogălniceanu apăsà cu deosebire asupra nevoiei a trei reforme de capetenie: legea electorală, chestia țărănească și manăstirile închinate [13]. Dacă aceastà din urmă era sprijinită și de partidul conservator, ca mare interes național, nu erà tot așa cu cele două punte dintâi care trebueau să pună pe Kogălniceau, chiar dela început, într'o lumină nefavorabilă la partidul conservator; caci cum am văzut acest partid nici nu voeà sa auda de schimbarea sistemului alegerilor și se temeà de chestia țaranească ca de cea mai mare nenorocire ce ar fi putut să'l amenințe.

Tot pe atunci căzând și ministerul Ioan Ghica din Muntenia, pentru arestarea Principelui Ştirbeiu de către prefectul de Dolj, Domnitorul cearcă și în Muntenia o plecare către liberulii înaintați cari însă aici erau mult mai radicali decât cei din Moldova. Domnitorul constitue ministerul sub N. Golescu ca președinte și V.

10. Mai sus, p. 393.
11. *Steaua Dunărei*, 3 Mai 1860.
12. *Românul*, 26 Iunie, 1860.
13. *Steaua Dunărei*, 5 Mai 1860.

www.dacoromanica.ro

Boerescu, D. Bratianu, I. Bratianu, C. A. Rosetti, I. I. Filipescu şi generalul Vlădoianu ca membri. Aceasta lovire atât de gravă adusă majorităţei conservatoare a adunarei prin chemarea la guvern a oamenilor din 1848, aduce imediat răspunsul acesteia, prin alegerea lui Barbu Catargiu, capul partidului conservator, la vicepreşidenţia adunărei, preşedinte fiind de drept mitropolitul ţărei [14]. Ambele guverne însa nu trebueau să aiba o viaţa lunga. Cel muntean este îndepartat de însuşi Domnitorul din pricina unei încurcături diplomatice în care este pus, prin purtarea lui în adunare.

Venise anume în desbaterile adunărei muntene validarea alegerei lui Cesar Bolliac (arheologul) ce erà banuit de nemoralitate de către Consulul austriac şi de un paşa turcesc, pentru sustragerea unor pietre scumpe de la o antichitate ce-i fusese încredinţată; se încinge asupra acestei chestii o desbatere din cele mai pătimaşe între miniştri şi deputaţi.

In focul desbaterilor, ministrul de culte Rosetti spune cuvintele, foarte grave pentru situaţia exterioara a Principatelor, că «preşedintele vra să puna la vot excluderea unui deputat acuzat pe banuială, de *către un guvern neamic al autonomiei şi naţionalităţei noastre* . Era ţintită Austria, căreia de şi i se puteau prea bine aplică cuvintele lui Rosetti, erà însa una din puterile garante ale existenţei Principatelor Unite şi nu puteà fi înfruntata în adunarea ţarei şi încă de catre un membru al guvernului. V. Boerescu colegul lui Rosetti dela externe se repede îndata la tribuna şi observă, că Rosetti ar fi vorbit ca deputat şi nu ca ministru . Se vede însa ca cuvintele lui Rosetti fusese rostite cu scop şi nu scapate numai cât în caldura improvizaţiei, de oarece imediat lucrul se repetă şi se îngreuiaza încă din partea celuilalt ministru ultra liberal, I. Brătianu, care *având parola*, cum se spunea pe atunci, susţine că «*inter-*

14. *Monitorul of. al Ţărei Rom.*, 30 Mai 1860. *Naţionalul*, 5 Iunie 1860.

www.dacoromanica.ro

nunțiul Austriei, vizirul și ceilalți ambasadori nu au nici o autoritate în notele lor și că pentru onoarea noastră nici nu ar trebuì cetite. Protestez de a se luà notele turcești ca acte într'o cauză ce înfierează drepturile române . Protestarea ee și foarte îndreptățita, erà foarte puțin la locul ei în gura unui ministru al Principatelor Unite, țară care de abeà deschisese ochii la lumina zilei din îngaduința tocmai a acelor puteri pe care Bratianu le înfruntà. V. Boerescu este nevoit sa se scoale a doua oară pentru a explicà și mai limpede, că «încă dela început d-l Brătianu a spus ca ieà cuvântul ca deputat, iar nu ca membru al guvernului. E adevarat că guvernul este cu totul indiferent în această chestie; dar distincția nu poate fi așà de absoluta, încât să nu se confunde vorbele zise ca deputat cu cuvintele zise ca ministru. Astfel cuvintele d-lui Bratianu contra Porței Otomane, nu numai guvernul nu le iea asupra'și, dar și protestează în contra lor [15].

Se înțelege că un guvern al caruia membri atacau cu așa înverșunare pe unele din puterile semnatoare ale tratatului de Paris, încât se simțeà nevoia de a fi desmințiți în plina ședința de alți membri ai lui, nu puteà fi mantinut la cârma țărei de Domnitor, și Vodă Cuza îi cere dimisia, a doua zi chiar dupa acea ședința, și numai dupa vre-o șese săptamâni de zaborire la putere. Această lepadare a Domnitorului de partidul ultra liberal nu trebueà uitata, daca este sa înțelegem actul final al Domniei lui Cuza Voda.

Dimisia ministerului nu însămnà însa îndepartarea Domnitorului de partidul progresist, ci numai curațirea lui de elementele lui prea radicale: N. Golescu, Rosetti și frații Bratianu, de oare ce în noul minister Epureanu constituit în Muntenia, rămân: V. Boerescu, I. I. Filipescu și Vlădoianu.

---

15. Vezi această desbetere petrecută în șed. din 5 Iulie 1860, reprodusă pe *Monitorul of. al Țărei Rom.*, 4 și 5 Aug. 1860.

www.dacoromanica.ro

Dar odată cu această noua constituire a ministerului muntean care era compus tot din elemente progresiste, şi cu prezenţa unui minister de aceeaşi coloare în Moldova, greutăţile din lăuntru nu încetează.

Ceeace am observat în mai multe rânduri, se repetă şi sub ocârmuirea acestor ministere liberale. Legile şi măsurile de întărire naţională nu întâlnesc în adunări nici o împotrivire. De îndată însa ce se propuneau măsuri de egalizare ale claselor sociale, armonia se stinghereà şi opoziţia înalţà iarăşi fruntea. Aşà se propusese o lege pentru stârpirea lacustelor, în care se pastrase tot spiritul de neegalitate al vremilor de mai 'nainte, de oarece la 10 ţărani, proprietarii mari erau datori sa pună din partea lor numai doi oameni, cu toate că bunurile de aparat erau mai ales acele boiereşti[16]. Deşì se pusese în aplicare darea celor 5.000.000 de lei pe proprietatea fonciara, dare ce trecuse acuma prin Comisia centrala, încasarea nu se poate face decât pentru a treia parte din suma prevazuta în lege, din cauza şicanelor şi a relei voinţi a persoanelor impuse la dare[17]. Domnitorul iea aminte, ca cea mai mare greutate a fost de a se iniţià ţara la un sistem de dări bazat pe egalitate, când pâna acum sistemul erà acel al privilegiului şi al scutirilor»[18]. Când fu sa se voteze o lege definitivă de impozite, proiectul Comisiei centrale care propunea $5^0/_0$ din venitul fonciar, fu redus de adunarea munteană la $3^1/_2{}^0/_0$, şi Barbu Catargiu îşi daduse chiar mari silinţe de a împinge reducerea la $3^0/_0$[19]. Cu prilejul acestei desbateri, unii deputaţi cerura amânarea votărei impozitelor pe sesiunea viitoare, lucru în contra căruia protestează cu cea mai mare energie I. Brătianu, cerând ca sa se proceada numai decât la regu-

16. *Mon. of. al Mold.*, 25 Oct. 1860. Comp. *Steaua Dunărei* 24 Apr. 1860.
17. *Mon. of. al Mold.*, 29 Oct. 9 Noem. 14 Dec. 1860. Până acolo se ajunsese, că se mituiseră comisarii, spre a scăpà de înscrierea dărei. Constatat lucrul oficial *Ibidem*, 18 Ian. 1861.
18. *Ibidem*, 9 Decemvrie 1860.
19. Şed. din 2 Sept. 1860. *Mon. of. al Ţărei Rom.*, 24 Sept. 1860.

www.dacoromanica.ro

larea nouelor impozite, prin care să se iasă din starea regulamentară spre acea convențională; iar adunarea să stee zi și noapte la lucru, spre a votà legile de contribuții [20]. Adunarea, înfricoșată de cuvintele lui Brătianu nici nu se desparte pană nu votează toate legile privitoare la dări.

Pe lângă aceste masuri de egalizare a drepturilor, Kogălniceanu mai tinde și la egalizarea socială. Prin un comunicat din 7 Mai 1860, el oprește întrebuințarea titlului de Excelență dat miniștrilor și dă ordin, ca aga să nu mai umble prin oraș întovărășit de un alaiu de jandarmi. Tot Kogalniceanu se consulta cu deputații ținutali asupra numirei prefecților, din care început se va desvoltà cu timpul amestecul deputaților în administrațiile locale, o serie istorica foarte interesantă de cercetat pentru țarile noastre [21].

Dar toate aceste măsuri tindeau pare ca a face să se uite vulcanul ce clocoteà în ascuns; anume lupta conservatorilor contra scopurilor hrănite de liberali în privirea țaranilor. Dar acest foc isbucnì cerând la suprafața pământului.

Anume Kogălniceanu urmărind îndeplinirea programului său, oprește prin o circulare bătaia aplicată țăranilor, spunând în ea, că «a venit timpul ca și țăranul să fie considerat ca cetățean, că și el să fie apărat în persoana, în cinstea și în averea lui; ca trebue să se iee măsuri pentru a liniștì pe țărani care în multe locuri ar fi întețiți contra ocârmuirei și a'i face să aibă încredere în viitor» [22]. Kogălniceanu dădeà deci pe față simpatiile sale pentru clasa sătenilor, și cu un astfel de ministru adunarea trebueà se desbată legea rurală ce fusese alcatuită de Comisia centrală și trimisă ambelor adunări din Iași și din București! Adunarea dorind să scape de un ministru așà de primejdios, aduce în des-

20. Ședința din 19 Iulie 1860 *Ibidem* 14 Aug. 1860.
21. *Steaua Dunării* 7 și 26 Mai 1860.
22. *Mon. of. al Mold.*, 22 Noemvrie 1860.

www.dacoromanica.ro

batere chestia suspendărei şi arestărei Mitropolitului Calinic Miclescu care se făcuse vinovat de o purtare cam răzvrătitoare faţă cu capul statului. Adunarea numeşte o comisie care depune un raport făcut de Lascar Catargiu cu încheerea darei în judecată a Ministerului Kogălniceanu, în urma cărui raport, acesta îşi dă demisia în ziua de 17 Ianuarie 1861 [23]. Lucru straniu însă, în actul de acuzare alcătuit de adunare contra lui Kogalniceanu, nu se vede trecută nici învinuirea purtarei lui faţă cu Mitropolitul de care pomeneà raportul ce'l răsturnase, nici pricina adevărata pentru care se căutase o acoperire cu chestia Mitropolitului, tendinţele primejdioase ale lui Kogălniceanu în chestia ţărănească. Dar gândul tăinuit ce'i frământă pe toţi trebueà sa patrundă din desbateri, şi Kogălniceanu este cel d'intâi care 'i dă fiinţă, în apărarea lui contra celor şapte punte de acuzare pentru care fusese dat în judecata. Cel de pe urmă punt fiind arestarea şi darea în judecata a preşedintelui municipalităţei din Iaşi, Balica, Kogălniceanu raspunde: ‹Dar am facut'o, fiindcă a fost necuviincios faţa cu ministrul ţărei lui. Dar de ce nu protestaţi oare contra încalcarilor libertăţei individuale faţă cu ţaranii, zilnic nesocotiţi de subprefecţi, de jandarmi, de gospodarii moşiilor, de vechili, de vataji şi de feciori boereşti? Dacă merit un blam, este că nu am întrebuinţat toata energia, pentru ca art. 46 din Convenţie să devina un adevar, nu numai pentru cei tari ci şi pentru cei slabi›. Sprijinitorii actului de acuzare fură nevoiţi prin această arătare a lui Kogalniceanu a părasì şi ei învinuirile care nu aveau nici o tarie, şi a se abate şi ei pe tema ţăranilor. Radu Rosetti susţineà bunaoara, că Kogalniceanu ar fi tins prin circularile lui a înteţì pe o întreaga parte din locuitorii pamânteni care poarta cu supunere toate sarcinile statului, contra celeilalte, fagadu-

23. *Mon. of. al Mold.*, 18 Ian. 1861. Raportul publicat numai în *Vitorul* 21 Ian. 1861. Asupra chestiei Mitropolitului vezi *Domnia lui Cuza Vodă* I, p. 164 şi 177—180.

www.dacoromanica.ro

indu-le nici mai mult nici mai puțin decât fericirea; iar Grigore Balș îndemnà să se citească bine circulara d-lui Kogălniceanu din ziua de 18 Noemvrie, către prefecți spre a vedea dacă viața și proprietatea puteau fi ocrotite sub ministerul d-sale, după asemenea provocări»[24]. Kogălniceanu răspundeà însă acestor învinuiri: «Declar cu francheță că sunt pentru îmbunătățirea soartei țăranilor; că în această îmbunătățire văd fundarea naționalității române. Pănă când țăranii nu vor fi cetățeni, noi nu vom aveà nație; cât timp îi vom lăsà asupriți, bătuți, tratați ca niște dobitoace, nelegați de țară prin nimic, ce sprijin vom putea aștepta dela ei? Este timpul ca înainte de a ne gândi la interesul privat, să gândim la acel obștesc; că înainte de a ne ocupa de moșia cea mică să ne ocupăm de moșia cea mare. Câta vreme țăranii, grosul poporului, nu vor aveà interese vitale, materiale, pentru a sărì și a'și apărà moșia contra strainilor năvălitori, apărare a țărei noastre nu va fi. *2000 de boieri nu fac o nație.* Am avut îndrăzneala în circularele mele, a vorbi țaranilor de drepturile lor, de demnitatea lor de Români; le-am vorbit de gloria strămoșilor lor, de timpurile lui Ștefan cel Mare și ale lui Mihai Viteazul, când și țaranii simțeau ca au o patrie și alăturea cu boierul se bateau pentru apărarea ei». Ca o încheiere a acestor cuvinte Kogălniceanu arată unde stà adevarata pricină a răsturnărei lui. Frica cea mare a acuzatorilor mei, este că, fiind ministru în timpul ce erà să se trateze chestia rurală, aș puteà să mă slujesc de influența guvernului pentru a pune în lucrare o presiune asupra deslegărei acestei chestii și a face sa prevaleze opiniile mele»[25].

Kogalniceanu aratase adevărul care nu prea conveneà protivnicilor lui să fie dat pe față.

Amestecul adunarei muntene în o chestie judecăto-

24. Ședințele din 4 și 13 Fevruarie 1861 Pr. verb. No. 12 și 20 *Procesele verbale* ale *Adunărei Moldovei* p. 204 și 259.

25. *Ibidem* p. 301.

www.dacoromanica.ro

reasca care o puse într'o grea neînţelegere cu ministerul Epureanu, provocă o nouă disolvare, de astă data numai a acelei adunari. Dar alegerile noue aduc pe tot acei deputaţi înapoi în parlament, care furioşi pentru scopul ministerului de a scăpa de ei, dau şi în Muntenia pe ministru în judecata; şi nici se puteà altfel, întru cât cum observă ziarul *Trecutul:* «Aceeaşi o mie, două de oameni care au scos din urna pe deputaţii cu care guvernul nu se împăcà, vor trimite de sigur tot pe acei deputaţi, daca nu chiar unia şi mai puţini liberali». Dar ministerul disolvase Camera numai spre a se răzbunà. In 17 Aprilie 1861 el îşi dă demisia [26].

Unirea. — Unirea, actul cel mare naţional pentru care se facuse atâtea silinţi urieşe şi atâtea jertfe şi care cutremurase atât de adânc inima tuturor celor ce conduceau mai mult sau mai puţin, mersul lucrurilor, erà dorita de întreaga clasa conducătoare a poporului român, şi de mandatarii taberei privilegiate din adunările Moldovei şi a Munteniei.

Dobândirea învoirei mai ales a Porţei la realizarea acestei dorinţe erà însă de o nespusă greutate, mai ales din cauza ca Turcii erau convinşi că unirea va duce, prin chemarea unui Principe străin, la desmădularea împărăţiei lor. Trebueà deci lucrat pe de o parte cu mare energie, pe de alta însă şi cu mare ghibăcie la Constantinopole, pentru a dobândì învoirea Porţei la contopirea vieţei Principatelor Române şi rolul întru aducere la îndeplinire a acestei vajnici daraveri cazuse asupra lui Costache Negri, reprezentantul lui Cuza Voda în capitala Imparăţiei Otomane.

Cuza Vodă cercase, cum se zice, marea cu degetul înca dela vizita lui la Sultanul din 1860, prin care vizită râ-

26. *Trecutul* redactat în Iaşi de Ioan Strat şi G. Mărzescu, 4 Fevruarie 1861. *Monit of. al Ţărei Rom.*, 20 Aprilie şi 2 Mai 1861. Ministerul Epureanu este judecat de Curţea de Casaţie în 20 Iunie 1862 şi este achitat. *Ibidem*, 29 Septembre 1862.

www.dacoromanica.ro

dicase atât de sus vaza Ţărilor Române în urma stralucitei lui primiri din partea Padişahului; dar stăruinţele lui în privirea unirei nu ieşiseră de astă data la nici un rezultat [27].

Vodă Cuza revenì asupra lucrului prin un Memorandum trimis Porţei la începutul anului 1861, în care el sprijine unirea ca «fiind neaparată pentru liniştea ţarilor încredinţate ocârmuirei lui, aratând că ele ar cere unirea cu cea mai mare stăruinţă; că realizarea acestei dorinţi ar fi singurul lui mijloc de a câştigà vaza trebuitoare pentru a aplicà principiile civilizatoare ale Convenţiei de Paris, mai ales că aveà de luptat şi cu multe ambiţii încă ramase aprinse în conşiiinţele foştilor candidaţi la domnie. Complicata maşina guvernamentală, cu două adunari, doua ministere şi o Comisie centrală la Focşani, îngreueà apoi la nesfârşitele mersul trebilor, cu atâta mai mult, că Convenţia concentrase reprezentaţia ţărilor în mânile unui mic număr de privilegiaţi care se foloseau de nerealizarea unirei, pentru a acoperi cu o vapseà patriotica nemulţamirile lor de alta natura. Cum se poate aşteptà o sincera aplicare a art. 46 din Convenţie întrebà Domnitorul, când dânsa îndepartà de reprezentaţia naţională pe toţi acei ce aveau de aşteptecevà dela reformele sociale impuse de marele act internaţional? Analizând apoi legea electorala impusă de acest act, Cuza Vodă citeaza cazul ridicul al alegatorului unic din judeţul Izmailului. Domnitorul cere deci ca condiţie neaparata pentru a puteà guvernà, unirea ministeriilor şi a camerilor şi reforma legei electorale.

Dacă în puntul cel dintâi, urmeaza Memorandul, acel al unirei, foştii privilegiaţi se arataseră a nu gasì motive

27. Thouvenel în circulara din 19 Aprilie (1 Mai) 1861, publicată de *Arhives diplomatiques*, 1866, p. 190. „Lorsque le Prince Couza avait eté à Constantinople au mois d'Octobre pasée (1860), il avait attiré l'attention de la Porte sur les obstacles qui surgissaient pour lui de la nécessité dans laquelle il se trouvait, de traiter avec deux chambres et deux ministères. Le Porte ne lui fit pas immédiatement connaitre ses intentions". Cuza căută să acopere această neizbândă. Vezi *Domnia lui Cuza Vodă*, I, p. 160.

www.dacoromanica.ro

de nemulţămire, ei nu puteau de loc să încuviinţeze reforma sistemului electoral, care nici nu ar puteà fi aşteptată dela o sinucidere politica a elementelor interesate .

Acest Memorandum pe de o parte sprijineà interesul unirei, pe de alta loveà cu maciuca în clasa care aveà pe mâni toata puterea politică a Ţarilor Române. Înţelegem deci furia ce a trebuit să cuprindă pe privilegiaţi când acest act fu cunoscut în ţară [28].

Ei răspunsera imediat loviturei plănuite prin una reala, reînnoirea cererei Principelui strain, facuta în adunarea moldovenească prin o interpelare a lui Lascar Catargiu. Deputatul conservator întreabă, în şedinţa din 3 Mai 1861, dacă având a se deschide o conferinţă la Paris, guvernul a luat masuri a se încunoştiinţà din nou pe puteri despre viile aşteptari ale ţărei de a vedeà realizate dorinţele rostite de Divanurile ad-hoc . Ştirea fiind telegrafiată la Bucureşti, Barbu Catargiu propune să se adreseze o mulţămire deputatului moldovan ce radicase aceasta chestie. Inţelesul interpelarei tindeà fară nici o îndoială sa întrebe guvernul daca el va *face demersuri pentru Principele strain ?* [29].

Această interpelare căzù ca o bomba în silinţele lui Cuza Voda pentru realizarea unirei, ameninţând să dărapene toată munca titanică depusă pana acuma în acest scop; căci iată pană atunci în ce stadiu ajunseseră tratările pentru unire.

Dupa Memorand, Domnitorul mai trimite lui Negri o notă în care se plânge, ca «de şi el pusese la mijloc răspunderea lui personala, prin acte ce nu erau totdeauna simpatice ţărei, dar prin care el caută a'şi atrage simpatia puterilor, el este mereu bănuit» [30]; dând a în-

28. Memorandul publicat pentru prima oară în Ţările Române de ziarul *Unirea;* apoi în *Viitorul* din 6 şi 8 Iulie. Data lui este, după *Arhives diplomatiques* 1866, p. 78, acea de 19 April (1 Mai) 1860. Asupra redactărei lui vezi o notă a secretarului Domnitorului, *Baligot de Beyne,* în *Domnia lui Cuza Vodă,* I, p. 207, nota 53.

29. Chestia întreagă cu depeşa din Iaşi în *Monit. of. al Ţărei Rom.,* 20 Mai 1861. (Şedinţa adunărei din 18 Mai).

30. *Archives diplomatiques* 1866, p. 170.

www.dacoromanica.ro

ţelege ca de acuma înnainte va luà sfat mai mult dela interesele Principatelor, decât dela cele europene. In urma comentarului adaos de Negri acestei note, Poarta îi răspunde, că «ar fi dispusă a recunoaşte această cerere, în măsura putincioasă», adecă după cum înţelegea Negri din alte convorbiri avute mai înnainte, pentru timpul Domniei lui Cuza. Ambasadorul Franţiei, Lavalette, întareşte presupunerea agentului român sfătuindu-l, că «mai bine ar fi a se primi o unire sub condiţii, decât de loc; ca altfel ar fi greutăţi nerăsturnabile; că el crede chiar că această restrângere ar aveà puţină însemnătate, întru cât faptul îndeplinit nu ar mai puteà fi desfiinţat»[31]. Tot pe atunci Turcia cerând Franţiei un împrumut, aceasta din urma puteà să'i impună primirea unirei ca preţ pentru încuviinţarea lui[32]. Poarta însă dorind a se folosì de prilej pentru a afirmà încă odată autoritatea ei asupra Principatelor ca compensare pentru întărirea lor, propune ca mijloc de a tăeà greutaţile, trimiterea unei comisar turc care sa se încredinţeze, dacă într'adevăr poporaţiile vroeau unirea desavârşită. Negri se opune la această măsură jignitoare atât autonomiei cât şi demnităţei Ţarilor Române, spunând că lucrul nu s'ar puteà face, decât cu învoirea tuturor puterilor, întru cât nici un articol din Convenţie nu prevedeà aşa cevà. Dar Negri mai inspiră lui Lavalette ideea, că comisarul otoman ar puteà să-şi atragă demonstraţii neplăcute din partea poporaţiei, părere care fiind comunicată Marelui Vizir, el se leapădă de acest plan. Negri însă merge mai departe în ţinuta lui energică şi hotărâtă. Răspândeşte pretutindeni vorba, însă mai mult ca părere personala a lui, că Principele s'ar vedeà nevoit, faţă cu încordarea spiritelor, să facă unirea şi fără învoirea Porţei; căci el nu ar puteà aruncà Principatele în o revoluţie primejdioasă pentru ele şi neplăcută pentru Turcia. Ministrul

31. Negri c. Domnitor, 2 Fevr. şi 2 Aprilie 1861. *Corespondenţa.* Manuscript la Acad. Rom., p. 75 şi 103.
32. Negri c. Domnitor, 2 Fevr. şi 2 Martie 1861. *Ibidem*, p. 83 şi 87.

www.dacoromanica.ro

Franţiei iea pe Negri la Ali paşa, pentru ca să'i repete aceste cuvinte [33].

In urma tuturor acestor demersuri, Negri scrie Domnitorului, că are temeiu de a crede că «zdravenele sale declaraţii în ceea ce priveşte unirea au produs aici un efect priincios. Am deprins pe toată lumea cu ideea, că în cazul când Poarta nu ar încuviinţà unirea, Înălţimea Voastră aţi proclama-o dela sine». In cazul când unirea nu ar fi primită, Negri cereà să fie rechemat [34].

Pe când însă Turcii urmau sistemul lor de a trăgănà lucrurile, adunarea moldovenească făceà un pas foarte grav, votând o propunere, că pentru desbaterea chestiei rurale, ambele adunari să se întrunească [35] — un mijloc iaraşi pieziş de a se realizà unirea, dar care erà îndreptaţit prin un temeiu foarte puternic, pe care Negri nu lipseşte a'l pune în lumină. «Erà anume neapărată nevoie ca chestia rurală să fie hotărâtă în acelaş fel în ambele ţări, fară de care s'ar putea întâmplà neorânduieli primejdioase, dacă într'o ţară ea ar fi întocmită într'un chip mai priincios decât în cealaltă; că el Negri ar fi mai la urmă bucuros, dacă Poarta ar tot trăgănà învoirea, întru cât ar da prilej Domnitorului de a proclamà unirea cu dela sine putere». Ambasadorii Franţiei, Angliei şi Austriei stăruesc la Negri «să nu facă cevà pripit şi să mai aştepte, ca toate lucrurile să fie în regulă; iar Ali paşa roagă pe Negri să conjure pe Domnitor sa mai aştepte puţin». Negri, văzând această stăruinţă a ambasadorilor, sfatueşte pe Domnitor să le facă pe plac [36].

Când se aflau lucrurile în aceasta stare încordată şi Poarta pe punctul de a cedà, cade întocmai ca un trăs-

33. Negri c. Domnitor, 12 şi 18 Martie 1861. *Ibidem*, p. 91 şi 96.

34. Negri c. Cuza 24 Martie 1861 *Ibidem*, p. 98. Zvonul despre energia desfăşurată de Negri pătrunsese prin ziarele timpului. Vezi bunăoară *Tribuna română* 30 Aprilie 1861.

35. Două depeşi în Iaşi în *Mon. of. al Ţăr. Rom.*, 31 Mar. şi 1 Apr. 1861.

36. Negri c. Cuza 2 Aprilie 1861 *Coresp.*, p. 101. Ali paşa roagă pe Negri, de prier, de supplier le prince de patienter encore un petit peu».

www.dacoromanica.ro

net interpelarea lui Lascar Catargiu (3 Mai) privitoare la reînnoirea cererei Principelui străin, pe care Turcii nu puteau, după convingerea lor, s'o încuviinţeze cu nici un preţ şi pentru care ei declaraseră în mai multe rânduri, ca mai curând ar face războiu decât sa o primeasca.

Daca se făcuse câţi vă paşi înnainte în chestia unirei, aceea a Principelui străin ramasese tot acolo unde erà, încă dela întâiele frământari privitoare la unire. Avem ştiri, că chiar după publicarea Memorandului şi interpelarea lui Lascar Catargiu, «ideea unui Principe strain erà cu neputinţă», cum telegrafia agentul Principatelor dela Paris, I. Alexandri, catre acel din Constantinopol, C. Negri, şi aceeaşi declaraţie erà făcuta de a dreptul acestui din urma de către Lavalette, ambasadorul francez la Poarta Otomana, care 'i spuneà, că «Franţia este pentru unire însa contra Principelui străin»[37]. Domnitorul care sperà sa poată obţineà de o cam data unirea, se temeà sá nu se facă iarăşi prea mare zvoană cu Principele strain care puteà compromite totul, şi deaceea el iea toate masurile pentru a stămpărà pe cât se puteà această cugetare în ţara. El formează ministerul moldovan sub preidenţia lui An. Panu, al doilea mare unionist din Căimacamia de trei, din barbaţi partizani declaraţi ai înfrăţirei Românilor, dar prudenţi în aprinderea lor: C. Hurmuzaki, P. Mavrogheni, Dr. Cuciureanu, C. Rolla şi D. A. Sturza care acest din urma fusese iertat de Cuza Voda de închisoarea la care fusese osândit şi reintrase în favoarea Domnitorului[38].

Monitorul oficial al Ţarei Româneşti inserează un comunicat în care se spune, că «cele din urmă ştiri ale agentului Ţărei la Paris sunt, că chestia Principelui strain este neadmisibilă; că nimeni nu s'a gândit la aceasta şi că asemene propunere, ori de unde ar veni, va întim-

37. Negri c. Cuza 18 Iunie şi 2 Iulie 1861 *Ibidem*, p. 120-122.

38. Sturza fusese închis în ziua de 20 Ianuarie 1860 (Mai sus pag. 404). In 25 Ianuarie el fusese graţiat împreună cu ceilalţi osândiţi p. delicte de presă. *Mon. of. al Mold.*, 25 Ian. 1860 *Steaua Dunărei* 26 Ian. 1860.

www.dacoromanica.ro

pina împotriviri»[39]. De aceea nu trebue sa ne miram dacă aflăm pe atunci îndrumari pentru sprijinirea înfiinţarei unei Dinastii pamântene, care puteau proveni chiar din inspiraţie guvernamentală, şi despre care organul Conservator *Viitorul* spunea, ca ideea pare a aveà o origina mult mai înnalta decât o slabă pana de publicist [40]. Ulysse de Marsillac, directorul organului oficios francez din Bucureşti, *La voix de la Roumanie*, cauta sa dovedeasca cât de falşă e parerea ca nu s'ar puteà gasì o dinastie între Români [41]; iar *Dâmboviţa* lui Bolintineanu cereà ca sa se decida ereditatea în familia alesului dela 24 Ianuarie [42]. Mai însemnătoare însă decât rostirile presei, se aratara doua întruniri ţinute, una pe câmpia Filaretului lânga Bucureşti, alta pe acea a Frumoasei lângă Iaşi, în care întruniri se subsemnara nişte petiţii care cereau constituirea statului unitar sub alesul dela 5 şi 24 Ianuarie şi cu absoluta respingere a Domnului strain [43]. Dar nu numai foile şi întrunirile ce stăteau mai mult sau mai puţin în legatura cu guvernul, sprijineau ideea Principelui naţional, ci chiar acele liberale înaintate care nu erau şi nu puteau fi prietene ale Domnitorului, după celé petrecute între el şi capii lor. Aşà C. A. Rosetti scrieà în *Românul*, ca «şi noi facem apel la toata naţiunea, nu ca sa se supuna condiţiilor noastre, ci să le desbata în public şi sa le lepede, subscriind în public petiţia ce circula în ascuns pentru guvern strain, sau sa *le aprobe în public, subscriind petiţia noastră pentru alesul naţiunei* [44]; iar *Tribuna Română* spuneà, că fericeşte pe Români, că n'au dobândit unirea cu Principe strain, mulţămind mai ales diplomaţiei engleze ca nu a dat România de moştenire unui Principe strain [45].

39. *Mon. of. al Ţării Rom.*, 7 Iulie 1861.
40. *Viitorul*, 13 Aprilie şi 2 Mai 1861.
41. *La Voix de la Roumanie* 25 Mai 1861.
42. *Dâmboviţa* 23 Maiu 1863.
43. *Ibidem*, 28 Iunie şi 1 Iulie 1861. *Românul*, 8 Iulie 1861.
44. *Românul*, 12—15 Iunie 1861. Circulà şi o petiţie pentru Principele strain, patronată de partidul Dreptei.
45. *Tribuna Română*, 4 Mai 1861.

www.dacoromanica.ro

Partidul liberal nu că doar se lepădase de ideea Domnitorului străn; dar dorind să vadă cel puțin unirea efectivă realizată, părăseà pentru un moment îmbinarea ei neapărată, cererea Principelui străin. Partidul Dreptei din contra care provocase această reînnoire a cererei, prin interpelarea lui Lascar Catargiu, se întarătà și se încordà cu atâta mai mult, cu cât vedeà făcându-și drum în țară ideea unei Dinastii naționale. Aceasta ar fi însemnat așezarea definitivă a familiei Cuza pe tronul Țărilor Române, poziție prea mândră și prea frumoasă, pentru a nu părea rău aproape fiecărui membru din acel partid, că nu o ocupase el, și'l făceà să'și iasă din fire la gândul că *un Cuza* sa o dobândească. Numai o așa stare psicologică explică rostirile ziarelor conservatoare ale acelui timp și mai ales tonul acelor rostiri[46].

Așa *Viitorul* întreabă întâi, că «ce este unirea fără Principe străin»? Apoi, intrând în amărunte arata, că sperienta ce am făcut'o timp de doi ani ne arată, că singurul mijloc de a ne organizà este de a luà în fruntea noastră un Principe străin». In sfârșit unind necuviința în rostire cu dușmănia gândirei adaoge, că «și *Prințul Cuza* el însuși a arătat, că este gata a se coborî de pe tron, spre a realizà pe deplin dorințele poporului». Aiurea iarăși observa că «nu ne-am putut oprì de a indicà ideea unirei sub un Prinț pământean ca o țintire personală a unei ambiții căreia îi lipsește până și umbra unui titlu» [47].

Domnitorul, paralizând încercările desperate ale conservatorilor de a'și realizà visul lor de aur, unirea sub un Principe străin, aduce după alt rând de zdravene sforțări, înfăptuirea unirei sub oblăduirea lui și anume punând la o parte condițiile restringătoare ale firmanului de învoire a unirei, realizază desăvârșita contopire a Moldovei cu Muntenia prin unificarea ministeriilor, adunărilor și a capitalei în București.

In zădar se opintiseră conservatorii de a face sa se

46. Vezi *Domnia lui Cuza Vodă*, I, p. 201 și urm.
47. *Viitorul*, 13 Aprilie și 2 Mai 1861.

www.dacoromanica.ro

realizeze unirea sub Principele străin, adecă într'un alt chip de cum erà menită a se îndeplinì de puterile fatale ale istoriei, şi dacă ei puseseră atâta înverşunare în împrotivirea lor, o făcuseră numai fiind că nu voiau să dee lui Cuza Vodă marea strălucire dinaintea căreia înşuşi conservatorii, prin organul lui Barbu Catargiu, fură nevoiţi să se închine, când fruntaşul lor fu silit să recunoască în public izbânda cea mare repurtată de Domnitor, strigând el însuş: *„Să trăiască Domnitorul nostru care singur prin a sa stăruinţă ne-a dat o zi atât de fericită“* [48].

Se temeau conservatorii de această înnălţare în vaza a lui Vodă Cuza, căci ştieau că prin ea i se întăreà puterea pe care el voeà s'o întrebuinţeze spre a le luà moşiile şi a le împărţì la ţărani, încât se vede că lupta conservatorilor atât cu liberalii cât şi cu Domnitorul se învârteà mereu în jurul axei vieţei politice a acelui timp — şi putem zice chiar a tuturor timpurilor istoriei Românilor — chestia rurală.

Separatiştii cei noi. — Sub acest nume înţelegem pe acei partizani ai vieţei despărţite a poporului român care se nascură sau îşi reîmprospătara tendinţele lor de desbinare, după înfăptuirea unirei, din pricina efectului pe care unirea trebuì să'l aibă asupra capitalei Moldovei,

Urmând ca să se strămute centrul ocârmuirei în Bucureşti, se desfac ambele ministerii separate, constituindu-se unul singur sub presidenţia lui Barbu Catargiu, voind Domnitorul să atragă prin această numire conservatorii către el, în speranţă că astfel să'i împace cu îndeplinirea unirei sub domnia pământeană, şi tot odată sa mulţămească lui Catargiu pentru salutarea călduroasă a realizărei unirei. Ministerul din Moldova este desfiinţat şi se păstrează numai directorii de departamente pentru expeduirea mai departe a afacerilor speciale Moldovei. Catargiu explică pentru

48. Ziarul *Unirea*, 5 Decemvrie 1861.

www.dacoromanica.ro

ce a fost nevoit sa pastreze de o cam dată această ocârmuire pana la un punt separată pentru Moldova; căci «nu puteà stamutà așà de repede toate cancelariile Moldovei la București, spre a nu aducè o prea mare desordine în lucrari și a *nu face să strige Moldova că unirea a fost pentru ea o prăpastie* [49].

Dar stramutarea deși se face mai pe îndeletele, nu se îndeplinește cu mai puțina stăruința. Mai întâi se stramuta arhivele; apoi ministerul cultelor; apoi directoratul afacerilor straine, ramânând ca paspoartele să fie eliberate în Iași de poliția orașului; se desființează în urma Curtea întarîturilor din Iași și administrația centrala a postelor; în sfârșit ultimul directorat de departament, acel al Justiției ce mai rămăsese în Iași. In 4 August se centralizează oficiul statistic la București și dupa aceease concentreaza și direcția sanitară superioara în noua capitala a Principatelor Unite sau mai bine zis acum a României. *Monitorul oficial al Moldovei* încetează de a mai apareà, înlocuit fiind cu o simpla *Foaie de publicație oficială.* Se mai urmeaza așâ din obiceiu și în chip neconștiut a se da încă Iașului numele de capitală, chiar în acte oficiale, precum în un tablou statistic din 3 Fevruarie, și în programul examenelor de iarna al școalelor din Iași din 6 Fevruarie. Dar lista alegătorilor Moldovei din 24 Martie publicata în *Foaia publicațiilor oficiale* nu mai conține ca suprascripție decât: *orașul Iași;* apoi pentru examenul de vara se fac publicațiile pentru Moldova sub indicația: *orășul Iași.*

Propunerea de a se despăgubì Iașul prin înființarea Curței de casație în el, cade în adunare cu 52 de voturi contra 36, însuși Kogălniceanu și Panu combatând'o. In urma acestei combateri, separatiștii din Iași: N. Istrati, D. Cornea, I. Corjescu, P. Cornescu, C. Corjescu, P. Cristea, D. Lăzărescu, Baldovin și alții pun să se ardă portretele lui Kogălniceanu și a lui Panu și li se trimite o depeșa

49. *Monitorul of. al Moldovei,* 20 Fevruarie 1862. Suplement.

www.dacoromanica.ro

în care li se spune, ca întru cât au tradat cauza Iașului, Ieșenii nici odată nu-i vor mai alege ca deputați». C. Rolla, alta data unionist înfocat, se pune și el în capul protestatorilor și alcătuește o suplică contra unirei care este raspândită în județ spre subsemnare.

O scrisoare din Iași trimisă ziarului *Românul* enumerà loviturile date orașului și spuneà între altele, că brutarii, macelarii, bacanii, loviți în micile lor interese, toți striga. Ce știe pietrarul, tâmplarul, din ce cauză e silit să moară de foame, fiind lipsit de lucru! D'alde autorii petiției le spun ca unirea e de vina, și ei striga: jos unirea! [50]. Organele franceze sunt întrebuințate de separatiști pentru a combate unirea Principatelor și anume acele ce combateau și unirea Italiei, precum ziarul parizian *La France*. In el separatiștii întreabă, daca ei prin unire au înțeles o centralizare a administrației care atrage totul la ea? Sa se poata numì unire aceasta absorbire a puterilor care restrânge și înghite pana și stabilimentele de instrucție și de utilitate publică și le duce cu dânsa la București? [51].

Și într'adevar se desființase și școala militara din Iași pentru a se contopì cu acea din București, cu toate că Kogalniceanu protestase contra centralizărei școalelor în capitala, spunând ca Iașul are mai multa nevoie de cele mai multe școale, ca unul ce este plin de o poporație mai mult straină și este așà de aproape de Prut› [52]. Alte ziare franceze precum *Le Constitutionnel*, *Le Pays* se fac rasunetul acelorași plângeri care sunt combătute de organele franceze, prietene guvernului român, precum *Le Siècle*.

Mișcarea separatista erà sprijinita mai ales de femei și de Evrei. Femeile pentru că se loveà în strălucirea orașului și deci în putința lor înșile de a se pune în

50. *Românul*, 28 Sept. 1862. Toate celelalte dovezi documentate vezi în *Domnia lui Cuza Vodă*, I, p. 226 și urmare.
51. *La France*, 23 Oct. 1862.
52. Ședința din 19 Martie. *Monit. of. al Principatelor Unite*, 22 lunie. Supl.

www.dacoromanica.ro

vază; Evreii pentru că li se tăiase multe din mijloacele de câștig. O broșură franceză spune asupra acestor din urmă: «Câțivà bogați Izraeliți din Iași, loviți momentan în interesele lor prin unire și prin strămutarea capitalei la București, se făcusera instrumentele separării [53].

Kogălniceanu se sileà a da Iașului o compensare pentru lovitura suferita, și el propune mai mult mijloace de îmbunătățire, între altele consolidarea Universității[54]; Adunarea însă când răspinge propunerea pentru Curtea de casație nu iea de loc în considerație propunerile lui Kogălniceanu. Cu toate aceste gazetele din București ele însăși, precum *Românul* și *Țăranul Român*, cereau pentru Iași, instituțiuni și înlesniri care să satisfacă jignitele lui interese și pagubele ce a suferit în urma strămutarei capitalei în București»[55]. Dar mijloacele de îndreptare sunt cu totul nehotărâte. Mai platonice încă sunt manifestările de simpatie pe care comercianții din București le arată catre frații lor din Iași când spun într'un banchet, că ei se vor sili a face pe comercianții Moldovei sa găsească o compensare în frația și amoarea noastră [56].

Una câte una se desprinsese din diadema de capitală a Iașului foile și nestimatele ce o împodobeau, și la caderea fie căreia, un țipet rasună din inima acelor care simțeau sleindu-se tot odată și izvorul pânei lor de toate zilele. Atunci abeà înțeleseră oamenii mici ce însemnà *faptul* unirei, a căreia *cuvânt* magic și înșelător îi facuse sa salte de bucurie când el rasunase pentru întâiaș dată la urechile lor. Toți acești oameni loviți în interesele lor îngroșau acuma rândurile separatiștilor care înainte de unirea înfăptuită erau așà de rari în Moldova. Acest partid al separatiștilor va aveà și el un rol în desvol-

53. *Intrigues de la Russie en Roumanie*, Paris 1862, p. 3.
54. *Mon.. of. al Pr. Unite*, No. 68, 1862.
55. *Românul*, 16 Martie 1862. *Țăranul român*, 18 Martie 1862.
56. Vezi *Viitorul*, 9 Mai 1861.

www.dacoromanica.ro

tarea împrejurărilor vieţei româneşti şi de aceea trebueà arătată naşterea şi întărirea lui.

Prima desbatere a legei rurale. — Masura luată de Vodă Cuza de a'şi constituì ministerul din majoritatea adunărei, nemulţumise tot atât pe partidul Stângei, pe cât îl încântase îndeplinirea marelui vis naţional. Dar fiindcă interesul politic este mai viu decât acel naţional, nemulţumirea întrecù mulţumirea. Chiar în ziua de 24 Ianuarie, ziua cea mare prin aniversarea alegerei îndoite a lui Cuza Vodă, zi mai mare încă prin deschiderea adunărei comune în Bucureşti, Valentineanu directorul ziarului *Reforma*, scoata foaia lui în alb cu o mare inscripţie la mijloc care conţinea cuvintele desperate; România e lovita de moarte; ne am întors înapoi pe timpul Domnului Tudor. Fanarioţii sunt la putere. Eu îmi sfărm pana astazi»[57]. Dacă Domnitorul din interese politice superioare păruse a da pentru un moment cel puţin, ţara pe mâna reacţionarilor, o mişcare destul de serioasă între ţărani arătă că şi ei voiau să se folosească din unire, şi folosul ce voeau să'l tragă erà singurul ce puteau să'l înţeleagă: împarţeala pamântului ce le fusese pusă în perspectiva încă dela 1848, şi pe care mişcarea pentru unire îl deşteptase din nou în minţile lor întunecate. Mişcarea pornita din judeţul Buzăului sub unul Niţă Malaierul avea de scop însă şi răsturnarea ministerului pe care ţăranii îl aflaseră că erà în contra îndeplinirei îmbunătăţirei soartei lor. Barbu Catargiu iea măsuri energice pentru înnăbuşirea acestei răscoale care îşi manifestase pe faţă scopul «de a merge în Bucureşti spre a luà capul grangorilor ce nu ţin cu ţara». Procurorul Deşliu trimis în anchetă este de părere, că «ţăranii se resculaseră spre a răsturnâ noul ordin de lucruri, în vederea împrejurărilor»[57]. Barbu Catargiu este

57. *Reforma*, 24 Ian. 1862.
58. Rechizitorul procurorului în *Românul* 22 Sept. 1862.

www.dacoromanica.ro

interpelat în adunare de I. C. Bratianu asupra arestarei a mai bine de 200 de țarani. Catargiu nici nu așteaptă ca Bratianu sa'și desvolte interpelarea și îi și răspunde, închizându-se discuția fndata după cuvântarea lui [59].

Aceasta mișcare a țăranilor fusese însoțită de o agitație din București pentru largirea dreptului de vot. Tribuna română cereà prefacerea legei electorale. Adunarea în raspunsul ei la mesaj, spunând că e organul credincios a cinci milioane de Români, *Țăranul Român* se întreaba: cum își iea acest rol, când nu reprezinta decât 5000 de proprietari [60]? Mai grava fu lovitura data adunărei de Deputatul Scarlat Miclescu, boier mare care 'și dadù dimisia, «pentru că el înțelegea ca legea rurală și toate legile de organizare să fie votate de o adevarata reprezentare a poporului, în care sa intre și burghezii și profesiile liberale și țaranii [61].

Adunarea însa se prefaceà că nici nu se uità la aceste cereri. Ea se îndeletniceà cu votarea de masuri reacționare, precum buna oara cu amânarea schimbarei felului impozitelor, cu raspingerea juriului în materie de delicte de presă, pentru care *Românul* însă în doliu în ziua când reproduce desbaterile asupra acestei legi [62].

Ceeace însa îngreueà mult situația țarei întregi erà împrejurarea, ca în această sesiune și sub minisferul conservator, neplecat țaranilor, erà sa vină în desbatere proiectul de lege rurala. Aceasta se deschide în ziua de 25 Mai 1862 prin un mare și însemnat discurs al lui Kogalniceanu care ataca proiectul venit din Comisia centrala.

Kogălniceanu începe prin a arată parerea sa de rau ca minoritatea liberala din Comisia centrala nu alcătuise și ea un proect de lege rurala, așa ca astăzi adunarea să fie pusă în putința de a se rostì între două legi.

59. Ședința din 21 Februarie *Monit. of.* 47, 1862 supt.
60. *Țăranul român*, 11 Februarie 1862.
61. Șed. din 9 Martie *Mon. of.* No. 59, 1862 supl. *Trib. română* 17 Mar. 1862.
62. *Românul* 25 Martie 1862.

www.dacoromanica.ro

Apoi arata cum art. 46 din Convenţie prevede revizuirea legilor existente care regulează raporturile dintre proprietari şi ţarani, şi că aşà au făcut şi comisiile însarcinate după Convenţia dela Balta Liman cu întocmirea proiectelor de reformă precum şi legile lui Grigore Ghica şi Barbu Ştirbeiu care manţin toate drepturile ţaranilor de a se hrăni şi de a locuì pe moşiile proprietarilor. Proiectul de faţă al Comisiei centrale, în loc de a revizuì legile vechi, le desfiinţeaza, înlocuindule cu libertatea braţelor şi acea a proprietaţilor. Cât de puţin serioz lucrase însă membrii majoritaţei Comisiei, se vede de pe aceea că unul din ei, raportorul Ioan Docan, mărturiseşte că nu cunoşteà aşezamântul Valahiei, că l'a cerut de vr'o două ori, dar ca ne dându-ise, s'a raportat la cele ce i se spuneà. Kogălniceanu apoi dovedeşte că nici Comisia centrala, nici secţiile adunarilor din Iaşi şi din Bucureşti nu cunoscuseră şi nu avusesera sub ochii lor nici legiurile lui Ştirbeiu şi Gr. Ghica, nici legea lui Mihai Sturza din 1864 privitoare la moşiile de la munte, nici aşezământul coloniştilor bulgari din Basarabia retrocedata. Pe ce revizuire deci se întemeià proectul Comisiei centrale?

Prin acest proiect se izgoneau locuitorii săteni din bucaţica lor de pământ, osândindu-se la proletariat 3.000.000 de oameni, întregul popor românesc din Principate. Ţăranii nu sunt salahori, nu sunt simpli chiriaşi pe moşiile pe care stau. Ei au dreptul de a locuì şi de a se hranì pe ele. Ei sunt uzufructuari pe anume cătimi de pământ hotărâte de legi. Izgonindu-'i în totul sau în parte de pe aceste pământuri lucrate de ei de sute de ani, stropite şi rodite cu sudoarea, ba chiar adese ori cu sângele lor, am face cea mai mare strâmbătate a secolului. Aici Kogălniceanu intră în o cercetare amărunţită istorică şi comparativă a deosebitelor timpuri şi popoare, pentru a arătà de unde provine modul de constituire a proprietăţei la Români. El încheie că dreptul proprietăţei în România este un drept

www.dacoromanica.ro

cu totul particular care nu se aseamăna de loc cu acel de proprietate absolută din apusul Europei; căci proprietarul la Români este mărginit întâi în dreptul sau prin alt drept de stăpânire al pământurilor lor din partea locuitorilor și apoi prin îndatorirea de a da urmașilor acestor locuitori pământuri nouă de hrană, până la întinderea de $^2/_3$ din moșia lui, marginindu-se deci dreptul lui absolut de proprietate numai la $^1/_3$ din cuprinsul întregei lui moșii. Locuitorii decì au dreptul de a se strămutà de pe proprietatea care stau, dar proprietarul nu are dreptul de a'i alungà. Toate legile vechi, pănă la pragul proiectului actual, prevăd că și țăranul nu este proprietar deplin asupra pământului de care se folosește, căci el nu poate înstreinà acel pământ; dar el nu poate, pe de altă parte, fi înlăturat de pe dânsul, nici schimbat fără învoirea lui.

Art. 46 din Convenție prevede însă îmbunătățirea stărei locuitorilor, care stare este deci privită ca rea; apoi rău nu poase fi dreptul lui de a se folosì de cătimea de pământ. Țăranii nu se plâng doar, că li s'ar impune prea mult pământ de lucrat în folosul lor, încât să caute a le îmbunătăți soarta îngustându-le sau luându-le acel pământ. Tânguirile sătenilor au fost și sunt numai despre munca silită, claca sau boierescul, la care ei sunt supuși, și ei cer răscumpararea și plata lui în bani. In rezolvarea acestei chestii stă misiunea noastră.

Voiți să reformați legiuirile în folosul celor puțini, în loc de a celor mulți care nu sunt reprezentați în această adunare? Dar gândiți-va că este un Dumnezeu și aduceți-vă aminte de cele ce spuneau stramoșii noștri când desființau vecinătatea; «Nu este lucru creștinesc și este de mare pagubă sufletelor noastre să supunem pe frații noștri sub jugul robiei».

Țăranii sunt declarați de legile vechi ca lipiți pamântului și nu puteau nici să'l părăsească fără a fi urmăriți și readuși înapoi cu sila, dar nici puteau fi izgoniți de pe moșia pe care stăteau. *Nu putem deci*

www.dacoromanica.ro

emancipà pe ţăran, nu putem îmbunătăţi soarta lui decât emancipându'l împreună cu pământul pe care stă.

Pin urmare orice îmbunătăţire a soartei ţăranilor nu se poate îndeplini decât cu respectarea posesiunei lor asupa pământurilor ce legile în vigoare le dau spre exploatare.

Daca se admite acest principiu, soluţia îmbunătăţirei poate fi găsită prin imitarea legiuirilor statelor ce ne-au mers înainte în aceasta cale: Rusia şi Austria. Kogălniceanu nu vra altcevà, decât să ne luăm după aceste legiuiri, spre a stabilì la noi o era de dreptate mai desăvârşită pentru massa cea mare a poporului român».

Kogălniceanu sfârşeşte cuvântarea lui prin o elocventa chemare către inima deputaţilor. «O! nu drămăluiţi, zice el, brazda de pământ trebuitoare hranei ţăranilor. Gândiţi-vă la durerile, la patimele, la lipsurile trecutului lor; gândiţi-vă la originea averilor D-voastră. Gândiţi-vă că cea mai mare parte din ele o datoriţi muncei şi sudoarei lor. Inchipuiţi-vă că părinţii lor s'au luptat alăturea cu parinţii noştri pentru salvarea ţărei şi a altarului. Gândiţi-vă că poate mâne oara pericolului va sunà iarăşi, că fara dânşii nu veţi puteà apăra nici Patria, nici averile, nici drepturile voastre, şi că ţara odată căzută nu veţi fi decât slugile strainilor, când astazi sunteţi în capul României, în capul unei ţării libere şi autonome».

Răspunzând lui Kogălniceanu, Gr. Sturza arată că împroprietărirea silită a locuitorilor le-ar aduce mai mult rău decât bine, întru cât ar fi apăsaţi mai mult prin anuităţile cele mari prin care şi-ar răscumpăra claca, adecă ar cumpara pământul (este acelaş lucru); apoi să nu să creaza, ca partidul conservator este izolat; căci el constă nu numai din marii proprietari ci şi micii răzăşi au interes de a'şi apărà proprietăţile; arată cum Comisia centrală hotăreşte unde se pot face împroprietăririle pe moşiile statului, şi că această putinţă de împroprietărire ar silì şi pe proprietari a face concesii ţaranilor în arendarea pământurilor, de teamă a nu le rămâne moşiile pustii.

www.dacoromanica.ro

La sfârșitul ședinței din 24 Mai intervine o cuvântare a președintelui consiliului, Barbu Catargiu, care începe prin a calificà discursul lui Mihail Kogălniceanu de o himeră, o himera ciudată, paradoxală, o himeră cu capul de porumbița, fagaduind multa blândeță, cu trunchiul de aspidă plin de venin și cu coada de șopârla măglisitoare; căci dupa ce ne-a fagăduit împaciuirea, abnegație de pasiune și de interes meschin, apropiere și înfrățire, a stigmatizat proprietatea cu cele mai înveninate cuvinte, cu cele mai degrădătoare calomnii, cu un cuvânt a sanctificat principiile lui Prondhon, că proprietatea e o hoție; în fine a încheiat cerând, cu multa umilință a se da țaranului, ca un fel de milostivire, pământul ce'l cultiva astazi. Țăranii însă sunt cea mai mare parte a nației și o nație nu traește prin milostivire. Daca voiți să faceți pe țăran liber, nu'l învațați a hrăpi ce este a altuia . După această introducere, Barbu Catargiu împarte în trei proiectul, pe care'l analizează, privindu-l din punt de vedere juridic, economic și politic. Toate drepturile asupra proprietații ce se invoaca din partea apăratorilor țăranilor, sunt numai provizorii. Servagiul a fost introdus de un mare Domnitor, Mihai Viteazu, nu în interesul boierilor, ci pentru a împiedicà despoporarea țărei. Convenția nu a putut aveà în vedere când a vorbit de îmbunatățire, luarea averei unora spre a o da altora, ci numai eliberarea țăranului care, prin libertate, va fi pus în putința de a câștigà și de a se înnalță în treptele sociale. Dați țăranilor libertatea și ei vor cumpărà pământ, când vor socoti de trebuința; dar să nu se impună împroprietarirea și celor ce o doresc și celor cărora le e silă de dânsa. Și apoi ce credeți, că numai în proprietatea cea mică sta scăparea și puterea unei țări? Vedeți doar Anglia care pe 28.000.000 de oameni are numai 225.000 de proprietari. Aglomerația capitalelor, a averilor mari este, în ordinea economică, ceeace Creatorul a făcut în ordinea fizică a pământului. El a acoperit o parte din

www.dacoromanica.ro

faţa pământului, cu mare, cu ocean, cu lacuri, cu torente, cu gârle, de unde se trag aburii ce prefăcându-se în ploae vin de răcoresc şi fructifică secerişurile. Dacă din contra toate aceste ar fi împărţite uniform în mici picături rare şi parcimonioase de umezeală, pământul s'ar fi prefăcut într'un corp trist şi uscat ca luna, într'un corp mort ce n'ar mai fi produs nimic». Mai adaogă Barbu Catargiu, că «Românul nu are atât nevoie de pământ cât de a scutura lenea care este la el un viciu de veci, acel al rasei latine, mai fiind încă adăosă şi prin lipsa de trebuinţi». Cuvântarea lui Barbu Catargiu este de sigur cam scurtă pentru subiectul tratat, şi ea mai mult mustră decât combate pe Kogălniceanu [63].

După cuvântarea lui Barbu Catargiu, desbaterile urmează înainte, fară ca el să mai intervină în ele, până la 8 Iunie când sunt întrerupte prin un incident. Anume partidul liberal voeà să ţină o întrunire publică pe câmpul libertaţei, spre a celebra ziua de 11 Iunie, amintirea revoluţiei din 1848. Guvernul se hotărăşte a oprì această manifestare. Interpelat în adunare de C. Arion, Barbu Catargiu îi răspunde în limbagiul său înflorit, că «trandafirii din buchetele cu care se pregăteau să serbeze ziua de 11 Iunie erau tot acei cu care voeau să celebreze ziua de 24 Ianuarie şi care se pot vedea la Văcăreşti: topoare, cuţite, ciomege şi chiar puşti, şi de pe aceasta se vede ce caracter inocent ar aveà acea serbare». El sfârşeşte cuvântarea lui cu vorbele: «Pacea domnilor, pacea e odihna şi liniştea ţărei, şi voi prefera a fi zdrobit decât a îngăduì slăbirea liniştei; voi preferà moartea înainte de a călca sau a lăsa să se calce vre una din instituţiile ţărei» [64]. Nu ştieà Catargiu că, în momentul ce rosteà aceste cuvinte, moartea îl aştepta la uşă. In adevăr la sfârşitul şedin-

63. Desbaterile asupra legei rurale în *Monit.* din 25 şi 29 Mai 1862. Suplementele dela No. 100 înainte.

64. Şedinţa din 8 Iunie. *Mon. Of.*, No. 124, 1862.

www.dacoromanica.ro

ței ieșind din adunare pentru a se duce acasă și fiind luat în trăsură de prefectul de poliție N. Bibescu, Barbu Catargiu este ucis de o lovitură de pistol, când treceà pe sub poarta Mitropoliei.

Nu s'a putut descoperi cine a fost omorâtorul și probabil nici nu s'a pus mari silinți pentru a lui descoperire In orice caz un lucru poate fi privit ca sigur. Nu era vorba de o răsbunare privată cum susținea *Românul*[65], ci de un omor cu caracter politic. El nu puteà însă să fi pornit decât din rândurile Stângei, fie pentru a răzbunà oprirea serbărei aniversarei revoluției, fie pentru a șterge de pe fața pamântului un protivnic atât de primejdios al țaranilor. Această constatare ne este îndestulătoare pentru stabilirea relațiilor politice din acest timp între cele două partide, conservatorii și liberalii, care mergeau până la omor pentru a'și asigurà interesele[66].

Legea rurala se voteaza dupa moartea lui Catargiu, în forma înfațișată de partidul conservator, dar ea nu este sancționata de Domnitor care spune despre dânsa, în mesajul său din 1863, că «necorespunzând vederilor lui, nu a putut'o încuviința[67]. Prin aceasta respingere a legei votată de adunare în greaua chestie a țaranilor, Domnitorul declarà razboiu pe față partidului conservator.

Izbucnirea luptei între Domnitor și adunare. — In urma acestei respingeri, dușmănia partidului conservator contra alesului din 24 Ianuarie care dușmănie până atunci clocise mai mult în ascuns și sub aparența de opoziție contra ministeriilor lui, trece acuma peste capetele acestora, îndreptându-se contra Domnitorului însuș.

65. In un articol foarte bine scris de C. A. Rosetti: „Asasinatul politic" 23 Aug. 1862. Comp. 9 Iunie 1862.

66. Chestia omorului lui Barbu Catargiu desbătută pe larg cu toate dovezile în *Domnia lui Cuza Vodă* I, p. 235 și urm.

67. Mesajul de închidere din 23 Iunie *Mon. din acea zi* și acel din 2 Noemvrie 1863.

www.dacoromanica.ro

Chiar de la primele desbateri ale sesiunei extraordinare din Noemvrie 1862, se ivesc unele încordari ale lucrurilor. Aşà adunarea votează, contra părerei ministerului N. Creţulescu, înscrierea în budget a venitului de 20.000.000 de lei de la moşiile mânăstirilor închinate, voind pe de o parte să facă o manifestare naţională, pe de altă parte să pună şi pe Domnitor în greutăţi diplomatice, tocmai în momentul tratarilor celor mai delicate pentru chestia locurilor sfinte, după cum făcuse şi cu chestia Principelui străin în acea a Unirei. Domnul apoi, după moartea lui Barbu Catargiu, rosteşte într'un rând cuvintele, că «în urma unui trist evenement, am luat eu însumi cârma guvernului». Ministerul este interpelat asupra acestor vorbe ale Domnitorului, punându-i-se înainte principiile constituţiei engleze, după care regele domneşte, dar nu ocârmueşte, la care teorie ministerul răspunde cu textul Convenţiei care zice, că «Domnul *ocârmueşte* ţara împreună cu ministrii săi . Dar răspunsul ministerului nu se mărgineşte aici. El merge mai departe, destăinuind mişcările ascunse care căutau se fie acoperite cu teoriile constituţionale. Ministrul Tell anume adaogă, că «se zice că între deputaţi se fac adunări care au de scop să răstoarne starea de lucruri; că s'au format programe; că s'a compus chiar guvernul provizoriu; că s'au facut liste de proscripţii şi altele [68].

Cu prilejul răspunsului la mesaj furtuna se deslănţueşte în toată puterea ei. Sub forma unui amendament, se prezinta un contra proiect de răspuns care atacă nu atât ministerul de atunci, ci întreaga guvernare de 4 ani a lui Cuza Voda. Lucru se vedeà din faptul, ca din acei ce subscriseseră raspunsul erau şi mulţi ministri care nu ar fi putut criticà ei însuşi modul lor de ocârmuire. Apoi scopul de a lovì în Cuza Voda se vede de pe mulţamirile adresate pentru unire numai lui Napoleon,

68. Şed. din 15 şi 18 Ian. 1863 *Mon. Of.* No. 22, 1863. supl.

www.dacoromanica.ro

și trecând cu totul sub tăcerea silințele depuse de Domnitor întru a ei înfăptuire. In sfârșit tot țintind pe Domnitor, se cere darea în judecată a lui C. Negri care ar fi transmis Porței memoriul Domnitorului, ne contrasemnat de nici un ministru.

Acest proect de răspuns care și trece în adunare, este subsemnat atât de conservatori, ca: G. Stirbeiu, Bibescu Basarab Brâncoveanu, A Mavrocordat, Gr. A. Șuțu, I. Cantacuzino, C. M. Brăiloiu, Gr. M. Sturza, Dim. Ghica, și alții, precum și din liberalii înaintați, ca: A. Panu, C. A. Rosetti, St. Golescu, Al. G. Golescu, I. Bratianu, D. Brătianu și alții[69]. Erà prin urmare o unire a celor două partide, cel conservator și cel liberal înaintat, în contra Domnului care unire atât de nefirească și fu botezată de oamenii timpului cu numele de *Coaliția monstruoasă*. Partidul tronului alcătuit din liberalii moderați ca Kogălniceanu, Em. Florescu, G. Vernescu, Manolache Costache, V. Apostoleanu ieau cuvântul pentru a apărà domnia

Kogălniceanu protestează contra ideei de ‹ a se pune pe seama unui singur om, Domnitorul, răul la care cu toții am contribuit. Să nu facem din Domnitorul nostru Christul României și să cerem răstignirea lui. Cum socotiți d-voastră că din decăderea cea mare, urmare neapărată a secolilor de urgie care au trecut asupra capetelor noastre, că din nămolul de abuzuri și de viciuri sub care am fost cufundați, vom puteà, ca prin o vărguță magică, să ne transformăm și să ne ridicăm la perfecțiune. Oare civilizația așà iute pășește? Nu; în lumea morală ca și în cea fizică, lucrurile nu merg așà de grabnic. Fie care generație are menirea ei; fie care nu poate pune decât o piatră la edificiul viitorului. Aduceți-vă aminte de umilințele ce așteptau pe părinții noștrii, când mergeau la Constantinopole, pentru a luà

69. Depus în șed. din 22 Ian. 1873. *Românul* 23 Ian. 1863. El fusese redactat de An. Panu. Vezi ziarul francez *La Patrie* din 2 Martie 21 Feb. 1863.

www.dacoromanica.ro

învestitura; ei îşi încovoeau capul la pământ şi sărutau pulberea de sub piciovrele sultanului. Comparaţi vizita lui Alexandru Ioan I la Poartă cu primirea ce se făceà mai înainte Domnilor noştri, şi apoi mai jaluiţi-vă de prezent. Şi cu un trecut de ieri atât de degrădator, noi astazi am voi să ne îmbrăcăm în mantia pairilor Marei Britanii? Libertatea şi constituţia engleză, strănepoţii noştri vor vedeà soarele lor; noi să ne mulţămim să le putem salutà zorile! [70].

Două erau pricinele pentru care ambele partide se coalizasera contra Domnitorului: 1) Ambele partide erau, din motive bine înţeles deosebite, nemulţămite de modul cum Domnitorul se purtase cu ele. 2) Persoana lui nu mai erà acum aşà de trebuitoare, după ce realizase unirea.

Despre partidul Dreptei, pricinile de nemulţămire ce le aveà faţa cu acţiunea politica a Domnitorului sunt cunoscute. Scopul lui cu conservatorii erà văzut; el voeà schimbarea legei electorale şi respînsese legea rurala votată de ei, căci el hrăneà în gând împroprietarirea ţaranilor; voeà deci să le distrugă privilegiile politice şi, cum se credeà, să le iee şi moşiile. Erà mai mult decât îndestulător pentru a'şi face din partidul conservator cel mai neîmpacat duşman. Că aceasta erà chestia care despărţeà partidul conservator de Domnitor, mai reiese încă odată, dacă ar mai fi de nevoe de stăruit asupra ei, din desbaterile asupra răspunsului rechizitor din 1863. Apostoleanu spunea anume, că «la noi partidele nu pot fi decât sociale, cei progresişti şi cei staţionari. Noi nu luptăm pentru rezolvirea chestiilor politice, ci pentru rezolvirea chestiilor sociale, din care cea mai vitală este chestia rurala. Acuma întreb în deslegarea acestei chestii, cine este acel interesat? Camera sau Domnitorul? Eu zic, şi afirm că partea interesata este Camera. Mişcarea progresului în această privire

70. Şedinţa din 9 Febr. 1863 *Mon. Of.* No. 59, 1863.

www.dacoromanica.ro

reşede numai în Domnie». Kogălniceanu revenind asupra explicărei situaţiei, adaogă: «Până nu vom rezolvì chestiunile sociale, în zădar vom strigà, că tabere nu au existat înainte de 1859 şi vom atribuì unui om politica de basculă. In câtă vreme chestia proprietăţei nu va fi hotărâtă, în câtă vreme apăratorii proprietaţei absolute vor trătà pe apărătorii împroprietărirei ţaranilor, de himeră cu capul de porumbiţă, cu trupul de aspidă şi cu coada de nu ştiu ce, fiţi siguri că ori care ar fi Capul statului, totuşi vor existà în ţara noastră două tabere». Duşmănia mergeà atât de departe, încât conservatorii puneau tot în seama Domnitorului şi omorul lui Barbu Catargiu, aparătorul cel mai puternic al intereselor conservatoare[71].

Dar chestia rurală nu explică un lucru, anume ţinuta extremei Stânge faţă cu Domnitorul. Acest partid care luptase în 1848 cu atâta energie tocmai pentru împroprietărirea ţăranilor şi pentru doborârea privilegiaţilor, ar fi trebuit să meargă acuma alăturea cu Domnitorul, al căruia purtare se mişcà în aceiaşi direcţie. Şi cu toate acestea vedem pe fruntaşii lui: St. Golescu, fraţii Bratianu, Rosetti subsemnând alăturea cu conservatorii actul de acuzare contra Domniei lui Cuza Voda. Ba pentru a o puteà face, partidul din 1848, al caruia ideal suprem fusese chestia ţăraneascà, ce face că se desintereseaza de dânsa. Aşa I. Brătianu, intr'o prea caracteristică cuvântare ţinută în şedinţa din 11 Fevruarie 1863 spune: «Când ne făceà d. Kogălniceanu şi alţii din Moldova imputarea de ce nu discutam chestia proprietăţei, noi răspundeam că existà încà între ambele parţi litigante, prejudecăţi; că chestia cere să fie discutata în toată liniştea cu tot sângele rece; că trebue sa aşteptăm până ce vor vedeà proprietarii, că modul proprietăţei de astăzi nu este acel mai profitabil pentru dânşii; să vadă ca au alte resurse mai bune decât

71. Bolintineanu, *Viaţa lui Cuza Vodă*, p. 56.

www.dacoromanica.ro

acele ce le dau legile existente. Să începem cu alte reforme; cu moralizarea funcţionarilor, cu garanţiile comerţului, cu instituţiile de credit. A intrat în capul ţăranului ideea, că toată cauza răului de care sufere ţara este proprietarul. Dacă bate piatra, dacă plouă broaşte, cauza este că proprietarii au proprietăţi. De aceea am zis Capului statului când eram la guvern, să nu atingem chestia proprietăţei; să căutăm întâi a înfrăţi spiritele, a lumină pe ambele părţi; să facem întâi instituţiile necesare, şi când vom rezolvì chestia proprietăţei s'o rezolvăm astfel încât să aducă regenerarea României, iar nu să punem în pericol existenţa noastră naţională, căci un razboiu civil este nefericirea cea mai mare »[72].

Bratianu vorbeà aproape ca şi Barbu Catargiu care şi el susţineà nevoea înfiinţărei instituţiilor de credit, a rădicărei morale şi a luminărei ţaranului. Apoi chiar ironia lui Brătianu la adresa ţaranilor cu «ploaia de broaşte , aratà pănă la un punt un spirit neplecat ţăranimei care trebue să ne mire mult în gura unui om din 1848. In acel an revoluţionarii, din care făceà parte şi Bratianu, nu credeau că ar trebuì lăsata chestia rurală pănă ambele parţi vor ajunge a se pătrunde de adevaratele lor interese, adecă pană la calendele greceşti. Ba partizanii din 1848 ai ţăranilor nu se temuseră de a deslanţui nu numai războiul civil, dar şi revoluţia contra a două mari împărăţii pentru a introduce în Principate libertatea, egalitatea şi mai ales dreptatea socială prin împroprietărirea ţăranilor. Dar în ipoteza lui Brătianu, ce se făceà cu cerinţa neaparată a Convenţiei care, prin art. 46, puneà între îndatoririle nouei organizări, şi *grabnica* revizuire a legilor care regulau raporturile între proprietarí şi ţarani?

Apoi toată purtarea Stângei în acel timp faţă cu partidul privilegiaţilor este o gacitoare. *Românul* bună oară

72. *Monit. Of.* p. 61, 1863.

www.dacoromanica.ro

vede în răspunsul la mesaj, pe care nu e vorbă că și directorul său îl iscălise, actul cel mai liberal care ar fi cerut reforma legei electorale, reforma rurală, libertatea tiparului, acea a întrunirilor — toate aceste curate iscodiri pentru a înfrumuseța «amendamentul» care nu pomeneà prin nici un cuvânt despre toate aceste cereri. Apoi acelaș ziar este de părere că nu ar trebuì disolvata adunarea care intrase în neînțelegere cu ministerul dela respingerea unui proiect de instituire în țară a 6 guvernatori deasupra prefecților. Pe de altă parte tot *Românul* laudă foarte mult discursul lui Kogălniceanu în chestia rurală numindu'l sublim, cu toată ca Brătianu combate cum am văzut mai târziu, în Februarie 1863 împroprietarirea[73].

Această purtare în două ape a organului celui mai de frunte al partidului liberal înaintat și a oamenilor lui cei mai cu vază, ne dovedește că acest partid își părăseà pentru un moment principiile chiar ale existenței lui, pentru a puteà lovì în Domnitor și pentru a puteà merge în această privire mână în mână cu partidul conservator.

Tot din această ținută a membrilor extremei stânge fața cu chestia rurală, se explică, cum se face de Rosetti și cu Bratianu își dau dimisia din adunare chiar în ajunul marilor desbateri din 1862 asupra acelei legi. Ori care ar fi fost motivele acestei dimisii, ea nu ar fi fost dată, dacă cei doi capi ai partidului radical din acele timpuri ar fi privit legea împroprietărirei ca o parte esențială din programul reorganizărei poporului român, și dacă ei nu ar fi pus pe planul întâi chestiile politice. Ba, după Bolintineanu, această reținere a partidului Stângei față cu chestia rurală, provineà din împrejurarea că partidul liberal unit într'o idee cu bo-

73. *Românul* 8 Februarie 26 și 27 Mai 1863.

www.dacoromanica.ro

ierii asupra răsturnării Domnitorului şi voind a-i câştigà, nu mai apără chestia rurală [74].

Pe liberalii înaintaţii îi interesau mai mult chestiile de formă: libertăţile şi respectarea principiilor constituţionale. Brătianu când atacă pe Domnitor în desbaterea răspunsului la mesaj, o face numai pe această temă: «Domnitorul, spune el, nu poate fi în acelaş timp o ficţiune şi nu om. Ca ficţiune este sacru, ca om nu. Dacă este Domnitorul o persoană sacră ridicată deasupra tuturor valurilor, atunci o asemenea persoană nu administrează; iar dacă se amesteca în ocârmuire, atunci cer dela el raspunderea faptelor sale, şi el nu mai poate fi neresponsabil» [75].

Aiurea Brătianu face aceeaşi profesie de credinţa în privirea crezului său politic. In şedinţa Camerei din 18 Ian. 1867 el spune, ca «D-l N. Ionescu ştie cât eu unul am luptat pentru libertăţile publice, şi că nici piezis nici de a dreptul nu am dat consimţamântul meu acelor care au atacat aceste libertăţi. Noi am luptat şi am luptat cu sudori de sânge ca să dobândim iarăşi libertaţile pe care le pierduserăm» [76].

Ca motive reale ale îndepărtărei partidului liberal de Domnitorul Cuza găsim tot pe Brătianu arătând, că eră teama abuzului ce se puteà face cu art. 3, din puntele modificătoare ale Statutului, care învoeà Domnitorului de a luà măsuri urgente fără autorizarea adunărei. «După ce se dăduse concesia drumului de fer Bucureşti-Giurgiu, spune Brătianu, am văzut că se proiectà a se da în concesie vămile, salinele, iluminatul

74. *Viaţa lui Cuza Vodă*, p. 21. Aceeaşi părere reiesă din un dialog intre Kogălniceanu şi Calimach în şed. din 7 Decemvrie 1890: *Kogăln.:* liberal am fost, liberal sunt şi liberal voi muri.—*Calimach:* Ai fost cu Cuza, şi n'ai fost cu Brătianu. — *Kogăln.:* Atunci aveam la ordinea zilei legea rurală şi . . . — *Calimach:* Roşii n'au voit legea rurală.—Discursul lui Kogălniceanu, Bucureşti 1895, p. 38. Dimisiile lui Rosetti şi Brătianu vezi în *Românul* din 15, 18 şi 19 Mai 1863. Motivul dimisiei lui Brătianu este foarte slab, neînvoirea cuvântului în desbaterea unei legi financiare, (15 Mai).

75. Şed. din 11 Februarie *Monit. Of.* 61, 1863.

76. *Monit. Of.* 23 Ian. 1867 (p. 107, col. 2).

www.dacoromanica.ro

Bucureștilor, apa Bucureștilor, pavagiul și podurile statului (sic). Se dă domnilor, se dă, încât se dă țara întreagă. Iată ce făceà fostul Domnitor cu art. 3. Acest art. 3 a fost cauza precipitărei căderei fostului Domnitor» [77].

Apoi am văzut cum liberalii fuseseră goniți într'un chip atât de năprasnic după 6 săptămâni de deținere a cârmei statului. Am mai văzut apoi cum organul Domnitorului, *Curierul Principatelor unite*, declarà pe față, că Domnul nu poate merge cu extrema Stângă din cauză că ar duce statul la prăpastie [78].

Erà deci destul de firesc lucru ca să se unească contra Domnitorului Dreapta cu extrema Stângă, întru cât ambele partide aveau motive de-a fi nemulțămite cu purtarea lui Vodă Cuza față cu ele, și având fiecare din ele a se plânge de modul cum Domnitorul înțelegeà să conducă țara.

Dar persoana Domnitorului nici nu mai era acuma așa de trebuincioasă de când realizase unirea, ci din contra venise timpul ca el sa fie înlăturat și să se aducă Principele străin ca încoronare a cladirei politice naționale. Partidul conservator tindeà la această schimbare de regim încă și după principiul *dacă nu eu, nici tu, ci un Principe străin*, și sprijineà deci lucrul și din motiv egoist. Cât despre partidul liberal care nu aveà candidați la Domnie, unirea lui cu partidul conservator puteà să se facă numai pe principiul Dinastiei straine, întru cât el nu ar fi consimțit nici odată la întoarcerea către vremurile vechi.

Principele străin era tărâmul comun pe care se puteau înțelege aceste două partide atât de îndepărtate prin năzuințele lor, dar unite momentan prin interesul da scăpa de un Domn ce nu le erà pe plac nici unuia nici altuia, și nici nu mai erà un element folositor după ce realizase unirea.

---

77. Șed. din 21 Martie 1863 *Monit. Of.* 28 Martie 1867 (p. 415 și col. 4).
78. Mai sus, p. 402.

www.dacoromanica.ro

Am văzut că în tot decursul anilor domniei lui, Vodă Cuza fusese ameninţat cu Principele strain: aşa la a lui alegere, la desbaterea constituţiei în Comisia centrală, cu prilejul interpelărei lui Lascar Catargiu şi în alte dăţi. Bine înţeles că acuma când opoziţia atăcă întreaga activitate ocârmuitoare a lui Cuza Vodă, chestia Principelui străin este readusă în adunare şi anume de Principele Grigore Sturza. Propunerea lui Sturza sprijinită de Brâncovanu întâlni o împotrivire din partea apărătorilor Domnitorului: Boerescu, Gh. Radu şi Kogalniceanu. Acest din urmă explică noua revenire la Principele strain, prin dorinţa ascunsă a tuturor celor ce ar putea fi principi, că «daca nu se poate dobândì o dinastie straină să se întoarcă la separatismu, mai bine decât familia Cuza se se agaţe de tronul României unite» [79]. Fostul ministru al lui Cuza Vodă, Alex. Papadopol Calimah, explică destul de bine mişcarea contra lui Cuza Vodă cel puţin din punctul de vedere al conservatorilor: ‹Pretendenţii la Domnie, zice el, nu pieriseră. Din cauză că unirea se făcuse nu sub o dinastie ci sub un om, şi la moartea lui Cuza trebueà să revină pe tapet chestia unirei, pretendenţii sperau că Cuza se va înnecà în oceanul de silinţi şi de reforme, de greutaţi contra Turciei şi a Convenţiei provocate prin unire. Dar Cuza tot domneà; el începuse a devenì urât. De aici se explică coaliţia contra lui Cuza Vodă. *Două Mai* erà fatal [80].

Dela 1860-1863 se petrece o stranie schimbare în jocul partidelor din Principatele-Unite. Domnitorul nemulţamindu-le pe amândouă, şi pe conservatori şi pe liberalii înaintaţi prin chipul său de a înţelege conducerea trebilor, adecă să nu se lase răpit nici de curent nici de contra-curent, ci să se caute între ele două, albia plutitoare, le împinsese pe ambele la lupta comună

79. Şed. din 9 Febr. *Monit. Of.* 59, 1863.
80. *Amintiri,* manuscris la Acad. rom., p. 402.

www.dacoromanica.ro

în contra persoanei lui. Razimul Domnitorului erà în o frântură din partidul liberal care s'ar puteà numì cel moderat, alcătuit mai ales din Moldoveni de seamă, ca Manolache Costache, Epureanu, V. Apostoleanu Al. Papadopol Calimah, Costache Negri, Vasile Alexandri, în fruntea lor cu Mihail Kogălniceanu, și din câți va Munteni ce intraseră în apele lui, ca N. Crețulescu, Em. Florescu, G. Vernescu și alții.

Această opoziție contra Domnului intrând în faza ei cea ascuțita, întunecă chiar în conștiința liberalilor înaintați interesul pentru idealul cel mai de seama al năzuințelor lor, împroprietărirea țaranilor, care trebuì să se șteargă pentru un moment din programul lor, pentru a face cu putință lucrarea comună cu conservatorii, răsturnarea Domnitorului. Lupta contra lui Cuza Vodă veneà bine înțeles mai mult în folosul partidului conservator care credeà că va câștigà prin ea înlăturarea reformei rurale și chiar întârzierea celorlalte reforme egalitare, pe când partidul liberal, al caruia temeiu de a fi erà tocmai aceste reforme, se desființà oare cum pe sine însuși, pentru a slujì conservatorilor de coadă de topor. Dar se știe că dușmănia personală este cel mai ascuțit din toate simțimintele omenești. Dorința de răzbunare pentru umilințile suferite de liberalii înaintați dela Cuza Vodă, le întunecà cu totul vederile și ei nu se mai gândeau la altceva decât la înlăturarea aceluia care îi înlăturase pe ei însăși din minister într'un chip așa de neprasnic și care declarase totdeauna, că ei nu sunt un element cu care o țară să se poată ocârmuì, adăogându-se la aceasta și încercările de guvernare tot mai personale ale Domnitoruiui care nu răspundeau de loc principiilor constituționale doctrinare pe care le împărtașeau oamenii din 1848.

Dacă însă chestia rurală erà părăsită de acei ce ar fì trebuit să-i fie cei mai devotați apărători, ea își găsi apostolul ei cel mai călduros și tot odată cel mai puternic în însuși Domnitorul care își pusese în gând,

www.dacoromanica.ro

atunci când se urcase pe tronul României, pe lângă multe alte reforme, şi acele trei mari de care numele lui s'a alipit în istorie: unirea, secularizarea averilor mânăstirilor greceşti şi rezolvirea chestiei rurale. Cea d'intăi o îndeplinise. El căută prin săvârşirea celei de a doua care erà dorită de toată suflarea românească să recâştige partidele ce fugeau de el. Partidele însă îi mulţămiră şi pentru marele act al secularizărei, precum îi mulţămiseră pentru unire. Dar ele nu desarmară de loc, ci îndată după oprirea pentru o clipă a curentului de ură şi de înverşunare, el se restabilì în toată a lui putere.

Cuza Vodă împins la rândul lui tot mai mult pe calea silniciei, voì să răzbească toate împotrivirile, pentru a realizà marele vis al Domniei lui, ceea ce'l împinse la lovitura de stat, la care partidele îndârjite replicară prin stoarcerea abdicărei.

Aceste fapte ne mai remân de limpezit până la anul 1866, când se petrec în Principatele Unite schimbări radicale care dau cu totul un alt rost jocului partidelor politice.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XVII.

DEMOCRATIZAREA VIEȚEI POLITICE ÎN ROMÂNIA

Nevoia loviturei de Stat. — Cuza Vodă prin purtarea lui, silită de împrejurări, își înstrainase simpatiile partidului liberal în majoritatea lui mai închegată, și 'l făcuse să țintească mai mult decât la realizarea programului său de raspândire a dreptății în alcătuirea statului român, la înlaturarea Domnitorului din fruntea țărei, pentru ajungerea căruĭ scop partidul liberal se unise chiar cu cel conservator[1].

Domnitorul însa pe de alta parte mândrit, între alte izbânzi însemnate câștigate până atunci, mai ales prin realizarea unirei și secularizarea averilor mânăstirești, devenise mai îndrazneț și tindeà tot mai mult să faca să precumpenească voința lui în conducerea trebilor publice.

Această ținută a lui Cuza Vodă erà cu atât mai firească, cu cât organul ce ar fi putut să'i stee împotrivă, adunarea, nu reprezintà țara decât într'un chip cu totul nedeplin, prin deputații trimiși excluziv de marea proprietate.

Domnitorul simțeà sa nu va puteà să facă să treaca legea de împroprietărire cu o adunare a careia membri

1. In circularea lui Ioan Ghica min. af. străine către agenții săi, din 20 Febr. (4 Martie) 1866 cetim: „Jinqu'au jour où les divers partis se donnant la main se sont entendus pour ne pas laisser le pays tomber dans l'anarchie" *Chartes I Roi de Roumanie, Chronique, actes, documents* par D. A. Sturza, I, p. 4.

www.dacoromanica.ro

aveau interese personale protivnice ei. Liberalii cei mai mulți, acei înregimentați în partid, de și în inima lor nu puteau fi contra unui asemenea proiect, se făceau că se desinteresează de el, pentru a puteà merge mână în mână cu conservatorii la răsturnarea Domnitorului. Conservatorii care se credeau în primejdie de a'și vedeà moșiile rasluite, urau pe Cuza de moarte și erau hotărâți la orice pas, numai să nu 'și vadă atinse proprietățile lor. Înțelege ori cine cât de falșă trebueà să se desemneze viața politică a acestui timp, față cu aceste complicări de interese și cu o strămutare atât de stranie a jocului partidelor.

De aceea în cursul sesiunei din 1863-1864 care urmează votarei legei de secularizare nu se mai poate alege nici o îndreptare normală în viața politică a statului român. Așà bună oară, cu prilejul desbaterei legei organizărei armatei, vedem pe C. A. Rosetti susținând alăturea cu An. Panu și cu Lascar Catargiu (doi liberali de seamă și un fruntaș conservator) un amendament privitor la garda națională menită după părerea lor, a înfrânà tirania, și din pricină că în acest așezământ adunarea ar puteà găsì un sprijin contra guvernului.

Proiectul conținеà însă în locul gardei naționale, înarmarea gloatelor pe care camera o considera ca primejdioasa, caci puteà să devină în mâinile guvernului un mijloc de siluire pentru trecerea împroprietărirei. Tot așà de desordonate sunt conbaterile și sprijinirile acestor doua propuneri. Așa vedem pe Boerescu, liberal însă din cei moderați și agreați de Domnitor cum erà și Kogălniceanu, combătând propunerea gloatelor. Văsescu iarăși un liberal de aceiași nuanța primește din potrivă înarmarea gloatelor, spunând că ar fi un mijloc foarte minunat de deslegare a chestiei rurale pe cale violentă, daca nu pe cea legală[2].

2. Șed. din 7 Fevr. 1864 *Monit. Of.*, No. 97-101 supl. 1864. Să nu ne mirăm, că vedem pe mai mulți bărbați clasați acum ca liberali ca Manolache Costache, Boerescu, care mai târziu sunt hotărâți conservatori. Aceștia erau oameni ai propășirei care însă după 1866 crezuseră că trebue să rețină mersul prea repede al societăței române.

www.dacoromanica.ro

Mai curios este însă faptul că de și opoziția combătuse înarmarea gloatelor și partizanii guvernului garda națională, legea trece la vot în întregimea ei, adecă cu dispoziția privitoare la înarmarea gloatelor și cu amendamentul gardei naționale, încât se înfățișà ca o pregătire armată a poporului român din cap pănа în picioare, și acest efect îl avù și asupra străinătății trezind protestarea Turciei, dar totodată și intimidându-o și făcându-o să se lepede de gândul de a cere anularea votului privitor la secularizarea averilor mânăstirilor închinate[3].

Dacă însă în privirea organizărei armatei se întâlnește în adunare aceea buimăceală în păreri provocate de perspectiva cât de îndepărtată a legei rurale, în o alta întrebare în care numai interesul național era în joc, întâlnim iarăși o desbatere cu oarecare rost; care mai că ne ar putea minunà în o adunare atât de pornită pe pârtia intereselor personale.

Anume cu prilejul votărei legei comunale, se ivește o desbatere privitoare la drepturile Evreilor. Boerescu, Manolache Costache și Costaforu sprijin pe Evrei, pe motivele cunoscute de toleranță, de libertatea conștiinței. Vernescu însă și mai ales primul ministru Kogălniceanu care cu toate acestea în *Dorințele partidului național din Moldova*, primise și emanciparea Izraeliților[4], combat întinderea drepturilor electorale la Evrei. Kogălniceanu spune într'altele, că «dacă se primește părerea lui Boerescu, a doua zi va fi măcel în Moldova. Ce fel, se întreabă el, acei oameni care se țin îndepărtați de lumea noastră, care nu trimit copii în școalele noastre, care nu se îmbracă ca noi și nu'și taie nici perciunii, acei oameni să aibă țara în mâini!» Kogălniceanu se refereà pentru a'și întări părerile, la *Lipitorile satului* ale

3. Cu toate că, cum spune ziarul francez, *La Presse*, din 10 Fevr. 1864 : „le grand vezir avait adressé au prince Couza une seconde letre le sommant de désarmer".

4. Mai sus, p. 248.

www.dacoromanica.ro

lui Alexandri unul din acele prea rari cazuri din viața parlamentară a Românilor, în care o lucrare literară fu invocată în sprijinul unui interes politic[5]. Văsescu combate mai ales cu mult haz pe oratorii munteni care se arătaseră favorabili Evreilor, spunând că «unirea contopind viața ambelor țări, este drept ca să iee Muntenii ca zestre Jidanii pe jumătate», și el se bucură mult de împrejurarea, că între anii 1860-1864 mai bine de 6000 de Jidani moldoveni se așezaseră în București.

Adunarea respinge toate amendamentele favorabile Jidanilor și hotărăște, ca «până ce ei vor arătà că au simțiminte și moravuri românești, să fie admiși la mica împământenire numai acei Jidani ce vor dobândi în armată rangul de subofițer, acei ce vor fi făcut studii universitare sau vor fi întemeiat mari stabilimente industriale[6].

Antisemitismul ca partid politic se născù în țară atunci când Evreii începură a năzui la cetățenia română. Până la domnia lui Cuza Vodă, situația Românilor băstinași era așa de rea în cât Evreii nu tindeau de loc a se naturalizà Români; ba chiar este cunoscut că foarte mulți Români îmbrățișau supușia străină. De aceea și Kogălniceanu, în scrierea lui din 1848 *Dorințele partidei naționale din Moldova*, precum și Heliade, în proclamația dela Islaz, cu articolele privitoare la Emanciparea Israeliților, tindeau nu atât a răspunde unei dorinți a Jidanilor, cât a luà o poziție vrednică de popoarele apusene, atunci când vroiau să se pună prin revoluție în rândurile lor.

Nici măcar la Convenția de Paris nu se văd stăruinți de ale Evreilor de a fi primiți în cetățenia română, de oarece și ea păstrează, deși încheiată sub ochii Evreilor din Paris, cetățenia română numai creștinilor. De aceea și o foae evreiască intitulată *Gazeta româno-evreiască*

5. Ședințele din 5 și 6 Martie 1864 *Mon. Of.* No. 144 și 146, 1864.
6. Șed. dela 6 Martie *Mon. Of.* No. 148, 1864.

www.dacoromanica.ro

aparută în Iași sub redacția lui B. Feldman, în numărul întâi din 12 Martie 1859 zice, că se va ocupà numai cu literatura, comerțul și industria, «întru cât edificiul politic a rămas închis Iudeilor locuitori în Principatele Unite». Dar foaia nu protestează, nici nu face vreun comentar asupra acestei închideri. Evreii se considerau de Germani, și cer în Aprilie 1860 ca limba de predare în școalele lor sa fie cea germană, cerere pe care ministerul o respinge ca protivnică așezământului școlar[7].

Evreii căutau pe atunci nu drepturi politice ci ușurari economice. Așa după ce ei obținusera în 1852 învoirea de a ținea crâșme prin sate[8], mai dobândiră în 1860 desființarea taxei Jidovilor, pentru răspunderea căreia li se încuviințase din vremuri mai vechi sporirea prețului cărnei cușer. Prin această măsură se adusese comerțul cărnei în deobște, în cele mai multe din orașele moldovenești, în mâinele Evreilor, deoarece ei vânzând carnea cușer cu 70 parale oca, pe când pe ei îi costà numai 14 parale ca preț de cumpărătură, ei câștigau așà de mult, încât pe lângă plata taxei, erau puși în poziție de a vinde carnea trif (necurată pentru ei) creștinilor pe un preț atât de mic, că puneà pe acești din urmă în neputință de a concurà cu dânșii la vânzarea acestui lucru de hrană[9]. Desființarea taxei Jidovilor ar fi trebuit sa aibă de urmare suprimarea facultății de a puteà urcà prețul cărnei cușer, ceeace iar fi silit a ridicà pe acel al cărnei trif și le-ar fi răpit avantajul în concurența cu creștinii. Lucrul însă nu se făcù, cu toate că ziarele cerură această măsură, și așà comerțul cărnei rămase confiscat de Evrei în mai totalitatea orașelor moldovene, cum este și astăzi.

---

7. Câteva numere din gazeta *română-evreiască* se află la Biblioteca din Iași. Compară V. A. Ureche, *Istoria școalelor*, III p. 234.

8. *Manualul administrativ*, II, p. 41 Dr. Felix, *Istoria Igienei în Romània*, Partea I, memoriul II, p. 100.

9. *Patria* 24 Iunie 1859.

www.dacoromanica.ro

Evreii se convinseră însă în curând, față cu schimbarea situației Țărilor Române prin unirea lor într'un singur stat, că ar fi bine să renunțe la poziția pănă acuma atât de râvnită de ei, de Unterthan[10]. De aceea îi vedem pe Jidani dând primul asalt la cetățenia română, bine înțeles pe cale toretică, în o broșură scrisă de un Israelit român, intitulată *Emancipațiunea Israeliților în România* și apărută în Paris în 1861. Broșura nu este agresivă și spune, că «avem de chezaș al speranțelor noastre simpatia manifestă a unor bărbați eminenți între Români și frumoasele cuvinte ale Principelui, ca nu vrea să vadă în Principatele Unite, nici Creștini, nici Jidani, ci numai Românii»[11].

Daca însă nu li se recunoaște această cerere, ei dobândesc totuși o nouă concesie, aceea de a avea școli confesionale[12].

Cu prilejul loviturei de stat, Evrei pun în lucrare uneltiri ascunse spre a dobândi cele ce doreau, ceeace motiveaza cea dântâiu campanie antisemită din partea presei române, și anume prin două lucrări mai ales: un articol al lui Al. D. Holban în *Viitorul* din Iași și o broșură a lui D. Popasu, absolvent în științele politice dela Halle. Acest din urmă sfârșeà lucrarea lui cu părerea, că numai atunci când Evreii se vor desnaționalizà, când se vor desbrăcà de legea lui Moise, vor puteà nazuì la cetățenia română»[13]. Tot atunci în 1863, publica și Al. Pelimon romanul său *Jidovul rătăcitor în Moldova și Bucovina*, în care el arată cum Evreii otrăvesc poporul prin alcool amestecat.

---

10. Unterthan=Un târtan.

11. *L'Emancipation israélite en Roumanie* pas un Israélite roumain, Paris, 1861. Aceste cuvinte nu se află în nici un act oficial al timpului. In mesajul său însă din 1865, Domnitorul spune, că „va luà măsurile necesare pentru *emanciparea Românilor de rit israelit*". *Mon. Of.* 7 Dec. 1863. Evreii se grăbesc a mulțămi Principelui. Vezi adresa de mulțămire în *Le Courrier d'Orient*, 21 Ian. 1865.

12. *Mon. Of.* 22 Noemvrie 1861.

13. *Viitorul*, 2 Iunie 1863 și D. Popasu: *Sunt sau nu Evreii folositori Principatelor Unite*, București 1864.

www.dacoromanica.ro

Lui Holban îi răspunde Silberzweig iar lui Popasu un anonim care subseamnă un Român și care pare să fi fost în adevăr Român, de oarece el pune mâna pe răul adevărat care bântue societatea românească de pe atunci și care de atunci în loc de a se micșură, a tot sporit mereu: «Credința Românului e că cine învață carte trebue să fie funcționar, și visul său îndată ce se apuca de învățătură este funcțiunea, cu hotărâre de a întrebuința toate mijloacele spre a înaintà, a se boierì, a se chivernisì. A fi lipscan, postăvar, peptănar, bancher, tăbăcar, tâmplar, fierar, curelar, erà privit, dacă nu ca o desonoare, dar ca un ce foarte scăzut, foate umilit de catre clasele înnalte ale societății. Starea de agricultor chiar nu erà mai onorată».

Apoi numărul Evreilor în orașele Moldovei erà de fel de a pune în îngrijire pe toți. In Dorohoi, Botoșani și Fălticeni ei întreceau poporația creștină; în Piatra și Roman ajungeau la jumătate. In celelalte capitale de județe mai puțin. In Iași erau lângă 40.000 de Creștini 34.000 de Evrei[14].

Astfel se pune chestia izraelită la noi în țară și se îndrumează cele două păreri care până la un punt se manifestă sub formă de partide politice: antisemiții și filosemiții. Vom vedea încă cum această plecare pentru sau contra Evreilor nu cadrează cu partidele politice cele cunoscute ale conservatorilor și liberalilor, de oare ce se întâlnesc adese ori, în sinul aceluiași partid, păreri protivnice.

Numai în timpurile din urmă s'a ivit un partid hotărât antisemit, acest al *naționaliștilor* despre care ne vom ocupà atunci când se va ivì pe scena istoriei.

De abeà însă se mai împăcaseră cugetele pe tema națională a împrotivirei la cererile jidovești, și de odată

14. Din *lucrările statistice ale Moldovei, Cap. V, Populațiunea* pe 1859 și 1860 Iași, p. 109. Din tinerii recrutați în Iași în 1860, erau 1488 de Creștini și 1375 de Evrei. *Mon. Of.* 16 Noemvrie 1860.

www.dacoromanica.ro

ele sunt adânc turburate, când Kogălniceanu aduce în desbaterea adunărei noul proiect de lege rurală. Raportul comitetului delegaților respingeà puntul de căpetenie al proiectului, împroprietărirea, primind-o numai cât pentru locul de casă și grădină și pentru minimul de întindere de pământ ce s'ar fi cuvenit acelui ce aveà numai o vacă, rămânând ca săteanul să se înțeleagă cu proprietarul asupra vitelor în mai mult ce ar posedà.

Ministrul Kogălniceanu, declarând că face din acest punt chestie ministerială, este îndată întimpinat cu un vot de blam, motivat pe împrejurarea, că el s'ar sluji de chestia rurală ca de o armă de răzbunare și de învrăjbire între clasele agricole și proprietarii; că cugetà a exercità o presiune asupra adunărei, prin oficiala și întinsa publicare însoțita de circulări de natură a da caracterul unui act definitiv proectului său, declarat de comitetul delegaților ca o iluziune; că a pus să se facă rugăciuni prin sate, spre a face să se niveleze societatea, pogorând pe cei râdicați și rădicând pe cei împilați; că înarmase sătenii preumblând chiar pe o seamă din ei pe străzile Bucureștilor, spre a spăimântà pe deputați; că adunarea prevăzând lucrul, căutase să desființeze ministerul prin răspingerea lagărului (o lege care fusese răspinsă cu câteva zile mai înainte), sperând că se va retrage; dar că el persistând a rămâneà la putere și adunarea neputând desbate legea rurală cu un așà minister, rostește deplina sa neîncredere în el»[15].

Din aceste învinuiri câteva erau adevărate, și nu se poate tăgăduì, că Kogălniceanu nu căutase a apăsà asupra adunărei prin agitarea maselor, spre a înfrânge împrotivirea proprietarilor.

Dar în afară de această agitație provocata de minister, țăranii puteau foarte ușor să se miște ei singuri, când ar fi văzut că adunarea raspinge proiectul înfățișat de guvern și care le dădeà pământul atâta de dorit.

15. Ședința din 10 Aprilie 1864. *Mon. Of.* No. 203, 1864.

www.dacoromanica.ro

Nu erau ei să vină sa iee capul «grangorilor», cum voise s'o facă Niță Mălăierul când cu deschiderea adunărei unice în București[16]? Această teamă fu chiar rostita în adunare de către Iorgu Ghica, spunând, că «după ce proiectul guvernului s'ar răspinge, însăși prezența lui ar fi un element de desordine»; cu alte cuvinte ar amenință cu revoluția țărănească. Kogălniceanu însă le răspunde cu energie, că «adunarea nu vrea sa trateze chestia sub un punt de vedere național și să o apere ca o chestie națională; că el vrea să facă o lege pentru țară iar nu pentru proprietari; că noi o vom tratà ca o chestie din cele mai mari de care se ține toată avuția, neatârnarea, și forța acestor 5 milioane de Români ce locuesc în aceasta țară și pe care d-voastră îi priviți ca pe niște paria. Dați-ne un vot de blam și mai mult încă spânzurați-ne; dar binevoiți a vă gândi că nu dați un vot de blam guvernului, ci legei rurale ce vi s'a înfățișat de mine, Kogalniceanu, și dovada este, că cu ocazia acestui vot, ați analizat și criticat toate părțile legei rurale»[17]. Boierii protivnici țăranilor erau însă hotarâți să nu se lese cu nici un preț, și cu toate ca ei reveniseră dela îndărătnicia din 1862 și ca încuviințau în principiu împroprietarirea, nu voiau în ruptul capului sa primească întinderea de pământ cerută prin legea lui Kogalniceanu. Se gaseà o asemenea pretenție ceva absolut lipsit de bun simț, și o broșură din acest timp spuneà, ca «pentru a se da naștere unei legi de așà fel, trebueà mintea unui nebun[18].

Pentru a caracterizà însă pană unde mergeà înverșunarea acelor uniți pentru răsturnarea Domnitorului și care aruncaseră în baltă pentru această umbra prada cea manoasă a legei rurale, aducem vorbele lui C. A. Rosetti, acel care în 1848 nu găseà cuvinte destul de fierbinți pentru a aparà cauza împroprietărirei, dar care în

16. Mai sus, p. 427.
17. Ședința din 11 Aprilie. *Mon. Of.* No. 217, 1864.
18. *La vérité sur la Roumanie.* La Haye 1864, p. 98.

www.dacoromanica.ro

1882, pentru așĭ puteà acoperì purtarea lui din 1862 protivnică țaranilor, susțineà în plină ședință, că «în preziua loviturei de stat, camera înțelese și încuviința *tot ce i se cereà;* ea încuviință pământurile țăranilor, concedă totul într'un chip mai plin de foloase, decât toate binefacerile ce puteà să le aducă o lovitură de stat. D. Kogălniceanu chiar în ziua aceea spunea de pe înnălțimea tribunei: să mă trăsnească Dumnezeu în ziua în care voi călcà libertatea acestei tribune [19]. Nici un cuvânt nu este adevărat din toate cele spuse de Rosetti; căci este cunoscut că nu a fost nici o preziuă la lovitura de stat, de oarece ea s'a făcut chiar în ziua de 2 Mai în care adunarea fusese convocată, și din nici o desbatere, din nici un act, nu se constată că proprietarii să fi consimțit la cătimea de pământ cerută de legea lui Kogalniceanu; apoi în ziua de 2 Mai nici n'a mai fost vorba de legea rurală, ci s'a desbătut numai asupra înfațișerei legei electorale. In sfârșit juramântul lui Kogălniceanu fusese făcut nu în ziua de 2 Mai 1864 nici în preziua lui, ci cu *doui ani* mai înainte, în sesiunea din 1862. Iată cum se falșifică adevărul în desbaterile politice. Și dacă în aceasta falșificare nu am pus mâna pe cea d'intai schimonosire a adevărului, pe înaugurarea ei scrisă, de oarece sistemul falșificărei faptelor este de esența chiar a desbaterilor politice, apoi desigur că răstalmăcirea lucrurilor de către marele fruntaș liberal, C. A. Rosetti, constitue în orice caz o puternica piatră de temelie la sistemul de falșificare a lucrurilor în relațiile dintre partidele politice.

Din votul de blam dat ministerului care înfațișase legea rurală, Cuza se convinsese încă odată, dacă mai aveà nevoie, că alcatuirea adunarei așà cum erà ea, numai din reprezentanții marei proprietăți, cu tot manunchiul de barbați altruiști rătăciți în sânul ei, nu ar fi lăsat nici odata ca legea de împroprietărire să treacă

19. Ședința din 12 Fevruarie 1882. *Mon. Of.* 13 Fevruarie 1882.

www.dacoromanica.ro

în forma pe care o doreà, şi el se hotărî deci să mai facă o ultimă cercare de a zdrobì împrotivirea marei proprietăţi, anume propunând prefacerea legei electorale, una din cugetările care'l preocupaseră încă dela începutul Domniei lui. El respinge deci dimisia pe care ministerul i-o înnaintase după primirea votului de blam, şi când convoacă după sărbătorile Paştelui din nou adunarea *în ziua de 2 Mai 1864*, Kogălniceanu îi înfăţişează un proiect de modificare a legei electorale.

Cu alte cuvinte Domnitorul cereà adunărei să se desfiinţeze ea însăşi, pentru ca apoi cu noua adunare aleasă din alte elemente, să aducă la fiinţa uricioasa lege rurală. Adunarea nu puteà să se sinucidă, şi ea vrea să repete votul de blam, refuzând să iee în desbatere proiectul de lege electorală.

Domnitorul erà pus în cea mai grea încurcătură. Adunarea nu voeà să primească împroprietărirea ţăranilor şi răspingeà şi legea electorală, aşà că speranţa de a deslegà această întrebare pe calea legală erà închisă din toate părţile. Cuza însă credeà că una din datoriile sale cele mai sfinte erà îndeplinirea art. 46 din Convenţie, şi că el nu se puteà coborî de pe tron înnainte de a fi îndeplinit tot programul pentru care fusese ales. Aveà două deslegări înnaintea lui; abdicarea sau călcarea legilor. El alese pe aceasta din urmă şi aveà pe lângă el pe omul acela ce puteà să-i stea mână dreaptă la îndeplinirea gândului său.

Aşà se ajunse la lovitura de stat.

Innainte însă de a expune urmările ei cele de seamă pentru viaţa partidelor româneşti, să mai arătăm încă un fapt însemnat care caracterizează de minune, dacă nu partidul conservator în întregime, cel puţin pe unii membrii marcanţi din el, anume reînnoirea încercărilor din 1848, de a chemà intervenirea puterilor străine, pentru a apărà interesul cel mare al proprietăţei ameninţate.

Constantin Şuţu, tatăl deputatului Grigore Şuţu trimite la Constantinopole pe doctorul Lambert cu însăr-

www.dacoromanica.ro

cinarea a protestà din toate puterile contra legei rurale și a cere intervenirea armată a Turciei pentru a scăpà Principatele de Domnul și de guvernul lor de atunci care duceau țările la peire. In tânguirea către Poartă, epitetele de «tâlhari de drum mare și sanculoți» ilustrează stilul înflorit al jălaniei [20].

Acest apel la străini, pentru a apărà interesele de clasă amenințate prin o răscoală lăuntrică, nu erà doar ceva nou în lume. Și Franția dăduse un asemenea exemplu prin emigrații ei, în vremurile marei ei Revoluții.

Urmările loviturei de stat asupra vieței de partid în România. — Lovitura de stat a lui Cuza Vodă avù ca efect un complex de mai multe fapte de întâia însemnatate pentru soarta României. Ne vom ocupà aici numai de acele care inriurirà constituirea sau jocul partidelor politice.

a) *Legea rurală:* Mai întâi lovitura de stat hotări chestia rurală, împroprietărind pe țărani. S'ar părea deci ca cu această deslegare a întrebărei s'ar fi pus capăt desvoltărei acestei serii istorice, precum pusese un capăt unirea, acelei ce o pregătise de atâta timp; precum secularizarea pusese crucea pe seria inriurirei grecești.

Dar cu relațiile dintre proprietari și țărani lucrurile nu se puteau petrece tot astfel, fiindcă pe când unirea sau predomnirea grecească erau fapte ce se puteau sfârși în un mod oare care, legăturile dintre cele două clase ale societății românești trebueau să ramână veșnice ca și aceste clase însăși. Legea rurală nu fu deci o deslegare desăvârșită a marei întrebări, ci numai un popas, ce e drept foarte însemnat pe calea veacurilor, spre această deslegare.

Prin legea rurală din 1864 a lui Cuza Vodă s'a făcut un pas uriaș în desvoltarea vieței naționale a popo-

20. Corespondența între Șuțu și d-r Lambert în V. Kogălniceanu, *Actele dela 2 Mai*, p. 28—61. Vezi și comunicatul, cum s'au găsit hârtiile asupra lui Lambert în *Mon. of.*, 11 Mai 1864.

www.dacoromanica.ro

rului român; căci s'a alipit iar masele lui cele mari și adânci de țara pe care o locuesc și de care le desprinseseră vremile de urgie prin care trecusera. Cum spuneà prea bine Kogălniceanu în 1862; «Două mii de boieri nu fac o nație» care nu se poate înțelege ca alcătuită numai din proletari; iară acolo unde cazul se întâlnește, el arată o stare bolnăvicioasă. Un popor este cu atâta mai puternic, cu cât e alipit mai strâns de pământul pe care se hrănește, și alipirea cea mai trainică este aceea care'l leagă pe vecie, prin proprietate și moștenire, de glia pe care stă. Erà deci o chestie de mare dreptate istorică care trebueà deslegată, de a se face stăpâni pe țară, coborâtorii acelora ce o apăraseră în vremile grele și cari își vărsasera sângele pentru păstrarea ei. Pamântul frământat cu sângele satenilor nu erà o simplă figură metaforică, și ea înfățoșà, în cuvinte poate pompoase, un adevăr istoric din cele mai temeinice.

Dar Cuza Voda nu țintișe numai la acest țel prin legea de împroprietărire. El voise sa ridice și condiția socială și economică a țaranului român, liberându-l din lanțurile așerbirei lui catre boier și dându-i putința de a se hrăni el singur din *munca lui pe pământul țărei lui.*

In privirea aceasta legea nu'și ajunse ținta și de aceea chestia țăraneasca nu s'a stâns cu legea din 1864, și ea frământa și astazi încă societatea noastra și va frământa-o înca, pană se va stabilì cumpenirea între munca și exploatare, dacă se va statornicì vre odata limba acestei cumpene atât de mișcătoare.

Intr'adevăr legea lui Cuza Vodă mănținù catimea de pământ încuviințată săteanului de Regulamentul Organic, deci îl lăsase în îngustarea mijloacelor de traiu în care'l restrânsese legiuirea rusască [21]. Țăranul tot trebueà să atârne de boier pentru hrana vitelor lui. Dar legea lui Cuza Vodă înrăutățì chiar situația economică a țaranului de cum erà sub Regulament; căci sub acea legiuire,

21. Mai sus, p. 153.

www.dacoromanica.ro

boierul erà dator a da pamânt *nou* fiecarei *case nouă* ce se întemeià în satul său; așà că țăranul nu aveà nevoie să se gândească cum să'și așeze copiii. De dânșii îngrijeà proprietarul până la absorbirea a $^2/_3$ din moșia lui, și pe urmă însurățeii erau așezați pe moșiile vecine. Părticelele de moșie date țăranilor spre hrană nu se puteau deci îngustà prin moștenire. Fiecare casă noua aveà asigurată existența ei, prin un număr de fălci de pamânt potrivit cu numărul capetelor de vită ce noua gospodărie puteà să înjghebe, iar la moartea bătrânilor bine înțeles, că pământurile lor reîntrau în domeniul proprietarului.

Această dispoziție erà foarte folositoare țăranului, caci îl aparà de lipsa de pământ de hrană care trebueà sa'l ajunga numaĭ decât sub legea lui Cuza Vodă, de oare ce proprietatea țărănească, împărțindu-se între moștenitori, trebueà sa se fărămaturească într'atâta, încât să nu mai poată hrani pe nimene.

Dar Cuza Voda pe de alta parte nu putuse, și sa atribue pamântul în deplină proprietate țaranului, și să păstreze șarbirea regulamentară impusă proprietății, privitoare la însurăței, pentru că atunci legea lui ar fi avut caracterul unei despoieri. Se liberasera brațele de munca robită a careia echivalent erà tocmai punerea la îndemâna țaranului a pamântului de hrană cu adaosul îngrijirei de însurației. Oborându-se robia muncei, trebueà să se stânga și echivalentul ei, robia proprietății către țăran în toată întinderea sa, adecă cuprinzând și îndatorirea catre însurației. Erà o întrebare de echitate care într'o lege de echitate ca aceea a lui Cuza Vodă nu puteà sa fie lasată la o parte.

Apoi Cuza Voda crezuse că tocmai prin această desrobire a proprietății de îndatorirea veșnic reînnoită de rașluire pe care proprietatea trebueà s'o supoarte din partea nouelor gospodarii, va hotărî pe boieri la primirea legei. Dar el se înșelase. Improtivirea nu puteà fi îndulcită prin nada, ci numai cât zdrobita prin sâlnicie

www.dacoromanica.ro

Nu e vorba, Cuza Vodă şi cu agerul său ministru Kogălniceanu văzuseră unde erà neajunsul cel mare al legei lor: primejdia împărţirei părticelelor prin moştenire, şi ei prevăzuseră împroprietărirea însurăţeilor pe moşiile statului. Dar aceasta erà o chestie de aplicare care se realiză abeà mai târziu, şi ea se arătă în curând ca neîndestulătoare, mai ales fiind dată repedea creştere a poporaţiei ţărei.

Ţăranul deci care, în urma Regulamentului Organic, erà nevoit să iee pământ cu învoială dela boier pentru vitele lui, se văzù silit în urma legei lui Cuza Vodă a luà pământ *dela el şi pentru însuşi a lui hrană*, căci părticica lui dispărù în curând în repeţitele împărţeli de moştenire, aşà că nici părinţii, nici copiii, în cele mai multe cazuri, nu mai aveau pe ce se hrăni.

Fiind însă că ţăranul nu aveà bani cu ce platì pământul de care aveà trebuinţă, iar boierul aveà nevoie mai ales de muncă pentru ogorul lui necontenit mărit, apoi ţăranul se îndatoreà a plătì în muncă pamântul ce'l luà dela boier pentru hrană fie a vitelor lui, fie a lui proprie, încât astfel el *primind pământ de hrană în schimb pentru muncă, recăzù iarăşi în robia proprietăţei mari, din care legea lui Cuza Vodă crezuse că'l emancipează.*

Problema reînnoindu-se şi sub regimul legei din 1864, înţelegem cum chestia rurală nu fu stânsă prin această lege, ci se prefăcù în alt chip, urmând mai departe seria ei ameninţătoare pentru existenţa patriei române.

b) *Schimbarea legei electorale.* Lovitura de stat fusese făcută nu din pricina răspingerei legei rurale, ci din acea a celei electorale; căci dacă adunarea din 1864 ar fi primit schimbarea legei electorale, alte elemente ar fi pătruns în reprezentaţia ţărei şi zdrobirea constituţiei nu ar fi fost trebuincioasă pentru a puteà împroprietărì pe ţărani. De aceea şi Kogălniceanu în scurta lui vorbire premergătoare disolvărei spune: «Dom-

www.dacoromanica.ro

nitorul, refuzând să primească dimisia cabinetului, s'a gândit să facă apel la țară. Dar singuri d-v. a'ți recunoscut în mai multe rânduri că această adunare nu reprezintă pe deplin țara (murmure, protestări energice din partea mai multor deputați); d-v. a'ți cerut de atâtea ori reforma legei electorale și această dorință s'a votat în toate sesiunile. Domnitorul are dreptul să facă apel la țară, însă la țara reprezentată după o nouă lege electorală, și precum camera declară, că nu mai poate discută cu ministerul actual, așà și noi miniștrii zicem, că nu putem primì a se rostì adunarea decât asupra legei electorale și a creditelor până la 15 August, când are să vină o nouă cameră, căci pe aceasta avem să o disolvăm»[22].

Adunarea refuzând propunerea, este disolvată și se recurge la un plebiscit pentru reformarea legei electorale. Dar această lege făceà parte din constituția așezată de Convenția de Paris, încât trebueà răsturnată toată acea constituție pentru a puteà reformà legea electorală. De aceea prin lovitura de stat s'a mers mai departe decât numai cu lovirea în clasa privilegiată. S'a scuturat de asupra țărei constituția impusă ei de areopagul european și s'a tins la dobândirea adevăratei autonomii a României, autonomie care a și fost recunoscută de puteri prin *Modificările îndeplinitoare Statutului.* Prin aceste stipulații, puterile Europei prevedeau, că *„Principatele Unite să poată în viitor modifică și schimbà legile care privesc la ocârmuirea lor lăuntrică cu concursul legal al tuturor puterilor statului și fără nici o intervenire din afară, exceptându-se bine înțeles legăturile ce unesc Principatele cu Imperiul Otoman“* [23]. Această recunoaștere a Europei făcù cu putință chemarea Dinastiei străine în 1866.

Actul lui Cuza Vodă erà de o îndrăzneală nemaipomenită,

22. Ședința din 2 Mai 1864. *Mon. of.*, No. 209, 1864.
23. Affaires étrangères, documents diplomatiques, 1865, p. 93.

www.dacoromanica.ro

de oarece înfruntà de odatà în launtru țara legală, în afară actul internațional în virtutea căruia statul român văzuse lumina zilei. Dar lozinca Domnitorului fusese în toate împrejurările, că pe îndrăzneți îi sprijine norocul, și tot de acest principiu fu călăuzită a lui purtare în grelele momente prin care treceà.

Noua constituție sancționata prin 683.928 de glasuri pentru, și în contra căreia se rostiseră numai 1.307, iar 50.232 se abținuseră, prevedeà introducerea unui senat numit în mare parte de Domn și care senat erà menit să privegheze paza constituției. Pe lângă senat erà și o adunare a căreia membri erau să fie desemnați prin alegere. Intru cât constituția cea noua, cu precumpenirea senatului numit de Domnitor, restrângeà mult puterea corpurilor legiuitoare, s'ar pareà că o largire a dreptului de vot erà în contrazicere cu principiul unei ocârmuiri mai personale. In România însă lucrurile trebueau să fie altfel, și legea electorală, tocmai pentru a da o adunare mai plecată voinței Capului statului, trebueà să fie mai largă; să scoată reprezentanții țărei din mânile clasei privilegiate și să'i coboare în popor.

Legea electorală a loviturei de stat prevedeà două colegii: acel al alegătorilor primari cu vot indirect care alegeau pe delegații ce la rîndul lor alegeau pe deputați, și acel al alegătorilor direcți cari votau personal. Alegători primari erau toți acei ce plăteau o dare între 48—110 lei și patentarii până la clasa a V-a incluziv, adecă toți țăranii, toți neguțătorii și meseriașii cei mici din orașe și dela țară. Alegători direcți erau toți acei ce plăteau în orice comună o dare de cel puțin 4 galbeni și știeau cetì și scrie. Erau scutiți de cenz: preoții, profesorii, doctorii, avocații, inginerii și pensionarii cu 2.000 de lei anual cel puțin. Eligibili erau Românii alegători de 30 de ani cari știu cetì și scrie. O sută de alegători primari alegeau un delegat. Numărul deputaților erà de 1 la 25.000 de suflete; în total 160 de deputați[24].

24. Legea electorală în V. Kogălniceanu, *Actele dela 2 Mai*, p. 3.

www.dacoromanica.ro

Nici într'o țară din lume nu se făcuse o săritură așà de uriașă dela un regim electoral atât de răstrâns — încât în județul Ismail nu se găseà decât un singur alegător care se alegeà pe el însuși ca deputat[25] — la unul așà de larg ca acel reprezentat prin noua lege electorala. Inteligența cea săracă de bunuri materiale putù sa patrundă în adunare în virtutea acestei legi, și mai mult încă țăranii cari pâna atunci fuseseră numai aluatul social bun de frământat cum le plăceà boierilor, ajunseră și ei pitari cari erau să frământe acum împreună cu boierii aluatul țarei.

Viața politică a României se democratizase prin o singură lovitura mai mult de cum ar fi făcut-o ani îndelungați de silinți ale maselor care ajunsera să ocupe și ele locul cuvenit în reprezentația țarei.

Prin urmare sporirea netăgăduită a puterilor Domnitorului, prin constituția loviturei de stat, nu s'a făcut din punt de vedere egoist, ci pentru a veni în ajutorul claselor nedreptățite. Tot așà de sigur este însă, că lovitura de stat grăbì încă răsturnarea lui Cuza-Vodă, cea planuită de mai înnainte. Iar el știeà, că nu va mai puteà domnì mult, după toate cele ce le făcuse; că vasul prea plin trebueà să se verse. In orice caz el își îndeplinise programul ce și-l pusese la suirea lui în Domnie: înnălțarea demnității țărei, unirea, secularizarea, împroprietărirea țăranilor și egalizarea claselor sociale.

Acum puteà să-l răpească potopul!

Democratizarea vieței politice. — Pentru istoria partidelor politice ne interesează mai cu deosebire fizionomia camerei celei alese în baza nouei legi electorale. In loc de numele mari cari se răsfățau ele singure pe bancile adunărei în vremile de predomnire a privilegiului, vedem că în adunarea din 1865 numele mari au dispărut aproape cu totul. Numai 11 din cei 160

25. Mai sus, p. 396, 406 și 416.

www.dacoromanica.ro

de deputați mai sunt dintre oamenii cunoscuți de mai înainte, anume: Costache Negri, N. Lambrino, N. Cantacuzino, C. Ralet, Scarlat Lambrino, Al. Florescu, A. Teriachiu, V. Romalo, N. Lahovari, Hr. Tell și Gr. Cuza, și din acestea chiar câteva nume erau însemnate prin rolul ce ele jucaseră, iar nu prin ținerea lor de protipendă. Toți ceilalți deputați sunt oameni noi cari nu s'ar fi întâlnit nici odată cu deputația sub legea electorala a Convenției. Așà apelul nominal făceà să răsune bolțile camerii de nume ca acestea: Toma Furduescu, Dicu Erbaciu, Stan Teodorescu, Vasile Niculescu, Neculai Gazanacli, Toader Bordașu, Ioan Anuș (Armean), Coman Chițcan, C. Zătreanu, I. Zoiadi, Tănase Popescu, Nanaescu, Paraschiv, Droc, Zugrăvescu, Ipceanu, Rufu, Sâmboteanu, Roșu, Titorov, Iliescu, Crăsnaru, Băzășanu, Roibu, Gaiță, ș. a.[26].

Opoziția contra lui Cuza Vodă, compusă din tagma boierească nu putuse alege un singur deputat, caci oamenii mai de seamă aflători în cameră erau toți partizani de ai Domnitorului încă de mai înnainte[27].

Organele acelui timp observaseră caracterul acestei adunări: *Reforma*, ziar favorabil guvernului spune despre noii deputați, că «dacă sunt puțini dintre ei cari se bucură de o celebritate oare care prin antecedentele lor, dacă puțini dintre ei sunt oratori distinși, teoretici profunzi sau politiciani experimentați, în schimb însă sunt oameni cinstiți și buni patrioți»[28].

De aceea deputatul C. Aricescu, nu prea spune neadevărul, când scrie în *Concordia* din Budapesta,

26. Enumerarea tuturor deputaților vezi în *Progresul*, 1 Decembre 1864.

27. *Le Temps*, 10 Dec. 1864: „ On n'a pas laissé à l'opposition un seul endroit où elle put faire élire un député". Cu prilejul loviturei de Stat d. G. Gr. Cantacuzino își da dimisia din magistratură, 5 Mai 1864, spunând in ea: „Astăzi când sanctuarul puterei legislatoare este violat, când constituția și legile sunt călcate în picioare, a conservà incă funcția ce ocupam ar fi o uitare culpabilă a jurământului meu". Textul acestei dimisii este dat de N. Blaremberg, *Essai sur les Institutions de la Roumanie*, p. 725. Este primul act politic ai d-lui G. Gr. Cantacuzino.

28. *Reforma*, 7 Dec. 1864. Iu 3 Dec. acelaș ziar mărturiseà că „nu cunoaștem decât pe vr'o câți-va din cei 160 de depntați".

www.dacoromanica.ro

că ‹în această adunare sunt numai 5—6 deputați cari pot vorbì; ceilalți sunt incapabili; ca ei pot fi lesne influențați, după cum s'a dovedit aceasta cu ocazia formărei comisiei budgetare și a comisiei de raspuns la mesaj; că votul pe față presupune deputați independenți iar nu funcționari sau aspiranți la funcții, oameni timizi ce se tem chiar a rostì o parere .

Intre deputați erau și vr'o 20 de țărani despre cari tot *Concordia,* prin propria ei redacție, spune, ca ‹ar fi niște ignoranți ai căror serviciu nu poate fi decât spre stricare și compromitere, neputând servì nici guvernului, nici chiar cauzei clasei lor› [29]. Daceea bună oară proiectul de răspuns la adresa Tronului este votat cu unanimitatea celor 120 de deputați prezenți [30]. Ținuta deputaților erà de tot stângace, și ei se temeau de a rostì cea mai mică părere protivnica guvernului; iar când unul se încumetà să o facă, erà îndata țistuit de majoritate; adese ori miniștrii erau nevoiți să-i încurajeze a-și rostì cugetările. In ședința din 30 Dec. 1864, Tell, unul din vechii parlamentari ce se aflau în Cameră observa, asupra modului cum adunarea își înțelegeà rolul, ca «el nu'și aduce aminte ca undevà să fie scris în regulament, că numai când guvernul primește o opinie, numai atunci să se voteze» [31].

Așà erà întâia reprezentație democratica a României! Ar fi putut fi mai de seamă, după chiar puținele elemente inteligente de cari dispuneà țara în acele vremuri. Totuși oricum ar fi fost ea alcatuită, se realizase un principiu până atunci necunoscut în Țările Române, reprezentarea intereselor țarei dată pe mâna tuturor. Dacă de o cam data nivelul intelectual al adunărei erà prea jos pentru a puteà îndeplinì această menire, acest nivel erà să se înnalțe deodată cu acel al țărei; dar principiul erà sa

29. *Concordia* reprodusă din *Regenerațiunea,* 28 Ian. 1865.
30. Șed. din 4 Ian. 1865. *Mon. Of.,* 10 Ian. 1865.
31. *Mon. Of.,* 21 Ian. 1865.

www.dacoromanica.ro

ramâna, şi niciodată ţara nu erà să se întoarcă înapoi la reprezentarea intereselor tuturor prin o singură clasa [32].

Şi totuşi camera aceasta atâta de blajină în arătarea ei şi atât de supusă guvernului, pricinuì retragerea ministerului dela 2 Mai.

Kogălniceanu anume omul autoritar care sfărâmase adunarea privilegiaţilor, înţelegeà să conducă pe aceasta de acuma cum conduce un pedagog aspru o clasă de copii.

Ciocnirea începù prin o lecţie de cuviinţa dată de Kogălniceanu bătrânului Grigore Cuza, unchiul Domnitorului, care *îndrăznise* să arăte păreri de rău asupra retragerei din guvern a doi miniştrii, Creţulescu şi Sturza. Camera ramase indignată de purtarea ministrului. In şedinţa din 28 Ianuarie deputaţii Tell şi Aricescu îşi dau dimisia din cauza schimbărei în procesele-verbale a cuvintelor lor. Kogalniceanu vreà să îndreptăţească procedarea biuroului spunând, că biuroul are dreptul a schimbà chiar fraze care aprind pasiunile; că d-l Aricescu nu are dreptul a se plânge şi nici vârsta d-sale nu poate să'l justifice. «Toţi suntem maturi urmează Kogalniceanu; cine se simte nematur şi-'şi dee dimisia; nevrăstnicia afară, nu aici precum şi acei cari sunt uşori la minte» [33]. Aceste cuvinte fiind îndreptate în deobşte asupra adunarei, o supără, şi Domnitorul care nu aveà interes să'şi înstrăineze o cameră aşà de bine dispusă pentru el, se hotărì să-'i dee satisfacţie cerând dimisia ministerului, aceasta cu atât mai mult, că Cuza Vodă fuse jignit de Kogălniceanu care, în o călătorie făcută de el în Oltenia, fusese primit cu

---

32. I. Grădişteanu, în adunarea aleasă după disolvarea Constituantei, spune în şed. ei din 26 Noemvrie 1866, cu privire la această chestie, că „2 Mai nu are de ce să se teamă, 2 Mai este în catechismul politic actul cel mai liberal; este *democraţia* în plina ei vigoare". *Mon. Of.* 29 Noemvrie 1866.

33. *Mon. Of.* din 31 Ian. 1864. *Correspondance générale* din Viena, nu e vorba organ protivnic lui Cuza Vodă şi deci şi lui Kogălniceanu, reproduce cuvintele ministrului într'un mod mult mai ascuţit: „Elles sont acceptées vos démisions et j'accepte même celles d'un tas d'idiots et de crétins qui ont peut être envie de suivre votre exemple".

www.dacoromanica.ro

prea mare caldură, ca și când el ar fi vrut să atragă asupra lui tot meritul legei rurale[34].

Lucru mai curios este că și ministerul Bozianu ce înlocuește pe Kogălniceanu este nevoit să demisioneze tot din cauza neînțelegerilor dintre adunare și minister. Anume cu prilejul votărei legei pensiilor, ministrul justiției Gh. Vernescu înfruntând pe deputatul Cristian Tell cu cuvintele de «lecții ce ar trebuì date deputaților ce se abat de la calea bunei cuviinți», adunarea protestează în mare număr în contra acestei atingeri a demnității ei, și Domnul care nu voeà cu nici un preț să supere o Cameră atât de ascultătoare, îi dă de a doua oară satisfacție chemând la minister pe Nicolae Crețulescu în ziua de 14 Iunie 1865.

Ce caracter aveà această Cameră atât de cultivată de Cuza Vodă? Fără îndoială că erà compusă din absolut alte elemente decât acele ale clasei privilegiate, și că boierii constituiau față cu dânsa opoziția care nu putuse face sa patrunda nici un membru dintr'însa în reprezentația țarei. De aceea și ziarele străine care deveniseră ecoul nemulțămirilor clasei boierești din România, aprețuesc în cuvinte foarte amărâte rezultatul dat de noua lege electorală. Așà *Le Temps* spune, că: «este aproape indiferent de a ști dacă dreptul electoral va fi mai mult sau mai puțin restrâns, de vreme ce mandatarii corpului electoral nu vor mai aveà asupra mersului trebilor țărei de cât o neînsemnată înrâurire[35]». *Le Mémorial diplomatique* din Viena reproduce o corespondență din București în care se spune, că ‹ Cuza a venit în Muntenia înconjurat de Moldoveni cari au năvălit în toate funcțiile și cari tratează pe Munteni ca biruitori adăogând, că dacă ar fi să reînceapă chestia unirei, aceștia nu ar mai votà

34. Șed. din 23 și 26 Ian. *Mon. Of.* din 26 și 27 Fevruarie 1864. Comp. *Domnia lui Cuza Vodă* de mine, II, p. 12.
35. *Le Temps*, 26 Decembrie, 1864.

www.dacoromanica.ro

niciodată pentru dânsa»[36]. Muntenii pentru a lovì în Domnitor dadeau în Moldoveni, neamul Domnitorului. Mai căutau ziarele străine, mai ales acest din urmă, sa înnegrească situaţia Domniei lui Alex. Ioan I, răspândind felurite veşti compromiţatoare: ba că o revoluţie erà gata sa izbucnească în Bucureşti; ba că se descoperise un complot contra vieţei principelui; ba că erà să se proclame starea de asediu, ori că în fine se pregăteà o nouă lovitura de stat ce erà sa proclame ereditatea şi regalitatea[37].

Este deci învederat că opoziţia priveà noua adunare ca productul ideilor liberale, şi nici nu se puteà altfel, de oarece ea erà compusă de oameni din popor după idealul partidului liberal. Şi cu toate acestea acest partid, în închegarea lui cea rotunzită, combăteà pe Domnitor din răsputeri alături cu partidul conservator *ce primise lovitura de moarte dela Cuza Vodă tocmai în favoarea ideilor liberale.*

Pe atunci se organiză în Bucureşti un fel de revoluţie care izbucnì în ziua de 3 August 1865, pe când Domnitorul se aflà afara din ţară, la baile dela Ems. Mişcarea însă care nu aveà o întindere însemnata fu uşor înnabuşita de armată. Este interesant de constatat, ca unul din cei ce fusesera în capul ei erà tocmai Ion Brătianu, care printr'o scrisoare către prefect publicata cu doua zile mai înainte de revoluţie, protestase în contra putinţei unei asemene mişcări în Bucureşti, spunând într'însa cu ironie, că «i s'ar pareà peste putinţa ca poporul din Bucureşti să se revolte contra unui regim atât de drept şi de părintesc ca acel sub care se aflà ţara. Nu se poate deci — sfârşeşte scrisoarea — să fie o revoluţie în Bucureşti ci va fi numai o evoluţie prin care poporul va trece dela o stare de lucruri ce nu'i convine la una mulţămitoare, şi aceasta se va întâmplà fară lupta, printr'o singura manifestare a voinţei naţionale[38].

36. Memorial diplomatique, 8 Ianuarie, 1865.

37. *Ibidem,* toată luna Ianuarie. Compară şi Correspondance Havas, 10 şi 12 Ianuarie 1865.

38. *Santinela,* 1 August 1865. Reprodus cuprinsul scrisorei şi de ziarul englez *Daily News,* 31 Aug. 1865.

www.dacoromanica.ro

Brătianu fu arestat în urma acestei scrisori, dovadă deci, că acel ce erà de pe atunci privit ca șeful partidului liberal se așteptà la căderea Domnitorului printr'o simpla manifestare a voinței poporului, lucru în care el se înșelà foarte mult; căci dacă Domnia lui Cuza ajunsese a nemulțămì atât pe conservatori cât și pe liberali, poporul în de obște nu puteà s'o vadă cu ochi răi.

In anul al doilea al legislaturei celei noue se ivesc însa într'un chip destul de neașteptat semne de opoziție între Roibii și Gaițele din care se compuneà noua adunare[39]. Bine înțeles că deputații, cei mai mulți necuvântători se luau după câțiva corifei precum Const. Boerescu care, supărat pe guvern pentru luarea unui post în care se aflà, îl atacase cu multa amăraciune. In voturile date asupra diverselor chestiuni propuse de guvern, minoritatea, adeca opoziția ce se înjghebase în noua adunare, șovaește însă în numarul ei, fiind când de 38, când de 50, când de 21 de voturi, încât se vede că lipseà din adunare o adevarata închegare de spirit de partid, lucru ce nu erà de loc afară din cale între oameni ce nu aveau nici o coloare politică, deși erau productul unei masuri liberale.

Aceasta confuzie în viața politica a țarei ne dovedește că chestia între Domn și partidele politice se pusese pe tarîmul personal, și de aceea și Cuza-Voda nu fu rasturnat nici printr'o revoluție, nici prin o opoziție legala căreia el ar fi trebuit sa cedeze, ci acei cari l'au răsturnat au trebuit sa recurgă la o lucrare individuala, la un *complot*, pentru a pune un capăt Domniei lui, ceeace se intâmpla după cum se știe în 11 Februarie 1866.

Ca rezultat al desvoltarei vieței de partid sub Domnia lui Cuza Voda, găsim dar o mare propășire a ideilor liberale, adusă însa nu prin lucrarea partidului liberal

39. Lucrul s'a observat și de oamenii timpului. Ioan Brătianu spune în șed. din 21 Martie 1867, *(Mon. Of.,* 28 Martie 1867, p. 415. col. 3) că „art. 3 din statut s'a adaos la Constantinopole fiind că Domnitorul Cuza aveà nevoie de el spre a se emancipà de adunare. Nu s'a pus în aplicație imediat, căci nu a avut nevoie, întru cât Camera votà tot ce-i cereà Cuza Vodă. S'a servit însă de el când a avut trebuință, adecă atunci când Camera a început să arate că are conștiință de drepturile și de răspunderea ei".

www.dacoromanica.ro

din 1848, ci prin aceea personală a Domnitorului care *realiză cele două mai însemnate cereri din programul dela 1848, anume împroprietărirea țăranilor și reprezentarea țărei în adunare prin toate clasele societăței.*

Cugetarea liberală izbuti deci a pătrunde mai adânc în conștiința poporului român și ridică nivelul vieței politice pentru viitor. Se sfârșise era privilegiului politic; se democratizase reprezentația țărei și se deschisese drumul tuturor către această reprezentație. Pasurile însă făcute înainte în sfera politică se întorc numai foarte cu greu înnapoi, și pe aceasta se întemeiază puterea faptului îndeplinit (fait accompli). Constituția din 1866 va puteà deci fi un progres iar nu un regres asupra celei a loviturei de stat.

Domnia lui Cuza Vodă aduse în privirea desvoltarei partidelor politice întâi rezultatul, că pregătì constituția liberală din 1866; apoi facù cu putința întronarea dinastiei străine, ultima garanție de existență a României, cerută de Divanul Ad Hoc.

Este însa afară de orice îndoiala că din cele două idei patronate de partidul liberal, egalitatea și libertatea, numai cea dintâi își găsì deplina ei realizare sub Cuza-Vodă, iar a doua trebueà să fie știrbită prin luptele cu partidul privilegiilor pană ce acesta fu zdrobit prin lovitura de stat, bine înțeles că și în dauna ideei liberale. De aceea și *Românul* care consideră fapta din 11 Februarie ca o descatușare a libertăței, e nevoit sa recunoască că «acea zi a fost reclamarea naturală din partea egalității în favoarea sorii sale libertatea»[40]. *Românul* deci, și cu el cei interesați a ponegrì pe Cuza Voda, sunt nevoiți a mărturisì, că egalitatea fusese înființata de Domnitorul detronat, și că această idee a egalității adusese și realizarea dorinței libertăței pe care Cuza Vodă voise, după părerile lor, s'o încătușeze.

---

40. *Românul*, 14 Februarie 1867.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XVIII

PARȚIDELE POLITICE IN VREMILE LOCOTENENȚEI DOMNEȘTI

(11 FEVR.—10 MAI 1866).

Statutul lui Cuza Vodă. — Guvernul întocmit după detronarea lui Cuza Vodă nu puteà fi decât rostirea coaliției care săvârșise acel fapt. El se alcătueà din un fruntaș liberal, Neculai Golescu, unul conservator, Lascar Catargiu, către cari se adăusese ca personaj mai neutru, un militar în activitate, colonelul Haralamb, de oarece și armata activă luase o parte — și cea mai hotărâtoare — la schimbarea lucrurilor.

Ministerul se alcătuì după acelaș chip. Sub Ioan Ghica se vedeà alăturea cu membrul cel mai radical din partidul liberal, C. A. Rosetti, miniștrii conservatori P. Mavrogheni și chiar acel ce erà privit ca șeful conservatorilor, Principele Dimitrie Ghica[1]. Tot așà erau alcătuiți din membrii luați diu ambele partide, sau dintre oamenii fără coloare politică rostită, misiunile trimise

1. Că Dimitrie Ghica și Ioan Brătianu erau priviți ca șefii celor două partide, ne-o spune *Trompeta Carpaților* a lui Cezar Boliac (vezi numărul din 16 Oct. 1866): „In semn de împăcare a acestor două partide spre lucrare comună, ei sunt acei ce se sărutară pe câmpia Filaretului". Memoriile Regelui Carol I caracterizase astfel pe Rosetti, perechea nedespărțită a lui I. Brătianu: „Der Kultusminister, C. A. Roseti, ist das treibende Element der liberalen Partei, das Haupt der extremen Radikalen" *(Aus dem Leben Kŏnig Karl's von Romänien)*, I, p. 56). Despre D. Ghika spune scrisoarea Principelui Anton de Hohenzollern către fratele său Principele Carol: „Fürst Ghica scheint sehr conservativer Färburg zu sein" (*Ibidem*, I, p. 79) și aiurea: „D. Ghica und I. Brătianu, die Häupter der Rechten und Linken" (*Ibidem*, I, p. 302).

www.dacoromanica.ro

la Constantinopole și Paris; cea dintâi alcatuita din Manolache Costache și G. Costaforu (conservatori), și Alexandru Golescu (liberal); a doua din Vasile Boerescu (conservator) și doi neutri: Ludovic Steege și Sc. Falcoianu. Agenți ai guvernului pe lângă puteri erau Ioan Bălaceanu (conservator) la Paris, și Al. Golescu (liberal) la Constantinopole. Ioan Brătianu, capul liberalilor, fusese însărcinat în special, după refuzul Contelui de Flandra de a primì tronul Principatelor Unite, cu negociarile privitoare la chemarea Principelui Carol de Hohenzolern [2].

Guvernul dela 11 Fevruarie protestase contra loviturei de stat a lui Cuza Voda și își bătuse joc de plebiscitul pe care ea se întemeiase, spunând ca nici nu se puteà mai mare deriziune decât acel Statut supus în bloc la sufragiul popular, într'o țară unde majoritatea națiunei nu știe măcar scrie și cetì»[3]. Ar fi trebuit dar ca acest guvern să răspingă și toate urmările actului de sâlnicie săvarșit de Cuza Vodă. In loc de aceasta, aflam pe Locotenența domnească urmând înnainte a conduce ocârmuirea țarei, cu așezămintele ieșite din lovitura de stat, și încuviințând deci în fapt ceeace se prefăceà a descuviință în principiu.

Anume, Constituția întocmita pe baza plebiscitului este pastrata, împreună cu corpurile legiuitoare rămase din Domnia Principelui detronat: Adunarea, Senatul și Consiliul de stat. Ba nici măcar aceste corpuri gasite în ființa la 11 Fevruarie, nu sunt disolvate, ci ele recunoscând schimbarea făcută, sunt păstrate așà cum erau, și lucreaza mai departe sub Locotenența domnească la reorganizarea statului. Așà guvernul din 11 Fevruarie face să se voteze mai multe legi ca aceea a tocmelilor agricole, aceea a împarțirei armatei în patru diviziuni teritoriale, acea pentru chemarea sub steag a

2. *Ibidem*, p. 61 și 73. Golescu erà și agent și delegat, p. 85. Asupra lui I. Brătianu, vezi p. 109.
3. *Românul*. 27 Fevruarie 1866.

www.dacoromanica.ro

unui contigent de 4.000 de oameni și mai multe altele[4]. Mai însemnată fu însă împrejurarea că guvernul cereà Adunarei și Senatului rămase din vremile lui Cuza Vodă, proclamarea lui Filip de Flandra ca Domn al României, delegând astfel acestor corpuri legiuitoare, ieșite din lovitura de stat, menirea cea mare de a transforma organizarea de temelie a statului român[5]. Statutul lui Cuza Vodă este chiar recunoscut pe față de lege a țarei. Anume, cu prilejul cererei deputatului Neculai Ionescu de a se cetì niște petiții contra Evreilor în adunare, președintele răspinge cererea pe cuvânt că legea țarei, statutul, oprește pe adunare a primì petițiuni[6].

Nu numai atâta: Locotenența domneasca se întemeiază pe *Preambulul* adaos de Conferența europeană Statului lui Cuza Vodă, pentru a sprijinì «dreptul Principatelor-Unite de a schimbà legile care priveau administrația lor din launtru, cu concursul legal al tuturor puterilor stabilite și fără nici o intervențiune straina (cu respectul numai cât al legaturilor fața de Poarta otomană)», text care este invocat ca unul din argumentele de capetenie în *Memoriul* prezentat Conferinței din Paris de catre delegații Locotenenței, pentru a sprijinì punerea în fruntea Principatelor a unei dinastii ereditare dln o casa europeană[7], căci daca Românii nu cereau să modifice relațiile în cari se aflau cu Poarta, schimbarea Domnului pământean cu o dinastie străină nu puteà fi privită decât ca o modificare a sistemului de ocârmuire launtrică.

Ziarul *Românul* care erà considerat și se dadeà el însuși de foae guvernamentala, deci de organ oficios al Locotenenței domnești[8], recunoaște că învoirea încuvi-

4. *Monitorul oficial*, din 18, 20 și 22 Martie 1866.

5. Propunerea de alegere a Contelui de Flandra se face chiar în ședința din 11 Fevruarie. Vezi rezumatul desbaterilor în *Mon. of.*, 13 Fevruarie 1866

6. Ședința din 17 Mai. *Mon. of.*, 18 Mai 1866.

7. Statutul cu modificările îndeplinitoare adause de Conferența europeană s'a publicat de numeroasele ori, între altele și în *Codicile române* de B. Boerescu, 1873, I, 22. Memoriul vezi în *Trompeta Carpaților*, 16 Mai 1866.

8. *Românul* 3 Martie 1866 zice că „e o foae uesubvențională, dar guvernamentală, având aceleași credințe politice ca bărbații din sapul statului". Tot așà este privit *Românul* de protivnica sa, *Trompeta Carpaților*, 14 Martie 1866.

www.dacoromanica.ro

inţată Principatelor Unite de a'şi schimbà constituţia lăuntrică este dobânda loviturei de stat, spunând că «lovitura lui Cuza Vodă pune într'un nou relief dispoziţiunile europene în această privinţă. Actul adiţional care fu elaborat la Constantinopole confirmă experienţa unirei Principatelor, confirmându-le dreptul de a'şi modificà legile cari hotărăsc administraţia lor lăuntrică, fără consimţimântul marilor puteri». Şi daca aceste cuvinte erau numai reproducerea, fără îndoială aprobătoare, din articolul lui Valfrey publicat în *Le Mémorial diplomatique* aiurea *Românul*, bagă de seamă, de astădată dela sine şi prin pana lui Grigore Păucescu, că «dreptul de modificare autonomă a orgănizărei noastre interne ne este recunoscut prin un articol special introdus de puterile garante în chiar Statutul lui Cuza Vodă [9]». De aceea acelaşi ziar ne şi arată motivul pentru care Locotenenţa domnească nu a desfiinţat Corpurile legiuitoare ; căci «dacă ea ar fi rupt organizaţia ţărei, *ar fi rupt negreşit şi Statutul lui Cuza care ne dă dreptul de a face orice legi în lăuntru, fără să fim datori a cere o sancţiune din afară*» [10].

Faţă cu o asemenea mărturisire a unui căştig politic atât de însemnat în poziţia internaţională a Principatelor-Unite, pornirea cea atât de duşmănească a acestui ziar împotriva fostului Domnitor este greu de înţeles.

Locotenenţa domnească mănţinù deci Statutul ca sa se poată folosì de dispoziţiile lui favorabile ţărei, şi deci ea crezù că nu trebue să lovească nici în aşezămintele izvorite din Statut; de aceea şi Ministerul spune în o proclamaţie a lui, că «guvernul cel nou, recunoscut îndată de Corpurile legiuitoare, voeà să întreţină cu ele cea mai deplină armonie, mergând până la prelungirea sesiunei» [11].

9. *Românul* din 17 şi 22 Martie 1866.
10. *Ibibem* 21 şi 22 Fevruarie 1866.
11. Prelungirea se face prin decretul din 5 Martie 1866, *Monit. Ofic.*, 6 Martie 1866. Motivul prelungirei era că în timpuri de grea cumpănă „trebue să stăm în permanenţă".

www.dacoromanica.ro

Deodată însă și fără nici un motiv văzut, Adunarea este disolvată și Senatul este închis în ziua de 18 Martie; iar colegiile electorale sunt chemate de la 9—17 Aprilie pentru alegerea unei noue adunări, fără a se precizà însă prin decretul de convocare dacă această adunare erà să fie o constituantă[12]. Ea trebueà să înceapă lucrările ei în ziua de 28 Aprilie 1866.

Nu e vorbă, ministerul dădeà drept cauză a disolvărei, că «adunarea, în ședința din 17 Martie, făcuse încercarea de a negà Locotenenței domnești una din prerogativele ei cele mai esențiale, acea de a puteà consultà națiunea[13].

Dacă cercetăm desbaterile adunărei din ziua arătată, găsim că numai un singur deputat, Christian Tell, tăgăduise acest drept guvernului, spunând, că «fără un mandat din partea Domnitorului (Contele de Flandra ce fusese ales de adunare și nu dăduse încă răspunsul negativ), Locotenența nu aveà dreptul să disolve Corpurile legiuitoare»; cuvinte ce fură întovărășite de vorba «protestăm» pornită din rândurile deputaților. Dar nu se luase nici un vot asupra acestei chestii și nici nu se știeà dacă protestările plecaseră dela o majoritate sau numai dela o minoritate[14]. *Românul* aflând de tăgada deputatului Tell spuneà, că ‹d-sa voește să facă din această adunare o convențiune națională franceză», și apoi adaogă că ‹guvernul poate înțelege câtă dreptate aveam noi când ceream afirmarea revoluției din 11 Fevruarie prin convocarea unei constituante»[15]. Ori cum ar fi stat însă

12. Așà o considerà *Românul*, 18 Martie 1866, Ioan Negură, deputatul de Bacău, spune în *Darea de seamă către alegătorii colegiului din districtul Bacău* din 15 Octombrie 1866, că „adunarea numai pe la sfârșit se numi constituantă". În această dare de seamă întâlnim unul din cele d'întâiu atacuri personale în polemicile politice. Negură califică pe I. Brătianu de „un pitic gângav cu ochi sclipitori".

13. Proclamația care îndreptățește disolvarea. *Mon. Of.*, 14 Martie 1866.

14. Desbaterile din 17 Martie publicate în *Mon. Of.*, 22 prilie 1866, compară broșura lui C. Aricescu: *Disolvarea Camerei electorale* 1866.

15. *Românul* din 18 Martie 1866, Camera din 1864, care se prelungise până atunci erà considerată de *Trompeta Carpaților*; din 28 Aprilie 1866, ca „o cameră națională, democratică, venită prin votul universal" și ea protestà contra disolvărei ei, „ca una ce erà aleasă după legea cea mai liberală care se poate închipui".

www.dacoromanica.ro

lucrurile cu pricinele disolvărei, faptul se îndeplinise, şi să vedem acuma modul de procedare la alegerea nouei adunări. Ea se face tot pe temeiul legei electorale a Statutului, produs al loviturei de stat celei atât de urgisite de oamenii dela 11 Fevruarie, Aceasta lege electorala erà foarte liberală, dacă este asemanata cu acea a Conveţiei; căci coborise dreptul de alegător destul de adânc în rândurile masselor. Adunarea din 1866 (care a votat Constituţia sub care trăim), s'a ales deci tot după legea lui Cuza Voda din 1864, şi din aceasta a ei recrutare se explică caracterul ei absolut progresiv şi liberal. De şi compusa în majoritatea ei din oamenii de nuanţa conservatoare, ea nu mai înfaţişà oase sfinte în rândurile ei decât în o măsura aproape tot atât de rastrânsă ca şi adunarea aleasă dupa lovitura de stat şi care fusese disolvată pentru a face loc acesteilalte[16]. Am văzut cum pe de. alta parte, dreptul Principatelor de a chemà în capul lor Dinastia străina se întemeià tot pe Statut şi pe anexele lui. Din aceste constatari învederate reiesa, ca *întreaga noastră organizare politică nouă, cea din 1866, îşi are rădăcinele ei în lovitura de stat din 1864 a lui Cuza Vodă.*

Plebiscitul cel nou. — Cu toate ca guvernul din 11 Februarie se slujise de legea electorala a Statutului pentru alegerea adunarei, nu se mai luă nici o masura în privirea constituirei unui nou senat. El este, curat vorbind, lăsat la o parte, uitat. Declarat de închis prin jurnalul consiliului de miniştri care hotărâse disolvarea adunarei, senatul nu mai este nici convocat, nici disolvat de Locotenenţa domneasca.

Nu numai atâta. Lovitura de stat fusese atacată de

16. În adunnrea din 1864, întâlnim bună oară în şedinţa din 5 Martie 1866, (*Mon, Of.*, 3 Aprilie 1866), din 130 de nume de deputaţi, numai 3 aristocraţi Lambrino Sc., Lambrino N, şi Lahovari N. In adunarea din 1866 (şed. din 6 Mai (*Mon. Of.* 8 Mai 1866), aflăm din 160 de nume de deputaţi numai 19 din familiile cele mari.

www.dacoromanica.ro

oamenii rasturnărei, mai ales din pricina plebiscitului, despre care am văzut ca ziarul *Românul* spuneà ca ar fi fost o deriziune, întru cât nu se puteà cere pentru un act încuviințarea unei țări a careia locuitori erau neștiutori de carte[17]. Recursul la voința acestui popor neștiutor este însa aplicat de Locotenența domnească când, dupa ce Contele de Flandra refuza tronul românesc, guvernul pe de o parte face pregatirile trebuitoare pentru alegerea nouei adunări, *pe de alta ordonă un alt plebiscit care să se rostească asupra alegerei Principelui Carol de Hohenzollern*, noul Domnitor pe care Locotenența voeà sa'l câștige a primì Domnia. Acuma ziarul oficios al guvernului nu mai gasește derizoriu a apelà la comițiile primare, ci din protivă socoate, că plebiscitul va da rândul națiunei a vorbì în deplina libertate și în deplină cunoștință de sine»[18]. Dar de aceste rostiri contrazicatoare să nu ne mirăm, acolo unde intră în joc interesele politice; caci vom întâlnì în cursul volumurilor viitoare nenumarate repețiri ale acestei încalecari a rațiunei de catre pasiune și interes.

De unde proveneà însă această contrazicere atât de gravă în purtarea Locotenenței? Ioan Ghica în o circulară către agenții țărei la curțile straine crede, că «poate unul din motivele ce au îndemnat pe Contele de Flandra a refuzà Principatul României a fost împrejurarea, ca el îi fusese oferit de o adunare a careia formare puteà să banuiasca calitatea ei, adăogând apoi ca ori care ar fi autoritatea unei adunari viitoare rezultând din liberul sufragiu, nu poate să echivaleze cu întiparirea unei manifestațiuni exprimată de a dreptul de națiunea întreaga[19]. Alt motiv pentru culegerea voturilor prin plebiscit erà,

17. Mai sus, p. 472.

18. *Românul*, 2 Aprilie 1866.

19. Circulara din 5 Aprilie în *Mon. Of.*, 15 Aprilie 1866. Jurnalul care ordonă plebiscitul, din 30 Martie. *Ibidem* 2 Aprilie 1866. Tot acelaș lucru îl susține și *Românul*, 16 Iunie 1866: „Insuși votul prin care adunările rămase dela Cuza Vodă aleseseră pe Filip I de Domnitor, a fost slăbit numai fiind că fusese dat de ele".

www.dacoromanica.ro

că «nu se puteà aşteptà constituirea unei noue adunari spre a se hotărî despre încetarea vacanţei tronului, mai ales când evenimentele dela 3 Aprilie din Iaşi dovedeau că acea vacanţă turbà ambiţiile şi încurajà uneltirile. Mai erà apoi de temut ca să nu se bănuească viitoarei adunări că a fost zugrumată de presiunea poporului din Bucureşti şi că a votat sub ameninţarea baionetelor»[20], adecă teama ca să nu se creadă, că unirea care favorizase atât de mult numai pe foasta capitală a Munteniei, a fost mănţinută prin presiunea poporaţiei ei.

Şi cu toate acestea, lucru şi mai straniu, Locotenenţa fu silită de voinţa Conferenţei europene care nu primì să recunoască consultarea ţărei în massă, ci numai prin reprezentanţii ei, a face ca plebiscitul, aceà «manifestare directă a naţiunei» să fie ratificată de adunare, adecă de manifestarea ei indirectă. Ioan Heliade Rădulescu spune asupra acestui vot întăritor al adunărei: «Adunarea nu poate votà contra deciziunei naţiunei dela care purcede, şi cu atât mai puţin să se pună ca o autoritate mai pre sus de naţiune spre a confirmà de sacră prin vot, decizia suveranului actual care este naţia»[21]. Dar puterile cereau această confirmare şi nu erà vorba de a se desbate temeinicia acestei hotariri; trebueà ascultat!

Intreaga purtare a Locotenenţei care nu puteà cere ca alţii să respecte ceea ce ea însăşi nu respectà, erà lipsită de logica cea mai elementară.

Neculai Creţulescu, unul din oamenii devotaţi lui Cuza Vodă, în o broşură ce a făcut mare zvon pe acele vremuri, spune, că «dacă oamenii dela 11 Februarie au crezut că trebue a se servì de legile Statutului, ei ar fi trebuit să respecte Statutul şi toate instituţiunile emanate dela el; dar ei au păşit la lucru cu o Cameră creată de acel oribil Statut, fără a conservà şi senatul» [22]. Aceeaşi băgare de seamă ar fi putut-o întinde autorul şi

20. Vezi Jurnalul Consiliului miniştrilor, publicat în *Mon. Of.*, 12 Aprilie 1866.
21. Vezi ziarul *Legalitatea*, 30 Aprilie 1866.
22. N. Creţulescu, *11 Februarie 1866*, p. 11.

www.dacoromanica.ro

asupra Consíliului de Stat și mai cu seamă asupra întrebuințărei plebiscitului.

In o ședință de mai târziu deputatul ieșan Gh. Mârzescu observă, că atunci când ne vine bine ținem ca Statutul există, iar când nu ne vine bine, îl răspingem»[23].

Este destul de curios de băgat de samă, cum de oamenii ce veniră acum la cârma statului nu înțeleseră că cea d'întâi lucrare ce trebueau să facă, eră tocmai aceea cerută de organul lor de încredere *Românul*, anume chemarea unei Constituante, care i-ar fi scutit și de aparența de uitare în care lasaseră senatul. Se puteà anume, în lipsa totală de ori ce dispoziții privitoare la prefacerea întocmirei fundamentale a statului, se puteà, zicem, concepe chemarea unei singure adunări, pentru a întreprinde această lucrare, și Constituanta s'ar fi rostit și asupra alegerei Principelui Carol care nu ar fi trebuit să fie supusă unui mod de votare discreditat de însuși acei cari îi cereau aplicarea. Când deci *Românul* pretinde, că a se conservà senatul ar fi a se contrazice, a nu fi logică adunarea nici cu chemarea ei speciala, nici cu actele ei, el însuși înfăptueà pacatul de care învinueà pe alții› [24].

Nu e vorba, protivnicii Domniei lui Cuza-Vodă căutau sa strămute chestia pe tărâmul moral. Așà Neculai Ionescu spuneà în ședința din 1 Mai, că «legea Statutului, lege despotică, a dat rezultate bune, fiindcă a fost aplicata în un spirit liberal» [25]; dar acestea erau numai vorbe, cum tot vorbe eră și critica plebiscitului lui Cuza-Vodă față cu acel al Locotenenței. Şi unul și altul nu erau și nu puteau fi îndeplinite, ca toate plebiscitele, decât sub înrîurirea guvernului›[26]. Ba sunt oare cari indicii că plebiscitul lui Cuza fusese lasat poate ceva mai liber decât acel pentru alegerea facută sub Locotenență, de

23. *Mon. Of*, 17 Iunie 1866.
24. *Românul*, 16 Iunie 1866.
25. *Mon. Of.*, 6 Mai 1866.
26. Bolintineanu, *Viața lui Cuza-Vodă*, p. 31.

www.dacoromanica.ro

oare ce în cel d'întâi tot întâlnim 1.307 *nu* și 52.000 de abțineri cari pot fi considerate tot ca voturi protivnice, pe când în plebiscitul Locotenenței, găsim numai o cifră cu totul neînsemnată care se rostise împrotiva Principelui străin: 224 de glasuri contra, și nici o abținere. Cât despre modul cum fură luate voturile pe timpul Locotenenței, avem arătarile lui Ioan Heliade Rădulescu, marele nume din 1848, care spune că a votat cu prefectul de poliție alăturea care l-ar fi conjurat și silit moralmente a votà pentru Principele strain, când convingerile lui, nu numai intime dar și arătate, erau pentru Domnia națională[27]. Ori cum ar fi fost însă culese voturile, în ambele plebiscite, ele slujiseră a îndeplinì două acte folositoare desvoltarei poporului român; căci, cum spune *Tribuna Română* în întâiul ei numar, când reapare în 1866: «Aceste două decrete au purces ambele, de și indirect, din aceeași sorginte, adeca din voința majoritatei poporului român. Amândouă se vad că sunt consecvențele educațiunei politice a plebei române în timpurile noastre, de oarece prin plebiscitele din 1864 și 1866 generațiunea prezenta a națiunei române din Principat, a repudiat atât predomnirea oligarhiei feudale în România cât și Domnia electivă [28].

Situația exterioară și partidele. — Ceea ce este interesant pentru jocul partidelor politice este reîntregirea partidului național în vederea primejdiilor în care țara i se păreà pusa prin Domnia lui Cuza-Vodă, și în care într'adevăr intrase prin a lui detronare.

Situația exterioară a Principatelor devenise din cele mai gravé, în urma celor petrecute în București. Chiar în Conferența întâi ținuta în 26 Februarie 1866 (10

27. Ședința din 1 Mai. *Mon. Of.*, 7 Mai 1866. Textul plebiscitului în *Aus dem Löben König Karl's von Rumänien*, I, p. 57. Că Heliade erà contra Principelui străin se vede din multe articole publicate sub iscălitura lui în ziarul *Legalitatea*, 1866.

28. *Tribuna Română*, 11 August 1866.

www.dacoromanica.ro

Martie stil nou), după schimbarea starei lucrurilor din Principate, plinîmputernicitul turc ‹cetì o notă în care amintind stipulațiile internaționale privitoare la Principate, se împrotivì la toate hotărârile cari ar puteà sa le atingă. El cerù sa se iee, ca bază a deliberărilor, tratatul de Paris și toate actele ulterioare cari fac parte întregitoare din el; că din aceste deliberări să fie cu totul înlăturată întrebarea numirei unui Principe străin, sub orice formă sau numire ar fi propus, precum și principiul eredității și acel al consultărei dorințelor țărei, fara ca mai înainte puterile să fi publicat în chip oficial hotărârea nerevocabilă de a nu primì alegerea unui Principe nebaștinaș» [29].

In a doua conferența din 28 Februarie (12 Martie) se iea în desbatere întrebarea unirei, și Turcia cere aplicarea firmanului ei din 1861 care admiteà unirea numai pentru timpul vieței lui Cuza, iar la încetarea Domniei lui, să se convoace două adunări, una în Muntenia și alta în Moldova, care să proceadă la alegerea de gospodari deosebiți pentru ambele țări› [30].

Intemeiat pe aceste protocoale, guvernul Porței cereà, ca puterile să trimită comisari în Principate spre a cercetà rezultatele experienței facute cu unirea. Înțelege ori cine pericolul unui asemenea amestec al puterilor, care pe de o parte, ar fi nimicit cu desăvârșire toate izbânzile pe calea autonomiei dobândite dela 1856 încoace, pe de alta, ar fi pus unirea în mare cumpănă, prin culegerea de către comisari a nemulțămirilor cu chipul cum ea se înfăptuise, care nemulțămiri în Moldova erau multe și reale, și ar fi putut găsì în mințile diplomaților europeni un răsunet mult mai puternic de cum ar fi trebuit să'l aibă.

Puterile se înțeleg în sfârșit în 2 Mai 1866, să nu mai trimită comisari cercetători în Principate, și să aștepte

29. Protocolul reprodus în D. A. Sturdza. *Charles I Roi de Roumanie, Chronique, actes et documents*, I, 1866—1871, p. 14.
30. *Ibidem*, p. 28.

www.dacoromanica.ro

hotarârea asupra mantinerei sau ruperei unirei dela adunarea ce erà să se convoace în Bucureşti. Conferinţa din Paris dispuneà însa în chip ameninţător, că «dacă majoritatea deputaţilor moldoveni sau a celor munteni s'ar rostì contra unirei, acest vot va aveà de urmare despărţirea celor două Principate. După ce această întrebare va fi hotărâta, se va procede la alegerea gospodarului care, dupa art. XIII al Convenţiei, nu puteà cădeà decât asupra unui băştinaş» [31].

Cum spuneà deputatul Sihleanu: «Ţara erà între doua pericole: naţia alesese pe Carol prin plebiscit, iar puterile cereau alegerea unui Principe indigen şi prin adunare [32] ; sau cum adaogă ziarul *Desbaterile*, organ conservator din Bucureşti: «Ţara noastră, în cei 7 ani trecuţi nu a putut să contopească toate ambiţiunile, să împace toate intereele, să lege toate rănile. In afară de tranziţiunea în care suntem, multe speranţe pe care le credeam moarte s'au deşteptat şi micile şi mizerabilele interese particulare încep a rădicà glasul lor; căci nu se mai aude vocea puternică a unei mari cugetari, a unei mari speranţe. Intr'un cuvânt, *fără Prinţ străin unirea este în pericol* [33] .

Şi într'adevăr, dacă după refuzul Comitelui de Flandra, nici Principele Carol nu puteà primì? Unirea se rupeà dela sine; caci erà înviderat, că experienţa cu un Principe din ţara erà absolut cu neputinţa în starea de atunci a spiritelor.

In o situaţie aşà de primejdioasă, înţelegem pe de o parte încetarea desbinarei dintre liberali şi conservatori; pe de alta loviturile date pe întrecutele logicei şi consecvenţei politice.

Mişcarea separatistă din Iaşi. — Primejdia se şi arată în curând în o mişcare turburatoare iscata în Iaşi în ziua de 3 Aprilie 1866, care tindeà pe faţă la desfacerea unirei.

31. Protocolul din 2 Mai 1866. *Ibidem* p. XXII, comp. pp. 135 şi 141.
32. Şed. din 1 Mai *Mon. Of.*, 7 Mai 1866.
33. *Desbaterile*, 26 Fevruarie, 1866.

www.dacoromanica.ro

In acea zi, dupa ieșirea lumei din biserica Mitropoliei, unde se adunase o mare mulțime de oameni, gloata plecă cu Mitropolitul Calinic Miclescu în frunte, însoțit de marele boier ieșan Neculai Roznovanu, de cumnații acestuia, cnezii Moruzi, din care Constantin erà supus rusesc; de Teodor Lățescu, Neculai Ceaur Aslan și Arnăutul Inge Rober [34], spre Palatul administrativ, strigând și zbierând: *jos unirea!* Răspinsă de trupele ce erau așezate în piața palatului, mulțimea se întoarce la casele Roznovanului unde, fiind urmărită, se întâmplă o încăerare în care mor vr'o 2 soldați și vr'o 15 dintre resculați, iar numărul răniților nu s'a stabilit niciodată cu siguranța. Mișcarea fu îndata înnăbușită [35].

Dupa strigătele scoase de mulțimea întărâtată, se vedeà că mișcarea erà îndreptată contra unirei, și erà deci un răsunet al partidului separatist ce se înjghebase în Iași în urma căderei fostului centru al Moldovei [36]. Capul adevărat al mișcarei erà boierul Neculai Roznovanu care vânà pentru el domnia Moldovei despărțită.

Bine înțeles că făptuitorii mișcărei căutară mai târziu să-i dee altă înfățișare decât acea pe care o aveà în adevăr. Ei pretindeau că voiseră să facă numai o manifestare contra celor doi Munteni, Ștefan Golescu prefectul județului Iași și I. Cornescu colonelul comandant al garnizoanei, precum și în contra subsemnărei plebiscitului privitor la Principele Carol de Hohenzollern, subsemnare ce se faceà la Palatul administrativ, și că «guvernanții nu s'au sfiit a alergà, în numele libertăței, în numele naționalităței, la plumb, la baionetă și la calomniile cele mai ridicule, pentru a înnăbuși manifestarea dorințelor unei populațiuni întregi» [37].

---

34. Instrucția mai întinde învinuirea și asupra lui Iacovache Stoianovici, Baragini și avocatul Panaite Cristea. Vezi *Românul* 30 Aprilie 1866.

35. Descrierea pe larg a mișcărei în *Trompeta Carpaților*, 27 Aprilie 1866. Compară actele oficiale asupra ei în *Mon. Of.*, 5 Aprilie 1866.

36. Vezi mai sus: Separatiștii noi, p. 423 și capitolul din *Domnia lui Cuza Vodă* de mine „Moldova și căderea Iașului" I, p. 226 și urm.

37. N. C. Aslan. *Iașii și d. C. N. Brăiloiu*, Iași, 1866, p. 26.

www.dacoromanica.ro

Cu toate aceste din rostirile scrise ale altor capi ai mișcărei și anume din acele ale supusului rus, cneazul Constantin Moruzi, se poate vedeà că adevărata cauză a mișcărei erà sfărămarea unirei; căci spune Principele Moruzi în o scrisoare publică către Ioan Ghica, președintele consiliului ministrilor, sub guvernul Locotenenței, ca «Europa nu acceptase niciodată unirea cu un Principe străin de casă suverană, precum au dorit-o și cum o doreau toți cei ce sunt de bună credință; iar unirea sub un Principe pământean este o păgubitoare înșălăciune pentru Moldova». Dacă însă erà așà și daca protestarea aveà numai scopul de a înlătură unirea sub un Principe băștinaș, pentru ce atuncea mergeà acea gramadă de oameni să «manifesteze răspunsul la plebiscit» (sic) care tocmai cautà realizarea unirei sub Principele străin? Apoi comitetul de la care plecase toată întreprinderea, se constituise cu mult înainte chiar de a se fi îndrumat plebiscitul, pe atunci pe când aceasta consultare a poporului nu puteà fi țintită. Dar în realitate, nu erà vorba de un Principe străin sau pământean. Unirea erà urgisită în ea însăși, pentru a desface Moldova ca Principat separat, și a pune în capul ei pe boierul Roznovanu. Lucrul reiesă în destul de limpede din un loc înfocat al aceleiași scrisori, în care patima covârșește prudența rostirilor: «Să nu credeți, zise Principele Moruzi, că ați sfârșit lupta sângeroasă. Eu vă spun că nici nu a început. Credeți că veți puteà săvârșì *crima ce se numește unire; credeți că ea va puteà aveà viață?* Nu, nu, nici odată! S'a schimbat persoana fară a se schimbà sistema. Ați făcut să înțeleagă Moldovanul ce-i rămâne de așteptat dela unire. Toate clasale societății nu văd în unirea d-voastră decât o desăvârșită calicie: proprietarul, depreciarea fondului său; comerciantul, moartea creditului; lucrătorul pământului, împătrirea birurilor și micșorarea veniturilor. Credeți că veți puteà mănține unirea întemeiată numai pe interesul câtorva indivizi din Moldova? Unirea ar fi putut să se facă, ar

www.dacoromanica.ro

fi trebuit sa se facă; însă nu personificata în anarhie, în revoluție și în calicia obștească» [38].

O altă broșură mai cuprinzatoare, a unuia Moraru din Cernauți, pledeaza mai pe larg pentru sfărămarea unirei. Autorul ei care se vede a fi un Moldovan spune, că «cea mai periculoasă faza prin care a trecut Moldova a fost acea din 1859, când acei pretinși liberali au făcut fuziunea în țară și au reușit de au ales pe Cuza de Domn al Principatelor-Unite. Acesta a adus țara la sapa de lemn, impunând o suferința mizerabila Moldovenilor dela opincă până la vladica, dela bordeiu până la palat. Guvernul revoluționar care detronase pe Cuza a cerut dela cameră și dela senat să proclame de Domn pe Filip de Flandra, fără să aiba acea camera și acel senat autorizația poporului pentru numirea unui Principe străin și fără a consultà mai întâi ambele țari, dacă mai primesc o asemenea unitate a fi și sub un Prinț strain . După mai multe aprețuiri rau voitoare la adresa Muntenilor, Moraru închee, ca Moldovenii au avut dar dreptul a cere șeparațiunea teritoriului lor de Valahia îndată dupa abdicarea lui Cuza; iar Muntenii împreună cu o fracțiune de Moldoveni, doresc a apăsà pe poporul moldovan nevinovat, când acest popor nu mai *vrea de fel unirea nici cu Prinț străin, nici cu Prinț îndigen*, pe amândoua țările. Să meargă deci sănatoși Muntenii în țara lor; facă ei acolo ce vor voì cu pretinșii liberali moldoveni; iar țara Moldovei s'a îngrozit de benefisurile unirei și să o ferească Dumnezeu de asemenea benefisuri. Noi Moldovenii adevarați vom cere a fi despărțita Moldova de Valahia pentru totdeauna» [39].

Incă mai încheietoare este apararea unuia din capii

---

38. *Scrisoarea Principelui Moruzi către primul ministru.* Iași 1866.

39. *Expunerea situației Moldovei dela 1859 și pentru tristul evenement din Iași dela* 3/15 *Aprilie, prelucrată după adevăr* de Ioan Moraru din ocolul Moldovei. Cernăuți 1866. Broșura lui Moraru apare pe la 15 Septemvrie acel an, când se anunță împrăștierea ei prin țară de ziarul *Românul*, 26 Sept. 1866.

www.dacoromanica.ro

mișcării dela 3 Aprilie, acea a lui T. Boldur-Lațescu, care se pune și el tot pe tema separatismului. El susține, că mulțimea sub conducerea Mitropolitului se îndreptă în spre palat, ca să «supună Locotenenței domnești ce se află acolo, cu încredere dorințele sale; că mulțimea strigà: trăiască Moldova, trăiască Convenția de Paris (care prevedeà despărțirea Principatelor); că întrucât un Prinț străin cu independența noastră complectă și cu avantaje reciproce pentru ambele Principate este o soluție imposibilă, atunci Convenția (cu desbinarea Țărilor Române) rămâne religia și inima fiecărui Moldovan. Ori ce om înzestrat cu următoarele însușiri, fie Roznovanu, fie Petru sau Pavel, îl voi dorì de domn al Moldovei, îl voi recunoaște de Prințul meu»[40].

Mișcarea din Iași însă nu erà nici cum pretinde proclamația guvernului «opera numai a unei cete de perturbatori, a vr'o 500 de inși salariați, de către o fracțiune compusă din străinii fără capataiu, din Evrei și din servii casei Roznovanului»[41]. Vor fi fost și de aceștia; dar mișcarea erà și izbucnirea unei nemulțamiri a Iașului — ceea ce nu erà decât în destul de firesc, dacă ne gândim la decăderea în care stramutarea capitalei adusese pe fostul centru al Moldovei. Iata cum descriu organele timpului starea acestui oraș: «Inchipueascâ'și ori cine un oraș cu o populațiune de vr'o 80—90.000 de locuitori din cari o mare parte Ovrei vagabonzi, venetici din Rusia și Galiția, fără capătăiu, fără meserii, murdari, râioși, păcătoși și lipsiți de ori ce mijloc de existență; închipueascâ'și rămășița, scoțând vr'o 2—3.000 de funcționari, stăpâni și servi murind de foame în casuțele lor mizerabile, suferind torturi mai rele decât o mie de morți, din cauza lipsei hranei și a lucrului, din cauza frigului și a boalelor. Nu faci un pas fără a nu da de un

40. *Adevărul adevărat sau relația evenementelor petrecute în Iași la 3 Aprilie 1866* de T. Boldur Lățescu, Cernăuți 1866.

41. Proclamația lui Ștefan Golescu, prefectul de Iași, din 4 Aprilie 1866. *Mon. Of.*, 5 Aprilie 1866.

www.dacoromanica.ro

cerșitor. Nu este zi în care să nu auzi crime nouă. Inchisorile sunt pline cum nu a mai fost. Inchisoarea preventivă are la 500 de arestanți; închisorile prefecturilor sunt tixite. Peste acestea, holeră, tifos și an rău; lipsă absolut de lucru și toate ramurile în cari s'ar puteà câștigà ceva acaparate de Evrei. Lipsa absolută de credit și de speranță în viitor [42].

Această mișcare turburătoare dela 3 Aprilie erà bănuită a fi fost sprijinită de Ruși, mai ales din împrejurarea, ca între capii ei cei mai de seamă se întâlneà și cneazul Constantin Moruzi, supus rus. O dovada că această învinuire nu erà lipsita de temeiu ne-o dă tocmai gazeta separatista a lui Lățescu, care răspundeà *Românului* ce repetà fară încetare imputarile de vândut străinilor și creațiuni rusești, spunând acea gazetă, că «ea speră în o modificare a afacerilor Europei, în vre-un eșec ce ar primì strainii adica Franțujii cari au trădat Moldova în prada Munteniei, și care ar aduce oare care ușurare la suferințele nenorocitei noastre țări». O dare de seamă a răscoalei facută de o foae ieșană spune, că «poporul strigà: jos unirea; Rușii vin în ajutorul nostru; Locotenenții erau liniștiți, căci știea de cu sară, ca banii rusești aveau sa faca scandaluri . Se scrieà tot pe atunci în ziarele straine că se pregătește în Moldova un memorandum în care rusofilii vrau să adune sute de mii de iscăliturì, pentru a le da reprezentantului Rusiei, când s'ar țineà vre-un Congres sau vre-o Conferență» [43].

Asemenea banuială de amestec al Rușilor își face cale în un chip nu prea chibzuit și în adresa guvernului către decanul corpului consular prin cuvintele, că ‹mijloacele și sprijinul secret de cari dispuneà cneazul Moruzi au adus învălmășala întâmplată», și aduce o complicație diplomatică. Offenberg, consulul rusesc, luând cuvintele ca țin-

42. Vezi ziarul ieșan *Constituțiunea* sub redacția lui Iordache Beldiman, C. Negruzzi, V. Pogor, C. N. Șuțu, Gh. Mârzescu. Numărul din 5 Oct. 1866.
43. *Moldova* din 25 Aprilie. *Românul* din 4 Mai 1867. Comp, *Voacea Națională* din Iași, 5 Aprilie 1866.

www.dacoromanica.ro

tînd pe statul său, răspunde lui Ioan Ghica, protestând contra unor atare rostiri cari ar puteà aduce bănuiala amestecului Rușilor în o afacere ce le este cu totul străină. Ghica caută să tâlmăcească spusele lui în sens neofensator pentru Rusia, și așà incidentul e închis[44].

Chestia strămutărei Curței de Casație la Iași. — Ca mișcarea din 3 Aprilie fusese rostirea văzuta și până la un punct provocata, a unei stări de reală nemulțamire a Iașului, se vede și de pe urmarea mai departe a spiritului ce o însuflețise, de și pe alte căi desbracate de violența.

Modul cum unirea se înfăptuise de Cuza-Vodă nu avuse pentru orașul jarfit în interesul obștesc al țărei și al neamului, nici cea mai mică băgare în samă. Viața întreaga a statului centralizându-se în București, ea se retrase cu totul din foasta capitala a Moldovei, care trebuì să plateascâ scump aceasta descapitalizare. Indată dupa stramutarea tuturor așezămintelor din Iași, și a suferințelor economice ce căzura asupra orașului, oamenii politici se gândiră la chipul de a lecuì macar întru cât-va rănile aduse foastei capitale a Moldovei. Imbunatățirea starei orașului Iași se crezù a se puteà aduce prin stramutarea în el a Curței de Casație, și iată cum această idee se născù și apoi se desvoltă în mințile contimpuranilor.

In anul realizarei unirei 1862, se înființase și Curtea de Casație, și pentru motiv de economie se ivì ideea de a se instalà noul așezământ în palatul domnesc din Iași ce ramăsese aproape gol prin strămutarea autoritaților la București. Nu e vorba această strămutare trebueà sa fie numai provizorie, pană la așternerea unui drum de fier între Iași și Bucureșt. Propunerea fu sprijinită în 1862 de deputații Lascar Catargiu, P. Cazimir, Gh. Vășescu și Gh. Ghica și combătuta de Anastase Panu și

44. Corespondența diplomatică în *Mon. Of.*, 10 Aprilie 1868.

www.dacoromanica.ro

M. Kogalniceanu deputați ai Iașului, apoi dintre Miniștrii de B. Ştirbeiu și I. C. Brătianu. Propunerea căzù cu 52 de voturi contra, având pentru ea numai 35 [45].

Kogălniceanu care, mai ales după arderea lui în efigie de catre Ieșeni, aveà pe suflet suferințele Iașului, facù în 22 Oct. 1863 un raport catre Domnitor, în care îi propuse, că guvernul și adunarea sa fie puși în poziție de a putea compensà macar în parte sacrificiile vechei capitale a Moldovei, și anume consultând spre acest scop însuși poporația din Iași despre trebuințele ei». Se înființeaza prin decret domnesc, o comisie ieșană, sub președenția Mitropolitului, din reprezentanții tuturor autorităților, către cari se adaug și acei ai câtorva corporații din Iași, care comisie să'și dee parerea asupra îmbunătățirilor ce s'ar puteà aduce în starea orașului [46].

Românul observa asupra acestei comisii, ca ar fi alcatuita din 40 de persoane mai toate oficiale, și banueà, că guvernul ar fi voit a face mai mult o manoperă electorala decât o îngrijire serioaza de soarta Iașului» [47].

Turburările politice provenite din pricina coaliției monstruoase, a loviturei de stat și a urmarilor ei, zadărniciră însă lucrările acestei comisii, chiar în cazul când ar fi avut scopul a face cevà, și ori ce îmbunătățire a starei Iașului ramase o zadarnica așteptare. Cu drept cuvânt bagă de samă organul ieșan *Tribuna Română*, redactat de Neculai Ionescu, că dela 1863 până astazi (21 August 1866) Ieșenii au păzit o discreta tacere asupra dorințelor lor în genere, și asupra dorințelor particulare pentru Curtea de Casațiune [48].

Turburările din Iași dela 3 Aprilie 1866 adusera pe Locotenența domnească în Iași pentru a liniști lucrurile a evità rumperea unirei și împiedecarea alegerei Principelui strain. Atunci reînviè chestia Curței de Ca-

45. Vezi *Domnia lui Cuza Vodă*, I. p. 230.
46. Raportul și decretul din 22 Oct. 1866 în *Mon. Of.*, 23 Oct. 1863.
47. *Românul*, 25 Oct. 1863.
48. *Tribuna Română*, 21 August 1866.

www.dacoromanica.ro

saţie prin arătările lui Lascar Catargiu facute în şedinţa adunărei din 29 Iunie 1866, că «noi trebuind a liniştì pe Ieşeni, le-am promis între altele şi strămutarea Curţei de Casaţiune în oraşul Iaşi, şi am alcatuit un proiect de lege depus în Cameră. Lascar Catargiu adaoga, că îndată ce am ajuns în Iaşi, am chemat toate corporaţiile şi am luat angajamente de a raspunde cerinţelor lor [49].

Proiectul de lege al Locotenenţei domneşti se întemeiază pe consideraţiile, că «guvernul trecut uitând ca Iaşul s'a pus totdeauna în capul mişcarilor naţionale şi a făcut sacrificii însemnate pentru consolidarea şi întărirea României, a luat măsuri care au zdruncinat interesele acestui oraş, în vreme când, în urma strămutarei capitalei la Bucureşti, ar fi trebuit sa caute a uşurà pierderile ce trebueau să provină din această schimbare. Având în vedere dorinţele exprimate de Ieşeni către domnii Locotenenţei domneşti N. Golescu şi Lascar Catargiu, cu ocaziunea mergerei lor acolo, am hotarât a luà mai multe măsuri administrative în folosul Iaşului, ca strămutarea şcoalei militare, încuviinţarea de 500.000 de lei pentru dregerea pavagiului, complectarea facultăţilor la Universitatea din Iaşi şi altele, iar ca masura mai însemnată strămutarea Curţei de Casaţiune în Iaşi [50].

In preziua deschiderei adunarei constituantei, 27 Aprilie 1866, se ţine o consfătuire la Primăria de Bucureşti, în care se desbate între altele şi chestia aşezarei Curţei de Casaţie la Iaşi. Deputatul Iaşului Gh. Mărzescu raportează astfel cevà mai târziu cele petrecute în acea consfatuire: ‹Când s'au adunat în localul Primăriei deputaţii Moldovei cu acei ai Ţărei Româneşti, aceştia erau foarte îngrijiţi de atitudinea celor dintâi. Deputaţii munteni, în număr de 50, pentru a linişti spiritele spuneau celor moldoveni, ca *să nu se îndoiască că promisiunile date de Locotenenţa domnească au să fie rea-*

49. *Mon. Of.* 5 Iulie 1866 (p. 652, col. 4).
50. Jurnal din 18 Aprilie 1866. *Mon. of.*, 23 Aprilie 1866.

www.dacoromanica.ro

lizate și să se liniștească, pentru că toate se vor votà. I. C. Brătianu care președeà ședința întrebă pe Gh. Mărzescu, «dacă nu ar vreà să se facă un proces verbal pe care noi toți deputații munteni sa'l subsemnăm că vom votà dorințele d-voastre». Mărzescu însă, îndemnat de un îmbold cavaleresc, îi răspunse, că «nu are trebuință de un asemenea proces verbal și că'i este destul cuvântul confraților lui»[51].

Când Principele Carol vine în Iași, cetățenii îi facură o primire destul de călduroasă; dar nu lipsiră a'i înmânà și o tânguire, în care ei arătau: «cum se vede că orașul lor este ținta unei sistematice prigoniri; că guvernul de azi a obștit prin foaia oficială[52] un șir de masuri de îmbunătățire ce'și propuneà să facă Iașului; dar când a trebuit ca ele să se realizeze, s'a ridicat o furtuna de batjocuri asupra Ieșenilor; că s'a desființat școala de arte și meserii, școala de muzica, școala de bele-arte; ca cel puțin daca nu se acordă îmbunătățirile promise, sa nu se iee și ce a mai rămas. Cutezăm a Vă rugà, urmează plângerea, prea Innalte Doamne, sa binevoiți a îndeplinì toate promisiunile facute Iașului, pentru realizarea cărora guvernul s'a angajat atât de solemn, între altele cea mai de căpetenie din toate transferarea Curței de Casațiune care s'ar puteà operà cât de curând[53].

---

51. G. Mărzescu în ședința din 13 Martie 1867. *Mon. of.* 17 Martie 1867 (p. 366, col. 2—3). Comp. N. Ionescu în șed. din 29 Iunie 1866. *Mon. of.*, 5 Iulie 1866 (p. 653, col. 5). Numărul deputaților munteni de 50 este dat de *Românul*, 21 Martie 1867 care spune: „Deputații constituantei în număr de 50 au promis în sala Primăriei că vor împlinì cererea politică a Românilor de peste Milcov. Nu este nici un Român care să nu știe, că deputații munteni au vrut a luà acel angajament prin un proces verbal subscris de toți; dar deputații de peste Milcov au declarat că le este destulă iubirea de patrie și simțimântul de frăție al deputaților de dincoace de Milcov".

52. Jurnalul din 18 Aprilie 1866 citat în nota 50. *Poporul* din Iași 18 August 1866 arată că primirea Principelui în Iași a fost cam rece; aceasta din cauza mizeriei în care erà orașul. N. Ionescu fracționistul antidinastic își bate joc de Principe în *Tribuna Română* din 31 Mai 1866 spunând: „iacă așà! Principele a mulțămit Ieșeniior în românește".

53. Petiția Ieșenilor către M. S. reprodusă, între alte multe ziare, de *Trompeta Carpaților*, 2 Septemvrie 1866. Memoriul Municipalității în ziarul

www.dacoromanica.ro

In afară de această petiție, municipalitatea Iașului mai face un memoriu pe care îl dă Principelui și în care consiliul comunal caută să îndreptățească mișcarea dela 3 Aprilie, ca pricinuită de apăsarea și nedreptatea trecutului. Se jălueşte apoi ca Universitatea în loc de a fi complectată i s'a redus Facultatea de Teologie; ca s'a suprimat școala de muzica, cea de sericicultură; arată după aceea decăderea comerțului ieșan sub concurența jidovească. Municipalitatea cere: 1) ca ungerea M. S. Domnitorului să se facă în Iași; 2) ca Domnitorul să reședă în acest oraș 6 luni pe an; 3) îngrijirea de biserici; 4) complectarea Universității; 5) școala de industrie; 6) vânzarea proprietăților statului numai Românilor; 7) colonizarea cu Români împrejurul Iașului; 8) strămutarea Curței de Casație în Iași; 9) luarea dreptului Evreilor de a specula cu lucrurile de mâncare și de băutura; 10) un munte de pietate, și alte câteva.

Principele Carol, în cuvântarea pe care o ține la primirea oficială a autorităților ieșene, ce se face în casele Mavrogheni, spune, ca «în ceea ce privește Iașul care a fost unul din centrele principale ale marelor și frumoaselor idei naționale și care a sacrificat totul pentru a da națiunei românești o mai mare putere, unirea, eu îl consider ca a doua capitala a României și sunt decis a reședeà regulat în el, dacă voi puteà, o parte a anului, îndata ce chestiile de organizare generală interioară mi-o vor permite. Strămutarea școalei militare, de și de un folos secundar, este totuși o dovadă de îngrijirea guvernului meu, și daca permutarea Curței de Casațiune nu a putut pâna acuma să se îndeplinească, sper totuși că viitoarea reprezentațiune naționale. va țineà seama de dorințele d-voastră»[54]. Aceste fagaduinți, ori cât erà

Poporul, 25 August 1866. Compară și dorințele alegătorilor ieșeni. *Ibidem*, 22 Sept. 1866. Petiția erà subscrisă după *Tribuna Română*, 26 Aprilie 1866, de 800 de persoane. Consiliul comunal erà compus din C. Balaiș, T. Codrescu, T. Tăutu, C. I. Iorga, Al. Șendre, Economul Al. Ionescu, C. Panaitescu, P. Idieriu, N. Măcărescu și G. Hristofor. *Legalitatea* din 9 Sept. 1866 dă iscăliturile lor pe memoriu.

54. Reproduse de *Trompeta Carpaților*, 2 Septemvrie 1866.

www.dacoromanica.ro

de sus locul de unde plecau, fiind îngrădite cu condiții potestative și lăsate în speranța voturilor adunărei, nu puteau încălzì mult inimele Ieșenilor. Dar Principele Carol care jurase pe Constituție, cum bagă de samă organul ieșan *Constituțiunea*, «nu puteà să facă totul, și dacă a spus, ca sperează că viitoarea adunare va strămută Curtea de Casațiune, trebue ținut samă de condițiile regimului constituțional»[55]. De aceea amărăciunea Ieșenilor se dă pe față în răspunsul primarului D. Gusti la toastul Principelui, dela banchetul dela Teatrul național. Gusti reflectând mai mult la durerile trecutului decât la speranțele viitorului, spune, că «Iașul a suferit mult; dar să aruncăm un val asupra trecutului și să beni acest pahar în sănătatea Mariei Sale»[56].

La votarea Constituției, când se ajunge la art. 104 care vorbește de Curtea de Casație, deputatul Iașului Gh. Mărzescu propune un amendament, ca acest corp judecătoresc să fie așezat în Iași. După o foarte lungă desbatere, se hotărește ca asemenea dispoziție sa nu fie înserată în Constituție, ci să alcătuească obiectul unei legi a parte ce fusese chiar formulata de guvern încă din 18 Aprilie, și care lege erà să se iee în desbatere îndată dupa votarea Constituției[57]. Când această lege vine la rând, se repeta cele ce se petrecusera în 1862, când așezarea Curței de Casație în Iași fusese combătuta de Panu și Kogălniceanu; anume tot un Ieșan, deputatul N. Ionescu, este acel ce combate mai cu înverșunare strămutarea Casației la Iași. Adunarea primește cu 58 de voturi, contra 39, amendamentul lui C. Boerescu care propuneà în locul strămutărei o despăgubire de 10.000.000 de lei Iașului[58]. Strămtorarea în care se află casa statului face pe guvern să ceară dela Principe

55. *Constituțiunea* din 4 Septembrie 1866. *Tribuna Română* mai ascuțită, tratează această făgăduință de *vorbe*.

56. *Trompeta Carpaților*, 6 Sept. 1866.

57. Șed. din 28 Iunie *Mon. Of.*, 2 Iulie 1866 (p. 644, col. 2) și 3 Iulie (p. 646, col. 3).

58. Șed. din 29 Iunie, *Mon. Of.*, 5 Iulie 1866 (p. 654, col. 4).

www.dacoromanica.ro

nesancționarea acestei legi de despagubire, și ministerul se îndatorește a propune din nou strămutarea Curței de Casație într'o nouă legislatură. Jurnalul consiliului de miniștri arată, pe lângă motivul financiar, ca «de s'ar sancționà proiectul votat de Adunare, s'ar închide Iașului și județelor de prin prejur speranța pentru o îmbunătățire imediată, atât de urgent reclamată» [59].

Trebue însă luat aminte că strămutarea nu fusese propusă numai de Moldoveni și combătută de Munteni, cum curge legenda obicinuita [60]. Dacă N. Ionescu este singurul Moldovan care o combate, sunt câțiva Munteni care o sprijin, cum se vede aceasta din subscrierile puse pe amendamentul lui Gh. Mărzescu care ceruse introducerea principiului așezărei Casației în Iași în art. 104 din Constituție. Pe lângă 16 deputați moldoveni care subscriseseră amendamentul, găsim în el și pe următorii deputați munteni: G. Lahovari, N. Blaremberg, C. Blaremberg, N. Golescu, C. Cantacuzino, G. Serurie, C. Racoviță (deputat al Buzăului), N, Slăvescu (Argeș), Vladimir Ghica (Olt), A. G. Golescu și St. Golescu [61]».

Nu a fost deci strămutarea Curței de Casație la Iași o chestie pusă între Moldoveni și Munteni în deobște pe tărâmul separatismului, ci una care a împărțit toată

---

59. *Mon. Of.*, 5 Iulie 1866. C. Cristodulo Cerchez, într'o întrunire a comitetului electoral conservator din Iași, spune, că „transferarea Curței de Casațiune nu este dorința numai a Iașului ci a întregei țări de dincoace de Milcov". *Constituțiunea* 28 Sept. 1866.

60. Comp. Lățescu în *Moldova*, 27 Ian. 1867: „strămutarea Curței de Casațiune a fost și este împiedicată de opoziținea turbată a celor mai mulți Munteni".

61: Între deputații Moldovei cari subsemnaseră amendamentul lui Mărzescu, și care sunt în număr de 16, este și Dimitrie Ghica (Roman), care nu trebue amestecat cu Principele Dim. Ghica din Muntenia, care acesta eră contra strămutărei. Șed. din 21 Iunie, *Mon. Of.*, 2 Iulie, (p. 644, vol. 2). Comp. lista tuturor deputaților, după ținuturile unde au fost aleși, în *Voacea națională* din Iași, 20 Aprilie 1866. Programul electoral conservator din țară spune, în apelul său; „Nu trebue să uităm că acei 15 deputați (cu Mărzescu 16) care cerură la constituantă transferarea Curței de Casațiune, au avut pe lângă ei alți 24 de deputați din România de peste Milcov, și că unul din aceștia N. Blaremberg în numele colegilor săi s'a ridicat cu o nobilă indignațiune contra tristelor argumente invocate de deputatul moldovan, adversar al proiectului, N. Ionescu, *Constituțiunea*, 28 Sept. 1866.

www.dacoromanica.ro

adunarea în două tabere, din care bine înțeles că majoritatea Muntenilor trebueà să hotărască votul. Ştim însă că din această majoritate 50 de deputați munteni se oferiseră să se îndatorească în scris la consfătuirea dela Primărie, a votà și strămutarea Curței de Casație. Este evident că cei mai mulți nu se ținura de cuvântul dat; dar numai cu acest preț se face politică.

Motivele pentru care se combateà stramutarea Curței de Casație în vechea capitala a Moldovei erau întâi stinghirirea ce s'ar aduce întregei Oltenii prin îndepartarea atât de mare de ea în care s'ar așezà Casația ; apoi împrejurarea ca centrul afacerilor judecătorești ar trebuì sa fie acolo unde este centrul întregei vieți românești, intru cât Casația e nu numai o instanța judecatorească ci și una politică care ar fi chemata a judecà și pe miniștri în caz eventual. Tot așà sta lucru cu dreptul de cenzura pe care erà chemata a'l pune în lucrare asupra magistraților inferiori, precum și cu dreptul de a atacà, în interesul legei, hotărârile Tribunalelor. Toate aceste atribuțiuni trebuind a fi exercitate în înțelegere cu ministrul Justiției, cereau numai decât aflarea Curței în apropierea acestui minister, iar nu la distanță de zile întregi, cum ar fi când s'ar așezà în Iași, în lipsă de drumuri de fier care să înlesnească comunicația [62]. Curtea de Casație erà apoi menită a unificà legile și prin influența ce are aplicarea lor asupra obiceiurilor, a unificà și obiceiurile, aceasta a doua natura a omului, încât astfel Curtea fiind un agent perpetuu de asimilare, un puternic legamânt de unitate, ar aveà și o misiune politică de îndeplinit [63]. In sfârșit Curtea de Casație ar aveà o legătură legala cu ministerul de Razboiu pentru casa dotațiunei oastei, cu acel de Instrucție pentru consiliul general al

62. *eflexiune asupra proiectului de strâmutare în Iași a Curței de Casațiune*, Bucureşti, 3 Martie, 1867, (p. 10—12).

63. *Strămutarea Curței de Casațiune*, Buc. 1866 (tipogr. Rasidescu), p. 9. A doua ediție a acestei broșuri adăogată cu o introducere istorică, Bucureşti 1866 (tipogr. națională).

www.dacoromanica.ro

Instrucției publice și mai la urma urmelor așezarea Casației în Iași nu ar aduce nici un folos real Iașului, decât, câștigul câtorva posesori de oteluri evreești [64].

Acei ce sprijineau strămutarea la Iași a Curței de Casație se puneau pe tărâmul unirei. Așà N. Blaremberg spuneà, că «este un interes care trebue să primeze pe toate celelalte: acel al naționalității române, acel al unirei. Daca cerem unirea, trebue mai întâi s'o facem iubita. Dacă voim să cimentăm această unire, trebue să îndepărtăm tot ce poate aveà chiar aparența unei anexiuni. Pe lângă realizarea altor cereri, singura satisfacție ce se poate da imediat Iașului este transferarea Curței de Casațiune. Să presupunem chiar că aceasta ar fi un sacrificiu. Oare el poate fi pus în cumpănă cu acela ce l-a făcut Iașul în favoarea unirei? Să redăm Iașului o parte din splendoarea lui trecută, și să'i dovedim că unirea nu e absorbțiune, și atunci edificiul nostru politic va fi tare, căci va fi întemeiat pe iubire și afecțiune» [65].

Chestia îmbunatățirilor de încuviințat Iașului, ca rasplată pentru jertfirea lui cea cam neprecugetată pe altarul unirei, deșteaptă mai multe pareri cari mergeau chiar uneori mai departe decât strămutarea Curței de Casație. Așà, mai întâi cităm dorințele rostite de grupul fracționist [66] al alegătorilor ieșeni, care stăruise mult nu numai asupra stramutărei Casației ci și asupra celorlalte punte din memoriul Municipalității [67].

Unul din subscriitorii rezumatului deliberațiunilor grupului fracționist, avocatul Gh. Cigaras, în o broșură a

64. Comp. afară de cele două broșuri citate în notele precedente, și cuvântarea lui N. Ionescu, calificată de „admirabila" de însuș protivnicii lui (!!), rostită în ședința din 29 Iunie *Mon. Of.*, 8 Iulie 1866.

65. Șed. din 29 Iunie, *Mon. Of.*, 5 Iulie (p. 652, col. 3).

66. Vom vedea în curând ce erà *Fracțiunea.*

67. *Rezumatul deliberațiunilor urmate în întrunirea alegătorilor din Iași în sala Primăriei.* Iași, 1866. Se văd subsemnați în el: D-r An. Fătu, P. Suciu prof. univ., A. Șendre avocat, A. I Gheorghiu, D. Tacu, Arhiereii Scriban și Bobulescu, Arhimandritul Clement, N. C. Aslan, Gr. Cobălcescu, A. Racoviță farmacist, G. Cigaras avocat, A. D. Holban inginer, V. Gheorghian ziarist, Sandu Dudescu, Panaite Cristea avocat, M. Buznea profesor, preotul Gh. Ionescu, colonel Gh. Pavlov și C. Aslan.

www.dacoromanica.ro

parte, cere pentru îmbunătățirea stării Iașului instituirea în el a unei administrațiuni civile centrale pentru Moldova, de care să atârne toate prefecturile, și care să aibă singură dreptul de a prezentà pe prefecții din districtele ei, pe cât și pe acei ai Iașului; apoi, înființarea unei casierii centrale de care să atârne toate casieriile Moldovei, acestea pe lângă strămutarea în Iași a Curței de Casație. Se înțelege că instituirea unei ocârmuiri civile separate pentru Moldova atrăgeà numai decât pe acea a unui cap al acestei ocârmuiri care având singur dreptul de a recomandà prefecții și casierii nu însemnà altă ceva decât guvernatorul separat pentru Moldova, pe care îl propuneau Rușii tocmai pentru a paralizà cererile de unire ale Țărilor Române[68].

Alt apărator al aceleiași teme este D. M. Cațichi, vechiu maior, care cere întâiu o condiție *sui generis* pentru rădicarea Iașului, anume, «ca toți deputații moldoveni să fie îndatorați, în anul înaintea deschiderei adunărei, să vina să asculte odată sfânta Liturghie în Mitropolia din Iași și să facă o vizită Mitropolitului, sub pedeapsa pierderei a jumătate din diurnă în folosul Primăriei ieșene». Pe lângă această condiție, pe care Cațichi pareà a pune un mare preț, el nu uită nici instalarea în Iași a Curței de Casație[69].

Tot așà gasim pe deputații Iașului Dimitrie Tacu și Teodor Lateș cari cer pe lângă introducerea în Constituție a principiului Domniei naționale stramoșești, și strămutarea Curței de Casație în Iași[70].

Un Bucureștean C. N. Brăiloiu găsește de cuviința a criticà cu asprime cererile Iașului în un articol publicat în ziarul conservator *Ordinea*, sub titlul «Memoriul Muni-

68. Broșura lui Cigaras este *Echilibrul Unirei*, Iași, 1866. Comp. *Domnia lui Cuza-Vodă*. I, p. 221.

69. *Reformele necesare pentru Principatele Unite* de d. M. Cațichi vechiu maior. Iași, 1866.

70. *Darea de samă la alegătorii Municipiului Iași* din partea foștilor deputați T. Lateș și D. Tacu. Iași, 1866.

www.dacoromanica.ro

cipalității ieșene»[71]. N. C. Aslan îi răspunde în o broșură citata mai sus, în care apără și manifestația dela 3 Aprilie, spunând între altele: «Cum? se sfarma unirea, fiind că înțelepciunea și ecuitatea Românilor ar fi decis a nu lăsà în părăsire Iașul, de unde au purces toate razele măreților idei de astăzi, și a se venì în ajutorul unui oraș mare, a unei vechi capitale, care cere ușurarea pentru suferințele sale provenite în mare parte din simțimântul lui de abnegație? Intr'o populațiune de 100.000 de oameni cu tradițiuni politice, cu interese materiale nimicite din cauză că nobile simțiminte patriotice i-au împins la îndeplinirea unei măreți idei naționale, oare poate fi permis ecuității și recunoștinței de a se folosì de fapte îndeplinite prin puterea brutală, pentru a târguì cu cerințele leale ale unei populațiuni suferinde, mai cu samă când îndeplinirea acelor cereri nu vatămă decât închipuita unitate guvernamentală a d-lui Brăiloiu?»[72].

Brăiloiu făcuse greșala în articolul sau, de a amenințà Iașul spunând, că «municipalitatea lui va cugetà și nu va *cutezà* să deschidă o luptă între Iași și București».

La clubul național din Iași în ședința dela 2 Aprilie 1866, sub președinția lui V. Pogor, Titu Maiorescu propune pentru înflorirea Iașului alte mijloace decât strămutarea Curței de Casație, de care el nu pomenește prin nici un cuvânt. Maiorescu cereà ca «Iașul să devină centrul de științi al României, precum Bucureștii trebue să rămână centrul ei politic. Toate școalele superioare, școala militară, școala de arte, facultățile de Litere și Științi, școala de Medicină, afară de o școală de Drept ce este necesară Capitalei, trebue transferate la Iași. Prin aceasta, tinerii de dincolo de Milcov vor fi siliți să cunoască bine aceasta parte a României și apoi, întorcându-se în Capitală pentru a ocupà funcțiuni, vor lucrà în cunoș-

71. Adecă memoriul dat Principelui când cu venirea lui în Iași. Mai sus, nota 53.

72. Vezi broșura citată mai sus nota 37. Altă broșură tot pe tema lui Brăiloiu este aceea a Bucureșteanului G. Brătianu, urzită însă mult mai ghibaciu pe teze generale, întitulată *Viitorul nostru este în Unire*, București 1866.

www.dacoromanica.ro

tință de cauză la tot ce privește România din stânga Milcovului. Apoi va rezultà un mare folos pentru învățătură care se va puteà mult mai bine dobândì în un oraș liniștit și depărtat de frămîntările politice ale Capitalei» [73].

Din aceste fapte și cugetări bine adeverite rezultă cu siguranță împrejurarea, că în afară de manifestarea mai mult neserioază dela 3 Aprilie, fierbeà în Iași în toate straturile sociale, o adâncă jignire asupra modului cum se înțelesese a se aduce unirea la îndeplinire, cu centralizarea întregei vieți a statului numai în București. De aceea poate cu drept cuvânt bagă de seamă organul ieșan *Constituțiunea*, că «s'a calomniat Iașul cu 3 Aprilie; căci să vorbim drept: Iașul dacă voeà erà în stare sa facă o altfel de demonstrațiune» [74]. Se poate zice, că partidul propriu zis separatist ce se ivise în Iași, înca dinainte de înfăptuirea unirei, își jucase ultima carte în ziua de 3 Aprilie 1866, și că de atunci viața lui cea de altfel de tot scurtă, apusese pentru totdeauna [75].

Din el însă ramăsese totuși un vlăstar înfrățit, acel al *revendicărilor moldovene și mai ales ieșene* care va aveà o mult mai trainică putere de viață, ca unul ce este întemeiat pe fapte netagăduite ce lovesc în simțimântul dreptății altoit pe jignirea intereselor.

Se înțelege ca este o tranziție între apusul partid separatist și acel al revendicărilor ieșene, căci cererile foastei capitale a Moldovei se pot coborì, dela acele ce nu se pot împăcà cu unitatea statului, la acele care ar răspândì macar cevà și cătră periferie din prea multa

73. Vezi darea de samă a cuvântărei lui Maiorescu în *Vocea Națională*, 16 Aprilie 1866. Este după cum credem cea d'întâiu manifestare politică a d-lui T. L. Maiorescu.

74. *Constituțiunea*, 5 Oct. 1866.

75. Tot așà consideră și d. T. L. Maiorescu *Discursuri parlamentare*, I, 1897, p. 13, mișcarea din 3 Aprilie, când spune despre ea, că „epoca deosebirei exploatate între Moldoveni și Munteni *ajunsese acum pe sfârșit*". In numărul ce din 7 Iunie 1866, *Trompeta Carpaților* vorbește încă de existența „unui *mic* partid separatist în Moldova, cu Iordache Beldiman în frunte".

www.dacoromanica.ro

viață adunată numai în centru. Dintre aceste cereri, chiar strămutarea Curței de Casație în Iași nu erà de fel de a periclità această unitate; căci Casația fiind un *singur așezământ* — strămutat aiurea decât în capitală, duceà cu sine acolo unde erà să fie transferat, în *unicitatea* lui chiar, ideea unirei. Dar dacă această strămutare păreà îndoielnică în rezultatele ce erà să le dee, de sigur că părerea lui Maiorescu asupra prefacerei Iașului în centru de cultură al României puteà fi realizată spre binele țărei întregi. Vom vedeà însă cum, dacă școalele din Iași propășiră, aceasta fu mai mult o urmare a desvoltărei învățământului în România, decât acea a unei îngrijiri deosebite pentru foasta capitală a Moldovei. Ba de mai multe ori chiar și ceea ce aveà din trecut, ca Universitatea, Conservatorul, școala frumoaselor arte, școala centrală de fete, fură puse în primejdie de a fi absorbite de București, prin mai departea urmare a plecărei fatale spre centralizare a întregei vieți românești în capitala țarei. De aceea și partidul revendicărilor ieșene nu poate dispărea, și în el tot se oglindește, din când în când, și câte o rază furișată din vechiul partid separatist.

Alegerea Principelui Carol. — Nu ne vom ocupà cu greutățile diplomatice ce au trebuit învinse pentru a aduce la îndeplinire întronarea Dinastiei străine în România, al 4-lea și ultimul punt din dorințele rostite de Divanurile Ad-hoc, ci numai de ținuta partidelor față cu Principele pe care împrejurările istorice îl aduseră în fruntea statului român [76].

---

76. De nicăeri nu se pot mai bine cunoaște aceste greutăți decât din Memoriile Regelui Carol I, apărute în câteva ediții germane sub titlul *Aus dem Leben König Karl's von Rumänien*, von einem Augenzeugen, Stuttgard, vol. I. Memoriile au apărut și în traducere română și franceză. O culegere bogată de acte interne și externe dela 1866 încoace este conținută în volumul d-lui D. A. Sturza, *Charles I Roi de Roumanie*. Bucarest, reeditată acum în o nouă formă în 3 vol. *Regele Carol I al României, Acte și cuvântări*, 1909. Aceste două publicații nu înlocuesc însă prețioasele Memorii.

www.dacoromanica.ro

Am văzut mai sus, că mai mult sau mai puțin sinceră, chemarea unui Principe străin erà o dorință obștește mărturisită, și în contra căreia nu se rădicaseră decât puține glasuri din sinul păturei culte.

De altfel ambele partide «istorice» ce se înjgebasera în viața politică românească, mărturiseau acest crez politic, și coaliția monstruoasă contra lui Cuza Vodă, ori de ce îmboldire ar fi fost împinși acei ce o alcătuiră, tindeà nu numai la răsturnarea Domnitorului român, ci și la înlocuirea lui cu o Dinastie straina. Prin această întâlnire a ambelor partide în o cugetare și o voință comună se reîntregì iarăși partidul național ce fusese atât de desbinat în cele două ramuri ale lui: conservatorii și liberalii dela 1848 înnainte. Dar precum la 1821, la 1857 și la 1859, aceste două brațe ale marelui fluviu își amestecaseră iarași apele într'o singură matcă, astfel și acuma, cu toată umflarea lor tot mai manoasă sub adaosul vremurilor, despărțite iarăși sub Domnia lui Cuza Vodă, ele se întrunisera din nou pentru a înlătură Domnia națională și a realizà în sfârșit dorința întocmirei statului român sub obladuirea unei marí familii europene.

Chemarea Principelui Carol de Hohenzollern la cârma României nu fu opera unuia din cele doua partide politice, ci a ambelor împreună. Precum erà compusă Locotenența domnească și ministerul din reprezentanți ai ambelor taberi, așà și agenții trimiși pe la Curțile europene pentru îndrumarea și rezolvirea acestei mari probleme fura luați nedeosebiți de toți oamenii politici. Dacă Ioan Brătianu fu acela ce se puse în mai mare lumină în aceste grele negocieri, aceasta se datorà destoiniciei și capacității sale deosebite, altoite pe un element ce nu este de loc de desprețuit în relațiile cu oamenii: «exteriorul său simpatic»[77].

77. *Aus dem Leben König Karl's von Rumänien*, I, p. 4: „Bratianu hat den besten Eindruck auf den Prinzen und die fürstliche Familie gemacht, sowohl durch *sein einnehmendes Aüssere*, als durch die staatsmännischen Eigenschaften die er bewiesen hat".

www.dacoromanica.ro

Prin urmare când e vorba de ținuta partidelor țărei față cu alegerea Principelui Carol, s'ar păreà că neavând de constatat decât unanimitatea cugetelor tuturor, nu ar fi loc pentru desvoltări mai cuprinzătoare.

Totuși această alegere întâlnì în Principatele Unite o împrotivire datorită la început unor manifestări individuale, care însă se înmănunchiara în un partid politic. De și totdeauna răstrâns în număr, acest partid nu încetă totuși de a jucâ un rol oare care în viața statului român din acel timp.

Se văzù chiar din subsemnarea plebiscitului, că centrul împrotivirei contra Principelui străin erà Iașul, cu toate că și în București am văzut cum unele voințì ca acea a lui Ioan Heliade Rădulescu care spuneà, că «nu vrea ca două corpuri în care curge sânge românesc să fie-puse sub un cap în care curge sânge străin» [78], trebuiră îndoite prin stăruințì care aproape cotigeau silnicia. In Iași însă se arătă numărul cel mai mare de voturi contra Principelui străin.

In Muntenia erà protivnică acestui principiu gruparea din jurul *Trompetei Carpaților* cu Cesar Boliac în frunte care publică nenumarate articole contra acestei înnoiri politice în viața românească. Ca încheere a combaterei sale, Boliac spune, că «noi am fost contra Principelui străin; am fost contra plebiscitului» [79].

Mai însemnată este pornirea cugetelor moldovene contra Principelui Carol I. Opoziția contra Dinastiei din familia prusiană se înfățoșà în Iași sub două forme: Una die ele răspingeà numai pe Principele nelatin, primind

78. Ședința din 1 Mai 1866, *Mon. Of.*, 6 Mai 1866. Ziarul *Legalitatea* întemeiat de Heliade în București, de și nu este sub direcția lui, conține însă mai în fiecare număr un articol contra Principelui străin, d. e. în 17 Aprilie, 1866: „Noi care nu voim să înstrăinăm domnia Românilor, suntem pentru respingerea oricărui Domn străin". Cu toate acestea, după ce Hohenzollern depuse jurământul pe Constituție, Legalitatea inspectând'o în totul, spune: „să trăiască marele reprezentant al României Carol I" (4 Iulie, 1866).

79. *Trompeta*, 16 Mai, 1866.

www.dacoromanica.ro

pe unul de viță latina; cealaltă erà protivnică ori cărei Domnii străine.

Cea dintâi grupare dadù în cunoștință parerea ei prin o *rezoluțiune* în care spuneà, că «recunoaște necesitatea mănținerei unirei sub un Principe străin de viță latină, două puncte nedespărțite în care trebue să persiste cu energie. Unirea o înțelege însă cu deplina decentralizare, și declară că pentru realizarea acestor dorinți va da mandat imperativ deputaților aleși de ea». Această rezoluțiune erà iscălită, pe lângă alții rămași necunoscuți, și de Dim. Tacu, V. Pogor și T. Maiorescu[80]. In ședința din 30 Martie 1866 a clubului național din Iași sub președința lui V. Pogor, T. Maiorescu demonstrà necesitatea absolută a unui Principe strain, aratând între altele, că față cu concurența ce ar fi sa se ivească între candidații băștinași, alegerea unui Principe din țara nu ar puteà fi decât opera corupției»[81], iar o corespondența din Iași catre ziarul *Mercuriu* din Galați spune, că «astăzi (30 Martie) s'a unit întreaga partidă națională din Iași (vr'o 400 de oameni) și a proclamat în entusiasmul tuturor, că dorința Românilor este unirea cu Principe străin de viță latină[82]. Și învățatul Besarabian șezator în Iași, Bogdan Petriceicu Hajdău, fusese la început pentru această părere. Văzând însa trista scenă de reacțiune petrecuta la Iași, își retrage votul dat contra Principelui Carol la plebiscit și, în interesul salvărei unirei, se declară pentru alegerea acestuia»[83].

Dacă, după cum se vede, întreg partidul național

80. Rezoluțiunea a fost cetită de Gh. Mărzescu în șed. din 1 Mai, *Mon. Of.*, 7 Mai, 1866. Iscăliturile celor 3 sunt adeverite și de arătările *Trompetei Carpaților* care spune, că „pentru a combate mișcarea de desunire dela 3 Aprilie tinerii înțelepți și patrioți, Pogor, Maiorescu și alții, au alcătuit îndată programa mănținerei Unirei cu un Principe străin de viță latină“ (19 August, 1866).

81. *Voacea națională*, 5 Aprilie, 1866, reproduce argumentele lui Maiorescu într'un articol: „Principele străin oricum ar fi“.

82. Suplement la *Mecuriu*, Galați, 17 Aprilie, 1866.

83. *Românul*, 6 Aprilie, 1866, *Concordia* din Budapesta combate și ea Principele german, spunând, că „nici un Român nu i-ar putea măcar rosti numele. Apoi că Prințul străin ar trebuì să garanteze dobândirea neatârnărei; la din contră ar fi de preferat un Prinț indigen“ (6 Mai, 1866).

www.dacoromanica.ro

eră la început pentru Principele străin de viță latină, se vede că el, ca și Hâjdău, se întoarse curând dela acest gând și se rostì în favoarea Principelui german reprezentat prin Carol I de Hohenzollern.

Nu tot așà însă urmă cealaltă grupare de împrotivitori contra Principelui străin. Aici întâlnim o înlănțuire a cugetelor pe temeiul unui întreg sistem de gândire datorit unei însemnate personalități, Simion Barnuț, refugiatul transilvănean, apostolul Românilor ardeleni din 1848, și care eră pe atuncea profesor la Universitatea din Iași.

Inainte însă de a expune rețeaua de idei pe care se înjghebase noul partid al *Fracțiunei libere și independente* să vedem de unde-i vine acest nume: Neculai Ionescu în ședința din 12 Ianuarie 1867 când se desbateà împrumutul Offenheim, spuse cuvintele, că «el de și reprezentantul unei *fracțiuni libere și independente* de orice spirìt de partid, și prin urmare indiferent de chestia ministerială, nu poate votà împrumutul Offenheim» [84]. Toți vorbitorii ce luară cuvântul după el, îl zeflemisiră asupra termenului de *Fracțiune*, încât cuvântul înaripat purtându-se mult timp prin gură, rămase alipit de gruparea pe care o reprezintà Neculai Ionescu.

Simion Barnuț părintele *Fracțiunei* împărtășeà un complex de idei originale asupra menirei și nevoilor poporului român. Marele Transilvănean se bucurà în Moldova de o strălucità reputație, provenità din aureola cu care'l încununà bogata și spornica lui împărtășire la revoluția Românilor din Ardeal din anul 1848, unità cu vaza unui mare învățat. El căutase un adăpost în Moldova contra prigonirilor cărora rolul sau îl expusese, și adusese aici, împreună cu cultura lui vastă și însemnată pentru acel timp, un mănunchiu de idei subte din acele ce umblau pe atunci în mintea Ardelenilor cărturari, și cari

84. *Mon. Of.*, 15 Ianuarie (p. 771, vol. 3).

www.dacoromanica.ro

erau hrăniți cu toate exagerările ideei obârșiei romane a poporului român. Invățământul său de 8 ani, 1855—63, la cursul superior dela școalele din Iași (dela 1860 în Universitate) avuse de urmare «a fundà o adevărată școala de principii în politica română[85] . Bărnuț privește pe poporul român nu numai ca pe un coborâtor, dar și ca pe un continuator al poporului roman. De aici urmează ca consecvența, că pământul ar trebuì împărțit din nou conform legilor agrare ale Grachilor; că guvernul constituțional nu este potrivit pentru Români, și că țara ar trebuì organizata în republica, cu funcționari aleși; că Românii au dreptul de a dà afară pe străinii cari le-ar împedicà interesele agricole, industriale și comerciale. Mai adaogă Bărnuț, ca «națiunea română poate reduce numarul străinilor cât să nu fie condamnați Românii a țineà toate Sâmbetele și sarbătorile jidovești și a-și cumpărà îmbrăcămintea, pană și pâinea de toate zilele, dela Jidovi, Nemți și dela alte adunături . Barnuț este nu numai antisemit, ci în deobște protivnic străinilor. Așà el este contra colonizărei țărei cu Evrei, Slavoni sau Germani. Evreii am văzut pentru ce; Slavonii pentru că parte au nimicit pe Români; parte i-au rărit foarte tare; Germanii fiindcă vrau să germanizeze pe toate popoarele: Mai cere sa se reduca numărul strainilor pe pamântul românesc, așà ca să nu fie primejdioși nației. Pe lângă propovăduirea antisemitismului, Barnuț mai este și contra Principelui străin, care va reprezintà totdeauna interesul țărei de care s'ar țineà. Cât de departe mergeà Bărnut în combaterea Domnitorului strain, se vede din aceea, că el primeà părerea, că «votul unui singur Român contra Principelui străin ar fi de ajuns pentru a anulà valabilitatea juridică a unei alegeri [86].

85. T. L. Maiorescu. „Dreptul public al Românilor și școala lui Barnuțiu" în *Convorbiri literare*, I, 1867, p. 273 și urm. Cursul lui Barnuț a fost publicat după moartea lui, de elevii săi, în Iași, 1867.

86. *Dereptul public al Românilor* de Simion Barnuțiu, 1867, p. 92—94, 321.

www.dacoromanica.ro

Aceste pareri susținute cu cu o voace blânda, în o limbă limpede și frumoasă, cu tot latinismul ei covârșitor, și de un om cu autoritatea de care se bucurà Bărnuț, avură de efect a răspândì ideile lui în mințile tinerimei, și de a creeà în Iași o școala întreagă în jurul magistrului. Dar aceasta școală mai urmà învățătorului și în privirea prelucrarei limbei române, pe care Barnuț dupa exemplul dascalilor săi ardeleni, o latinizà pe cât puteà, spre a o apropià de forma limbei latine. Tot așà și ortografia limbei române căutà sa fie cât se poate mai etimologica, încât școala lui Bărnuț, din care pe tarâmul politic s'a format *Fracțiunea*, se arată ca un complex de idei politice pe un fond cultural.

Fracțiunea va fi reprezentanta mai ales a antisemitismului și va combate Principele strain, Dacă în această din urma direcție nu va puteà repurtà mare izbândă, prin pornirea ei contra Evreilor, ea aduse încurcături în situația internațională a României care adese ori atinse proporții îngrijitoare, dupa cum se va vedeà din expunerea de mai la vale. E drept că în această privire ideile *Fracțiunei* corespundeau cu simțiminte masselor.

Fracțiunea care rămâne statornică în împrotivirea ei contra Principelui străin, ajunge a trimite în adunare câțiva reprezentanți cari dădura nota discordantă în recunoașterea plebiscitului de adunare. Din 115 deputați față la acea votare, 109 fură pentru omologarea plebiscitului, iar 6 contra ei. Intre cei subsemnați *pentru*, găsim și pe V. Pogor care subscrisese rezoluțiunea» din Iași pentru Principele latin, dar care în urmă, ca și Hăjdău, se întorsese. Rămaseră statornici în opoziția lor contra Principelui străin: Dumitru Tacu care trecuse la fracționiști, T, Lațeșu, I. Negură, N. Iamandi, Ioan Leca și Neculai Ionescu.

Adunarea cea nouă care erà să devina constituantă, își deschide ședințele în ziua de 28 Aprilie 1866. De și

www.dacoromanica.ro

nu fusese aleasa cu această anumită țintă, rolul ei erà de a da o nouă organizare României unite, sub oblăduirea unei Dinastii străine. Ea trebueà deci să întocmească o nouă constituție. Dar în timpul de 12 zile cât mai stătù la cârma statului Locotenența domnească, dela 28 Aprilie până la 10 Mai, când Principele Carol depune jurământul înnaintea adunărei, aceasta nu intră în desbaterea actului de temelie, ci se ocupă numai cu verificarea alegerilor și cu votarea regulamentului ei. Constituția se votă deci chiar la începutul domniei lui Carol I. Cu acest act care alcătuește o dată însemnata și mersul vieței partidelor politice, ne vom îndeletnicì în capitolul următor:

Locotenența domnească retragându-se în ziua de 10 Mai, Principele Carol ieà în mână frânele guvernului. Ministerul se rétrage și el, spre a lăsà noului Domnitor libertatea de a'și alcătuì dupa voie cabinetul, pe care îl ieà tot din ambele partide cum fusese și pâna atunci. Conservatorul L. Catargiu este însărcinat cu președința consiliului. Alăturea cu el mai figurau, din partidul lui, Petre Mavrogheni, și spre a le țineà cumpăna, ei fura întovărășiți de cei doi liberali mai de seamă și mai înaintați, I. C. Brătianu și C. A. Rosetti; iar ca elemente mai neutre fură luați în minister: I. Cantacuzino, generalul I. Ghica și Dimitrie Sturdza [87].

Ministerul cel nou, în declarația lui din 13 Mai, spune, că schimbarea guvernului Ioan Ghica în acel al lui Lascar Catargiu s'a facut fără să fi urmat vreo diferență de opinii între cele 10 persoane care compuseseră gucernul din 11 Februarie și după o împreună consfătuire și o înțelegere urmată între acele persoane, cu toate ca

87. Decret din 10 Mai, *Mon. Of.*, 12 Mai 1866. Comp. *Aus dem Leben König Karl's I*, p. 55, unde miniștrii sunt ast-fel caracterizați: „Lascar Catargi, Moldauér, conservativ; I. Brătianu, Walache, liberal; P. Mavrogheni, Mold. cons.; C. A. Rossetti, Walache, aüsserste Linke; I. Cantacuzino, Walache, centrum., general Ghica, Mold., Rechte, Dim. Sturdza, Mold. centrum.

www.dacoromanica.ro

aceasta înțelegere nu merse fără «oare cari greutăți» cum spune Regele în memoriile lui[88].

Principele găsise de cuviință a păstrà la ocârmuirea țărei coaliția care'l chemase la Domnie, și de aceeași părere erau și oamenii politici ai timpului. Tatăl Principelui îi spune, în o scrisoare, despre Principele Dim. Ghica, șeful conservatorilor, ca din o convorbire avută cu el, a văzut, că «de și Bratianu și Rosetti îi sunt ca un ghimpe în ochi, totuși el mărturisește, că pentru stadiul începătornic, un minister de compromis este neapărat». De aceeași părere erau și miniștrii luați din coaliție[89]. Acest minister conduse trebile în timpul însemnatei legislaturi a Constituantei care înzestră România cu constituția sub care traim și astăzi.

88. Programul noului minister în *Trompeta Carpaților*, 31 Mai 1866. *Aus dem Leben*, I, p. 55: „nach einigen Schwierigkeiten".

89. *Aus dem Leben*, I, p. 79. Comp. p. 68: „Das Ministerium Catargi scheint indessen darin einig zu sein, dass es selbst mit Aufopferung persönlichen und principiellen Auschaunngen, vor Allem gilt zusammen zu halten, weil sonst der ganze Bau gefährdet wäre". Mai vezi și asupra șefiei Pr. D. Ghica, mai sus, nota 1.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XIX

CONSTITUȚIA DIN 1866

Chestia evreească. — Incă înnainte de a venì în desbatere întocmirea cea noua a statului român, se răspândì zvonul, că prin proiectul ce se redactase de guvernul Locotenenței, se încuviințau drepturi politice și Evreilor. Această știre care se cunoscù în urma ar fi adevărată în principiu, umplù de îngrijire țara întreagă și mai ales Moldova, în care Evreii erau mai numeroși. Incă din 11 Mai, înnainte de a se fi dat tot proiectul la lumină[1], cetățenii români de dincoace de Milcov trimit către adunare o petiție foarte lungă și motivată, prin care ei protestează contra încetațenirei Evreilor. In ea se spuneà, că «în proiectul lucrat de Consiliul de stat, unii Români conduși de un umanitarismu greșit încuviințează drepturile politice Jidanilor . Motivele pentru cari petiția protestează contra acestei dispoziții sunt: că ‹Jidanii fiind cu totul deosebiți prin limbă, origine, moravuri, tradiții, morală și religie, constituesc o amenințare permanenta pentru nația româna, caci ei nu se fuzionează cu rasa indigenă; ca ei ar fi răpit prin uzură proprietațile fonciare din orașe ; că tot comerciul cel mare cu bogatele-i izvoare de câștig, de asemenea și cel mic care asigură viața poporului mai mărunt, a încăput pe mâinile Jidanilor; că tot ei au desorganizat breslele și au

1. Proiectul de Constituție a fost publicat pentru întâiaș dată în *Românul* din 5 Mai 1866. Prin art. 6 se prevedeà, că „religia nu poate fi un obstacol la împământenire".

www.dacoromanica.ro

sfărâmat industria și meseriile românești, așà că au desființat starea mijlocie a poporului român; că toate obiectele de hrană sunt acaparate de Jidanii cari le falșifică și le strică, în dauna sănătății poporului; că Jidanii se întind acuma și la singura specula ce mai rămăsese în mâinile băștinașilor, arenda moșiilor, întrebuințând această ramură da activitate spre a exploată și mai aprig pe țărani, prin unirea arendașilor cu crâșmarii; că și proprietatea moșiilor este atacată prin uzura cea neomenoasă care ar preface pe Jidani, de îndată ce li s'ar dà drepturile politice, în proprietari de moșii; că atunci Românii Moldoveni ar rămâneà o oardă de vagabonzi și de iloți, fără drepturi în propria lor patrie, căci Jidanii substituindu-se lor în bunurile strămoșești, ar dobândì prin însuși acest fapt, drepturi naționale în locul Românilor, fiindcă orice naționalitate este bazată pe posedarea pământului și, pierzând proprietatea, naționalitatea se stinge; că pe lângă aceasta Jidanii sunt un element totdeauna favorabil străinilor, și ca morala lor judaică este opusă celei creștine». Dupa aceea petiția trece la niște argumente «istorice», încheind prin aceea, ca «departe a admite un moment măcar putința acordărei de drepturi politice Jidanilor sau facultății de a puteà cumparà moșii în România, noi venim să vă cerem legi de excepție pentru apararea noastră contra acestui flagel neîmpăcat». După aceea petiția înșiră mai multe legi de răstrângere de aplicat la Evrei[2].

In urma acestei petiții premergătoare, se organizeaza comitete în toate județele moldovene, spre a întinde în toate părțile petiționarea în contra Evreilor.

Știrea scopului guvernului de a împământeni pe Evrei pătrunzând în mințile mai aprinse de simțiri naționale precum erau profeeorii și elevii crescuți în ideile Fracțiunei, provoacă oare cari turburări antisemite în mai multe orașe din Moldova Așà în Iași elevii atacă pe Evrei

2. Petiția publicată de *Trompeta Carpaților*, în 24 Iunie, 1866.

www.dacoromanica.ro

în grădina publică; în Bârlad și în Roman li se sparg geamurile la case și dugheni; în Botoșani se pregăteà chiar o lovitură mai gravă. Manolache Costache Epureanu arată în adunare, ca acolo Comitetul organizase niște bande din soldați liberați și din oamenii de strânsură cari să cadă asupra Evreilor [3]. Aceștia speriați, trimit pe bancherii și negustorii lor fruntași la Prefecți, spre a le cere apărarea, și în acelaș scop se îndreaptă și către Consulul austriac din Iași. Prefectul de Iași care nu împărtășeà de loc ideile antisemite ale Fracțiunei, se hotărăște să intervină cu energie în contra comitetului din Iași care conținеà persoane ce erau în adevăr protivnice Evreilor, dar despre care se puteà cu greu admite ca să fi patronat mișcările antisemite de stradă. Intre aceste persoane citäm pe doctorul Anastase Fătu care mai târziu ajunge președinte de Cameră, Petru Suciu profesor universitar, Economul Ursu, Dimitrie Anghel mare comerciant, A. I. Gheorghiu, N. Culianu, P. Poni profesori, A. D. Holban inginer și V. Gheorghian ziarist. Prefectul publică o proclamsție în care spune, că «*niște indivizi ce nu se sfiesc de nimica și cari sunt oarbe instrumente ale inamicului* au cugetat a se formà în comitet spre a face propagandă contra Izraeliților» și sfârșește cu asigurarea, că «Izraeliții se pot răzimà pe guvern care este decis a mănținеà liniștea *cu orice preț, lovind și pedepsind cu asprime pe cine ar urmà această propagandă barbară*» [4]. Tot pe atunci ministrul instrucțiunei publice C. A. Rosetti trimite o circulara către directorii școalelor din Iași, în care le spune, că «plângerile ce s'au făcut contra Izraeliților nu înseamnă, că religia să poata aveà vre un loc în ori ce respingere li s'ar face dela drepturile politice în România» [5]. Cu toate că această circulară conținеà o părere

3. Man. Costache în ședința adunărei din 22 Mai, *Mon. Of.*, 25 Mai 1866. Scrisoarea Botoșenenilor N. Cananău, Caruz St. George și alții prin care protestează contra acestei învinuiri, în *Trompeta Carpaților*, 21 Iunie.
4. Proclamația în *Mon. Of.*, din 31 Mai, 1866.
5. Reprodusă de *Românul*, 1 Iunie, 1856.

www.dacoromanica.ro

îndreptățită, de oare ce Jidanii nu erau dușmăniți din puntul de vedere religios ci din acel economic, totuși ea fu interpretată de antisemiți tot ca o cugetare apărătoare a Evreilor. Prefectul din Iași însă nu se mulțămește numai cu provocătoarea lui proclamație. El mai cere și autorizarea de a aresta pe membrii comitetului, ceea ce ministru de interne încuviințează, și se pun la operală dr. Fătu și Petru Suciu; dar ei sunt liberați în curând în urma intervenirei rectorului Universității.

Ziarul «Românul», pentru a fi consecuent cu principiile liberale, protestează contra acestei arestări arbitrare, de și face rezerve asupra acțiunei celor bănuiți» [6]. Studenții din Iași ce de pe atunci erau porniți contra Evreilor, combat tânguirile și pârile lor, arătând ce ei le iscodisera înnadins, pentru a împedică subsemnarea petițiilor. Scrisoarea ce o trimit *Trompetei Carpaților* caută să îndepărteze de pe ei banuiala de mișcări violente contra Evreilor» [7].

Neculai Ionescu, unul din membrii Fracțiunei și din cei mai vajnici antisemiți, face două interpelari în adunare: una în ședința din 20 Mai, iar a doua în cea din 29 Mai: cea d'intâi în cauza împiedicarei subsemnarei petițiilor; cealalta în chestia arestarei membrilor comitetului ieșan [8].

După multă întârziere pricinuita întâi de votarea Regulamentului, apoi de interpelări și de votarea câtorva legi, se începe, după staruința personală a Principelui [9], în ședința din 16 Iunie, desbaterea Constituției după

6. *Românul*, 30 și 31 Mai, 1866: „Nu înțelegem, spune ziarul oficios al guvernului, unde am ajunge, dacă nn organ al guvernului ne-ar puteà aresta în ori ce moment, fără a se expune la altcevà decât de a ne eliberà a doua zi".

7. *Trompeta Carpaților*, 14 Iunie, 1866.

8. *Mon. Of.*, 21 și 31 Mai 1866. Depeșa lui Fătu, Poni și Holban care motivează interpelarea, vezi în *Tromp. Carp.*, 5 Iunie, 1866.

9. *Aus dem Leben*, I, p. 74: (15 Iunie). „Der Fürst lädt eine grosse Anzahl Deputirten zu sich in den garten von Cotroceni, und beschwört sie, angesichts der ernsten internationalen Lage, die Beratung über die Konstitution schueller zu beendigen".

www.dacoromanica.ro

aproape două luni dela convocarea adunării. Intâia desbatere ce vine la rând este chestia evreească, de oare ce proiectul guvernului prevedeà în art. 6, că «religiunea nu poate face un obstacol la împământenire». Comitetul delegaților pentru a mai indulcì chestia care stârnise, cum spune Regele în Memoriile lui, «un strigăt de spaimă în toată Moldova» [10], adaogise articolului 6 un alineat, in care mănținându-se principiul conținut în el, se lăsà regularea modului cum «această populațiune eterogenă ar puteà dobândì drepturi civile și politice, fără a aduce vre o leziune desvoltărei noastre naționale,—adunărei legiuitoare viitoare» [11]. Cu toată redactarea cu tendința antisemită a amendamentului, poporul din București nu înțelegeà să facă nici o îngăduire Evreilor, cu atât mai mult că o vizită neașteptată în București înflăcărase mai mult încă spiritele contra Evreilor.

Cu vreo două săptămâni înnainte de a se începe desbaterile Constituției, anume în 3 Iunie, sosise în București fostul membru al guvernului provizor din Paris, din anul 1848, Evreul Adolphe Crémieux, cu scopul de a stăruì pentru drepturile politice ale coreligionarilor săi. Pentru a câștigà mai sigur adunarea și guvernul la această încuviințare, el propuneà procurarea unui împrumut de 25 de milioane de franci [12], care în marea nevoie de bani a statului, erà o nadă îndestul de ademenitoare. Tocmai pe atunci, ministrul de finanțe I. Brătianu propusese admiterea de hârtie-monedă, pentru a inlătură îngrozitoarea criză financiară în care se zbăteà statul; dar proiectul lui fusese răspins de adunare, încât guvernul se află în cea mai grea situație cu putință. Crémieux luă parte la o consfătuire intimă a unui

10. *Aus dem Leben*, I, p. 75: „Ein Schrei des Entsetzens geht durch die Moldau".

11. Raportul comitetului delegațiilor cetit de Aristid Pascal raportorul, *Mon. Of.*, 17 Iunie, 1856.

12. *Aus dem Leben*. I, p. 71: „Durch Crémieux lassen die Juden der Regierung ein Darlehen von 25.000.000 Franken zu billigen Zinsen, als Gegenleistung anbieten".

www.dacoromanica.ro

grup însemnat de deputați, chiar în localul camerei, unde le ținù un lung discurs, în care apără cu mare stăruință chestia Evreilor din România. O broșură favorabila acestor din urmă spune asupra acestei împrejurări: «Bătrânul Crémieux alergase acolo la București, pentru ca, prin cuvântarile lui cele calduroase și convingătoare, să iee partea coreligionarilor săi. El izbuti a întruni într'o ședință nepublică pe miniștri și pe deputați». Crémieux insuș arata aceasta în ziarul parizian *Le Siècle* spunând, că președintele Camerei, om al secolului, a convocat într'o zi mai mult de 50 de deputați, în unul din biurourile Camerei, care deputați au binevoit a ma ascultà [13]. Această intervenire a lui Crémieux contribuì la mănținerea din partea guvernului a principiului nedeosebirei de religie în chestia dreptului de împamântenire, cu toate protestarile, petițiile și interpelările protivnice lui.

Membrii Locotenenței domnești și miniștrii fară deosebire de coloare politica și chiar mulți deputați erau de părere a se încuviință articolul cu Evreii, în forma pe care i se daduse prin amendamentul comitetului delegaților, când poporul din București încunjurând adunarea și amenințând-o prin strigate și urlete înfricoșate a respinge pe Evrei, Bratianu sub imperiul presiunei poporului înfuriat, declara că retrage acest articol banuit. Se repetă deci acuma iarași scena petrecută în București la alegerea lui Cuza Voda ce se înfaptuise tot sub apăsarea poporului, împins de marele interes de a aveà capitala în București. S'ar puteà chiar găsì mai mult altruismu în mișcarea de acum, de oarece primejdia evreească erà socotită ca atare mai ales în Moldova [14].

---

13. *China auf der Balkanhalbinsl oder die rumänische Judenfrage* von Iericho Polonius, 1901, p. 13. Comp. Verax. *La Roumanie et les Juifs*, Bucarest, 1903, p. 125. Scrisoarea lui Crémieux din *Le Siècle* a fost reprodusă de *Trompeta Carpaților*, 19 Aug. 1866.

14. Desbaterile în ședința din 18 Iunie, *Mon. Of.*, 19 Iunie, 1866. Proclamația guvernului din *Mon. Of.* din aceeași dată spune: „Deputații n'au mai voit a deliberà, căci li s'ar fi sfășiat inima de durere de s'ar fi putut măcar

www.dacoromanica.ro

Poporul din București nu se mulțumește însă numai cu izbânda dobândită; în furia lui neoprită el se duce și dărâmă sinagoga evreească.

Să cercetăm acuma ținuta partidelor față cu aceasta chestie care se părea atât de gravă poporului român.

Nici liberalii, nici conservatorii în deobște nu erau în contra întinderei drepturilor politice și la Evrei. Că lucrul era ast-fel pe partea liberalilor, aceasta nu era atât de afară din cale, de oarece ei încă din 1848 atât în *Proclamația dela Islaz* a lui Ioan Heliade Rădulescu, cât și în *Dorințele partidului național din Moldova* redactate de Mihail Kogălniceanu erau înscrise, între principiile reformatoare, și emanciparea Izraeliților[15]. Dintre organele liberale, cel mai de seamă *Românul* da pe față părtinirea lui pentru Evrei, când punea în o lumină atât de favorabilă figura lui Crémieux, pentru a creea în jurul lui o atmosferă de simpatie. In panegiricul alcătuit pentru dânsul, *Românul* spune: «Ne facem o datorie a aminti cetitorilor capitalei sosirea d-lui Crémieux, acel însemnat bărbat către care avem o datorie de îndeplinit ca Români, ca Bucureșteni, adecă întâii autori ai revoluției din 1848, a căreia scut s'a facut el Crémieux și colegii săi dela guvernul Franției, de oare ce Rusia se ofereà a recunoaște Republica franceză din 1848 cu condiția, ca Franția păstrând întreaga acțiune asupra Occidentului, să lase Rusiei acțiunea liberă în Orient și mai ales în Principatele române; dar că Crémieux și ceilalți membri ai guvernului ar fi refuzat această condiție, spunând că toate naționalitățile, fie mari fie mici, sunt sfinte și că Franția nu poate primi sacri-

bănui de străini, că ei au deliberat și au hotărât sub această presiune; că guvernul încă de acum trei zile, spre a curmà orice tălmăciri, retrăsese articolul pe care il înscrisese în Constituțiune". Tot așà spune și ministrul Finanțelor I. Brătianu, când se aud în Cameră strigătele amenințătoare, că „încă alaltă ieri a declarat că retrage articolul și că acuma repetă această declarație". (*Mon. Of., Ibidem*).

15. Mai sus, p. 248 și 252. Compară I. Tanoviceanu, *La Question juive en Roumanie*, Paris, 1882, p. 21.

www.dacoromanica.ro

ficiul nici unei naționalități»[16]. Cercetând istoriile revoluției din 1848, nu am aflat nicăiri aceste alcătuiri, în cât se vede că ele au fost iscodite de *Românul* înadins pentru a recomandà poporului bucureștean pe Evreul său proteguit, atribuindu-i lui și guvernului francez din 1848, cuvintele schimbate între Napoleon I și Impăratul Alexandru I după înțelegerea dela Erfurt.

Dintre Liberali C. A. Rosetti erà unul din cei mai hotărâți apărători ai libertății conștiinței, principiu ce căutà să acopere adevărata natură a chestiei evreești ce nu erà o chestie religioasă, ci una economică care îmbracă nu e vorbă mantia religiei, pentru a pune pe poporul român în lumina netoleranței. Ca ministru al Cultelor, Rosetti dispune să se desființeze școalele cele neigenice ale Evreilor; dar pentru a nu se atinge principiul toleranței, el merge până a învoì ca în școalele române pe cari copiii de Evrei erau să le frecuenteze, cursul religiei lor să le fie predat de dascali evrei[17].

Românul pune chestia evreească numai pe tărâmul religios, și combate înlăturarea încetățenirei lor ca o prigonire meschină contra unei confesiuni. Să se pună, spune ziarul, restricțiuni cât de grele la dreptul de împământenire; dar să nu venim a lovì în principiul toleranței. Acelaș ziar mai protestează contra dărâmărei sinagogei, arătând cum asemene scandaluri și desordini pot să stinghirească recunoașterea lui Carol din partea puterilor și deci să zădărnicească revoluția din 11 Fevruarie[18]. De aceea când e vorba de a se lovi în apărătorii Evreilor, cel d'intâiu țintit este Rosetti cu organul său *Românul*[19].

Cât despre I. Brătianu el, de și în fundul cugetărei lui erà pentru nedeosebirea religioasă în întinderea drep-

16. *Românul* din 15 Iunie, 1866.
17. *Mon. Of.*, 14 Mai, 1866.
18. *Românul*, 15 19—22 și 25 Iulie, 1866.
19. *Trompeta Carpaților* passim (d. e. 5 Iun. 1866). Mai vezi și I. Negură *Darea de seamă* citată mai sus p. 475, nota 12.

www.dacoromanica.ro

turilor politice, cum o dovedise cuvântul lui rostit atunci când este nevoit să retragă articolul 6 privitor la Evrei, ca om politic el ține seamă și de părerile mulțimei. El se rostește deci destul de aspru contra Evreilor, în o cuvântare a lui la desbaterea articolului din Constituție privitor la condițiile cu care se poate dobândi împământenirea, când atunci chestia evreească este readusă în adunare, punând-o pe adevăratul ei tărâm și arătând, că nu are face cu religia, ci că este o chestie socială. El mustră pe acei «ce ar comite crima, de a pune această chestie pe tărâmul religiei (lovind așà în tovarășul său politic, Rosetti) și de a aduce agitații ale căror rezultat ar fi de a înstrăină simpatiile și solicitudinea nației române; ba chiar a întregei Europe». Brătianu nu se sfiește a arătà cum «Evreii au devenit o *plagă* socială pentru Români, și când națiunea este amenințată, atunci se deșteaptă și devine nu intolerantă ci prevăzătoare. Numai măsuri administrative nu ne pot scăpà de această *lepră* oprind pe proletarii străini a inundà țara; că acești Evrei au umplut Moldova venind din Galiția și din Rusia, făcând concurență comerțului național pe care l'au dărămat; că mai înnainte Evreii nu erau așà de urâți, ci numai de când, inundând totul, au devenit *o plagă pentru țara noastră*». Aceste cuvinte, ce e drept, cam greu se protiveau cu sprijinirea putinței împământenirei Evreilor, pe care Brătianu o propusese și o apărase. Dar nu este cinevà în zadar om politic. Trebue să știe să se mlădieze după împrejurări[20].

Cât despre conservatori, părtinirea lor pentru Evrei este tot atât de vădită, cum se va vedeà mai la vale, și mai ales în volumul următor, când cu prilejul înnecărei în Dunăre, de către barcagii, a unor Evrei expulzați din Iași în Turcia.

Ambele partide ale țărei erau deci pentru admite rea în principiu a naturalizărei Evreilor, o deslegare pe

20. Șed. din 21 Iunie, *Mon. Of.*, 23 Iunie, 1866), (p. 616, col. 4 și 5).

www.dacoromanica.ro

care mai târziu Românii au fost nevoiți să o primească prin o impunere din afară. Massa poporului erà însă protivnică oricărei concesii către Evrei. Ba am văzut chiar, că petiția Moldovenilor cereà încă legi de restrângere în protiva lor. Deși clasa conducătoare erà în majoritatea ei protivnică Evreilor, împărtășind simțimântul instinctiv al maselor, și numai de rușinea principiilor umanitare și de civilizație ar fi consimțit poate a primì art. 6 așà cum fusese formulat de autorii proiectului de Constituție, se poate susținea cu siguranța că majoritatea Camerei fu mulțumita de presiunea poporană care o împedicase de a o face.

Acei care reprezentau pe față în adunare ideile mulțimei în chestia evreeasca, erau cei câțiva deputați moldoveni din partidul *Fracțiunei* și din Muntenia acei grupați în jurul *Trompetei Carpaților*.

Antisemiții însă afară decât în mica Fracțiune, nu alcatueau un partid deosebit, ci erau răspândiți în toate grupările politice, și tot așà și în restul clasei culte, care în majoritatea ei erà protivnică Evreilor.

De aceea bună oară găsim pe doi deputați liberali Vasile Maniu și Ioan Străjescu, ca'și dau dimisia din comitetul partidului lor, pentru ca li se respinsese un amendament, prin care ceruseră restrângerea comerțului evreesc în sensul petiției Moldovenilor[21].

O altă dovadă a aceleiași împrejurări avem în ținuta studențimei, din care aproape totalitatea studenților din Iași sunt în contra Evreilor. Apoi un grup de 50 de studenți din București salută pe acei din Iași «pentru că cei d'intâi au rădicat salutarul lor cuvânt spre a combate criminalele uneltiri ale cosmopoliților noștri»[22].

Din numărul de mai bine de 100 de studenți români din Paris, numai 35 aparținând deosebitelor straturi sociale, sprijineau părerile guvernului în chestia îm-

21. Motivul demisiei în *Trompeta Carpaților*, 16 Oct. 1866.

22. *Românul* publică această scrisoare, însă cu litere foarte mici, drept curiozitate, în numărul său din 16 Iunie, 1866.

www.dacoromanica.ro

pământenirei Evreilor, și «reprobau cum o spune în o scrisoare publicată în *l'Opinion nationale*, în chipul cel mai energic, orice idei de netoleranță religioasă [23].

Chestia evreească revine a doua oară în desbaterea adunărei, când se reieà întrebarea, că numai străinii de rit creștin pot dobândi împământenirea, dispoziție cu care se înlocueà articolul 6 din proiectul de Constituție, ce fusese retras. Conservatorii Ghica Comăniștеanu, I. Strat și Manolache Costache sprijin iarăși părerea, că nu trebue facuta deosebire de religie în chestia dreptului de naturalizare; dar camera răspinge amendamentul care readuceà iarăși în desbatere articolul retras. Răspingându-se Evreii de la dreptul de a fi împământeniți, se răspinge și amendamentul lui T. Lateș care voeà să facă din proprietatea de moșii un drept politic, parere ce va fi reluată, atunci când România va fi îndatorită de a încuviința în principiu împământenirea Evreilor, întinzând atunci această oprire în deobștie la toți străinii [24].

Chestia Senatului. Sub acest titlu se vor îmbinà două întrebări deosebite care stau totuși în legătură, și care se învârt în jurul așezământului corpului ponderator» cum obicinueà pe atunci a se înfruseță numele Senatului.

Intrebarea întâi a fost atinsă de noi odată, anume atunci când, vorbind de așezămintele pe care guvernul din 11 Fevruarie le pastrase din Statutul lui Cuza Vodă, arătasem contrazicerea în care se puseseră membrii acestui guvern lăsând la o parte ca neexistent așezământul

23. Scrisoarea din *L'Opiniou nationale*, reprodusă de *Trompeta Carpaților*, 23 August, 1866, subsemnată de următorii studenți din Paris: I. Câmpineanu, C. F. Filitti, C. Nacu, N. Prisăceanu, C. Economu, D. Sergiu, I. Lerescu, N. Calenderolu, Al. Lupașcu, A. Stoicescu, G. Marian, G. Dimitriu, G. Antochi, Ferekide, C. Lahovary, A. Zeuceanu, N. M. Dimitriu, Caloteseu, V. Zisu, M. Borănescu, G. Iatropol, Ioan Lahovary, Iacob Lahovary, Niculescu, Cosjin, D. Drăgănescu, și V. I. Vlădescu.

24. Ședințe din 21 și 22 Iunie, *Mon. of.* din 22, 23 și 24 Iunie 1888.

www.dacoromanica.ro

senatului, cu toate că păstraseră toate aşezămintele şi imitaseră procedările loviturei de stat.

Dacă revenim acuma asupra acestei chestii, o facem fiind că desbaterile asupra ei se deschid în adunarea constituantă, şi este foarte interesant de văzut cum priveau oamenii timpului această însemnată întrebare de drept public.

Ideea dreptului este una din aceste ce chinuesc mai mult sufletul omenesc. Ea se întâlneşte la toate prilegiurile, în toate afacerile, şi nu lasă pe om în pace până ce nu a dobândit pe partea ei, dacă nu chiar fiinţa ei aeve, cel puţin înşălătorul ei miraj. Ideea dreptului este aceea care încheagă societăţile şi preşede la desvoltarea lor către idealul organizărei bazat pe a sa îndeplinire. Ea este aceea care a mişcat totdeauna popoarele contra popoarelor, udând întâlnirile lor duşmăneşti cu şiroae de sânge care a curs însă adesea ori tot atât de îmbelşugat şi din luptele lăuntrice între clasele sociale sau între societate şi guvern, lupte întemeiate tot pe revandicările juridice. De aceea justiţia joacă un rol atât de mare în organizarea statului; căci nu numai că el trebue s'o ocrotească în manifestările ei legale, dar trebue s'o şi realizeze cât se poate mai deplin în formaţiile sociale şi politice, îndreptând pe cele dintâi şi îndemnând pe cele de al doilea pe calea ei cea atât de spinoasă. Tot de aceea, ori ce act făcut în un moment de criză, de uitare de sine, când patima vorbeşte stăpânitor în sufletul omenesc, este supus unei revizuiri, atunci când valurile se mai liniştesc, spre a vedeà dacă el consună cu principiile dreptăţei, şi omenirea nu se linişteşte până nu s'a convins, sau s'a momit cel puţin, că fapta adusă la îndeplinire poate sta în faţa normelor ideale din lumea dreptăţei.

Aşà se întâmplă lucrul şi în raportul dintre faptele Locotenenţii domneşti care dădură naştere constituantei, şi izvorul din care plecaseră toate înjghebările cele nouă,

www.dacoromanica.ro

lovitura de stat a lui Cuza Vodă. Și aice se puneà o chestie juridică din cele mai ascuțite și mai greu de rezolvit, și care frămîntă mult și în adînc societatea politică a acelui timp.

Am arătat cum atunci cînd se disolvă adunarea cea rămasă din domnia lui Cuza Vodă, ședințele senatului se declarară de *închise*, fără deci a se disolvà și acest corp legiuitor. După ce însă se alese adunarea cea nouă, senatul nu mai fu convocat, încât legile ce se votară pe timpul Locotenenții domnești, trecură numai prin adunare, fără a fi supuse și deliberărei senatului.

Se născù dela o vreme în mintea oamenilor chiar din guvern ideea, că *legile* votate de adunare erau *nelegale*. Ministrul de Finanțe spuneà în o ședință secretă, că «legile votate de adunare nu le poate pune în lucrare, și adunarea nu vrea să facă nimic în această privință. Ei bine adaogă Ministrul, responsabilitatea unei asemenea situațiuni nu o pot luà asupra'mi»[25], Ceea ce voeà să spună ministrul erà, că legile votate numai de cameră fără concursul senatului nu erau îndrituite. Pentru a acoperì această nelegalitate, mai mulți deputați din ambele partide propuseră, în ședința din 14 Iunie, o rezoluție prin care se spuneà, că «având în vedere urgența oare căror legi votate de Adunare, această autorizà pe guvern a le aplicà imediat». Ca și când s'ar fi sâit a spune lucrurile pe față, conservatorul Manolache Costache, în susținerea acestei propuneri, caută întâi se acopere, prin vorbe nehotărâte gândul ce'i însufleteà propunerea spunând, că «după Statutul nostru, legile ar fi trebuit supuse la *niște formalități oare care*, afară de votarea lor de către cameră». La sfârșit însă Manolache Costache dă ființă gândului adevărat ce motivase propunerea, anume că ar fi o idee comună între guvern și între noi, aș puteà zice identică, ideea inoportuni-

25. *Mon. of.* 16 Iunie 1866 (p. 581 col. a 5-a).

www.dacoromanica.ro

tăței convocărei senatului. Nu vrem nici noi nici guvernul a luà inițiativă de a convocà senatul, Camera nu voește să'l silească să'l convoace [26].

Nu conveneà nici guvernului, nici adunărei convocarea senatului care rămasese dela Cuza Vodă și care erà compus în marea lui majoritate din bărbații *numiți* de el. Pentru ce însă nu s'a recurs la disolvarea senatului și la numirea altor membrii în Corpul ponderator? Probabil fiindcă chemat pentru a funcționà, sau și numai pentru a fi disolvat, erà să răsune în el voacea lui Kogalniceanu care erà de sigur să pună în lumină contrazicatoarea purtare a guvernului Locotenenței.

Pentru a înnăbuși această voace, camera chiar recursese la masura răspingerei lui Kogălniceanu din sinul ei ca om nemoral, sperjur și calcator de lege. Și cu toate acestea, pe actele acestui om atât de rău notat de membrii constituantei, se întemeià nu numai constituanta, dar și toata organizarea reînnoita a statului român. Pe actele săvârșite de Kogalniceanu, ca organ al Domnitorului, care nu mai puteà fi pus în cauză, și anume pe legea electorală, pe preambul Statutului recunoscut de Europa și pe ideea plebiscitului, se razamau toate actele cele mari cari erau menite sa transforme România.

Primul ministru Ioan Ghica complicase însa mult chestia prin o declarație stoarsă iarăși de situația juridică încurcată în care se puneà întreaga ocârmuire, prin ignorarea senatului și sub presiunea dreptății și a legalității care strângeà de gât pe toți. El spusese anume, că senatul exista; numai că nu a fost convocat, fiind că nu ar fi avut ce lucrà și apoi fiind mare lipsă de bani, statul nu ar fi avut de unde platì diurna senatorilor». V. Pogor atrage luarea aminte asupra acestei declarări a guvernului, și încheie spunând, că «convocarea

26. Vezi desbaterile asupra acestei întrebări în cele trei ședințe din 29, 30 Aprilie și 1 Mai în *Mon. Of.* din 3, 4 și 5 Mai 1866.

www.dacoromanica.ro

senatului era singurul mijloc de a intrà pe calea legalității, recunoscută de însuși ministrul. Nu se poate votà de o singură cameră o propunere prin care să declarăm, că puterea legiuitoare aparține numai Domnitorului și camerei, fără a mai trebuì și senatul. Ieri d. Ministru de Finanțe ne-a observat, că printr'o propunere nu se poate schimbà regulamentul; astăzi observ că prin o simplă propunere se tinde a se schimbà însuși Constituția țărei.› Deputatul Tell susține, că «pentru a eșì din încurcatura, nu rămâne alt mijloc decât convocarea senatului; că altfel propunerea d-lui Manolache Costache pune franc revoluția în adunare, unde trebue să fie totdeauna respectul legilor». Pogor revenind la chestie, susține parerea că pentru dânsul senatul a fost desființat de dispozițiile ultime ale Conferenței de Paris care hotărâse ca adunările Țarile Române să voteze fiecare în parte, și deci senatul nu mai aveà nici un rost, de oarece nu aveà unde să fie pus. Senatul deci nu mai poate existà; dar daca pentru unii stau lucrurile astfel, guvernul este legat prin declararea d-lui Ministru de interne care susține, că senatul exista și că numai din oarecare împrejurări nu s'a convocat. Guvernul deci însuși și-a pus sabia asupra capului. Intru cât guvernul a declarat ca senatul există, nu putem intrà în legalitate decât convocând acest senat; căci dacă senatul există, cum spune guvernul, atunci binevoiți a'l convocà, ori la din contra nu puteți aveà legi».

Logica și legalitatea așà cereau. Dar în protiva acestor elemente raționale, luptau în inimi și în suflete pornirile urei și ale patimei care trebueau mai la urmă să repoarte izbânda. Deputatul G. Mârzescu pune puntul pe i când spune curat, că ‹procedarea cerută prin rezoluția ce este pusă în desbatere nu însamnă altceva decât, că atunci când Statutul ne vine la îndămână îl respectăm, iar când nu ne vine îl lepădăm, și de vom urmà astfel, nu vom aveà nici un principiu după care să ne conducem în lucrările noastre». Se întimpină însă

www.dacoromanica.ro

contra lui Mârzescu, că «el însuși recunoscuse de bună alegerea Domnitorului, cu toate că fusese făcută fără senat». Se răspunde acestei întâmpinări că «Domnul fusese ales prin plebiscit». Dar Radu Ionescu ripostează, că «conferența nu recunoscuse plebiscitul, și că de aceea votul poporului a trebuit întărit prin acel al adunărei, care însă l'a dat în chip nelegal după părerea acelor ce susțin cooperarea senatului».

Primul ministru luând cuvântul arată, că «întreaga desfășurare a evenementelor dela 11 Fevruarie încoace a fost extra legală; că mai gravă ar fi ilegalitatea comisă prin votarea mănținerei unirei și prin adoptarea Dinastiei ereditare decât acea a câtorva legi ordinare trebuitoare pentru conducerea ocârmuirei; că nici guvernul dela 11 Fevruarie nu a venit doar pe o cale legală, ci pe una revoluționară, și că nu se poate face mare caz din asemenea abateri, pentrucă sunt cazuri anormale. Adaogă că toate aceste încurcături a provenit din faptul, că adunarea a trăgănat cu votarea Constituției». Dar se puteà naște încă întrebarea dacă adunarea convocată singură puteà votà o Constituție fără concursul senatului? O puteà de sigur dacă s'ar fi declarat dela început răsturnat Statutul și s'ar fi dat adunărei caracterul de adunare constituantă. Toate greutățile proveneau dela interesul pe care 'l aveà guvernul din 11 Fevruar de a declarà Statutul de valabil și de existent, pentru a puteà chemà pe baza lui Dinastia străină și pentru a puteà convocà adunarea pe baza legei electorale a Statutului. Cu toate aceste greutăți de logică juridică, se adoptă propunerea comitetului delegaților care înlătură senatul din jocul așezămintelor constituționale [27].

Chestia senatului trebuea să treacă și prin o a doua fază, aceea a primirei sau lepădărei acestui corp din

27. Desbaterile asupra senatului lui Cuza Vodă se fac în ședințele din 14 și 15 Iunie în *Mon. Of.* din 16 și 17 Iunie 1866.

www.dacoromanica.ro

noua Constituție a statului român. Această a doua întrebare stă totuși cu cea d'intâi, a luărei sau nu în considerație a senatului român din Domnia lui Cuza Vodă, în o legătură neapărată. Anume încă pe când se desbăteà chestia aceasta din urmă, mai mulți deputați rostiseră temerea, ca desbaterile să nu înriurească asupra părerilor viitoare despre păstrarea sau lepădarea senatului din Constituția ce erà la ordinea zilei.

Proiectul guvernului propuneà o singură adunare. Raportul comitetului delegaților susțineà sistemul de două corpuri legiuitoare, adunare și senat. Adunarea se împărțeà în două păreri reprezentate de cele două partide. Neculai Ionescu spuneà, că «chestiunea senatului a fost singura ce a putut divizà mai cu osebire opiniunile în această onorabilă adunare, și ea a format pe acea parte a adunărei care se numește conservatoare, fiindcă vrea să conserve acel capital de idei politice. Această chestiune a senatului formează cum s'a zis diviziunea adunărei în două tabere». Observăm că stranii idei aveà N. Ionescu despre partidele noastre politice, dacă el consideră, că nașterea celor două partide ale țărei se datoreà chestiei senatului, când am văzut că ele erau despărțite prin interese mult mai vajnice decât forma de dat corpurilor legiuitoare în noua Constituție a României. Dar aceste tabere erau aproape egal reprezentate în adunare, și N. Voinov rosteà temerea, că «dacă ar trece proiectul cu două camere, el nu va fi votat de o minoritate impozantă, poate chiar de o majoritate care s'ar desbină de proiect și ar face ca Constituția să fie votată de o prea mică majoritate».[28].

Liberalii ca N. Ionescu, Pană Buescu, A. Sihleanu, Cernătescu, propun un amendament prin care reveneau la sistemul unicameral al guvernului, părere sprijinită și de organul partidului liberal, *Românul*.

In raportul comitetului majoritatea delegaților susține

28. Ședința din 18 Iunie. *Monitorul Oficial* 19 Iunie 1866 (p. 594, col. 2).

www.dacoromanica.ro

senatul mai întâi pe motivul, «că pretutindeni în Europa și chiar în republicele americane unde libertățile publice sunt desvoltate în cel mai mare grad, există așezământul senatului. Apoi că prin diviziunea reprezentațiunei naționale în două camere, se evită precipitațiunea în deliberațiuni și surprinderile din partea puterei ministeriale. Intervalul ce se pune între deliberațiile celor două camere dă acestor deliberații o mai mare maturitate. Membrii unei camere devin mult mai circonspecți când știu ca rezultatul consfătuirilor lor va fi examinat și controlat de a doua cameră. O singură cameră apoi tinde la omnipotența, și venind în luptă cu puterea executivă tinde să o răstoarne. Experiența ne arată în modul cel mai palpabil cari pot fi tristele consecinți ale unor asemenea lupte. A doua cameră devine necesarmente o stâncă în care vin să se izbească aceste lupte dintre adunarea reprezentativă și puterea executivă. Legile ieșite din deliberările a două camere au mai multa autoritate, fiindcă sunt făcute de reprezentanții tuturor claselor societății. Dacă pentru a garanta justiția sunt înființate mai multe trepte de organe care sa o împarta, pentruce să nu se admita un sistem de control și pentru puterea legiuitoare, mai ales pentru Românii cei cu caracterul ardent și pasionat ca acel al tuturor națiunilor meridionale .

Insfârșit reflectând la colegiile electorale deosebite din care trebuea să iasă senatul, raportul comitetului adauga, că «cu o lege electorala întinsă și care astazi nu s'ar puteà restrânge fară inconveniente neprevazute și în care condițiile ce se cer pentru a fi deputat nu pot garantà nici experiența, nici erudițiunea, nici știința, nici cunoștința de afaceri publice, este teama că nu s'ar puteà obține o adunare legislativă a cărei deciziuni să poată fi totdeauna productul unei mature cugetări».

Minoritatea combătea aceste argumente în însuș comitetul delegaților, sprijinindu'și părerea pe faptul, că sistemul bicameral ar fi în contra tradițiilor țărei; ca inovația făcută de Cuza-Vodă dovedeà răutatea sistemului;

www.dacoromanica.ro

că asemenea instituțiune este nepopulară și nu este în armonie cu voința poporului; că senatul ar constitui un fel de aristocrație ce este nepotrivită cu aspirațiile poporului român; în sfârșit, că «aceste două ramuri ale puterei legislative reprezentând interese diverse, în loc de a face să dispara luptele și să aducă înfrățirea, ar tinde din contra a creeà două tabere ostile una alteia, prin chiar linia de demarcațiune trasă prin diferența condițiunilor sau calităților de admisibilitate cerute de lege» [29].

La desbaterea din adunare, N. Ionescu care declară însuși, că «totdeauna a făcut profesiunea unui respect nealterat către anticele și venerabilele instituțiuni engleze, combate totuși senatul, arătând, că cu un sistem bicameral, adunarea ar reprezentà elementul progresului, pe când senatul ar fi cuibul conservatismului; dar conservatismul și progresul nu au la noi rațiunea de a fi în desbinare, fiindcă și conservatorii din partea dreaptă a camerei sunt tot progresiști, pe cât sunt tot atât de conservatori liberalii din stânga; prin urmare ar fi un pericol de a se divizà aceste doua elemente. Mai aduceà ca argument, ca Divanurile adhoc, pe dorințele cărora se întemeià întreaga mișcare de regenerare politică a poporului român, când ceruseră introducerea sistemului, constituțional răspinseseră anume așezământul senatului care prin urmare nu s'ar puteà introduce acuma ca o încoronare a unui edificiu în al căruia plan dela început nu figurà». Se observà cu drept cuvânt lui N. Ionescu, că «dacă el se aratà așà de respectuos pentru cerințele Divanului ad-hoc, pentru ce votase contra Principelui străin care erà unul din punctele de căpetenie cerute de el» [30]? N. Blaremberg răspunde din partea conservatorilor lui N. Ionescu. El rezumă astfel lungile sale considerații asupra nevoei unui senat: «O a doua cameră este maturitatea în deliberațiunea, moderațiunea în mișcarea legislativă, controlul în două

29. *Mon. Of.* din 27 Maiu 1866.
30. Ședința din 28 Iunie *Mon. Of.*, 28 Iunie (p. 631 col. 2).

www.dacoromanica.ro

grade de discuțiune în ordinul politic, mediațiunea în caz de disentiment, un tampon necesar pentru a neutraliza ciocnirile, o stavilă opusă tiraniei unei adunări unice». După aceea Blaremberg intră în o cercetare istorică foarte erudită și amăruntă a acestei instituții cari însă probă tot atât de puțin nevoia introducerei senatului, precum digresiile istorice ale lui Ionescu dovediseră nevoia înlăturărei lui, de oarece ambele excursii istorice se întindeau în viața altor popoare. Cu toate că liberalii erau pentru o singură cameră, mulți din ei votează pentru senat, și A. G. Golescu explică această discordanță dintre păreri și vot, că ar fi provenit din pricină, că Europa cereà introducerea senatului, căci altfel se temeà de vecinicul neastâmpăr al Românilor și neîncetatele lor revoluții. Apoi liberalii nu voiau să aibă desbinare în adunare asupra acestei chestii care mai la urmă, față cu interesul cel mare al țărei, erà o chestie secundară. «Vom votà senatul, ziceau ei, pentrucă voim să avem o Românie» [31].

Ce înțeles pot aveà însă cuvintele lui Golescu că Europa ne cere votarea Senatului? Lipsa de documente ne silește a recurge numai la ipoteza, că așà ar fi fost indicările consulilor sau ale Principelui Carol el însuș. Această părere poate să-și găsească un argument de analogie în cele ce se petrecură cu dreptul de veto al Principelui. Proiectul adunărei dădeà Capului statului numai un veto suspensiv, cu dreptul de disolvare a camerei. Dacă însă adunarea cea nouă mănținea cererea unei legi, Principele erà dator să o primească. Principele Carol însă stărui numai decât pentru introducerea dreptului de veto absolut, ceeace adunarea constituantă primì și care trecù în Constituție [32].

Libertățile publice. -- Constituția din 1866 este din cele mai liberale ce există în toate țările lumei. Rapor-

31. Desbaterile asupra senatului în *Mon. Of.*, din 28 Iunie citat (Vezi pag. 631, col. 5).

32. *Am den Leben König Karl's I*, p. 80.

www.dacoromanica.ro

tul comitetului delegaților spune în această privință: «În acest proiect veți găsi că se dă și se garantează poporului român toate libertățile publice de care se bucură popoarele cele mai liberale din Europa civilizată. Astfel libertatea conștiinței, libertatea individuală, egalitatea înaintea legei, egalitatea în dobândirea exercițiului drepturilor politice, inviolabilitatea domiciliului, libertatea întrunirilor, libertatea presei, dreptul de asociațiune, inviolabilitatea proprietății de orice natură, libertatea învățământului, participarea tuturor Românilor la drepturile civile și politice și în fine toate libertățile publice, încunjurate de toate garanțiile ce au putut produce până acuma spiritul uman, se găsesc în proiectul de Constituțiune» [33].

Și într'adevăr că toate aceste libertăți erau asigurate prin proiectul comitetului delegaților; dar liberalii nu erau mulțămiți nici cu atâta. Ei doreau ca aceste libertăți să fie declarate ca drepturi naturale ale omului, după pilda declarației din Constituanta franceză din 1789. Apoi ca sancțiune a lor mai adăogau un alineat în care se prevedeà, că «nici o lege, nici un regulament sau articol introdus în vr'o lege să nu poată restrânge aceste drepturi în nici un caz, nici să se creeze penalități excepționale în aceste materii» [34]. Boerescu deputat conservator observà, că dacă s'ar admite acest alineat, atuncea îndemnul la omor făcut prin presă ar trebuì să rămână nepedepsit. Când apoi Boerescu adaugă, că prin acest adaos se abrogă indirect cea mai mare parte din dispozițiile codicelui penal și comercial, stânga adunărei, adecă liberalii protestează contra unor asemenea cuvinte; iar *Românul* susține de asemenea, că permisiunea de a creeà penalități excepționale în chestiuni de libertate este nimicirea, uciderea acesteia» [35].

Conservatorii nu erau contra libertăților, ci numai

33. Ședința din 16 Iunie *Mon. Of.*, 17 Iunie 1866.
34. Ședința din 20 Iunie *Mon. Of.*, 22 Iunie 1866 (p. 602 col. 2).
35. *Românul* 22 Iunie 1866.

www.dacoromanica.ro

contra exagerărei lor. «Nu este drept, spuneà Manolache Costache, ca unii din noi să atribue celorlalţi intenţiuni cu totul străine de cugetarea lor; intenţiunea că ar fi ostili libertăţilor publice, libertăţei conştiinţei, libertăţei presei, libertăţei întrunirilor. Cu atât mai nedrepte sunt nişte asemenea insinuaţiuni, cu cât dv. cari le faceţi, ştiţi foarte bine că aceia pe cari îi acuzaţi au recunoscut toate aceste libertăţi şi le au înscris anume şi pe larg în proiectul de Constituţiune»[36]. Aceste cuvinte sunt aprobate de dreapta conservatoare pe când stânga protesteaza contra altui conservator, N. Blaremberg, când el combăteà amendamentul lui Lapati, acel ce nu pedepseà delictele comise în puterea libertăţilor publice. La rândul ei dreapta aproba şi aplaudă pe Ştirbeiu, când el sprijine ideea, că libertăţile trebueau să fie încuviinţate «dupa cultura, după înaintarea societăţei, adaogând, că de aceea şi libertaţile sunt deosebite după fiecare ţara; altele sunt ele în Anglia, altele în Franţa şi alta este libertatea Mormonilor . Prin o abatere de gând apoi catre împiedecarea necreştinilor dela împământenire, Ştirbeiu spune, că «înnainte cea mai mare marire a istoriei noastre erà libertatea conştiinţei care deşi nu erà scrisă în Constituţiunea noastră o puneam necontenit în practică. De când am început să vorbim de toleranţă de libertate, de atunci rădicăm chestiuni religioase. Ce folos să dai poporului libertăţi pe hârtie care în realitate nu pot există astfel !» [37].

Aproape la atâta se marginiră desbaterile din Constituanta privitoare la libertăţile publice. Amendamentul Lapati este respins, şi Adunarea primeşte redacţia comitetului.

Se naşte însă o altă desbinare foarte vie cu privire la titlurile de nobleţă. Anume art. 10 din proiect de-

36. *Mon. Of.*, (p. 603, col 2).
37. *Ibidem* p. 604, col. 1.

www.dacoromanica.ro

venit art. 12 din Constituție prevedeà două chestii cu totul deosebite îmbinate într'o singură dispoziție, anume desființarea privilegiilor de clasă și împiedecarea Românilor de a primi titluri de nobleță străine fără autorizarea statului român. Articolul 10 erà astfel conceput: «Toate privilegiile de clasă sunt oprite pentru totdeauna în statul român. Românii nu au și nu pot primi titluri de nobleța străine. Decorațiile străine vor fi purtate numai cu autorizația Domnitorului».

N. Blaremberg observă cu cuvânt, că trebue facut o deosebire între privilegiile cari au fost desființate încă dela Divanurile ad-hoc și titlurile considerate nu ca privilegii ci ca ceva nominal și onorific, așà cum există și în țările cele mai egalitare [38].

Articolul erà într'adevăr, conceput cam fără înțeles și mai curioz e încă faptul că, cu toate desbaterile în destul de amanunțite cari urmează asupra lui, el rămâne tot așà de puțin limpede și în textul definitiv al Constituției în care acest articol sună:

Toate privilegiile, scutirile și monopolurile de clasă sunt oprite pentru totdeauna în statul român. Titlurile de nobleță străine precum principi, grafi, baroni și altele asemenea, ca contrarii vechiului așezământ al țărei, sunt și rămân neadmise în statul român. Decorațiunile străine se vor purta de Români numai cu autorizarea Domnului .

Ce se face însă cu titlurile de nobleță *băstinașe*, nu se spune nimic. Mai rămân sau nu rangurile de boierie, bineînțeles numai ca vrednicii onorifice, și fără alipirea de ele a nici unui privilegiu?

Chestia fiind nelimpede formulată, dă loc la o desbatere care nu lămurește lucrurile, încât se pășește din confuzie în confuzie. Așà principele D. Ghica cere lămuriri, dacă prin dispoziția, ca «titlurile să fie oborâte, se înțeleg acele ce vor fi conferite în viitor; căci cele

38. Ședința din 22 Iunie *Mon. Of.*, 24 Iunie 1866 (p. 616, col. 4).

www.dacoromanica.ro

dobândite până acum nu cred să poată fi atinse» [39]. Tot așà susține și Blaremberg, că «nu poate să se asocieze la un vot cari ar nimici drepturi câștigate, mai cu seamă când ele nu consfințesc nici un privilegiu, când ele se mărginesc a perpetuà suvenire istorice și oarecare glorii naționale». Rosetti răspunde că și guvernul a cerut suprimarea alineatului privitor la titlurile de nobleță din articolul comitetului, și că articolul astfel modificat nu ar luà nimănui nimic. Se iea numai ce a fost luat și prin Convențiune, adecă privilegiile; dar titlurile, gloriile acelea al familiilor nu le poate luà și nu le va luà nimene. Toți au fost până acuma și vor fi dispuși a respectà titlurile dobândite prin fapte mari; prin urmare se ieau privilegiile, iar titlurile nu» [40].

Aceeași declarație o făcù și președintele consiliului, amestecând însă, în o neînțeleasă confuzie, titlurile de nobleță cu decorațiile străine; că «guvernul nu înțelege a revenì asupra titlurilor trecute, și că se unește cu amendamentul d-lui Boerescu, ca să poată cineva purtà ornamente și decorațiuni cu voea Domnitorului» [41].

Ce însemnau aceste vorbe? Aveau ele înțelesul ca bunăoară titlul de *Principe* al lui Dim. Ghica erà să fie respectat, și că se va puteà bucurà de el și sub noua Constituție? Şi dacă ele aveau acest înțeles, el putea fi întins și la celelalte titluri de boierie, de origină nu străină ci românească, ce fuseseră totdeauna întrebuințate după vechile datini ale țărei. Această interpretare a vorbelor lui Rosetti erà cu atât mai firească, cu cât nici odată și prin nici un act formal aceste titluri de boierie nu fuseseră desființate. Așà este știut că Divanul ad-hoc al Munteniei nu atinsese de loc chestii de organizare lăuntrică, ca acel al Moldovei care se îndeletnicise și cu aceste întrebări, și că divanul Munteniei înlăturase numai privilegiile de clasă, fără a pomenì prin nici un cuvânt

39. *Ibidem* (p. 616. col. 2).
40. *Ibidem*, (p. 616, col. 3).
41. *Ibidem* (p. 616 col. 4).

www.dacoromanica.ro

despre titlurile de boierie [42]. Numai în Constituția prelucrată de Comisia centrală din Focșani se prevăzuse în art. 7, că *„ranguri de boerie nu se vor mai puteà dà nici primì în viitor, iar titlurile actuale nu mai păstrează nici un privilegiu.* Titlurile de nobleță străine precum principe, cneaz, graf, baron și alte asemenea, ca contrare vechiului așezământ al țărei, sunt și rămân neadmise în statul român. Aceste dispoziții nu privesc pe străini» [43]. Această Constituție care însă nu venì la vot dar care are o mare valoare lămuritoare pentru gândurile ce se purtase asupra acestei chestii, abrogà titlurile *anumit* numai pentru viitor, păstrând dar pe acele existente, deslipind de ele bine înțeles toate privilegiile cu care ele fuseseră îmbinate în trecut.

N. Ionescu care aminteà, în cuvântarea lui, dispozițiile Constituției din Focșani, se încredințase de lipsurile ce înfățișà articolul 10 din proiect. El cerù deci «ca în Constituția noastră, să fie bine expusă dorința generală ca *nici cu numele nici cu titlul* să nu mai existe vr'o diferență între cetățenii statului român». Și Rosetti când adăogà — la asigurările date de el, că gloriile străbune nu vor fi atinse adecă titlurile existente nu vor fi înlăturate, — o altă sprijinire, anume, că «a primi să se mai dee titluri de către străini, *pe când noi nu le mai dăm*, ar fi cu totul anormal» [44], se gândise a nu se mai da titluluri de atunci înainte, iar nu a se oborì titlurile existente.

Dar de unde se luase chiar acest principiu, că nu se vor mai da titluri de boierie în România? Doar dela un obiceiu ce se stabilise așà din senin de pe vremile Domnitorilor dela Balta-Liman ; căci vr'o dispoziție legislativă care să oboare rangurile de boierie din țară,

---

42. *Acte și Documente privitoare la Renașterea României*, VI, 1 p. 128. *Comp. Istoria Românilor din Dacia traiană* VI, p. 215.

43. Reprodus de N. Ionescu în ședința din 22 Iunie *Mon. Of.*, 24 Iunie (pag. 616 col. 3).

44. *Ibidem* (p. 616 col. 3).

www.dacoromanica.ro

afară de dispoziția, netrecută în stare de lege, a Constituției din Focșani, nu întâlnim în Țările Române.

Dacă ne-am luà numai după dispozițiile legislative, apoi s'ar puteà susținea cu cea mai deplină izbândă, că titlurile și rangurile de boierie băstinașe nu au fost niciodată rădicate în Principate, și că ele și astăzi ar mai puteà înfrumuseța numele acelora ce nu s'ar teme de ridicolul de a le purtà, fie în cap fie în coadă.

Pe când se credeà că desbaterile se închiseseră și erà să se voteze articolul 10 (12), se scoală Laurian cu un nou amendament prin care caută indirect să lovească în principele D. Ghica. Anume Laurian propuneà în chip cu aparență foarte serioz, că toți locuitorii României să poarte titlul de Principe, întru cât ei ar fi cetățeni ai Principatelor. Acest joc de cuvinte care introduceà gluma în desbaterile camerei, atrage lui Laurian o zdravănă lecție de purtare cuviincioasă. El este chemat la ordine și este nevoit să ceară iertare întregei adunări pentru nesărata lui încercare.

Legea electorală. — În Convenția de Paris ca și în Statutul lui Vodă Cuza dispozițiile electorale făceau parte întregitoare din actul de temelie al organizărei statului; însă ele erau formulate a parte în o lege electorală anexata pe lângă acel act. Constituția din 1866 primește în însuși corpul ei principiile fundamentale ale acelor dispoziții, reproducându-le apoi cu amărunțimile trebuitoare în legea electorală. Ea voeà să alipească și mai mult încă chipul alegerii mandatarilor țărei de organizarea obștească a statului, fiind acei ce-i dădură naștere convinși, că «numai o bună lege electorală este baza regimului constituțional»[45].

Toți deputații de ambele colori, liberali și conservatori, cereau sufragiul universal, însă într'un cu totul alt înțeles decât acel ce se dă de obiceiu acestui ter-

45. Radu Ionescu în ședința din 26 Iunie *Mon. Of.* 29 Iunie (p. 634 col 3).

www.dacoromanica.ro

min, adecă dreptul de vot egal al tuturor locuitorilor țărei; căci toți admiteau să cheme pe toți locuitorii la vot, însă nu în chip egal, ci ținând seamă și de reprezentarea intereselor, împărțind deci corpul electoral în colegii. Principiul sufragiului universal propriu zis erà răspins chiar de liberali, pe motivul rostit de N. Ionescu, că «nu este cerut de starea de cultură în care se află societatea noastră» [46]. Erau însă și unele păreri răzlețe, pe din afară de adunare care cereau egala împărtășirea tuturor cetățenilor la dreptul de vot. Așa în *Românul* apăruseră articole care apărau aceasta teză, sub iscălitura «un abonat». Dar aceasta erà o părere singuratecă. Chiar *Românul* când scrieà prin propria lui redacție, cereà «împărțirea corpului alegătorilor în colegii, ca să se poată stabilì și garantà contra predominărei numarului, a masselor, asupra inteligenței și asupra celorlalte condițiuni sociale» [47].

Desbaterea se încinse asupra acestor colegii. Proiectul guvernului, prefăcut de comitetul delegaților, prevedeà 4 colegii pentru camera și 2 pentru senat, în totul deci 6, și anume pentru camera unul al proprietăței mari, unul al celei mici, al 3-lea al industriei, comerțului și inteligenței și al 4-lea al tuturor contribuabililor, adecă al massei poporului.

Liberalii sprijineau sistemul a două colegii, unul urban și cellalt rural, în care să iee parte toata poporația cu vot direct, dela un cenz oarecare și cu vot indirect sub acel cenz. În acest înțeles prezintă N. Ionescu un amendament în jurul căruia se încinge în parlament lupta oratorică.

Amendamentul lui Ionescu este bine înțeles raspins de comitetul delegaților căruia i se trimite spre a'și da părerea, pe motivul, că «pe cât votanții vor fi împărțiți în mai multe colegii, pe atâta se face o mai sinceră aplicațiune a votului universal» [48].

46. Ședința din 26 Iunie *Mon. Of.* 29 Iunie (p. 634 col. 1 și 2).
47. *Românul* 28 și 29 Mai și 8 Iunie 1866.
48. *Mon.* citat în nota 44.

www.dacoromanica.ro

După părerea conservatorului R. Ionescu, împărțirea în 4 colegii «ar fi cea din urmă expresiune a democrației, cea mai perfectă formă la care poate ajunge votul universal bine regulat» [49]. Manolache Costache erà «pentru restrângerea pe cât se poate a reprezentațiunei naționale, căci nu este cea mai bună lege electorală aceea care dă cel mai mare număr de alegători, de oarece nu se poate impune unei populațiuni un drept politic, când acea populațiune nu are conștiință de acel drept» [50]. El combate deci din acest punct de vedere amendamentul lui N. Ionescu. Blaremberg adaogă la această combatere, că «în sistemul alegerei în două caturi (à deux étages) a fiecărui colegiu, în care trebueà să voteze și alegători direcți și delegați, sau cei d'intâi vor covârși pe acești din urmă, sau cei din urmă pe cei d'intâi; și în ambele cazuri nu vom aveà reprezintat decât interesul unei clase, cu toate că două sau mai multe clase vor fi votat în fiecare colegiu, ceeace ar fi protivnic recunoașterei din partea întregei camere a nevoiei de a fi reprezintate interesele în adunare» [51].

Ceeace poate încă părea curioz, este de a vedeà pe unii liberali, ca Brătianu, combătând sistemul celor două colegii, sistem sprijinit de liberali, întrucât spuneà el, «amendamentul nu dă nici un avantaj mulțimei care și după el votează indirect» [52].

In zadar căută N. Ionescu să pună chestia pe un tărâm mai înalt, arătând cum amendamentul lui puteà contribui la formarea unei clase mijlocii; căci i se răspunde, că «clasele în popor nu se formează în chip măestrit și prin artificii electorale, ci numai pe temelii economice, și că clasa a III-a se va creeà atunci când societatea se va liniști de patimile politice; când agricultura își va puteà

---

49. *Ibidem* (p. 635, col. 4).
50. *Ibidem* (p. 636 col. 5).
51. *Ibidem*, col. 3.
52. *Ibidem*, col. 5.

www.dacoromanica.ro

desvoltă bogățiile, când tot atunci și comerțul va contribuì la alcătuirea acelei clase» [53].

Ceeace este însă mai interesant în desbaterile legei electorale este destăinuirea raporturilor în care noul proiect stăteà cu legea electorală a Statutului lui Cuza Vodă. Dacă conservatorii primiseră, în contra părerei fruntașului lor, Manolache Costache, votul universal cu 4 colegii, ei se supuseseră unei nevoi, neputând face altfel, «de oarece moșteniseră aceasta dela regimul lui Cuza, și acum nu mai puteau desbrăca numărul, gloatele, de acest drept câștigat care le este dat prin Statut» [54]. Tot așa spun și alți conservatori de samă ca Ioan Strat, când recunoaște și el, că «populațiunile rurale au fost înzestrate cu sufragiul universal prin Statut» [55]; iar N. Blaremberg, alt conservator, adaogă, că «nu am voit a se zice că am făcut mai puțin decât Cuza Vodă, și nu am *putut uità mai vârtos, că chiar noi suntem fructul votului universal*» [56], mărturisire pe cât de însemnată pe atât și de adevărată, de oarece Constituanta fusese aleasă după legea electorală din 1864.

Nu e vorbă, se căută a se înnegrì legea lui Cuza Vodă, prin aceea, că N. Ionescu spunea că «votul universal al lui Cuza erà minciuna universală, căci cei mai mulți din Români nu votau deadreptul pe deputați ci numai prin delegați cari erau singurii alegători adevărați, fiindcă numai ei alegeau pe deputați» [57]. Ca și când legea electorală din 1866 nu ar fi făcut tot așà, și nu ar fi aruncat massele cele adânci ale poporului român tot în votul indirect, ba chiar amendamentul criticului legei lui Cuza Vodă lăsà tot mulțimea să voteze indirect în cele două colegii cel urban și cel rural. Deaceea

53. *Ibidem*
54. *Ibidem* col. 5.
55. Ședința din 26 Iunie *Mon. Of.* 29 Iunie (p. 695 col. 2).
56. *Ibidem* (p. 634, col. 2.)
57. *Ibidem* (p. 634 col. 3).

www.dacoromanica.ro

nu fără dreptate critică *Românul* legea electorală a Constituantei, spunând, că «se împarte corpul electoral în 6 colegii din care patru sunt ale proprietăței fonciare, al averei, iar poporul nu are în el nici cea mai mică parte. Din ceilalți doi deputați, unul este al comerțului, industriei și inteligenței, și tot unul numai ar fi să reprezinte interesele massei imense a majorității poporului. Dar acest colegiu cu votul indirect este numai o mare minciună. El este numai o zestre guvernamentală cari se va colorà totdeauna după coloarea partidului de la putere. Legea lui Cuza Voda, urmează *Românul*, cel puțin păstrà o măsură pentru toți; ea impuneà votul indirect tuturora. Legea comitetului delegaților nu este nici dreaptă, nici francă. Ea stabilește privilegiul, monopolul reprezentațiunii naționale în favoarea averei»[58].

Ori cât de neperfectă ar fi fost legea lui Cuza Vodă, nu ramâne mai puțin adevărat că ea spărsese pentru prima oară cetatea oligarhiei și rostise marele principiu, că tot Românul are dreptul a trimite reprezentanți în parlamentul țărei. Dacă poporul se împărtășise din acest drept mai mult sau mai puțin, erà mai la urma cu totul indiferent, și este firesc lucru ca legea din 1866 sa fi înfațișat un progres asupra celei din 1864. Dar fără legea lui Cuza Vodă, legea din 1866 ar fi fost cu neputința; căci ceeace hotarâse chiar pe conservatorii cei mai îndărătnici a votà sistemul celor 4 colegii, din *cari unul al țărănimei*, erà tot ideea rostită de Manolache Costache, că «astăzi nu mai putem desbrăca numarul, gloatele, de dreptul câștigat de ei prin Statutul lui Cuza Vodă»[59].

Constituanta și Constituția din 1866. — Dacă căutăm a ne da seamă despre elementele care alcătueau adunarea constituantă din 1866, pentru a în-

58. *Românul* 18 Iunie 1866.
59. Mai sus, nota 53. Comp. *Românul* 18 Iunie 1866.

www.dacoromanica.ro

țelege lucrarea ei, Constituția din acel an, constatăm că majoritatea membrilor erau din partidul conservator, și numai minoritatea reprezentă partidul liberal. Aceasta se vede întâiu din alegerea președintelui adunării, la care demnitate este urcat conservatorul Manolache Costache, cu 76 de voturi contra lui I. Brătianu care dobândește numai 46[60]. Tot așà și comitetul delegaților pentru Constituție este compus din o majoritate conservatoare: P. Grădișteanu, col. Catargiu, N. Racoviță Aristide Pascal care a fost și raportorul proiectului; iar minoritatea liberală erà reprezentată prin N. Ionescu Pană Buescu și A. Sihleanu[61]. De aceea și Bratianu la desbaterea articolului privitor la putința împământenirei Evreilor, spune, că «el nu poate fi banuit a fi introdus acel articol în Constituție, de oarece ea nu este opera lui, nu este făcută de dânsul [62]. Prin urmare nu este exactă sprijinirea *Trompetei Carpaților* că ‹alegerile pentru Constituantă se făcuseră după placul ziarului *Românul* adica ieșiseră mai toate liberale»[63].

E drept că elementele conservatoare din adunare erau de cu totul altfel deçât acele ce se înțelegeau mai din vechime sub acest nume; că o suflare liberală le atinsese pe toate. Nu se mai întâlneau în Constituantă multe nume de tot mari ale țărei, nici mai ales reprezentanți ai ideilor patronate odinioară de capul conservatorilor de altădată, logofătul Mihail Sturza, care considerà «orice schimbare făcută în principiile unei ocârmuiri ca o înnoire a unor așezăminte consfințite prin legitimitate și cărora succesiunea veacurilor le-a întipărit un caracter neschimbător»[64]. Conservatorii din Constituantă erau în felul lor tot liberali, deși nu așà de înnaintați în idei ca partidul *Roșilor*, după cum s'a văzut aceasta din

60. *Mon. Of.* 14 Maiu 1866.
61. *Ibidem*, din 18 Iuaie *Mon. Of.* 19 Iunie 1866.
62. *Ibidem* din 21 Iunie *Mon. Of.* 33 Iunie (p. 611 col. 5).
63. *Trompeta Carpaților* 1 Maiu 1866.
64. Mai sus, pag. 90.

www.dacoromanica.ro

desbaterile urmate în chestia senatului și în acele ale legei electorale. Conservatorii din 1866 sunt acei ce votaseră în Divanurile ad-hoc oborârea privilegiilor și cari nu înțelegeau să mai considere poporul prin perspectiva principiilor aristocratice ale privilegiului, ci prin acea a democrației și egalității. In profesia de credință a ziarului conservator *Desbaterile* de sub direcția lui N. Blaremberg, I. Cantacuzino, P. Carp, Pantazi Ghica și Al. Lahovari cetim: «In timpul de față când Românii scăpați de sub un regim conrumpător se deșteaptă ca din mormânt și încep a răsuflà aerul curat al libertății, când un guvern liberal (acel al Locotenenței) și onest primește și chiar chiamă controlul tuturor, opiniile cele mai diverse pot ieși la lumină»[65]. Aceste cuvinte puteau fi subscrise și de liberali.

Lovitura de stat a lui Cuza-Vodă mai avuse încă și priinciosul efect de a destinde încordarea relațiilor dintre conservatori și liberali. Nu mai erà acuma în desbatere interesul cel ascuțit al proprietății care înveninase atât de mult raporturile între cele două partide în 1848, 1862 și 1864. Legea rurală pătrunsese în aevea lucrurilor. Proprietatea se luase dela boieri și se dăduse țăranilor, fără ca pentru aceasta cei d'intâiu să ajungă la sapă de lemn, cum se temeau la început. Bonurile rurale date în schimbul moșiilor împărțite, se plăteau regulat atât ca procent cât și ca amortisment. Prin urmare ideea că proprietarii fuseseră desbrăcați, trebuì să dispară, și cu stingerea acestor temeri închipuite trebueà să se îmblânzească și raporturile dintre conservatori și liberali. Opoziția nu încetase între aceste două tabere; dar ea se restrânse din imboldurile ascuțite ale interesului individual, la desbaterile unor chestii mai ideale care puteau deșteptà numai pasiunile, nu și patimile. De aceea găsim că însuși conservatorii recunoșteau, prin ziarul lor *Desbaterile*, că «*chestiunile sociale fiind terminate*, nu

65. *Desbaterile* No. 1 din 24 Februarie 1866.

www.dacoromanica.ro

mai este cu putință decât un singur partid, acel al oamenilor morali și capabili». Aiurea acelaș organ adaogă, că «confraternitatea partidelor politice cari au combătut pentru menținerea regimului constituțional și care de o potrivă au fost victimile crimei la 2 Mai, *a sters diferența de interese între ele*»[66]. Apoi tot conservatorii din mintea cărora ieșise proiectul de Constituție, prevedeau în art. 132, că «inalienabilitatea pământurilor clăcașilor prevăzută de legea rurală rămâne neatinsă» [67].

Conservatorul Manolache Costache spune mai târziu în adunarea din 1867, că «nu e nici un proprietar care ar dorì să mai revină la starea de mai înainte»;[68] iar ministrul G. Văsescu, în un raport către Consiliul de Miniștri din 21 Iulie 1867, constată creșterea însemnată a arenzilor, spunând, că «desrobirea muncei și a proprietății prin legea rurală a fost o măsură în favoarea agriculturei în genere, și că 4 ani au fost de ajuns pentru ca perturbațiunea în relațiunile survenite între proprietari și țărani, prin aplicarea legei rurale, să înceteze cu totul» [69].

Tot așà spune ziarul conservator *Constituțiunea* din Iași, că «astăzi când nu mai este între noi discuțiuni de clasă, iar orice chestiuni sociale au dispărut și proprietatea foștilor clăcași s'a recunoscut, prin Constituțiune, tot așà de sacră ca și orice altă proprietate, și când, pe de altă parte drepturile politice sunt garantate tuturor cetățenilor—era revoluțiilor s'a închis» [70].

Această primire din partea proprietarilor a nouei stări de lucruri, mult mai anevoie de schimbat decât întinderea dreptului electoral, nu-i opreà însă de a căutà

66. *Desbaterile* din 1 Martie 1866 subsemnat de N. Blarenberg și alt articol de Brăiloiu.
67. Ședința din 28 Iunie *Mon Of.* 3 Iulie 1866 (p. 622, col. 2).
68. Ședința din 9 Ianuarie 1867. *Mon. Of.*, 13 Ian. 1867.
69. *Mon. Of.*, 2 Septembre 1867.
70. Programul politic al comitetului electoral (conservator) din Iași. *Constituțiunea* 28 Septembre 1866.

www.dacoromanica.ro

să înlănțuească pe altă cale munca țărănească. Chiar sub guvernul Locotenenței domnești și cu camera încă rămasă dela Cuza Vodă, se întocmise cea întâi *lege de munci agricole* desbătută și votată în ziua de 16 Martie 1866 și care admiteà execuția personala a țăranilor pentru acei ce nu'și îndeplineau tocmelile. Art. 13 prevedeà, că «Primarul să *îndemne* pe locuitori la executarea tocmelilor, iar la caz de refuz, *va executà* el pe locuitori». Și art. 14 se rostește încă și mai limpede: «Primarul *prin mijloacele executive de care dispune va aduce pe datornici la munca la care s'a tocmit;* când ei se vor îndărătnicì, se vor tocmì oameni în locul lor, cu orice preț». Înțelege oricine ce însemnà, în moravurile și obiceiurile timpului și în raporturile dintre țărani și boieri, din care cei d'intâiu abea ieșiseră din lanțurile iobagiei, rostiri ca acele subliniate mai sus, și lucru curioz este că nici un deputat, măcar dintre aparătorii țăranilor, nu se ridică contra execuției *manu militari* prevăzută în legea tocmelilor agricole votată în 1866 [71].

Dacă însă proprietarii fără deosebire de partid politic își asiguraseră interesele prin legea tocmelilor agricole, iară pe de altă parte ei vedeau că despăgubirea încuviințata de legea rurală erà reală și sunatoare, apoi pe lângă aceste, când se știeà, că și sub regimul vechiu trebueau să lese țăranilor pământul spre folosință, ba încă cu mult îngreuietoarea îndatorire de a da pământ nou însurăților, îndatorire stânsă de legea lui Cuza Vodă—se înțelege de la sine, că ei nu mai aveau nici un interes a reluà proprietățile țărănești, lucru ce pe de altă parte nici nu ar fi îndrăznit să facă. De aceea și vedem cum Locotenența și

71. Desbaterile legei în *Mon. Of.* din 18 Martie 1866. Pe lângă aceste legi se mai întrebuințau și alte mijloace pentru a apăsà pe țărani. In 5 Iunie 1866 Fălcoianu interpelează pe guvern asupra faptului, că „nu numai intinderea pământului dat țăranilor pe moșiile statului a fost mai puțină decât se cuveneà, dar li s'a dat ce e fost mai rău: prund, răpi și ponoare, locuri ce nu se pot cultivà, ca să poată supune pe acei țărani cu totul arendașilor". *Trompeta Carpaților* 7 Iunie 1866.

www.dacoromanica.ro

ministerul ei, compuse din prieteni dar și din protivnici ai țăranilor și ai împroprietărirei, prin o *proclamație către locuitorii săteni*, îi asigură, că «pământurile pentru care a-ți făcut în trecut clacă și boieresc și care vi s'a trecut în 1864 în deplină stapânire, sunt fără cea mai mică deosebire o proprietate tot atât de consfințită ca orice altă proprietate. Nimeni sub nici un cuvânt, fie guvern, fie obștească adunare, nu poate atinge stăpânirea d-voastră asupra acelor pământuri, precum nu poate atinge nici un fel de proprietate ori de ce fire ar fi. Fostul domn Cuza precum și foastele adunări obștești n'au facut și nu puteau face altceva, decât a constată un drept câștigat de foștii clăcași asupra pamânturilor ce le aveau în posesiune și pentru care făceau clacă. Dacă satenii nu ar fi avut nici un drept asupra acestor pamânturi, fostul domn Cuza n'ar fi putut luà da la unii și dela alții, căci aceasta ar fi fost o tâlhărie pe care Europa nu ar fi putut-o suferì» [72], și așà mai departe. Acuma proprietarii dela olaltă se faceau apărătorii principiului, că țăranii fuseseră totdeauna proprietarii pamânturilor concedate lor, principiu cari îi făceà să spumeze și să se încrunte în 1862, și care îi împinsese la acea luptă disperată contra Domnitorului ce'l impusese.

Cum se face că oamenii cari susținuseră altădată cu atâta convingere, că țăranii nu sunt decât chiriași ai pământului [73], sa spună acuma că ei au fost totdeauna stăpânii lui, și că numai în puterea acestui drept al lor de proprietate putuse Cuza Vodă a decretà principiul legei rurale? Conservatorii ecau nevoiți să schimbe acuma tonul, căci ei nu puteau să mai adaoga la zdruncinarea exterioară a statului român și revoluția internă ce i-ar fi amenințat în cazul când s'ar fi gândit a se atinge de pământurile țăranilor, lucru despre care le dăduse chiar oarecare îngrijire zvonurile de temerile iscate printre țăranii din Calafat pentru păstrarea pământurilor lor [74]. De aceea găsim, că

72. Reprodusă de *Gazeta Oficială din Focșani*, 17 Aprilie 1866.
73. Vezi *Domnia lui Cuza Vodă* de mine, I. p. 454.
74. *Trompeta Carpaților* 27 Maiu 1866.

www.dacoromanica.ro

toate guvernela care urmară după 11 Februarie, fie conservator, fie liberal, se silesc a convinge pe toată lumea despre nestrămutarea legei rurale. Așà bunăoară în al doilea minister al Domnitorului Carol pus sub președința lui Ioan Ghica, acesta în însușirea lui de ministru de interne spune în o circulară către prefecți, să «caute a se încredința unde legea rurală este încă neaplicată în toată a sa întregime să pună stăruinți, ca fără întârziere să se aducă la îndeplinire toate dispozițiunile zisei legi»[75]. Apoi dacă legea erà așà de bună, așà de neapărată pentru înflorirea țărei, pentru ce atâte uri și atâta înverșunare contra acelui ce o înfăptuise, și pentru ce atâtea ponegrire contra actului care singur îi putuse da ființă?

Lovitura de stat a lui Cuza-Vodă și urmările ei nemijlocite, legea rurală și noua lege electorală, căzuseră ca o lovitură de măciucă pe capetele conservatorilor. Ele trebuiseră să schimbe și mentalitatea acestui partid, mai întâiu în privirea dreptului de proprietate pe care conservatorii, din excluziv atribuit lor, cum îl crezuseră până atunci, se vedeau nevoiți a'l împărți cu țăranii; apoi în acea a îndrituirei de a reprezentà poporul pe care zdrobirea privilegiului politic o răspândise de asemenea în masse. Ideile de libertate și de egalitate erau urmările neapărate unei astfel de prefaceri psichologice. *Lovitura de stat democratizase nu numai în deobște societatea românească, ci democratizase și partidul conservator însuși.* Această nouă concepție a raporturilor dintre oameni își făcù calea tocmai prin opera cea mai de seamă a partidelor noastre politice românești: Constituția din 1866.

Partidul conservator care făcuse ideilor liberale atâtea concesii pe tărâmul libertății și a egalității, voì să se mai rețină pe povârnișul pe care alunecà sub goana timpului, păstrând pentru el reprezentanția țărei, ceeace

75. *Mon. Of.* din 20 Iulie 1866.

www.dacoromanica.ro

obținù dela liberali prin un soiu de transacție tăcută, prin legea electorala care dădù precumpenirea proprietației, și mai ales proprietății mari, atât în cameră cât și în senat. Este într'adevar altfel aproape de neînțeles, cum alăturea cu libertățile exagerate în forma încuviințată lor de Constituția din 1866, să întâlnim dispoziții electorale atât de restrângatoare pentru reprezentarea poporului. Din 6 colegii, numai unul pentru mulțime, și acela mai mult cu vot indirect, și altul, iarași unul singur pentru industrie, comerț și inteligența; iar *patru* colegii păstrate proprietății mai mari. Numai pe aceasta tocmală în folosul lor, consimțiră conservatorii a votà nămolul de libertați gramadit în Constituție; apoi tot ei mai puseseră mâna, încă de mai înainte, pe legea tocmelilor agricole, încât pentru niște concesii mai mult de principiu, conservatorii deveniseră stăpânii tuturor coardelor de reală mișcare a țarei. [76].

Daca însă partidul liberal cedă celui conservator în chestia senatului și în acea a legei electorale, și el câștigă mult pentru viitor; caci libertațile propuse de el și primite de conservatori nu erau doar sa rămână pentru vecie așternute numai pe hârtie, ci odata cu deșteptarea poporului erau sa se introducă în moravuri și obiceiuri.

Această transacție încheiată între liberali și conservatori dintre care nu se știeà deocamdată cine vor ieși păcaliți, explică primirea Constituției de ambele partide reprezentate în Constituanta, și votarea ei cu unanimitatea tuturor deputaților prezenți în număr de 91 [77].

---

76. Comp. Frédéric Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, Bucarest 1900, p. 169: „Les Rouges avaient obtenu la liberté absolue de la presse et la liberté d'association, droits sur lesquels ou ne pouvait plus revenir. En échange ils avaient concédé aux Blancs la loi éléctorale, qu'il leur serait facile de modifier plus tard (cum, când erà înscrisă în Constituție?) et la loi sur les contrats agricoles". Scrierea lui Damé atât de aspru criticată de d. Iorga este în destul de bine informată; dar trebueà să cadă în păcatul părtinirei, de îndată ce se apucà de aprețuit evenementele, scrisă fiind după vechiul sistem de istoriografie.

77. Ședința din 29 Iunie. *Mon. Of.*, 5 Iulie 1866 (p. 655, col. 1).

www.dacoromanica.ro

Românul organul liberalilor înnaintați se declară «mulțămit cu actul de temelie al țarei votat de adunare și care, spune el, cuprinde mai toate condițiile neapărate unei bune organizări politice»[78]; iar *Desbaterile*, ziarul conservatorilor arată, că «pentru a votà Constituția s'a facut de ambele părți ale adunarei, pe cât convicțiunile și credințile sale proprii a permis fie carui deputat, concesiunile neaparate, și cu modul acesta nimic nu a ramas nediscutat și nelămurit . Conservatorii trebueau să fie cu atât mai mulțamiți cu textul votat, că acest text erà acel înfățișat sub masca anonimatului de însuși partidul lor, și prin care se înlăturase proiectul cel mult mai radical în privirea libertăților ce fusese prezentat de guvern[79].

Constituția din 1866 poate dar fi privită ca opera comună a ambelor partide, a conservatorilor și a libelilor, reîntregit iarăși în marele și unicul partid național, în care cele două frânturi ale lui se contopiseră totdeauna, când erà în joc existența țarei.

Principele Carol jură pe Constituție în 30 Iunie 1866[80].

Constituția din 1866 erà fară îndoială cea mai liberala din Europa. Luată dupa cea belgiană, ea o depașeà în unele priviri. Un așezământ însa nu poate să se împlânteze în o țară care nu este pregătită, prin mintea ei, a'l primì; el poate să deștepte și să grăbeasca pregătirea acestor minți; dar până să se îndeplinească lucrul, va fi o discordanță între starea de fapt și îmbrăcamintea juridică. Urmările acestei discordanțe se vor vedeà tocmai în jocul partidelor politice care căpatasera, prin marile și nețărmuritele libertăți, deplina voie de rasfațare.

Principele Carol primì Constituția votată și jură mantinerea ei; dar el nu se putù împiedecà de a gândì, că «pentru țară ar fi fost mai nimerit un regim mai absolutist

78. *Românul* din 8 Iunie 1866.
79. *Desbaterile* din 17 și 28 Iunie 1866.
80. *Mon. Of.* 5 Iulie 1866.

www.dacoromanica.ro

dar că un atare regim nu mai este acuma cu putință» [81]. Și Doamna Cornu care jucase un rol atât de însemnat, prin sprijinirea alegerei Principelui Carol pe lângă curtea franceză, scrieà Principelui că «regretà, lipsa unui mic grăunte de absolutismu care ar fi necesar, pentru a face să precumpenească bunele Voastre scopuri» [82]. Iată deci cu ce dispoziții sufletești pașeà noul Principe la aplicarea Constituției.

Aceste dispoziții puteau să'l îndrumeze pe două căi: sau pe aceea de a căutà să zădărnicească jocul prea liber al vieței statului, introducând pe furiș acel grăunte de absolutismu de a căruia lipsă dânsul se plângeà—sau lăsând deslănțuirea acestui joc în toată deplinătatea lui, să se expună a devenì o minge aruncată în toate părțile de conducatorii politici. Vom vedeà cum Principele Carol căuta sa înlature această îndoită primejdie [83].

Termenii de conservator și de liberal.—Adăogim câteva știri asupra timpului și a chipului cum au aparut aceste două denumiri ale celor două mari partide ale țărei; căci la început nici unul nici altul din ele nu purtau asemenea nume.

Cea mai veche în dată din aceste două denumiri este acea de *conservator* care, cum am văzut, apare încă din 1 Fevruarie 1823 în o scrisoare a lui Mihail Sturza către un dregător rus [84]. Dar atunci se vorbește numai de principii în jurul cărora se grupase oamenii timpului, nu de această grupare însăși. Mult mai târziu, abeà în 1858 găsim termenul de conservator aplicat partidului însuși, în o scrisoare a lui T. Balș către Ali pașa în care se vorbește despre «partidul nostru conservator» [85]. In o corespondență către ziarul *Le Nord* din 21 Decembre 1858 se vorbește iarași despre «par-

81. *Aus der Leben*, I, p. 98 (2 Aug. 1866).
82. *Ibidem*, I, p. 153 (23 Oct. 1866).
84. Mai sus, p. 94.
85. Scrisoarea din 26 Ianuarie 1858 în *Acte și Documente*, VII, p. 54.

www.dacoromanica.ro

tidul conservator»[86]. Ziarele opoziției însă numesc foarte rar pe acest partid cu numele ce singur își dădeà. Termenii favoriți sunt: retrograzi, aristocrați, partidul trecutului[87].

Tribuna din Iași este unul din cele d'intâiu organe liberale care numește pe partidul advers: «conservator». Așà spune într'un rând, că în chestia Domnului străin *conservatorii* vor veni la desperare de a zice: nici tu nici eu, ci un domn străin[88]. Diplomații și organele straine numesc bine înțeles pe conservatori pe numele ce și'l dadeau ei[89].

Totuși vedem că conservatorii găsesc în curând nevoia de a'și modificà întru câtva firma sub care se arătau. Când partidul lor apare pentru întâia oara în câmpul publicității, ei botează organul menit a le apărà interesele: *Conservatorul progresist*, făcând deci o concesie spiritului timpului, cum fusesera nevoiți sa întrebuințeze ca arma de luptă a timpurilor noue—ziaristica pentru a'și sprijinì vederile.

Partidul *liberal* iea acest nume abeà mult mai încoace, mai ales dela 1866 înainte. La început el erà însemnat cu epitetele batjocoritoare în gura celor ce le iscodisera, de novatori, carvunari, bonjuriști și ciocoi. Acest din urma este însa aplicat chiar de liberali lor înșile, ca un titlu de glorie, schimbându'și

«porecla în renume»,

și am vazut mai sus cât sunt de laudați ciocoii de unele scrieri ale timpului[90]. Revoluția din 1848 vorbește însă foarte mult de libertate și de liberal, ca adiectiv pentru

86. *Ibidem*, p. 7. Vezi și *Mon. Of.* 49 1863.

87. Corssp. c. l'*Etoile du Danube* 2 Aprilie 1856. *Acte și Doc.*, IV, p. 336. Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, p. 33. Gr. M. Sturza în ședința din 6 Fevruarie 1861. *Mon. Of. al Țărei Romămești*, 20 Maiu 1861. *Steaua Dunărei* 7 Ian. și 17 Maiu 1859. Pentru epitetul batjocoritor de *cacocrați* vezi *Anul 1848* în *Pr. rom*, IV, p. 687 citat mai sus, p. 262.

88. *Trib. română* 17 Ian. 1860.

89. Le Sourd c. Talleyrand 3. Oct. 1857. *Acte și Doc.*, V, p. 674.

90. Mai sus, p. 245.

www.dacoromanica.ro

a însemnà actele ce se deosebeau de acele ce țineau la lucruri învechite. Așà bună oară întâlnim în *Steaua Dunărei* întrebarea: dacă s'a format vreodată în adunare o majoritate fie *liberală* fie reacționară», sau găsim pe Ministrul de culte din Muntenia din 1859 spunând, ca nu s'a văzut sa se aleagă o adevarată opinie *liberală* . Vasile Boerescu vorbește asemenea despre instituții *liberale.* Numele însă de *partid liberal* nu întâlnim nicăiri înnainte de 1866. Ar fi fost natural ca adiectivul liberal sa fi fost substantivat și să se întâlnească numele de *partid liberal* în numeroasele acte ale timpului. Dar lucrul nu se întâmpla, și liberalii de pe atunci se numesc pe ei înșiși democrați, partid democratic, partidul patrioților sau partidul național[91], iar termenul de liberal apare regulat abeà după 1866. Cea întâi data când am întâlnit terminul de *Liberali* în desbaterile parlamentare este în ședința din 21 Martie 1862, când deputatul Cernatescu spune: ‹ celelaltă parte de țară este compusa din *liberali* și conservatori ›. Ziarele începuseră ceva mai de timpuriu a întrebuința acest termin. Costaforu scrie în *Ordinea,* ziar conservator din București încă la 1860 despre aceia ce sub nume de *liberali* și de conservatori se sfâșiesc în lupte [92].

91. Le Sourd. c. Talleyrand citat note 89. Coresp. c. l'*Etoile de Danube* citată nota 87. Coresp. din *Le Nord* cititată nota 87.
92. *Ordinea*, 20 Aug. 1860.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL XX.

SERIILE ISTORICE ÎN DESVOLTAREA PARTIDELOR ISTORICE

Seriile istorice. — În desvoltarea universului atât ca materie brută și organică, pe cât și ca spirit omenesc — în istorie — nu există legi după cari să se înșire fenomenele în succesiunea timpului, cu toate ca fiecare fapt succesiv este productul unei legi de manifestare a puterilor naturei, prin mijlocirea condițiilor în care ele lucrează asupra existenței. Ceeace nu este și nu poate fi stăpânit de legi în desvoltarea fenomenelor nu este producerea acestora, *ci înșirarea lor în lanțul succesiunei.* Așà bunaoară producerea unei revoluții se va face după lucrarea legilor cari stăpânesc mișcarile sufletului masselor, și toate revoluțiile vor constituì, în mersul lor, fenomene de repetire în privirea chipului cum izbucnesc. Legile psicologice cari le împing la lumină vor puteà fi deci formulate pentru toate, după aceeași normă. Dar legătura unei revoluții cu stările anterioare din care a ieșit nu va mai fi stapânită de nici o lege, ci de o înlănțuire în timp care este unică și se arată o singură data în decursul veacurilor. Modul cum o revoluție se înfăptuește, prelucrarea masselor prin cuvântări sau întețiri ascunse, în timpurile mai nouă prin presă, îmboldirea voințelor spre acte violente și spre răsturnarea unei stări de lucruri neplacuta, scularea poporului sub conducerea unor capi mai întreprinzători, sugestia mutuală a indivizilor când se văd

www.dacoromanica.ro

adunați în număr mare — toate aceste pârghii ale unei mișcări revoluționare se repetă mai mult sau mai puțin în fiecare din ele; dar cauzele cari au produs nemulțămirile, încordarea sufletelor și chipul cum mișcarea se va desfășurà, vor fi altele la fiecare revoluție și nu se vor mai repetà niciodată în timp.

Istoria în sensul cel larg al cuvântului fiind expunenerea desvoltărei materială sau intelectuală, adecă țintind a arătà chipul cum s'au succedat fenomenele sau evenementele, ea nu'și va îndreptà luarea aminte asupra ceeace se repetă în omenire, asupra legilor care împing aceste fenomene sau evenemente la lumina zilei, ci asupra succesiunei, adecă asupra unicității înlănțuirei faptelor în timp, deci asupra seriilor de desvoltare.

Această înșirare a faptelor în serii este neapărată pentru expunerea științifică a desvoltărei. Prin ea se strâng faptele singuratece în mănunchiuri mai cuprinzătoare care dau cugetarilor un caracter general, fără de care știința nu poate existà. *Precum științele de repețire leagă faptele în legi, așà acele de succesiune le înlănțuesc în serii.* Astronomia, fizica, chimia, biologia psicologia și sociologia nu există ca științi, decât din momentul când pot formulà legi de producere ale fenomenelor pe care le cerceteaza. Pe de altă parte însa geologia, transformismul, preistoria și istoria care alcatuesc grupul științelor de succesiune, nu pot existà ca discipline științifice, daca nu vor formulà seriile faptelor pe cari le înregistrează. Numai prin această legare împreună a faptelor succesive, istoria va ajunge a înlesnì minței stapânirea asupra nămolului de fapte singuratice, va limpezì înțelegerea și patrunderea lor de inteligența omeneasca, după cum legile științelor de repețire fac aceeași slujbă pentru faptele ce se repeta în univers.

Prin ce este însa constituită seria istorică? Simpla înșirare a faptelor după o laltă nu'i dă ființă. Se cere între ele un element de legătură. În legi elementul de închegare între faptele de repețire este *generalizarea.*

www.dacoromanica.ro

În serii acest element al generalizărei nu se poate întâlni, de oarece în ele nu mai e vorba de a se contopì mai multe fapte într'o singură idee; elementul de legatură care va da fiinţă seriei va fi *legătura cauzală* între faptele ce se succeda, şi cu cât această legătură va fi mai puternică şi mai bine întemeiată, cu atâta şi istoria va dobândì un caracter mai ştiinţific.

Aceste principii pe care le-am desvoltat în *Teoria Istoriei* [1]) şi pe care le-am aplicat în expunerea *Domniei lui Cuza Vodă*, le-am pus şi aici ca temelie la expunerea istoriei partidelor politice la Românii de dincoace de Carpaţi.

Seria Partidului Naţional. — Seria desvoltărei partidelor politice în Ţările Române nu este decât o verigă mai târzie a lanţului de fapte ce strabate întreaga lor istorie. De aceea am şi văzut cum partidul naţional, trunchiul pe care s'a altoit viaţa de partid la poporul român din Principate, îşi are împlântate ambele lui radăcini, — acea de reacţie contra apăsărilor străine şi acea lăuntrică de năzuinţă după o viaţă de sine stătatoare şi mai vrednică de oameni, — în pamântul roditor al istoriei sale întregi. Partea vieţei acestui popor care se rasfrânge în partidele lui politice, nu puteà fi decât rezultanta tuturor faptelor pe care cursul timpului le varsase în lata albie a desvoltarei lui.

Seria care dă naştere desfaşurărei partidelor politice se leagă deci, prin cursul ei, de curentul cel mare al istoriei româneşti, ca una din ramurile bogatei ei încrânguiri. Ea îşi are obârşia mai îndepărtată în acea a istoriei însăşi, şi se va urmarì şi în veacurile ce au să vina, şi pentru care istoria încă nu este nascută.

Partidul naţional întâia manifestare de grupare a unor cugetari politice se naşte atunci când poporul ro-

1. *Théorie de l'Histoire* Paris 1908, deuxième édition des *Principes fondamentaux de l'Histoire*, Paris 1899 şi româneşte; *Principiile fundamentale ale istoriei*, Iaşi 1900. *Le Théorie de l'Histoire* a fost tradusă şi în spaniolește, Madrid 1911.

www.dacoromanica.ro

mân, adus prin suferinți a dorì mântuirea de stăpânirile straine, cea turcească, cea austriacă și cea rusască, întâlnește pe una izvorâta din cea d'intâi, mai slaba însa prin ea însăși, și slăbită încă prin împrejurari, și cu care stăpânire poporul român îndrăznì să'și masoare puterile. Erà acea a Grecilor, unealtă numai cât al Turcilor, dar care se compromiseseră în ochii stăpânilor lor, prin o nechibzuită revoluție. De aceea partidul național românesc se încheagă pentru întâia oară în o opoziție în potriva elementului grecesc, și cea întâi izbândă a Românilor pe tarâmul politic este răsturnarea Domniei fanariote (mai sus pag. 13).

Tot cătră mântuirea de această asuprire, pusa în lucrare nu mai mult pe din afară ci pe din lăuntru, trebueà să tindă și desfașurarea tot mai lămurită a cugetarei naționale, înnabușită și apăsata pană atunci de amenințătoarea grecizare a societatei.

Odata însă cu izbânda aceasta națională, trebueà sa se manifesteze în viața poporului român alt curent de o covârșitoare însemnătate, venit de foarte departe ca sa'i înriurească viața. Erà acel al Revoluției franceze care samană pentru întâia oară în mințile unor Români ideile de libertate și egalitate zemislite din sângele poporului francez.

Și acest curent este hrănit de valuri vechi, de acele ce venieră să îmbogățească viața românească cu înriurirea civilizației franceze, importata întâi de Greci în Țarile Române, apoi întarita prin conștiința latinitatei neamului ce se săpă tot mai adânc în sufletul Românilor. Cunoștința limbei franceze, pătrunderea scrierilor revoluționare și atingerea cu Francezii care erau reprezentanții ideilor nouă în Țările Române, deschiseră câteva minți altruiste catre aceleași idei, cum a fost Vasile Mălinescu în Moldova și Constantin Radovici din Golești în Muntenia (p. 39 și 120). Urmările mai însemnate ale nouei îndrumări a minților se văzură întâi în Moldova, unde se ivì o mișcare către libertate și ega-

www.dacoromanica.ro

litate, mărginită deocamdată în sinul boierimei mici și îndreptată contra celei mari, în vestita Constituție din 1822 a lui Ioan Sandu Sturza Voevod (p. 76 și urm.) Dar paralel cu această mișcare mai mult ideală se ivi o alta care urmăreà o țintă practica și precisă; îmbunătățirea soartei muncitorului de pământ. Acesta fusese tot mai apăsat în decursul veacurilor; dar suferise în tăcere și resemnare jugul ce i se lasă tot mai greu pe grumaz, necercând nici măcar calea turburătoare prin care să tindă a scăpà de el, cum făcuseră frații săi din Transilvania. Tocmai către lucirea veacului al XIX-lea, când se infiltrează în Țarile Române ideile franceze, vedem și la țărani niște începuturi de mișcări de nemulțămire. Pe când boierii cei mici din Moldova amenințau pe cei mari cu grozăviile *răvoluției franțozești* (1804), țăranii de aici puneau în grija pe Mitropolit în 1805 cu încercările lor de a nu se supune boierescului (p. 13 și 95). Aceasta mișcare țărănească culminează în revoluția lui Tudor Vladimirescu care are la început un caracter esclusiv social, îndreptat contra asuprirei boierilor, și numai cât mai târziu este întoarsă tocmai de aceștia, spre ținta națională, îndepartarea Grecilor (p. 47 și urm.). Boierii întinsera o capcana lui Vladimirescu, facându-l să se lepede de revoluția socială și să se unească cu ei pentru alungarea Grecilor, ceeace pierdù pe Vladimirescu (p. 53 și urm.). Trebue facut însă o deosebire între mișcarea spre libertate și egalitate, și cea mai adânc reformatoare care țintеà la schimbarea soartei țăranului, tendinți care nu vor merge totdeauna mână în mână, deși îngemanate erau din firea lor și îngemănată le erà obârșia.

Aceste idei însă de egalitate și libertate introduse în cugetele unor reprezentanți ai clasei conducătoare — a boierilor,—fie într'o măsură mai întinsa și gândindu-se și la țărani cum o ceruseră V. Mălinescu și C. Radovici din Golești, fie în una mai restrânsă cum erà formulată în Constituția din 1822 — avuseră de rezultat a rupe și a despărți partidul național în două părți cari dădură naștere celor două partide, cunoscute mai târziu sub numele de *conservatori* și *liberali*.

www.dacoromanica.ro

Seria desvoltărei partidului conservator.—Despre tendinţele partidului boieresc din Ţările Române dau dovadă următoarele două propuneri făcute în urma fugei lor din ţară, de frica turburărilor întâmplate în 1821. Acei din Moldova cereau încetarea gospodaratului şi înlocuirea lui cu un guvern aristocratic, compus din un număr de boieri cu un baş-boier în frunte; iar acei din Muntenia merg atât de departe în supunerea lor către Ruşi, că cer contopirea desăvârşită a ţărei lor în Impărăţia rusască (p. 78 şi 126). Ambele aceste cereri erau repetarea celor făcute către împărăteasa Catherina a II-a (p. 18).

Dupa numirea lui Ioan Sandu Sturza în Moldova văzând boierii desţărați, că el îşi întemeià puterea pe partidul novatorilor care voeà să răstoarne privilegiile protipendadei, ei caută la Ruşi apărare contra ceea ce ei îmbracau în cuvintele pompoase de teamă de peire a ţărei. Boierimea cea mare voeà să împiedice atât emanciparea ţaranilor cât şi îndrituirea altora decât ei singuri la conducerea ţarei; doreà deci să menţină neştirbite privilegiile ei sociale şi politice. Este adevărat însă ca acest recurs la straini se făceà de boierimea Ţarilor Române numai atunci când i se atingeau interesele. De altfel ea pusese însăşi de mai multe ori piept contra îngenunchierei patriei sale, când ea erà prea înjosita de străini; căci tot se deşteptà şi în aceste clase stapânitoare dorul de ţară care nu poate niciodată sa se stingă cu totul în inima omenească.

De aceea vedem bunăoara, pe timpul ocupaţiei ruseşti, când comisiile însarcinate cu lucrarea Regulamentului Organic sunt puse sub preşidenţia unui dregător rus, că boierii fără deosebire de progresişti sau conservatori protestează contra acestui amestec al Ruşilor în o daraveră lăuntrică a ţărilor, cum erà prefacerea legiuirei ce erà sa le ocârmuească (p. 147 şi urm.). Dar tot aceşti boeri şi tovarăşii lor se arată foarte mulţamiţi de chipul cum Ruşii se îngrijiseră de interesele lor, prin apasarea ţăranilor în legiuirea acelui Regulament, (p. 191 şi urm.). Ba chiar Kiseleff, guvernatorul rusesc, trebuì să

www.dacoromanica.ro

lupte contra boierilor, spre a le mai zmulge câte o concesie în favoarea poporației rurale (p. 152).

Sub domnia lui Alexandru Ghica se întâmplă iarăși o mișcare de opoziție a partidului conservator unit cu acel al ideilor noue care reîntregește iarăși partidul național într'o singura suflare, anume opoziția cea înverșunata contra introducerei articolului fraudulos în Regulamentul Organic. Intre acei ce protestasera contra acestei fară de lege este și Emanoil Baleanu care este arătat mai târziu ca unul din boierii cei mai protivnici emancipărei țaranilor (comp. p. 164 și p. 259), prin urmare un conservator neînduplicat. De aceeași natură, cu toate ca mai puțin altruistă, este împotrivirea întregei clase boierești, fară deosebire de idei, în chestia concesiei minelor, încuviințată de Principele Bibescu companiei rusești Trandafiroff, prin care se credeà amenințata proprietatea moșiilor (p. 183).

Tot acestei îmboldiri generoase de aparare a neamului este datorită și purtarea boierilor atât din Muntenia cât și din Moldova în sprijinirea pe care o dau limbei, învățământului și teatrului național Acela dintre ei care sprijinise mai cu seama ‹ paradosirea învățaturilor în limba națională.› este Mihail Sturza, acel boier care pe de altă parte nici nu înțelegea macar, cum se pot cere schimbari în organizarea unui stat careia succesiunea veacurilor i-a întiparit un caracter neschimbător› (comp. p. 90 și 206). Un conservator retrograd din cei mai rostiți se face deci apostolul propășirei cugetărei românești! Tot așà fac boierii în deobștie când sprijinesc Societatea filarmonică din București, Conservatorul filarmonic dramatic din Iași sau Societatea studenților din Paris (p. 180, 207 și 237). De aceeași fire este și purtarea Principelui Gh. Bibescu care la suirea lui în scaun se îmbraca în costumul lui Mihaiu Viteazul și apoi ducându-se la mănăstirea Dealu, îngenunchiaza pe mormântul eroului muntean (p. 182). Toate aceste avânturi date cugetărei naționale de către reprezentanții

www.dacoromanica.ro

conservatorilor erau datorite unei covârșiri a interesului obștesc asupra celui al clasei lor de care părere mai târziu vedem cum tot ei sunt nevoiți sa se lepede, anume atunci când ei se conving unde conduceà deslanțuirea cugetarei naționale. De aceea vedem pe Mihail Sturza care susținuse limba națională ca cel mai spornic mijloc de învățământ și pe Gh. Bibescu care spusese că teatrul național este menit a desvoltà limba patriei, că amândoi desființează învățământul național din Țările Române, pentru a taeà izvorul din care se hraneau ideile răsturnătoare (p. 186, 188, 217). Și la aceasta desființare se întovarășesc toți boierii conservatori care doara tot ei sprijiniseră societațile desvoltatoare ale culturei neamului.

Daca însa conservatorii se umplusera de grija când vazusera încotrò tindeau ideile desvoltate prin școale, ei rămăsesera îngroziți în Muntenia, când se convinseră că revoluția din acea țară din anul 1848 tindeà să le iee moșiile. Față cu asemenea primejdie și nedând nici o crezare revoluționarilor, că moșiile vor fi luate cu despăgubire din banii dobândiți dela mănăstirile închinate, boierii conservatori uitară și țara și tot și recurseră la ultimul mijloc de a'și apară proprietațile, la ajutorul străinilor pe cari îi chemară pe întrecutele în țară, ca să o ocupe militărește și sa faca să înceteze «mascaralâcurile ce se petreceau în ea» dupa cum le califică boierul conservator Scarlat Ghica (p. 260). Mitropolitul Neofit organul cel mai autorizat al conservatorilor, Principele Dimitrie Ghica capul recunoscut al acestui partid, Banul Gh. Filipescu, Emanuil Baleanu, Scarlat Ghica, căpeteniile cele mai de seama ale conservatorilor, chemau cu toții, mai pe față sau mai pe ascuns, pe Ruși care să-i scape de amenințarea socialistă (p. 259, 265). Aceleași tendinți contra țăranilor le arată conservatorii în Divanul ad-hoc al Moldovei, când veni în desbatere chestia rurală, propunând înlocuirea boieresculu cu o plată în bani a muncei prin bună în-

www.dacoromanica.ro

ţelegere, însă cerând ca să nu mai fie îndatoraţi a pune pământ de hrana la îndamâna ţăranilor decât acel la care s'ar învoì prin tocmală cu ei. Ţăranii din contra, prin o propunere foarte agresivă, cereau împământenirea lor pe locurile de care până acum se folosiseră ca uzufructuari. Deşi desbaterile nu ajunseră la nici un rezultat, ele reînnoiră însă punerea în lumină a antagonismului celui neîmpăcat între clasa boerească a proprietarilor şi acea ţărănească a muncitorilor.

Dar conservatorii trebuiră să renunţe la privilegiile lor sociale, când tratatul de Paris impuse Ţărilor Române regimul constituţional şi principiile vieţei moderne. Ascultând de un îndemn căruia nu se puteau opune, ei votară, în memorabilele şedinţi din Divanurile ad-hoc, oborârea privilegiilor; dar ei înţelegeau ca această desfiinţare sa se facă pe îndeletele şi în o măsură cât se poate de restrânsă; apoi ei voeau sa menţina privilegiile politice, împărtăşindu-se singura clasă boierească la conducerea ţărilor, ceea ce'i fusese înlesnit şi oarecum garantat prin legea electorală a Convenţiei din Paris (p. 395).

In tot timpul Domniei lui, Cuza Vodă avù de luptat cu oligarhia boierească. Boierii se supusera numai cu mare greutate la impunerea la dari. Aşà proprietarii căutau să zădărnicească facerea catagrafiei (p. 397 şi 401); iar când fù vorba să se voteze o lege definitivă de impozite, conservatorii se siliră să'i reducă procentul la cât mai puţin (p. 411). Mai ales însă nu voeau boierii sa audă de o îmbunătaţire a soartei ţăranilor care nu se puteà îndeplini decât pe seama lor. In tot decursul Domniei lui Cuza Vodă, ceea ce mişcà mai mult clasele privilegiate contra lui erà chestia rurală care apare în dosul celor mai multe legi ţintitoare la reforme de altă natură.

Cuza Vodă care fusese mai mult impus de împrejurări decât ales de bună voie şi de conservatori, venise cu gândul hotărât, nu numai de a aplicà în toată întregimea lor reformele formulate de Convenţia de Paris

www.dacoromanica.ro

(egalizarea drepturilor şi îmbunătăţirea soartei muncitorilor plugari) dar şi de a le depăşi, realizând unirea, rădicând puterea şi vaza ţărei şi mântuind cu totul pe Români de stăpânirea grecească. Noul Domnitor aveà să lucreze în două direcţii, acea naţională plăcută partidului conservator şi primită de el, şi aceea liberală care erà să'l pună în luptă cu dânsul. De acea şi vedem bună oară cum conservatorii mulţămesc Domnitorului pentru înfăptuirea unirei şi pentru secularizare; dar îndată după aceste momentane izbucniri de simţiminte favorabile Domnitorului, se întorc în protiva lui, când el atacă problema ţărănească (p. 423 şi 434, 445), sau acea a introducerei egalităţei, mai ales a celei politice, prin reforma legei electorale, care şi ea aveà de ţinta tot rezolvirea chestiei rurale, prin o adunare alcătuită din elemente mai favorabile masselor.

In loc de a merge în acest sens, adunările Ţarilor Române manţin reprezentarea lor tot în rândurile averei chiar şi pentru comisiile de agricultură (p. 405).

Aceasta opoziţie a partidului conservator contra Principelui Cuza din cauza plecărei lui către ţărani reiesa în tot cursul Domniei lui; aşà chiar de la început, când cele două întâi ale lui ministere cad din cauza unui sprijin indirect dat ţaranilor (p. 387—390).

Kogalniceanu în primul său minister (1 Iunie 1860—17 Ianuarie 1861) opreşte bătaia aplicată ţăranilor, şi arătându-se astfel favorabil clasei lor, împinge pe conservatori a cere darea lui în judecată pentru purtarea lui faţa cu mitropolitul, spre a scăpa de ministerul său, în momentul când legea rurală erà să vină, din sinul Comisiei centrale, în desbaterea adunărei.

Cuza Voda caută să zdrobească oligarhia prin interveţia puterilor străine cărora le trimise memorandumul lui din 1861, ceea ce aflându-se în ţară încoarda încă şi mai mult relaţiile Domnitorului cu conservatorii.

După realizarea unirei şi deschiderea adunărei comune în Bucureşti, legea rurală venită din comisia centrală

www.dacoromanica.ro

fiind votată contra convingerilor Domnitorului pe temeiul libertății mutuale și a muncei și a proprietății, Domnitorul refuza sancționarea ei, ceea ce aduse izbucnirea luptei pe față între Domnitor și partidul conservator. In această luptă însă partidul conservator izbutește a atrage de partea lui și pe acel liberal, nemulțumit și el cu purtarea lui Cuza Vodă din alte motive, ceea ce dă naștere la coaliția monstruoasa.

Cuza Voda prezentând o noua lege rurala, Kogălniceanu este expus din nou la un vot de blam, apoi în 2 Maiu 1864 adunarea refuzând a desbate și legea electorală, Domnitorul și cu ministrul sau se hotarasc să sfarme Constituția prin lovitura de Stat, decretând legea rurala în puterea Statutului, ceea ce atrage din partea coaliției răsturnarea Domnitorului prin complotul cunoscut.

In guvernul Locotenenței domnești iarăși nu se mai întâlnesc două partide. Marele interes al introducerei Dinastiei straine împacă cugetarea politică și o adună iarași în matca națională, din pricina marei primejdii în care rasturnarea lui Cuza Vodă și tendința de a întronà o Dinastie europeană aruncaseră țara. Dar fiindca Locotenența domneasca fusese nevoită, tocmai din cauza introducerei Dinastiei străine, a manținea și respectà Statutul lui Cuza Vodă, apoi se mănținù și legea electorală a loviturei de stat prin care se democratizà viața politică a României, chemând-o să reprezinte toate puterile vii ale națiunei și mântuind'o de privilegiul politic al aristocrației. De aceea Constituția din 1866 care este opera unei adunări în majoritate conservatoare este așà de liberală. Prin lovitura de Stat se democratizase chiar partidul conservator.

Seria desvoltărei partidului liberal. — Este greu de determinat originele partidului liberal, pentru că ele se îmbină cu înjghebarea partidului național nedeosebit încà în cele două ramuri ale sale de mai târziu; dar semânța

www.dacoromanica.ro

ideilor despărţitoare ale acestor două ramuri sunt aruncate chiar de primele manifestări ale ideilor naţionale, de oare ce pe baza acestora se va desvoltà partidul liberal, pe când cel conservator va bate în retragere înnaintea lor, îndată ce va vedeà că ele lovesc în interesele sale de clasă.

Pentru a ne ţineà strâns numai de ideile egalitare, ele se manifestă în acelaş timp pe mai multe căi, îndrumate toate de marea îmboldire venită din Franţia.

Pe la 1805 se temeau boierii din Moldova de o împrotivire a ţăranilor la lucrarea boierescului şi cu acest prilej boierul cu idei egalitare, Vasile Mălinescu, propune Mitropolitului Veniamin împroprietărirea tăranilor (p. 39).

Revoluţia mai de samă condusă de Tudor Vladimirescu tindeà şi ea, fără un plan hotărât, la scoaterea ţăranilor din iadul în care erau frământaţi. Dar acea revoluţie este înnăbuşită odată cu a Grecilor, şi singurul folos pe care Ţările Române îl traseră din ea nu se întoarse către acei ce o îndrumaseră, ci către boierii care se slujiră de dânsa pentru a aduce Domniile româneşti iarăşi în mânile clasei lor. Ideile egalitare nu dobândiră deci nici un îndemn din mişcarea violentă din Muntenia. Aceste idei trebueau să'şi facă drumul pe altă pârtie decât pe aceea a revendicărilor ţărăneşti, şi anume prin o pornire a boierilor contra boierilor, adecă a celor mici contra celor mari. Sub îmboldul ideilor pripăşite din Franţia în minţile încă înapoiate ale clasei boiereşti din Moldova, vedem de odată apărând încă în anul 1804 un pamflet care cereà egalizarea tuturor boierilor în împărtăşirea lor la conducerea ţărilor, sub ameninţarea repetărei scenelor sângeroase din Revoluţia franceză (p. 95).

Optsprezece ani mai târziu, aceste idei înfrăţindu-se şi cuprinzând minţile tuturor boierilor mai mici şi ale câtorva boieri mari, aceştia cer dela Ioan Sandu Sturza, Voevodul naţional numit de Turci după stângerea re-

www.dacoromanica.ro

voluției grecești, și care Domnitor erà tocmai din partida «novatorilor», ca el să consfințască niște «Ponturi», în care se cereà deplina egalizare a boierilor mici cu cei mari în conducerea daraverilor publice (p. 81).

In Muntenia nu vedem apărând o asemene mișcare, ci ideile egalitare sunt răspândite mai mult pe cale individuală, de o parte prin scrierea Golescului, de altă prin propoveduirea lor din viu graiu de catre cei patru bursieri reîntorși în Muntenia din Piza și Paris pe la 1825—1828: Eufrosin Poteca, Constantin Moroiu, Simion Marcovici și Petru Poenaru (p. 119 și 176).

Tot la așà rezultat duce și reorganizarea liceului Sf. Sava de către profesorul I. A. Vaillant (p. 179).

Dacă însă în Muntenia ideile egalitare nu se înmanunchiaseră ca în Moldova în un partid politic, Domnitorul Bibescu realizază pănă la un punt aici cele ce boierii ceruseră lui Sturza prin Constituția din 1822. Anume Bibescu iea măsura ca boierii ce locueau în capitala să nu mai poată fi aleși ca deputați în ținuturi, dând astfel și celor mici putința a'și pune candidaturile pe acolò (p. 187). Tot către egalizarea condiției oamenilor tinde măsura lui Bibescu de a emancipà pe Țiganii statului și ai mănăstirilor (ibidem).

Pentru a revenì la Moldova- către acelaș timp, sub domnia lui Mihai Sturza, întâlnim o reînviere a mișcarei boierilor mici sprijiniți și de câte va nume mari care voeau sá prefacă iarăși Constituția țarei; de astadatá însa nu în unire cu Domnitorul ca pe timpul celuilalt Sturza, ci plănuind o sângeroasă răsvrătire. Conjurația comisului Leonte Radu este însă descoperită și înnăbușită în fașa (p. 193). În proiectul de oblăduire a țărei Moldovei închipuit de minteosul comis, se mergeà însă mai departe cu ideile egalitare de cum ajunseseră tovarășii lui de gândire din 1822; anume primirea în tribunalele și isprăvnicatele țărei și a unor «comisari» luați dintre răzeși și dintre țărani, cea întâi propunere de introducere a elementului de jos în con-

www.dacoromanica.ro

ducerea țărei, păstrată până atunci numai clasei boierești (p. 197). Tot pe atunci Rușii cer lui Mihail Sturza strămutarea la Berlin a câtorva studenți Moldoveni ce se duseseră la Paris, în focarul ideilor răsturnătoare, și această cerere este mai apoi repetată de Rusia cu prilejul ducerei însuși a fiilor Principelui Sturza, Dimitrie și Grigore și a lui Mihail Kogălniceanu (p. 200 și 213). Mihail Sturza se mai plânge lui Titoff asupra emisarilor turburători care ar veni din Muntenia și Moldova, între alții I. Vacărescu, acel care protestase contra presidărei comisiei Regulamentului Organic de către Mințiaki (p. 201.) Tot așà arată M. Sturza îndoielile lui, dacă școalele primare deschise în Muntenia în 1838 nu ar puteà deveni un izvor de idei pierzătoare pentru poporația câmpului (ibidem). M. Sturza promite Rușilor ca'și va îndreptà toata privigherea asupra acelora care vin din străinătate cu idei primejdioase (p. 203), și el oprește intrarea în Moldova a scrierei lui Felix Colson, *Précis des droits des Moldo-Valaques* (ibidem).

O lovitură mai directa și mai puternică este data clasei privilegiaților și deci partidului conservator de către Mihail Kogalniceanu care, întors din Berlin și fiind favoritul Domnitorului, este numit de el profesor de istoria Românilor în Academia Mihaileană unde, în lecția lui introductivă, el lovește fără cruțare în despoitorii țărei lui, Austria și Rusia, precum și în «aristocrația cea neștiutoare care ține în înlanțuire un popor de mai bine de două milioane de suflete» (p. 216). Kogălniceanu este bine înțeles destituit din catedra creată care și ea este desființata. Elevul Academiei N. Ionescu recitând prea cu înfocare versurile lui Asaki care încep cu apostrofa:

«Nobili plini de îngâmfare

în care răsună iarăși cu putere struna țărănească, este oprit de M. Sturza a urmà mai departe cu declamarea (ibidem). Ideile liberale și egalitare încuibându-se mai

www.dacoromanica.ro

ales în clasele superioare ale școalelor din Iași și București, aceste clase sunt suprimate.

Revoluția din 1848 din Muntenia aduce la lumină pe lângă prima întruchipare a ideilor liberale și egalitare, și pe aceea ce pareà a fi nedeslipit legată de ele, dar care rămăsese de mai multe ori uitată, anume îmbunătățirea clasei țăranilor, și anume prin măsura cea radicală a împroprietărirei. Această măsură apăruse chiar la zorii cugetărei liberale în Țările Române, cu Vasile Mălinescu în anul 1805; dar ea fusese cu totul uitată în constituția moldovenească din 1822 și în repetarea aceleiași încercări în 1839; iar în Muntenia nu mai fusese reînnoită dela Constantin Radovici din Goleşti. Aceasta idee este însă susținută în Muntenia mai ales de marii boieri liberali, ca Goleștii, Grădiștenii, Câmpinenii, Creţuleștii, Filipeștii precum și de mai mulți boieri mai mici, precum frații Brătianu, Magheru, Ipătescu, Pleșoianu cum și de o pleiadă întreagă de oameni culți ridicați din sinul poporului, ca Heliade, Tell, Serurie. Toți acești conducători ai mișcărei de regenerare căută să deștepte mai ales pe țărani spre conștiința de sine, spre prețuirea ideilor de libertate și egalitate, și ei ajung după strașnice sforțări a lumină puțin mintea norodului, și lucru în destul de afară din cale, a'l porni chiar în contra fraților săi întru Hristos, pravoslavnicii Ruși, despre care izbutiră a'l convinge că erau înșelătorii apăsărei lui prin legiuirea Regulamentului Organic (p. 259). Partidul liberal autorul revoluției vroi însă să rămână liberal nu numai în realizarea dorințelor lui, ci și în mijloacele pe care le întrebuință spre a'și ajunge ținta să convingă anume pe boieri prin argumente, prin desbaterea intereselor comune împreună cu țăranii, ca să'i hotărască a primì împroprietărirea, și de aceea instituì el acea comisie a proprietăței, ce pentru oameni cu privirea sănătoasă a lucrurilor reale trebueà să fie osândită chiar dela început, și care comisie de aceea

www.dacoromanica.ro

nu ieşì la nici un capăt; atâta doar numai izbutiră desbaterile din sinul ei, ca să pună într'o lumină şi mai vie încă, antagonismul cel neîmpăcat dintre ţărani şi boieri în deobşte, şi deci între partidul conservator şi acel liberal în grava chestie care le despărţise pe amândoua chiar dela a lor obârşie, — chestia proprietăţei (p. 292—206).

Revoluţia din 1848 fiind însă zdrobită, ideile liberale trebuiră să aţipească din nou, cu toate că Ruşii nu mai strângeau acuma frânele atât de tare, de frica ca sa nu provoace turburări noue (p. 230). Ideile liberale însă dacă fuseseră zugrumate în Principate, înviară cu atât mai puternic peste hotar, mai ales în Parisul cel generos, unde ele se înfrăţira cu acele ce tindeau la regenerarea naţională a Românilor şi la contopirea mai ales a celor două Principate în un singur corp.

Tratatul şi Convenţia de Paris din 1856 şi 1858 puseră aceste idei ca temelia reorganizărei vieţei poporului român şi dădură deci partidului liberal, dacă nu sprijinul Europei întregi, cel puţin al majorităţei puterilor hotăritoare, inspirate şi stăpânite de puternica Franţie. Convenţia de Paris, deşì nu recunoscuse toate dorinţele rostite de Divanurile ad-hoc, totuşi impusese Ţarilor Române două prefaceri ale aşezămintelor lor care erau tocmai acele pe care partidul liberal le apărase în 1848 şi anume: guvernul constituţional cu oborârea tuturor privilegiilor de clase şi îmbunătăţirea stărei poporaţiei rurale. Dacă prin înnăbuşirea revoluţiei din 1848 partidul conservator ieşise triumfător, urmările războiului Crimeei răsturnase situaţia de-a totului tot, dând izbânda partidului liberal.

Această izbândă se mărì însă atunci când din urnele alegerei Domnitorilor din 1859, ieşì un singur nume, acel al colonelului Alexandru Cuza, bărbat cu vederi liberale care erà menit sa preşideze el, «om nou» la aplicarea «ideilor noue».

www.dacoromanica.ro

Puțin timp însă după a lui întronare și mai ales după realizarea unirei, liberalii văzură că Domnitorul nu erà hotărât a intrà cu totul în apele lor și că el voeà să aplice ideile liberale în felul cum le înțelegeà el, și care nu erà acel al partidului liberal constituit și organizat în 1848. Din această deosebire de păreri se face o ruptură între partidul liberal și Domnul care erà cu toate acestea reprezentantul ideilor acestui partid, ruptură ce se dădù pe față, mai ales cu prilejul chemărei la putere a partidului liberal, urmat după puține zile de o răsunătoare răspingere a lui dela cârma statului (p. 408).

Cuza Vodă care înfăptuise două mari izbânzi politice, unirea și secularizarea, voeà să conducă soarta Românei tot mai mult după cugetul lui, ceea ce partidul liberal, îndoctrinat mai ales de teoriile liberale pe atunci în curs, nu puteà îngăduì, și care și găsiră rostirea în cuvântarea lui Bratianu din adunarea din 1863 (p. 402, 406, 441—442).

În timpul Domniei lui Cuza Vodă trebue facuta deci o deosebire între ideile liberale reprezentate de Domnitor și acele apărate de partidul liberal. Pe când Cuza Vodă se interesà mai mult de *egalitate* și între ideile din această sferă în întâiul loc de îmbunatățirea stărei claselor de jos, partidul liberal se făceà apărătorul *libertăților formale* (presă, drept de întruniri, neamestecul Domnitorului în ocârmuirea țărei și altele de acelaș fel), și fiindcă Cuza Vodă nu înțelegeà de loc să conducă astfel țara, el care realizaze până atunci atâtea reforme însemnate tocmai prin intervenirea lui personală, — partidul liberal se îndepărtă atâta de fostul său ideal, încât nu numai că se unì cu conservatorii pentru a lui răsturnare, dar ceea ce erà mai grav, jărtfì conservatorilor, pentru a puteà merge alătureà cu ei, chiar idealul cel mai scump al vieței lui, sprijinirea claselor de jos, pentru care acest partid în 1848 pusese în cumpănă chiar existența patriei române.

www.dacoromanica.ro

Se 'nțelege că lovitura de stat făcând pe Domnitor sa înnainteze încă mai departe pe calea puterei personale, a înăsprit și mai mult relațiile între el și partidul liberal care nu s'a mai uitat nici la legea rurală care îndeplinise visul liberalilor din 1848, nici la legea electorală care pusese pe adevarata lui temelie — voința națiunei, — sistemul constituțional, și mergând mai departe mână în mână cu conservatorii, puseră capăt Domniei omului ce reprezintase cele mai însemnate din ideile lor.

Deși liberalii pusese umărul la răsturnarea lui Cuza Vodă, totuși tot ei se folosiră din lovitura de stat, de oare ce constituția din 1866, atât de conformă cu ideile din 1848, făcù să se aducă la îndeplinire mai ales prin protivnicii lui — conservatorii — idealul politic al partidului liberal.

Partidul unirei și al Principelui străin. — Aceste doua tendinți ale poporului român au fost îmbinate de la întâia lor arătare în câmpul faptelor politice. În documente apare chiar ideea Principelui străin întâi în anul 1824 (p. 99). Apoi curând după aceea se văd apărând ambele idei, acea a Principelui străin și acea a unirei îngemănate în aceeași dorință (p. 137). Regulamentul Organic se face răsunetul ideei unirei și chiar Principele străin erà să fie primit de Ruși, dacă Români nu ar fi cerut excluderea caselor domnitoare ale împărățiilor vecine dela ocuparea tronului românesc (p. 172, 176).

Totuși Românii cercară unirea și fără Dinastie străină, când în 1841 Muntenii propun la căderea lui Al. Ghica tronul țărei lor lui Mihail Sturza (p. 181). Acesta neprimind propunerea, Bibescu este ales în Muntenia și el face să înnainteze ideea unirei, prin desființarea vămilor între Moldova și Muntenia (p. 185).

In conjurația confederativă a lui Leonte Radu se văd iarăși apărând numai cererea Principelui străin fără acea

www.dacoromanica.ro

a unirei care se pierde în mai marea înglobare a ideei unei confederaţii balcanice (p. 282).

In revoluţia din 1848 unirea iea un caracter mai obştesc, tinzând la contopirea vieţei tuturor Românilor, ceea ce face pe Rusia a combate o idee a căreia germene primordial îl favorizase (p. 274, 277). Pe lângă aceasta unire mai mare, revoluţia din 1848 strânge legăturile intelectuale între Muntenia şi Moldova (p. 282).

Ideile revoluţionarilor români fiind răspândite în Paris, Napoleon şi le însuşeşte şi propune în Congresul de Paris unirea Ţărilor Române sub o Dinastie străină (p. 310).

Voinţa aproape unanimă a Ţărilor Române fiind însă pentru unire şi partidele cele două, conservatorii şi liberalii văzând în ea acelaşi ideal, ele se rostinseră cu mare putere pentru unire sub Dinastie străină, înscriind această dorinţă între cele patru punte ale Divanului ad-hoc.

Opoziţia însă a Turciei şi Austriei adausă apoi cu aceea a Angliei care se alipì pe lângă ele, zădărnicì toate sforţarile, şi Convenţia de Paris recunoscù numai cât o aparenţă de unire, păstrând ocârmuirea separată a Principatelor.

Conservatorii se hotărăsc atunci să aleagă candidaţii lor, adecă pe foştii Domni ai Ţărilor Române: Sturza şi Bibescu. Dar partidul liberal făcù să triumfe în Moldova indirect, în Muntenia chiar direct prin presiunea poporului, pe candidatul naţionalist şi partizan al ideilor liberale, Alexandru Cuza. Sprijinit de Franţia care tocmai repurtă izbânda asupra Austriei în războiul pentru Italia, Cuza fu recunoscut de Domnitor al ambelor Ţări Române pentru timpul vieţei sale, unire temporară care se schimbă însă în una desăvârşită, când Cuza dobândì învoirea Porţei de a contopì ambele Domnii, unificând camerile şi ministeriile şi strămutând capitala la Bucureşti.

In tot timpul Domniei lui Cuza Vodă, conservatorii care nu puteau îngăduì tendinţele prea liberale ale Domnitorului, întrebuinţaseră ideea Principelui străin ca un mijloc de coborâre şi de încurcătură pentru Domnia Principelui băştinaş.

www.dacoromanica.ro

Nemulţămind Cuza şi pe liberali, ambele partide se unirĕ iar din nou, nu numai pentru al răsturnà pe dănsul, dar pentru a întronà şi Dinastia străină care fu introdusă în ţară după îndepărtarea lui Cuza în 1866. După cum seria privitoare la unire se sfârşise cu realizarea unirei reale de Cuza Vodă în 1862, aşà şi seria privitoare la Principele străin se închise cu întronarea lui Carol de Hohenzolern în 1866.

Partidul separatist şi acel al revendicărilor ieşene se născù de când începù sa se coboare unirea din lumea închipuirei în realitatea lucrurilor. Impotrivirea cea d'intâi se întrupează în broşura «Chestia zilei» de N. Istrate (p. 317). Partidul separatist însă fu totdeauna foarte slab, şi dacă el luptă, la început chiar cu izbânda, contra partidului unirei, o putù face numai mulţamită sprijinului Turciei şi Austriei, din care aceasta din urmă ocupà Moldova chiar cu armele, precum şi acelui personal interesat al Caimacanilor care vânau Domnia fie cărei ţari în parte, pentru fie care din ei. Cu efectuarea unirei partidul separatist se stinse şi rămase în urma lui, nu atât un partid, cât nişte apucături individuale care se încorporau în *revendicările Iaşului*, oraşul ce suferise atât de mult, jertfindu-se el întâi şi apoi fiind jertfit de Cuza Vodă pentru a înfăptuì Unirea.

Zemisliri de partide.—a) *Antisemitismul* este destul de vechiu în Ţările Române. Aşà îl vedem manifestându-se încă în 1823 în Muntenia (p. 131 şi 135), luând dela început încă caracterul şi de xenofobie. Tot în sens antisemit trebue interpretate şi îngrijirea Muntenilor când văd cum Evreii din Moldova încep a se aşezà în Bucureşti (p. 132). Tot într'acolo tinde conjuraţia confederativă a lui Leonte Radu care opreà pe Jidovi de a lua moşii în arendă (p. 198). Şi dacă revoluţia din 1848 tinde la aşà numita emancipăre a Izraeliţilor (p. 248, 252), aceasta rămâne numai un desiderat care nu se

www.dacoromanica.ro

realizează. Când Moldovenii descriu nenorocita stare a Iașului, ei apasă cu deosebire asupra stoarcerei poporului de către Evrei (p. 486). Când este vorba să se întindă drepturile electorale comunale la Evrei, Kogălniceanu care cu toate acestea în *Dorințele partidului național din 1848* primise și emanciparea Izraeliților, se temeà ca o asemenea împărtășire de drepturi să nu aduca un măcel în Moldova (p. 448).

Pornirea contra Evreilor nu erà însă închegată în o grupare de partid. Simțimântul poporan le erà nu e vorbă dușman; dar această ținută nu se reflectà în idei cristalizate în un mănunchiu de oameni din clasa conducătoare. Abeà cu alcătuirea *Fracțiunei*, apare antisemitismul ca un crez al unui partid politic.

b) *Feminismul.*— Mai puțin încă decât antisemitismul apare feminismul pe orizonul vieței noastre politice pe care nici astăzi încă nu s'a urcat sub formă de partid, nici macar între femei.

Câteva femei se amestecaseră în luptele politice ale bărbaților lor. Ana Ipatescu, Efimia Pleșoianu, Maria Heliade, Maria Rosetti (p. 254-256) și Sofia Hrisoscoleu nascuta Cocea (p. 408) dar atâta-i tot, și nici o cugetare pentru largirea drepturilor femeei nu se îndrumează în epoca pe care am cercetat-o.

SFÂRȘITUL VOL. I.

www.dacoromanica.ro

ANEXE

www.dacoromanica.ro

I

PROIECTUL DE CONSTITUŢIE DIN 1822

INTOCMIT SUB TITLUL:

Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obştiei Moldaviei în atocmire cu cele cuprinse prin obştească jalbă sa, trimisă către prea înnaltul Devlet şi în temeiul sfântului şi înnalt împărătescului ferman ce s'a slobozit la . . . . . ca să fie obşteşte sfinţite aceste cereri, spre a slujì pământeştei ocârmuiri de temelie până se va puteà înfiinţà pravila ţărei într'o desăvârşită alcătuire.

Pontul I-iu. Norodul Moldaviei, ca un norod ce din învechime şi până astăzi a avut şi are sfinţit privileghiul slobozeniei şi acela al volniciei de a se oblăduì cu ocârmuitoriul său şi cu pravilele ţărei supt umbrirea prea puternicei împărăţii căreia este supusă, cere de a aveà şi folosinţa acestui privilegiu întru deplină legiuire cele căzute a dreptăţei şi în păzirei celei datornice a sa supuneri şi a credinţei sale către prea înaltul Devleat, adecă:

2-le.—Să'şi aibă întru nestrămutare viaţă stăpânitoare a pravoslavnicei credinţe creştineşti a răsăritului, spre a urmà cu toată slobozenia după rânduelele ei cele legiuite şi

---

Ad 1: Autonomia în privirea ocârmuirei prin Domn deosebit, recunoscută prin hatişerifurile (nu tractatele) de închinare şi mai ales prin practica neîncetată. Deşi această autonomie a fost ştirbită, înlocuindu-se alegerea Domnului prin numirea lui, şi Domnul naţional prin străini, principiul Domniei deosebite n'a fost nici odată încălcat. Ţările române n'au fost paşalâcuri. (Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Trataută*, II, pp. 108, 195, 514 şi 516).

Ad 2: Autonomia religioasă, respectată de Turci mai mult decât cea politică. Turcii n'au făcut nici odată geamii pe pământul românesc.

www.dacoromanica.ro

obicinuite în pământul acesta; să fie suferiți însă toți cei de alte credinți, după obiceiul din vechiu păzit în pământul acesta, de a avea slobodă lucrare credinței lor, încât nu ar mijloci sub pricină de legi din partea acelora vre-o atingere de vătămare în credința pământească.
toare și nemișcătoare, volnic fiind fiește cine de a hotărî precum îi va plăceà pentru dreapta avere a sa, pentru rodurile ostenelelor și a iscusinței, și nesupus fiind către această vre-unei altei îndatoriri decât acea sfințită de pravilele țarei.

4.— Sa nu poată fi nimenea oprit de a face cele ce nu vatamă pravilele.

5.— Să nu poata fi nimenea lipsit de vre-o parte din averea sa fără slobodă voința sa, afară numai de are vre-o întâmplare când o neapărată obștească trebuința pravilicește îndreptațita o va cere aceasta; dar și atunci dupa ce i se va face o despagubire potrivita cu lucrul ce sa va cere a i se luà.

6.— Să nu poată fi nimenea învinovațit, rădicat la închisoare sau pedepsit decât numai întru întâmplarile hotărâte pirn pravila și după formele pravilei.

7. Tot acela ce să va chemà sau s'a rădicà din porunca după hotărârea pravililor și a formelor ei să sa supue îndată; iar împrotivirea să fie cunoscuta de vinovăție și să supue judecății pravilicești.

8. Tot cela ce va cutezà vre-o lucrare în potriva cuívà nevolnicita în pravilă și în formele pravilei, fie macar și judecator sau stăpân aceluia, precum și tot cela ce ar

---

Ad 3: Respectul proprietății, principiu adese ori încălcat în vremile mai vechi. Chiar dacă lăsăm la o parte dreptul de confiscare și nevoia de a'și reinnoì uricele de proprietate la suirea fiecărul Domn nou în scaun, încă amintim abuzurile comise în proprietatea mișcătoare. Ori-ce curier al Domnului sau al Turcilor aveà dreptul să iea calul celui intâiu om ce'l întâlneà pe drum, dacă animalul era mai bun sau mai odihnit ca al lui. (Xenopol, *op. cit.*, V, p. 526.)

Ad 5: Principiul exproprierei pentru cauză de folos public, introdus pentru întâia oară în așezămintele Românilor.

Ad 6: Un fel de *habeas corpus acta*, principiu iarăși cu totul necunoscut vremilor mai vechi cari lăsau, nu numai libertatea omului, dar și viața lui, la bunul plac al ocârmuitornlui. (Xenopol, *op. cit.*, II, pp. 151, 153 și III, p. 585.)

Ad 8: Principiul egalității inaintea legei, cu desăvârșire străin obiceiurilor vechi. *Fără alegere de obraji*, rostire cu totul necunoscută în țările române, unde totul atârna până atunci de consideraținea *obrazelor*. Ba articolul este îndreptat chiar în contra celor ce dețin puterea, de îndată ce ar întrebuința-o în contra pravilei.

www.dacoromanica.ro

îndemnà, ar uneltì, ar iscălì, ar săvârşì sau ar poruncì a se savârşì ori ce altă faptă neiertată în pravilă şi numai după volnicia şi plăcerea cea de sine, să fie supus vinovăţiei şi judecăţei praviliceşti, fără alegere de obraji.

9. Pentru tot cela ce se va învinovăţì cu vre-o faptă, şi mai înainte de a se dovedì fapta vinovăţiei lui, trebuinţa ar cere neapărat de a se pune la închisoare, toată asprimea acea de prisos peste trebuinţa siguranţei despre persoana lui sa fie oprita şi neiertată.

10. Tot cela ce s'ar atinge de cinstea altuia sau prin graiu sau înscris sau prin oricare altă mijlocire în chip ocarnic, batjocoritor sau defăimător, precum însuşi cei trimişi cu porunci din partea zabeţilor, a judecătorilor şi a orice dregător, daca vor păşì din cuprinderea poruncei şi să vor atinge de cinstea persoanei sau îi va face altă asemene suparare nevolnicita, să fie supuşi fară iertare praviliceştei certări.

11. Tot cela ce va face entrigă (sic) şi spionlâc, prigonire sau viclenire, precum şi tot cela ce ar ridicà turburare sau răzvrătire împotriva binelui patriei, sa fie neapărat supus pedepsei praviliceşti, asemenea urmându-se şi pentru cei ce ar cutezà vre-o silnicie asupra persoanei obladuitorului.

12. Nici un fel de slujba obştească, nici de judecatorie, nici de zabetlâc, nici de ori-ce altă trebuinţă sa nu se socotească de clironomie sau de chiverniseală, şi nici sa se dee vre odinioara subt acest fel de socotinţă.

13. Lucrarea pământului în tot chipul, meşteşugurile, deschiderea de fabrici de ori-ce trebuinţă, precum şi alcătuitura (sic) de iscusinţi cele nevinovate şi tot felul de negustorie sa fie neoprita în pământul Moldovei, slobode fiind productele pamântului de ori-ce fel a trece şi peste hotar, afară din ţară, spre folosul alişverişului ţarei, fara să fie supusă vre-unei dări sau altei îndatoriri, afară de cea a vamei legiuită, precum şi înlauntrul ţarei de a se alişverişuì, aceasta fara nici o îndatorire de plată, ase-

---

Ad 9: Deosebire între preveniţi şi osândiţi, care însă nici astăzi, din lipsă de închisori sistematice, nu este adusă la desăvârşita îndeplinire. *(Raportul asupra închisorilor centrale*, de Gr. I. Dianu, 1897).

Ad 10: Apărarea onoarei oamenilor chiar faţă cu trimişii ocârmuirei; principiul respectului persoanei. — *Zabet* = administraţiune, ocârmuire.

Ad 12: Principiul meritului, recunoscut. După cum *obrazul* mai înainte scuteà de răspundere în faţa legilor, aşà tot el dădeà drept la dregătorii. Articolul cere în locu-i destoinicia.

Ad 11 şi 13: *Product*, entrigă, neologisme.

www.dacoromanica.ro

menea slobozenie păzindu-se şi pentru lucrurile trecătoare din părţile străine aicea în ţară, după trebuinţa ce va aveà ţara de acest fel de lucruri, ca să nu fie însărcinată cu vre-o altă plată afară de cea a vămei legiuite.

14.—Pământean al Moldovei să se numească tot cel născut în Moldova din părinţi moldoveni slobozi şi aşezat cu locuinţa în Moldova, care să se îndulcească şi cu driturile pâmântenilor celor legiuite; să se numească pământeni şi tot streinul ce va veni de acum înainte în Moldova în vârstă legiuită şi se va însurà cu vre-o pământeancă cu avere nemişcătoare. După ce cu bune purtări va petrece necurmat 10 ani în Moldova, să se înfăţoşeze neapărat la judecătorie, ca să'şi arăte hotărârea, de va voì să între în rândul pământenilor, şi aceasta fiind, judecătoria să dee mărturie, după care de acolo înainte să rămâe în rândul pământenilor, ca să aibă şi driturile şi îndatoririle unui pâmântean.

15.—Ocârmuirea Moldovei să fie în slobodă voinţă de a primì sau de a nu primì de pământean pe ori-care va socotì din străinii cei după paragraful al 14.

16. Dritul de pământean să nu'l poată avea cela ce se va face din Moldovan pământean la altă ţară; să contenească de a'l aveà şi tot cel ce să va dovedì în faptă criminalicească sau în pricini de comploturi împotriva ocârmuirei şi a obştei liniştiri a pământului, care nici odinioara în slujbele pământeşti să nu poată fi puşi, nici primiţi.

17.—Pravila ţărei în deplină cuprindere şi al (sic) îndatoririlor şi a îndreptărilor obştiei să se dee în obştească cunoştinţă, ca să ştie fieşte cine ce este slobod şi ce nu este slobod a face.

18. Inaintea pravilei să fie socotiţi toţi deopotrivă şi fără deosebire, având a fi şi pravila una şi aceiaşi pentru toţi, sau pentru a ocrotì, sau pentru a pedepsì. In pra-

---

Ad 14—16: Regularea împământenirei, care mai înainte decurgeà numai din căsătoria cu o pământeancă, acuma este îngreuiată cu alte trei condiţiuni: *a)* pământeanca să aibă avere nemişcătoare, *b)* străinul să fie căsătorit cu ea, de 10 ani şi *c)* cererea lui să fie primită de judecătorie, şi încă atunci tot rămânea la voia ocârmuirei a primì pe străin între pământeni sau nu. De asemenea art. 16 hotărăşte cazurile în cari se perde dreptul de pământean.— *Complot,* neologism.

Ad 17: Publicarea legilor, cu desăvârşire necunoscută în vremile mai vechi, când bună-oară impozitele se impuneau şi se executau prin aceeaşi măsură.

Ad 18: Principiul egalităţii înaintea legilor, recunoscut şi în chip teoretic: Pravila să fie una şi aceeaşi, pentru a ocrotì, şi pentru a pedepsì, pe boieri, şi pe neboieri.

www.dacoromanica.ro

vilă nu poate să se hotărească decât ceia ce este drept şi folositor şi nu poate să se oprească decât ceia ce este nedrept şi de stricăciune.

19. Norodul, spre a i se ocârmui trebuile sale cele din lăuntru în chipul cuviincios, ca să se poată folosi cu dreptăţile vechilor sale privilegiuri, cere ca să i se întărească şi legiuirea aceia a sfatului obştesc ce au avut-o pământul acesta iarăşi din vechime, legiuire după care puterea ocârmuirei şi a împlinirei să fie în singura mână a Domnilor, iar puterea hotărârei să fie pururea în mâna Domnului împreună cu sfatul obştesc.

20.—Spre a se întemeià această legiuire subt o încuviinţată siguripsire cererilor obştiei, este ca sfatul obştesc să se alcătuiască într'acest chip, adecă de mitropolitul ţarei, de amândoi episcopii, a Romanului şi a Huşului, de toate persoanele înfiinţătoare a divanurilor şi a departamenturilor, de câte un boïer vechil rânduit dela fieştecare ţinut—şi adunarea sfatului să se facă cu toată slobozenia persoanelor ce o alcătuesc, sau în domneasca curte. sau afară de aceasta într'un loc hotărât; şi să se înfiinţeze şi de sineşi din poronca Domnului, prin ţidulă chemat.

21.—De adunarea sfatului obştesc să atârne toate pravilele acele de obştie privighitoare, precum: îndreptarea pravilelor dupa trebuinţa ce ar fi, sau de adăogire sau scadere, sau de înnoire, întâmplările cele ecstraordinare, poruncile împărateşti de vre-o cerere sau de vre-o îndatorire de havalelile (sic), îndreptarea birului, îmbunatăţirea economiei câmpului, întemeierea comerţiei (sic), întocmirea moralului, aşezarea de şcoale şi alte publiceşti aşezaturi (sic), buna orânduială bisericilor şi a mânăstirilor ţărei, pricinile atingatoare de lege şi alte puneri la cale pentru saraci, obştească trebuinţa, încât spânzura binele obştesc.

22. Asupra a ori-ce pricină sfatului (sic) obştesc să aiba a da cu toata slobozenia gnomile sale şi a încheià socotinţa sa în chip de hotărâre, pururea după gnomile celor mai mulţi (sic) din persoanele sfatului. O asemenea hotarâre însă să nu se poată încheià, dacă feţile sfatului nu vor fi toate de faţa în numărul şi persoana (sic) lor. Pentru aceea, ori-care din feţele sfatului, ori pentru pricină de boală, sau pentru ori-ce altă pricină bine-cuvântata, nu va puteà merge în adunarea sfatului, să fie

Ad 19—23: Regimul constituţional reprezentativ în hotarele părerilor timpului. Important e că, în caz de conflict între părerea Domnului şi acea a Sfatului obştesc, aceasta din urmă precumpeneşte (art. 23). Reprezentarea

www.dacoromanica.ro

dator a rândui neapărat a venì în locul său, nu însă din persoanele alcătuitoare a sfatului nici odinioară, ci numai din boierii acei ce nu vor fi în slujbă, pentru care să aibă a ridica toată răspundire (sic).

23.—Sfatul obştesc încheind socotinţa sa la ori-ce pricină de obştească trebuinţă, acea cunoştinţă să se facă cunoscuta Domnului stăpânitor prin anaforà iscălită de toate feţile adunărei, în a se întarì şi aduce întru împlinire, dacă se va unì şi gnomia Domnului cu acea socotinţa. Iar dacă Domnul va aveà a da a sa gnomie cu vre-o deosebire, atunci acea gnomie sa o facă cunoscută prin ţidulă gospod sfatului obştesc, întorcând înapoi şi anaforaua; şi dacă acea gnomie va fi primită întru o covârşitoare socotinţă şi unire de glasuri, atunci anaforaua să se prefacă şi încheindu-se hotarârea pricinei după acea gnomie. Iar dacă nu va fi primită cu aceasta covârşire de unire, atunci Domnul, primind anaforaua iarăşi, să o întărească spre a luà fiinţa de hotarâre şi a se duce întru împlinire.

Pentru locurile unde să se caute dreptatea politicească şi criminalicească.

24. — Cel întâi loc să fie divanul întâiu. Acest divan să se alcatuească de şapte persoane, adeca de un vel logofat, de patru vel-vornici, de un halè spatar şi de un halè ban.

25.—Al doilea loc sa fie divanul al doilea, alcatuit de cinci persoane, adecă de un boier de cei ce nu vor fi halè, socotit de întâi şezator în divan, de un vel-comis, de un vel-paharnic, de un vel-sardar, de un vel-stolnic.

26.—Departamentul pricinelor straine, care sa se alca-

---

stărilor ţărei este, fără îndoială neîndestulătoare, întru cât ea este dată nnmai clasei boiereşti. Totuşi acest sfat are, în toate măsurile de interes general, putere mai mare decât Domnul. Acesta este deci pus sub lege şi sub autoritatea care'i dă fiinţă: — esenţa principiului constituţional. (Vezi şi art. 74). Deşi reprezentarea ţărei este dată boierilor—din modul cum e compus sfatul obştesc (Mitropolitul şi doi Episcopi, 16 boieri ţinutali şi tot personalul Divanurilor, din care cei mai mulţi puteau fi boieri mici), se vede că majoritatea lui treceà la boierimea cea mică. De aici se explică lupta înverşunată a boierimei celei mari contra acestui proiect de Constituţie. (Vezi şi art. 46.)

Extraordinar, cumerţie, moral, publicesc, persoană, neologisme.— *Gnomiile* = părerile.

Ad 24—28: Organizarea judecătorească. Divanul I, singur păstrat protipendadei, şi anume Logofătul şi cei patru Vornici puteau fi şi simpli titulari ai rangurilor, pe când Spătarul şi Banul trebueau să fie *halè*, adecă în func-

www.dacoromanica.ro

tuească de cinci boieri, aleşi fără osăbiri de ranguri, din acei ce nu sunt halè, orânduindu-se după vrednicia cunoscută pentru acel loc.

27. Departamentul criminalicesc care să se alcătuiască de cinci persoane, alegându-se iarăşi din boierii acei ce nu vor fi halè, fără osăbiri de rang şi numai pentru o cunoscuta vrednicie pentru acel loc. La acest departament să aibă şi vel-armaşul atârnarea sa, unde poate fi împreuna şezător şi a da şi gnomii. Iar la încheierea hotărârilor să nu se amestece, nici să iscălească.

28 — Câte un judecător la fieşte-care ţinut, care dimpreună cu ispravnicul ţinutului, să caute toate pricinile de judecata ce se vor înfăţoşà acolo, în casa-i sau în osebită casa de judecatorie se vor face, având nestrămutat judecătorul fieşte-carui ţinut o condică de zile pentru totdeauna statornică, care să păzească toata lucrarea şi toate hârtiile şi condicîle canţaleriei.

29. Inceputul a ori-ce judecată, sau de pricină politicească sau criminalicească, să se facă pururea la judecătoria ţinutului unde să va află lucrul de pricină sau persoana trasă în judecată.

30. Pornitorul pricinei să aibă a da jalobă în scris, iscalita de sine, sau la judecătoria ţinutului-său la Domnie, pentru ca sa se rânduiască la judecătoria ţinutului; şi pricina de va fi din acele ce cercetarea (sic) după pravila politicească sau criminalicească, să se caute de către judecator dimpreună cu ispravnicii; iar dacă pricina va fi

---

ţiune efectivă. In celelalte divanuri (al II-lea, cel al pricinelor străine, şi departamentul criminalicesc) se admit boieri mici, deci *fără deosebire de rang*, numai cât *cu vrenicie cunoscută*. Dacă facem socoteala glasurilor din sfatul obştesc, găsim că dela ţinuturi erau 16 boieri aleşi de obştia boierilor ţinutali (art. 20), care obştie fiind în majoritate compusă din boieri mici, erà să trimită mai curând din asemenii lor. Dar dacă chiar socotim să fi trimis ţinuturile $^1/_2$ boieri mari şi $^1/_2$ mici, încă avem în sfatul obştesc: *boieri mari*, din divanul I 7, plus 8 dela ţinuturi=15; *boieri mici*, 8 dela ţinutururi+15 dela cele 3 divanuri al II-lea = 23. Feţele bisericeşti, chiar dacă s'ar fi dat în partea celor mari, nu puteau schimbà majoritatea. De acest rezultat, totdeauna cu putinţă, se spăimântară boierii mari.

Ad 28—37: Rânduiala judecătorească. Din art: 33 se vede că Divanul I era o curte de casaţie, celelalte divanuri erau curţi de apel, iar tribunalele erau alcătuite de un judecător ţinutal şi de ispravnic. Din art. 34 se vede că principiul lucrului judecat era recunoscut numai în parte. Nu se mai puteà reîncepe prncesul la orice Domnie nouă, cum se făcea în vremile vechi (Xenopol, *op. cit.*, IV, p. 114); dar el se puteà intenta din nou, în cazul când se descoperiau dovezi nouă — un soiu de revizuire.

Canţălerie, adresarisi, ranort, apelaţie, pont, rezon, copie, trataţie, acturi: neologisme.

www.dacoromanica.ro

din acele ce atârnă de buna orânduială târgului, a economiei câmpului, a negutitoriei, de darea birului sau de vre-o havalè, sau ori-ce altă din trebile ce sunt supuse datoriei în pravile, să se caute numaî de is: (ispravnici) şi să se hotărască.

31.—Nemulţumindu-se vre-o parte cu hotarârea sau a judecătoriei, sau a isprăvniciei, aceea parte să aiba slobod dritul apelaţiei, şi atunci, după nemulţumirea ce va arata-o în scris şi sub iscalitură acea parte (un loc alb, probabil: împotriva) ispravniciei sau judecătoriei, să-i pue zi de soroc pentru o vreme hotărâtă, ca să mearga la divanul al doilea, sau la departamentul pricinelor straine, sau la acel criminalicesc, unde va fi pricina atârnatoare; şi spre aceasta is: (isprăvnicia) sau judecătoria sa aiba a adresarisì pricina aceea cu raport înadins şi în tot actul ei la locul unde va aveà a merge apelaţia, spre a întrà acolo pricina în de iznoavă cercetare.

32. Daca apoi şi în această al doilea (sic) cercetare va ramânea vre-o parte nemulţamită şi va voì sa faca iaraşi apelaţie, acea apelaţie sa se faca la divanul întâi, şi dara cu asemenea rânduiala precum la pontul de mai sus s'au însemnat, adecă cu raport înadins şi cu primire a tot actul pricinei, şi acolo, în divanul întâi, să iee pricina cea desavârşita şi mai de pe urma hotarâre.

33. Divanul întâi să nu poata strica actul judecaţei făcute în judecatoria aceea de unde au paşit apelaţia catra dânsul, ce numai sa cerceteze pricina dupa cursul actului şi dupa cuvintele părţei nemulţumite ce au cerut apelaţie, şi daca va găsì vre-o greşala, sau vre-o urmare de nedreptăţi, sa întoarca înapoi actul iara la judecatoria de unde l'au primit, întovaraşit cu poruncă aratatoare de greşală sau pricina găsită şi îndatoritoare ca să prefaca actul şi sa îndrepteze greşala.

34. Judecătoria ce va primì actul iară înapoi şi porunca divanului întâi, îndată să fie urmatoare poruncei. Dacă însă de cuvinte de rezon (sic) a divanului întâi nu va fi vre-o nedumerire; iar fiind aceasta, atunci să facă iarăşi raport la divanul întâi, trimiţându-i şi actul tot precum au fost, şi divanul ori îl va întărì, ori prin înfaţoşare a Domnului, care poate să adune şi sfatul obştesc spre mai desăvârşită deslegare a pricinei, va face obştească izbrănire şi va da hotărâre, care hotărâre, ori că va fi să rămâe actul bun, ori să se prefacă, să fie cea mai de pe urmă, fără a mai primì altă apelaţie sau mai

www.dacoromanica.ro

multe cercetări; şi o pricină de judecată săvârşită după chipul acesta să nu se mai poată căutà alt-fel, decât numai când se vor fi înfăţoşat alte dovezi vrednice care nu s'au văzut la cercetările de mai înainte.

35. Pricinile de obştie de judecăţi, ori ce fel ar fi şi ori de unde s'ar luà începutu, să se alcătuiască în acturi, în care să se lege la un loc jalobele în orighinalul lor, răspunderile (sic) în scris date a fieşte căruia din cei cu pricini, despre o parte, şi despre alta mărturiile de cercetare ce s'ar urma în cursul pricinelor, iscălită (sic) de cei ce le-au facut, copiile sau perilipsurile şi toate alte, ori ce hârtii vor mijlocì în pricină şi se vor ţineà de tratăţia pricinei, şi apoi în aceleaşi acturi să-şi teamă (sic) şi judecătoria lucrarea cercetărei, lămurirea şi încheierea cea desăvârşita a hotărârilor.

36.—Cautarea tuturor pricinelor de judecăţi în toate locurile judecatoriei sa se facă cu cea mai întreaga liniştire şi cu toata luarea aminte, spre pătrunderea adevarului, iscălindu-se hotărârile cu păzirea dreptaţei şi întocma, fără cea mai mică stramutare din glasurile pravilelor şi a formelor ei, şi hotărârea să i se dea pururea dupa gnomiile cele mai multe la număr şi cu fiinţa de faţă a persoanelor ce sa judecă.

37.—Fieşte-care din judecătoriile însemnate mai sus să'şi aiba a sa cantalerie, alcătuita de logofeţi şi scriitori, dupa trebuinţa, şi de un povaţuitor al cantăleriei, care să nu sa pagubeasca din dreptul ce li s'ar cadeà de pe şi fără pasuire de vreme, şi de a ferì fieştecare de cea mai puţina greşală, având să fie supuşi răspunderei, fară iertare pentru urmare dimpotrivă şi mai vârtos pentru prelungirile ce ar face în săvârşirea lucrărei hotarârilor şi a slobozirei actelor.

Pentru alte mansupuri şi dregătorii.

38. Vistiernicul halè să fie ocârmuitor şi împlinitor

Ad 38: *Modèlele* este pluralul dela modè (modeà), însemnând cancelarie, biurou, după cum se poate vedea aceasta mai bine din art. 45, care vorbeşte despre împărţirea casei aşezăturilor obşteşti în mai multe *modèle*, după deosebitele case (a spitalului Sf. Spiridon, a şcoalelor, a podurilor, a cutiei milelor) întocmite în ea — precum şi de pe dregătoria de *modeţi*, pusă alăturea cu scriitorii, în art. 39 şi 45. Să nu se amestece acest termin de modeà cu acela semănător de *modă* (plural: mode), sau *lude*, sau *cruce:* o asociare de patru familii pentru plata unor contribuţii. (Xenopol, *Op. cit.*, V, p. 417.)

www.dacoromanica.ro

modèlelor ce atârnă de vistierie, fără să poată însă lucrà vre-o prefacere cât de puțin în vre-o modè, lucru care atârnă de obștească socotință și de întărirea Domnului unită cu a sfatului obștesc.

39.—Vistieria să aibă, precum și până acum, un logofăt de visterie, un sameș de vistierie și atâța modèți și scriitori câți vor trebui neaparat pentru căutarea trebilor după cea mai atocmită (sic) bună orânduială, și întru toate cele ce atârnă de slujba vistieriei să fie sub ascultarea vistiernicului halè și subt povățuirea logofătului de vistierie, și supuși find și acestei închezașluiri pentru răspunderea la orice cusur ar da, și legându-se subt îndatorire de a nu păși cât de puțin ori care din rânduiala acea legiuită a trebei sale.

40. Hatmanul halè sa aibă subt a sa purtare de grijă paza marginilor țărei și prinderea tălharilor cu plăieșii și slujitorii țarei, iar nu cu alt feliu de oameni straini. Capitanii marginilor sa și'i orânduiasca hatmanul; iar pricinile ce vor avea căpitanii cu locuitorii țărei sa le judece și sa le hotărasca ispravnicii; iar prin târgurile din țara sa nu să mestece hatmanu a rândui capitanii, fiind ispravnicii însărcinați cu nezamul în acele targuri; apoi pentru rânduiala a (sic) pazirei marginilor cum sa se urmeze, sa se pue la cale precum se va găsì mai cu cuviința dupa socotința Domnului și a sfatului obștesc, având a fi hatmanul halè supus poruncilor Domnului stapânitor și pavațuirei (sic) sfatului obștesc.

41. Vornicul de aprozi să aiba datorie de înfațoșat în divan pre cei cu pricini de judecați, pazind rândul fiește caruia dupa numarul jalbelor, sau după altă regulă hotărâtă, și sa nu poata luà nimic dela cei ce vor câștigà judecați pentru orice pricina ar fi. Volnicii sub protocalarea și iscalitura sa sa nu se urmeze, nici pentru a împlinì cevà, nici pentru a aduce pe cineva, ci volniciile să fie protocalarea (sic) de vel logofăt sau de întâiul șazator a fiește caruia loc de judecătorie, și trimiterea volniciilor sa fie numai prin aprozi, dar nu și prin țidulă și ciohodari, care se făcuse obiceiu dela o vreme a se tramite pentru împlinire de bani, și mergerea lor nu erà pentru alta decât numai pentru a jăcuì; și aprozii îșì vor lua ostineala lor după condica Domnului Grigore Ghica; dar pentru alte pricini de învinovățiri încredințată, pot să se trimată și din

---

Ad 40: *Nezamul*= ordinul, porunca.
Ad 41: *Volnicie* = formula executorie.

www.dacoromanica.ro

oamenii curței, luând ce va cere trebuința după socotința Domnului.

42. Aga halè să aibă slujba sa de a privigheà pentru paza târgului de foc și pentru siguranții de furtișaguri și alte supărări personalicești și de averi a târgoveților, precum și pentru vânzarea lucrurilor cele de trebuință, adecă pâne, carne și celelalte ale îndestulărei, ca să se facă pe mansupurile cele drepte și cu prețurile legiuite, spre a se pazì eftinătatea și buna orânduială în târg, orânduindu-se la agie și un judecător pentru căutarea pricinilor de judecăți, dimpreună cu vel aga, și această judecatorie va slujì, precum și judecătoriile de pe la ținuturi, pentru începerea a orice pricini de judecată ce se va (sic) întâmplà între locuitorii orășeni locului, având și apelații a pașì dela acest loc la celelalte giudecatorii, în tocma după rânduiala însemnata la giudecătoriile ținuturilor.

43. Comisul halè și ispravincul de curte sa'și aibă sluja în curtea domnească.

44. Logofatul al doile, ca unul ce are o slujbă spre rânduirea tuturor jalbelor și la hotărârile giudecaților sa vie și în divanul domnesc, sa fie ales din pamânteni, bărbat cinstit și ispitit în credința de a pazi datoria slujbei în nevătamarea dreptații.

45.— Casa rasurilor, casa cutiei milelor, casa datoriilor, casa podurilor din Eși, casa cișmelilor, casa școalelor obștești, casa spìtalului Sf. Spiridon și casa epitropiei celor nevârstnici, care pana acum se aflà împărțite în multe locuri, toate aceste sa sa adune numai într'o o (sic) casă, alcătuita sau la curtea domneasca, sau afara din curte, unde se va gasì loc cu îndămânare, și sa se încredințeze în mânile a șese boeri, care sa vor socotì, numindu-se aceasta casă casa așăzaturilor (sic) patriei și boierii numindu-se epitropii a casei așăzăturilor patriei.

Indatorirea acestor epitropi sa fie privigherea ca să pazească casa în cea mai bună stare, ca să se caute fiște-care modè deosebi și cu socotelile ei deosebite, neamestecându-se una cu alta, ca să să păzască fără cea mai puțină

Ad 42: *Mansup* este o greșaiă evidentă de copist pentru *măsuri.* Mansup înseamnă funcțiune, rang. (Șăineanu. *Elemente turcești în limba română* în *Revista p. istorie, arheologie și filologie* a lui Gr. G. Tocilescu, V. p. 323). Asemenea greșeli se mai întâlnesc și aiurea. — *Siguranță,* neologism.

Ad 45: Așăzături pentru așăzământuri cuvântul nostru de astăzi. Se vede silința limbei de a alcătuì cuvinte nouă după spiritul ei.— *Proiecturi,* neologism.

www.dacoromanica.ro

vatămare în trebile fieşte căreia modè după ponturile lor şi rânduelile aşăzate de Domn şi de sfatul obştesc, ca sa privigheze pentru strângerea banilor şi pentru sigură păstrarea lor, ca să nu se cheltuiasca dintr'înşi decât numai în trebuinţele pentru care sânt legiuiţi după izvoade şi proiecturi mai înainte arătate Domnului şi sfatului obştesc, ca pe fişte care an să facă sami deosabi pentru fişte care modè şi să le închee în divanul sfatului obştesc, cercetându-se cu toata cuviincioasa lamurire, şi în sfârşit să se sirguiască a face cea mai bună sporire în obştescul folos al acestor aşazaturi, adaugând şi aşazând şi din nou şcoale, spitaluri, doctori şi altele, unde va cere trebuinţa, dupa păvaţuirea sfatului obştesc; şi aceasta casa sa'şi aiba şi canţaleria ei, alcătuita de atâţa modeţi şi scriitori câţi vor trebuì neaparat pentru căutarea trebilor.

Pentru alegerea persoanelor de slujba.

46.— Toate feţele ce alcatuesc sfatul obştesc, afara de şasasprezece boieri vechi vechili a ţinuturilor, toate feţele alcatuitoare a divanului întâiu, a divanului al doile, a departamentului pricinelor straine şi a depart. criminalicesc, toate feţile ce au a împlinì locurile osăbitelor pamânteşti dregatorii (loc alb), vel vestiernicul, hatmanul, vel aga, vel vornic de aprozi, vel armaş, persoanele casei aşazaturilor patriei, giudecatorii şi ispravnicii de pe la ţinuturi, aşişdere şi toate persoanele povaţuitoare a canţaleriilor, precum logofatul de taina ce este pavaţuitor canţaleriei divanului întaiu, a canţaleriei sfatului obştesc, logofatul de visterie, logofatul casei mitropoliei, pavaţuitorul canţaleriei casei aşăzăturilor, asemine şi sameşii modèlelor vistieriei a ţinuturilor, a hătmăniei, a agiei şi a orice alte modèle de obştească trebuinţa, să să aleagă toţi aceştia dupa socotinţa Domnului unita cu a sfatului obştesc, urmându-se alegerea numai dupa meritul bunelor fapte şi după puterea vredniciei fieşte căruia pentru slujba ce este sa se încredinţeze şi după socotinţele cele mai covârşitoare la numarul sfatului obştesc, fără să poată fi primiţi însă la vre-o slujbă pământească cei ce se vor afla atârnând de alţi supuşi, fie în casnica slujbă,—rămâind slobod Domnul de a face oarecare schimbare între cei aleşi de sfatul

---

Ad 46—47: Alegerea dregătorilor este dată Domnului şi sfatului obştesc, în înţelesul articolului 19, adecă cu precumpănirea voinţei sfatului în caz de

www.dacoromanica.ro

obştesc, şi de va fi vre-o pricină neapărată şi privitoare, iaraş numai spre binele obştesc al pământului.

47. Spre a lipsì entrigile (sic) şi prigonirile şi spre a puteà între (sic) toţi pamântenii după meritul al lor (sic) în slujbele pământului, *obştia* găseşte cu cale ca toate feţile sau persoanele arătate la paragraful patruzeci şi şasa, până la unu, dela mare până la mic, să se schimbe la plinirea fieşte căruia an, purtându-se bine, iar din potriva, pravilicește găsindu-se vinovaţi, să să schimbe şi mai înainte de plinirea anului.

48. Şasasprezece boieri vechili de pe la ţinuturi, ce au sa fie de pururea în sfatul obştesc, să fie aleşi după sloboda voinţă şi socotinţa obştiei boierilor ţinutaşi.

49. Lefile tuturor celor din slujbă de giudecatorii şi de celelalte dregătorii şi mansupuri a curţei şi a pământului, precum şi cheltuelile cănţăleriilor, să să regularisasca şi sa sa hotarască, ca sa fie într'un chip încuviinţate după treapta şi materia slujbei şi într'un chip vrednic de mulţamire pentru cei ce slujasc, ca să poată aveà oarecare folosinţa, spre a fi îngăduiţi dela urmarile netrebnicilor câştiguri şi cu dreptate supuşi pedepsei pentru cutezările din potriva; iar avaeturile şi pocloanele şi alte venituri a toate mansupurilor şi slujbelor să să pue la cale prin înadins socotinţa Domnului şi a sfatului obştesc cum sa se urmeze.

Dar pentru acei din slujba curţei, precum: logofat, muhurdar, divictar, scriitori şi toţi ceilalţi, să se urmeze, pana se va da şi pentru această obştească hotarâre, după ţidula gospod făcută în vremea Domnului Scarlat Calimah, fară alta adaugire cât de puţin, pentru orice mansup sau persoană va fi. Şi împlinele pentru bani ce se împlinesc din oricare zabetlâc ca sa iee numai câte o para la leu, iar nu

---

conflict. Sfatul trebue să hotărască deci cine să ocupe atât dregătoriile divanurilor, cât şi acele mai mici, enumerate în articolul 46. Domnul puteà numai face nişte schimbări în atribuţiunile persoanelor alese de sfat, bună-oară să numească în divanul pricinilor străine pe o persoană aleasă de sfat pentru departamentul criminalicesc şi aşa mai departe. Sfatul fiind compus în majoritatea lui din boieri mici (vezi nota la art. 19—23), se înţelege toată furia boierilor mari contra acestui proiect de aşezământ al Moldovei.

Entrigele, meritul, neologisme.

Ad 49: *Regularisască, materia,* neologisme. — *Avaet* = taxă, venit. — *Muhurdar* = cel care pune pecetea. — *Divictar* = îngrijitorul călimărei Principelui. (Hurmuzaki, *Documente,* X, *Rapoartele prusiene,* colecţiunea N. Iorga, p. 532. *Zabetlâc* = daraveră de ocârmuire. — Mansup are aici înţelesul său obişnuit de *funcţie.* Vezi mai sus nota la art. 42.

www.dacoromanica.ro

la zece unu—lucru ce să urmà până acum—după obiceiul ce nu se mai urmează acum în vre-o altă țară. Aceste câte o para la leu, cu toate aceste, luându-se până când și pentru aceasta se va face obștească hotărâre, să fie supus datornicul a da plata, iar nu cel ce are să iee, și să iee numai pentru banii ce se vor împlinì cu adevărat, iar nu și pentru acei ce se vor pașuì prin vadele, macar ori și cum se vor siguripsì, și apoi împlinirea să se facă pururea după praviliceștile hotarâri a pricinilor prin giudecătorie.

50. Cei ce vor îndrazni a urmà protivnice datorii (sic) slujbei, precum și cei ce se vor dovedì că au primit mită sau rușfert dela cineva, spre vatamarea dreptații sau a dreptului cuiva, sa fie supus sub giudecata praviliceasca.

51. Numirea boierilor prin îmbracare de caftan sa fie pururе numai pentru cinstile vredniciei și pentru oarecare rasplatire a fiștecaruia pentru slujbele sale, și potrivirea cinurilor să fie pe aceste masuri a vredniciei după orice trebuința a patriei. Numirea boierilor, atât cei de punere în slujba, cât și aceia ce au sa privivasasca (sic) prin slujbe pe trecut, sa se facă pururе după socotința Domnului unita cu a sfatului obștesc. Iar boieriile cele alcatuitoare numai din slujba cea din launtru carței (sic) gospod, precum și alte caftane de miluire, sa se faca dupa singura voința și socotința Domnului, și acele din slujba curței întru toate urmarile întrebuințarei lor la pricini pamântești și alte urmari particularnice atingatoare de pamânteni sa fie supuși ca și pamântenii pravililor țarei.

52. Modèlele ce atârna de vistierie, ca niște lucruri ce se ating de cele mai simțitoare drituri și entiresuri (sic) obștiei pamântului, *obștia* cere de a se aduce întru îndreptarea cazută și întru orânduială, ca să lipsască nesuferitele catahrisuri în care erà pana acum supusa.

Chipul îndreptarei cerut de obștie pentru acele mai jos însemnate.

53. Adetul lacuitorilor țarani catra stapânii moșiilor sa să îndrepteze întru o potrivire, ca nici stapânií moșiilor

Ad 50: Cerință foarte greu de pus în practică. Nici azi încă *rușfertul* (= présent donné pour corrompre, Șăineanu, *l. c.*, în nota la art. 42) nu a putut fi cu totul desrădăcinat.

Ad. 51: Acest articol arată, că erau unele excepțiuni la alegerea dregătorilor prin sfatul obștesc. Dregătorii curței, precum Logofătul, Muhurdarul, Aga, Postelnicul și alții, erau numiți direct de Domn.—*Particularnice*, neologism.

Ad. 52: *Entiresuri*, neologism.

Ad. 53: *Adet* = obiceiu.

www.dacoromanica.ro

să nu se pugubească din dreptul ce li s'ar cadeà de pe drept pământul lor ce'l dau lăcuitorilor de se hrănesc, dar nici lăcuitorii să nu se asupreascâ. Iar adeturile târgoveţilor şi mai vârtos a târgurilor, ce au fost drepte ale pământului şi le-au înstrăinat Domnii prin danii, să se împuţineze, uşurându-se în cât se poate mai mult, pentru ca să se poată întemeià târgurile, ştiut fiind că ticăloşia târgurilor şi a politiilor aduc (sic) neapărată ticăloşie şi lucrătorilor de pământ şi comerţiei.

54. Birul ţărei, care până acum n'au avut dreapta lui cumpănire, să să puie întru orânduială, ca acea ce s'ar socotì mai bine şi mai nimerit, pentru ca nici să se asupreasca prin el pamântenii, dar să lipsască şi toate greutaţile, analogând (sic) şi strângerea, acele ce aduc pururе greşală, încurcaturi şi prilejuri de scăderi şi de adăugiri nedreaptă şi asupritoare, şi spre acest sfârşit să se rânduiască la fieşte care ţinut câte trei boieri, doi din boierii ţinutaşi şi unul care se va socotì din partea ocârmuirei, ca să facă scriere în ivala de tot numarul lăcuitorilor, cu arătare lămurita de toate starile şi îndemănările fieşte căruia sat, care scriere sa se cerceteze de sfatul obştesc, spre a slujì la socotinţa de îndreptarea birului.

55. — Dajdia mazililor şi a ruptaşilor aducând întru îndreptarea acea cuviincioasa, să fie păzite şi pravilele ce au aceste trepte prin vechi hrisoave, asemine urmându-se şi pentru neguţitorii hrisovoliţi; iar ruptele cămărej, acei ce nu vor fi din starea orăşenească, să se dee în birul obştesc. Feciorii de preoţi, după rânduiala de mai înainte hotarâta, sa intre tot la rânduiala ruptaşilor, şi toţi banii dajdiilor acestor trepte sa intre în socoteala birului legiuit al ţărei.

56. Slujbele ruzumaturi, goştina, desetina, vadraritul, precum şi venitul dela vami şi al ocnilor, să se urmeze şi de acum după rânduiala obicinuită din vechi, fără a se mai face vre-o sporire peste ceeace este legiuit; şi aceste slujbe, ori în vânzare sau în credinţă de vor fi, să se caute numai de pamântenni şi într'un chip ca să lipsască tot feliul de asuprire şi de jăcuire ce se armà până acum, dându-se

---

Ad. 55: Asupra maziliilor, ruptaşilor şi ruptelor Vistieriei, vezi Xenopol, *Op. cit.*, V. pp. 572 şi 598.

Ad. 56: Chitanţa pentru plata contribuţiunei cerută pentru întâia oară în ţările române.—*Ruzumaturi*=dări indirecte cuvenite Domnului. (Xenopol, *Op. cit.* V, p. 574.)—*In vânzare*=întreprindere; *în credinţă*=regie.

www.dacoromanica.ro

spre acest sfârşit şi ţidule în tipariu pe la toate satele ţărei, arătătoare, lamurit cât are să plătească la fieşte care ruzumat, şi îndatorindu-se slujbaşii ca să dee şi ei neaparat ţidule iscălite şi lămurit arătătoare de câţi bani s'au luat dela fieşte cine anume şi pe câte bucate.

57. — Spre ţinerea menzilurilor care după rânduiala ce se urmà pană acum, cu darea în natură a fânului şi a orzului trebuincios, se pricinueà atâta supărare şi greutate ţărei, să socoteşte a fi din (sic) cel mai nimerit lucru şi din cea mai neaparata trebuinţă, că atât pentru suma cailor trebuincioşi sa cumpere, cât şi pentru hacul surugilor, plata fânului şi a orzului, a imaşurilor şi toate celelalte neapărate cheltuele (sic), să socotească câţi bani trebuesc, şi acea sumă să să analoghisasca în ţara pe banii birului, dupa cuprinderea înaltului împaratesc hatişerif dat la anul 1803, şi să se strângă banii (apărându-se de aceasta dare însa scutelnicii şi breslaşii), şi apoi menzilurile sa se vânza sau toptan sau pe drumuri, şi muşterei ce se vor gasì a le luà, primindu'şi banii după tocmeala vânzarei, sa rămae singuri cu purtarea de grija de a cumparà cai, de a platì surugiile (sic), de a platì fânul şi orzul şi caratura lor, precum şi emaşurile (sic) şi toate celelalte cheltueli, fara să rămâe a se mai îngrijì vistiria (sic) cu ceva, având a luà acei cumparatori şi plata *ugeritului* câte cincisprezece parale sau şi mai gios, pana se va pune pe un cal pe ceas. In care bani a ugeritului nimene altul sa nu se mai amestece, ca sa se împartaşasca cevà din trânşii. Iar pe lânga altele, sa se regularisască şi ceasurile poştilor, pentru ca să râdice asuprirea acea urmatoare cu rânduiala (sic) de acum, dar merimetul şi întocmirea poştelor cere trebuinţă să se facă cu ţara la al treile an.

58.—Innoirea hrisoavelor şi a cărţilor treptelor, ce se obicinuesc la toată prifacerea de Domnie, ca un lucru nedrept şi pricinuitor de struncinare, să se râdice din aceastâ obicinuinţă, avându'şi toţi aceştia nestrămutate privileghiile, fara sa le mai înnoiasca carţile şi hrisoavele.

59. Pentru zaharelile, oile de *mumbaeà* şi cherestelile ce din porunca împărătească se cer a merge de aici la

---

Ad. 57: *Menzil*=postă pentru slujba Turcilor.—*Hacul*=dreptul, ceea ce se datoreşte.—*Toptan*=cu ridicata, *en gros*. — *Ugeritul*=? *Natură*, neologismu.

Ad. 58: Introducerea stabilităţei, urmare a garantărei proprietăţei prevăzute la art. 3 şi 5.

Ad. 59: *Mumbaeà*=aprovizionare.—*Caban*=caftan; la figurat: curte, palat.—*Rizapazar*=mezat, licitaţie.—*Capanlâi*=neguţitori turci.

www.dacoromanica.ro

Țarigrad, cererea *obștiei* este de a se urmà sfântului înalt împărătesc hatișerif ce este dat la anul 1803, sau după înaltă milostivnică porunca împăratească ce se va da pentru aceasta pricină, și vitele de zalhana (sic) de tot feliul, ce se vor face în țară, să se tae la zalhanalele țărei, și săul, cerviciul și pastramaoa (sic), afara de suma acea trebuincioasă pentru țară, pogorindu-se la Galați pentru ca să meargă la împărătescul caban, să se vânză cu riza-pazar capanlâilor, sau se va urmà dupa înalta împărătească poruncă ce se va da.

60. — Scutelnicii, breslașii și slugile, ca un privileghiu legiuit, să se dee neapărat și fără osabiri fiește caruia boier, după rangul său și ori la ce loc îi va cere, slobozindu-se acest privileghiu pururea din șfertul următor dela vremea ce se va arăta cererea, cu plata și a banilor legiuiți din vistirie (sic), câte doi lei de liude. Nimine însă sa nu fie suferit nici de cum de a'și scutì un om mai mult peste numarul acesta legiuit și rânduit din vistirie; iar apoi acei legiuiți să nu fie suparați nici cu un fel de havalele sau angarii.

Strainii sa fie departați cu totul de acest privileghiu care este numai al pamântenilor, dându-se și pentru giupânesele văduve și acei numarul (sic) știut care n'au îmbracat caftane, în tocma dupa vechiul obiceiu.

Breslași sa aiba fiește cine la moșiile sale, iar slugile unde va aveà trebuința, afară însă de câte două slugi și doi padurari, fiind paduri pe moșii, la fiește care moșii, și morari după morile ce vor fi la o moșii (sic) care și aceștia să fie scutiți.

61. Darile cele din nou scornite, precum cfitul căldarilor de velnița, cfitul papușoilor ce trec peste hotar pentru neguțitorie, vama ce se luà pe perjă și pe titcovină (sic), plata pentru tot felul de vin ce trece peste hotar, afara de suma legiuita analoga a zalhanalei din ialovița de negoț, banii potirilor de pe la crâșme, banii beșlegăritului ce se luà sub orice fel de numire, toate aceste, fiind de o vătamare vederată pentru neguțitori și asupriri pentru lăcuitori, să se ridice ca să nu mai fie, fiindcă din vechiu aceste nu au fost.

Ad. 60: Asupra scutelnicior, vezi Xenopol, *Op. cit*, V. p. 110 și VI, p. 110. Orânduirea ca numai boerii pământeni să aibă scutelnici se trage dela Scarlat Calimah. (Xenopol, *Istoria și genealogia casei Callimachi*, București 1897, p. 126.)

Ad. 61: *Cfit*=taxă.—*Potir*=pahar.—*Beșlegărit*=dare pentru întreținerea beșegilor, dregători pe la județe.

www.dacoromanica.ro

Alte cereri de obştească trebuinţă

62.— Mitropolitul ţărei şi episcopii Romanului şi a Huşului, să se pazască legiuire de a orânduì, precum din vechi s'au urmat şi pănă acum, numai din pământeni şi prin alegerea sfatului obştesc. Asemine şi egumeni prin toate mănăstirile ţărei să se rânduiască numai din pământeni moldoveni şi iarăş prin sfatul obştesc; iar alţi arhierei sau şi egumeni străini, aceia în ţară să nu fie primiţi.

63.— Toate mănăstirile cu moşiile lor, ce sunt în pământul acesta deîntru învechime facute şi date de moşii şi stramoşii noştri pentru miluire şi spriijnire săracilor patrioţi şi pentru dare din veniturile lor supt nume de embatic la Ierusalim, la Sinaia şi la Sfetagură, să se dee pe socotinţa pământenilor, subt îndatorire de a plati embaticul legiuit la locurile unde sunt închinate şi de a face şi agiutorare de miluire cătră saraci după hotarârea danielor vechi; nu mai puţin şi de a se scoate de subt sarcina datoriei în care se gasesc unele din aceste manastiri.

Iar mănăstirile Neamţul şi Secul sa ramae slobode, precum au fost şi păna acum, încât vor pazi rânduiala lor acea dupa cuviinţă. Veniturile Agapiei şi a Varaticului sa să unească la un loc şi sa să întrebuinţeze la amândouă mănăstirile, şi socoteala vatrăturilor (sic) şi a cheltuelelor sa se caute la epitropia celorlalte manastiri, supt care epitropie sa se dee şi toate manastirile pamânteşti ce sunt sau supuse mitropoliei sau slobode, legiuind spre aceasta de a să rândui prin sfatul obştesc patru boieri înadins din boierii pamânteni şi doi din partea bisericeasca, pe care se vor socotì, ca sa strânga veniturile lor, să grijasca de buna cuviinţa bisericile şi de moşiile lor şi de a împlinì şi celelalte hotarâte, şi să dee socoteala pe tot anul în sfatul obştesc; iar prisosul veniturilor să se dee la casa aşăzăturilor patriei. Supt această epitropie să fie şi casa mitropoliei şi amânduror episcopilor, urmându-se epitropia lor dupa hrisovul domnului Alex. Moruzi din anul 1804.

64.— Pentru preuţi şi diaconi, prin sfatul obştesc sa se pue la cale ca să se aduca în starea acea după cuviinţă pentru vremea viitoare, ca sa nu fie mai mulţi de câţi va cere trebuinţa, şi acei care se vor face de acum, sa fie în-

Ad. 62: Insemnat pentru îndreptarea lui în contra Grecilor, cari pe atunci 1822 erau disgraţiaţi de Turci. (Xenopol, *Istoria Românilor,* VI, p. 56).

Ad 64: Catabris = abuz.

www.dacoromanica.ro

vățați la școalele patriei cu știința cea deplină pentru ale bisericei și a legei și cu acea știință cuviincioasă; pentru această vrednicie, și toți preuții bisericilor și a mănăstirilor să fie numa din pământeni moldoveni. Iar pentru plata peciurilor de cununie, ce ieu protopopii, și pentru plata preuților pentru tot felul de cetire, ca să lipsască catahrisul ce urma până acum din cetire, acele plăți prin sfatul obștesc să să pue la cale, hotărându-să ce plată să iee.

65. Spre obștescul folos și păsire înainte pentru învățatura neamului moldovenesc, să se așăze școale obștești în Eși (sic) și pe la toate târgurile din țară, în rânduiala cea mai buna și mai cuviincioasă, într'un chip ca acela ca să poată învăța oricine în limba noastră; gramatică, aritmetică, geometrie, logică și meșteșugul alcătuitor de scris, aceste fiind cele mai de trebuința pentru toată starea de obștie, pe lânga știința celor cuviincioasă a legei, a pravilei și a datoriei obștești. Apoi dupa aceasta, să între cei (ce) vor voi în scoale de limbi streine, așezându-se și acest fel de școale cum se vor socotì și unde, spre a se da învățaturi într'însele în limbile ce sunt mai de trebuința pentru acest pământ, în care limbi să se dee și orice alta știința de tot felul.

66.— O tipografie obștească în limba patriei, afara de acea ce o aveà mitropolia, să se sloboada a se deschide și a se alcatuì în cea mai buna orânduiala, care de nu o va face ocârmuirea, sa se sloboada voie ori carui din pământeni s'ar gasi ca sa o alcatuiasca cu a sa cheltuiala, dând însa și ocârmuirea tot agiutorul cel putincios din partea ei, spre a se înființa după trebuința și a slujì spre tipărirea a tot felul de carți ce se vor înfățoșà trebuincioasa fiind și fără pricina vederat vrednica de oprire.

67.—Pentru a se încontenì înmulțitele chipuri de sarăcie și bântuelele ce urmeaza cu pricinele împresurărilor de moșii, să se rânduiască prin sfatul obștesc câte o comisie înadins de boieri și cu ingineri pe la toate ținuturile, ca sa hotarasca toate moșiile după puterea scrisorilor ce va înfățoșà fiește care; care boieri să fie aleși acei mai cunoscuți întru știința și mai ispitiți întru dreptate, supuindu-se subt giuramânt, ca vor pazì singura dreptatea acea următoare dupa puterea scrisorilor, și sa dee sfârșit hotarârilor la fața locului. Iar unde vor fi niscaivà pricini mari, cu ne-

Ad 63 -66: Introducerea limbei române în școale și tipografie.
Ad 67: Ingineri hotarnici eșise în 1818 din cursul de inginerie în limba română a lui Gh. Asaki.

www.dacoromanica.ro

mulţămire despre o parte, pentru ca să se curme şi acele tot într'o vreme, sa aiba voe amândouă părţile a'şi mai alege doi sau patru boieri hotarníci, ca împreună cu boierii comisiei sa mai cerceteze la faţa locului şi să îsprăvească hotarâtura cu izbândirea de istov. Iar când socotinţa boierilor comisiei şi cu a hotarnicilor nu se 'vor unì spre mulţamirea amânduror parţilor, atunce să să dee sfârşit şi acelei pricini cu domnescul divan, prin vadeà hotărită de un an, ca să iee sfârşit. Iar pentru plata ostinelei (sic) boierilor comisiei şi a inginerilor, să să socotească cu sfatul obştesc un preţ cuviincios şi fară asuprire, care să'l platească moşinaşii dupa analoghia cât va agionge (sic) pe fieşte care pe moşie sau partea sa de moşie.

68. Streinii (sic) sa nu poată de acum înainte a mai cumpăra moşii şi alte acareturi stapânitoare de veci în pamântul acesta. Iar pentru lucrarea neguţitoriei, sa fie slobozi tot felul de straini (sic) de a urma în pamântul acesta, fără a puteà să să statornicească cu lacuinţa (sic) în ţara.

69. — Strânsura acea de Arnăuţi şi alţii, ce se obicinuise a fi în pamântul acesta purtatoare de arme, ca nişte oameni ce au fost pururea turburatori şi suparători patriei, sa se incontinuesca (sic) şi niciodată sa nu se mai primească subt nici un fel (de) chip în Moldova.

70. — Neamul jidovesc fiind ca o sarcină pentru lacuitorii pamânteşti, dupa chipurile cu care se chivernisesc (sic), nefiind lucratori de pamânt, să nu fie îngaduiţi de acum înainte a se mai înmulţì cu venirea din alte parţi, şi acei ce sunt să nu fie slobozi a ţineà moşii cu anu sau orânzi pe la sate, sau sa locuiasca statorniciţi prin sate, precum nici de a face velniţi pre la târguri sau a ţineà casapii şi a vinde norodului creştinesc carne, având slobozenie numai pentru dânşii să'şi tae carnea trebuincioasă; iar velniţa pentru lucrare de holercă şi rachiu sa aibă voe numai stăpânii de moşii a deşchide (sic) şi a ţineà pe mo-

---

Ad 68: Oprirea străinilor de a cumpărà moşii *şi alte acareturi* (case în oraşe). In vremile vechi străinii puteau cumpăra moşii. (Xenopol, *Istoria Românilor*, IV, p. 106). In tratatul lui Cantemir cu Petru-cel-Mare se prevede clauzula ca Ruşii să nu poată cumpăra moş'i în Moldova *(Ibidem*, IV, p. 514 şi 525 530.) Străinii au avut în toate timpurile dreptul de a cumpăra case în oraşe; Armenii şi pe acela de a cumpăra vii. *(Ibidem*, IV, p. 108 şi VI, p. 202.)

Ad 70: Oprirea Jidovilor de a ţineà moşii în arendă, orânzi, adecă crâşme pe la sate, velniţe şi căsăp'i pentru creştini, arată că ei se îndeletniceau cu asemenea daraveri pe la începutul veacului al XIX-lea, de oare-ce proiectul voieşte să'i oprească dela ele.

www.dacoromanica.ro

şiile lor, atunci însă când vă fi lipsă de pâne în ţară, şi cu alt feliu de plată să nu fie supăraţi, afară de acea a vămei legiuită pe câtă holercă şi rachiu vor scoate când vor trece peste hotar.

71. Ţiganii lăieşi şi lingurari ce sunt robi boiereşti şi umblă cu şătrile prin ţară din loc în loc, fiindcă pricinuesc multe supărări de furtişaguri şi păgubiri lăcuitorilor ţărei şi stăpânilor de moşii, să fie opriţi din obicinuinţa umblărei lor acestei nestatornici, îndatorind pe stăpânii lor de a-i statornicì pe la moşiile lor, sau şi pe la târguri, acei ce au meşteşuguri; asămine şi pentru Ţiganii domneşti, prin sfatul de obşte să să pue la cale, ca să lipsască supărările şi păgubirile ce pricinuesc şi aceştia în ţară.

72.—Pentru Domnii acestei ţări, rămăind după milostivnica îndurare pre puternicei noastre împărăţii ca să fie din pământeni Domni, atunce alegerea Domnului să fie prin obştesca adunare, alcătuită de mitropolit şi de episcopii ţărei şi de toată obştia boierilor, dela logofăt mare şi până la şatrar, alegându-se Domnul numa din pământeni şi pi (sic) acel ce va fi mai cu deplină ispitire, cunoscut şi însămnat pentru faptele sale cele bune, pentru râvna patrioticească, pentru vrednicia cea cuviincioasă unui Domn şi pentru credinţa sa cătră pre puternica împărăţie, şi făcându-se alegirea (sic) după socotinţa şi primirea celor mai mulţi, după care, făcându-să cunoscut pre puternicei împărăţii prin obştesc Arz-magzar pentru acel ales, să facă şi rugăminte de a se întărì şi a se orânduì Domn.

73.—Legiuindu-se privileghiul acesta a sfatului obştesc, ce l'au avut din învechime (sic) pământul, după rugătoarea cerere a se face din parte (sic) obştiei pământului, tot ce se va hotărì de Domn împreună cu sfatul obştesc să fie şi să se cunoască de hotărâre şi voinţă a toată ţara. Acea hotărâre are să fie desăvârşita pravilă, căreia toată obştia norodului este datoare neapărat a se supune.

74. Pravilelor ţărei şi hotărârilor celor săvârşite şi de Domn unit cu sfatul obştesc este supus însuş Domnul şi sfatul obştesc, până când nu s'ar anerisì acea hotărâre prin altă pravilicească hotărâre.

75. Pravila fiind tot temeiul în care stă stavila întregei slobozenii, hotarul puterei celor ce plinesc trebile obşteşti, pravăţul cel povăţuitoriu (sic) spre ocrotirea acestei

Ad 74: Articol însemnat, care rosteşte pe faţă principiul ce resultă implicit din art. 19—23, anume că Domnul şi Sfatul obştesc trebue să se supună orânduirilor întocmite de el, până când ele se schimbă; cu alte cuvinte: ***supunerea autorităţilor ocârmuitoare sub legi***, esenţa regimului constituţional.

www.dacoromanica.ro

(sic), a averei şi a drepturilor obşteşti sau în partea fieştecăruia, şi în sfârşit temeiul puterei care plineşte şi face a se plini toate aceste legături soţialiceşti, cererea obştiei este ca, pe temeiul cererilor sale aceste arătate şi acele următoare de aceste, precum şi acele ce se vor mai găsi de cuviinţă[1]) afară de aceste, să înfăţoşăze o pravilă a ţărei în deplină cuprindere şi a pravililor politiceşti şi acele criminaliceşti, precum şi a tuturor orânduelilor celor sfinţite a pământului, care pravă (sic), alcătuindu-se în limba noastră, să se întărească şi să se dee în cunoştinţa cea de obştie, spre a o aveà fieşte cine de pravăţ asupra dreptăţilor şi asupra îndatoririlor sale; dar păn se va alcătuì şi se va (sic) înfiinţà pravilele ţărei după chipul arătat, se va urmà în pricinile de giudecăţi politiceşti dupa împărăteştile pravile şi în pricinile de giudecăţi criminaliceşti după...[2]) pănă când va luà sfârşit pravila ţărei.

76.— Sfatul obştesc fiind lucrul cel mai cu dinadinsul ce se cere de către toată *obştia* pământului şi fiind-că prin acesta, dimpreună şi cu Domnu stăpânitoriu, are să se facă începutul şi pornirea a toată lucrarea privitoare către sfârşitul cererilor însămnate pentru binele patriei, adauge obştia şi această rugătoare ceriri (sic), ca, legiuindu-se privileghiul acesta pământului (sic), acum de odată adunarea sfatului să înfăţoşăze prin însuş ocârmuirea. Ocârmuirea Domniei să facă adecă înadins luminata porunca domnească către boierii ţinuturilor, ca să'şi aleagă dela fieşte care ţinut câte un boier vechil şi să se trimeată aici la Eşi: să facă iarăşi înadins luminata poroncă[3]) domnească către boierii orăşeni din Eşi, ca să să aleagă doisprezece boieri de toată treapta pentru acest dintâi sfatul (sic) obştesc; şi aceasta făcându-se, apoi, prin alta luminata (sic) poruncă către preosfinţia lor mitropolitul şi episcopii ţărei şi către toţi aleşii boieri vechili de pe la ţinuturi şi acei din boieri orăşeni a Eşului, ca în zi hotărâtă să se adune toţi la un loc socotit, spre a înfiinţa sfatul obştesc, după care să se facă în adunări sa (sic), şi socotinţa de alegirea a boierilor celor ce au să plinească locurile osăbiţilor dregători, mansupuri şi celelalte slujbe de pământeşti trebuinţă.

Ad 76: Lucrul de căpetenie pentru reformatori era înfiinţarea Sfatului obştesc, prin care tocmai se putea îndruma domnia legii în locul arbitrariului Ori-cât de rudimentar, era un început de Parlament.

1. Punctat pe de desupt şi înlocuit cu: *trebuinţă.*
2. Lăsat loc alb.
3. Cuvântul *luminată,* uitat, e scris deasupra.

Ad. 74: Anerisì = *schimbi.*

www.dacoromanica.ro

77. Fiindcă jalbele obştiei în trebuinţele patriei cătră prea puternica şi umbritoarea noastră împărăţie au fost oprite dela o vreme încoace de cătră Domnii greci, din care pricină niciodată obştia cea adevărată al (sic) acestui pământ nu au putut să'şi arate nevoile şi tânguirile sale, pricină pentru care au şi venit pământul nostru în această nenorocită stare, cerirea obştiei este, ca slobozindu-se de cătră împărătească milostivire pământurilor dritul acesta ce din vechiu l'au avut, să fie slobodă şi lucrarea acestui drit în orice vreme de trebuinţă. Iar osăbit jalobe, afară de trebuinţele cele obşteşti a patriei şi numai de vre-o pără unuia asupra altuia, să fie oprite şi neertate.

Incheere

De nu ar fi fost sădită în oameni pricina stăpânirei de patimi, precum mănia, pizma, lăcomia, mândria, ambiţia şi celelate câte le înfăţoşază iubirea cea de sineşi şi enteresul (sic), întru adevăr că nu ar fi trebuit ominirei (sic) nici un fel de pravilă sau orânduială. Toţi ar fi putut atunce să petreacă întru o liniştită unire şi mulţămire. Omul cătră om şi norod cătră norod ar fi avut o firească stavilă, care nu i-ar fi lăsat să jignească nici să vatăme unul pe altul. Pronia însă n'a rânduit ominirei o asemene soartă. Moldova înfăţoşază dovada cea mai vie şi mai luminată că o soţietate de oameni, ce nu se păvăţueşte cu pravila şi cu bunele orândueli, este starea cea mai ticăloasă şi mai nesuferită ce se poate da pentru om. Acest pământ a ticăloasei noastre patrii, după ce prin însuş întâmplarea nenorocirii ce i-au venit asupră, au agiuns acum a se deşlegà (sic) un minut din legăturile impilărei supt care zăceà, este cu neputinţă să stee mult şi să nu'şi iee locu mântuirei din acele împilătoare legături prin cea ce s'au putut (sic). Pre puternicul şi întru tot îndurătoriul nostru împărat, prin a sa firească nemărginită iubire de oameni, învrednicindu-ne cu miluirea de a vedeà acum înnainte (sic) ocârmuitor din adevăraţii noştri pământeni şi cu întemeierea celor din vechi legiuite pravili, cum şi orândueli ale pământului nostru, negreşit a privileghiilor şi a orânduelilor ce vor urmà înainte de începere rălelor în pământul acesta (sic), ne-a slobozit cu a sa înaltă milostivire şi întărirea acestui privilegiu, prin înadins sfânt şi vrednic de toată închinăciunea împărătesc firman, întru care se mărturiseşte în destul de luminat împărătească sa îndurătoare bună voinţă de a se desrădăcinà din sânul pământului

www.dacoromanica.ro

nostru nedreptatea şi asuprirea şi de a se întemeeà iarăş liniştea, pacea şi buna vieţuire.

Obştia norodului acestuia, însufleţită de această înalta şi plină de milostivire îndurare a prea puternicului împărat, nu se stânjineşte de a luà îngrijirea acea prin putinţă, ca să închipuiască o mijlociré prin care să-şi dovedească şi folosinţa cea dreaptă şi cuviincioasă a miluirei acestei sârguinţe; dar şi pune de faţă înainte pre înălţatului şi milostivului stăpânitor sau Domn aceste însemnate prea plecate cereri, care s'au alcătuit încât s'au putut mai atocmit cu cererile cuprinse prin obştească jaloba sa acea mai de înnainte trimisă cătră prea strălucitul pre a înaltului (sic) şi pre puternicului devlet, şi cu hotărârea cea milostivnică a sfântului împărătesc firman, ce s'au slobozit asupra norocitei înnoiri a Domniei pământului nostru.

De urmează în alcătuirea acestei cereri oreş ce (sic) puţină abatere dela cele obicinuite din învechime ale pământului sau de alte obiceiuri ale vremii acestei de mai în urmă a Domniilor streine, aceasta însuşi firea lucrurilor o au cerut a se face. Scoposul nu priveşte aiure decât la o temelie de siguranţă încât s'ar putè mai atocmită, pentru ca să se ocrotească şi să se întrunească dreptaţile cele de obşte a (sic) norodului şi a fieşte căruia, şi această temelie pământul nu o găseşte a sta în alta decât numai întru alcătuirea de pravilă pământească, îmbrăcată cu toată destoinicia acea cuviincioasă pentru binele cel de obştie. Intru acest scopos, năzueşte obştia pământului a pune înaintea prea înălţatului stăpânitorului său Domn prea plecatele sale ceriri aceşte (sic), care se întovărăşesc şi cu cea mai adâncă obştească rugăciune de a se primì şi de a se luà acum de odată dreptul temeiu, drept oareşi care lumină de povăţuire în lucrarea pământeştilor noastre trebuinţe, până se va alcătuì pravila ţărei, pentru ca să se poată desrădăcinà relele cele adânc străbătute a neorânduelei urmate întru atâta delungare de vreme, a stăpânirii Domnilor streini, pentru ca să putem înfiinţà, după tristele sfărmături a nevoei acestia, în care am venit, o oareşi care adăpostire de odihnă, cu dreptăţile micşuratelor noastre averi şi cu sudorile feţii noastre, ca să depărtăm în sfârşit deasupra noastră urgia proniei acei ce nici odinioară, dela începutul veacurilor şi până acum, n'au blagoslovit nici un fel de fericire aşezată pe temeiul nedreptăţii şi a impilărei.

Făcută în Eşi, la anul 1822, Sept. 13.

www.dacoromanica.ro

II

A. Mr. le Conseiller d'Etat Dasckoft, à St. Petersbourg

Monsieur le Conseiller d'Etat,

J'ai eu l'honneur, dans mon rapport sub No. 70 de l'année dernière, de vous annoncer que les boyards réfugiés en Bucovine venaient d'adresser à la Porte un nouvel arz-magzar, dont je vous présenta la substance, avec les reflexions que cette démarche m'avait fait naître. Je joins ici la traduction de cet arz-magzar, qui se trouve conforme à ce que j'en avais dit.

J'ai reçu la copie du règlement proposé pour la province par les boyards d'Iassi et dont ils espèrent recevoir sous peu la confirmation par la Porte, ainsi que je l'ai annoncé par mon rapport No. 79. Cet acte, étant volumineux, n'a pu être encore traduit; pais j'aurai l'honneur de vous en présenter une traduction exacte par le prochain courrier.

A la solennité de la fête de Noël, au moment où l'officiant sort du sanctuaire, pour offrir le st. sacrement à l'adoration des fidèles, l'évêque de Housch, qui officiait, fit au rituel une innovation qui fut généralement remarquée, en ce qu'elle tendait à établir, qu'on ne devait reconnaître aucune noblesse.

Et ce n'était point sans but; car quelques jours après les boyards ont présenté à l'hospodar un anaphora, dans lequel ils exposent que les boyards émigrés, en refusant de rentrer dans leur pays, n'ont d'autre but que d'entraver l'organisation demandée à la Porte, afin de prolonger leur suprématie; que plusieurs, et particulièrement ceux qui sont en Bucovine, ne cessent de machiner contre les bo-

www.dacoromanica.ro

yards fidèles et tendent même à exciter en Moldavie une révolution contre le gouvernement présentement etabli. En conséquence, ils demandent, que les boyards émigrés soient déclarés n'être plus Moldaves, et que leurs biens soient confisqués.

L'hospodar doit envoyer cet anaphora au Serasquier Pacha de Silistrie.

J'ai l'honneur d'être etc.

(Comunicat de d. A. de Giers).

III

Traduction de l'arz-mahzar adressé à la Sublime Porte par les boyards réfugiés en Bucovine[1]).

1823.

Nous les très soumis et indignes sujets, habitants fidèles de la Moldavie, le Métropolitain avec tout l'état ecclésiastique et nous les boyards qui par succession sommes en effet vraiment sujets Moldaves profondément soumis, cependant à cause de nos pêchés égarés présentement à l'étranger, nous nous prosternons au pied du trône de la Sublime Porte et, priant le Tout-Puissant pour la grandeur suprême de notre Monarque (dont la force soit éternellement invincible), c'est avec des larmes que nous osons exposer que, depuis que Dieu a bien voulu que nous ayons le bonheur d'être soumis à la Sublime Porte. nous n'avons cessò un moment de remplir les devoirs sacrés d'une profonde soumission et de notre fidélite et que, tant que nous respirerons, nous ne cesserons de continuer le droit chemin qui mène à la soumission, ayant cette soumission par une succession paternelle, soumission que le peuple entier conserve aussi, en conduisant la charrue et labourant la terre, afin de pouvoir accomplir ensemble les ordres suprêmes et de procurer à Constantinople l'abondance des vivres. Avec la conservation de la

(1) Traducerea se vede a fi făcută de un personagiu ce ştie rău franţuzeşte. Acest arz este un altul decât acel trimes în 1822, prin care boierii cer guvern municipal (arz publicat în *Uricarul*, IV, p. 123), ceeace se vede chiar din raportul care înaintează această traducere către Daschkoff, şi în care se spune, „que les boyards réfugiés en Bucovine venaient d'adresser à la Sublime Porte un *nouvel* arz-mahzar".

www.dacoromanica.ro

fidélité, nos aïeuls laissèrent à nous, vrais enfants issus des familles des premiers boyards, le présent malheur, afin que nous puissions voir de nos jours les plus tristes circonstances de la contagion qu'amena dans la patrie le choix des Princes grecs du Fanal, par suite duquel nous avons été victimes de l'injustice et spectateurs de la violence, de l'insurrection que le révolutionnaire Souzzo a mis par malheur parmi les Moldaves innocents. Vu qu'après même que l'insurrection fut passée, et que les révolutionnaires furent défaits à nos dépens, il en resta encore une semence empoisonnée que le Prince Michel Souzzo, comme révolutionnaire, répandit lui-même dans les âmes faibles des hommes bas et ignorants de la seconde et troisième classe, qui descendent de ceux qui ont servi nos ancêtres ainsi que nons-mêmes, et que le révolutionnaire Souzzo entraîna dans son parti et excita contre nous, les plus anciens, seulement parce qu'il avait senti que nous sommes immobiles dans les bornes de la fidélité. C'est de cette classe d'habitants, dont la plus grande partie est constituée de ceux qui ont servi chez nous et d'étrangers, qui plusieurs ont été pris du néant et élevés à des rangs distinguês, pour les assimiler avec nous, les premiers boyards, et les soulevant ainsi contre nous, il foula aux pieds les privilèges et statuts du pays qui ordonnent, que les titres de noblesse ne soient donnés qu'aux enfants et aux descendants des premières familles, ainsi qu'à ceux qui avec fidélité et en sacrifiant leurs peines auront rendu de longs services. Nous avons redouté de faire plutôt une représentation sur eux, vu qu'ils sont du nombre de nos chers habitants. Nous tressaillons même à présent ; mais le devoir sacré nous forçant de faire connaître ceci au pied du trône de la Sublime Porte, pour ne point tomber dans la faute terrible que nous nous sommes tus, jusqu'à ce qu'ils se sont par malheur appropriés ces titres, nous osons représenter ceci pour nous délivrer de la faute évidente provenue de la faiblesse de quelques habitants du pays, que les bienfaits de nos ancêtres ainsi que de nous-mêmes, qu'ils ont reçus sans reconnaissance, ont cependant distingués. Le révolutionnaire Souzzo ne s'est pas contenté seulement avec ceux qu'il éleva à des titres marquants, étant sur le trône de la Principauté ; il distribua des rangs par écrit même après sa malheureuse fuite, et tout cela parce qu'il était insatiable et qu'il voulait avoir des complices de ses malveillants procédés. Il est vrai

www.dacoromanica.ro

que, si même ils ont agi de la sorte, ils n'ont pas pu trouver un grand bonheur pour eux-mêmes et pour le peuple Moldave et d'une manière propre à lui donner une promte récompense, vu que nous avons su par succession inspirer aux inférieurs et dans tous les esprits, l'observation des devoirs convenables, et c'est pourquoi pendant des siècles la vraie soumission a été observée. Mais l'animosité contre nous de la seconde et troisème classes, et les troubles intérieurs de nos compatriotes les ont affermis dans ce bonheur. Cependant, après cela même, le mal a augmenté encore, attendu que, lorsque, du temps de la Kaïmakamie du hetman Vogarides, les armées invincibles de la Sublime Porte ont été en Moldavie, la même usurpation des privilèges du pays a eu lieu, et que nous, quoique supérieurs, en versant des larmes, nous nous sommes retirés dans les pays étrangers, à cause des révolutionnaires qui mettaient notre vie en péril, seulement parce que nous nous sommes efforcés de faire faire des rapports au pied du trône de la Sublime Porte, par des boyards que nous avons envoyés au grand Séraskier de Braila, pour la destruction des révolutionnaires. C'est pour ces devoirs sacrés qu'ils ont donné par ecrit, que nos biens, ceux des premiers bovards, sont confisqués. Cependant le nommé Kaïmakam, malgré lui peut-être (car nous en doutons) ou même de bon gré, fut forcé par ceux de la seconde et de la troisième classes, ennemis connus de ceux de la première, à les élever par l'intervention des principaux janissaires et autres à des rangs distingués et à faire par des billets une infinité de nobles parmi eux, ce qui produit l'entière usurpation des privilèges du pays et des ordres suprêmes, ainsi que des statuts, vu qu'anciennement il n'était pas d'usage que le Kaïmakam eût le droit de distribuer des titres; ceci n'était permis rien qu'aux Princes légitimes. Ces derniers mêmes ne peuvent nommer aux rangs, qu'après l'exécution de toutes les formes, par l'investiture du caftan impérial Ainsi le mal s'est multiplié à un dégre tel, que les élevés du néant, étant unis entr'eux, cherchent le péril de notre vie, pour qu'il puissent être les premiers de la patrie, et c'est pourquoi ils ne cessent de nous charger de paroles injurieuses, comme si nous méditions sur des intérêts étrangers, comme si nons travaillions à des intérêts etrangers, en confirmant leurs machinations pour les décharger sur nous, et ils disent tout haut qu,aussitôt que nous viendrons dans notre patrie, ils mettront notre vie en

www.dacoromanica.ro

danger et qu'avec un mahmoudié ils rachèteront la perte de nos âmes, se louant assez qu'ils ont servi et que leurs rangs sont semblables aux nôtres. Mais le peuple innocent souffre, s'appauvrit et se ruine. Car si nous attribuons l'incendie et les autres désastres du pays au grand nombre de nos pêchés, les suites fâcheuses dériveront de l'insouciance des esprits, tendant à s'approprier nos biens. C'est avec des larmes que les pauvres laboureurs cherchent la protection des vieux boyards et comment nous approcher, car voilà la véritable cause de ce que nous n'osions pas faire un rapport dans le sein de la patrie et sous la protection des maitres miséricordieux de l'empire. Ils osèrent composer d'après leur conscience des lois écrites du gouvernement et demander la ratification, afin de déprimer les grands et d'atteindre leur but. Car si en effet la véritable cause qu'ils allèguent était la douleur que nous serions des oppresseurs et extorqueurs, voilà l'équitable prince du pays. Ils n'ont qu'à porter plainte de toutes les injustices qu'ils croient avoir éprouvées, vu que nous ne savons rien et que nous connaissons que c'est de nous que leur fortune a pris son existance. Mais si au contraire il était prouvé qu'ils eussent essayé quelque injustice, qu'elle soit rectifiée en vertu des lois du pays, ainsi que des statuts établis depuis des siècles. C'est avec toute la soumission possible que nous avons porté tous ces détails à la connaïssance du Prince régnant du pays, reconnaissant la nomination de ce Prince pour une bonté stable inspirée par la justice, attendu qu'il est d'une des premières familles, doué de sagesse et d'affabilité, et pour cela, en rendant grâce de notre sort heureux, c'est avec une profonde reconnaissance et des larmes de joie envers la Sublime Porte, que nous déclarons le bienfait que nous avons reçu de sa grande bonté, et nous avouons, avec des voix humiliantes, que nous avons obtenu avec abondance sa protection impériale, vu qu'il nous a été donne des hattischeriffs plenis de bonte et dignes de vénération, pour le maintien de la police et pour la consolidation des anciens privilèges, ainsi que de la continuation de notre vit (sic). De plus, vers la fin de l'année ottomane 1217, il a eté donné entr'autres pour les cas de cette nature, un décret impérial digne de vénération, par lequel, sous peine de condamnation, il est défendu que les principaux boyards ne soient respectés de la part des petits, et par lequel le respect est confirmé pour un devoir. Il y est arrêté encore l'éloïgnement de ceux

www.dacoromanica.ro

qui fondent leurs espérances hors des fontières ét le maintien de la police en général. Car si les vieux boyards de la première classe, descendants des familles anciennes, qui à cause de leur fidélité se sont sacrifiés pour leurs devoirs envers la Sublime Porte, et qui sont connus depuis trois siècles comme enracinés dans leurs obligations, ne rendaient pas au Prince régnant le devoir de leur soumission et de leur fidélité, et si ceux de la seconde et troisième classes ne gardaient pas envers ceux de la première le respect et l'obéissance, ainsi qu'il a été d'usage anciennement, comment serait-il possible que le bon ordre et le bien-être du paysan du *kêler* grainier) fût maintenu? Et comment serait-il possible que le soin d'affermissement de la fidélité, reellement due à la Sublime Porte, fût entièrement fondé? Puisque c'est donc de ce soin que dépend toute l'essence de la Moldavie, et que sans ce soin nous voyons les dangers que peuvent amener les pensées révolutionnaires, et puisque nous voyons aussi que par l'imprudence des boyards inférieurs, nous, les innocents qui, depuis un temps immémorial, sommes par succession entièrement inébranlables dans notre fidélité, nous nous mettons en danger nous-mêmes. C'est pourquoi nous sommes poussés et nous nous voyons forcés d'importuner l'oreille de la Sublime Porte, en Lui exposant aussi tout ce que nous voyons. Car quoique nous pensions que les incendies et les maux actuels de l'Etat n'ont eu lieu qu'à cause du grand nombre de nos pêchés, cependant nous jugeons que l'excès de la mauvaise conduite et de la contagion ne dérive que de l'incapacité et de l'insouciance de ceux qui nous ont réduits nous-mêmes, leurs pères et leurs bienfaiteurs, à ne pouvoir jusqu'à présent rentrer au sein de la patrie, et versant des larmes nous sommes à l'étranger, dans la nécessite la plus pénible et spectateurs du désespoir du peuple qui tout étouffé pleure et demande la présence des vieux boyards, et qui les yeux fixés sur lu Sublime Porte et ferme dans sa soumission, attend sous tous les rapports la miséricorde de l'empire. En attendant, nous supplions qu'on ne nous accuse comme coupables, de ce que nous avons fait des représentations concernant ceux de la seconde et de la troisième classe; mais nous ne demandons pour eux aucune punition; seulement une disposition pleine de bonté et un règlement qui mette fin à cette conduite, et d'après lequel chacun d'eux demeure dans sa sphère primitive; et pour prouver affirmativement à la Sublime Porte que ce n'est pas pour nos intérêts per-

www.dacoromanica.ro

sonnels que nous faisons cet exposé, nous vieux boyards, pénétres de zèle pour le *hêler* et voyant les maux qu'il a soufferts, nous renonçons à tout profit des revenus, des titres et des émoluments sur les malheureux habitants qui manquent méme de bestiaux, endurent présentement beaucoup de privations et ont besoin de la pitié et de la miséricorde de la Sublime Porte. Tous en général, vieux et jeunes, nous devons servir l'empire et la patrie avec zèle et dévouement, sans charger les sujets. Mais que ceux-ci se mettent sur la même ligne que nous et qu'ils soient les premiers dans le conseil, tandis qu'essentiellement ils dérivent de basses familles et de la classe des domestiques, ce serait mettre en doute les convenances, la sûreté de la vie et le maintien de la fidélité. Si par un decret impérial digne de respect on ne venait, par un effet de la bienveillance de la Sublime Porte, à effacer et abolir entièrement les titres de noblesse qu'ont donnés le révolutionnaire Souzzo et le Kaïmakam Vogarides (titres que chacun doit regarder illégitimes), recommandant au prince régnant de se conformer à tout ce qui avait été anciennement etabli et faire distinction des familles, pour que nous puissions alors, comme sujets fidèles, rentrer aussi dans notre patrie, sous la protection de la Sublime Porte, pour laquelle nous adressons à l'Etre suprême des voeux, avec prière de conserver notre Monarque et tous les grands de l'Empire.

Comunicat de d. A. de Giers).

IV

Jalba către Generalul Mircovici.

Tratatul Akermanului, la pontul alegerei Domnului şi alcătuirei obşteştilor aşăzământuri, hotăreşte ca să se facă aceste de către obştească adunare a divanului, cu unirea obştiei, după vechiul obiceiu, pe temeiul căreia (sic) înnalta Poartă au slobozit şi hatişerit pentru întocma înfiinţare a divanului după vechiul obiceiu a pământului.

La anul 1826 Dechemvrie 14, după vestirea acestui tratat, iscodindu-se multe şi feliuri de tălmăciri asupra închegărei obşteştei adunări, siliţi am fost a da jalobă către domnul ministru Ribopier (Ribeaupierre), arătând că divanul Moldaviei din învechime se alcătueà din boieri cinstiţi de către Domn cu cinuri, dela marele log: şi până

www.dacoromanica.ro

la marele şatr: (şatrar); iar în pricinele opşteşti se alcătueà adunarea obştească a divanului, întru care aveà glas sau votum (sic) toţi aceí ce avea acest feliu de cinuri, care împreună cu cinul câştiga şi pronomion de nobil.

Spre dovadă de închegare unor asemene obşteşti adunări, alăturăm copie de pe hrisovul domnului Const: Modat (Mavrocordat) V. V., pentru asezământul ce s'au făcut cu obştească adunare pentru rânduiala lăcuitorilor de prin sate ce se numea vecini, acăruia orighinalul (sic) se află la muzeul din oraşul Odesa, pentru ca să nu vă supărăm cu alte multime de ispisoace vechi, ce să află în mânile noastre, pentru nişte asemene lucrări.

Acum însă adunările obşteşti ce se fac pentru feliuri de pricini atingătoare de soarta obştiei, măcar că predlojeniile sunt cuprinzătoare a se face cu obştească adunare a divanului, videţi că se încheagă numai de o samă de boieri.

Adunările care s'au făcut acum în prilejul alegerei a doua cilenuri (dregători) lucrătoare la comitetul ce se alcătueşte în Bucureşti, subt prezădenţia domnului adevărat sfetnic al statului Minţiaki, sânt viderate dovezi întru acest adevăr netăgăduit, pentru care de veţi binevoi a vă încredinţa, cerând jurnalurile ce s'au încheiat la sfânta mitropolie, veţi videà că într'însele se află iscăliţi numai din cei ce să socotesc a avea dreptate a trage la sine driturile tuturor celorlalţi boieri.

Noi dar, care suntem cinstiţi cu rangurile ce se numesc boierii, acei care stăpânim averi statornice în pământul acesta, care împlinim slujbele pământului la tot feliul de greutăţi, pentru starea rangurilor ce avem noi, pe care nici o fondameltalnică pravilă nu despărţeşte, nici din trupul numirei boiereşti, nici din drepturile aceşteia, văzându-ne depărtaţi de presustvie şi nechemaţi la dânsele în obşteştile adunări, cu toată supunerea îndrăznim, a aduce la cunoştinţa Excelenţei voastre această urmare protivnică tuturor vechilor obiceiuri şi vătămătoare dritului boieresc şi a folosului obştesc, şi a vă vestì că alegerea făcută în adunarea dela 27 Iunie pentru cilenuri, pomăzuindu-se a merge la Bucureşti, este fără împărtăşirea cei mai mari părţi din boieri ce să află în oraşul Eşii (sic), pentru care dacă tratatul Akermanului şi hatişeriful urmat după dânsul, şi dacă pronomiile şi obiceiurile cele vechi se cuvin a aveà fiinţa şi lucrarea lor, apoi au trebuit, după aceste legiuiri, ca să fie chemaţi toţi boierii aflaţi în Eşi, şi plecat ne rugăm ca să bine-voiţi a porunci ca o alegere,

www.dacoromanica.ro

ce privește pentru îmbunătățirile obștești stări a tuturor locuitorilor prințipatului acestuia, să se facă prin clobodă și de obștie adunare a tuturor boierilor de toate rangurile fară osăbire, și pentru grăbirea lucrului, macar acei ce se află în orașul Eșii, și asemene pe vreme viitoarei adunări obștești, pentru tot feliul de pricini oștești, să fie alcătuită cu această rânduială, adecă de toți boierii ce se vor afla în Eși.

(ss) *Constandin Carp agă, Mihalake agă, Constandin Burghelea spatar, Gheorghe Hermeziu agă, Grigore Codreanu spatar, Gheorghe Negruț agă, Constandin Mathei spatar, Vasile Veisa spatar, Dumitrache Florea căminar, Ilie Kogălniceanu agă, Vasile Alexandrescu spatar, Dumitrache Codreanu spatar, Iordache Gane spatar, Enache Cercel ban, Constandin Veisa paharnic, Mihăiță comis, Dâmitrie Bran comis, Vasile Buzdugan comis, Grigore Gane comis, Grigore Carp spatar, Grigore Tufescu comis, Sava Cornescu sardar, Enache Negruț spatar, Mihalache Pascal ban, Ioan Stavru paharnic, Stavru ban, Cercel comis, Dumitru Leca ban, Grigoraș caminar, Iordache Brănișteanu comis, Costache Mereacre caminar, Gavril Istrate paharnic, Apostolescu spatar, Iordache sardar, Andronanche Vasiliu sardar, Alecu Iacovache paharnic, Ioan Pavlu stolnic, Constandin Diaconescu stolnic.*[1])

1829 Iulie 1.

(Comunicat de d. I. Tanoviceanu).

Toți acești boeri erau nobili de clasa a doua care reclamă că nu au fost convocați pentru reformarea așezământurilor Moldovei — cu toate că unii din ei au boerii de rangul I; dar ei sunt tocmai aceia despre care am văzut cum boerii cei mari se jăluiau că au fost înaintați fără drept în ranguri.

www.dacoromanica.ro

INDICE

(Indicele se referă mai cu seamă la numele din text, numai excepţional la cele din notă. Anexele nu sunt cuprinse în el).

A

Academia grecească, 29.
— mihăileană, 206, 212, 225, 226, 233, 563.
Adrianopole (tratat de), 114, 116, 145, 155.
Adunări ad-hoc (v. Divanuri ad-hoc).
Agarici, I, 333.
Aip-aga, 108.
Akerman (convenţia), 112, 134, 137, 140, 170.
Alăuta românească, 214.
Albania, 231.
Albina românească, 171, 204, 211.
Alexandrescu Gr., 214.
Alexandri Ioan, 420.
— Vasile, 207, 212, 242, 243, 248, 297, 306, 326, 333, 387, 444, 449.
Alexandru I împ. Ruşilor, 24.
— II Domnul Munteniei, 7.
— Iliaşi, 9.
Alfieri (drama Saul), 210.
Ali Effendi, 64.
Ali-paşa, 419.
Allgemeine Zeitung, 243.
Amfitrionul, 180.
Anaforaua c. pamfletului 1804, 96.
— p. pronomiile boierilor, 113.
Anghel D., 511.
Anglia, 273, 309, 311, 351, 419, 432, 527.
Aninişul, 40.
Antisemitismul, 138, 449, 451, 452, 506, 510, 513, 518, 569 (vezi şi Evreii).
Apostolescu, 101 nota.
Aprodul Purice, 211.
Arătarea scriere patriotică 1813, 33.
Arbore Ştefan, 246.
Ardeal (v. Transilvania).
Arghiropol, 125 nota.
Arhiva românească, 215.
Aricescu C., 464-465.
Arion C., 433.
Aristia, 185, 232, 256.
Armeni, 194, 196.
Aromâni, 61.
Artiste (L') ziar francez, 1848, 235.
Asaki Gheorghe, 29, 30, 32, 38, 75, 115, 148, 172, 205, 207, 211, 212, 227, 231, 233, 331, 349.
— Hermiona, 234.
Aslan N. Ceaur, 483, 498.
Aupick, 264.
Austerlitz, 73.
Austria, 12-25, 42, 63, 69, 75, 89, 93, 120, 124, 127, 130, 155, 197, 223, 337-338, 419, 431.
Averoff, 63.

www.dacoromanica.ro

B

Baba Cloanţa, 212.
Bacău, 333.
Bădăranul boierit, 180.
Badea, 291.
Băiasa, 61.
Balaban, 262.
Bălăceanu C. Banul, 119, 143, 149.
— Ioan, 272.
— Ştefan, 49, 134, 136, 147, 148, 164.
Bălăcenilor (familia), 253.
Bălăşescu, 333.
Bălcescu Neculai, 272, 275, 276, 301, 305.
Baldovin, 424.
Băleanu Emanoil, 149, 162, 164, 167, 259, 377, 556, 557.
— Grigore, 49, 124, 134, 148. Neculai, 170.
Balica Alex., 194, 413.
Balş Alex. Aga, 95 nota, 101 nota, 360.
— Const. Vornic, 93 nota, 101 nota.
— Const. Hatman, 101 nota.
— Grigore, 242, 373, 279, 388, 406, 413.
— Iordache Agă, 95 nota.
— Lupu Vornic, 95 nota, 208. Neculai Vornic, 95 nota.
— Teodor Vornic, 45, 77, 80, 95 nota, 101 nota, 339.
— Teodor Spatar, 95 nota, 101 nota, 102.
Baltă Vasile 333.
Balta Liman (convenţia), 317, 320, 533.
Banat, 33, 277.
Banc (bancă), 197.
Bărbătescu Ioan, 41.
Barbu Banul Craioveí, 6.
Baricadele Parisului, 283.
Bariţ, 268.
Bărlad, 204.
Bărnuţ Simion, 504-506.
Bărsescu, 262.
Bartolomeu Arhimandritul, 334.
Basarab Mateiu, 9, 27.
Băsărăbeşti, 6-7.
Basarabia, 19, 25, 72, 303, 429.
Başotă An., 208.
Başchevici, 150.
Bataillard P., 236, 305, 308.
Bathiany Vincenz, 153.
Bela IV, 1.
Beldiman Alex., 34, 78, 101 nota.
Bell Georges, 306.
Belu Ştefan, 52, 134.
Berlin, 200, 213.
Berzelius, 208.
Besac, 321,
Biberi Const., 242, 333.
Bibescu Gheorghe, 75, 119, 154. 160, 182-185, 187-188, 190, 232, 237, 250, 256, 270, 314, 355, 377, 556, 557, 562, 567, 568.
Bibescu Neculai, 434.
Blaremberg C., 494,
— N., 494, 496, 527, 530, 531, 532, 536, 540.
Bobulescu Economul, 333.
Bodescu Gh. preot, 237.
Bodnariciu, 194.
Boerescu Vasile, 308, 312, 327, 382, 394, 409, 443, 447, 448, 472, 529.
Boerescu Const. 469, 493.
Bogdan Dim. Spatar, 95 nota.
— Gh., 75, 118.

Boierii a) *în deobştie*, 1, 2, 4, 5, 11, 13, 16-19, 39, 41, 45, 48-55, 77, 90, 107, 160, 166, 180, 207, 237, 297.

b) *B. conservatori*, 89, 93-94, 1139, 111, 113, 124, 126, 129, 133, 139, 148, 155, 170, 191, 225, 262, 263, 268, 273, 287, 367, 383.

c) *B. liberali*, 68, 76, 101 nota, 101, nota, 110, 149, 161-162, 193, 200, 242, 247, 248, 253, 297, 383.
Boieroaicele române, 231, 46, 268,
Bois le Comte, 174, 318.
Bois Robert, 306.
Boliac Cesar, 308, 409, 502.
Bolintineanu Dim., 306, 307, 390, 406, 440.
Bonaparte, 141.
Bongianini, 180.
Bosie Const., 333, 374.
Bossel (sala), 407.
Botescu C. Caminar, 9.
Botez Rudi, 199.
— Vasile, 199.
Botezatu Ionică, 199.

www.dacoromanica.ro

Botoşani, 204, 210, 335, 452.
Boucher de Perthes, 307.
Bozianu, 407.
Bozienii, 208.
Brăiloiu Const., 171, 178, 231, 436, 497-498.
Bran, 101 nota.
Brancovanu Const., 12, 16.
— Gheorghe, 41, 61, 72, 133
Grigore, 134, 146, 149.
Spatarul, 52.
Bibescu Basarab, 436, 443.
Brandaburul Ioniţă, 103.
Brătianu Const. stolnic, 253.
Dim., 235, 236, 237, 238, 253, 272, 306, 328, 389, 409, 436, 438, 564.
Brătianu Ioan, 238, 253, 271-275, 278, 306, 312, 327, 357, 394, 399, 409, 412, 428, 436, 438-440, 468-469, 472, 489-491, 501, 507-508, 513. 514, 516, 517, 536, 539, 564.
Braşov, 133, 135, 137, 255, 263.
Brongniard, 208.
Broşteanu Z., 262.
Brun (Le), 60, 63.
Buchez ajutor de primar al Parisului, 239.
Bucovina, 14, 24, 105, 158, 244, 274, 277.
Bucşenescu Const., 80, 101 nota.
Bucureşti, 21, 24, 31, 53-55, 60, 149, 150, 174, 185, 187, 189, 232, 233, 263, 268, 271, 328, 331, 380, 273, 381, 384, 421, de acolea passim.
Buda, 33.
Buescu Pană, 525, 539.
Bulgaria, 15.
Bulgari, 52, 173.
Buna Vestire poezie patriotică de Văcărescu, 37.
Burada Teodor, 204,
Burghele, 101 nota, 199.
Butenief, 153.
Buzdugan, 101 nota.
Buzeu, 427.

C

Cacocraţi, 262.
Calafat, 543.
Calimah Papadopol Al., 443-444.
Scarlat, 10, 30.
Camban Anton, 333.
Câmpeanu, 206.
Câmpineanu Ioan, 134, 144, 149, 162-164, 167, 181, 203, 232.
Scărlat, 42, 49, 129.
Cămpinenilor familia, 253, 564.
Cananău Ioan, 75.
— Iorgu, 193.
Sebastian, 360.
— familia, 335.
Canta Const. Spatar, 91 nota.
— Grigore Spatar, 91, nota.
Ioan Postelnic, 95 nota.
— Iordache Logofăt, 95 nota.
— Neculai, 341, 342, 344.
— Neculai cronicarul, 28.
Vasile 242, 248.
Cantacuzino a) *boeri munteni:*
— familia, 16.
— Const., 273, 494.
— Grigore, 149, 162, 164.
— Ioan, 507.
Cantacuzino Şărban, 12, 28.
— Ştefan, 12.
— Toma, 16.
— b) *boeri moldoveni:*
— Al. Vornic, 101 nota.
— Const. Paşcanu, 101 nota, 145, 148.
— Gheorghe, 101 nota.
— I. G., 334, 385.
I. I., 360, 436, 540.
— Mihail Paşcanu, 322, 342.
— Neculai, 349, 464.
Cântec românesc poezie patriotică de Văcărescu, 37.
Cantemir Dim., 16, 84.
Capuchehaele, 197.
Caracaş Const., 71.
Carageali revol. munt., 256.
— Const., actor, 210.
Caramlău Alex., 262.
— Şărban, 262.
Carol de Hohenzollern, (Principele), 452, 453, 491, 492, 493, 500. şi de acolo passim.
Carp, 101 nota.

www.dacoromanica.ro

Carp Petru, 540.
Cărvunari, 94, 98, 99, 100.
Căsătoria silită, 180.
Casaţie (curtea de), 488-500.
Caţacatu, 52
Catargiu Alex., 333.
— Barbu, 389, 394, 409, 411, 417, 420, 423, 427, 432-435, 438, 439.
Colonel, 539.
Costin, 344, 345, 347, 349, Dim., 335.
Iordache, 43, 75, 95 nota, 174.
Lascar, 360, 383, 387, 394, 413, 417, 443, 467, 471, 488, 490, 507.
— Neculai, 242, 334, 381.
— Ştefan Logofăt, 199, 207, 333, 373.
Caţichi D. M., 497.
Catchezie (şcoala de), 29.
Caterina a II-a, 18, 555.
Caţichi Const., 199.
— D. M., 497.
Cazimir Panaite, 238, 242, 248, 488.
Ceauşescu Radu, 292-293.
Cercel (Vezi Petru).
Cercel boier mic liberal, 101 nota.
Cerchez Ştefan Hatman, 101 nota.
Cernatescu 525, 549.
Champagny, 43.
Charivari ziar francez, 1848, 238.
Chateaubriand, 99.
Chelerul împărăţiei, 155.
Chezăşie p. evacuarea Mold., 1821, 109.
Chiajna, 7, 8.
Chintescu, 262.
Choiseul-Gouffier, 65.
Chopïn (v. Ubicini).
Cigaras G., 496.
Cihac, 206.
Cinel-Cinel poezie de Alexandri, 212.
Ciocoi, 47, 78, 94, 97, 123, 125, 243, 245, 381, 548, (v. şi Cărvunari).
Cişmigiul, 184.
Climente, 194.
Cloşani, 97.
Cocea Sofia (v. Hrisoscoleu).
Cocorescu, 128.
Codreanu, 101 nota.
Codrescu Teodor, 333.
Codrica, 60.
Cojocaru Enea, 155, 291.
Colegiul de Franţia, 236.
Colqhoun, 273.
Colson Felix, 203, 237, 563.
Comisari de propagandă, 257.
Comşa Dim., 335.
Concordia (otelul), 381.
— ziar, 464-465.
Conjuraţia confederativă, 193, 232.
Conservatorul filarmonic-dramatic, 207.
Conservatorul progresist ziar, 404, 548.
Costaforu G., 472.
Constantinopole (Journal de), 315.
Constantinopole, passim.
Constituţiunea ziar, 493, 499.
Costitutionnel (Le), 202, 239, 294, 309, 425.
Corjescu Iancu, 424.
— Const., 333, 424.
Cornea D., 335.
Cornescu C. Aga, 124 nota.
— I. Comandant Iaşi, 1866, 483.
— M. Vorn., 124 nota.
— P., 424.
Cornu (Doamna), 547.
Correspondant (Le), 308.
Costache C. Postelnic, 95 nota.
— Manolache (v. Epureanu)
— Neculai, 334.
— Slugerul, 131.
Costaforu G., 448.
Costea I. 32.
Costin Neculai cronicarul, 16, 17, 25.
Costin Aga, 334.
Costinescu Alex., 206.
Coulin Claude, 133-134.
Craiova, 20, 61.
Craiu-nou poezie de Alexandri, 212.
Crémieux Adolphe, 513-515.
Creţulescu familia, 253, 297, 564.
— Alexandru, 253.
— Const., 356.
— Dim., 253.
— Neculai, 253, 318, 407, 435, 444, 467, 478.
Criloff fabule, 212.
Cristea Panaite, 424.
Criveşti, 199.
Cuciureanu, 211, 420.
Cuénin, 204.
Culiano N., 511,

www.dacoromanica.ro

Cultura naţională, termin întrebuinţat în 1826, 33.
Curierul de ambe sexe, 212.
— Principatelor Unite, 401-402, 442.
— românesc, 170-172. 211, 231.
Cuţui Simion, 127.
— Ghiţă, 127.
Cuvântul unui ţăran c. boieri, 28.
Cuza Alexandru, 241, 248, 350, 379, 382, 383, 385-387, de aici înainte passim.
Cuza Dim., 242.
— Ioan, 242.
— Grigore, 242, 405, 464, 466.
— Gh. Postelnic, 101 nota.
— Spatarul, 193-199.
Cuzeşti boieri, 45.

D

Dachia, 30, 38.
Dacia literară, 215.
Daily News, 309.
Dâmboviceanu C., 162.
Dâmboviţa ziar, 421.
Dăneşti, 6.
Darzeu Şt., 333.
Daschkkof, 102.
Davicion, 255.
Dealu (mănăstirea), 182, 556.
Dèbats (Journal des), 308, 399.
Demagogi, 200.
Derviş paşa, 50.
Desbaterile ziar, 482, 540, 546.
Descălcarea, 2.
Descorches, 63. 66,
Desprez Hippolyte, 238, 295. 305.
Diaconescu, 105 nota,
Diamandescu, 742.
Dimache Manole Vorn., 95 nota.
Dimitriu Alex., 242.
Dinastie străină, (v. Principele strain).
Dionisie Mitrop., 119, 124 nota.
Dionisie stareţul Mănăstirei Neamţul, 332.
Directorul (v. Franţia).
Divanurile ad-hoc, 322-323, 332, 338-339, 343-344, 352, 353-376, 377, 382, 400, 470, 500, 527, 530, 557, 558, 564, 568.
Docan C., 333.
— Ioan, 429.
— N., 335.
Doina poezie de V. Alexandri, 212.
Domando, 142.
Dombrovsky, 69.
Donici Alex., 211, 326.
Andronache Vornic, 101 nota.
Dorohoiu, 334, 452.
Dracul Vlad, 6.
Drăculeşti, 6.
Drăghici Manolache, 149.
Duca Gheorghe, 9, 28.
Dudescu Nec., 48, 75.
Duhamel, 267.
Durac Sardarul, 9.

E

Ecaterina a II-a, 18.
Ecleziarhul Dionisie, 19, 34, 35.
Eder, 266.
Eforia Sf. Mormânt, 186.
Egalitatea înaintea legei (1822), 86.
Ellöpatak, 255.
Ems, 468.
Enache Dascalul, 30.
Dim. Banul, 91.
Enciclopedia franceză, 59.
Eni Neculai, 194.
Epureanu Man. Costache, 242, 359, 361, 385, 388-389, 403, 407, 436, 444, 448, 472, 511, 519, 521, 523, 530, 536, 537, 538, 539, 541.
Epureanu Spatar, 101 nota.
Ereditatea tronului, 110.
Eteria, 44, 47.
Eterişti, 91,
Etoile du Danube, 346.
Evrei (Israeliţi, Jidovi), 131, 132, 138, 198, 248, 252, 425-426, 448, 449-452. 473, 486-487, 505, 509-519, 569-570.

www.dacoromanica.ro

F

Fabian (Bob), 32.
Fălciu, 334.
Fălcoianu Scarlat, 472.
Fălcoiu, 262,
Fălticeni, 335, 452.
Fanarioţi, 10, 29, 35, 427.
Fanarioţilor (epoca), 9-10, 28, 553.
Făt-Logofăt poezie de Alexandri, 212.
Fătu Anastase Dr., 206, 333, 363. 511.
Faustain, 242.
Feldman, 450.
Φέραι 61.
Ficquelmont, 306.
Filaretului (câmpul), 421.
Filarmonică Societatea, 180.
Filipescu familia, 263, 297, 564.
— candidat la Vistiernicie, 23.
— Al. Logofăt, 124 nota.
— Al. Vulpe, 49. 134, 147, 181.
— Const., 170, 178.
— E., 124 nota.
— Gh. Logofăt, 41, 144, 147, 148, 266, 557.
— Grigore Vorn., 49, 124 nota, 175.
— Grigore student în Paris, 238, 389.
— Ioan A., 377, 389, 394.
— I. I., 408.
— Mihail, 49, 128, 135.
— Neculai Agă, 124 nota.
— Dimitrie din Moldova (Alhaz), 242.
— Leon din idem bursier, 206, 212.
Filitis, 200.
Flandra (Comitele Filip de), 472-473, 475, 477, 482, 485.
Flechtenmacher Christian, 204, 206.
Florea Manoil Agă, 224 nota.
Florian academ. francez, 38, 38.
— Aron, 176, 255.
Florescu Al. 464,
— Em., 436, 444.
Flury, 68, 69, 70.
Foaie p. Minte, 185, 211, 212, 249.
Foaia publicaţiilor oficiale, 424.
Foaie ştiinţifică şi literară, 212, 320.
Fotiade-bey 347.
Fontainebleau, 64.
Fornetty, 21.
Fotino Dionisie, 52.
Fracţiunea liberă şi independentă, 504, 510, 512, 513, 518.
France (La) (ziar), 425.
France industriele (La) ziar 1848, 235.
Franţia, 21, 42, 43, 58-60, 64-75, 95 98, 103, 105, 109, 118 119, 133, 136, 145, 162, 179, 185, 190, 200, 203, 204, 208, 212, 224, 279, 283, 295, 303, 310-316, 350, 357, 418, 419, 420, (v. şi Paris).
Franţozască nesupunere, 96.
Friburg 207.
Frumoasa (câmpia de la), 421.
Frunză Colonelul, 334, 342.
Fuad Effendi, 267, 272, 273, 276.
Fuad paşa, 312, 315.
Fundăţeanu Clucerul, 208.
Furnaraki, 71.

G

Gablentz, 339.
Gagern, 280.
Gal, 194.
Galaţi, 204.
Galiţia, 158.
Ganea, 101 nota.
Gănescu Gr., 306-307.
Gaudin Emile, 63.
Gazan, 262.
Gazeta Moldovei, 340
— româno-evreiască, 449.
Gazeta Transilvaniei, 242, 263, 265, 279.
Geografia de un *iubitor al Neamului* 1814, 33.
Gérardin St. Marc de, 145.
Gerusalemme liberata, 211.
Ghenadie, 200, 228, 233.
Gheorghe Sf., 31,
— Ştefan, 9.
Gheorghian V., 511.
Gheorghiu, 333.

www.dacoromanica.ro

Gheorghiu A. I., 511.
Gherghel St., 49.

Ghica familia, 253.
a) *Munteni.*
Alex. Hatm., 101 nota.
Alex. Vorn., 101 nota, 124 nota.
Alex. Domnul Munteniei, 160, 168, 181, 556, 567.
— Alex. al 2-lea frate al lui Gr. Ghica Domnul Munt. 128, 154.
Const. fiul lui Gr. Ghica Domnul Munt., 128.
— Const. fratele lui Gr. Ghica Domnul Munt., 128.
Dim., 42.
Dim. Beizadea, 172, 260, 381, 436, 471, 531, 532, 557.
Grig., 1673, 15.
Grig. pe timpul lui Napoleon, 42.
— Grig. Domn Munt., 121, 130, 141, 144.
Grig. din 1848, 263.
Ioan, 181, 212, 235, 216, 238, 254, 256, 276-277, 278. 393, 407, 471, 484, 507, 522, 544.
Iorgu. 454.
— Mihail fiul lui Grig. Domnul Munt., 128, 134.
Neculai Vornic, 125 nota.
— Neculai vărul lui Gr. Ghica Domnul Munt., 128.
— Pantazi, 540.
— Profira, 128,
— Scarlat, 259-260, 357.
— Vladimir, 494.

b) *Moldoveni.*
Ghica Alex.. 333.
— Conrănesteanu, 519.
— Const.. 333.
— Dim. Vornic, 95 nota, 333.
Ghica Gheorghe, 488.
— Grig. Domnul Moldovei, 320 321, 407, 429.
— Iancu, 333, 507.
— Leon, 333.
— Neculai, 242,
— Vasile, 241, 322, 330, 335, 347.
Girardin St. Marc, 145, 399.
Giurgiu, 275.
Giuşcă (cornetul), 242.
Glasul lui Mihai Viteazu poezie de Văcărescu, 37.
Glasul poporului, idem.
Golescu familia, 253, 297, 564.
— A. C. fiul lui Const., 253.
— A. G., 238, 259, 275, 280, 285 -286, 306, 436, 472, 494, 528.
— Const. (Radovici din Goleşti), 11-9120, 125 nota, 134, 169, 170, 175, 231, 234, 253, 296, 553, 554, 562, 564.
— Dimitrie, 170, 253, 281.
— Neculai, 162, 238, 253, 389, 394, 408, 471, 494.
— Ştefan, 238, 253, 271-272, 276, 305, 381, 398, 436, 437, 483, 494.
Gorjul, 40, 47.
Grădinarul piesă de teatru, 180.
Grădişteanu familia, 253, 564.
— Grigore, 253.
— Petru, 539.
— Scarlat, 49, 149, 272.
Greceanu Al. Spătar, 95 nota.
— Const. Log., 95 nota.
— Grig. Vist., 101 nota.
Grecii, 9, 10 21, 25, 34, 43, 48, 57, 60, 61, 63, 197, 553, 554, 561.
Grecu Const., 194.
Grigore Mitropolitul Munteniei, 146.
Grigoriu Aga, 335.
Guéroult, 244, 246, 247.
Gusti Dim., 333, 493.

H

Hai Române poezie de Văcărescu, 37.
Hâjdeu B. P., 503-504, 506.
Halunga Enache, 172.
Hammer istoricul, 324.
Hâncu Mihalcea, 9.
Hangerliu, 71.
Haralamb Colonelul, 471.
Hardenberg, 213.
Hârlău, 150, 318.
Haşnaş Gh., 379.
Hatişeriful din 1802, 141.

www.dacoromanica.ro

Heliade (v. Rădulescu).
— Maria (idem).
Hermeziu, 101 nota.
— Nectarie episcop de Roman, 360.
Herța, 150.
Hodocin (Mihalic de), 208.
Hohenzollern (V Carol).
Holban A. D., 451-452, 511.
— I., 333, 342.
Hory, 276.
Hortotan și Pellet, 63, 67.
Hotin, 15, 20.
Hrisoscoleu Logof., 124 nota,
— Sofia, 408. 570.
Humboldt (Al. de), 208.
Hurmuzaki Const., 322, 333, 361, 365, 379, 420.
Huși, 204.

I

Iacobeni, 60.
Iacovache, 101 nota.
— Const., 360.
Iamandi N., 506.
Ianculeo, 95 nota.
Ianina, 66.
Iașul, 29. 30, 34, 60, 67, 78. 105, 108, 149, 172, 200, 202, 204 205, 207, 210, 211, 213, 233, 241, 251, 281, 318, 320, 401, 421, 424-426, 452, 486 și de acolo passim.
Ilarion, 49, 125.
Iliași Alex., 9.
Ioan Vodă cel Cumplit, 8.
Ionescu Ioan, 157, 242, 289, 294.
— Neculai, 217, 233, 239, 242, 333, 441. 473. 489, 493, 494, 506, 512, 525, 527, 533, 535, 536, 537, 539, 563.
Ionescu Radu, 524, 526.
Iorgu de la Satagura de Alexandri, 210.
Iosafat arhim. capelei Paris, 307.
Ipătescu Ana, 254, 570.
— Neculai, 254, 564.
Ipsilanti Alex., 34, 47, 61.
— Const., 43, 60. 75.
Islazul, 41, 251, 449, 514.
Israeliții (v. Evreii).
Istrate paharnic, (din Zvorăști), 46, 49, 101 nota.
Istrate Neculai, 317, 330, 335, 342, 345, 424.

J

Jacherie, 52.
Jianu Aga, 262, 335, 360.
Jidovii (v. Evreii).
Joltuhin, 146.
Jucăria Norocului trad. de Lazar Asaki, 33.

K

Katkoff, 142.
Kerniski, 333.
Kiriac, 134.
Kiseleff, 147, 149, 150, 153, 154, 204, 205, 232, 555.
Kogălniceanu, 101 nota.
— Enache cron., 28.
— Ispravnic de Hârlău, 150.
Kogălniceanu Mihail, 212, 214, 215, 216, 228, 233, 247, 248, 249, 320, 333, 360-362, 364, 373, 385-387, 389, 393-395, 401, 407-408, 412 -414, 424, 426, 428, 433, 436, 438, 440, 443-444, 447-448, 449, 453 -456, 458, 460, 466-467, 489, 493, 514, 522, 563.
Konaki Const., 98, 148, 226, 344, 347

www.dacoromanica.ro

Kotzebue, 203, 218, 265, 266.
Kreuchely, 145.
Kubalsky, 306,
Kuciuk Kainargi, 41.
Kutusoff, 20-21.

L

Lahovari, 290.
— Al., 540.
Gh., 494.
— N., 464.
Lambert Gr., 456.
Lambrino N., 464.
Sc., 464.
Lamnoy (Gödel de), 349.
Lapati, 530.
Lapeyrouse melodramă, 207.
Lăpuşneanu novela lui Negruzzi, 211.
Larga (Gorj), 40.
Lăţescu Teodor Boldur, 333, 483, 485-486, 506.
Lateş Teodor, 497, 519.
Laurencon, 162.
Laurian Tr. A., 255, 534.
Lavalette, 418, 420.
Lazăr Alex. *iubitor al neamului*, 33.
— Gh., 31, 176, 211, 255.
Lazare, 114.
Lăzărescu D., 424,
Leca Ioan, 242, 506.
Ledoulx Jacques, 67.
Lemberg, 30.
Leuş Al., 170.
Const., 170.
— Filip, 129, 134, 135, 289-291, 293.
Leuş Gh., 390.
Lépine fabr. de ceasuri Paris, 71.
Leuchtenberg, 279.
Leurdeanu, 176.
Lévy Armand, 306.
Liber (explicarea cuvântului), 258, 289.
Libertatea individuală, 80.
Liehmann, 135.
Liman (Balta, convenţia), 429.
Linchou, 134, (vezi Leuş).
Lincourt, Chefneu şi Bagarre, 204.
Lipan, 290.
Lipitorile satului de V. Alexandri, 448.
Lipsca, 134.
Locotenenţa domnească din 1848, 273-276.
Locotenenţa domnească din 1866.
Lotrului (Ţara), 2,
Louis le Grand (collège), 188.
Luce Ste., 42, 64, 73.
Ludovic al XVI-lea, 60.
Lunéville, 205.
Lupaşcu Gh., 356.
Lupu Dionisie Mitr., 49.
— Dumitru, 333.
— Vasile (v. Vasile).
Luxul, 198.

M

Măcărescu, 333.
Magheru Gh., 253, 255, 271, 273, 275, 308, 564.
Mahomet piesa, 180.
Maior Petru, 29,
Maiores Terrae, 1.
Maiorescu Ioan, 255, 268-273, 280.
— Vasile, 272 nota.
— Titu, 498, 503.
Maisonabe, 206.
Mălăieru Niţă, 427, 454.
Mălinescu Vasile, 39, 98, 103, 119, 123, 196, 230, 234, 553. 554, 561, 564.
Mălinescu Vasile fiul precedentului, 239.
Malgouverné, 224, 225.
Mamfi, 32.
Manega, 119.
Manole Gh., 194.
Maniu V., 518.
Manu G. A., 182 nota.
— Ioan, 52, 377.
— Hatmanul, 263.
Maramureşul, 2.
Marcovici Simion, 31 119, 176, 562.
Marea Neagră, 155, 303.
Margeală Sovetnic, 170.

www.dacoromanica.ro

Marinescu, 194.
Marsillac (Ulysse de), 421.
Mărzescu Gh., 479, 490, 491, 493, 494, 523-524.
Maurice (Dubois de S-te) 71.
Mavrichi Colonelul, 381.
Mavrocordat stud. Paris, 200, 228, 233.
Al., Postelnic 101 nota.
— Al., 436.
Const. Domnul, 10.
— Const. epitr. şcoalelor Iaşi, 115.
Neculai Domnul, 10, 12, 85.
Nec. unionist, 335.
Mavrogheni Domnul Munt., 61.
— Petru, 420, 471, 507.
Melchisedek, 321.
Meletie Episc. Huşilor, 202.
— Petru, 333.
Melinte, 194.
Mémorial diplomatique ziar, 467.
Mercuriu ziar, 503.
Mere-acre, 101 nota.
Meşnicoff, 33.
Michelet Jules, 306.
Miclescu Calinic Mitrop., 413, 483.
— I., 334-335, 406
— D., 389.
— Sandu, 193, 242, 360.
Vasile Vorn., 101 nota.
Scarlat, 428.
Micu Samuil, 29.
Mihaiu Viteazu, 3, 8, 10.
Milcovul, 37. 185.
Milicescu (Generalul), 389.
Millo Al. Vorn., 335.
Miloradovici, 21.
Minţiaki, 105, 142, 148. 162.
Mircea cel Mare, 6, 7.
Mircovici, 150.
Mirtil şi Hloe piesă de Asaki, 1813, 38.
Misir Garabet, 194. 199.
Mitropoliei (Dealul), 380.
Moisi Movilă, 6, 9.
Moldova, passim.
— gazetă separatistă, 1866, 487.
Moldovanu, 172.
— Z., 362.
Moldoveni sat în Gorj, 41.
Momuleanu Paris, 36.
Momulo, 264.
Moniteur, 235.
Monitorul oficial al Moldovei, 424.
Morarul Ioan, 485.
Moreea, 15.
Moroiu Const., 32, 119, 176, 562.
Mormonii, 530.
Morţun C., 363.
Moruzi Al., 1804, 95, 163.
— Al., 1848, 242.
— Const. 242, 244, 483-484, 486.
Moşilor Sâmbăta, 335.
Moşneni, 3.
Movilă (v. Moisi).
Müller François, 62.
Münnich Generalul, 17.
Muntenia (v. Ţara Românească).
Mureşanu A., 35.
Murgu Eftimie, 206.
Muscali, 17.
Mustea N., cronicarul, 28.

N

Nalèche (Louis de) 308.
Napoleon cel Mare, 24, 41, 43, 72.
— al III-lea, 303, 306, 309, 351, 313, 392, 435, 568.
National (Le), 235, 259, 266, 267, 273, 279, 283.
Naţionalist, cuvânt întrebuinţat în 1816, 94.
Naţionalist (partid), 452.
Naţionalul, 400.
Neagu, preot, 156, 290.
Neamţul judeţul, 150, 334.
Nemţi, 10.
Nectarie Hermeziu, 334.
Neculcea, 16, 17.
Negel Şărban, 77, 101 notă.
Negoiţă, 194.
Negri Petrache, Agă, 79.
— Costache, 212, 242, 297, 333, 363, 371-372, 381, 383, 403, 415, 417-420, 435, 444, 464.
C. caimacam în Munt., 125.
Negruzzi Const., 24, 101 nota, 226, 242, 248.

www.dacoromanica.ro

Negură Ioan, 322, 506.
Nei Ştefan, 333.
Nemţii, 11, 20 (v. şi Austria).
Neofit Mitrop., 265—268, 557.
Nesselrode, 157, 200.
Neugebauer, 308.
Nichipercea, 407.
Nion, 228, 254.
Nobilii, 2-3.
Nord (Le), 308, 547.
Norma operă, 207.
Novatorii, 94, 97, 99, 100, 108 (v. şi Cărvunari, Ciocoi).

O

Oda răvnitoare poezie 1822, 37.
Odessa, 22.
Odobescu Colonel 254, 256, 264, 270.
Oken C. T., 208.
Olimpiotul Iordache, 47.
Oltenia, 12-14, 47, (v. şi Islaz), 466.
Opinion nationale ziar, 519.
Ordin (decoraţie), 197.
Ordinea ziar, 457, 549.
Oteteleşanu Clucer, 121 nota.
— Ioan, 164.
Othon regele Greciei, 315.
Otoman. Imperiul, (v. Turcii).
Outry, 315.

P

Palade C. Vorn., 91, 95 nota.
Pământurile domneşti, 3.
Pamflet 1804 în Mold., 96.
— sub Gr. Chica în Munt., 134-136.
Pandele Ioan, 32, 119.
Panu Anastase, 333, 373, 377, 385, 387, 420, 424, 436, 447, 488, 493.
Papazoglu Maior, 333.
Paris, 42, 60, 75, 118, 119, 167 nota, 175, 178, 180, 234-240, 262, 283, 303-304, 322, 324, 327, 332, 338, 340, 472, de acolo passim.
Parrant, 67.
Partidul conservator, passim.
fracţionist (v. Fracţiunea).
— liberal, passim.
— naţional, 25, 42, 44, 138, 168, 180, 207, 210, 353, 552.
— patrioţilor (turcesc), 127.
— personal, 5.
— reacţionar (v. Reacţionari Cacocraţi).
rusesc, 127.
— revendicărilor ieşene, 499.
— Roşilor, 539.
— Separatist (v. Separatişti).
— unionist (v. Unirea)
Parveniţi, 94, (v. şi Cărvunari, ciocoi, novatori).
Părvuleşti (partidul boerilor), 6.
Passarowitz, 12.
Pascal Aristide, 539.
Pastia Scarlat, 333.
Pasvantoglu, 64.
Patria prima menţionare a cuvântului, 24, 129 şi nota.
Pavlu, 101 nota.
Pays (Le) ziar, 425.
Pech Vincent, 60.
Pelimon Al., 451.
Perieţanu, 262.
Perrhaibos, 62.
Petersburg (Otel de), 241, 251.
Petriceicu, 15.
Petrovici, 33.
Petru cel Mare, 15, 17.
— Cercel, 7.
— Rareş, 7.
Şchiopul, 7.
Peuple (Le), 238.
Piatra N., 452.
Pini, 90, 105, 125.
Pisoschi I., 333.
Place Victor, 316, 318, 320, 325. 339, 340, 349.
Pleşoianu Efimia, 255, 570.
— Neculai, 253, 564.
Ploieşti, 150.
Poarta (v. Turcii).
Poenaru Petru, 31, 119, 231, 562.
Pogor Vasile traduc. Henriadei, 211.

www.dacoromanica.ro

Pogor V. Vasile, 498, 503, 506, 522, 523.
Poloni, 12, 30, 66, 69, 71.
Pomârla, 208.
Pomeru, 80.
Poni Ioan, 242.
— Petru, 511.
Pop Vasile, 32.
Popazu D., 451-452.
Popolul suveran, 249, 275, 284, 285, 286.
Poporanismu, 138.
Popovici Dumitru, 206.
— Neculai, 33.
Porfiriu T., 326.
Poteca Eufrosin, 31, 119, 176, 177, 231, 562.
Prăjescu Iancu, 193.
Presse (La), 304, 309.
Prescovanu St., 41.
Principe latin, 502-503.
Principe străin, 99, (1824), 137, 138, 174, 175, 191, 282, 310, 313, 314-317, 319, 325, 327, 330, 332, 334-335, 382, 391-393, 397-401, 407, 417, 420-423, 442-444, 461, 476, 481-485, 500 şi de acolo passim.
Procopie Căpitanul, 16.
Propăşirea foae ştiinţifică şi literară, 210.
Proprietatea 86.
Comisia pr., 284-295.
Proudhon [1], 432.
Pruncul român, 255, 264, 275-276, 282.
Prusia, 340, 350.
Prutul, 24, 25, 43, 425.
Pultava, 15.
Putna, 334.

Q

Quinet Edgard, 38, 234-237.

R

Racovicioara, 41.
Racoviţa, 41.
Racoviţă, 101 nota.
— Al., 125 nota.
— C., 494.
— N., 539.
Radu Iorgu, 379, 443.
— Leonte, 193-199, 233, 562, 567, 569.
— Mihnea, 9.
Rădulescu Heliade Ioan, 134, 164, 167, 173, 176, 180, 211, 231, 251, 275-278, 305, 449, 478, 480, 502, 514, 564.
Rădulescu Maria, 254, 570.
Ralet familia, 297.
— Const. din Munt., 51, 464.
— Dim. din Mold., 95 nota.
— Dim. unionist, 326, 333.
— Ioan, 375.
Ramadan Iord. Ban, 95 nota.
Râmniceanu Ioan, 242.
— Naum, 34,
Rareş, (v. Petru).
Răşcanu Iord., 1821, 45.
— Petru, 1848, 239.
Răzeşi, 3, 197.
Razu Iancu Log., 95 nota.
Regnault Elias, 306.
Regulamentul organic, 4, 114, 147-153, 157, 158-159, 163-168, 173, 191-192, 194, 236, 240-243, 246-247, 249-251, 267, 273-274, 282, 286, 310, 321, 329, 332, 343, 368, 377, 390, 397, 458, 556, 563, 564.
Regulus tragedia, 176.
Republica română foae rom. din Paris, 278.
Reşid paşa, 350.
Rusciuk, 329.
Revoluţia franceză (v. Franţia).
Revue des deux Mondes, 238, 305.
de Paris, 305, 308.
— du Progrès, 235.
Ribeaupierre, 142.

1. Să se îndrepte greşala de tipar Prondhon.

www.dacoromanica.ro

Riga Veleştinliul, 61-63.
Rober Inge Arnăutul, 483.
Rolla C., 242, 323, 389, 420, 425.
Roma, 30.
Romalo Gr., 242.
— V., 464.
Roman, 150, 204, 281, 334, 452.
Romanaţi, 41.
Romanoff Alexei Mihail, 15.
Romanţoff, 18, 41.
Românul ziar, 406, 407, 421, 425-426, 428, 439, 440, 470, 473-475, 477, 479, 487, 489, 514, 516, 525, 529, 535, 538. 539.
Romul în loc de Roma, 30.
Rosetti C. A., 235-236, 253, 274-278, 288, 378, 407, 408, 421, 436, 438, 447, 454-455, 471, 507-508, 511, 517.
Rosetti Maria, 255, 570.
Radu, 397, 413.
— Teţcanu, 324, 333, 370, 373.
Roumanie, întăia întreb. a terminului în *Le Siécle*, 279.
Roznovanu Iord. Vist., 78-79, 101 nota, 145.
— Neculai, 483, 486.
Rukmann, 161, 163-167, 179.
Ruset Al. Agă, 199.
— Iancu, 162, 163, 167.
— Iord. Vorn., 16.
— Lascar, 242.
— Mitică, 242.
Neculai, Log., 95 nota.
— Răducanu, Hatm., 95 nota, 101 nota, 242.
— Vasile, Vorn., 95 nota.
Rusia şi Ruşii, 15-25, 67, 69, 72-74, 77, 90, 93, 105, 113, 116, 125, 127, 140-149, 161, 163-168, 173, 174, 179-181, 183-184, 188, 198-203, 210-217, 250, 265, 268-274, 294, 321, 337-352, 431, 486, 488.
Rusu Neculai, 277.

S şi Ş

Sakelarie A., 199,
Salvandy, 189.
Samurcaş, 324 nota.
Sanejouand, 308, 321, 325.
Şapcă (preotul), 255.
Saşii din Braşov, 169.
Săulescu fabule, 211.
Sf. Sava şcoala, 31, 176, 179, 188, 223, 226, 256.
Şcoale săteşti, 201.
Schiopu Petru, 7.
Schweinitz, 280.
Scobihorn, 194.
Scorţeanu, Al., 379.
Scorţescu, 194.
Scriban Neofit, 325,
Sémonville, 65.
Separatişti, separatismu, 335, 336, 339, 345, 423-426, 443, 482-488, 494, 500, 569.
Serbia, 15, 52, 173.
Serbii pământului, 3 (vezi ţăranii).
Serurie G., 494, 564.
Sfatuire şi Rugăciune poezie de Văcărescu, 31.
Sfatul obştiei, 83. 88-89, 92-93.
Siberia, 21.
Siècle (Le) 279, 295, 308, 425.
Sihleanu A., 525, 539.
Şincai Gh., 29, 320.
Slăvescu N., 494.
Socola, 29.
Soliman al II-lea, 8.
Soliman paşa, 270-276.
Solomon colonelul, (v. Odobescu).
Sora şi Hoţul, poezie de Alexandri 212.
Soranzo Giacomo, 15.
Sorbona, 75.
Soţietaua lui Golescu, 169.
Spirei (Dealul) 273.
Stamate Const., poet basarabian, 211.
Teodor, prof. Iaşi, 206, 208.
Stamati Const. Grec, consul francez, 59, 69.
Stamatiu, 194.
Stăncşti, 40.
Stanciu, 291.
Stavăr Iancu Sărdar, 45.
Steaua Dunărei, 322, 324, 380, 388, 394, 402, 404, 408, 549.
Steege Lud., 398, 472.
Ştefan Gheorghe, 9.
Ştefan cel Mare, 7, 331, 339, Necrologul lui, 28.

www.dacoromanica.ro

Stihi G., 333.
Ştirbeiu, 42.
— Barbu, 75, 119, 148, 153, 161, 172, 252, 326, 377, 408. 429, 436, 489, 530.
Stolojan Const., 262.
— State, 262.
Străini, 131, 138.
Străjescu Ioan, 518.
Strat I., 519, 537.
Strătilat Neculai Spătar, 95 nota.
Strunga poezie de Alexandri, 212.
Struve G., 208.
Stuart Dudley, 306.
Sturza (contesa), 308.
— Const., 38, 95 nota, 193, 199 -200.
— Costache, 334.
— Dim. A., 404, 420, 507.
— Dim., Vorn., 95 nota, 101 nota.
— Dim., fiul lui Mihail, 213, 216, 563.
— Gheorghe, Logof., 333-334, 364.
— Grigoraş, tatăl lui Mihail, 89, 95 nota, 101 nota, 104.
— Grigore, fiul lui Mihail, 213, 226, 377, 385-387, 395, 397, 398, 431, 436, 443, 563.
Sturza Iorgu Beizadea, 193, 199.
— Ioniţă Vorn., 48.
— IoniţăSandu Domnul Mold., 78, 81, 91, 105-107, 109, 112, 144-145, 153, 554, 555, 561, 562.
— Mihail, Domnul Mold. [3], 89, 90-92, 95 nota, 101 nota, 107, 115, 145, 160, 181, 193-204, 206, 208, 214, 217 -225, 227, 232, 240, 244, 246, 250, 377, 429, 539, 547, 556, 557, 562, 563, 567, 568.
— Neculai, fiul lui I. Sandu Sturza, 145.
— Petrache Spătar, 45, 46, 49, 101 nota.
— Sandu Hatın., 95 nota, 101 nota, 145.
— Vasile, 342, 377, 389.
Şubin Elena n. Ghica, 38.
Şuciu Petru, 511, 512.
Şuţu Al., 47.
— Const., 161, 456.
— Gr. A., 436, 456.
— Iord., 71.
— Mihail, 40.
— Neculai, 124 nota, 169.
— Neculai Moldovan, 333.

T şi Ţ

Tacu Dim., 333, 497, 503, 506.
Talleyrand, 314, 357.
Talma, 180.
Ţăranul Român, ziar, 426, 428.
Ţărani, 1-4, 39-41, 45, 47, 48-50, 57, 87-88, 103, 120, 150, 152, 153, 157 (368), 158, 197, 246, 257, 259, 268, 289-295, 354, 365-376, 383, 345, 387, 389-391, 402, 428-433, 452-460, 462, 558, 559-560.
Ţările române, passim.
Târgovişteа, 265.
Târtan dela Untertan, 131, 450.
Tătărăşenii, 10.
Teatrul, 186.
Tecuci, 334.
Tell Cristian, 256, 264, 273, 276, 397 -398, 435, 464-465, 467, 475, 564.
Temps (Le) ziar, 467.
Ţenzură, 197.
Teodorini C., 333.
Teologu Neculai, 162.
Teriachiu Al., 464.
Texier Edmond, 307.
Thibault Lefévre, 306-308.
Thouvenel, 310, 314, 315, 322, 350.
Ţiganii, 4, 117, 163, 187, 198, 248, 251, 320, 562.
Tilsit (pacea dela) 73.
Tinghir, 276.
Titoff, 198.
Tomşa (v. Leon).
Ţone Const., 194.
Traian, 27.
Traiana Dacie, 27.
Ţara românească, passim.

3. Sunt 2 Mihail Sturza, unul Logofăt în 1804 (p. 95 nota) altul Vornic în 1821 (101 nota) care ajunge Domn. Nu se poate ca Logofătul să se fi coborât la Vornicie.

www.dacoromanica.ro

Transilvania, 2, 29, 32, 43, 133, 206, 212, 278-281, 554.
Trandafiloff, 183, 184, 556.
Trăsnea, 134.
Trecutul (ziar), 415.
Trei-Erarhi, 200, 205, 233.
Tribuna română, 396, 421, 480, 489, 548.
Triumful Amorului, piesă de teatru, 180.
Trompeta Carpaţilor, 502, 512, 518, 539.
Trușină, poreclă aromână a lui Riga, 61.
Ibu fratele lui Riga, 61.
Tşitşakoff, 21.
Turcii şi Turcia, 6-9, 12, 14-17, 41, 63, 72, 93, 96, 105-107, 109, 112, 126-127, 136-137, 140-141, 147, 167, 182, 268, 276, 282-284, 303 304, 309, 321, 324, 326, 327, 352, 418, 448, şi de acolo passim.
Tutova, 322, 334.

U

Ubicini, 272, 305, 308.
Udricani, 31.
Ungurii şi Ungaria, 2, 6, 11-12, 69, 169, 277.
Unirea, 137, 138, 172, 174, 181, 185, 269, 274, 277, 302-309, 317, 320-330. 331, 332-352, 354, 357, 415, 426, 467, 481-488, 503 567.
Urbarii, 152, 153.
Urdăreanu, 47.
Urian, 262.
Ursu Economul, 511.

V şi W

Văcărescu Barbu, 41, 42, 52.
— Ioan, 37, 75, 149, 162, 176, 201 şi nota 22, 563.
Neculai, 49, 51, 124 nota.
Văduva vicleană, piesă, 207.
Vaillant, 179, 306, 308, 325, 378, 562.
Valahi, Valahia, 35, 274-275, 380.
Valentineanu, 427.
Vasile Lupu, 9, 27.
Walewsky, 311, 312, 314, 316, 318, 347, 349.
Vârgolici, 333.
Vărlam, 23.
Vărnav, 101 nota.
— Scarlat, 236-237, 334.
Vassan, 133.
Văsescu Gh., 398, 447, 449, 488, 541.
Vasiliană (şcoala), 125, 172, 204.
Vasiliade, 272.
Vasiliu, 101 nota.
— 262.
Veisa, 101 nota.
Veleştin, 61.
Velini Anton, 206.
Veniamin Costache Mitrop., 38, 39, 40, 101 nota, 115, 561.
Verdea sat în Romanaţi, 41.
Vernescu G., 436, 444, 448, 467.
Vestitorul, 331.
Vicleniile lui Scapin, 180.
Viena, 30, 64, 205, 263.
Viişoreanu, 262.
Viitorul ziar, 420, 422, 451.
Vilară Alex. Agă, 124 nota, 125, 127, 134, 148, 262.
— Manole, 52.
Vintilă Vlad, 6.
Visul poezie de Alexandri, 212.
Vlad Ţepeş, 7.
— Vintilă, 6.
Vladimirul, 47.
Vladimirescu Tudor, 47-57, 125, 427, 554, 561.
Vladislav Vodă, 6.
Vlădoianu C., 124 nota.
— Ioan, 170, 389, 468.
Vlahia a doua, 61.
Vlasto, 343.

www.dacoromanica.ro

Vogoride, 80.
— Neculai, 336, 339, 341, 343, 346, 347.
— Principesa (fata lui Konaki) 347.
Voinescu, 238, 253, 306.
Voinov N., 342, 525.
Voix de la Roumanie ziar 421.
Volos, 61.
Voltaire, 59.

X

Xenofobie (v. străini).

Z

Zaharia V., 370.
Zarifi, 343.
Zass, 20, 22.
Zefcaride Sultana n. Ghica, 135.
Zefirescu Const., 206.
Zilot Românul, 22, 34, 36.
Zottu, doctor, 207.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

Pagina

Prefaţa I

PARTEA I. — DE LA ORIGINI PÂNĂLA 1848 1

CAPITOLUL I.—Originea partidului naţional 1

Boierii şi ţăranii 1
Partidele personale 5
Partidul anti-grecesc 7
Partidul anti-austriac 11
Partidul anti-rusesc 15

CAPITOLUL II.—Inchegarea partidului naţional 27

Gh. Asaki şi Gh. Lazăr 29
Scrisori şi cărţi 34
Revoluţiile ţăranilor 38
Năzuinţele boierilor 41

CAPITOLUL III. Revoluţia partidului naţional contra Grecilor (1821—1822) 45

Revoluţia din Moldova contra Grecilor 45
Revoluţia socială a lui Tudor Vladimirescu 47
Intoarcerea lui Tudor contra Grecilor 53

CAPITOLUL IV.—Inriurirea Revoluţiei franceze 58

Grecii şi Revoluţia franceză 59
Reprezentanţii francezi ai ideilor noue 65

www.dacoromanica.ro

Pagina

CAPITOLUL V.—Ideile liberale şi cele conservatoare în Moldova (1822—1828) 76

Partidul boierilor mari şi al celor mici 76
Proiectul de Constituţie 81
Lupta din jurul Constituţiei din 1822 89
Ideile noue 95
Soarta Constituţiei din 1822 105

CAPITOLUL VI.—Partidul liberal şi cel conservator în Muntenia (1822—1828) 117

Întâiul izvor al ideilor liberale în Muntenia 117
Constantin Radovici din Goleşti 120
Opoziţia contra Domnului 124
Societăţi literare şi politice 132

CAPITOLUL VII.—Partidele în vremile Regulamentului organic (1828-1834) 140

Convenţia dela Akermann 140
Regulamentul organic 145

CAPITOLUL VIII.—Partidele politice în Munt. dela 1834-1848. 160

Partidele politice sub Alex. Ghica 161
Partidele politice sub Domnia lui Bibescu 182

CAPITOLUL IX. Partidele politice în Moldova sub Mihail Sturza (1834—1848) 191

Cele doue opoziţii 191
Conjuraţia confederativă a comisului Leonte Radu 193
Propăşirea culturei 203
Mersul culturei moldoveneşti dela 1834—1848 şi apăsarea Rusiei 210
Suprimarea învăţământului naţional 217

CAPITOLUL XI[1]*.—Partidele politice în revoluţia din 1848 în Moldova* 230

Seria istorică a formărei partidului liberal 230
Mişcarea premergătoare a studenţilor din Paris 234
Revoluţia în Moldova 240

1. S'a numerotat greşit XI în loc de X.

www.dacoromanica.ro

Pagina

CAPITOLUL XII.— Partidele politice în revoluţia din 1848 în Muntenia 249

Caracterul mişcărei 249
Lupta între partidul liberal şi cel reacţionar 263
Partidul unirei Românilor 274
Comisia proprietăţei 284
Rezultatele revoluţiei din 1848 295

PARTEA a II-a DE LA 1848 1866 299

CAPITOLUL XIII. Unionişti şi separatişti 301

Faptele întâmplătoare amestecate în viaţa Românilor . . . 303
Partidul unirei în vremile domniilor dela Balta-Liman . . 317
Partidul unirei în luptă 337

CAPITOLUL XIV. — Partidele politice în sinul Divanurilor ad-hoc 353

Partidele în Divanul ad-hoc al Munteniei 355
Partidele politice în Divanul ad-hoc al Moldovei 359

CAPITOLUL XV.—Partidele politice la începutul domniei lui Cuza Vodă 377

Primele neînţelegeri 377
În timpul adunărilor elective 385

CAPITOLUL XVI. — Lupta între Cuza Vodă şi partidele politice 405

Cele două disolvări 405
Unirea 415
Separatiştii cei noi 423
Prima desbatere a legei rurale 427
Izbucnirea luptei între Domnitor şi Adunare 434

CAPITOLUL XVII. — Democratizarea vieţei politice în România 446

Nevoia loviturei de stat 446
Urmările loviturei de stat asupra vieţii de partid în România . 457
Democratizarea vieţei politice 463

www.dacoromanica.ro

Pagina

CAPITOLUL XVIII.—Partidele politice în vremile Locotenenței domnești 471

Statutul lui Cuza Vodă 471
Plebiscitul cel nou 476
Situația exterioară și partidele 480
Mișcarea separatistă din Iași 482
Chestia strămutării Curței de Casație 488
Alegerea Principelui Carol 500

CAPITOLUL XIX.—Constituția din 1866 509

Chestia evreească 509
Chestia Senatului 519
Libertățile publice 528
Legea electorală 534
Constituanta și Constituția din 1866 537
Termenii de conservator și liberal 548

CAPITOLUL XX. Seriile istorice în desvoltarea partidelor politice 550

Seriile istorice 550
Seria partidului național 552
Seria desvoltărei partidului conservator 555
Seria desvoltărei partidului liberal 560
Partidul unirei și al Principelui străin 567
Partidul separatist și acel al revendicărilor ieșene . . . 569
Zemisliri de partide 569

Anexe 571

I Proiectul de Constituție din 1822 573
II A. Mr. le Conseiller d'Etat Dasckoff, à St.-Pétersbourg . 597
III Traduction de l'arz-mahzar adressé à la Sublime Porte par les boyards réfugiés en Bucovine 598
IV Jalba către Generalul Mircovici 603
Indice 605

www.dacoromanica.ro

NOUTAŢI LITERARE

N. ZAHARIA

VASILE ALEXANDRI

VIAŢA şi OPERA LUI

Lei 8. —

MIHAIL EMINESCU

„DELA NISTRU PĂN LA TISA“

Lei 4.

E. LOVINESCU

EPILOGURI LITERARE

I

Lei 8. —

STELIAN CONSTANTINESCU

SCHIŢE DIN NORVEGIA

INSEMNARI DINTR'O CALATORIE IN ŢINUTURILE NORDICE CU 10 REPRODUCERI DUPA NATURA

Lei 8. —

www.dacoromanica.ro

ULTIMELE NOUTĂȚI LITERARE APARUTE

ED. ABOUT

CĂSĂTORIILE LA PARIS

ROMAN

Traducere de

Dr. G. A. DEMETRESCU

Lei 12. —

VICTOR HUGO

NOTRE DAME DIN PARIS

ROMAN

Traducere de

Dr. G. A. DEMETRESCU

Lei 12. —

POPESCU RAMNICEANU

LUPTELE ROMÂNILOR DIN ARDEAL

1848—1849

Lei 12. —

LEO TOLSTOI

HAGI MURAD

ROMAN

Traducere de

B. RAREȘ

Lei 8. —

EDITURA STANCIULESCU BUCUREȘTI

www.dacoromanica.ro